

શ્રી ૧૧

શ્રી ગણેશાય નમઃ

શ્રી શારદાય નમઃ

શ્રી વિશ્વકર્મણે નમઃ

શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્

સચિત્ર પૂર્વાર્ધ

સંપાદક :

શિલ્પાચાર્ય નંદલાલ ચુનિલાલ સોમપુરા

(પાદલિપ્તપુરનગરે)

પાલીતાણા [ગુજરાત]

— પ્રકાશક :—

દક્ષકુમાર નંદલાલ સોમપુરા

૨૫, શિલ્પાયતન સર્વોદય સોસાયટી

પાલીતાણા (ગુજરાત)

કિંમત રૂ. ૩૫-૦૦

અંથ પ્રાસિરયાને

નંદલાલ ચુનીલાલ સોમપુરા

૨૫ શિલ્પાયતન સર્વોદય સોસાયટી

પાલીતાણા (સીરાપ્પર)

સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર

રતનપોળ, હાથીખાના

અમદાવાદ

રામચંદ્ર જગુપ્તે

ત્રણ હરવાળ

અમદાવાદ

ડ્યોતિયે તંત્ર ગ્રાન્થે ચ વિવાદે વૈદ્ય શિલ્પકે ।

અર્થ માત્રં તુ ગૃહણીયા માત્ર શબ્દ વિચારયેત્ ॥

પ્રતા ૧૫૦૦

ઈ. સ. ૧૯૭૭

વિ. સંવત ૨૦૩૩

શ્રાવણ વદ ૧ ને રવિવાર તા. ૬-૩-૭૭

આ અંથના પ્રત્યેક ભાગના કોપી
રાઈટના સર્વ હક્ક અંથ કર્તાને
સ્વાધીન છે

મુદ્રક :
કાંતિલાલ ડી. શાહ
ભરત પ્રિન્ટરી
દાણાપીઠ પાછળ
પાલીતાણા (ગુજરાત)

शिव तनय वरिष्ठं सर्व कल्याण मूर्ति ।
 परशु कमल हस्तं शोभितं मोदकैः ॥ १ ॥
 अरुण कुसुममाला व्याल लम्बोदरश्च ।
 मम हृदय निवासं श्री गणेशं नमामि ॥ २ ॥

શ્રીલદ્દખી નાથચાલુ શ્રી વિશ્વકર્માને તમા મંદિર પાલીતાણા
 મિત્રાશ્રી સોમપુરા ચુનીલાલ વેલજીના સ્મારણાર્થે તેમના સુપુત્રો નંદલાલ તથા
 કુનલાલ, સ્વ. તાનુશંકર તથા શાન્તિલાલે શ્રી વિશ્વકર્મા ભગવાનની
 પ્રતિમા કરેલ છે. દ્વા. દલકુમાર નંદલાલ સં. ૨૦૩૨ આ ચુ. ૭ સોસવાર.

તા. ૨ ૮ ૩૬

ગુરુદેવ શ્રી વિશ્વકર્મા

પ્રસ્તાવના

સૃષ્ટિ ઉત્પત્તિ સાથે જ સૃષ્ટિના જીવોને વસવાટ માટેનો પ્રશ્ન ઉભો થયો ? પશુઓમાં હિંસક પશુઓએ શુદ્ધાઓ ગિરિ કંદરાઓનો આશ્રય શોધ્યો, પક્ષીઓએ વૃક્ષોનો આશ્રય કરી માળા બાંધવા શરૂ કર્યા બીજા જીવ-જંતુઓએ ભૂમિ ખોદી સ્થાન કર્યા સાત્વિક પશુઓ તથા મનુષ્યો હિંસક પશુઓથી ડરી દોડતા ફરતા હતા. રાત્રે ઝાડ ઉપર રહી રાત્રિ વ્યતિત કરતા હતા.

એક રાત્રે જંગલમાં દાવાનળ સળગ્યો. પશુઓ, પક્ષીઓ અને મનુષ્યો જીવ બચાવવા આમ તેમ લાગવા લાગ્યા. એક મનુષ્યે હિંમત કરી સળગતી ઝાડની ડાળ પકડી લાગ્યો. ઠંડીમાંથી મુક્ત થયો. આગથી હિંસક પશુઓ પણ લાગતા હતા તેથી તેને જાણાસા ઉત્પન્ન થઈ કે પશુઓથી આગ જરૂર રક્ષણ આપશે. અને આગ સળગાવી ઝાડ નીચે આશ્રય લઈ શકતો અને આરામથી નિર્ભય થઈ સુઈ શકતો. હિંસક પશુઓથી સંપૂર્ણ રક્ષણ મળતું.

એક દિવસ કલ્પના સ્ફુરે કે હિંસક પશુઓના આશ્રય સ્થાનો પાસે આગ જલાવવાથી શું પરિણામ આવે છે ? પશુઓના આશ્રય સ્થાન પાસે આગ જલાવી. હિંસક પશુઓ રાતના આશ્રય સ્થાન પાસે આગ લાગતા લાગ્યા, પક્ષી મનુષ્યોએ શુદ્ધાઓનો કબજો લીધો. બહાર આગ કરતાં તેથી પશુઓ દૂર લાગતા, આ રીતે મનુષ્યે આશ્રય સ્થાન શુદ્ધાઓમાં કયું.

હિમયુગ પુરો થયો સૃષ્ટિની આબોહવામાં ફેરફાર થયો. હવે દિવસે દિવસે હવામાન ગરમ થવા લાગ્યું. શુદ્ધાઓમાં ગોંધાઈ રહેલું ન ફાળ્યું. ગરમી ન લાગે અને રક્ષણ મળે તે માટે મનુષ્યોએ ખુદલી હવામાં જીંપડા બાંધવા શરૂ કર્યા (તૃણ વાંસ પલ્લવના) અને ફરતી દૂર આગ કરતાં જેથી હિંસક પશુઓથી રક્ષણ મળતું. હિંસક પશુઓથી રક્ષણ માટે કાષ્ટ અને પાષાણના હથિયારોની પણ શોધ કરી હતી.

આપણા પુરાણોના આધારે અત્યારે ચાલતો શ્વેત વરાહ કલ્પ. જેમાં પ્રથમ સ્વયંભુવ નામના મનુ થયા. અત્યારે સાતમો વૈવસ્વત મન્વંતર ચાલે છે.

કલ્પની ઉત્પત્તિ, કલ્પાદ, સૃષ્ટિ આદિ શકે.

અંબજ	કરોડ	લાખ	હજાર
૧૫૦૦ કલ્પાદ	૧૫૦૦૦૦	૧૫૦૦૦૦૦૦	૧૫૦૦૦૦૦૦૦
૨ સૃષ્ટિ શક	૧	૮૫	૫૮

	અવળજી	કરોડ	લાખ	હજાર
૩ વરાહ શક	૧	૧૬	૦૮	૮૯૦૭૬
૪ વામન શક	૦	૧૯	૨૯	૪૯૦૭૬
૫ શ્રીરામ શક	૦	૦૦	૯	૬૯૦૭૬
૬ શ્રીકૃષ્ણ શક	૦	૦૦	૦૦	૦૫૨૦૧
૭ યુધિષ્ઠિર શક	૦	૦૦	૦૦	૦૫૦૭૬
૮ કલિ પ્રાર્ભ	૦	૦૦	૦૦	૦૫૦૭૬
૯ બૌદ્ધ શક	૦	૦૦	૦૦	૦૨૫૧૭
૧૦ મહાવીર સંવત	૦	૦૦	૦૦	૦૨૫૦૨
૧૧ શંકરાચાર્ય સંવત	૦	૦૦	૦૦	૦૨૨૫૫
૧૨ વિક્રમ સંવત	૦	૦૦	૦૦	૦૨૦૩૨
૧૩ શાંતિવાહન શક	૦	૦૦	૦૦	૦૧૮૯૭
૧૪ કલચુરિ શક	૦	૦૦	૦૦	૦૧૭૨૭
૧૫ વલ્લભી શક	૦	૦૦	૦૦	૦૧૬૫૫
૧૬ કસલી શક	૦	૦૦	૦૦	૦૧૩૮૬
૧૭ બેંગાલ શક	૦	૦૦	૦૦	૦૧૩૮૨
૧૮ હર્ષદ શક	૦	૦૦	૦૦	૦૧૩૬૬

નોટ:-નારદપુરાણ પૂર્વભાગ દ્વિતિયપાદ. પ્ર. ૨૨૦ શાંતિવાહન શકમાં ૩૧૭૯ નોડો એટલે યુધિષ્ઠિર શક આવે.

$$\begin{array}{r}
 ૩૧૭૯ \\
 + ૧૮૯૭ \\
 \hline
 ૫૦૭૬
 \end{array}$$

શાંતિવાહન શક ચાલુ
યુધિષ્ઠિર શક થયા.

યુધિષ્ઠિર શક માટે જૈન મત

શકે ૨૫૦૨ માસોત્તમ માસે ચૈત્ર માસે શુક્લ પક્ષે ત્રયોદશ તિથી ભોમવાસરે સિદ્ધાર્થ ગૃહે ભાર્યા ત્રીશલા કુલે પુત્ર રત્ન જન્મ.

પર્યુષણ મહાપર્વ મહાત્મ જ્ઞાનવિમળ કૃત સજ્જાય સાથે તેમાં કુટુંબમાં જન્માવેલ છે.

૨૫૦૨ આજે વીર સંવત ૨૫૦૨ છે. વીર સંવતએ નિર્વાણ સંવત છે, ૭૨ વર્ષ આયુષ્ય

$$\begin{array}{r}
 ૨૫૦૨ \text{ વીર સંવત} \\
 + ૭૨ \text{ વર્ષ આયુષ્ય} \\
 \hline
 ૨૫૭૪
 \end{array}
 \qquad
 \begin{array}{r}
 ૨૫૭૪ \\
 + ૨૫૦૨ \\
 \hline
 ૫૦૭૬
 \end{array}$$

યુધિષ્ઠિર શક થયા.

શ્રી મહાવીર પ્રભુની જન્મ પત્રિકામાં યુધિષ્ઠિર શક । જોઈએ તેમ ગણતરીના પ્રમાણથી જણાય છે.

વિદેશી શકે	કરોડ	લાખ	હજાર
ચીની	૯	૬૦	૦૨૨૭૩
ખતાઇ	૮	૮૮	૩૮૩૪૪
પારસી	૦	૦૧	૮૯૯૪૩
મીશ્રી	૦	૦૦	૨૭૬૨૯
તુર્કી	૦	૦૦	૦૭૫૮૨
આદમ	૦	૦૦	૦૭૩૨૭
ધેરોની	૦	૦૦	૦૫૮૭૮
યહુદી	૦	૦૦	૦૫૭૩૬
ઈબ્રાહીમ	૦	૦૦	૦૪૪૧૩
મુસા	૦	૦૦	૦૩૬૮૯
યુનાની	૦	૦૦	૦૩૫૫૮
રોમન	૦	૦૦	૦૨૭૨૬
બાહી	૦	૦૦	૦૨૫૧૬
મલયકેતુ	૦	૦૦	૦૨૨૯૭
પર્શિયન	૦	૦૦	૦૨૨૨૨
ઈસ્વીસન	૦	૦૦	૦૧૯૭૬
બવા	૦	૦૦	૦૧૮૯૯
હિન્દી	૦	૦૦	૦૧૩૯૬

અત્યારે ચાલી રહેલ સાતમો વૈવસ્વત મન્વંતર, વૈવસ્વત મન્વંતરના સત્તાવીશ મહાયુગો ગયા. અઠાવીશમાં યુગના સત્યયુગ, ત્રેતાયુગ, દ્વાપરયુગ પુરા થયાં. અને કલિયુગના ૫૦૭૬ વર્ષ ગયા.

અખળ	કરોડ	લાખ	હજાર	
૧	૮૫	૧૪	૨૮૫૩૮	છ મન્વંતર કાળ.
૦	૧૨	૦૫	૨૫૦૭૬	સત્તાવીશ મહાયુગ, ત્રણયુગ અને કલિ વર્ષ.
૧	૯૭	૧૯	૫૩૬૧૪	કુલ વર્ષ

એક અખળ સત્તાણુ કરોડ યોગણીશ લાખ ત્રેપન હજાર છસો ચૌદ વર્ષ થયા, ઉપરના કલ્પાંદ સાથે મળે છે.

આપણા મૂસ્તશાસ્ત્રીઓ પણ સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિને બે અખળ વર્ષ માને છે.

ત્યારે આપણો સૃષ્ટિશક્ર આશરે ૧ અખળ ૫૦ ચાણુ કરોડ વર્ષનો છે. દ્વિવેતવરાહ કલ્પનો આદ્ય મન્વંતરાધિપતિ સ્વાયંભુવ મનુને બે પુત્ર ઉત્તાનપાદ અને પ્રિયવૃત. ઉત્તાનપાદના ધ્રુવ અને ઉત્તમ બે પુત્ર. ધ્રુવથી ત્રિલોચિ તેનો પુત્ર રિપુ. રિપુનો આશુસ, તેનો પુત્ર આશુષએ છઠ્ઠા મન્વંતરનો અધિપતિ મનુ થયો. આશુષથી ઉરુ તેનાથી અંગ

અને અંગપુત્ર વેન, વેનથી પૃથુ નામે મહાપ્રતાપી પુત્ર ઉત્પન્ન થયો પૃથુના જન્મ વખતે આજગવ નામનું ધનુષ્ય ત્યાં પડ્યું.

પૃથુ રાજા આજગવ ધનુષ ધારણ કરી. આ સૃષ્ટિ અનેક ઝાડો પહાડોથી આશીર્વાદિત હતી. તેથી તે પહાડો અને ઝાડોનો ધનુષથી નાશ કરવા માંડ્યો. સૃષ્ટિ દેવી ગાયત્રી રૂપધારણ કરી બ્રહ્મા પાસે ગઈ. પૃથુરાજા પણ તેની પાછળ બ્રહ્મા પાસે ગયા. સૃષ્ટિ દેવી ચરચરતી હતી. બ્રહ્માએ આશ્વાસન આપ્યું, પૃથુને શાન્ત થવા કહ્યું. પૃથુ પહાડ ઝાડોનો નાશ ન કર. હું દેવ શિલ્પી વિશ્વકર્માને મોકલું છું. તે યોગ્ય લાગશે તે રીતે નગર પુર ગ્રામ ખેટ પલ્લી આદિ રચનાઓ કરશે. બ્રહ્મા એ સૃષ્ટિ ઉપર વિશ્વકર્માને મોકલ્યા.

સૃષ્ટિ ઉપર નગરો, પુરો, ગામ, ખેટ અને પહીની રચના કરી પૃથુએ મનુષ્યોને સંભળ ક્યાં તેથી તેને રાજાની ઉપમા આપી, પૃથુના નામ ઉપરથી સૃષ્ટિનું નામ પૃથ્વી પડ્યું. સ્વાયંભુવ મનુના બીજા પુત્ર પ્રિયવ્રત તેના પુત્ર અશ્વિન, અશ્વિનના નાલિ અને નાલિ અને મરૂદેવીથી ઋષભદેવ નામે પુત્ર થયા. તેમણે નગરો પુરો ગામો પલ્લીઓ વગેરે વસાવ્યા અને યુગલ્લી જીવન શરૂ કર્યું. તેમને સો પુત્ર. મોટા ભરત જેના નામ ઉપરથી આ હિમવર્ષ ખંડનું નામ ભરતખંડ ભારતવર્ષ પડ્યું.

નાની રાજા અને મરૂદેવી માતાથી ઉત્પન્ન થયેલ ઋષભદેવને સનાતન ધર્મ ઈશ્વરી અવતાર માને છે.

જૈન ધર્મના પ્રથમ તીર્થંકર ઋષભદેવ પ્રભુ છે, તે ઋષભદેવ આ જ હોવા જોઈએ કારણ કે નાનીગણ અને મરૂદેવીમાતાથી ઉત્પન્ન થયેલ છે. તેમને જૈન મત મુજબ સો પુત્ર મોટાનું નામ ભરત આ સંઘળી ઉછીકત મળી રહે છે.

મતાત્તર—૨૨ તીર્થંકરો ઈક્ષ્વાકુ વંશી છે, અને બે હરિવંશી છે.

સૂર્યવંશી-ઈક્ષ્વાકુવંશી તીર્થંકરો:-૧ ઋષભદેવ, ૨. અજીતનાથ, ૩. સંભવનાથ, ૪. અખિતનાથ, ૫. સુમતિનાથ, ૬. પદ્મપ્રભુ, ૭. સુપાર્શ્વનાથ, ૮. ચંદ્રપ્રભુ, ૯. સુવિધિનાથ, ૧૦. શીતલનાથ, ૧૧. શ્રેયાંસપ્રભુ, ૧૨. વાસુપૂત્ય, ૧૩. વિમલનાથ, ૧૪. અનંતનાથ, ૧૫. ધર્મનાથ, ૧૬. ગાંધિનાથ, ૧૭. કુચુંનાથ, ૧૮. અરનાથ, ૧૯. મલ્લિકનાથ, ૨૦. નમિનાથ, ૨૧. પાર્શ્વનાથ, ૨૨. મહાવીરપ્રભુ,

હરિવંશ એટલે (યદુવંશી ચંદ્રવંશી) ૨૦. મુનિસુવ્રત, ૨૨. નેમનાથ.

ઉપરના બાવીશ તીર્થંકરો સૂર્યવંશી, સૂર્યપુત્ર, વૈવસ્વત અને વૈવસ્વત પુત્ર ઈક્ષ્વાકુ એટલે ઈક્ષ્વાકુ વંશી કહેવાયા.

બે તીર્થંકરો હરિવંશી—

હરિવંશ, ચંદ્રવંશ, ચંદ્રવંશમાં યદુવંશ અને તેમાં હરિવંશ આવ્યો એટલે હરિવંશી કહેવાયા.

ઋષભદેવજી ઈક્ષ્વાકુવંશમાં આવે છે, પણ ઉપર મુજબમાં ઋષભદેવ પ્રભુ સ્વયંભુવવંશી છે.

સ્વયંભૂર મનુએ આ ચાલનાં શ્વેન વગણ દલપના પ્રથમ મન્વન્તરાધિપતિ છે.

આ સુષ્ટિ ઉત્પત્તિ સાથેજ દેવ પૂર્ણ શરૂ થઈ હતી. ધ્રુવ પ્રથમ મન્વંતર ના સ્વાયં-ભૂવમનુના પૌત્ર હતા. તેઓ વિષ્ણુ આરાધન માટે નાની વયે વનમાં ગયા હતા. તેમને નારદજીએ ઓં નમો ભગવતે વાસુદેવાય એ વિષ્ણુ મંત્ર આપ્યો હતો.

હિરણ્યકાશ્યપુ આદિ દૈત્યો બ્રહ્મા અને શિવના ઉપાસક હતા. તેમનો પુત્ર પ્રહ્લાદ વિષ્ણુ ઉપાસક હતો. અનેક દૈત્યો બ્રહ્મા અને શિવની ઉપાસના કરી. વર પ્રદાન કરી દેવો સાથે લડ્યા હતા. રાવણ શિવ ઉપાસક હતો અને ઇંદ્રજિતના મરણ પછી મહા મૃત્યુ નંપ સોધવા દેવી ઉપાસના કરવા બેઠો હતો. અહી મહી, દેવી ઉપાસક હતા, પ્રથમ જ્યોર્તિલિંગ સોમેશ્વર મહાદેવનું સ્થાપન ચંદ્રદેવે કર્યું હતું અને બારમા જ્યોર્તિલિંગ રામેશ્વરનું સ્થાપન અવધપતિ રામે કર્યું હતું રામને આજે નવ લાખ ઓગણ સીતેર હજાર છોતેર વર્ષ થયા. છેલ્લા જ્યોર્તિલિંગ સ્થાપનાને ઉપર મુજબ વર્ષો થયા. તેા મુર્તિપૂજા કેટલી પુરાણી છે તેના જ્યાલ આવશે.

યુધિષ્ઠિર શક ૫૦૭૬ ચાલે છે. પરીક્ષિત ને ગાંધી શીન કરી સ્વર્ગારોહણ કર્યું ત્યારથી શરૂ થાય છે પાંડવોંશી રાજાઓ, ૧ પરીક્ષિત, ૨ જન્મેજય, ૩ શતાનીક, ૪ અશ્વમેધદત્ત, ૫ અધિસીમકૃષ્ણ, ૬ નીચકનું. નીચકનુના સમયમાં હસ્તિનાપુરનો ચમુના પુરથી નાશ થયો. રાજ્યધાની કૌશંબી સ્થાપેલ. નીચકનુ નો પુત્ર ૭ ઉષ્ણ ૮ ચિત્રરથ, ૯ શુચિરથ, ૧૦ વૃષ્ણિમાન, ૧૧ સુષેણ, ૧૨ સુનીથ, ૧૩ ઋચ, ૧૪ નૃચક્ષુ, ૧૫ સુખાવલ, ૧૬ પરિપ્લવ, ૧૭ સુનય, ૧૮ મેધાવી ૧૯ નૃપંજય, ૨૦ મૃદુ, ૨૧ તિગ્મ, ૨૨ બૃહદ્રથ, ૨૩ સુદાન, ૨૪ શતાનીક, ૨૫ ઉદયન, ૨૬ અહીનર, ૨૭ ખંડ્યાણી, ૨૮ નિરુમિત્ર, ૨૯ ક્ષેમક.

ब्रह्मक्षत्रस्य यो योनिर्वंशो राजर्षिः संस्कृतः ।

क्षेमकं प्राप्य राजानं स संस्थां प्राप्यस्यते कलौ ॥ ૭ ॥

જે વંશ બ્રાહ્મણો તથા ક્ષત્રિયોનું ઉત્પત્તિ કારણ હોઈ રાજર્ષિઓ એ સંસ્કારેલ છે. તે કુરુવંશ ક્ષેમકરાજ સુધી પહોંચી કલિયુગમાં સમાપ્ત થયો, પાંડવોંશી રાજાઓએ ૧૫૭૫ વર્ષ રાજ્ય કર્યું રાજ્યધાની હસ્તિનાપુર કૌશંબી.

અ. ક. લા. હ.

તેને આજે ૧ ૯૭ ૨૯ ૪૯૦૭૬ વર્ષ થયા. સ્વાયંભૂવમનુથી ઋષભદેવ પ્રભુ ૫ માં પુરૂષ છે. વૈવસ્વત મનુ એ. ૭ મન્વંતરાધિ પતિ છે.

ક. લા. હ.

તેને આજે ૧૨ ૪૧ ૯૩૦૭૬ વર્ષ મન્વંતરની શરૂઆતને થયા. વૈવસ્વત મનુ પુત્ર ઇક્ષ્વાકુ અને ઋષભદેવ ક્યારે થયા તે ઉલ્લેખ નથી. ઇક્ષ્વાકુવંશમાં ઋષભદેવ નામના પુરૂષનો ઉલ્લેખ નથી. જૈન ગ્રંથોમાં કદાચ મળી શકે તો પ્રકાશ પાડવા વિનંતિ.

મગધવંશી રાજાઓ—૧ સહદેવ, ૨ સોમાપિ ૩ શ્રુતવાન, ૪ આયુતાયુ, ૫ મિરમિત્ર, ૬ સુક્ષત્ર, ૭ બૃહત્તત્કર્મ, ૮ સેનજીત, ૯ શ્રુતંજય, ૧૦ વિપ્ર, ૧૧ શુચિ, ૧૨ ક્ષેમ્ય, ૧૩ સુમતિ, ૧૪ ધર્મ, ૧૫ સુશ્રુત ૧૬ દ્રઢસેન, ૧૭ સુમતિ, ૧૮ સખલ, ૧૯ રિપુંજય ૧૦૦૪ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. મગધ દેશ ગિરિમજ (રાજગૃહિ) રિપુંજયને તેના પ્રધાન શુનકે મારી પોતાના પુત્રને ગાદી ઉપર બેસાડ્યો.

પ્રઘોત, ઈ. સ. પૂર્વે ૯૨૧) રાજ્યધાની રાજગૃહિ. ૧ પ્રઘોત, ૨ પાલક; ૩ વિશાખ, ૪ જનક, ૫ નંદિવર્ધન, પ્રઘોત વંશે ૧૩૮ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. તેનો પુત્ર શિશુનાગ ગાદી પર આબેસા. અહીંથી શિશુનાગ વંશ કહેવાયો, શિશુનાગ ઈ. સ. પૂર્વે ૭૮૩. ૧ શિશુનાગ, ૨ કાકવર્ણ, ૩ ક્ષેમધર્મા, ૪ ક્ષત્રેજ ૫ બિંબસાર. બિંબસાર ઈ. સ. પૂર્વે ૫૬૨ માં મરણ પામ્યો.

૬ અજાત શત્રુ	૫૬૨ થી ૫૨૬
૭ હર્લક	૫૨૬ થી ૫૦૦
૮ ઉદયન	૫૦૦ થી ૪૭૭ પાટલીપુત્ર વસાવી ત્યાં રાજ્યધાની કરી.
૯ નંદિવર્ધન	૪૭૭ થી ૪૨૮
૧૦ મહાનંદી	૪૨૮ થી ૪૨૧

શિશુનાગ વંશી એ ૩૬૨ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. (રાજગૃહિ પાટલીપુત્ર) મહાનંદીથી શુદ્ર જાતની સ્ત્રીમાં ઉત્પન્ન થયેલ મહાનંદ ગાદી પર આબેસા અહીંથી, નંદવંશ કહેવાયો ૧ મહાનંદ, ૨ પક્ષનંદ, ૩ અશ્વધોષનંદ ૪ જ્યેષ્ઠમિત્રનંદ, ૫ સુદેવનંદ ૬ ધનદેવનંદ, ૭ બૃહદ્દરથનંદ ૮ બૃહદ્વ્યોતનંદ ૯ ધનનંદ, ૪૨૧ થી ૩૨૧ સુધી-૧૦૦ વર્ષ રાજ્ય કર્યું રાજધાની પાટલીપુત્ર નંદ કુલથી ઉત્પન્ન થયેલ મુરાદેવી નામની દાસીમાં અંદ્રશુપ્ત ગાદી પર આબેસા અહીંથી મોર્યવંશ કહેવાયો.

૧ અંદ્રશુપ્ત	ઈ. સ. પૂર્વે	૩૨૧ થી ૨૬૬
૨ બિંદુસાર	"	૨૬૬ થી ૨૭૪
૩ અશોક	"	૨૭૪ થી ૨૩૨
૪ સૂયશા	"	૨૩૨ થી ૨૨૭
૫ દશરથ	"	૨૨૭ થી ૨૧૮
૬ સંગત	"	૨૧૮ થી ૨૧૫
૭ શાલિશુક	"	૨૧૫ થી ૨૦૩
૮ સોમશર્મા	"	૨૦૩ થી ૧૬૪
૯ શતધન્વા	"	૧૬૪ થી ૧૮૭
૧૦ બ્રહ્દ્રથ	"	૧૮૭ થી ૧૮૫

મૌર્યવંશી રાજાઓએ ૧૩૬ વર્ષ રાજ કર્યું પાટલીપુત્રમાં ખુદ્દરથને તેના સેના-
પતિ પુષ્પમિત્રે માર્યો શુંગવંશ આંચો.

૧	પુષ્પમિત્ર	ઈ. સ. પૂર્વે	૧૮૫	થી	૧૭૩
૨	અગ્નિમિત્ર	"	૧૭૩	થી	૧૬૭
૩	સુજેષ્ઠ	"	૧૬૭	થી	૧૬૧
૪	સુમિત્ર	"	૧૬૧	થી	૧૫૦
૫	આદર્શ	"	૧૫૦	થી	૧૩૯
૬	પુલિઠક	"	૧૩૯	થી	૧૨૫
૭	દોષવસુ	"	૧૨૫	થી	૧૧૩
૮	વન્નમિત્ર	"	૧૧૩	થી	૯૭
૯	ભાગવત	"	૯૭	થી	૭૫
૧૦	દેવભૂતિ	"	૭૫	થી	૭૨

શુંગવંશે ૧૧૩ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. દેવભૂતને તેના સેનાપતિ કાણ્વવંશી વાસુદેવે
મારી રાજ્ય લીધું. સત્તા નબળી પડી.

ઈ. સ. પૂર્વે ૭૫માં સિંધ, પંજાબ, સૌરાષ્ટ્ર, માળવા, તક્ષશિલા વગેરે સ્થળે
શક રાજ્યો સ્થપાયા તેઓ મહાક્ષત્રિય કહેવાયા.

કાણ્વ વંશ

- ૧ વસુદેવ
- ૨ ભૂમિમિત્ર
- ૩ નારાયણ
- ૪ ક્ષુશર્મા

કાણ્વ વંશી રાજાઓ ૪૫ વર્ષ રાજ્ય કર્યું ક્ષુશર્માને તેના આકર શિષ્ટકે મારી
રાજ્ય લીધું.

ઈ. સ. પૂર્વે ૭૫ થી પાટલીપુત્રની સત્તા નબળી પડી. બીજા અનેક રાજ્યો
સ્વતંત્ર થયા.

ઈ. સ. પૂર્વે ૭૫ સિંધ, પંજાબ, સૌરાષ્ટ્ર, માળવા, તક્ષશિલા વગેરે સ્થળે શક
રાજ્યો સ્થપાયા. તેઓ મહાક્ષત્રિય કહેવાયા.

ઈ. સ. ૨૦૦ વર્ષ પહેલાં રાજ્ય સ્થપાયેલ તે શુંગ વંશ નબળો પડતાં
જોરમાં આંચું. સાતવાહન વંશ શક ભટ્ટીનો સામનો કરી ઇક્ષ્વર્મા રાજ્ય જમાવ્યું.
તેમાં ખારવેલ નામે રાજા મહા બળવાન થયો. તે શુંગવંશના પુષ્પમિત્રનો સમકાલિન

હતો. પ્રતિષ્ઠાન (પૈઠન)માં રાજ્યધાની હતી. સાંતવાહન વંશે ઈ. સ. પૂર્વે ૭૨ થી ઈ. સ. ૨૨૫ વર્ષ સુધી રાજ્ય કર્યું.

ઉત્તરમાં ચુએચી જાતીનું કુશાન રાજ્ય હતું.

ઈ. સ. ૫૦ માં કુશાને કાબુલ કંદહાર પૂર્વમાં પ્રયાગ દક્ષિણે વિધ્યાચલ સુધી સત્તા જમાવી. તેમાં કનિષ્ક નામનો રાજા મહા પ્રતાપી થયો. કુશાન વંશે ઈ. સ. ૫૦ થી ૨૨૦ વર્ષ સુધી સત્તા રહી.

પાટલીપુત્રમાં આંધ્રનું રાજ્ય.

૧ શિપ્રક	૨ કૃષ્ણ	૩ શ્રી સાંતકર્ણિ
૪ પૂર્ણેસંગ	૫ શાંતકર્ણ	૬ લખૌદર
૭ દિવિષક	૮ મેધસ્વાતિ	૯ પટુમાન
૧૦ અરિષ્ઠકર્મા	૧૧ હાલે	૧૨ પત્તક
૧૩ પ્રવિલમેન	૧૪ સુદર	૧૫ શાંતકર્ણ
૧૬ ચક્રાર	૧૭ શાંતકર્ણી	૧૮ શિવસ્વાતિ
૧૯ ગોમતિપુત્ર	૨૦ અભિમાન	૨૧ પુલિમાન
૨૨ શાંતકર્ણી	૨૩ શિવશ્રી	૨૪ શિવમેધ
૨૫ ચરીશ્રી	૨૬ દ્રિયજ	૨૭ વિજય
૨૮ ચંદ્રશ્રી	૨૯ પુલોમૈત્રી	

ઈ. સ. પૂર્વે ૨૭ થી ઈ. સ. ૩૩૦ સુધી રાજ્ય કર્યું. અનેક રાજ્યોનું વિભાજન છતાં ગુપ્તવંશના ચંદ્રગુપ્તે પુલોવર્માને મારી રાજ્ય લઈ લીધું.

ચંદ્રગુપ્તનો પુત્ર ગાદીપર આવ્યો.

સમુદ્રગુપ્ત ૩૩૦-૩૮૦

વિક્રમાદિત્ય ૩૮૦-૪૧૪. તેણે શક કુશાન બધા રાજ્યો જીતી લીધા.

કુમારગુપ્ત ૪૧૪-૪૩૪

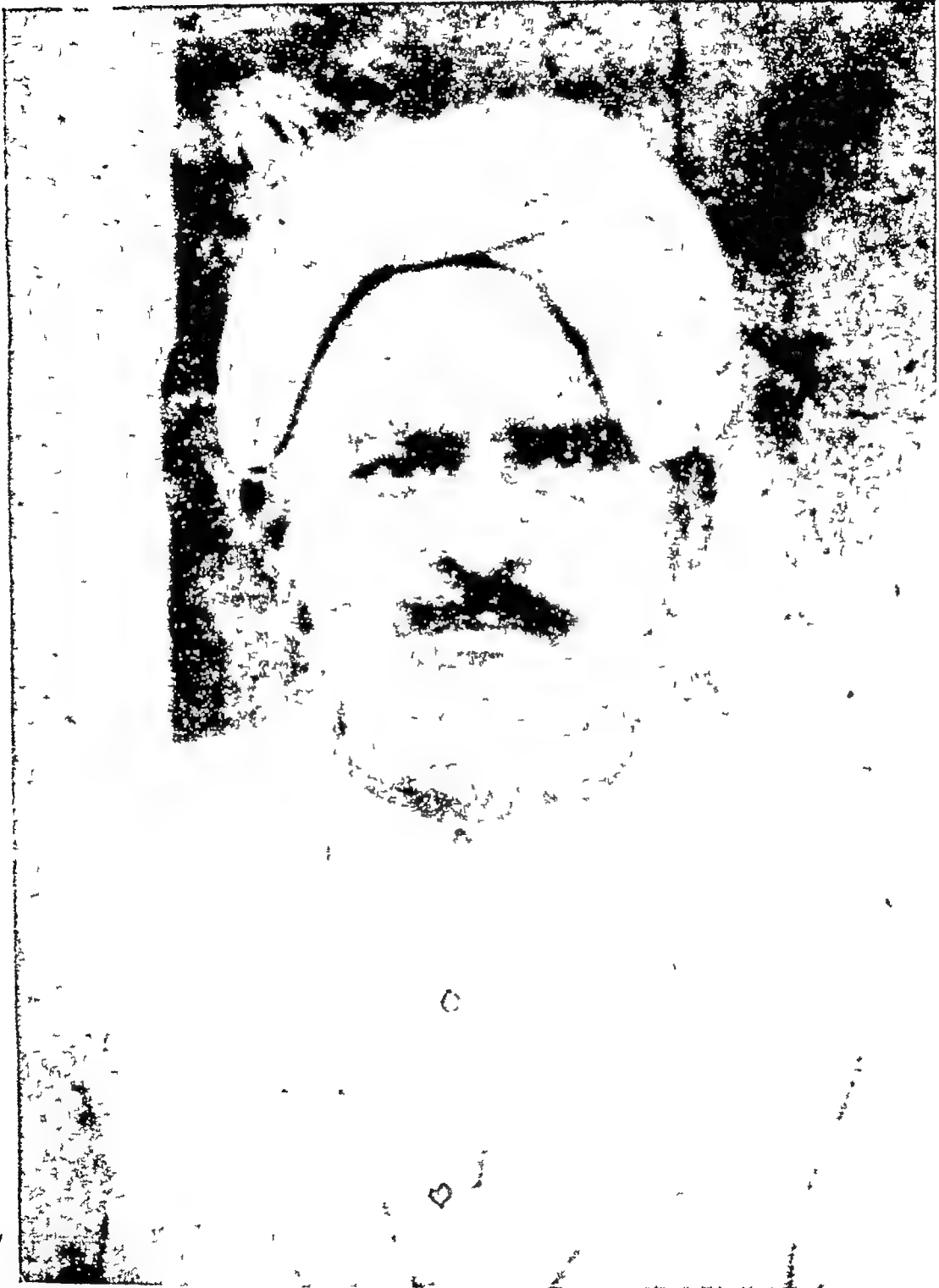
સ્કંધગુપ્ત ૪૩૪-૪૬૮

ખાલાદિત્ય ૪૬૮

ગુપ્તવંશોએ ૧૩૮ વર્ષ રાજ્ય કર્યું.

સૌરાષ્ટ્રમાં ૪૭૦માં ભટ્ટારકે વલ્લીપુરમાં રાજ્ય સ્થાપ્યું. ૪૮૪માં હુણોએ બદગમમાં મોટું રાજ્ય સ્થાપ્યું. તેરમાણીનામના હુણે અફઘાનીસ્તાન, પંજાબ, કાશ્મીર રાજ્યપુતોના ઘણા રાજ્યો જીતી લીધા. ગાંધારના બૌદ્ધમઠો, તક્ષશિલા વિદ્યાપીઠનો નાશ કર્યો. હુણના હલ્લાથી ગુપ્ત સામ્રાજ્યની સીમારે આખરે ગમડી પડી.

પરમ પૂજ્ય પિતાશ્રી ચુનીલાલ વેલ્લ સોમપુરા.

જેમણે શિલ્પની મહત્તા સમજાવી શિલ્પકલાસ શરૂ કરાવ્યો અને મેં જે
કાંઈ જ્ઞાન મેળવ્યું છે તે પરમ પૂજ્ય પિતાશ્રીને આભારી છે, અનંતોપકારી
પૂજ્ય પિતાશ્રીને સાદર સમર્પણ.....

વર્ધન વંશ

રાજ્યવર્ધને અનેક લડાઈ લડી ઘણા રાજ્યો કબજે કર્યા અને ગોડ રાજ સાથે લડતા મરાણો.

રાજ્યવર્ધનનો પુત્ર હર્ષવર્ધન ગાદીપર આવ્યો. કનોજમાં ગાદી સ્થાપી. હર્ષવર્ધન ૬૦૬ થી ૬૪૬ સુધી રાજ્ય કર્યું. હર્ષના સમકાલિન દક્ષિણમાં ચાલુક્ય રાજ્ય હતું. રાજધાની બદામી (વાતાપી) પુલકેશી ઇ. સ. ૬૦૮-૭૫૦ સુધી ચાલુક્ય સત્તા રહી તેનું હરિષ્ પલ્લવ રાજ્ય મહાબલિયુરમાં હતું. બન્ને રાજ્યો લડી નબળા પડ્યા.

રાષ્ટ્રકુટ વંશ

દંતિદ્રગે ચાલુક્ય અને પલ્લવની સત્તા ઉભેડી રાજ્ય સ્થાપ્યું. ઇ. સ. ૭૫૦થી ૮૭૩ રાષ્ટ્રકુટની સત્તા રહી. ઇલોરા રાજધાની. ગુજરાતમાં આવડા વંશનું રાજ્ય હતું. નર્મદાના ઉત્તર કિનારેથી દક્ષિણ કિનારે રાષ્ટ્રકુટની સત્તા ગુજરાતમાં હતી.

ચોલ વંશ

ચોલવંશ રાજધાની તાંજોર.

રાજરાજ ૯૭૩ થી ૧૦૧૨

દીલ્હીમાં તુમાર વંશના રાજપુતો જોરમાં આવ્યા અને તેમણે દીલ્હીમાં રાજ્ય સ્થાપ્યું ૧૦૪૨ થી ૧૧૮૦. ૧૩૮ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. છેલ્લા રાજાને દીકરો નહિ હોવાથી તેના દીકરીના દીકરા પૃથ્વીરાજને રાજ્ય આપ્યું. ૧૧૮૦-૧૧૯૨ પૃથ્વીરાજને હરાવી મહમદ ઘોરીએ રાજ્ય જીતી લીધું. દીલ્હીમાં તુર્ક સલ્તન થઈ થઈ.

પૃથ્વીરાજ ચૌહાણ ઇ. સ. ૧૧૮૦ થી ૧૧૯૨	અલ્તમશ ઇ. સ. ૧૨૧૧ થી ૧૨૩૬
મહમદઘોરી ,, ૧૧૯૨ થી ૧૨૦૬	નાસિરુદ્દીન ,, ૧૨૩૬ થી ૧૨૬૬
તુર્ક સલ્તનત નીતવાપીર ૧૨૦૬ થી ૧૪૧૩	બલખન ,, ૧૨૬૬ થી ૧૨૮૭
કુતુબુદ્દીન ઐબક ,, ૧૨૦૬ થી ૧૨૧૦	અંધાધૂંધી ,, ૧૨૮૮ થી ૧૨૯૦

ખીલજી વંશ

જલ્લાલુદ્દીન ૧૨૯૦ થી ૧૨૯૬	અલાઉદ્દીન ૧૨૯૬ થી ૧૩૧૬
અંધાધૂંધી ૧૩૧૬ થી ૧૩૨૦	(૧૩૦૦ માં ગુજરાત લીધું.)

તઘલઘ વંશ

ચાસુદ્દીન ૧૩૨૦ થી ૧૩૨૫	ફિરોજ ૧૩૫૧ થી ૧૩૮૮
મહમદ ૧૩૨૫ થી ૧૩૫૧	
તૈમુર લંગ સમરકંદની સુલતાનીની લડાઈ ૧૩૮૮ થી ૧૩૯૮	સૈયદ રાજ્ય ૧૪૧૪ થી ૧૪૫૧
અંધાધૂંધી ૧૩૯૮ થી ૧૪૧૪	લોદી વંશ ૧૪૫૧ થી ૧૫૨૬

ધાત્રાહીમે બાબરને હરાવ્યો

મોગલવંશ

બાબર ૧૫૨૬ થી ૧૫૩૦ | હુમાયુ ૧૫૩૦ થી ૧૫૪૦

૧૫૪૦ માં શેરશાહે હુમાયુને હરાવી રાજ્ય લીધું.

શેરશાહે ૧૫૪૦ થી ૧૫૫૫

હુમાયુએ રાજ્ય પાછું મેળવ્યું

હુમાયુ	૧૫૫૫ થી ૧૫૫૬	ઔરંગઝેબ	૧૬૫૮ થી ૧૭૦૭
અકબર	૧૫૫૬ થી ૧૬૦૫	શાહેઆલમ	૧૭૦૭ થી ૧૭૧૨
જહાંગીર	૧૬૦૫ થી ૧૬૨૭	અંધાધૂધી	૧૭૧૨ થી ૧૭૧૬
શાહેજહાં	૧૬૨૭ થી ૧૬૫૮	મહમદ શાહે	૧૭૧૬ થી ૧૭૪૮

૧૭૩૯ નાદિરશાહે નો હલ્લો સલ્તનત બાંગી પડી અને જુદા જુદા રાજ્યો સ્થપાયા.

મરાઠી રાજ્ય દક્ષિણમાં

શિવાજી	૧૬૭૦ થી ૧૬૮૦	તારાબાઈએ રાજ્ય ક્યું	૧૬૮૬ થી ૧૭૦૮
સંભાજી	૧૬૮૦ થી ૧૬૮૯	શાહુ	૧૭૦૮ થી ૧૭૪૯

પેશ્વા રાજ્ય

બાલાજી પેશ્વા	૧૭૪૯ થી ૧૭૬૧	મહારાણી વીક્ટોરીયા	૧૮૫૭ થી ૧૯૦૧
માધવરાવ પેશ્વા	૧૭૬૧ થી ૧૭૭૨	એડવર્ડ	૧૯૦૧ થી ૧૯૧૦
નારાયણરાવ	૧૭૭૨ થી ૧૭૭૩	પાંચમે જોર્જ	૧૯૧૦ થી ૧૯૪૭
માધવરાવ	૧૭૭૩ થી ૧૭૯૫	ભારત સ્વતંત્ર	૧૯૪૭
પ્રીટીશ ઇસ્ટઈન્ડિયા કું	૧૭૯૫ થી ૧૮૫૭		

સંસ્કૃતિ અને વિકાસ.

સંસ્કૃતિ એટલે સુધારણા. સારી સુંદર વસ્તુ બનાવવી, સ્વતંત્રપણે નવું નવું વિચારવું. સમૂહમાં રહેવાના નિયમો પાળવા એ સંસ્કૃતિનાં મૂખ્ય લક્ષણો. સમૂહમાં રહેતા લોકોને એક બીજાની મદદ લેવી પડતી. ગામના રક્ષણ માટેની વ્યવસ્થા કરવી પડતી. અંદર અંદર તકરાર ન થાય તે માટે નિયમો બાંધવા આવી સાદી વ્યવસ્થા માંથી વખત જતાં સંસ્કૃતિ વિકાસ પામી આખાદી વધતાં મોટા નગરો વસ્યા. નગરોમાં મંદિરો મહાલયો અને વિધ વિધ જાતના ગૃહો બંધાયા. લોકો જેમ જેમ મોટા સમૂહમાં રહેતા ગયા, તેમ તેમને લખાણની જરૂર જણાવા લાગી. માણસો એ આખરે લખવાની કળા પણ શોધી કાઢી. વખત જતાં રાજ્ય વ્યવસ્થા થઈ.

પાંચ હજાર વર્ષ પહેલાની આપણી સંસ્કૃતિ, મોહન જો ડેરો.

અગાઉથી, યોજના ઘડ્યા સુજળ આ શહેર ખાંધ્યુ હશે તેમ ખંડેરો જોતા જણાય છે. મુખ્ય માર્ગો સરખાં અંતરે આવેલ છે. મુખ્ય માર્ગોની બન્ને બાજુ શેરીઓ છે. શેરીઓ મુખ્ય રસ્તાના કાટખુણે છે. મુખ્ય માર્ગો અને શેરીઓમાં હારખંધ મકાન છે. મકાનો કાચી અને પાકી ઇંટના ખાંધેલ છે. મકાનો એક માળના અને બે માળના છે. માળ ઉપર જવા માટે સીડી ઇંટ અને લાકડાની છે, દરેક ઘરમાં રસોડા અલગ છે. સ્નાનગૃહની સગવડતા અને ચોરડાં સુક્ત ખાંધકામ છે. કેટલાંક ઘરમાં આંગણામાં જ કુવા છે. ગંદા પાણીના નીકાલ માટે પાકી ઇંટની ગટરો ખાંધવામાં આવી છે, શહેરના પશ્ચિમ ભાગમાં એક જાહેર સ્થાનના ખંડેરો નજરે પડે છે. તેના મધ્ય ભાગમાં વિશાલ કુંડ છે. આવી સુંદર રચના જોતાં શહેરના લોકો કેટલા સુધરેલ હશે તેનો ખ્યાલ આવે છે. ખોરાક ઘઉં અને જવનો હશે. કપડાં રૂ અને ઉનનાં પહેરતા હશે તેમ નિશાની ઉપરથી જણાય છે. આ ખંડેર માંથી સોના, રૂપા, ત્રાંખા, હાથીદાંત અને અકીકના કિંમતી ઝવેરાતના ઘરેણાંમળી આવ્યા છે. આ શહેરના લોકો શોખીન હશે તેમ જણાય છે. ઘરેણા ઉપરાંત રાસ રચીલાની મોજ શોખની વસ્તુ ઘણી મળી આવી છે. સિંધુ ખીણના લોકો સુખી હતા તેમ જણાય છે.

ધાતુનો ઉપયોગ.

સોનું, રૂપુ ઘરેણામાં વપરાતું. ગરીબ માણસો ત્રાંખા અને કાંસાના દાગીના પહેરતાં હશે. વાસણો ત્રાંખા અને કાંસાના મળી આવે છે. આ સિવાય પથ્થરના વાસણો પણ મળેલ છે.

કળા કુશળતા.

ખંડેરમાંથી મળી આવેલ જાત જાતની મનોહર ચીજો જોતાં આપણને એ શહેરના કારીગરો કેટલા કુશળ હશે તેનો ખ્યાલ આવે છે. તેઓ મુદ્રાઓ વાપરતાં. મુદ્રાઓ હાથીદાંત, અજ્રક અથવા ઉંચા પ્રકારની માટીમાંથી બનાવેલ મળી આવેલ છે. મુદ્રાના ઉપરના ભાગમાં લખાણ કેતરવામાં આવેલ છે. કેટલીક મુદ્રાઓ પર જુદાં જુદાં પ્રાણીઓની આકૃતિઓ પાડેલ છે. માટી કામના મળેલ નમુના કળાયુક્ત છે. કેટલીક મૂર્તિઓ પણ મળી આવી છે. સિંધુ ખીણના બાળકો તે વડે રમતાં હશે. દોરી ખેંચતા માથું ધૂણાવતો બળદ, એ ઉપરથી કલાનો ખ્યાલ આવે છે. ધર્મ વિષે ખાસ ખ્યાલ આવતો નથી. પણ મૂર્તિઓ ઉપરથી એમ ધારવામાં આવે છે કે આ શહેરના લોકો ધરતી દેવી તથા શિવશક્તિને પૂજતા હશે.

મૂર્તિ કલા.

મોહન જો ડેરો માંથી મળેલ પોચા આરસની એક ધ્યાનીની મૂર્તિ ઉપર રસાયણિક પ્લાસ્ટર કરેલ છે. તેનું નીચું કયાળ, આગળ પડતું નાક અને બરાવદાર હોઠ તે સમયના માનવીનો ખ્યાલ આપે છે.

મુદ્રામાં ગાય, ઘોડો, વાઘ, મોર હાથી, હરણ આદિ ઓકૃતિ છે. બીજા માટીના રમકડાં મળેલ છે. તેમાં આબૂષણ ધારણ કરેલ અને મુકુટ વાળી આકૃતિ છે. બીજી ઓળખા હાથમાં શૃંગાર પહેરેલ કાંઈ ગરીબ લોકોની આકૃતિ છે.

ધતિહાસ અને સ્થાપત્યો.

સુધિષ્ટિરે અભિમન્યુ પુત્ર પરીક્ષિતને ગાદીશીન કરી સ્વર્ગારોહણ કર્યું. તેને આજે ૫૦૭૬ વર્ષ થયા. તે સુધિષ્ટિર શક ઉપરથી આપણે જાણી શકીએ છીએ, પરીક્ષિત થી ૬ રાજા નીચક્રુ થયો તેના વખતમાં હસ્તિનાપુરનો ચમુનાના પુરથી નાશ થયો, રાજ્યધાની કોશાંબીમાં સ્થાપેલ, પરિક્ષિતથી ક્ષેમક સુધી ૨૯ રાજાઓ એ ૧૧૭૫ વર્ષ રાજ્ય કર્યું, રાજ્યધાની હસ્તિનાપુર કોશાંબી, મગધ રાજ્ય જૃહદ્રથ વંશી રાજાઓ સહદેવથી રિપુજ્ય સુધી ૧૯ રાજાઓ થયા ૧૦૦૪ વર્ષ રાજ્ય કર્યું રાજ્યધાની ગિરિવજ્ય (રાજગૃહી) રિપુરાજ્યને તેના પ્રધાન શુનકે મારી પોતાના પુત્રને ગાદી પર બેસાડ્યો.

પ્રદ્યોત વંશ ઇ.સ. પૂર્વે ૯૨૧ થી ૭૮૩.

પ્રદ્યોત થી નંદિવર્ધન સુધી ૫ રાજાઓ થયા. પ્રદ્યોત વંશે ૧૩૮ વર્ષ રાજ્ય કર્યું, રાજ્યધાની રાજગૃહી નંદિવર્ધનનો પુત્ર શિશુનાગ ગાદી પર આવ્યો, શિશુનાગ વંશ કહેવાયો.

શિશુનાગ વંશ ઇ.સ. પૂર્વે ૭૮૩ થી ૪૨૧.

શિશુનાગ થી મહાનંદી સુધી ૧૦ રાજાઓ થયા તેણે ૩૬૨ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. ૧ શિશુનાગ, ૨ કાકવણ, ૩ ક્ષેમધર્મા, ૪ ક્ષત્રોજ, ૫ ખિંબસાર, ૬ અન્નતશત્રુ, ૭ દલક, ૮ ઉદયન, ૯ નંદિવર્ધન, ૧૦ મહાનંદી. આ દશ રાજાઓ એ ૩૬૨ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. આ વંશની રાજ્યધાની રાજગૃહીમાં હતી પણ ઉદયને ઇ.સ. પૂર્વે ૫૦૦ થી ૪૭૭ વર્ષ રાજ્ય કર્યું તેણે ગંગા અને ક્ષોણ નદીના સંગમ ઉપર પાટલીપુત્ર નામે નગર વસાવી રાજધાની ત્યાં સ્થાપી.

શિશુનાગ વંશે ૩૬૨ વર્ષ રાજ્ય કર્યું રાજ્યધાની રાજગૃહી પાટલીપુત્ર

અન્નતશત્રુ ઇ.સ. પૂર્વે ૫૬૨ માં ગાદી પર આવ્યો તેણે ૩૬ વર્ષ રાજ્ય કર્યું ૫૩૬ માં મરણ પામ્યો.

અન્નતશત્રુની પાષાણની મૂર્તિ ૮'૮" કુટ ઉંચી જે હાલ મથુરા સંગ્રહ સ્થાનમાં છે. નંદિવર્ધન ઇ. સ. પૂર્વે ૪૬૭ માં ગાદી પર આવ્યો. ૪૯ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. ૪૧૮ માં મરણ પામ્યો. તેની મૂર્તિ કલકત્તા સંગ્રહસ્થાનમાં છે, જે પટણા પાસેથી મળી છે. તેને કાલિન એક સ્ત્રી મૂર્તિ ૬'૭" ઉંચી ગ્વાલિયર રાજ્યનાં બેસનગર પાસેથી મળી છે. તે કલકત્તા સંગ્રહ સ્થાનમાં છે. એક સ્ત્રી મૂર્તિ મથુરા સંગ્રહસ્થાનમાં છે, તે મનસા દેવીના નામથી ઓળખાય છે.

આ ચારે મૂર્તિ સમકાલિન છે. ઇ. સ. પૂર્વે ૬ કૃતિશતાબ્દમાં પાષાણનું મૂર્તિ કામ શરૂ હતું એ આ મૂર્તિ ઉપરથી સાબિત થાય છે.

શિશુનાગ વંશી રાજાઓ ઇ. સ. પૂર્વે ૪૨૧ વર્ષ સુધી રાજ્ય કર્યું. ઇ. સ. પૂર્વે ૪૨૧ શિશુવંશનો છેલ્લો રાજા મહાનંદી થયો. મહાનંદી પછી તેનો શુદ્ર દાસીમાં ઉત્પન્ન થયેલ પુત્ર મહાપદ્માનંદ ગાદી ઉપર આવ્યો. ત્યાંથી નંદવંશ કહેવાયો. છેલ્લા ધનનંદને મારી ચંદ્રગુપ્ત ગાદી પર આવ્યો. ઇ. સ. પૂર્વે ૩૨૧માં તેણે ગીરનાર પાસે સુદર્શન તળાવ બંધાવેલ અને પોતાનો રાજ્ય મહેલ મહાન શિલ્પ સ્થાપત્યના નમુના રૂપ બનાવ્યો હતો. તેણે ૨૫ વર્ષ રાજ્ય કર્યું પછી તેનો પુત્ર બિંદુસાર ગાદી ઉપર આવ્યો. તેણે ૨૨ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. તેનો પુત્ર અશોક ઇ. સ. પૂર્વે ૨૭૪માં ગાદી પર આવ્યો. તેણે ૪૨ વર્ષ રાજ્ય કર્યું તેણે બુદ્ધ ધર્મ અંગીકાર કરી બુદ્ધ ધર્મના બે વિભાગ કર્યા હીનયાન અને મહાયાન. મહાયાનમાં મૂર્તિ પૂજા શરૂ કરી. તેણે અનેક સ્તુપો બનાવ્યા. સાત ભાગમાંથી બુદ્ધના અસ્તિ ૮૪ હજાર ભાગમાં વહેંચી ૮૪ હજાર સ્તુપો બનાવ્યા. તેમાં સાંચીનો સ્તુપ મૂખ્ય છે. સ્તુપ પથરના ઓપદાર કરવાની કલા ત્યારે સંપૂર્ણ બીલી હતી. અશોકના પૌત્રે ગયા પાસે ગુફા કૌતરાવી તેને લોમસરિસી કહે છે.

ઇ. સ. પૂર્વે ૧૮૫માં મૌર્યવંશના છેલ્લા રાજા બ્રહ્મદ્રથને મારી તેનો સેનાપતિ યુષ્મિત્ર ગાદી પર આવ્યો ત્યાંથી શૃંગ વંશ કહેવાયો.

શૃંગવંશ:-યુષ્મિત્રથી દેવભૂતિ સુધી ૧૦ રાજાઓ થયા. તેણે ૧૧૩ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. ઇ. સ. પૂર્વે ૭૨ માં સત્તા અસ્ત પામી. સારનાથની જાળી શૃંગ કાલિન છે. શૃંગ કાલિન કામ ચપટું, ઓછા ઉઠાવવાળું છે. શૃંગવંશનો એક સ્તંભ સાંચીમાં છે. તેના ઉપર એક જ સિંહ છે.

શૃંગકાલિન મૂર્તિઓ ભારતના એક છેડેથી બીજા છેડા સુધી ઘણી જોવા મળે છે. અનેક ગુફાઓ કરાવી. શક રાજ્યો ઇ. સ. પૂર્વે ૭૫ માં સ્થપાયા. શક જાતીએ સિંહ, પંજાબ, તક્ષશિલા મથુરા, અને સૌરાષ્ટ્રમાં રાજ્ય સ્થાપ્યું.

સાતવાહન વંશ:-ઇ. સ. પૂર્વે ૭૨ થી ઇ. સ. ૨૨૫ સુધી રાજ્ય કર્યું. દક્ષિણમાં પ્રતીપ્તાન (પૈઠન) રાજધાની હતી.

નાશકની કાલો ગુફા, કૃષ્ણગિરિ, કન્હેરીની ગુફાઓ. સાત વાહન સામ્રાજ્યનો ખ્યાલ આપે છે. કુશાન વંશે પેશાવરમાં રાજ્ય સ્થાપ્યું. ઇ. સ. ૧૨૦ થી ૨૨૦ સુધી તેઓ શૈવ અને બુદ્ધ ધર્મ પાળતા. તેમાં કનિષ્ક મૂખ્ય થયો. તેણે લઘ્ય સ્તુપ, વિહારો અને મહાયાન ધર્મમાં રહી તેણે બૌદ્ધની ગાંધાર શૈલીની મૂર્તિ બનાવવાનું શરૂ કર્યું.

ગુપ્તવંશ:-ચંદ્રગુપ્તે રાજ્ય સ્થાપ્યું. સમુદ્રગુપ્તે દિગ્વિજય કર્યો. તેના સ્મરણે પ્રયાગના કિલ્લામાં સ્તંભ ઉપર કૌતરેલ છે.

વિક્રમાદિત્યે શક રાજ્યનો નાશ કર્યો. તેના પંચાલમાં દીલ્હીમાં કુતુબ મિનાર પાસે લોહ સ્તંભમાં કૌતરેલ છે. તે સ્તંભ તેણે કરાવ્યો છે.

ગુપ્તવંશ ઇ.સ. ૩૦૦ થી ૪૬૮ સુધી રહ્યો. ગુપ્તકાલમાં અજંટા ગુફા, નાલંદા, સારનાથ વગેરે સ્થળો અનેક મહાલયો, મંદિરો, ગુફાઓ, મૂર્તિઓ, પત્થરના સ્તુપો બનાવવા લાગ્યા. શિવ, વિષ્ણુ મંદિરો, અજંટા ચિત્રકામ, લોહસ્થંભ કાટ ન લાગે તેવા બનાવ્યા આ સ્થાપત્યોમાં ગાંધાર શૈલીની જરા પણ છાંટ નથી. ગુપ્તકાલ સૂવર્ણયુગ કહેવાયો.

વર્ધનવંશની:—રાજ્યધાની કનોજ. ઇ. સ. ૬૦૬. હર્ષવર્ધને નાલંદા વિદ્યાપીઠને ઘણી જ મદદ આપેલ.

ચાલુક્ય વંશ:—રાજ્યધાની વીજપુર જલ્લામાં બદામી (વાતાપી) ૬૦૮ પુલકેશી બંને સમાન રાજ્યો હતા બદામી ઐહોલ વિગેરે સ્થળો એ મંદિરો બાંધ્યા. બદામી તથા એલીફન્ટાની ગુફા કૌતરાવી.

રાષ્ટ્રકુટ વંશ:—ઈ. સ. ૭૫૦ ચાલુક્યની સત્તા ઉખેડી નાખી. તેની રાજ્યધાની ઈલોરા પાસે હતી. ઈલોરાની ગુફાઓ તથા કૈલાસ મંદિર રાષ્ટ્રકુટ વંશના વખતમાં થયા. ઇ. સ. ૮૭૩ સુધી સત્તા રહી.

પલ્લવ વંશ:—ઈ.સ. ૬૦૮ થી ૭૫૦ કાંચીના બંધ મંદિરો, મહાબલીપુર રથ મંદિર, મહુરા મંદિર, મુંદરેશ્વર મંદિર તેમણે બંધાવ્યા.

ચોલ વંશ:—૮૭૩ થી ૧૦૪૨ સુધી તેણે તાંજોરના બંધ શિવાલય બંધાવ્યા.

ગંગા વંશ:—ભૂવનેશ્વર રાજ્યધાની. તેમણે ભૂવનેશ્વરના મંદિરો બંધાવ્યા. ઇ. સ. ૭ થી ૮ સદી.

લેંડાઘાટ:—ચોસઠ યોગિનીઓનું મંદિર ૧૦ થી ૧૧ મી સદીમાં બંધાયું. ખાલ્તુરાવ વિષ્ણુ મંદિરો ૯ થી ૧૦ મી સદીના છે.

શ્રવણ બેલગુલ:—ભદ્રબાહુ કેવલીની મૂર્તિ ૬૦ ફુટ ઉચી અખંડ નક્કર પત્થર માંથી બનાવેલી છે. તેને ગોમતેશ્વર પણ કહે છે. દશમાં સૈકાની છે.

બેલુર હાલાબીડ:—૧૨ મી સદી હાલાબુડ બેલુર તથા સોમનાથપુર બંધાયેલ છે. અહીં ઐતિહાસિક સંગ્રહસ્થાન છે.

ગુજર્ રાજ્યો:—૪૦૭ મા ભટ્ટાર્ક ગુજર્ વલ્લભીપુરમાં રાજ્ય સ્થાપ્યું. ઇ.સ. ૪૦૭ થી ૬૬૪. તેઓ શૈવ અને બૌદ્ધ ધર્મી હતા. તેમણે મહાન શિવાલયો તથા તાલધ્વજગિરિમાં બૌદ્ધ ગુફાઓ કૌતરાવી.

આવડા રાજ્ય.

૬૬૪ થી ૬૯૬ પંચાસરમાં જયશિખરે રાજ્ય કર્યું. ગુજર્ પ્રદેશ ઉપર તેણે સત્તા જમાવી. ચાલુક્ય વંશના રાજા બુવડના આક્રમણથી જયશિખર મરાયો અને સત્તા ૬૯૬ થી ૭૪૬ ચાલુક્યવંશની સત્તા નીચે ગુજરાત ગયું. ચાલુક્ય વંશમાં પુલકેશી મહાન થયો. તેની રાજ્યધાની બદામી (વાતાપી) હતી.

ચાવડા વંશ.

જયશિખરના પુત્ર વનરાજે અણહીલપુર પાટણ વસાવી. ગુર્જર પ્રદેશની રાજ્યધાની સ્થાપી. ઈ. સ. ૭૪૬ અને ગુજરાતમાં નર્મદાના ઉત્તરકિનારા સુધી સત્તા જમાવી. તેણે પાવાગઢ પાસે ચાંપાનેર નામે શહેર વસાવ્યું. પાટણમાં અનેક શિવાલયો બંધાવ્યા અને પંચાસરા પાર્શ્વનાથજીનું મંદિર શિલગુણસૂરીશ્વરજીમના ઉપદેશથી બંધાવ્યું; તેણે ૬૦ વર્ષ રાજ્ય કર્યું ૮૦૫માં ૧૧૦ વર્ષની ઉંમરે મરણ પામ્યો. ઈ. સ. ૯૯૮ સુધી ચાવડા વંશની સત્તા રહી પછી છેલ્લારાજ સામંતસિંહના ભાણેજ મુળરાજ સોલંકીને ગાંધી આપી.

સોલંકી વંશ.

(ચાલુક્યવંશ) ઈ. સ. ૯૯૮ મૂળરાજે ગુર્જરરાજ્યને ઘણુંજ વિસ્તૃત કર્યું. નર્મદા અને તાપી વચ્ચેનો લાટપ્રદેશ જીત્યો. સૌરાષ્ટ્ર અને કચ્છમાં સંપૂર્ણ સત્તા જમાવી. તેણે સરસ્વતિના કિનારે રૂદ્રમહાલ બંધાવવાનું શરૂ કર્યું. આ સિવાય અનેક તળાવો, વાવો અને શિવાલયો બંધાવ્યા.

ભીમદેવ.

૧૦૨૨ થી ૧૦૬૪. ૧૦૨૪માં મહમદ ગીઝનવી ચડી આવ્યો. તેણે સોમનાથ મહાદેવના શિવાલયનો નાશ કર્યો. ભીમદેવે તેનો પુનરોદ્ધાર કર્યો. મોઢારા સૂર્યમંદિર બંધાવ્યું. રાણી ઉદયમતિ નામથી પાટણ પાસે પ્રખ્યાત વાવ બંધાવી જે હાલ રાણકી વાવ કહેવાય છે. તેના મંત્રી વિમળશાહે આરાસુર ઉપર કુંભારીયાના જૈન મંદિરો તથા આણુ ઉપર એક વિમળ વચ્છડી નામની કલાત્મક ટૂંક બંધાવી.

કર્ણદેવ.

૧૦૬૪ થી ૧૦૯૪. કર્ણાવતી નગરી આશાપલ્લીના રાજા આશાલીલને મારી સાબર-મતિના કિનારે અસારવા પાસે વસાવી. તેમાં કર્ણેશ્વર મહાદેવનું શિવાલય બંધાવ્યું. તેની રાણી મીનલદેવીએ વીરમગાંમમાં મુનસર તથા ધોળકમાં મલાવ તળાવ બંધાવ્યા.

સિદ્ધરાજ.

જયસિંહ ૧૦૯૪ થી ૧૧૪૩. તેણે માળવાના રાજા યશોવર્માને હરાવી ત્યાં આણુ-વર્તાવી મુળરાજે શરૂ કરેલા રૂદ્રમહાલનું કામ તેણે પુરું કર્યું. ત્યાં સિદ્ધપુર શહેર વસાવ્યું. પાટણમાં સહસ્રલિંગ તળાવ અને ઝીંઝુવાડાનો કિલ્લો બંધાવ્યો આ સિવાય અનેક કિલ્લાઓ, તળાવો, વાવો અને શિવાલયો બંધાવ્યા.

કુમારપાળ.

૧૧૪૩ થી ૧૧૭૩ સોમનાથ શિવાલયનો પુનઃઉદ્ધાર, તારંગા હીલ ઉપર અજીત નાથનો મહાન પ્રાસાદ આ સિવાય શત્રુજય ઉપર કુમાર કુંડ અને કુમાર વસહી બંધાવી.

૧૨૪૩ સુધી ચાલુક્ય વંશની સત્તા રહી.

વાઘેલા વંશ.

વિશળદેવ. ૧૨૪૩. થી ૧૨૬૨. તેણે ડભોઈનો કિલ્લો અને તળાવ ખંધાવ્યા. તેના મંત્રી તેજપાળ વસ્તુપાળે આખું ઉપર ભવ્ય કલાત્મક ઘણી વસહી ખંધાવી. અને શત્રુજય તથા અનેક જગ્યાએ જૈન મંદિર ખંધાવ્યા. છેલ્લો રાજા કર્ણદેવ ઈ. સ. ૧૩૦૦ના દીલ્હી સુલતાન અલ્લાઉદ્દીનના હાથે હાર્યો અને નાસી ગયો. ગુજરાત ઉપર ઈસ્લામી રાજ્યની સ્થાપના થઈ.

પંદરમાં સૈકામાં થયેલ મહારાણો કુંભો વાસ્તુ શાસ્ત્રનો ઘણોજ શોખીન હતો. તેણે શિલ્પી મંડન સુત્રધાર પાસે અનેક શિલ્પ ગ્રંથોનું સંશોધન કરાવ્યું તેમાં મુખ્ય મંડન રાજવલ્લભ, પ્રાસાદ મંડન, રૂપમંડન, મંડનનાભાઈ જેતાએ પ્રાસાદમંજરી, આદિ ગ્રંથો રચેલ છે અને ચિતોડનો કીર્તિસ્તંભ જે એકસો બાવીશ ફુટ ઉંચો છે અને ભવ્ય અલંકારોથી અલંકૃત દેવ, દેવીઓ, વાહન, આયુધ સહિત સેંકડો મૂર્તિઓ અને કલાકૃત્તિયુક્ત ઘાટ કામો, મૂર્તિઓ નીચે નામો કોતરેલ હોવાથી કયા દેવની મૂર્તિ છે. તેનો ખ્યાલ આવે છે. ટુંકમાં કહીએ તો મૂર્તિઓનો જીવંતો જાગૃતો વિશ્વકોષ છે. આ કીર્તિસ્તંભ મહાન શિલ્પીકાર અને શિલ્પગ્રંથોના સંશોધનકાર મંડન સુત્રધારે ખંધેલ છે.

ભારતીય-સ્થાપત્ય.

ભારતીય સ્થાપત્યની રચના સપ્રમાણતા તથા કલાત્મક અંગો જોનારને મંત્રમુગ્ધ કરે છે, સ્થાપત્યની રચના સપ્રમાણતા એ આપણા પૂર્વાચાર્યોએ રચેલાં શિલ્પગ્રંથોને આભારી છે, શિલ્પગ્રંથોમાં સામાન્યમાં સામાન્ય બાબતોનું સ્પષ્ટિકરણ કરેલ છે, બારી, બારણા, ગોખદા ગવાક્ષ, દીપસ્થળ દિપાલયો દક્ષિણ દિગ્વિભાગો.

દિપક રાખવાનું સ્થાન જમણી બાજુ રાખવું

શિલ્પના એ આકાર સિદ્ધાંતો સપ્રમાણ અને સંગવડતા તરફ દોરી જાય છે. આ સિવાય કોઠાર, સ્નાનગૃહ, હથિયારગૃહ અને પૂજાગૃહ વગેરે કયા અને કેવીરીતે કરવા તેનું સવિસ્તાર વર્ણન વાસ્તુ શિલ્પગ્રંથોમાં છે. એક છત્રધારી ચક્રવર્તિ રાજા એના રાજ્ય પ્રાસાદો કેવા અને શું પ્રમાણથી બનાવવા, એક લાખ ગામનો ઘણી મહા માંડલિક, પચાસ હજાર ગામનો ઘણી માંડલિક, દસ હજાર ગામનો ઘણી મહા સામંત, પાંચ હજાર ગામનો ઘણી સામંત અને ગૃહસ્થો તથા ગરીબમાં ગરીબ માણસના ગૃહો કેમ બાંધવા તેનું સવિસ્તાર વર્ણન શિલ્પગ્રંથોમાં છે.

પદ્મજાતિ મેઘં તૃણાપર્ણપદ્મૈર્વૃક્ષૈઃ કટૈર્વાપિ મૃદાશિલાભિઃ ।

છત્રં પ્રકારેઃ અથિતંચપટ્ મિલોર્કે પ્રસિદ્ધયાપિ પરિક્ષણીયં ॥

છ જાતીના ગૃહોની છાદ છ પ્રકારની બાણવી.

તૃણ (૧) પાંદડા (૨) પાટિયા (૩) વાંસ (૪) માટી ઇંટ (૫) પાષાણ (૬) આ પ્રમાણે ગૃહ અને છાદ છ પ્રકારના છે. તેથી વિશેષ લોક રીતી બાણવું.

આ રીતે તૃણ પલ્લવથી માંડીને રાજ્ય મહાલયો દેવ પ્રાસાદોના વિતાન શીખર બનાવવાના અનેક લક્ષણો યુક્ત રચના શિલ્પગ્રંથો જણાવે છે.

મહર્ષિ મૃગ

નાના વિદ્યાન વાસ્તુના યંત્રાણાકલ્પ સંપદા ।

ધાતુના સાધના ચ વાસ્તુના શિલ્પ સંજ્ઞિતમ્ ॥

જુદી જુદી જાતની વસ્તુઓ યંત્રો યુક્તિઓ ધાતુના સાધનો એ વિષેનું વિવેચન શિલ્પગ્રંથોમાં છે.

ગૃહો, રાજ્ય મહાલયો અને દેવપ્રાસાદોથીજ શિલ્પની સમાપ્તી થતી નથી, પણ કિલ્લા, ગામો, નગરો, જળનહેરો, જળસંચય સ્થાનો, તળાવો, વાવો, કુવાઓ વિગેરે અનેકવિધ યોજનાઓ યુક્ત શિલ્પગ્રંથો છે.

માર્ગમાટે લખ્યું છે કે,

કૂર્મશ્રુટા માર્ગભૂમિ કાર્યા ગ્રામ્યૈઃ સુસેતુકા ।

કુર્યાન્ માર્ગાનિપાર્શ્વસ્વાતન્ નિર્ગમર્થજલસ્ય ચ ॥

માર્ગની સપાટી કૂર્મ પીઠ જેવી (ટેપર) મોઢાર કરવી. ગામડાના માર્ગો સેતુ (પુલ) વાળા કરવાં, અને બાજુ જળ નિર્ગમ (જવામાટે) બાજુમાં ખાઈ (પાર્શ્વખાત) કરવી. અત્યારના એન્જિનિયરો એમ માને છે કે, સડક ટેપર કરવાની શોધ પશ્ચિમની છે, પણ આપણા પૂર્વાચાર્યોએ હજારો વર્ષો પહેલાં માર્ગદર્શન આપેલ છે.

માર્ગાનિ સુધાશર્કરેવાં ધરિતાન પ્રતિ વત્સરમ્ ।

અને દર વર્ષે કાંકરી માટી નાંખી માર્ગો દુરસ્ત કરવાં તેમ પણ સૂચન આપેલ છે.

નગરોનાં નામો.

૧ હંડક ૨ સર્વતોભદ્ર ૩ નંદાવૃત ૪ પદ્મ ૫ સ્વસ્તિક ૬ પ્રસ્તાર ૭ કામુક ૮ ચતુર્મુખ ૯ પ્રકણિક ૧૦ પરાગ ૧૧ શ્રી પતિષ્ટિતા ૧૨ માહેદ્ર ૧૩ સિંહ ૧૪ વાઙ્મુ ૧૫ નંદ ૧૬ જયંત ૧૭ દિવ્ય ૧૮ ગુપ્તપુર ૧૯ પૌરુષ ૨૦ સ્નાહ ૨૧ હંડનગર ૨૨ શઠપુર ૨૩ કમળપુર ૨૪ ધાર્મિકપુર ૨૫ મહાજ્ય ૨૬ સૌમ્ય ૨૭ શ્રીનગર ૨૮ રિપુદ્ર

કિલ્લાઓ.

(૧) ધન્વદુર્ગ ચારે બાજુ રણ હોય અને વચ્ચે શહેર હોય જ્યાં દુશ્મનો

આવતા પાણી વગેરે પરેશાન થાય આ રીતે રક્ષાએલ તે ધન્વદુર્ગ.

(૨) જળદુર્ગ ફરતા પાણીથી રક્ષાએલ નગર.

(૩) ભૂદુર્ગ જેને કિલ્લો (દુર્ગ) ખાંધેલ હોય તે.

(૪) ગિરિદુર્ગ પર્વતોર્થી રક્ષાએલ નગર.

(૫) મૃદુદુર્ગ માટીનો દુર્ગ.

(૬) વનદુર્ગ જંગલથી રક્ષાએલ નગર.

નગરો આ રીતે દુર્ગથી રક્ષાએલા હોય તો દુશ્મનો વિજય મેળવી શકે નહિ.

વાવના નામો

(૧) એકમુખી નદા (૨) દ્વિમુખી ભદ્રા (૩) ત્રિમુખી જયા (૪) ચતુર્મુખી વિજયા આ પ્રમાણે વાવના સ્વરૂપો બતાવ્યા છે.

કુવાનાં નામો

(૧) ચાર હસ્ત શ્રીમુખ (૨) પાંચ હસ્ત વિજય (૩) છ હસ્ત પ્રાંત (૪) સપ્ત હસ્ત હુદુભિ (૫) અષ્ટ હસ્ત મનોહર (૬) નવ હસ્ત ચુડામણિ (૭) દશ હસ્ત દિગભદ્ર (૮) એકાદશ હસ્ત જય (૯) દ્વાદશ હસ્ત નંદ (૧૦) ત્રयोदश હસ્ત શંકર.

કુંડનાં નામો.

૧ ભદ્ર, ૨ સુભદ્ર, ૩ નંદ, ૪ પરિધ.

તડાગ (તળાવ)

(૧) અર્ધચંદ્ર : અર્ધચંદ્રાકાર આકૃતિ.

(૨) મહાસર : ચારે બાજુ ખાંધેલ.

(૩) વૃત : ગોળ આકારનું

(૪) ચતુષ્કોણ : ચાર ખુણાવાળું.

(૫) ભદ્ર : વચ્ચે ચારસ ખાંચાવાળું (ભદ્રવાળું).

(૬) સુભદ્ર : ભદ્ર પ્રતિભદ્રના ખાંચાવાળું.

શિલ્પ સંહિતાયા દશ શાસ્ત્રાણિ

૧ કૃષિશાસ્ત્ર, ૨ જળશાસ્ત્ર, ૩ ખનિજશાસ્ત્ર, ૪ નૌકાશાસ્ત્ર, ૫ રથશાસ્ત્ર, ૬ વિમાન-શાસ્ત્ર, ૭ વાસ્તુશાસ્ત્ર, ૮, પ્રકારશાસ્ત્ર, ૯ નગરરચના, ૧૦ ચંત્રશાસ્ત્ર.

૧ કૃષિશાસ્ત્ર : વનસ્પતિ, પશુ પક્ષી ઉછેર રચના ગુણધર્મ.

૨ જળશાસ્ત્ર : જળનિગમ સંચયનાં સાધનો બનાવવાની રચના.

૩ ખનિજશાસ્ત્ર : જમીનમાંથી નીકળતા દ્રવ્યો માટી, પથ્થર, ધાતુ, રત્નો, શુદ્ધિ-કરણ અને પારખવાની રીત.

૪ નૌકાશાસ્ત્ર : વહાણ તથા જળ વિહારનાં સાધનો બનાવવાની કળા.

૫ રથશાસ્ત્ર : જમીન ઉપર ચાલતા વાહનો બનાવવાની કળા.

- ૬ વિમાનશાસ્ત્ર : આકાશગમન માટેનાં સાધનો.
- ૭ વાસ્તુશાસ્ત્ર : શુક્ર, ગૃહ, રાજ્યમહાલયો, દેવપ્રાસાદો.
- ૮ પ્રકારશાસ્ત્ર : દુર્ગ અને યુદ્ધોપયોગી સાધનો.
- ૯ નગરરચના : નગર, ગામ, બંદરો વિગેરેની કળા.
- ૧૦ યંત્રશાસ્ત્ર : ચક્રો, રહેંટો, રેંટીયા, દક્ષચક્ર, હવાચક્ર, સરણી તથા પાણી અને અગ્નિ ઉપયોગી કળા.

આ રીતે શિલ્પ સંહિતાના દશ વિભાગ છે. અને તે જુદા જુદા વિષયો પર રચાયેલ છે.

આમાંના ઘણા શાસ્ત્રો વિધર્મીઓના હુમલાથી ધર્મશાસ્ત્રો સાથે નાશ પામ્યા છે, અને કેટલાક વિદ્યા ચોરીથી, ઉધેધનો લોગ બની નાશ પામ્યા છે. અમુક ગ્રંથો પર-પરાગત લખાઈ આવતા હોવાથી મળી શકે છે. શેષાંશ સંશોધન કરી પુસ્તકાકારે બહાર પાડવામાં આવ્યા છે.

શિલ્પ અને મૂર્તિપૂજાની પ્રાચીનતા.

વેદ એ ભારતનો સહુથી પ્રાચીન ગ્રંથ છે. ઋગ્વેદમાંથી એવા કેટલાક ઉલ્લેખો મળે છે, જેમાં જુદા જુદા દેવોના વર્ણનો અને દેવોની મૂર્તિમંત કલ્પના તેઓના વર્ણ વાહન, આયુધો, વસ્ત્ર, આભૂષણોનાં સંપૂર્ણ વર્ણન મળે છે.

શુક્લ યજુર્વેદની વાજસનેયિ સંહિતામાંથી પણ મૂર્તિવિધાન, મૂર્તિપૂજા અનુલક્ષી કેટલાક ઉલ્લેખો મળે છે. કૃષ્ણ યજુર્વેદની તૈત્તિરિય સંહિતામાં યજ્ઞયાગાદિ પ્રસંગે સુવર્ણપ્રતિમા સ્થાપન કરવાનું સૂચવેલ છે. આ ઉપરાંત દેવાલયોમાં સ્થાપન કરાતી મૂર્તિ સંબંધી પણ ઉલ્લેખો તેમાં મળે છે. આ કાળમાં દેવતાઓની મૂર્તિમંત કલ્પના કરવામાં આવતી હોવાના સ્પષ્ટ સૂચનો મળે છે. દેવાલયો બાંધવાનાં કેટલાક પ્રમાણો અથર્વવેદમાં પ્રાપ્ત થાય છે.

શ્રૌત અને ગૃહ્યસૂત્રોમાં પ્રતિમા વિધાન અને પૂજન માટે અપ્રતિમ સાહિત્ય છે. તેમાંથી ઉપલબ્ધ થતાં મૂર્તિઓ અને મંદિરો માટેના પુરાવાઓ સૂત્રકાળમાં મૂર્તિપૂજાનો પ્રચાર વધુ ફેલાયો હોવાની પ્રતીતિ આપે છે.

બોધાયન ગૃહ્યસૂત્રમાં જુદા જુદા દેવોની પ્રતિષ્ઠા અને પૂજન અર્ચનોનાં વિધાનો વિસ્તાર પૂર્વક આપ્યાં છે. આ ઉપરાંત વિષ્ણુ મહાપુરુષ, ગણેશ, વિનાયક, આદિની મૂર્તિકલા માટેના સપ્રમાણ માહિતી પણ તેમાં રજુ કરી છે. સ્મૃતિઓએ ધર્મશાસ્ત્રોમાં પણ દેવપૂજાનો ઉલ્લેખ આપેલ છે. પતંજલિના મહાભાષ્યમાંથી મૂર્તિપૂજા અને પ્રતિમા વિધાનને મદદ કરતા કેટલાક ઐતિહાસિક પુરાવા મળે છે. તેમાં વાસુદેવ, શિવ, સ્કંદ આદિત્ય, વિષ્ણુ વિગેરે દેવોના અર્ચનનો આદેશ છે.

કૌટિલ્ય અર્થ શાસ્ત્રમાં તો નગરના મધ્યભાગે અપરાજિત, અપ્રતિહત, જયંત, વૈજયંત, શિવ, વૈશ્રવણ, અશ્વિન, વિગેરે દેવોની સ્થાપના કરવાનું જણાવ્યું છે. આજ શહેરની વિદિશાઓમાં વાસ્તુ અને મુખ્ય દ્વારો ઉપર બ્રહ્મા, ઇન્દ્ર, ચમ, સેવાની(સ્કંદ) વિગેરે દેવોને પ્રતિષ્ઠા કરી બેસાડવાની નોંધ છે. આમ કૌટિલ્ય અર્થશાસ્ત્રથી આગળ ઠેક વૈદિક સાહિત્ય સુધીના મૂર્તિને લગતા ઉલ્લેખો વિચારતાં મૂર્તિપૂજા અને મૂર્તિવિધાન વેદકાળ જેટલું પ્રાચીન છે. આ સિવાય પુરાણો ઉપપુરાણો અને મહાકાવ્યોમાં ઠગલે અને પગલે મૂર્તિપૂજાની નોંધ છે.

પુરાણોમાં દેવપૂજા અને પ્રાસાદ

અગ્નિપુરાણુ : મહર્ષિ વસિષ્ઠ અને અગ્નિનો સંવાદ છે.

અધ્યાય	વિષય	અધ્યાય	વિષય
૨૧	દેવપૂજા નિરૂપણ	૪૯	મત્સ્ય વિગેરેના લક્ષણોના વર્ણન
૨૨	સ્નાનવિધિ	૫૦	દેવી પ્રતિમાના લક્ષણો
૨૩	મૂર્તિપૂજાકથન	૫૧	સૂર્ય વિગેરે પ્રતિમાના લક્ષણો
૨૪	કુંડનિર્માણ	૫૨	ચોસઠ યોગીનીઓ વિગેરેના લક્ષણો
૨૫	વાસુદેવ મંત્રદર્શન	૫૩	લિંગ લક્ષણ
૨૬	મુદ્રાલક્ષણ	૫૪	અનેક પ્રકારના લિંગોનું માપ લક્ષણ
૨૭	દિક્ષાવિધિ	૫૫	પિંડિકા લક્ષણ
૨૮	આચર્ય અભિષેક	૫૬	દિક્ષાપાલોના યાગનું કથન
૨૯	સર્વતોભદ્ર મંડળનો વિધિ	૫૭	અધિવાસનાનો વિધિ
૩૭	સર્વદેવ પૂજન વિધિ	૫૮	સ્નપન વિગેરેનો વિધિ
૩૮	દેવાલય નિર્માણનું કળ	૫૯	અધિવાસનાનું કથન
૪૧	શિલાન્યાસ	૬૦	વાસુદેવ પ્રતિષ્ઠાવિધિ
૪૨	મંદિરના લક્ષણ	૬૧	દ્વાર પ્રતિષ્ઠા ધ્વજરોપણ વિગેરે વિધિ
૪૩	દેવનું સ્થાપન ભૂતશાંતિ	૬૨	લક્ષ્મી પ્રતિષ્ઠા વિધિ
૪૪	વાસુદેવ વિગેરે પ્રતિમાઓના લક્ષણ	૬૩	સુદર્શનચક્ર વિગેરે પ્રતિષ્ઠા વિધિ
૪૫	મીઠિકાલક્ષણ	૬૪	કુવા વિગેરે જલાશય પ્રતિષ્ઠા કથન
૪૬	શાલિગ્રામમૂર્તિ લક્ષણ	૬૫	સભાગૃહ મંદિર વિગેરેની સ્થાપનાનું કથન
૪૭	શાલિગ્રામ પૂજા		
૪૮	ચોવીશમૂર્તિ સ્તોત્ર	૬૬	સાધારણ પ્રતિષ્ઠા વિધાન

અધ્યાય	વિષય	અધ્યાય	વિષય
૬૭	જીર્ણોદ્ધાર વિધિ	૯૯	સૂર્યપ્રતિષ્ઠા
૬૮	વાસ્તુ પ્રતિષ્ઠા વિધિ	૧૦૦	દ્વાર પ્રતિષ્ઠા
૬૯	વાસ્તુપૂજા	૧૦૧	પ્રાસાદ પ્રતિષ્ઠા
૭૦	શિલાન્યાસ	૧૦૨	ધ્વજ રોપણ વિધિ
૭૧	પ્રતિષ્ઠા માસ	૧૦૩	જીર્ણોદ્ધાર વિધિ
૭૨	અધિવાસનવિધિ	૧૦૪	પ્રાસાદલક્ષણ
૭૩	શિલાપ્રતિષ્ઠા	૧૦૫	નગર વાસ્તુ નિરૂપણ
૭૪	ગૌરી પ્રતિષ્ઠા	૧૦૬	નગર વિગેરેના વાસ્તુકથન

આ રીતે ૫૩ અધ્યાયો મૂર્તિપૂજા, પ્રતિષ્ઠા, પ્રાસાદ લક્ષણ, વાવ કુવા અદિ પ્રતિષ્ઠા નગર પ્રતિષ્ઠા, વાસ્તુ પૂજન આદિ શિલ્પકર્મ અને દેવપૂજન આદિના છે. અગ્નિપુરાણમાં વિશેષ દેવપૂજા અર્ચના સ્થાપન વાસ્તુ ગૃહ નગર. પ્રાસાદ લક્ષણ શિલા વિધાન અને ન્યાસ વિગેરે વિધાનથી ભરપૂર છે.

મત્સ્ય પુરાણ:- વૈવસ્વત મનુ અને મત્સ્ય ભગવાનો સંવાદ

અધ્યાય	વિષય	અધ્યાય	વિષય
૨૫૧	પ્રાસાદ ભવનાદીનાં નિર્માણ વર્ણનમ્	૨૬૧	પીઠિકા લક્ષણ
૨૫૨	ગૃહનિર્માણ કાલવર્ણનમ્	૨૬૨	લિંગ લક્ષણ
૨૫૩	ભવન નિર્માણ વર્ણનમ્	૨૬૩	દેવ પ્રતિષ્ઠા વિધિ
૨૫૪	સ્તંભમાન નિર્ણય વર્ણનમ્	૨૬૪	દેવ પ્રતિષ્ઠા વિધિ
૨૫૫	ભવન નિર્માણ વર્ણનમ્	૨૬૫	દેવ પ્રતિષ્ઠા વિધિ
૨૫૬	દેવાકારપ્રમાણ વર્ણનમ્	૨૬૬	દેવ પ્રતિષ્ઠા વિધિ
	દેવતાઓની પ્રતિમાના લક્ષણ વર્ણન	૨૬૭	પ્રાસાદ પ્રતિષ્ઠા વિધિ
૨૫૮	દેવકાર પ્રમાણ વર્ણન	૨૬૮	પ્રાસાદ વિધિ
	અર્ધનારીશ્વરાદિ મૂર્તિ વર્ણનમ્	૨૬૯	મંડપ લક્ષણ વર્ણનમ્
૨૬૦	નાનાદેવ પ્રતિમા વર્ણનમ્		
	પ્રભાકર (સૂર્ય આદિ પ્રતિમાના લક્ષણ)		

આ રીતે ૧૭ અધ્યાય મત્સ્ય પુરાણમાં શિલ્પ સ્થાપત્ય, દેવ પ્રતિષ્ઠા અને લક્ષણ આદિ વર્ણન યુક્ત છે.

શ્રી નારદ પુરાણ:- નારદ અને સનન્દનો સંવાદ પૂર્વ ભાગ પ્રથમપાદ

અધ્યાય	વિષય	અધ્યાય	વિષય
૧૨	તડાગ, કુવાનો મહિમા	૬૨	દેવપૂજન વિધિ
૧૮	વિષ્ણુ મંદિરમાં ધ્વજરોપણ વિધિ		

પૂર્વ ભાગ દ્વિતીય પાદ ત્રિસ્કન્ધ જ્યોતિષકા સંહિતા પ્રકરણ

શુભ અશુભયોગો ગૃહખનન શિલાન્યાસ ગૃહ પ્રવેશ પ્રતિષ્ઠા આદિ મુહૂર્તોત્તુ સંપૂર્ણ વિવરણ મૂર્તિ-પ્રતિમા-વિકાર દોષો વિવિધ વિકાર પંચદેવપૂજા દેવપૂજન વિધિ.

બ્રહ્મા પુરાણ:- બ્રહ્મા સ્વયંવૃષિ સંવાદ-લોમહર્ષણ મુનિવૃંદ

અધ્યાય	વિષય	અધ્યાય	વિષય
૫૦	પ્રતિભોત્પતિ કથનમ્	૫૧	શુભ મુહૂર્તે મૂર્તિ ત્રયાણાં સ્થાપનમ્

શ્રી માર્કંડેય પુરાણ:- માર્કંડેય અને જૈમિનિ સંવાદ

અધ્યાય ૭૮ થી ૯૦ દેવી ઉત્પત્તિ તથા ઇંદ્રિ, અગ્નિ આદિ દેવોએ કરેલ સ્તુતિ પૂજન અર્ચન.

શ્રીલિંગ પુરાણ:- શિવ નારદ સંવાદ.

અધ્યાય	પૂર્વાર્ધ	અધ્યાય	ઉત્તરાર્ધ
	વિષય		વિષય
૭૩	શિવપૂજા મહાત્મ	૧૯	શિવપૂજા વિધિ વર્ણન
૭૪	નાનાવિધ શિલલિંગોના વર્ણન	૨૪	શિવપૂજના વિધાન
૭૫	શિવ અદ્વૈત વર્ણન	૪૬	રૂદ્રાદિ દેવતાઓની પ્રતિષ્ઠા
૭૬	મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા ફલ વર્ણન	૪૭	લિંગ મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા
		૪૮	સર્વ દેવતાઓ પ્રતિષ્ઠા
		૪૯	અધોરેશ પ્રતિષ્ઠા

કૂર્મ પુરાણ ભાગ ૧:- કૂર્મ સ્વરૂપ ભગવંત વિષ્ણુ નારદ સંવાદ.

અધ્યાય	વિષય	અધ્યાય	વિષય
૧૧	દેવી અવતાર વર્ણન	૨૬	લિંગ ઉત્પત્તિ પૂજન વિધિ
૧૨	દેવી મહાત્મ દેવી સહસ્રનામ સ્તોત્ર		

વામન પુરાણ ભાગ ૧ :- નારદ પુલસ્ત્યનો સંવાદ.

અધ્યાય	વિષય	અધ્યાય	વિષય
૧૮	દેવી મહાત્મ	૪૫	લિંગ મહાત્મ્ય
૪૪	બ્રહ્માદિ દેવકૃત શિવસ્તુતિ		

કૃમ્ પુરાણ ભાગ ૨ :- અધ્યાય ૮૧ વામન પૂજા અને દેવ સ્તુતિ

ગરુડ પુરાણ ખંડ ૧ :- વિષ્ણુ ગરુડ સંવાદ

અધ્યાય	વિષય	અધ્યાય	વિષય
૧૧	વિષ્ણુધ્યાન અને સૂર્યાર્ચન	૧૯	શાલિગ્રામ લક્ષણ
૧૨	મૃત્યુંજયાર્ચન	૨૦	વાસ્તુયોગ વિધિ
૧૩	શિવાર્ચન	૨૧	પ્રાસાદ લક્ષણ
૧૪	કૃષ્ણ પૂજન	૨૨	સર્વ દેવ પ્રતિષ્ઠા
૧૮	બ્રહ્મ ધ્યાન		

ગરુડ પુરાણ ખંડ ૨ :- અધ્યાય ૧૦૬ વિષ્ણુ પૂજા

ભવિષ્ય પુરાણ ખંડ ૧ :- કૃષ્ણદ્વિપાર્ચન સુત સંવાદ

અધ્યાય ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૧૪, ૧૫. સત્યનારાયણ કથા પૂજન

બ્રહ્મવૈવર્ત પુરાણ ભાગ ૧ :- બ્રહ્મા નારદ સંવાદ

અધ્યાય	વિષય	અધ્યાય	વિષય
૨	દેવી ઉત્પતિ	૨૩	સાવિત્રી પૂજા વિધાન
૪	સરસ્વતી પૂજા વિધાન	૩૩	કુંડના માન લક્ષણ
૮	પૃથ્વી પૂજા મંત્ર, પૃથ્વી સ્તોત્ર મંત્ર	૬૪	દુર્ગા પૂજા કેમ
૯	ભૂમિદાન ક્ષત્ર	૮૯	ભાસ્કર પૂજન

બ્રહ્મવૈવર્ત પુરાણ ભાગ ૨ :- અધ્યાય ૨૧ ગણેશ પૂજા વર્ણન

શ્રીમદ્ ભાગવત :- વ્યાસ સુત સંવાદ

સ્કંધ ૨ અધ્યાય ૩ :- નાના વિધકામે નાના દેવોની પૂજા ઉપાસના

પદ્મપુરાણ :- લીળમણ અને પુલસ્ત્યજીના સંવાદ

સૂર્યપ્રકાશ :- સૂર્ય પૂજા, આદિત્યશયન, તડાગની પ્રતિષ્ઠા શ્રી રામના હસ્તે
અંગા તટ પર શ્રી વામન ભગવાનની સૂવર્ણ મૂર્તિ જે ઈંદ્રજીત અમરાપુરીથી ઈંદ્રપર

દિગવિજય કરી સૂવર્ણ મૂર્તિ લાવેલ તે વિભિષણે રામને આપી તેની ગંગા તટે સ્થાપના કરી. ગણેશજીનો મહિમા સ્તુતિ પૂજનું ક્રમ.

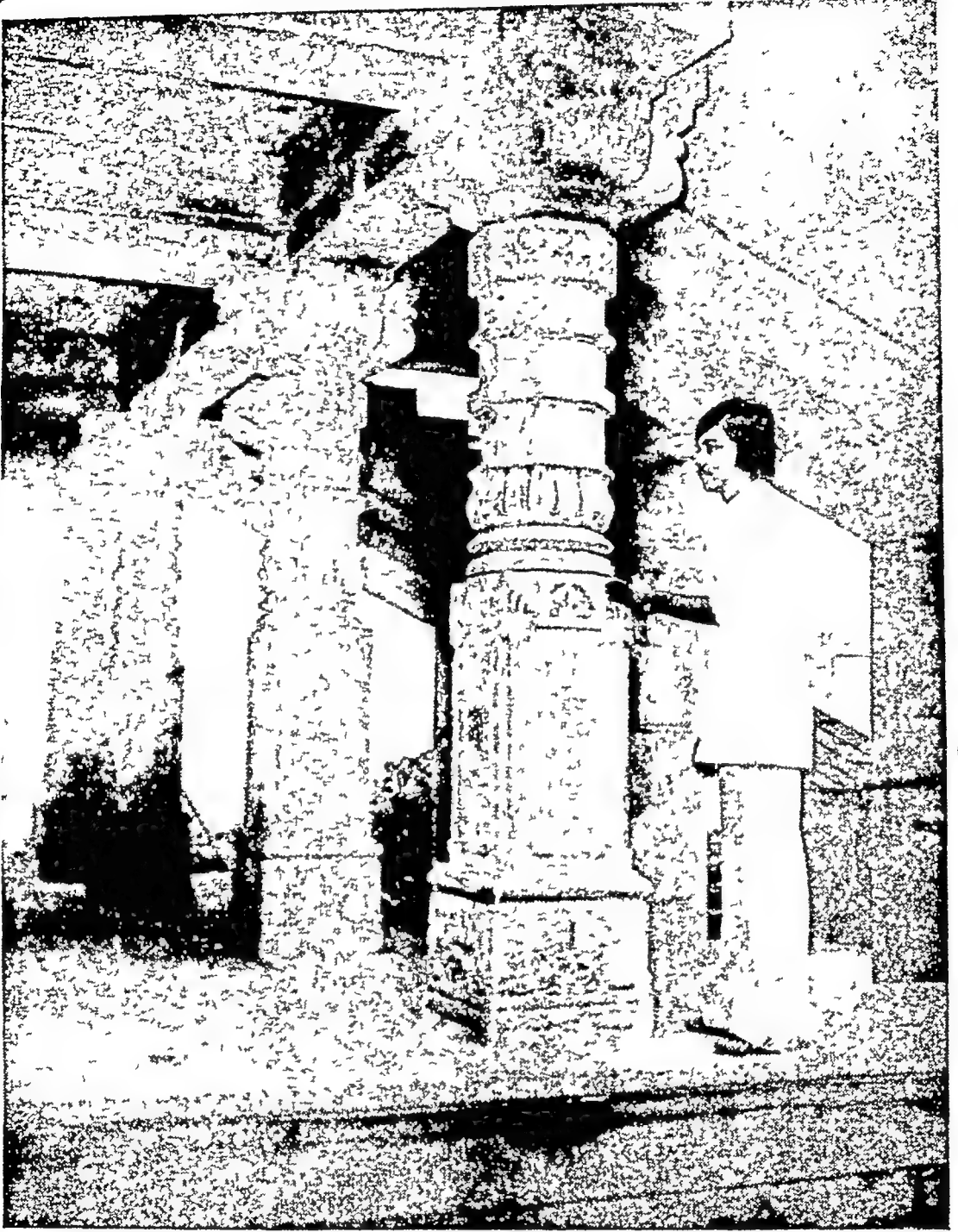
વિષ્ણુ સંહિતા :- ઔપમન્યવઃ સિદ્ધ સંવાદ

અધ્યાય	વિષય	અધ્યાય	વિષય
૧૨	ભૂમિ લક્ષણ	૧૯	પ્રતિષ્ઠાનન્તર વિધિ
૧૩	પ્રાસાદ વિધિ	૨૦	ઉત્સવ વિધિ
૧૪	ખિખ લક્ષણ	૨૧	યાત્રા
૧૫	પ્રતિષ્ઠા પંચક્રમ	૨૨	ખલિદાન વિધિ
૧૬	ખિખ શુદ્ધિ	૨૩	વિશ્વાર્ચનમ્
૧૭	અધિવાસ	૨૪	જીર્ણોદ્ધાર
૧૮	પ્રતિષ્ઠા વિધિ		

વિષ્ણુધર્મોત્તર પુરાણ :- માર્કંડેય અતુરુદ્ધ અને ઓખા પુત્ર વર્જનાલ સંવાદ

અધ્યાય	વિષય	અધ્યાય	વિષય
૩૮	પ્રતિમા લક્ષણાધ્યાય	૯૫	પ્રતિષ્ઠા કલ્પે શલ્યોદ્ધારનામ
૪૪	થી ૮૫ સમસ્તદેવો ૩૫ લક્ષણ વિધાન	૯૬	પ્રતિમા પ્રતિષ્ઠા
૮૬	પ્રાસાદ લક્ષણમ્	૯૭	પ્રતિષ્ઠા કલ્પે દિક્ષાન્યાસ
૮૭	સર્વતોભદ્ર પ્રાસાદ લક્ષણમ્	૯૮	પ્રતિષ્ઠા કલ્પેતોરણાધ્યાય
૮૮	સામાન્ય પ્રાસાદ લક્ષણમ્ દ્રવ્યસાધનાની	૯૯	અર્ચપાદ પંચગવ્ય વિધિ
૮૯	દ્વાર પરીક્ષા	૧૦૦	અર્ચાશૌચાધ્યાય
૯૦	શિલા પરીક્ષા	૧૦૧	અધિવાસનાધ્યાય
૯૧	ઇષ્ટકા પરીક્ષા	૧૦૨	જીવાવાહનાધ્યાય
૯૨	વજ્રલેપનમ્	૧૦૩	દેવસંધાવાહનમ્
૯૩	ભૂમિપરીક્ષા	૧૦૪	દેવદિશા આવાહનમ્
૯૪	પ્રદક્ષિણાન્યાસ	૧૧૦	પ્રતિષ્ઠાધ્યાય

પ્રકાશક શ્રી દક્ષકુમાર નંદલાલ સોમપુરા શ્રી સિદ્ધાચલ શણુગાર
ચતુર્વિંશતિ પ્રાસાદના કામનું નિરક્ષણ કરી રહ્યાં છે.

આ ભા ૨ દર્શન

નીચેના ગ્રંથોની લીધેલ સહાય બદલ ગ્રંથ સંપાદકોનો આભાર

૧ રાજવલ્લભ	૧૧ વાસ્તુશાંતિ
૨ શિલ્પદિપક	૧૨ બાલબોધન્યોતિષ
૩ જ્ઞાનપ્રકાશ ક્ષીરાર્ણવ	૧૩ ક્ષીરાર્ણવ
૪ શિલ્પરત્નાકર	૧૪ સમરાંગણ સૂત્રધાર
૫ અપરાજિતપૃથ્વા	૧૫ અગ્નિપુરાણ
૬ વાસ્તુસાર પ્રકરણ	૧૬ મુદ્ગર્તમાર્તંડ
૭ પ્રાસાદમંડન	૧૭ મુદ્ગર્ત ચિંતામણી
૮ કશ્યપશિલ્પ	૧૮ વાસ્તુરત્નાકર
૯ કલ્યાણકલિકા	૧૯ નિર્વાણકલિકા
૧૦ વાસ્તુપ્રતિષ્ઠા	૨૦ પ્રાસાદતિલક

ઉપરના ગ્રંથોની સહાય લેવા બદલ સંપાદકોનો હું ઋણી છું અને આભાર માનું છું. આ ગ્રંથનું શુદ્ધિકરણ તથા પ્રૂફ જેવા માટે સાહિત્યાચાર્ય, ન્યોતિષતીર્થ શ્રી બાલકૃષ્ણ નર્મદાશંકર બધેકાજીનો પણ હું ઋણી છું અને તેમનો આભાર માનું છું.

આ પુસ્તકના સુંદર છાપકામ માટે ભરત પ્રિન્ટરીના માલીક કાંતિલાલ ડી. શાહ તથા તેમના સુપુત્રો કિરીટકુમાર કે. શાહ અને ભરતકુમાર કે. શાહનો પણ આભાર માનું છું.

સંપાદકના ગ્રંથાલયમાં સંગ્રહિત શિલ્પ-પુરાણો આદિ ગ્રંથોની નોંધ. હસ્ત લેખીત

૧ રાજવલ્લભ	૪ દેવતા મૂર્તિપ્રકરણ.
૨ પ્રાસાદ મંડન.	૫ નિર્દોષ વાસ્તુ.
૩ રૂપ મંડન	૬ ક્ષીરાર્ણવ

પ્રકાશિત ગ્રંથો.

૧ શિલ્પ રત્નાકર	૮ બૃહદ શિલ્પ શાસ્ત્ર ભાગ ૨
૨ રાજવલ્લભ	૯ બૃહદ શિલ્પ શાસ્ત્ર ભાગ ૩
૩ જ્ઞાન પ્રકાશ ક્ષીરાર્ણવ	૧૦ વાસ્તુ સાર પ્રકરણ
૪ ક્ષીરાર્ણવ	૧૧ અપરાજિત પૃથ્વા
૫ પ્રાસાદ મંડન હિંદી	૧૨ શિલ્પ દિપક
૬ પ્રાસાદ મંડન ગુજરાતી	૧૩ દેવતા મૂર્તિપ્રકરણ
૭ બૃહદ શિલ્પ શાસ્ત્ર ભાગ ૧	૧૪ રૂપ મંડન

- ૧૫ વેળાન સાગમ
- ૧૬ વિષ્ણુ સંહિતા
- ૧૭ તત્વનિધિ
- ૧૮ શિલ્પ શાસ્ત્ર
- ૧૯ સાહિત્ય સંમેલન
- ૨૦ નૃત્ય ભારતી
- ૨૧ નૃત્ય મંજરી
- ૨૨ વિષ્ણુ ધર્મોત્તરપુરાણ
- ૨૩ પરિમાણ મંજરી
- ૨૪ કશ્યપ શિલ્પ
- ૨૫ શિલ્પરત્ન
- ૨૬ પ્રાસાદ મંડન રાજવલ્લભ
- ૨૭ ગૃહ વિધાન
- ૨૮ પ્રશ્નોત્તર રત્નચિંતામણી
- ૨૯ વાસ્તુ વિદ્યા
- ૩૦ ઇશાન દેવ ગુરુ પદ્ધતિ
- ૩૧ કેશરાદિ પ્રાસાદ
- ૩૨ ભારતીય શિલ્પ સ્થાપત્ય
- ૩૩ મંડન કુંડ સિદ્ધિ
- ૩૪ અખિલ ઐયાર્થ ચિંતામણી
- ૩૫ કલ્યાણ કલિકા ભા. ૧
- ૩૬ કલ્યાણ કલિકા ભા. ૨
- ૩૭ લઘુ શિલ્પ આયતરત્વ
- ૩૮ ભારતીય મૂર્તિ કલા
- ૩૯ સુલભ વાસ્તુ શાસ્ત્ર
- ૪૦ કલા ચિંતન
- ૪૧ વાસ્તુ રાજવલ્લભ
- ૪૨ વાસ્તુ મુક્તાવલી
- ૪૩ શિલ્પ ચિંતામણી
- ૪૪ વાસ્તુ પ્રતિષ્ઠા સંગ્રહ
- ૪૫ પ્રાસાદ મંડન સંસ્કૃત
- ૪૬ પ્રતિમા લક્ષણ
- ૪૭ વાસ્તુ સારિણી

- ૪૮ વાસ્તુ રત્નાકર
- ૪૯ શિલ્પ ચિંતામણી ભા. ૧ થી ૫.
- ૫૦ વિશ્વકર્મા શિલ્પ શાસ્ત્ર
- ૫૧ ભારતીય વાસ્તુ કલા
- ૫૨ ઇમારત બાંધકામ
- ૫૩ વાસ્તુ વિદ્યા
- ૫૪ વિશ્વકર્મા વિદ્યા પ્રકાશ
- ૫૫ પરિકર સમિક્ષા
- ૫૬ કચ્છતું સંસ્કૃતિ દર્શન
- ૫૭ અમદાવાદ સર્વ સંગ્રહ
- ૫૮ મૂર્તિ પૂજા
- ૫૯ જાતકાલંકાર
- ૬૦ ગૃહદ્ધ ધારણા ચંત્ર
- ૬૧ મુદૂર્ત ચિંતામણી
- ૬૨ મુદૂર્ત માર્તંડ
- ૬૩ આરંભ સિદ્ધિ
- ૬૪ દિન શુદ્ધિ હીપિકા
- ૬૫ વેધ વાસ્તુ
- ૬૬ પ્રાસાદ તિલક
- ૬૭ દુર્ગ વિધાન
- ૬૮ ભારતીય શિલ્પ સંહિતા
- ૬૯ અગ્નિ પુરાણ સંસ્કૃત
- ૭૦ અગ્નિ પુરાણ ગુજરાતી
- ૭૧ વિષ્ણુ પુરાણ
- ૭૨ બ્રહ્મ પુરાણ ભા. ૧.
- ૭૩ બ્રહ્મ પુરાણ ભા. ૨.
- ૭૪ બ્રહ્માંડ પુરાણ ભા. ૧
- ૭૫ બ્રહ્માંડ પુરાણ ભા. ૨
- ૭૬ મત્સ્ય પુરાણ ભા. ૧
- ૭૭ મત્સ્ય પુરાણ ભા. ૨
- ૭૮ યજ્ઞ પુરાણ
- ૭૯ નારદ પુરાણ
- ૮૦ ગરુડ પુરાણ ભા. ૧

- ૮૧ ગરુડ પુરાણુ ભા. ૨
 ૮૨ ભગવતિ ભાગવત પુરાણુ
 ૮૩ શ્રીમદ્ ભાગવત પુરાણુ
 ૮૪ નારદીય મનુ સંહિતા
 ૮૫ બ્રહ્મ વૈવર્ત પુરાણુ ભા. ૧
 ૮૬ બ્રહ્મ વૈવર્ત પુરાણુ ભા. ૨
 ૮૭ શિવ પુરાણુ ભા. ૧
 ૮૮ શિવ પુરાણુ ભા. ૨
 ૮૯ વાયુ પુરાણુ ભા. ૧
 ૯૦ વાયુ પુરાણુ ભા. ૨
 ૯૧ ભવિષ્ય પુરાણુ ભા. ૧
 ૯૨ ભવિષ્ય પુરાણુ ભા. ૨
 ૯૩ વામન પુરાણુ ભા. ૧
 ૯૪ વામન પુરાણુ ભા. ૨
 ૯૫ લિંગ પુરાણુ
 ૯૬ માર્કંડેય પુરાણુ
 ૯૭ અથર્વ વેદ ભા. ૧
 ૯૮ અથર્વ વેદ ભા. ૨
 ૯૯ ગુજરાતનું મૂર્તિવિધાન
 ૧૦૦ કલા સૂત્રિ

- ૧૦૧ સ્થાપત્ય કલા મિમાંસા
 ૧૦૨ પ્રતિષ્ઠા સાર સંગ્રહ
 ૧૦૩ બીમ્બ પ્રવેશ ભા. ૧
 ૧૦૪ બીમ્બ પ્રવેશ ભા. ૨
 ૧૦૫ નારદીય યમ સંહિતા
 ૧૦૬ એકાદશ ઉપનિષદ
 ૧૦૭ સામવેદ સંહિતા ભા. ૧
 ૧૦૮ સામવેદ સંહિતા ભા. ૨
 ૧૦૯ કૂર્મ પુરાણુ ભા. ૧
 ૧૧૦ કૂર્મ પુરાણુ ભા. ૨
 ૧૧૧ નિર્વાણ કલિકા
 ૧૧૨ આચાર દિનકર
 ૧૧૩ પ્રાસાદ મંજરી
 ૧૧૪ અખીલ શ્રેયાથ ચિંતામણી
 ૧૧૫ ભારતીય મૂર્તિકલા
 ૧૧૬ ગુજરાત મૂર્તિ વિધાન
 ૧૧૭ ધી શીલીંગ ઇન ધી ટેમ્પલ ઓફ ગુજરાત
 ૧૧૮ પ્રાસાદ તિલક
 ૧૧૯ ભારતીય શિલ્પ સંહિતા

નિવેદન

સાંસ્કૃતિક ઇતિહાસના અનુશીલનમાં શિલ્પ સ્થાપત્ય વાસ્તુ વિદ્યા, ગૃહ પ્રાસાદ, મૂર્તિવિધાન વિગેરેનો અભ્યાસ આવશ્યક છે. શિલ્પના અનેક ગ્રંથો બહાર પડ્યા છે. પણ સરળ અને કડીબંધ શૈલી હોય તો સામાન્યમાં સામાન્ય કાર્યરત સમજી શકે. અને તેનો સરળ રીતે ઉપયોગ કરી શકે. તે માટે આ શિલ્પસ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ નામનો શિલ્પગ્રંથ બહાર પાડવાની કલ્પના મારા દીલમાં થઈ અને તેને મૂર્તરૂપ આપી આપની પાસે સહર્ષ રજુ કરું છું. આપ સદ્ઉપયોગ કરશો અને વિશેષ માણસો લાલ દેશે તો મારો પરિશ્રમ યથાર્થ ગણાશે. આપ દોષો નહિ જોતાં ગુણ ગ્રાહી બની સારાંશ ગ્રહણ કરશો એવી અભિલાશા.

શિલ્પસ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામના અધ્યાયો.

પ્રથમ અધ્યાય ભૂમિપરીક્ષા :- શુભાશુભ ભૂમિ, પ્લવભૂમિ, જીવીત મૃતભૂમિ, બીજી અનેક રીતે ભૂમિ પરીક્ષા શલ્યશોધન વિગેરે.

અધ્યાય બીજો હસ્તપ્રમાણ :- હસ્તની ઉત્પત્તિ, રજરેણુથી જવ અને અંગુલ પ્રમાણ, જેષ્ઠ, મધ્ય અને કનિષ્ઠ હસ્ત પ્રમાણ, જેષ્ઠ, મધ્ય અને કનિષ્ઠ હસ્તનો ઉપયોગ કયાં કયાં કરવો. હસ્તના દેવો, હસ્તપૂજન, પૂજન પછી હસ્ત ગ્રહણ વિધિ.

અધ્યાય ત્રીજો વાસ્તુ પદાધિકાર :- વાસ્તુપુરૂષની ઉત્પત્તિ, તેના પદો એકથી સહસ્ત્ર પદ સુધીનાં ૧૧ વાસ્તુપદ વિભાગ કયાં કયાં અને કયા પદથી વાસ્તુનું પૂજન કરવું.

અધ્યાય ચોથો વાસ્તુ પૂજનવિધિ :- ગણેશ પૂજન, વાસ્તુના ૪૫ દેવો તથા બહાર દિશાના આઠ દેવોનું વિધિ સહિત પૂજન, બહી આદિથી વાસ્તુ શાંતિ પ્રયોગ, ગૃહારંભ મુહૂર્ત, ખનન મુહૂર્તો, દિશા નિર્ણય આદિ વિષયો ખુબ છણાવટથી જણાવેલ છે.

અધ્યાય પાંચમો સૂત્રારંભ :- કીલક રોપણ વિધિ, ભૂપૂજન, ખનન આદિ વિષયો સમજી શકાય તે રીતે પૂજનવિધિ સહિત આપેલ છે.

અધ્યાય છઠ્ઠો શિલાન્યાસ :- ગૃહારંભ શિલાન્યાસ વિધિ, પ્રાસાદ, નંદા આદિ શિલા, દિશા નિર્ણય વિગેરે વિધિ વિધાન સહિત આપેલ છે.

અધ્યાય સાતમો આયતરવાધિકાર :- આય, નક્ષત્ર, ગણચંદ્ર, આ રીતે ૨૧ અંગોની ગણતરી અને ફલાધિશ.

ક્ષ મા પ ના....

શિલ્પસ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ પૂર્વાધ આપની સેવામાં રજુ કરે છે. તેમાં અનેક ત્રુટી તથા ભૂલો હશે તે બદલ આપ સૂચના કરશો, તો બીજી આવૃત્તિમાં સુધારવામાં આવશે. આપ ગુણ ગ્રાહી બની અવગુણ સામું ન જોતાં હંસવૃત્તી રાખશો. સજ્જન-જનો સારી વસ્તુને સત્કારે છે જેમ શંકર ચંદ્રને શીર પર ધારણ કરે છે અને રાહુ તેનો આસ કરે છે.

ભારતીય શિલ્પ-વાસ્તુશાસ્ત્ર ભારતી-વાસ્તુ-કલાના મુકુટમણિ નહિ પણ સર્વસ્વ છે. ભારતીય સ્થાપત્યની મૂર્તિમંત વિભૂતિ દેવ પ્રાસાદો છે. પ્રાસાદ રચના જગતી-વેદીથી પ્રારંભ થઈ શિખર શિખાસુધી સમાપ્ત થાય છે.

માનવ સભ્યતાના વિકાસ આધ્યાત્મિક આદિદૈવિક અને બૌદ્ધિક, માનસિક તથા કાલ્પનિક આદિ વિભિન્ન સાંસ્કૃતિક પ્રગતિઓમાં વાસ્તુ કલાત્મક કૃતિયો એક પ્રકારની સર્વાતિ-શાઈની સ્મૃતિઓ છે. આકૃતિયો ઈષ્ટકા, પાષાણ આદિ ચિર સ્થાયી દ્રવ્યોથી આવદ્ય બની યુગ-યુગ સુધી સાંસ્કૃતિક વિકાસના પરમ નિર્દેશન નહિ પણ પસ્તુત કરે છે. વરન્ પ્રાચીનશ સાંસ્કૃતિક વૈભવના પ્રત્યક્ષ ઇતિહાસ ઉપસ્થિત કરે છે. પ્રત્યક્ષ દેશ અને જાતિની વાસ્તુ કૃતિઓમાં તે દેશીય અને તે જાતિય વિશેષતાની છાપ રહે છે.

ભારતીય વાસ્તુ કલાની સર્વ પ્રમુખ વિશેષતા તેની આધ્યાત્મ નિષ્ઠા છે. આપણી વાસ્તુ કલા વિશેષે કરી મંદિર નિર્માણમાં પ્રણમી વૃદ્ધિગત થઈ મંદિરના ઉત્તંગ શિખર સમાન થઈ. આ આધારભૂત અધ્યવસાય-પ્રયોજન ભારતીય જન-સમાજની ધાર્મિક ચેતના અને વિશ્વાસના મૂર્ત સ્વરૂપ પ્રદાન કરે છે, પ્રતીકત્વની કલ્પન નથી. આ દેશના દર્શન એ પૂરાણમાં પ્રતિષ્ઠાપિત તત્વોના રહસ્યો નિમિત્તે છે. મંદિરના નિર્માણમાં જન-સમાજના ધાર્મિક ઉપચેતનાથી મળતી નિષ્ઠામાં દેવમિલનની ભાવના સર્વે પ્રધાન છે.

મંદિરના પીઠ, કલેવર અને ઉત્તંગ શિખર આકાર, વિસ્તાર તથા ઉપસંહાર એ ઇશ્વરી ભાવનાનું પ્રતિક છે. મંદિરોના મંડપો અલંકૃત પૂજા-ગૃહો નિર્માણની એ ભાવના સર્વદા જાગૃત રહે અને વૃદ્ધિગત બનતી રહે. પ્રાસાદ-વાસ્તુની રૂપરેખામાં હોતો તત્વ વિચિત્ર છે. પ્રાસાદના ઉત્તંગ શિખર દેવત્વની ખોજ માનવ પ્રયાસના પ્રતિક છે. માન-વમાં દેવત્વનો વિકાસ સ્થાપિત કરે છે. હિંદુ સ્થાપત્યના સર્વપ્રાસાદ સર્વોચ્ચ દૃષ્ટિકોણથી અતિરિક્ત એક ધાર્મિક-વ્યવહારિક દૃષ્ટિકોણ પણ છે. જન ધર્મની આસ્થાના પરિવાચક અને પરંપરા પુરાણોની પુણ્ય ભૂમિપર પલ્લવિત છે. મંદિર નિર્માણવાળી કૃપ અને તડા-ગાદિ સમાન પૂર્ત-ધર્મની સંસ્થા છે. વ્યવહારિક રૂપમાં પરોપકારાર્થે પણ ધર્મથી સમીક્ષા છે. પ્રાયઃ સર્વ ધર્મચર્ચાઓ પરોપકારાર્થે નિર્મિત પ્રાસાદ તડાગાદિનો મહિમા ગાયો છે.

સં પા દ કે નો પ રિ ચ ય

સંવત ૧૯૬૫ના માર્ગશિર્ષ શુક્લ ૧ ભોમવારે જન્મ થયો પિતાશ્રી ચુનીલાલ વેલણ કશ્યપ ગોત્ર સોમપુરા બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિ.

શિલ્પ સ્થાપત્ય એ પરંપરાગત ઉતરતો આવેલ વારસો છે. જશકરણ એ અમારા પ્રપિતામહ જેમણે શત્રુજય ઉપર ઉત્તંગ શિખરથી શોભી રહેલ ચૌમુખ પ્રાસાદની રચના કરી અને ૧૮૯૨માં સંપૂર્ણ કર્યું, અમારા પિતામહ વેલણ જેણે અનેક પ્રાસાદોની રચના કરી તેમાં પાલીતાણા શહેરમાં દિગંબર મંદિર, ખોટાદ પાસે ગઢડા, પાળી આદિ, અળાઉ જૈનમંદિર આદિ. વેરાવળ પાસે જૈન પ્રાસાદ રચના, શામળાળી જીર્ણોદ્ધાર, કુંડલા પાસે ગાધકડા જૈન મંદિર લાવનગર પાસે વરતેજ જૈન દેરાસર આટલી માહિતી તો મળે છે. પિતાજી ચુનીલાલ જેમણે કચ્છ વાગડમાં પ્લાસવા ફતેગઢ, ખેલા સૌરાષ્ટ્રમાં ઝીંજુવાડા, દસાડા, માંડલ, પાટડી આદિ કામોના જીર્ણોદ્ધાર કર્યા આ સિવાય બીજા અનેક કામો કરેલ.

ગુજરાતી ચાર ધોરણ અભ્યાસ કર્યા પછી કૌટુંબીક સંજોગોને લઈ શિલ્પ કામમાં જોડાવાની જરૂર પડી. ધંધાદારી પ્રેક્ટીકલ જ્ઞાન, સાથે શિલ્પગ્રંથોનો ૧૫ વર્ષે અભ્યાસ શરૂ કર્યો અને ૧૮ વર્ષની વયે સ્વતંત્ર બીલ્ડીંગ કોન્ટ્રાક્ટના કામ શરૂ કર્યા પાલીતાણામાં જીવન શ્રાવિકાશ્રમ જે હાલ સમરથ ભુવન કહેવાય છે. ચાંદ ભુવન, ખુશાલ ભુવન, દિગંબર ધર્મશાળા, ખોજની મસ્જિદ આદિ બીલ્ડીંગ વર્ક કર્યા. રાજ્યમહેલ, હવા-મહેલમાં કેટલુંક કામ કર્યું આ ગામમાં બીલ્ડીંગના કામો ઘણા કર્યા અને પછી પ્રાસાદો બાંધવાનું કામ શરૂ કર્યું નીચે મુજબ આજ સુધી પ્રાસાદ સ્થાપના કામો અને જીર્ણોદ્ધારોના કામો કર્યા તેની નોંધ—

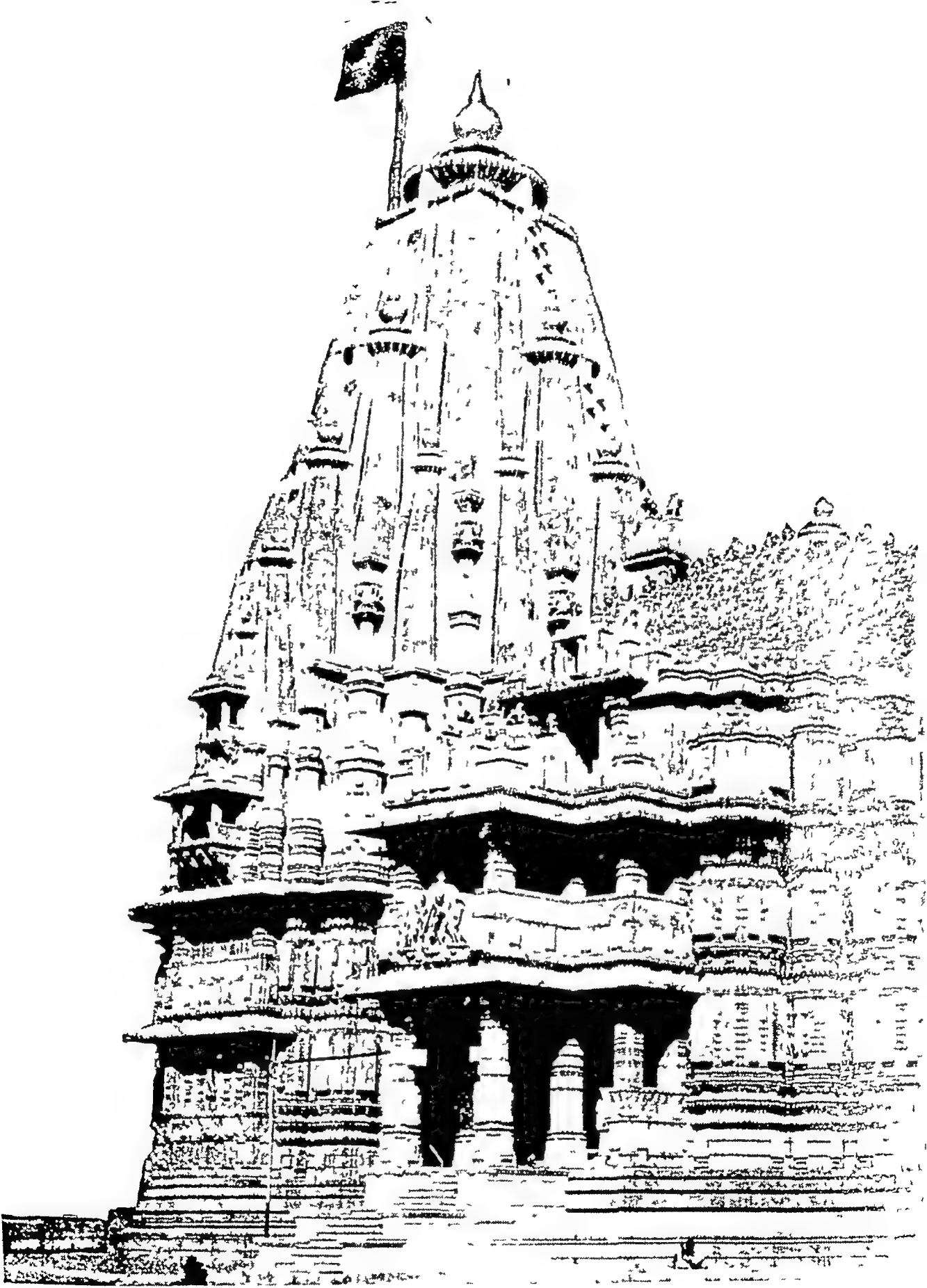
નૂતન પ્રાસાદ શિલ્પ સ્થાપત્યો

શિલ્પાચાર્ય નંદલાલ ચુનીલાલ સોમપુરા.

૧	દાલોદ જૈન દેરાસર	(ઉત્તર ગુજરાત)
૨	રીખડા શિવાલય	(ઉત્તર ગુજરાત)
૩	કદમગિરિ પૂર્વતરફનો પ્રાસાદ	(લાવનગર જીલ્લો)
૪	જિનદત્તસૂરીશ્વરજી મંડપ	(પાલીતાણા બાબુનીટુંક)
૫	કીપાચંદજી મહારાજ સ્મારક	પાલીતાણા
૬	મોતીલાલ ન્હાલચંદ દેરાસર	પાલીતાણા મોતીશાહુંક શત્રુજય
૭	શ્રાવિકાશ્રમ જૈન દેરાસર (જીવન)	પાલીતાણા

૯	નરશી કેશવજી જૈન દેરાસર	પાલીતાણા
૯	રામદાસ સ્વામી મંદિર	પાલીતાણા
૧૦	ગોઢડીયા મહારાજ મંદિર	પાલીતાણા
૧૧	હત્તુમાન મંદિર	પાલીતાણા
૧૨	પુંડરીકસ્વામી જૈન મંદિર	અમરેલી
૧૩	સાવરકુંડલા જૈન મંદિર	સાવરકુંડલા
૧૪	ખહારકોટ મહાવીર સ્વામી જૈન દેરાસર	વેરાવલ
૧૫	સીમંધરસ્વામી દિગમ્બર જૈન દેરાસર	સોનગઢ
૧૬	સમવસરજી દિગમ્બર જૈન દેરાસર	સોનગઢ
૧૭	સંન્યાસ આશ્રમ શિવાલય લક્ષ્મીનારાયણ અને જગદ્ગુરુ શંકરાચાર્ય મંદિર વિદેપાલે (વેસ્ટ) મુંબઈ	
૧૮	ઘેલા સોમનાથ મહાદેવ પ્રાસાદ	જસદણ સ્ટેટ
૧૯	શ્રી શાન્તિનાથ જૈન દેરાસર	વઢવાણ સીટી
૨૦	શ્રી શિતળનાથ જૈન દેરાસર	વઢવાણ સીટી
૨૧	હલરા જૈન દેરાસર	હલરા (કચ્છ વાગડ)
૨૨	અલીયાખાડા જૈન દેરાસર	જામનગર
૨૩	પાનેલી જૈન દેરાસર	પોરબંદર
૨૪	ખોટાદ જૈન દેરાસર	ખોટાદ
૨૫	શ્રી પાર્શ્વનાથજી જૈન દેરાસર	સહર રાજકોટ
૨૬	શ્રી યશોવિજયજી સ્મારક મંદિર	હલોઈ
૨૭	ચોવીશ જીનાલય (વાસુપૂજ્યસ્વામી)	સુરેન્દ્રનગર
૨૮	મંડપ પટ્ટ દર્શન મંદિર	સુરેન્દ્રનગર
૨૯	મહેતાપોળ નેમનાથ પ્રાસાદ	વડોદરા
૩૦	લલીયાણા જૈન દેરાસર	(કચ્છ વાગડ)
૩૧	જંગી જૈન દેરાસર	(કચ્છ, વાગડ)
૩૨	આળુ શ્રી શાન્તિસૂરીશ્વર ગુરુ મંદિર	(રાજસ્થાન)
૩૩	ખલદાણા જૈન દેરાસર	(સુરેન્દ્રનગર જીલ્લો)
૩૪	પુરૂષોત્તમ સુરચંદ જૈન દેરાસર	(કાંઠિવલી મુંબઈ)
૩૫	થાણાદેવળી જૈન દેરાસર	સોરઠ

૩૬	મોરળી ચક્રેશ્વરી મંદિર	મોરળી
૩૭	સમવસરણ પદ્મ દર્શન મંડપ	મોરળી
૩૮	ટંકારા માણીભદ્ર મંદિર	ટંકારા (મોરળી)
૩૯	જૈન દેરાસર-ખાખરેચી	(મોરળી)
૪૦	લાડોલ જૈન દેરાસર	ઉ. ગુજરાત
૪૧	લાડોલ વીર મંદિર	ઉ. ગુજરાત
૪૨	ઝરીયા નં. ૪. જૈન દેરાસર	ખિહાર
૪૩	ઝેરમા જૈન દેરાસર	ખિહાર
૪૪	કત્રાસ જૈન દેરાસર	ખિહાર
૪૫	ધ્રાંગધ્રા પાર્શ્વનાથજી જૈન દેરાસર	સુરેન્દ્રનગર
૪૬	સીમંધર સ્વામી દિગમ્બર મંદિર	વઢવાણ
૪૭	" " " "	સુરેન્દ્રનગર
૪૮	" " " "	રાણપુર
૪૯	" " " "	વીંછીયા
૫૦	" " " "	લાઠી
૫૧	છાણી મહાવીરસ્વામી જૈન દેરાસર	(જી. વડોદરા)
૫૨	હહેજ જૈન દેરાસર	(જી. ભરૂચ)
૫૩	ધંધુકા જૈન દેરાસર	(જી. અમદાવાદ)
૫૪	પુરુષોત્તમ સુરચંદ્ર બોર્ડિંગ જૈન દેરાસર	ધ્રાંગધ્રા
૫૫	વાસુપૂજ્ય સ્વામી જૈન દેરાસર	અંબાર (કચ્છ)
૫૬	શ્રી શાન્તિનાથ પ્રભુ જૈન દેરાસર	અંબાર (કચ્છ)
૫૭	શ્રી નોંધણવદર જૈન દેરાસર	જી. ભાવનગર
૫૮	સર્ધ જૈન દેરાસર	કચ્છ-વાગડ
૫૯	ગળપાદર જૈન દેરાસર	કચ્છ
૬૦	ભચાઉ જૈન દેરાસર	કચ્છ વાગડ
૬૧	છસરા જૈન દેરાસર	(કચ્છ તા. સુંદ્રા)
૬૨	કારવણ જૈન દેરાસર	જી. વડોદરા
૬૩	શ્રી ચિતામણિપાર્શ્વનાથ જૈન દેરાસર	ગોરેગાંવ (સુબર્ષ)

श्री सोमनाथ महादेव नूतन प्रासाद-प्र

शिल्प स्मृति वास्तु विद्यायाम्

૬૪	જવાહરનગર જૈન દેરાસર	કચ્છ
૬૫	ધંન્દરા નગર જૈન દેરાસર	કચ્છ
૬૬	વિવેકાનંદ નગર જૈન દેરાસર	કચ્છ
૬૭	કેદારનાથ શિવાલય	ભામોદરા (તા. કુંડલા)
૬૮	સમવસરણ મંડપ ધોળીપોળ	વઢવાણ
૬૯	શ્રી સ્વામીનારાયણ મંદિર મહંતશ્રીજી ગુરૂ મંદિર	વઢવાણ
૭૦	મઢડા જૈન દેરાસર	(જી. ભાવનગર)
૭૧	ભદ્રેશ્વર જિતવિજયજી ગુરૂ મંદિર	કચ્છ
૭૨	ચેમ્બુર શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુ જૈન દેરાસર	મુંબઈ
૭૩	વરલી જૈન દેરાસર	મુંબઈ
૭૪	બોરીવલી જૈન દેરાસર	મુંબઈ
૭૫	કનકસૂરીશ્વરજી ગુરૂ મંદિર	ભચાઉ (કચ્છ વાગડ)
૭૬	લાખેણી જૈન દેરાસર	(જી. ભાવનગર)
૭૭	મોરબી શક્તિ પ્લોટ જૈન દેરાસર	મોરબી
૭૮	માધાપર જૈન દેરાસર	(કચ્છ)
૭૯	ઇંડર શ્રી લખિધસૂરીશ્વરજી ગુરૂ મંદિર	સાબરકાંઠા
૮૦	પોશીના ગુરૂ મંદિર	સાબરકાંઠા
૮૧	શ્રી વડાલી ચોવીશ જિનાલય	સાબરકાંઠા
૮૨	પત્રી સમવસરણ મંદિર	કચ્છ
૮૩	શ્રી કેસરીયાજી મહામૈથનાદ પ્રાસાદ	પાલીતાણા
૮૪	હથોલ જૈન દેરાસર	જી. ભાવનગર
૮૫	સુદામડા ચૌમુખ જૈન દેરાસર	જી. સુરેન્દ્રનગર
૮૬	શ્રી મુનિસુવતસ્વામી મહારાષ્ટ્ર બૂપણ મૈથનાદ મંડપ લગ્ન જિનાલય ઘાટકોપર	ઘાટકોપર
૮૭	સંઘાણી જૈન દેરાસર	મુંબઈ
૮૮	વાંદરા જૈન દેરાસર	મહારાષ્ટ્ર
૮૯	ઘોલવડ જૈન દેરાસર	મુંબઈ
૯૦	ઢહીસર શાન્તિનાથજી જૈન દેરાસર	બોરીવલી મુંબઈ
૯૧	પુરુષોત્તમપાર્ક જૈન દેરાસર	

૯૨ નિગામાબાદ જૈન દેરાસર	આંધ્રપ્રદેશ
૯૩ ચુનડી જૈન દેરાસર	કર્ણાટક
૯૪ ભુજપુર જૈન દેરાસર	કર્ણાટક
૯૫ રતાડીયા આંખાણ મંદિર	કર્ણાટક
૯૬ જંગી જૈન દેરાસર	કર્ણાટક વાગડ
૯૭ પદોલી જૈન દેરાસર	જી. પંચમહાલ
૯૮ શુરૂ મંદિર	ખંભાત
૯૯ કદમ અમૃત જૈન દેરાસર	પાલીતાણા
૧૦૦ અંધેરી કાન્તિનગર જૈન દેરાસર	મુંબઈ
૧૦૧ વિશ્વકર્મા મંદિર તલાજ	જી. ભાવનગર
૧૦૨ મોટીવાવડી જૈન દેરાસર	જી. ભાવનગર
૧૦૩ દિહોર જૈન દેરાસર	જી. ભાવનગર
૧૦૪ શ્રી સિદ્ધાચલ શણગાર ઘેટીયાળ	પાલીતાણા
૧૦૫ પવઈ જૈન દેરાસર	મુંબઈ
૧૦૬ કાઠિવડી ચોવીશ જિનાલય	મુંબઈ
૧૦૭ આઠોલા જૈન દેરાસર	મહારાષ્ટ્ર
૧૦૮ શીતલનાથ જૈન દેરાસર	સુરત

પ્રાસાદ અર્પણિકાર

શ્રી નંદલાલ ચુનીલાલ સોમપુરા—પાલીતાણા

૧	પછેગામ શિવાલય	અ. ભાવનગર
૨	કુલણ શિવાલય	"
૩	હસાડા જૈન દેરાસર	અ. સુરેન્દ્રનગર
૪	ઝીઝુંવાડા જૈન દેરાસર	"
૫	શત્રુજય શેઠ મોતીશાની હુંક દેરી ૬	પાલીતાણા
૬	શત્રુજય દેવશી પુનશી દેરાસર ચૌમુખ હુંક	પાલીતાણા
૭	શત્રુજય ખરતરગચ્છ છત્રી ચૌમુખ હુંક	પાલીતાણા
૮	તલાટી ખાખુની હુંક દેરીઓ ૨	પાલીતાણા
૯	શત્રુજય નરશી કેશવજી હુંક દેરીઓ ૩	પાલીતાણા
૧૦	શત્રુજય કેશવજી નાયક હુંક દેરીઓ ૪	પાલીતાણા
૧૧	વિઠલાપર જૈન દેરાસર	ઉ. ગુજરાત
૧૨	ખોટાદ મહાવીરસ્વામી જૈન દેરાસર	ખોટાદ
૧૩	વીંછીયા જૈન દેરાસર	જસદણ સ્ટેટ
૧૪	શત્રુજય કપડવંજ જૈન દેરાસર	પાલીતાણા
૧૫	શત્રુજય દીગંખર જૈન દેરાસર	પાલીતાણા
૧૬	ગોડીજી જૈન દેરાસર ત્રીજે મળલે મંડપ	પાલીતાણા
૧૭	ગોંડલ જૈન દેરાસર	અ. રાજકોટ
૧૮	સરધાર જૈન દેરાસર	અ. રાજકોટ
૧૯	વાંઢીયા જૈન દેરાસર	કચ્છ વાગકે
૨૦	ભરૂડીયા	"
૨૧	સણવા	"
૨૨	રાપર	"
૨૩	ગાગોદર	"

૨૪ કૃતેપર	જૈન દેરાસર	કચ્છ વાગડ
૨૫ બેલા	"	"
૨૬ ગેડી	"	"
૨૭ કટારીયા	"	"
૨૮ ભુટકીયા	"	"
૨૯ લાકડીયા	"	"
૩૦ ચોખારી	"	"
૩૧ ચિત્રોડ	"	"
૩૨ આધોઈ	"	"
૩૩ પાટડી જૈન દેરાસર		જી. સુરેન્દ્રનગર
૩૪ જૈનાબાદ જૈન દેરાસર		જી. સુરેન્દ્રનગર
૩૫ આગલોડ સુમતિનાથ જૈન દેરાસર		ઉ. ગુજરાત
૩૬ આગલોડ પાર્શ્વનાથ જૈન દેરાસર		ઉ. ગુજરાત
૩૭ આગલોડ માણીભદ્રવીર જૈન દેરાસર		ઉ. ગુજરાત
૩૮ ચિતામણી પાર્શ્વનાથ જૈન દેરાસર		બહારકોટ વેરાવલ
૩૯ માયલાકોટ જૈન દેરાસર પટકર્શન		વેરાવલ
૪૦ નેસડા રામજી મંદિર		જી. ભાવનગર
૪૧ નેસડા શિવાલય		જી. ભાવનગર
૪૨ મહાવીર સ્વામી જૈન દેરાસર		વઢવાણ
૪૩ પાર્શ્વનાથ જૈન દેરાસર		વઢવાણ
૪૪ આદિનાથ ચોવીશ જિનાલય		વઢવાણ
૪૫ મંજલ જૈન દેરાસર		કચ્છ
૪૬ અંગીઆ જૈન દેરાસર		"
૪૭ માનકુવા જૈન દેરાસર		કચ્છ
૪૮ છાણી શીવાલય		જી. વડોદરા
૪૯ કટુડા જૈન દેરાસર		જી. સુરેન્દ્રનગર
૫૦ સુપાર્શ્વનાથ જૈન દેરાસર		અંભાર કચ્છ
૫૧ હડેજ ભુતેશ્વર મહાદેવ		જી. ભરૂચ
૫૨ ટીકર રણુચું જૈન દેરાસર		જી. સુરેન્દ્રનગર

૫૩ નાની વાવડી કૃષ્ણ મંદિર	તા. પાલીતાણા
૫૪ ભુરખીયા હનુમાન	જી. ભાવનગર
૫૫ હડમતીયા હનુમાન	તા. પાલીતાણા
૫૬ ગઢડા જૈન દેરાસર	જી. ભાવનગર
૫૭ બોટાદ મહાવીર સ્વામી જૈન દેરાસર શૃંગાર ચોકીયો દેશાઈનું દેરાસર પરામાં	
૫૮ શુંદાળા જૈન દેરાસર	કચ્છ
૫૯ વરાડીયા જૈન દેરાસર	કચ્છ
૬૦ દરીયાલાલજી મંદિર	અંજાર કચ્છ
૬૧ વડાલી અમીજરા પાર્શ્વનાથ	સાબરકાંઠા
૬૨ ખેડબ્રહ્મા જૈન દેરાસર	સાબરકાંઠા
૬૩ સુદામડા જૈન દેરાસર	જી. સુરેન્દ્રનગર
૬૪ સુદામડા સમવસરણ મંડળ	જી. સુરેન્દ્રનગર
૬૫ લોઅર પરેલ જૈન દેરાસર	મુંબઈ
૬૬ જોસડા જૈન દેરાસર	કચ્છ વાગડ
૬૭ રામવાવ જૈન દેરાસર	"
૬૮ દોલતનગર જૈન દેરાસર શૃંગારચોકી ચીમુખ દેરાસર મંડપ વિ. બોરીવલી મુંબઈ	
૬૯ અંધેરી જૈન દેરાસર	વેસ્ટ મુંબઈ
૭૦ મલાડ દેવચંદનગર	મુંબઈ
૭૧ ધાંગધા આદીશ્વર પ્રભુ જૈન દેરાસર	ધાંગધા
૭૨ " સંભવનાથ પ્રભુ જૈન દેરાસર	"
૭૩ " સુમતિનાથ પ્રભુ જૈન દેરાસર	"
૭૪ " પાર્શ્વનાથ પ્રભુ જૈન દેરાસર	"
૭૫ અમીજરા પાર્શ્વનાથની દેરીઓનો જીર્ણોદ્ધાર	સાબરકાંઠા
૭૬ ઇંડર જૈન દેરાસર	"
૭૭ લોડાઈ જૈન દેરાસર	કચ્છ
૭૮ ભુવડ જૈન દેરાસર	કચ્છ
૭૯ ટીકર (મુળી) જૈન દેરાસર	જી. સુરેન્દ્રનગર
૮૦ મોહનપુર જૈન દેરાસર	સાબરકાંઠા

૮૧ માટુંગા વાસુપૂજ્ય સ્વામી જૈન દેરાસર	મુંબઈ
૮૨ મલ્લીનાથ પ્રભુ જૈન દેરાસર હાદાવાડી	પાલીતાણા
૮૩ શત્રુંજય દિગમ્બર જૈન દેરાસર દેરીઓ	,,
૮૪ ભૂતેશ્વર મહાદેવ	,,
૮૫ નાગનાથ મહાદેવ	,,
૮૬ ભવાની માતા	,,
૮૭ ભીડભંજન મહાદેવ	,,
૮૮ સુદામડા પટદર્શન મંડપમાં	સુદામડા
૮૯ ગઢડા દેરાસર, શિખર મંદિર પુનઃ જીર્ણોદ્ધાર	ગઢડા
૯૦ શાહપુર મ ગળ પારેખનો ખાંચો જૈન દેરાસર	અમદાવાદ
૯૧ લક્ષ્મીનારાયણ મંદિર	પાલીતાણા
૯૨ વાંઠ જૈન દેરાસર	કચ્છ
૯૩ મુંદ્રા	,,
૯૪ ગોરેગાંવ જૈન દેરાસર	મુંબઈ
૯૫ મહાવીર સ્વામી જૈન દેરાસર	ખોટાદ
૯૬ હીંગનઘાટ જૈન દેરાસર	મહારાષ્ટ્ર

આચાર્ય હરિપ્રસાદ હરગોવિંદભાઈ સોમપુરા

શ્રી ગુરુદેવ વિશ્વકર્મા

શ્રી વિશ્વકર્મા સ્થાપત્ય વાસ્તુકર્મના આદ્યસૂત્રધાર, દેવોના શિલ્પી અને આપણા પૂજ્ય ગુરુદેવ આપણે તેમના સંબંધી આજીવ જાણીએ છીએ, તેઓ કોણ ? અને તેમની ઉત્પત્તિ વિષે આપણે ખાસ જાણવાની આવશ્યતા છે.

સૃષ્ટિ ઉત્પત્તિનું કારણ જગત પિતામહ બ્રહ્મા

સમસ્ત સૃષ્ટિ તેમનાથી ઉત્પન્ન થઈ છે. બ્રહ્માના જમણા અંગમાંથી ધર્મની ઉત્પત્તિ થઈ. દક્ષ પ્રજાપતિને સાઠ કન્યાઓ ઉત્પન્ન થઈ. તેમાંથી ૧૦ ધર્મને આપી, તેમાં વસુ નામની કન્યામાંથી આઠ પુત્રો થયા તે અષ્ટવસુ કહેવાયા ૧. આપ, ૨ ધ્રુવ, ૩ સોમ, ૪ ધર, ૫ અનિલ, ૬ અનલ, ૭ પ્રત્યુષ, ૮ પ્રભાસ, એ આઠ વસુ કહેવાયા.

પ્રભાસવસુ અલકનંદાના કિનારે બદ્રિકાશ્રમ પાસે તપ કરી રહ્યા હતા. હાલ તે વસુધારા કહેવાય છે. ત્યાં બૃહસ્પતિની બહેન અને મહર્ષિ અંગીરાની પુત્રી યોગસિદ્ધા ઉત્તમ સ્ત્રી હતી. કામની શત્રુ હતી. અખંડ કૌમાર્યવૃત્ત પાળવાના નિયમવાળી હતી. ક્યાંયે આશકત થયા વગર આખા જગતમાં ફર્યા કરતી હતી. તે અહીં વસુધારાએ તપ કરતા પ્રભાસવસુને જોઈ મુગ્ધ થઈ અને તેમની સેવામાં ત્યાં રોકાયાં. સમાધિમાંથી મુક્ત થતાં પ્રભાસવસુએ પૂછ્યું તમે કોણ છો ? અને અહિં આવવાનું પ્રયોજન ?

યોગસિદ્ધાએ પોતાના અંતરની વાત કહી, હું આપની જીવનપર્યંત સેવા કરવાની ઇચ્છા રાખું છું. આપ અંગિકાર કરશો. હું અંગિરાની પુત્રી અને દેવગુરુ બૃહસ્પતિની બહેન છું. પ્રભાસવસુએ સહર્ષ સ્વિકાર કર્યો, તેમના બન્નેના યોગથી વિશ્વકર્માની ઉત્પત્તિ થઈ. તેમણે શિવ અને હયગ્રીવ પ્રભુ પાસેથી શિલ્પવિદ્યા ગ્રહણ કરી. પૂર્વે ઇંદ્રની દેવધાનીનગરી, દક્ષિણે ચમની સંયમીનગરી, પશ્ચિમે વરુણની વિલાવરી નગરી અને ઉત્તરે કુબેરની અલકાપુરી નગરી આદિની રચના કરી. બ્રહ્માના પુત્ર ૧ સ્વયંભૂવમનુ આશ્વેતવરાહકલ્પના પ્રથમ મન્વંતરાધિપતિ મનુ હતા, તેમના પુત્ર ૨ ઉત્તાનપાદ તેમના ૩ ધ્રુવ તેમના ૪ પ્રિલગ્નિ તેમના ૫ રિપુ, ૬ આક્ષસ, ૭ ઉરગ, ૮ અંગ, ૯ વેન ૧૦ પૃથુ— પૃથુના જન્મ સાથે સ્વર્ગમાંથી આજગવ નામનું ધનુષ્ય પડ્યું.

પૃથુએ સૃષ્ટિ ઝાડો અને પહાડોથી આચ્છાદિત જોઈ તેણે આજગવ ધનુષ્ય ધારણ કરી ઝાડો અને પહાડોનો નાશ કરવા માંડ્યો. આથી સૃષ્ટિ ગાયત્રું રૂપ ધારણ કરી બ્રહ્મલોકમાં બ્રહ્મા પાસે ગઈ. પૃથુ પણ બાણ સાથે બ્રહ્મા પાસે આવ્યા. સૃષ્ટિદેવી પૃથુને જોઈ થરથરતી સૃષ્ટિએ બ્રહ્માને હંકીકંત કહી બ્રહ્માએ પૃથુને શાંત થવા કહ્યું અને હું દેવશિલ્પી વિશ્વકર્માને સૃષ્ટિ ઉપરની રચના કરવા મોકલું છું. તે યોગ્ય કરશે. પહાડો અને વૃક્ષોનો નાશ ન કર. વિશ્વકર્માએ આ સૃષ્ટિ પર આવી અનેક નગરો, ગામો, કવંટો, પલ્લી આદિની રચના કરી. પૃથુ રાજાના નામ પરથી આ સૃષ્ટિનું નામ પૃથ્વી પડ્યું. પ્રજાને વસવાટ કરાવી આપવાથી પ્રજા રાજ થઈ તેથી પૃથુને રાજા એવું બિરુદ અપાયું.

વિશ્વકર્માને ચાર પુત્ર જય, વિજય, સિદ્ધાર્થ અને અપરાજિત. વિશ્વકર્માએ ચારે પુત્રોને વાસ્તુ કર્મનો પ્રતિજ્ઞા કર્યો. તે અનેક શિલ્પગ્રંથો તરીકે વિખ્યાત થયાં. વિશ્વકર્માને સંજ્ઞા નામની પુત્રી હતી તે સૂર્યને આપેલ સંજ્ઞા (રાનાદે)થી વૈવસ્વતમનુ થયા તે અત્યારે ચાલતા ૭ મા મન્વંતરના અવતારના અધિપતિ છે. તેનાથી ઇક્ષ્વાકુ આદિ પુત્રોથી સૂર્યવંશ ચાલ્યો સૂર્યવંશની આઠ જનની સંજ્ઞા છે, તે વિશ્વકર્માની પુત્રી છે.

શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્

ઉત્તરાંધ્ર

વિષયો :—પ્રાસાદોત્પત્તિ, શિલાન્યાસ, પ્રાસાદનિરૂપણ, દ્વારલક્ષણ, મંડપવિધાન, સાન્ધારાદિપ્રાસાદ લક્ષણ, જિન પ્રાસાદ નિરૂપણ, પરિકર વિધાન, યક્ષ યક્ષિણી સ્વરૂપ લક્ષણ વિષ્ણુચાતન, શિવચાતન, સૂર્યાચાતન, દેવ-દેવિઓ સ્વરૂપ, લક્ષણ આદિ વિધાનો યુક્ત સચિત્ર ગ્રંથ થોડા ટાઇમમાં બહાર પડશે. કિંમત રૂ. ૫૦-૦૦ અગાઉ ગ્રાહક થનારને માટે કિંમત રૂ. ૩૫-૦૦

અગાઉ ગ્રાહક થનારના નામ પુસ્તકમાં છાપવામાં આવશે.

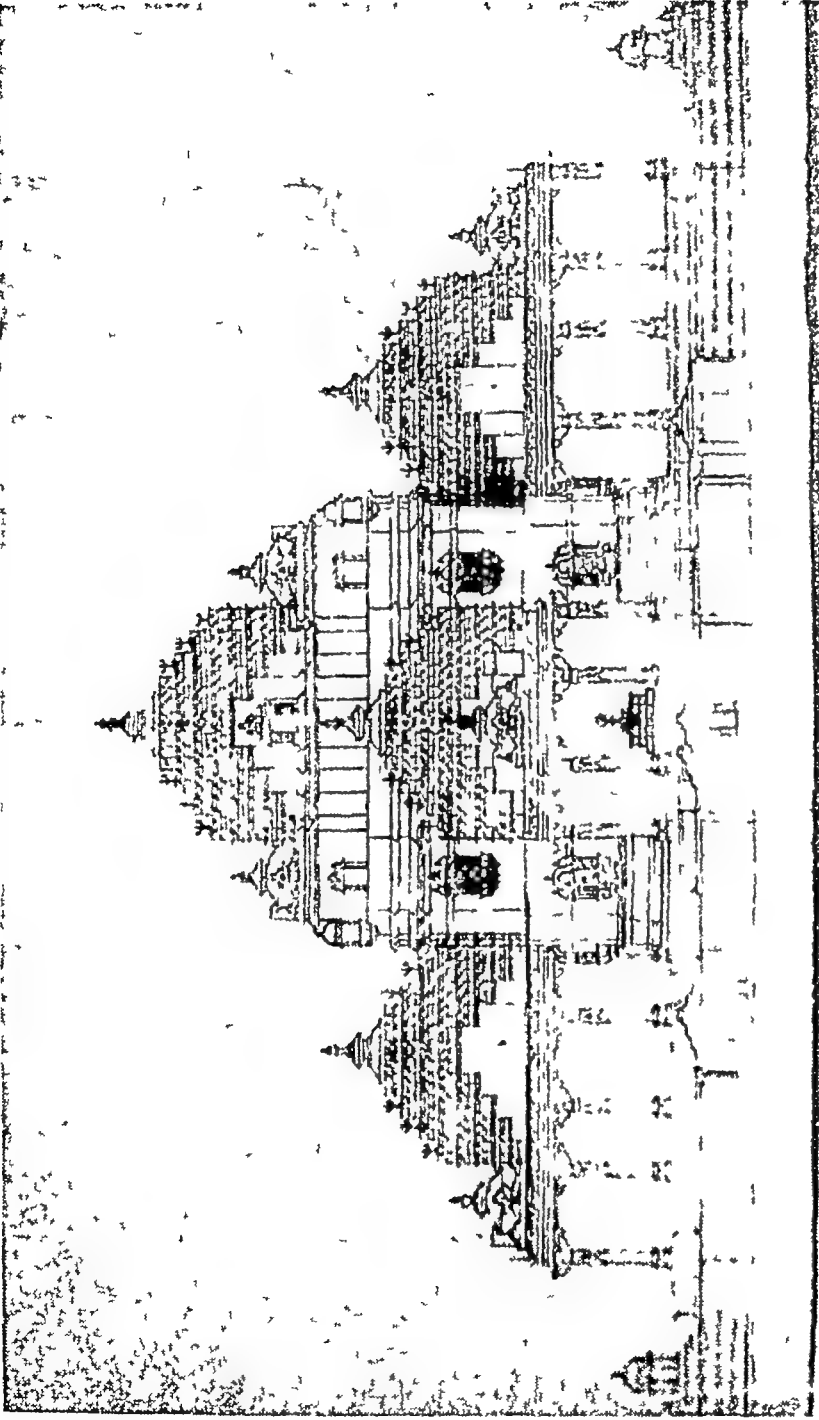
ગૃહ નિરૂપણ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્

વિષયો :—ભૂપરિક્ષા, ખનન, ક્ષીલક રોપણ અને ફળ, શિલાન્યાસ, જ્યોતિષ્ય નિરૂપણ, ગૃહાદિ ફળો અને વેધ નિરૂપણ, વાસ્તુ પ્રવેશ વિધાન આદિ અનેક વિષયોથી પરિપૂર્ણ ગ્રંથનું છપાઇ કામ ચાલી રહ્યું છે. કિંમત રૂ. ૨૫-૦૦

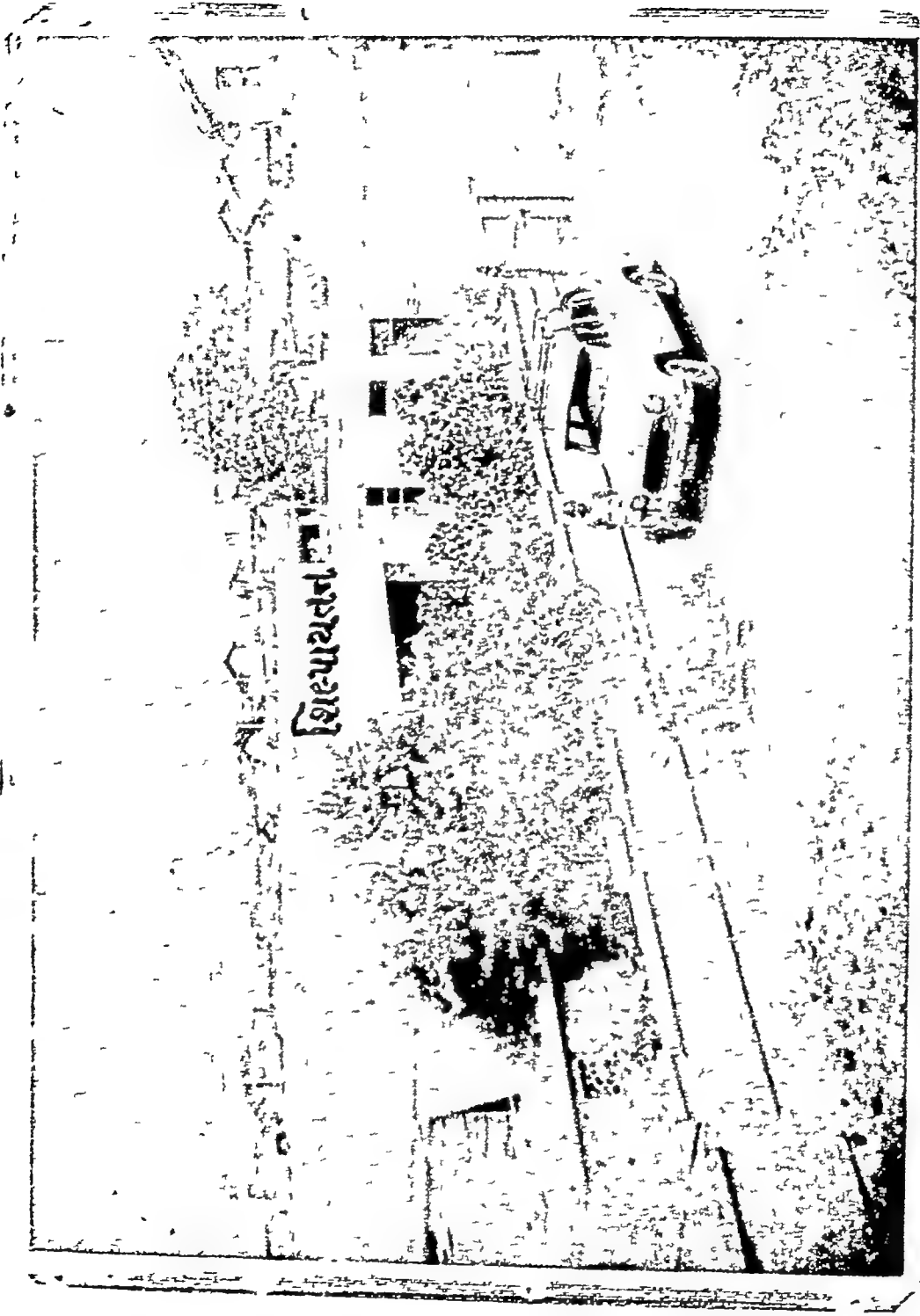
અગાઉ ગ્રાહક થનારને માટે કિંમત રૂ. ૨૦-૦૦

પ્રાસિસ્થાન:-

નંદલાલ ચુનીલાલ સોમપુરા
૨૫ શિલ્પાચતન સર્વોદય સોસાયટી
પાલીતાણા

મહાત્માગાંધી મેમોરીયલ પ્લાન રાજધાન—દિલ્હી [એન. સી. સોમયુરા]

शिष्टपाथतन

सं'पादक' निवासस्थान शिष्टपाथतन-सर्वोदय सोसायटी पाटीताळा

शिष्टप रश्मि भारपे विद्यायाभ

लग्नत प्रिन्टरी, पाटीताळा

શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્

(પૂર્વાર્ધ)

વિષયાનુક્રમણિકા.

પ્રથમોઽધ્યાય		દ્વિતીયોઽધ્યાય	
વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
મંગલા ચરણ	૧	સૂત્રધાર લક્ષણ	૧૭
સ્તુતિ	૨	હસ્ત લક્ષણ	૧૭
ભૂપરીક્ષા	૩	હસ્ત લક્ષણ	૧૮
ભૂમિ નિષ્ક્રંચ	૪	હસ્ત પ્રમાણ	૨૬
પ્લવ ભૂમિ	૫	કુલ સ્થિત દેવતા	૨૦
હસ્તકુલ દેવતા	૬	પર્વ સ્થિત દેવતા	૨૦
હસ્તદેવ	૬	હસ્ત માન	૨૧
ભૂપરીક્ષા	૭	હસ્ત પુષ્પદેવ અંપાત દોષ	૨૧
"	૮	સૂત્રધાર સૂચના	૨૨
"	૯	હસ્ત ગ્રહણ વિધિ	૨૩
"	૧૦	અંગુલાદિથી પૃથ્વી પ્રમાણ	૨૪
"	૧૧	અષ્ટવિધ સૂત્ર	૨૫
ભૂમિ શુદ્ધિ	૧૨	"	૨૬
સ્વગૃહ મહીમા	૧૨	તૃતીયોઽધ્યાય	
શલ્ય દોષ	૧૩	વાસ્તુ ઉત્પત્તિ	૨૭
શલ્ય શોધન	૧૩	સપ્ત પુણ્યાહ વાસ્તુ પૂજન	૨૮
દિગ્મૂલ નિષેધ	૧૪	ચતુર્દશ વાસ્તુ પૂજન	૨૯
દિક્ સાધન	૧૫	વાસ્તુ ક્ષેત્રાત્મક	૩૦
શુદ્ધ પૂર્વાદિક સૂચ	૧૬	વાસ્તુ ક્ષેત્રાત્મક	૩૧

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
વાસ્તુ દેવતાલિધાન	૩૨	સંખ્યા પ્રમાણ	૮૩
સ્વસ્તિક આદિ વાસ્તુ	૩૩	કાલ સંખ્યા	૮૩
"	૩૪	ગૃહારંભ માસ	૮૪
"	૩૫	ગૃહારંભ રાશિ	૮૫
"	૩૬	ગૃહારંભ શુભાશુભ	૮૬
વાસ્તુ પૂજન	૩૭	ગૃહારંભ માસ તિથિયોગો	૮૭
વાસ્તુ દેવ બલી	૩૮	"	૮૮
"	૩૯	તિથિ સ્વામી	૮૯
વાસ્તુ શયન	૪૦	નંદીદિ સંજ્ઞા	૮૯
"	૪૧	વાર જ્ઞાન	૯૦
એકપદ સ્વસ્તિકવાસ્તુ	૪૨	નક્ષત્ર જ્ઞાન	૯૧
ચતુર્થપદ પુષ્પક વાસ્તુ	૪૩	નક્ષત્ર સ્વામી	૯૧
ત્રીપદ નંદ વાસ્તુ	૪૪	નક્ષત્ર નામાક્ષર	૯૨
ષોડશપદ ષોડશાખ્ય વાસ્તુ	૪૫	રાશિ જ્ઞાન	૯૩
પચ્ચીશપદ કુલતિલક વાસ્તુ	૪૬	રાશિ નામાક્ષર	૯૪
છત્રીશપદ સુભદ્રો વાસ્તુ	૪૭	રાશિ સ્વામી	૯૫
ઓગણપચાસ પદ મરિચીગણ વાસ્તુ	૪૮	નક્ષત્ર ચોની	૯૫
ચતુષ્ષટિપદ ભદ્રક વાસ્તુ	૪૯	નક્ષત્ર ગણ	૯૬
એકાદશીતિપદ કામદે વાસ્તુ	૫૦	નાડી જ્ઞાન	૯૭
શતપદ ભદ્રાખ્ય વાસ્તુ	૫૧	પુષ્પ નક્ષત્ર પ્રભાવ	૯૮
સંહસ્રપદ સર્વતોભદ્ર વાસ્તુ	૫૨	અશુભ યોગ પરિહાર	૯૯
વાસ્તુપદ દેવતાપૂર્ણ પરિચય	૫૩	કરણ નામ	૯૯
વાસ્તુ બલિપૂજા	૫૪	કરણ સ્વામી	૧૦૦
"	૫૫	કરણ કાર્ય	૧૦૦
"		ભદ્રા જ્ઞાન	૧૦૧
ચતુર્થોડધ્યાય		ભદ્રા કાર્ય ગૃહણ	૧૦૨
વાસ્તુપૂજન વિધિ	૫૬	"	૧૦૩
"	૮૨	"	

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
કરણ ચક્ર	૧૦૪	શુક્ર દિશા	૧૨૪
ભદ્રા ચક્ર	૧૦૫	વિષ-ઘડી	૧૨૫
રાશિ ચંદ્ર	૧૦૬	ગ્રહ-જન્મ નક્ષત્રો	૧૨૫
સિદ્ધિયોગ	૧૦૭	તિથિ ગડાંત	૧૨૬
મૃત્યુ યોગ	૧૦૮	યોગો	૧૨૭
શુભાશુભ ચંદ્ર	૧૦૮	એકવિંશ મહાદોષો	૧૨૮
ચંદ્ર બલ તથા ફળ	૧૦૯	શુક્ર શુક્ર બાલ વૃદ્ધા	૧૨૯
રાશિભોગ	૧૧૦	અભિજિત અને ગોધૂલિલગ્ન	૧૩૦
રવિ યોગ	૧૧૧	ગૃહારંભે કુંડલીફલ	૧૩૧
સિદ્ધિચક્ર શુરુતજવા વિષે	૧૧૧	ગૃહાયુષ્ય જ્ઞાન	૧૪૩
ત્યાજ્ય યોગ	૧૧૨	નક્ષત્ર સત્કલાની (વસિષ્ઠ)	૧૩૪
સિદ્ધિયોગ જ્ઞાન	૧૧૩	મુહૂર્ત કેવા જયોતિષી પાસે જોવરાવવું	૧૩૫
"	૧૧૪	પંચમોડક્યાય	
ત્રિવેધ યોગ	૧૧૫	વસ્તુ દિશા	૧૩૬
યોગો	૧૧૬	રાશિ પરવે નાગ સ્થિતિ	૧૩૭
સમઘન્ટ યોગ	૧૧૭	સૂર્ય પ્રવેશ	૧૩૮
મૃત્યુ યોગ	૧૧૭	ગૃહ દિશા	૧૩૯
યોગ વિધાન	૧૧૮	પ્રાસાદ નિર્માણ ભૂમિ	૧૩૯
"	૧૧૯	"	૧૪૦
આનંદાદિ યોગ ચક્ર	૧૨૦	સૂત્રારંભ નક્ષત્ર	૧૪૧
"	૧૨૧	જનન મુહૂર્ત	૧૪૨
ચંદ્રમાની સંજ્ઞા	૧૨૨	સૂત્રારંભે વાર	૧૪૨
મન્વંતરાદિ તિથિ	૧૨૨	સૂત્રારંભ રેખા	૧૪૨
યુગાદિ તિથિ	૧૨૩	ગૃહારંભે જનન ફલ	૧૪૩
સૂક્ષ્મ જ્ઞાન	૧૨૩	જનન દિશા	૧૪૪
દિશા શૂલ	૧૨૩	દેવ પ્રાસાદ ગૃહ આદિ આત	૧૪૫
યોગિની	૧૨૩	શિલ્પ ગ્રંથોના મતે નાગચક્ર	૧૪૬

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
પૃથ્વી રજસ્વળા	૧૪૭	સપ્તમોઽધ્યાય	
પૃથ્વી શયન	૧૪૮	અંગુલ પ્રમાણ	૧૭૭
ભૂમિ ખનનાથે પૂજન	૧૪૮	આયાદિ જોવા વિષે	૧૭૮
વિશ્વકર્મા પૂજન	૧૪૯	"	૧૭૯
અંગુલનિર્મોણ પૂજન	૧૪૯	આયાધિકાર	૧૮૦
ખનન કુટ નોટ	૧૫૨	"	૧૮૧
ષષ્ઠમોઽધ્યાય		"	૧૮૧
શિલાનામાનિ કૃર્મ શિલા પ્રમાણ	૧૫૩	નક્ષત્ર, મૂલરાશિ, વ્યવ	૧૮૩
અષ્ટ શિલા	૧૫૪	નક્ષત્ર વૈર યોનિ વૈર નાડી	૧૮૩
"	૧૫૫	આયાધિકાર	૧૮૪
પ્રાસાદ માને કૃર્મ	૧૫૬	"	૧૮૫
શિલા સ્વરૂપ	૧૫૭	નક્ષત્રાધિકાર	૧૮૬
શિલાન્યાસ નક્ષત્ર	૧૫૮	ગણાધિકાર	૧૮૭
ગૃહારંભે વૃષભ ચક્ર	૧૫૯	કેસરીયાળ પૃષ્ઠ દર્શન	૧૮૮
કાર્યકૃત	૧૬૦	નક્ષત્ર ગણ	૧૮૯
શિલા સ્વરૂપ	૧૬૧	ચંદ્રાધિકારાદિક	૧૮૯
વૃષ સ્વરૂપ	૧૬૨	નક્ષત્ર વૈર	૧૯૦
ગૃહશિલા સ્થાપન વિધિ	૧૬૩	શ્રી સિદ્ધાચલ શણગાર જ્ઞાન	૧૯૧
પ્રાસાદ પંચ શિલાન્યાસ	૧૬૪	નક્ષત્ર વૈરાધિકાર	૧૯૨
શિલાન્યાસ રત્નાદિ ન્યાસ	૧૬૫	વ્યયાધિકાર	૧૯૩
શિલા સ્થાપન	૧૬૬	"	૧૯૪
"	૧૬૭	તારાધિકાર	૧૯૫
પદ્મનાભ	૧૭૩	કેસરીયાળ ચક્ષુ દર્શન	૧૯૬
"	૧૭૪	નક્ષત્ર અધિકાર	૧૯૭
કૃર્મ પ્રતિષ્ઠા	૧૭૫	તારાધિકાર	૧૯૮
અષ્ટ શિલા પ્રતિષ્ઠા કૃળ	૧૭૫	રાશ્યાધિકાર	૧૯૮
શિલા-ખલવ	૧૭૫	સિદ્ધાચલ શણગાર પ્રાસાદ દર્શન	૧૯૯

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
રાશય વૈરાધિકાર	૨૦૦	ઐકવીશ અંગની ગણતરી	૨૨૪
રાશય વણીધિકાર	૨૦૧	વઢવાણસીટી સમવસરણુ દર્શન	૨૨૫
”	૨૦૨	ગણતરી	૨૨૬
”	૨૦૩	કાંદીવલી જૈન દેરાસર દર્શન	૨૨૭
કેસરીયાળ સાઈડ દર્શન	૨૦૪	ગણતરી	૨૨૮
ગૃહનામાધિકાર	૨૦૫	”	૨૨૯
અંશકાધિકાર	૨૦૬	સિદ્ધગિરિ દર્શન	૨૩૦
વાવડી દેરાસર દર્શન	૨૦૭	કેસરીયાળ સાઈડ દર્શન	૨૩૦
અહાદિ મૈત્રી સમ શત્રુ	૨૦૮	ઐકવીશ અંગોની ગણતરી ફલ	૨૩૧
લગનાધિકાર	૨૦૯	રાજકોટ જૈન દેરાસર, જયપુર માન-	
તિથિ અધિકાર	૨૦૯	સિંહળ મ્યુઝીયમ	૨૩૨
વારાધિકાર	૨૦૯	ગણતરી ફલ	૨૩૩
”	૨૧૦	અમરેલી જૈન દેરાસર દર્શન	૨૩૪
કરણાધિકાર	૨૧૧	સમચોરસ ક્ષેત્રના નક્ષત્ર	૨૩૪
યોગાધિકાર	૨૧૧	”	૨૩૫
કેસરીયાળ સન્મુખ સાઈડ દર્શન	૨૧૨	નક્ષત્ર ચક્ર	૨૩૬
કરણાધિકાર, યોગાધિકાર	૨૧૩	”	૨૩૮
વર્ગોધિકાર વૈરાધિકાર કોષ્ટક	૨૧૩	ચેમ્પુર પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ	૨૪૮
તત્વાધિકાર	૨૧૪	કેસરીયાળ સન્મુખ દર્શન	૨૪૯
કદમ ગણધર પ્રાસાદ દર્શન	૨૧૫	નક્ષત્ર ચક્ર નં. ૬	૨૫૦
આયુષ્યાધિકાર	૨૧૬	”	૨૫૧
પુરૂષાધિકાર	૨૧૭	રાશિ ચક્ર	૨૫૨
પરસ્પર ભક્ષ આયો	૨૧૮	કાઉસગગ દર્શન	૨૫૬
ઐકવીશ અંગો	૨૧૯	વઢવાણ શાન્તિનાથ પ્રાસાદ દર્શન	૨૫૬
કેસરીયાળ સાઈડ દર્શન હસ્તિ દર્શન	૨૨૦	ચેમ્પુર, દેરાસર હસ્તિ દેરાસર	૨૫૭
ઐકવીશ અંગની ગણતરી	૨૨૧	અહ ચક્ર	૨૫૮
”	૨૨૨	”	૨૫૯
”	૨૨૩	”	૨૬૦

果

.

果

果

શ્રી મુનિસુવૃતસ્વામિને નમઃ

પ્રાસાદ શિલ્પજ્ઞ શ્રી નંદલાલભાઈને

સન્માન પત્ર

ધર્મ અને કલાના મહાપર્વના ટાંકણે જિનગિળ-પ્રાણપ્રતિષ્ઠા મહોત્સવની સંધ્યાએ આપશ્રીનું હૃદયે અભિવાદન કરી સન્માન કરતાં અમે છસરા વાસીયો આનંદ અનુભવી રહ્યા છીએ.

પરંપરાગત શિલ્પ-સ્થાપત્યની કલાને સજીવ રાખનારા સોમપુરા કલાકાર પરિવારના આપ અમૂલ્ય રત્ન છો. જેમણે પોતાની આંતરિક સૂઝના બળે શિલ્પમાં સૌંદર્ય દેડી અનોખા સ્વરૂપને કંડારી આપી, શિલ્પવિધાનને સમૃદ્ધ બનાવ્યું છે. એવા કલા-જગતના આપ અગ્રણી છો.

આંખને ગમે અને ભક્તિભાવને સંતોષે એવા શિલ્પવિધાન અને મૂર્તિવિધાનના અણખૂટ ભંડાર સર્મા (શ્રી ગિરિરાજ) પાલિતાણાને આંગણે તમે ઉછર્યા. આરેકોર છંવાયેલી અપ્રતિમ શિલ્પવિધાનની આસાએ તમને આકર્ષ્યા અને દ્વિત પંદર વર્ષની નાની વયે શિલ્પકલાને આત્મપ્રાસાદમાં સ્થાપિત આપે જીવનની ફેડી કંડારી, મોરીસ રેડમેન સ્પેવેક નામના સ્વિડિશ કલારસિકે સમગ્ર સોમપુરા પરિવારના કલાકારોને અંદ્રશિલ્પિઓ તરીકે ઓળખાવ્યા છે.

પોતાની ફલકને વિસ્તારી માનવીય ચેતનાના અણઉકેલ્યા આવરણને ભેદી ફર ફર અવનિના આંગણને ધરતીમાં જેમણે મૂર્તિમંત કર્યા છે, એવા કલાધરોએ કોઈ શાળા મહાશાળામાં શિલ્પશાસ્ત્રનું વ્યવસ્થિત જ્ઞાન નથી લીધું પણ પોતાની આંતરિક સૂઝના બળે જીવનની અપાર અને પેલેપારના ગૂઢ તત્ત્વને તેમના શિલ્પ અને મૂર્તિવિધાનમાં કંડારી લીધા છે.

પ્રાસાદની સ્થાપના નક્ષત્ર, દેવાદિગણ અને અંદ્રદિશાદિ એકવીશ અંગો મેળવવા પડે છે. અને શાસ્ત્રીય રીતે મેળવવા પડતા આ અંગો વગેરેને અનુલક્ષી આપે અમારા ગામને આંગણે દેવતાઓના પૂજનથી ઉત્પન્ન થયેલા નાગરજાતિમાં ઉદ્ભવેલા સર્વજન વલ્લભ અને શાન્તિનાથ પ્રભુજીને વિશેષ વલ્લભ એવા શાંતિ પ્રાસાદની રચના કરી અમારા ગામને ધુન્ધુ બનાવી આપ્યું છે.

આજે પાંસઠ વર્ષની વયે આપ યુવાનોને શરમાવે એવા કાર્યરત રહ્યા છે. પાંચ હાથકાના સતત વહેતા રહેલા કાર્યક્ષેત્રમાં આપે એકથી એક ચડે તેવાં લગભગ સત્તાણું જેટલા નવા જિનાલયો રચી આપ્યા છે. અને લગભગ નેવું જેટલા જિનાલયોનો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો છે. આ ફક્ત સ્થુળ સંખ્યા જાણવાનો પ્રયત્ન નથી બદકે એની પાછળ રહ્યું છે તમારા જીવનનું વાસ્તવિક દર્શન, જેમાં પ્રત્યેક ક્ષણે અનુભવ છે. નવોલય નવા તરંગો નવાક્ષેત્રો અને નવા સીમાડો આ બધું કાંઈ ઘડી બે ઘડીમાં નથી બન્યું. એની પાછળ છે પાંચ પાંચ હાથકાનો સ્વાનુભવ, ત્યાગ અને તપની અવિરત સાધના, પરિસ્થિતિને પહોંચી વળવાની ઉડી કાર્યસૂઝ, સૌંદર્ય, મર્મજતા, શાંત, હાસ્યભાવ, પ્રકૃતિ અને માનવો પ્રત્યેની જીવન શ્રદ્ધા, જેણે પ્રત્યેક ક્ષણે નવા નવા ઉન્મેષો ધારણ કરી આપ્યા છે અને જિનલક્ષિતામાં શ્રદ્ધા પ્રેરી છે.

નંદલાલભાઈએ એક ઉંડી સૂઝ-કર્તવ્ય, શીલતા અને અતંત-શ્રદ્ધાને સંયવારે આ જિનપ્રાસાદના પાયામાં શિલાન્યાસથી સમાપ્તિ સુધીના સમયનો એક ઇતિહાસ સર્જી દીધો છે. પ્રત્યેક સમયે આપે નિસ્વાર્થ ભાવે અમને અમૂલ્ય સહકાર આપ્યો છે. મુક્તમને માર્ગદર્શન આપ્યું છે એ સહકારના પૂણ્ય બળે આજે અમે કંઠને આંગણે પરમ તારક દેવાધિદેવશ્રીના પાંચે કલ્યાણકોને સખહુમાન પરમ હર્ષોલ્લાસથી ઉજવાતા અવસરના સહભાગી બની શક્યા છીએ ધન્યતાની આ ઘડીઓ છસરાના ઇતિહાસમાં સુવર્ણાક્ષરે લખાઈ જશે.

આ મહામૂલા પ્રસંગે આપશ્રીનો હાર્દિક-સત્કાર કરતાં અમે અત્યંત હર્ષ અનુભવીએ છીએ અને આપશ્રીએ કરેલા પ્રદાનોનું અભિવાદન કરી તેની ફલશ્રુતિ રૂપે યથોચિત્ત ગૌરવ કરવાની તક લઈએ છીએ.

હુપ્ત થતાં પ્રાચીન પરંપરાગત શિલ્પસ્થાપત્ય કલાના મહામૂલા વારસાને સંરક્ષી આપ તેનું જતન કરતાં રહો, હીર્ષાયુ બની જીવનક્ષેત્રના નવા સીમાડાઓ સર કરતાં રહો અને સદાય ધર્મોપદેશનામાં પૂણ્ય સહાયક બની રહો એજ અભિલાષા સહ અમે વીરમીએ છીએ.

અંજનશલાકા મહોત્સવ સમાપ્ત તા. ૨૫-૫-૧૯૭૪

સમારંભ સ્થળ:—

લી૦

શ્રી સુનિસુવૃતસ્વામી જિનાલય

શ્રી છસરા જૈન સંઘ વતી

પટાંગણ

રામજી ગણપત પટેલ પ્રમુખ

“ રાજગૃહીનગરી ”

લાલજી તેજપાળ ગાલા ઉપપ્રમુખ

મું. છસરા

રતનશી નરશી ગંગર મંત્રી

તા. મુંદ્રા-કચ્છ (ગુજરાત)

દામજી હંસરાજ શેઠીયા ”

અભિપ્રાયો

પૂજ્યપાદ ધર્મપ્રભાવક આચાર્યદેવ શ્રી પ્રતાપસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ અને
પૂજ્યપાદ યુગદિવાકર આચાર્યદેવ શ્રી ધર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ

આશીર્વાદ

ભારતના જૈનો અને હિન્દુઓના પ્રાચીન તેમજ અવોચીન બબ્બ મંદિરો કળા કૌશલ્યની સમૃદ્ધિથી સમગ્ર વિશ્વમાં જોનમુન છે. રાજા-મહારાજા-મંત્રીશ્વરો અને શ્રીમતોએ એ કળા કૌશલ્યની સમૃદ્ધિને સજીવન રાખવા કોડો અને લાખોની સંપત્તિનો એ મંદિરો બંધાવવા પાછળ સહયોગ કરેલ છે. ઋષિ મુનિઓ તેમજ શિલ્પ સ્થાપત્યના વિષયમાં પ્રણિત એવા અનેક સ્થપતિઓએ એ અગે મોટા નાના અનેક ગ્રંથોનું સર્જન કરેલ છે. આળુ, દેલવાડા, રાણપુર, તારંગાજીના જૈન મંદિરો અને સોમનાથ પાટણ, મોઢેરા, શામળાજી વગેરે સંખ્યાબંધ હિંદુ મંદિરો આ બાબતની આજે પણ સાક્ષી આપી રહ્યા છે.

આજે પાંસઠ વર્ષની વયે આપ યુવાનોને શરમાવે એવા કાર્યરત રહ્યા છે. પાંચ દાયકાના સતત વહેતા રહેલા કાર્યક્ષેત્રમાં આપે એકથી એક ચડે તેવાં લગભગ સત્તાણું જેટલા નવા જિનાલયો રચી આપ્યા છે. અને લગભગ નેવું જેટલા જિનાલયોનો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો છે. આ ફક્ત સ્થળ સંખ્યા જાણવાનો પ્રયત્ન નથી બલકે એની પાછળ રહ્યું છે તમારા જીવનનું વાસ્તવિક દર્શન, જેમાં પ્રત્યેક ક્ષણે અનુભવ છે. નવોલય નવા તરંગો નવાક્ષેત્રો અને નવા સીમાડો આ બધું કાંઈ ઘડી બે ઘડીમાં નથી બન્યું. એની પાછળ છે પાંચ પાંચ દાયકાનો સ્વાનુભવ, ત્યાગ અને તપની અવિરત સાધના, પરિસ્થિતિને પહોંચી વળવાની ઉડી કાર્યસૂઝ, સૌંદર્ય, મર્મસૂતા, શાંત, હાસ્યભાવ, પ્રકૃતિ અને માનવો પ્રત્યેની જીવન શ્રદ્ધા, જેણે પ્રત્યેક ક્ષણે નવા નવા ઉન્મેષો ધારણ કરી આપ્યા છે અને જિનલકિતમાં શ્રદ્ધા ગ્રેરી છે.

નંદલાલભાઈએ એક ઉંડી સૂઝ કર્તવ્ય, શીલતા અને અનંત શ્રદ્ધાને સથવારે આ જિનપ્રાસાદના પાયામાં શિલાન્યાસથી સમાપ્તિ સુધીના સમયનો એક ઇતિહાસ સર્જી દીધો છે. પ્રત્યેક સમયે આપે નિસ્વાર્થ ભાવે અમને અમૂલ્ય સહકાર આપ્યો છે. મુક્તમને માર્ગદર્શન આપ્યું છે એ સહકારના પૂણ્ય બળે આજે અમે કંઠે આંગણે પરમ તારક દેવાધિદેવશ્રીના પાંચે કલ્યાણકોને સખહુમાન પરમ હર્ષોલ્લાસથી ઉજવાતા અવસરના સહભાગી બની શક્યા છીએ ધન્યતાની આ ઘડીએ છસરાના ઇતિહાસમાં સુવર્ણાક્ષરે લખાઈ જશે.

આ મહામૂલા પ્રસંગે આપશ્રીનો હાર્દિક સત્કાર કરતાં અમે અત્યંત હર્ષ અનુભવીએ છીએ અને આપશ્રીએ કરેલા પ્રદાનોનું અભિવાદન કરી તેની ફલશ્રુતિ રૂપે ચથોચિત્ત ગૌરવ કરવાની તક લઈએ છીએ.

હુખ્ત થતાં પ્રાચીન પરંપરાગત શિલ્પસ્થાપત્ય કલાના મહામૂલા વારસાને સંરક્ષી આપ તેનું જતન કરતાં રહો, દીર્ઘાયુ બની જીવનક્ષેત્રના નવા સીમાડાઓ સર કરતાં રહો અને સદાય ધર્મોપાધનામાં પૂણ્ય સહાયક બની રહો એજ અભિલાષા સહ અમે વીરમીએ છીએ.

અંજનશલાકા મહોત્સવ સમાપ્ત તા. ૨૫-૫-૧૯૭૪

સમારંભ સ્થળ:—

લી૦

શ્રી સુનિસુવૃતસ્વામી જિનાલય

શ્રી છસરા જૈન સંઘ વતી

પટાંગણ

રામજી ગણુપત પટેલ પ્રમુખ

“ રાજગૃહીનગરી ”

લાલજી તેજપાળ ગાલા ઉપપ્રમુખ

મુાં. છસરા

રતનશી નરશી ગંગર મંત્રી

તા. મુંદ્રા-કચ્છ (ગુજરાત)

દામજી હંસરાજ શેઠીયા

”

અભિપ્રાયો

પૂજ્યપાદ ધર્મપ્રભાવક આચાર્યદેવ શ્રી પ્રતાપસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ અને
પૂજ્યપાદ યુગદિવાકર આચાર્યદેવ શ્રી ધર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ

આશીર્વાદ

ભારતના જૈનો અને હિન્દુઓના પ્રાચીન તેમજ અવોચીન બન્ધ્ય મંદિરો કળા કૌશલ્યની સમૃદ્ધિથી સમગ્ર વિશ્વમાં જોનમુન છે. રાજા-મહારાજા-મંત્રીશ્વરો અને શ્રીમતોએ એ કળા કૌશલ્યની સમૃદ્ધિને સજીવન રાખવા કેડો અને લાખોની સંપત્તિનો એ મંદિરો ખંધાવવા પાછળ સદ્વ્યયોગ કરેલ છે. ઋષિ મુનિઓ તેમજ શિલ્પ સ્થાપત્યના વિષયમાં પ્રણિત એવા અનેક સ્થપતિઓએ એ અગે મોટા નાના અનેક અંથોનુ સર્જન કરેલ છે. આળુ, દેલવાડા, રાણકપુર, તારંગાજીના જૈન મંદિરો અને સોમનાથ પાટણ, મોઢેરા, શામળાજી વગેરે સંખ્યાબંધ હિંદુ મંદિરો આ બાબતની આજે પણ સાક્ષી આપી રહ્યા છે.

વર્તમાનમાં પણ શિલ્પ સ્થાપત્યના વિષયમાં નિખળાત અનેક શિલ્પશાસ્ત્રીઓ વિદ્યમાન છે. તેમની દેખરેખ નીચે સંખ્યાબંધ જૈન તેમજ હિંદુ મંદિરો પ્રાચીન શિલ્પ કળા કૌશલ્યની સ્મૃતિ સમાન તેવા લાગે અને કોડોના ખર્ચે બધાઈ રહ્યા છે. એ ભારતની આર્થિક પ્રબળ પ્રભુભક્તિ અને કળા કૌશલ્યના સંરક્ષણ સંવર્ધનના પ્રબળ પુરાવા છે, સોમપુરા જ્ઞાતિને કળા કૌશલ્યનું વરદાન મળ્યું હોય તેમ અતુ ભવ ઉપરથી અમોને સમજાય છે. આજે પણ શિલ્પશાસ્ત્ર સ્થાપત્યના સારા જાણકાર અનેક સોમપુરા-શિલ્પ શાસ્ત્રીઓ જે વિદ્યમાન છે, તેમાં આ ગ્રંથની સંકલના કરનાર શિલ્પશાસ્ત્રી સોમપુરા નંદલાલ ચુનીલાલનું સ્થાન પ્રથમ પંક્તિમાં છે, તેમણે છેલ્લા ૨૫-૩૦ વર્ષોમાં કલા કૌશલ્યથી ભરપુર અનેક રમણીય ગગનચુંબિ શિખરોથી વિભૂષિત જૈન મંદિરો પોતાની દેખરેખ નીચે બધાવ્યા છે.

ચેમ્બુરનો ભવ્ય જિનપ્રાસાદ, ઘાટકોપર મુનિસુવતસ્વામી વિશાલ જિનપ્રાસાદ, પાલીનાણા કેસરીયાજી વીરપરંપરા મહાકાય ગગનચુંબી પ્રાસાદો વગેરે ભવ્યાતિ ભવ્ય સંખ્યાબંધ જિનમંદિરો શિલ્પ સ્થાપત્યના વિષયમાં તેમની વિશિષ્ટ કુશલતાના પ્રમાણ પત્રો છે.

શિલ્પશાસ્ત્રના અનેકાનેક ગ્રંથોના વ્યવસ્થિત અભ્યાસના કારણે જિનમંદિરો અંગેનું તેમનું ગણિત ઘણું ચોક્કસ અને પ્રમાણ બદ્ધ હોય છે, વર્તમાન તેમજ હવે પછીના શિલ્પ શાસ્ત્રના અભ્યાસીઓ માટે અનેક ગ્રંથોની તારવણી રૂપે તૈયાર થયેલો તેમનો આ ગ્રંથ ઘણો ઉપયોગી થશે એમ અમોને પ્રબલ શ્રદ્ધા છે.

ગોડીજી જૈન ઉપાધ્યય

મુંબઈ

લિ૦

વિજયપ્રતાપસૂરિ

તથા

વિજયધર્મસૂરિ

પૂજ્યપાદ વિજયદેવસૂરીશ્વર મહારાજાનામ્ અમૂલ્યોઽભિપ્રાયઃ ॥

પૂ. આ. શ્રી વિજયદેવસૂરિશ્ચ મ.

પૂ. ઉપા. શ્રી હેમચન્દ્રવિજય મ. સા.

પૂર્વ વિદ્વત્પ્રણીતા યા, શિલ્પવિદ્યા વિરાજતે ।

તયા કૃતાનિ ચૈત્યાનિ, ક્ષેમં કુર્વન્તિ તત્કૃતઃ ॥ ૧ ॥

પૂર્વના વિદ્વાન પુરુષોએ રચેલી શિલ્પવિદ્યા શોભી રહી છે, તે શિલ્પવિદ્યાના નિયમ પ્રમાણે બનાવેલા મંદિરો તેના બનાવનારનું કલ્યાણ કરે છે. ૧.

સંક્ષિપ્તા વિતતાશ્ચૈવ, ગ્રન્થાઃ શિલ્પોપપાદકાઃ ।

તજ્ઞાતારોજના યે ચ, તે શિલ્પ કુશલા મતાઃ ॥ ૨ ॥

શિલ્પવિદ્યાને બતાવનારા નાના-મોટા ઘણા ગ્રંથો અત્યારે વિદ્યમાન છે, તેને જાણનારા મનુષ્યો શિલ્પકુશલ શિલ્પી, કહેવાય છે. ૨.

ચ. પૂ. આચાર્યદેવેશ વિજયધર્મધુરંધરસૂરીશ્વરજી મ. સાહેબ

આ શી વાંદ

શિલ્પ રમૂતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્ ગ્રંથનું નિર્માણ એક લગ્ય મંદિરના નિર્માણ જેવું છે. આ ગ્રંથ આચાર્યવર્તના આચાર્ય શિલ્પને પુષ્ટ કરવામાં પૂરક બનશે અને એ પણ આત્મધર્મને સહયોગ આપતું એક પરમ સાધન છે. એથી ઉત્પન્ન થતાં શ્રેયઃ પ્રાપ્ત કરવામાં તમે અધિક અધિક લાગ્યવંત બનો. પાલિતાણા તળેટી રોડ પર જયતળેટીની નિકટે નંદલાલભાઈએ શ્રી શંખેશ્વર ચાર્ધનાથ જૈન દેરાસરની પેઢીએ બંધાવેલ શ્રી કેસરિયાજી વીરપરંપરા મહાપ્રાક્ષાદનું નિર્માણ કરેલ છે.

આ. દેવ વિજયધર્મધુરંધરસૂરીશ્વરજી

પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજય-

અમૃતસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીના શુભ આશીર્વાદ

અને લગ્ય પ્રેરણાથી કાળજી પૂર્વક અને ઘણાજ અલ્પ સમયમાં કશીપણ ગૂંચ વગર પ્રાચીન લગ્ય મંદિરને યાદ કરાવે એવું જો ક્યું છે, તે નંદલાલભાઈને યશસ્વી બનાવે એવું નીવડ્યું છે. એજ પ્રમાણે આ ગ્રંથ પણ નીવડે.

પાંજરાપોળ જૈન ઉપાશ્રય

અમદાવાદ

સં. ૨૦૩૩ માગશર સુદ ૧

આ. ધર્મધુરંધરસૂરિજી મ.

પૂજ્યપાદ તીર્થોદ્ધારક આચાર્યદેવેશ મંગલપ્રભસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ
આ શી વાંદ

આ. દેવ મંગલપ્રભસૂરીશ્વરજી મ.

ઘેટીપાગના ચતુર્વિંશતિ જીનેન્દ્ર પ્રાસાદનું
નિર્માણ સોમપુરા નંદલાલભાઈએ ઘણીજ સુદ-
રતા અને ત્વરાથી કરેલ છે. ધન્યવાદ સાથે આશીર્વાદ
હોતુ છે. શાસનદેવ સર્વ કલ્યાણ કરો. શિલ્પ
સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્ સમસ્ત શિલ્પીઓને
ઉપયોગી નીવડે તેવા શુભાશીર્વાદ.

સાંડેરાવ જીનેન્દ્રભવન
પાલિતાણા

આચાર્યદેવ
મંગલપ્રભસૂરિજી

પૂ. પા. અરિહંતસિદ્ધસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ-

આશીર્વાદ

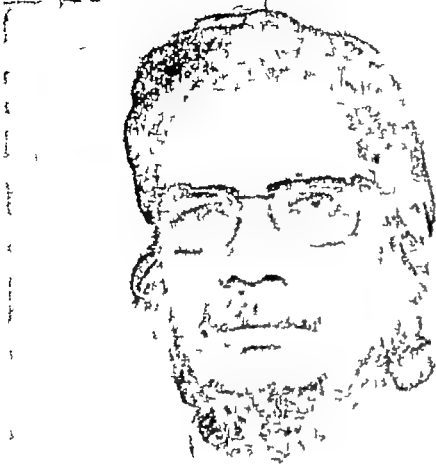
નંદલાલભાઈ પાલિતાણા ઘેટીપગલા ચોવિશ
જીનાલય પ્રાસાદનું કામ રહ્યા કરી છે તેમાં બાવીશો
વર્ષના શ્રી આદિશ્વર પ્રભુજીનો મંગલ પ્રવેશ
કરાવેલ છે.

શુરુદેવ મંગલપ્રભસૂરીશ્વરજીના આશીર્વાદથી
નંદલાલભાઈ ચોવીશ જીનાલયનું કામ કરી રહ્યા
છે તેઓ શિલ્પ શાસ્ત્રના ઉડા અભ્યાસી છે.
તેમણે રચેલ શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્
નામનો ગ્રંથ મહાન છે. અને અનેક શિલ્પી
જ્યોતિષ્યોને ઉપયોગી છે. તેનો લાભ દરેક લે
તેવી શુભેચ્છા અને આશીર્વાદ.

પૂ. પા. અરિહંતસિદ્ધસૂરીશ્વરજી

પ. પૂજ્ય સ્નાહિત્ય કલારત્ન મુનિપ્રવર યશોવિજયજી મ. સાહેબે આપેલ- અભિપ્રાય

પ. પૂ. યશોવિજયજી મહારાજ સાહેબ

વરસો અગાઉ દિલડક પગે ટાંકણું લઈને
પત્થરની ભીત સમારતો એક શિલ્પી ભાવિમાં
ભવ્ય નામના કાઢશે એની કલ્પના ક્યાંથી
હોય !

એ શિલ્પી હતા ભાઈ શ્રી ન દલાલ
જેને મેં આ કડારતા જોયા હતા.

વરસોની શિલ્પ-સ્થાપત્ય કલાની ખંત
ભરી સાધના આજે તેમણે અથ પ્રકાશન
કરવા સુધીની તાકાત આપી એ એક
આનંદની ખાબત છે.

શાંત સ્વભાવ, ગંભીરતા, મીલનસાર
પ્રકૃતિ વગેરે કારણે સર્વત્ર આદર અને પ્રેમના
પાત્ર બનતા રહ્યા છે.

સત્ય જોજવાની તેમની પ્રકૃતિના કારણે
કેટલાક નવાં સત્યોનાં દર્શન પણ કર્યા છે.

પ્રસ્તુત ગ્રંથના પ્રારંભનો ભાગ જોઈને જ હું તો મુગ્ધ બની ગયો. ૧૦૮ નવા
શિલ્પ સ્થાપત્યોની જાણે હારમાળા ખડી કરી અને ૬૬ ના તો જીર્ણોદ્ધારો આ કંઈ
નાની સુની ઘટના નથી. ગૌરવ લઈ શકાય તેવી ઘટના શિલ્પી વર્ગમાં તેમનું કેવું
અગ્રતાભર્યું સ્થાન તે સૂચવી જાય છે.

ભાઈશ્રી નંદલાલ આ ક્ષેત્રમાં વધુને વધુ શિખરો સર કરતા રહે અને ભારતની
પ્રાચીન શિલ્પ કલા અવનવું વૈવિધ્ય અને નવીજ કલ્પના ખતાવવા સાથે શિલ્પ દ્વારા
ધાર્મિક અને આધ્યાત્મિક દર્શન કરાવતા રહે.

લેખકની સુંદર પ્રસ્તાવના વાંચવા જેવી છે.

જ્યોતિષ, શિલ્પ અને નાટકના ગ્રંથોને માટે શ્રાપ છે કે તેમાં શુદ્ધ
ગ્રંથો કે હોતા જ નથી એટલે એ માટે શુ કહેવાનું રહે પણ મુદ્રણની ભૂલો કે જોડણીની
ભૂલો ક્ષમ્ય ઓછી ગણાય છે તો ભવિષ્યમાં ગ્યાલ રાખવો.

અંતમાં તેઓ દીધાર્યું બિ બને જૈન સંઘની વધુ સેવા કરે એજ શુભેચ્છા.

આદિશ્વર પ્રભુ જૈન દેરાસર
વાલકેશ્વર, રીઝ રોડ-મુંબઈ
સં. ૨૦૩૨

મુનિ યશોવિજય
ના ધર્મલાભ

ન્યા. વ્યા. આ. તીર્થ શતાવધાની ગણિવર્ચ શ્રી જયનંદવિજયજી મહારાજે

અબટક દ્વારા આપેલ -

આ શી વાંદ

પૂ. ગણિવર્ચ શ્રી જયનંદવિજયજી મ. સા.

શિલ્પશાસ્ત્રજ્ઞસારેણ, વિધિના નિર્મિતાનિ ચ ।

મંદિરાણિ પ્રકુર્વન્તિ, કલ્યાણં સર્વદેહિનામ્ ॥ ૧ ॥

શિલ્પ શાસ્ત્રાનુસાર અને વિધિપૂર્વક નિર્મોણ કરવામાં આવેલ મંદિરો સર્વ આત્માઓ માટે કલ્યાણકર બને છે. ૧.

અતઃ શિલ્પપ્રવોધાર્થ, શિલ્પશાસ્ત્રવિશારદૈ;

સ્થપતિ નન્દલાલૈશ્વ, સોમપુરાવિભૂષણૈઃ ॥ ૨ ॥

આથી શિલ્પશાસ્ત્રના જ્ઞાન માટે શિલ્પશાસ્ત્રના વિશારદ અને સોમપુરા જ્ઞાતિના આભૂષણ રૂપ શિલ્પી નંદલાલભાઈએ. ૨.

સ્વાનેકવર્પસંપ્રાપ્ત, સ્વનુભવપ્રકાશક;

શ્રી શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્, સમ્યગ્ ગ્રન્થઃ સુયોજિતઃ ॥ ૩ ॥

પોતાના અનેક વર્ષોમાં પ્રાપ્ત કરેલ શ્રેષ્ઠ અનુભવને પ્રકાશિત કરનાર “શ્રી શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યા” નામના ગ્રંથનું સારી રીતે આયોજન કર્યું છે. ૩.

ग्रन्थोऽयंशिल्पग्रन्थानां, मंडनं च मनोहरः ।

सरलः शोभनः सुष्ठुः, सर्वोपकारकारकः ॥ ४ ॥

આ ગ્રંથ શિલ્પશાસ્ત્રના મંડનરૂપ છે અને તેની રચના સરલ, શોભન, સુઠ્ઠર અને સર્વને માટે ઉપકારક છે. ૪.

तथाऽभ्यासाय योग्यानि, नाना शिल्पयुतानि च ।

शिल्पशास्त्राऽनुसारेण, रम्याणि मन्दिराणि च ॥ ५ ॥

તથા શિલ્પશાસ્ત્રના અભ્યાસ માટે ઉપયોગી અનેક શિલ્પોથી યુક્ત અને શિલ્પ શાસ્ત્રાનુસાર રમણીય મંદિરો. ૫.

महाराष्ट्रे मरुस्थलयां, कच्छ सौराष्ट्र गुर्जरे ।

मोहमय्यामनेकानि, कृतानि यैश्च शिल्पिभिः ॥ ६ ॥

મહારાષ્ટ્ર, રાજસ્થાન, કચ્છ, સૌરાષ્ટ્ર, ગુજરાત અને મુંબઈમાં અને (નાના મોટા મંદિરો) જેઓ એ કર્યા છે. ૬.

तत्र शिल्पस्य कौशल्यं, स्वानुभवप्रकाशनम् ।

संदशितं मुदा यैश्च, तस्मात् कीर्तिः स्थिराकृता ॥ ७ ॥

તે મંદિરો જેઓએ ઉલ્લાસથી શિલ્પજ્ઞાનની કુશળતા અને પોતાના અનુભવના પ્રદર્શન દ્વારા પોતાની કીર્તિને ચીર સ્થાયી બનાવી છે. ૭.

तदैतच्छिल्पग्रन्थस्य, पूर्वार्धस्य प्रकाशनम् ।

चोत्तरार्ध प्रकाशाय, जयानन्द शुभाशिषः ॥ ८ ॥

તેમના આ શ્રી શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્ ગ્રન્થના પૂર્વાર્ધનું પ્રકાશન થાય છે અને ઉત્તરાર્ધના પ્રકાશન માટે મુ. જયાનંદ વિ. ના શુભાશીર્વાદ હો.

આદિત્યર પ્રભુ જૈન દેરાસર

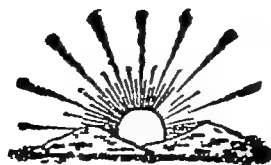
વાલકેશ્વર રીઝ રોડ, મુંબઈ

સં. ૨૦૩૨

ન્યા. વ્યા. આ. તીર્થ

શતાવધાની ગણિવર્ય

શ્રી જયાનંદવિજયજી મહારાજ.

પૂ. મુનિરાજ શ્રી મહાનંદવિજયજી મ. સાહેબના-

શુભાશીર્વાદ

પૂ. મુનિપ્રવર શ્રી યશોવિજયજી
મહારાજના શિષ્ય

પૂ. મુનિ શ્રી મહાનંદવિજયજી

શિખરખંધી શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામી મહારાજ બ્રૂષણ પ્રાસાદ, દહીંસર, પવઇ, વાંદરા, અધેરી વગેરે નાના મોટા સેંકડો જૈન મંદિરો ઉપરાંત બીજા અનેક મંદિરો બાંધ્યા છે. એવા અનુભવને અનુસરીને અનેક શિલ્પ, જ્યોતિષ, પૂરાણ, કર્મકાંડ ગ્રંથોનું મનોમંથન કરી આ ગ્રંથ તૈયાર કર્યો છે. તે ખુબજ પ્રશંસનીય અને સરલ બનાવેલ છે કે જે સમસ્ત શિલ્પ-સ્થાપત્ય વગેરે જાણકારો માટે લવિષ્યમાં ઉપયોગી નીવડશે-માટે આ ગ્રંથ ધન્યવાદને પાત્ર છે. તેનો ઉત્તરાર્ધભાગ તૈયાર કરી જલ્દી બહાર પડે એજ મંગલ આશીર્વાદ...

ગોવાલીયા ટેન્ક જૈનદેરાસર

સુખઇ

સં. ૨૦૩૨

શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્ ગ્રંથ પૂર્વાર્ધ તૈયાર થઇ પ્રકાશિત થઇ રહ્યો છે. આ ગ્રંથનો હું વિશેષ જાણકાર નથી કે અનુભવી નથી છતાં ગ્રંથનું અવલોકન કરતાં માલુમ પડ્યું કે અનેક ગ્રંથોનું મનોમંથન કરી માખણરુપે તૈયાર કરી આ ગ્રંથ શિલ્પકાર શ્રીમાન નંદલાલભાઈ સોમપુરાએ રજુ કર્યો છે. તેઓ પોતે શિલ્પ વાસ્તુ અને સ્થાપત્ય સંબંધી અપૂર્વજ્ઞાન ધરાવે છે. તેમણે ૫૦ વર્ષનો બહોળો અનુભવ કરી સેંકડો મંદિરો બનાવ્યા છે. જૈન મંદિરો બાંધવામાં અનેક ગીતાર્થ પૂ. આચાર્ય ભગવતોના આશીર્વાદ મેળવ્યા છે. તેમાં મુખ્યત્વે વઢવાણ, રાજકોટ, સુરેન્દ્રનગર, વેરાવળ, સોનગઢ, પાલીતાણા, કચ્છ તેમજ મુખ્ય સધે ચેમ્પુર ત્રણ શિખરખંધી ભવ્ય દેરાસર, ઘાટકોપર-ચારમાળનું ત્રણ

મુનિ શ્રી મહાનંદવિજય.

પરમ પૂજ્ય મુનિ શ્રી સૂર્યોદયવિજયજી મહારાજ

વ્યાકરણ સાહિત્ય ન્યાયતીર્થ.

અભિનંદન અને આશંસા

મુનિ સૂર્યોદયવિજય

શિલ્પશાસ્ત્ર અને શિલ્પ કલાના આજીવન ઉપાસક સોમપુરા શ્રી નંદલાલ ચુનીલાલે પોતાના સમગ્ર જીવનમાં કરેલ અનેકાનેક શિલ્પશાસ્ત્રો અને લિપ્ત લિપ્ત શિલ્પ સ્થાપત્ય કલાકૃતિઓના વ્યાપક અધ્યયન-પરિશીલન-અવગાહનના પરિપાક રૂપે અને નિચોડસ્વરૂપે પ્રકાશિત થઈ રહેલ આ ગ્રંથના પૂર્વાર્ધમાં જે અભ્યાસનીય સામગ્રી રજૂ કરી છે. તેનું અવલોકન કરતાં સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે કે વર્તમાન કાળના શિલ્પ સ્થાપત્ય કલા નિષ્ણાત સ્થપતિઓમાં તેઓનું સ્થાન પ્રથમ હરોળમાં છે.

વિશ્વમાં સર્વોચ્ચ સ્થાન ધરાવતી ભારતીય સંસ્કૃતિના એક પ્રધાન અંગ સમી શિલ્પ કળામાં કૌશલ્ય પ્રાપ્ત કરીને એને

ઉપયોગ તેઓએ અનેકાનેક જૈન વૈદિક મંદિરોના આદર્શ નિર્માણ દ્વારા પરમાત્માની ભક્તિમાં કર્યો છે.

મુંબઈ ચેમ્પુરનો તીર્થ સમાન મહાપ્રાસાદ, ઘાટકોપરનો મહારાષ્ટ્ર ભૂષણ ભવ્ય પ્રાસાદ અને પાલીતાણા-કેસરીયાનો ઉત્તમ પ્રાસાદ એ એમના અદ્ભુત સર્જનો છે.

આશંસા છે કે આવી ઉદાત્ત સર્જન પરંપરા ચાલુ રાખીને તેઓ પોતાના વિશાળ અનુભવનો અર્ક આ ગ્રંથના ઉત્તરાર્ધમાં શીઘ્ર રજૂ કરશે.

ગોડીજી જૈન ઉપાશ્રય

મુંબઈ ૩

આસો વદિ ૧૩, (ધનતેરસ)

સં. ૨૦૩૨

લિ૦

મુનિ સૂર્યોદયવિજય.

પદ્મશ્રી સ્થપતિ પ્રભાશંકર ઝોઘડભાઈ સોમપુરા-
શિલ્પ વિશારદ.

અભિપ્રાય

પદ્મશ્રી પ્રભાશંકર ઝોઘડભાઈ સોમપુરા

શ્રી નંદલાલ ચુનીલાલ સોમપુરા મૂળ પાલીતાણા વડીલોના વતનમાં જન્મ ધારણ કરી વંશપરંપરાગત શિલ્પ સ્થાપત્યનો વ્યવસાય શ્રદ્ધા કરી તેમાં ઉત્તમ પ્રવિણતા દિવસે દિવસે કાર્યક્ષેત્રમાં મેળવતા ગયા તેમ તેમ તેઓ શિલ્પ શાસ્ત્રીમાંથી સ્થપતિ પદના અધિકારી થતા ગયા. તેઓના વડીલોએ સ્થાપત્યો જુદા જુદા સ્થળે સુદર રચેલા છે, તેમના પ્રપિતામહ જશકરજી ભા. એ શત્રુંજય પર્વત પર ચૌમુખનું ઉત્તંગ શીખર બાંધેલું છે, જે પદર વીસ માઈલથી દષ્ટિ ગોચર થાય છે.

શ્રી નંદલાલભાઈએ પ્રારંભિક વ્યવસાયમાં શિલ્પશાસ્ત્રનો અભ્યાસ મનન, પઠન કરેલ, તેના ક્ષણરૂપ તેઓ શિલ્પશાસ્ત્રના અથતું સુંદર પ્રકાશન કરવા પ્રેરાયા છે. તેઓએ ભારતના જુદા જુદા પ્રદેશોમાં સૌરાષ્ટ્ર, ગુજરાત, મહારાષ્ટ્ર, કર્ણાટક, રાજસ્થાન, મેવાડ, મધ્ય પ્રદેશ, બિહાર, બંગાલ વગેરે સ્થળોએ મંદિરોનું સુંદર નિર્માણ કરી યશ અને કીર્તિ પ્રાપ્ત કરી છે.

શિલ્પના વ્યવસાયમાં ક્રિયાત્મકજ્ઞાન અને પાઠાત્મક એમ (થીઓરીકલ અને પ્રેક્ટીકલ) જ્ઞાન હોય તો સોનામાં સુગંધ જેવું ગણાય. આ બંને જ્ઞાન તેઓ એ પ્રાપ્ત કરી, સ્થપતિ પદને પ્રાપ્ત કરેલ છે.

નંદલાલભાઈ સ્થાપત્ય કામના જ્ઞાતા હોય સ્થપતિ પદને યોગ્ય છે. તે વિના સંકોચે કહેવું પડે છે. વર્તમાન કાળ શિલ્પજ્ઞાનનો અસ્ત કાળ છે. ક્રિયાનું જ્ઞાન હોય પરંતુ તેઓ જે કાર્ય કરે છે, તેમાં વેધ ક્યાં, વેધદોષ ક્યાં આવે છે તે પાઠાત્મક જ્ઞાનના અભાવે શિલ્પી પોતે જાણતો હોતો નથી આથી ખંજો જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરનાર સ્થપતિ ગણાય છે. એ ગુણ નંદલાલભાઈએ પ્રાપ્ત કરેલ છે.

વાસ્તુશાસ્ત્રની પારિભાષિક તુલના કરી ગ્રંથ લેખન કરવાની પારંગતા શ્રી નંદલાલભાઈએ અદ્ભૂત પ્રાપ્ત કરી છે, તેમની બુદ્ધિમત્તા, વિવેકશક્તિ સર્વાધિક આથી તેમના શિલ્પ વ્યવસાયનો દિન પ્રતિદિન વૃદ્ધિ થતી જાય છે. તેઓ લાખોના બહોળા ત્રિશાળ સ્થાપત્યો નિર્માણ કરી આશ્ચર્ય મુગ્ધ કરેલ છે. ભવિષ્યમાં તેઓના બહોળા અનુભવ ક્ષેત્રની વૃદ્ધિ થતી રહે અને અનેક શિલ્પ પ્રકાશનો કરતાં રહે એવી મારી શુભાશીષ છે.

૩. પથિક સોસાયટી પદ્મશ્રી સ્થપતિ પ્રભાશંકર ઓઘડભાઈ સોમપુરા
સરદાર પટેલ કોલોની પાછળ શિલ્પ વિશારદ
અમદાવાદ

અ ભિ પ્રા ચ

પરંપરાગત ભારતીય વાસ્તુકળા અને શિલ્પ-સ્થાપત્યો દેશી-વિદેશી અભ્યાસીઓ, સંશોધકો, શિલ્પશાસ્ત્રીઓ, પુરાતત્ત્વશાસ્ત્રીઓના આકર્ષણનું કેન્દ્ર રહ્યું છે. આપણા વિવિધ ધર્મો અને સપ્રદાયોના સ્થાપત્યોના પ્રાન્ત અને કાળ-વાર શૈલીઓ, સ્થાપત્યોના વિવિધ અંગ-ઉપાંગોમાં વિવિધ પથ્થરોના ઉપયોગો, કયા પથ્થરો કયાં અને શા માટે વપરાય છે ? શા માટે મંદિરોમાં લોખંડ વપરાતું નથી ? સાલ પદ્ધતિ શું છે ? ચલિત-મુવેબલ-મંદિરોની રચના કેવી હોય આદિ સ્થાપત્યકીય પ્રશ્નો તેમજ પ્રતિમા વિધાનને લગતી બાબતો જેવીકે મંદિરોમાં મૈથુન શિલ્પો શા માટે ? શા માટે અમુક મૂર્તિઓને અમુકજ વાહન અને આયુધ ? મૂર્તિઓમાં પ્રતીકોનું

હરિપ્રસાદ હરગોવિંદદાસ સોમપુરા મહત્ત્વ શું છે ? ભાવ પ્રદર્શન માટે કંઈ બાબતોનો ખ્યાલ રાખવો જોઈએ, તેમજ માન, પ્રમાણ, ઊંચાઈ, લંબાઈ, પહોળાઈ વર્ણ, વસ્ત્ર, વેશભૂષા આદિ બાબતો આપણા શિલ્પશાસ્ત્રોમાં વર્ણવાઈ છે.

શિલ્પ-સ્થાપત્યની આ કળાને જીવંત રાખવા માટે આવા શિલ્પ વિષયક પુસ્તકો પ્રગટ થાય છે, ત્યારે માફ મન આનંદથી નાચી ઊઠે છે. શ્રી નંદલાલભાઈ સોમપુરા તો પાછા અનેક મંદિરોના નિર્માતા છે. તેમના અનુભવના નિચોડ સમા આ પુસ્તકને આવકારતા મને અત્યંત આનંદ થાય છે આવાં શિલ્પનાં અનેક પુસ્તકો આપણને એમની પાસેથી મળે એટલું જ નહિ, સોમપુરા શિલ્પીએ બાંધેલા અનેક મંદિરોની સ્થાપત્યકીય પરિચય કરાવતા ફોટો-ચિત્ર સહિતનાં આદર્શો પણ પ્રગટ થવા જોઈએ.

શિલ્પ-સ્થાપત્ય વિષયક પ્રકાશનો આપણે ત્યાં ખૂબજ ઓછા છે, ત્યારે આવી શાસ્ત્રીય, આધારભૂત માહિતી આપતા પ્રકાશન થાય તે શિલ્પ જાતે ગૌરવ લેવા જેવી બાબત છે. આપણા પ્રાચીન હસ્તલિખિત પુસ્તકોનું પુનઃ પ્રકાશન થવું જોઈએ એટલું જ નહિ જૂના સંસ્કૃત ગ્રંથોનું દરેક પ્રાદેશિક ભાષામાં અને અંગ્રેજીમાં ચિત્રો-ફોટો સાથે અવતરણ થવું જોઈએ તેમજ ફોટોગ્રાફી લાયબ્રેરી અને દસ્તાવેજી દ્વિત્તોમાં આપણી શિલ્પ વિષયક એક સ્વતંત્ર સામાયિક પણ હોવું જોઈએ. પ્રાચીન સ્થાપત્યકળા સાચવી લેવી જોઈએ આ પ્રકાશનને હું આવકારું છું.

ग्रन्थ निर्मातुः
श्री नन्दलाल चुनीलाल सोमपुरा महोदयस्य
अभिनन्दनं मङ्गलम्

शिल्पी मनसुखलाल लालजी सोमपुरा

कश्यपगोत्र ! महाप्राज्ञ शिल्पशास्त्र विशारद ।
भवति ते नन्दलाल श्री चुनीलाल नन्दन ॥ १ ॥
निर्मितानित्वया बन्धो मन्दिगणि द्युनेकशः ।
तव कीर्तिं वितन्वन्ति सर्वत्र वसुधातले ॥ २ ॥
श्री शत्रुञ्जय मूले हि त्वन्निर्मितो नभःस्पर्शी ।
श्री केसरीयाजीनामा जिन प्रासादः शोभते ॥ ३ ॥
एव मादिपुरे गिरि सिंहद्वारे चतुर्मुखः ।
कृतः कलात्मको महा-प्रासादो भवनाशकृत ॥ ४ ॥
एव मनेक स्थानेषु, खेटके पु पुरेषु च ।
नैपुण्यं वास्तुज्ञानस्य दर्शित निज कार्यतः ॥ ५ ॥
उत्खनन-शिलान्यासे-वास्तु विद्या प्रवर्त्तक ।
विश्वकर्म कृपा पात्र; भूयात ते मङ्गलं सदा ॥ ६ ॥

નંદલાલભાઈ પચાસ વર્ષથી શિલ્પ સ્થાપત્યનું કાર્ય કરે છે, તેમને શિલ્પનો ઘણોજ ઉંડો અભ્યાસ છે, તેમણે જે શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્ પૂર્વાર્ધ રચેલ છે તે મેં પૂરેપૂરો જોયો તેમાં ઘણીજ સરળ રીતે દરેક વિષયોની રજુઆત કરી છે, આ ગ્રંથમાં સ્થાપત્ય, વિધાન તથા દરેક જાતના મુદ્દતો આપેલ છે. તે દરેક ગૃહ તથા પ્રાસાદ કાર્યમાં સંપૂર્ણ ઉપયોગી છે. આ સિવાય પૂજન તથા ગણિતનો સમાવેશ કરેલ છે. જે ખાસ અગત્યની વસ્તુ છે. આ શિલ્પ કર્મ કરનાર દરેકને ઉપયોગી છે. ઉત્તરાર્ધ તથા ગૃહનિરૂપણ જલ્દી પ્રકાશમાં આવે તેવી શુભેચ્છા.

મીસ્ત્રી વૃજલાલ રામનાથ
પાલિતાણા

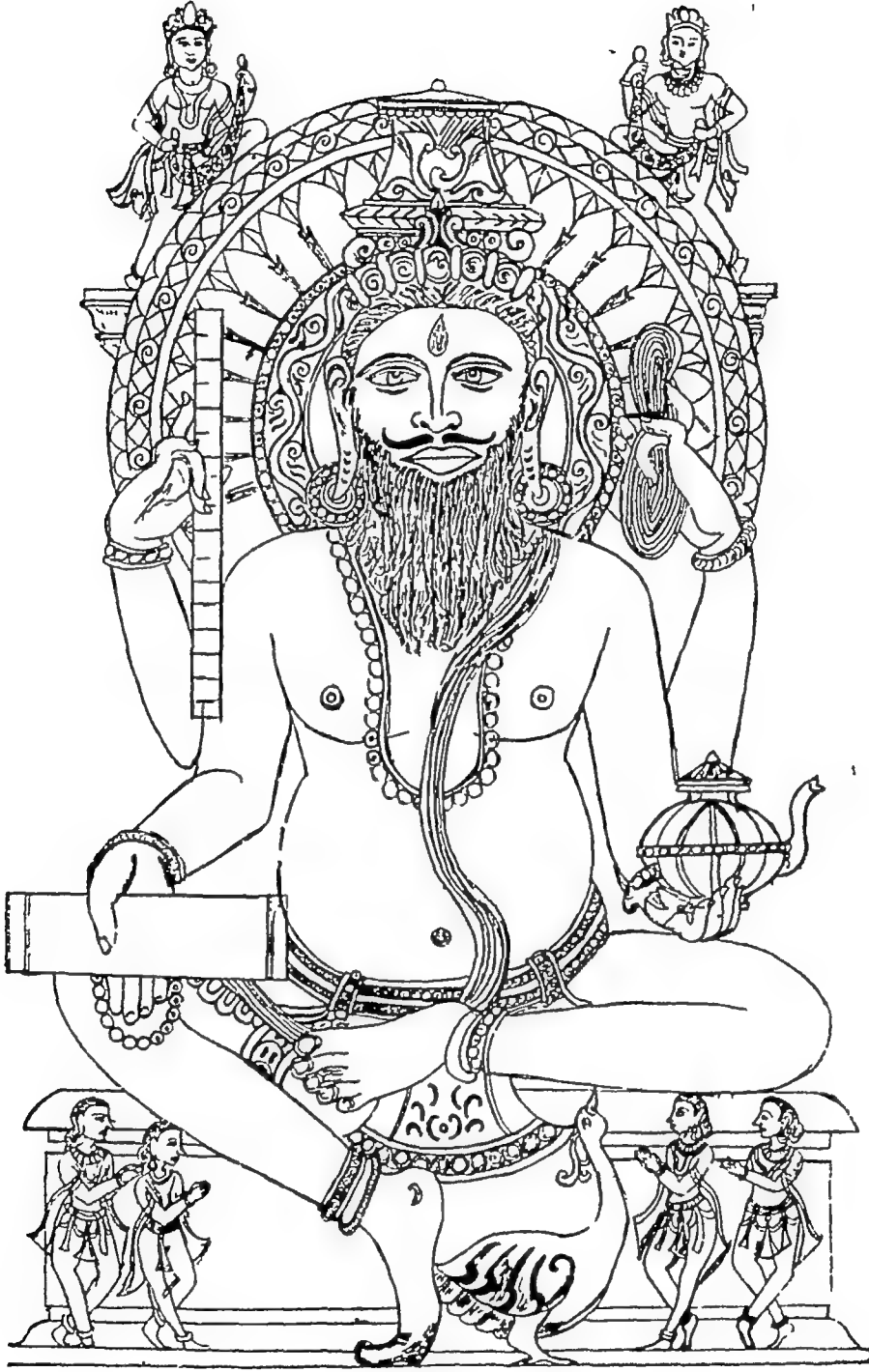
શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્ (પૂર્વાર્ધ) પ્રસિદ્ધ કર્તા શ્રી શિલ્પાચાર્ય નંદલાલ-ભાઈ સોમપુરા મકાન બાંધકામ વેદાન્ત તથા પ્રાચીન કલા કારીગીરીમાં રસ દાખવતા કારીગર ભાઈઓ માટે યોગ્ય ઉપયોગી માહિતી તેમજ માર્ગદર્શન મળી રહે તેવા હેતુ ને લક્ષમાં રાખી અત્યંત કાળજી પૂર્વક સ્પષ્ટીકરણ કરી આ ગ્રંથ કારીગર સમાજ સમક્ષ રજુ કરી શિલ્પશાસ્ત્રને વેગવંત કરેલ છે.

સોમપુરા નવીનચંદ્ર અમૃતલાલ
પાલિતાણા

શ્રી નંદલાલભાઈ સોમપુરા સ્થપતિ નિર્માણના ખુબજ અનુભવી તેમજ વિદ્વાન છે આવા વિદ્વાન, નિષ્ણાંત અને નિર્માણકાર ઓછા જોવા મળે છે, તેઓશ્રીએ શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્ (પૂર્વાર્ધ) ગ્રંથનું નિર્માણ કરી શિલ્પ સ્થાપત્યને નવો પ્રાણ પૂર્યો છે. શ્રી સોમપુરા નંદલાલભાઈનો સ્કુલ અભ્યાસ ઓછો હોવા છતાં સ્વપ્રયત્નથી કલા અને વિદ્યાનો કેટલો અભ્યાસ કરેલ છે, તે આ ગ્રંથ દ્વારા જણાય છે. તેઓ શ્રીનો અભ્યાસ અને અનુભવ આ ગ્રંથ દ્વારા લેવો તે દરેક કારીગર બંધુઓને માટે જરૂરી ગણાય શિલ્પશાસ્ત્રના પ્રાચીન સંસ્કૃત ગ્રંથનો નિચોડ, સામાન્ય કારીગર સમજી શકે તેવી શૈલીથી જે આ ગ્રંથમાં રજુઆત કરેલ છે, તે ખરેખર કારીગર બંધુઓ માટે આશીર્વાદ સમાન છે.

મીસ્ત્રી શીવલાલ નાગજીભાઈ
પાલિતાણા

गुरुदेव श्री विश्वकर्मा

नमामि विश्वकर्माणं सर्वसूत्र प्रवर्त्तकम् ॥
प्रासादादि प्रसिद्धयर्थं सर्व सिद्ध समृद्धिदम् ॥
सृष्टियाद्य सूत्रधारस्य प्रासादादि द्विविश्वकर्मण ॥
श्री कृष्णस्य प्रियं कर्तुं द्वारामति विनिर्मिता ॥

॥ श्री गणेशाय नमः ॥

॥ शिल्प स्मृति वास्तु विद्यायाम् ॥

(पूर्वार्ध)

॥ प्रथमोऽध्यायः ॥

भंगवा अरण्य

अभीप्सितार्थं सिद्ध्यर्थं पूजितो यः सुरैरपि ।

सर्वं विघ्नच्छिदे तस्मै गणाधिपतये नमः ॥१॥

छन्दोमयी मनोरथनी सिद्धि भाटे, देवो वडे पणु पूजयेला अने ते सर्व विघ्नने
कापनार, गणाधिपतिने नमस्कार. १.

श्वेताङ्गं श्वेतवस्त्रं सितकुसुमगणैः पूजितं श्वेत गन्धैः

क्षीराब्धौ रत्नक्षीपैः सुरतरुविमले रत्न सिंहासनस्थम् ।

दैर्घ्यैः पाशाङ्कुशेष्टाभयधृतिविशदं चन्द्रमौलित्रिनेत्रं

ध्यायेच्छान्त्यर्थमीशं गणपतिममलं श्री समेतं प्रसन्नम् ॥२॥

श्वेत अंगवाणा श्वेत वस्त्रवाणा श्वेत कुसुम अने श्वेत गन्धથી પૂજયેલા, ક્ષીર-
સમુદ્રમાં રત્નક્ષીપે કટપવૃક્ષની નીચે રત્ન સિંહાસન ઉપર સ્થિર, જેના હાથમાં પાશ,
અંકુશ, ઇષ્ટ, અભય ધારણ કરનાર, મસ્તકમાં ચંદ્ર જેને છે એવા ત્રણ નેત્રવાળા અને
હંમેશાં પ્રસન્ન અને શોભા યુક્ત નિર્મલ ગણપતિ લક્ષ્મીજી સહિત પ્રસન્ન થાયો. ૨.

ચતુર્મુખમુખામ્બોજ વનહંસ વધૂર્મમ ।

માનસે રમતાં નિત્યં સર્વ શુક્લા સરસ્વતી ॥ ૩ ॥

પ્રહ્લાના મુળ કમલ વનની હંસી રૂપ શ્વેત વર્ણવાળી સરસ્વતી મારા
મનમાં વાસ કરે. ૩.

યા કુન્દેન્દુતુ પારહાર ધવલા, યા શુભ્ર વસ્ત્રા વૃતા ।

યા વીણા વરદંડમંહિત કરાયા શ્વેત પદ્માસના ॥

યા બ્રહ્માચ્યુત શંકર પ્રભૃતિ મિ દેવૈઃ સદાવન્દિતા ।

સામાંપાતુ સરસ્વતી ભગવતી નિઃશેષ જાડયાપદા ॥૪॥

જે કુન્દકમલ ચંદ્ર અને ઝરફ સમાન શ્વેત વર્ણવાળાં, શ્વેત પદ્મના આસનવાળાં અને જે વીણા વરદ દડથી શોભાયમાન હાથવાળાં શ્વેત કમલના આસનવાળાં, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ, એ ત્રણ દેવો જેને સદા વંદન કરે છે, તેવા હે ભગવતિ, સર્વ જડતાનો નાશ કરી સામવેદ જેનું જ્ઞાન કરે છે તે સરસ્વતી માફ રક્ષણ કરો.

જેના વરદાન દેવાવાળા હાથમાં વીણા શોભી રહી છે તેવા સામવેદ જેનું સ્તુતિ-જ્ઞાન કરે છે તેવાં હે ભગવતિ, માફ રક્ષણ કરો. ૪.

જટા મુકુટ શોભાદયઃ કુણ્ડલાભ્યામલકૃતઃ ।
 ચતુર્ભુજો મહાતેજા દિવ્ય હંસક વાહનઃ ॥
 અક્ષસૂત્રં કરે ચામ્યે ત્રામે ચૈવ કમણ્ડલુઃ ।
 પુસ્તકં ત્રામહસ્તોધ્વે દક્ષોધ્વં કમ્બિકા તથા ॥ ૫ ॥
 ત્રિશ્વકર્મા સદા ગૌર સ્તેજઃ પુન્ન સમુદ્ભવઃ ।
 વૃહસ્પતિ ભીગિનેય સ્તેજઃ કૂટ ઇવા પરઃ ॥
 સમ્પ્રાપ્તો બ્રહ્મલોકે તુ મહૌજા વિશ્વકર્મકઃ ।
 બ્રહ્મણા ચાસનં ત્યક્ત્વા કર યુગ્મંચ યોજિતમ્ ॥ ૬ ॥

જટા રૂપી મુકુટથી શોભાયુક્ત, જે કુંડલોથી શોભાયમાન, ચાર ભુજવાળા, મહા-તેજવાન, દિવ્ય હંસના વાહનવાળા, જમણા હાથમાં અક્ષસૂત્ર છે, ડાબા હાથમાં કમંડલ છે, ઉપરના ડાબા હાથમાં પુસ્તક છે, અને જમણા હાથમાં કંબા (ગજ) છે તે વિશ્વ-કર્મા સદા ગૌર વર્ણવાળા, તેજ પુન્નથી ઉત્પન્ન થયેલ, વૃહસ્પતિના ભાણેજ, તેજના સમૂહરૂપ છે તેવા મહા તેજસ્વી વિશ્વકર્મા બ્રહ્મલોકમાં ઉપસ્થિત થયા. બ્રહ્માએ આસન છોડી બે હાથ જોડી નમસ્કાર કર્યા. ૫-૬.

કંવાયુત્રા મુપાત્રં વ્રહ્મતિ કરતલે પુસ્તકં જ્ઞાનસૂત્રં ।
 હંસારુઢ સ્ત્રિનેત્રઃ શુભ મુકુટ શિરાઃ સર્વતો વૃદ્ધકાયઃ ॥
 ત્રૈલોક્યં યેન સૃષ્ટં સકલ સુરગૃહં રાજહર્મ્યાદિહર્મ્યં ।
 દેવોઽસૌ સૂત્રધારો જગદ્ધિલંહિતઃ પાતુ વો વિશ્વકર્મા ॥ ૭ ॥

જેના એક હાથમાં ગજ, બીજા હાથમાં સૂત્ર, ત્રીજા હાથમાં કમંડલુ, અને ચોથા હાથમાં પુસ્તક ધારણ કરેલ છે, વળી જે હંસ ઉપર બેઠેલા છે, જેને ત્રણ નેત્ર છે, મસ્તક ઉપર મુન્દર મુકુટ ધારણ કરેલ છે । સર્વ પ્રકારે જેનું સમૃદ્ધ શરીર છે, ત્રણે લોકના સ્ત્રી તેમ જ સર્વ પ્રકારના દેવગૃહો, રાજગૃહો, બીજા સર્વ સામાન્ય ગૃહો જેણે રચેલા છે એવા સર્વ જગતના હિતકર્તા, દેવોના સૂત્રધાર, વિશ્વકર્મા તમારું રક્ષણ કરો. ૭.

દેવાનાં સૂત્ર ધારસ્ય પ્રસાદાદ્વિશ્વકર્મણઃ ।
 સોમપુરા બ્રાહ્મણેન કશ્યપગોત્ર જન્મના ॥
 વિદુષા નન્દલાલેન શ્રી ચુનીલાલ સુતુના ।
 વાસ્તુવેદ સમદ્ભૂત વાસ્તુ કર્મ વિવેચને ॥ ૮ ॥
 પ્રાસાદ ભૂમિ કમ્વાનાં તથૈવ વેઝમનામપિ ।
 મેદાનાં લક્ષણાનાશ્ચ વાસ્તુશાસ્ત્રાનુસારતઃ ॥
 અપિ માન પ્રમાણાદે-વિવિધગ્રન્થમન્થનાત્ ।
 અયં શિલ્પસ્મૃતિર્નામ નિર્મિતઃ સારસંગ્રહઃ ॥ ૯ ॥

દેવોના સૂત્રધાર શ્રી વિશ્વકર્માના પ્રસાદથી, સોમપુરા બ્રાહ્મણુ જ્ઞાતે જન્મ કશ્યપ
 ગોત્રે ચુનીલાલ સુત નન્દલાલ વાસ્તુવેદરૂપ વાસ્તુ કર્મનું વિવેચન, પ્રાસાદ, ભૂમી અને
 હસ્તલક્ષણુ તથા ગૃહાદિ રચના આદિ ભેદ લક્ષણુ વાસ્તુશાસ્ત્રના આધારે માન પ્રમાણુ
 વિવિધ ગ્રન્થનું મન્થન કરી શિલ્પ સ્મૃતિ નામ ગ્રંથ સાર સંગ્રહ કરી નિર્માણુ
 કરેલ છે. ૮-૯.

પ્રથમોઽધ્યાય ભૂ-પરીક્ષા

સ્ત્રીપુત્રાદિક ભોગસોરવ્ય જનનં ધર્માર્થં કામપદં ।
 જંતૂર્નાલયનં સુખાં સ્પદમિદં શીતાં વુધર્મા વહેં ॥
 વાપી દેવગૃહાદિ પુણ્યમશ્વિલં ગેહાત્સમુત્પદ્યતે ।
 ગેહે પૂર્વમુશન્તિ તેન વિવુધાઃ શ્રી વિશ્વકર્માદયઃ ॥ ૧૦ ॥

જે ઘર વિષે સ્ત્રી અને પુત્રાદિકના ભોગ અને સુખ પ્રાપ્ત થાય છે તથા જે
 ઘર વડે ધર્મ, અર્થ અને કામની પ્રાપ્તિ થાય છે, એવું જે ઘર તે પ્રાણીનું વિશ્રામ
 સ્થાન છે, એટલું જ નહિ પણ ઠંડી ગરમી અને વર્ષાના લયનું નિવારણ કરનાર પણ
 ઘર છે અને જેમાં વાવ, ફૂવાનું સુખ અને દેવમંદિરનું અગિલ પુણ્ય મળે છે તે
 સર્વ ઘર વડે જ મળે છે, માટે જ વિશ્વકર્માદિ પંડિતો અને દેવતાઓ વગેરે સૌથી
 પહેલાં ઘરની ઇચ્છા કરે છે. ૧૦.

નગરાણાં ભૂષણાર્થં દેવાનાં નિલયાય ચ ।
 લોકાનાં ધર્મહેત્વર્થં ક્રીડાર્થં સુર યોપિતામ્ ॥
 આલયં સર્વં ભૂતાનાં વિજયાયજિતાત્મનામ્ ।
 ધર્માર્થં કામ મોક્ષાણાં પ્રાપ્તિ હેતુશ્ચ કામદઃ ॥ ૧૧ ॥

“દેવમંદિર કે ગ્રાસાદોની રચના નગરોની શોભા દેવોના નિવાસ. લોકોની ધર્મ વૃદ્ધિ અને દેવાળનાઓની કીડા માટે હોય છે. વળી ગ્રાસાદ ગ્રાણી માત્રનું આશ્રય સ્થાન, વીરપુરોની કીર્તિ તથા ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષની પ્રાપ્તિનાં કારણભૂત તેમ જ સર્વ કામનાને આપનાર છે.” ૧૧.

ગીત નૃત્યૈશ્ચ વાદિત્રૈઃ પ્રેક્ષણીયૈર્મનોહરૈઃ ।

નાના ધ્વજ પતાકૈશ્ચ તોરણૈશ્ચ વિભૂષિતાઃ ॥

પુરગજ પ્રજાદીનાં સર્વ કાલં તુ શાન્તિદાઃ ।

સર્વ કામ પ્રદાશ્ચૈતે નિત્યં કલ્યાણ કારકાઃ ॥ ૧૨ ॥

“ગીત, નૃત્ય અને વાદ્યોથી નિત્ય શુભલયમાન, દર્શનીય અને મનોહર નાના પ્રકારની ધ્વજાઓ, પતાકાઓ તથા તોરણોથી અલંકૃત ગ્રાસાદો, નગર, રાજા અને પ્રજા વગેરેને સર્વકાળ સુખ શાંતિ આપનારા, સર્વ કામનાઓને સફલ કરનારા નિત્ય કલ્યાણ કરનાર છે.” ૧૨.

ભૂમિ નિર્ણય

“શ્લોક ૧૨”

જાત	રંગ	સ્વાદ	ગંધ
બ્રાહ્મણ	ધોળી	સારો	ધૂત જેવી
ક્ષત્રીય	લાલ	કપાય	રૂધિર જેવી
વૈશ્ય	પીળી	ખાટી	તલના તેલ જેવી
શૂદ્ર	કાળી	કડવી	મચ્છ જેવી

પ્લવ ભૂમિ

શ્લોક ૧૩, ૨૬

પ્લવ કિશા	ફળ
પૂર્વ પ્લવ	સંપૂર્ણ ગુણયુક્ત, આયુષ્ય, ળળ આપનાર, સંપત્તિ, રાજ્ય સન્માન, આનંદકારી.
અગ્નિ પ્લવ	અગ્નિ ભય, શત્રુનો સંતાપ, નિત્ય ક્લેશ,
દક્ષિણ પ્લવ	ગૃહનો નાશ, નિત્ય ધનહાનિ, રોગદાયી.
નૈઋત્ય પ્લવ	ક્લેશ, રોગ, મૃત્યુ હાયક, નિત્ય ધનહાનિ.
પશ્ચિમ પ્લવ	ધન ધાન્યનો વિનાશ, શોક, દાહ.
વાયુ પ્લવ	શત્રુ સાથે રાગ ન રહે, કુલ નાશ, પત્નિ હણનાર, સદા દુઃખ, ભય, સ્વામીનો નાશ.
ઉત્તર પ્લવ	નિત્ય લાભદાયી, પુત્ર પૌત્રાદિકની વૃદ્ધિ, સર્વ પ્રકારના કામ, ભોગ અને ધન આપનાર.
ધશાન પ્લવ	પતિ-પત્નિ મુખ સૌભાગ્ય, ધન, આશ્ચર્ય, ધર્મ દેવાવાળી.
ચારે બાજુ પ્લવ ધર્મ પૃષ્ઠ	પ્રતિદિન ઉત્સાહ, ધન, ધાન્ય, વિપુલ લાભ.

हमल (क'ली) कुँ देवती

ਸੁਰ	ਅਵਾ।	ਵਿਅੰ।
੨੨	੨੨	੨੨
੨੩	੨੩	੨੩
੨੪	੨੪	੨੪
੨੫	੨੫	੨੫
੨੬	੨੬	੨੬
੨੭	੨੭	੨੭
੨੮	੨੮	੨੮
੨੯	੨੯	੨੯
੩੦	੩੦	੩੦
੩੧	੩੧	੩੧
੩੨	੩੨	੩੨
੩੩	੩੩	੩੩
੩੪	੩੪	੩੪
੩੫	੩੫	੩੫
੩੬	੩੬	੩੬
੩੭	੩੭	੩੭
੩੮	੩੮	੩੮
੩੯	੩੯	੩੯
੪੦	੪੦	੪੦
੪੧	੪੧	੪੧
੪੨	੪੨	੪੨
੪੩	੪੩	੪੩
੪੪	੪੪	੪੪
੪੫	੪੫	੪੫
੪੬	੪੬	੪੬
੪੭	੪੭	੪੭
੪੮	੪੮	੪੮
੪੯	੪੯	੪੯
੫੦	੫੦	੫੦
੫੧	੫੧	੫੧
੫੨	੫੨	੫੨
੫੩	੫੩	੫੩
੫੪	੫੪	੫੪
੫੫	੫੫	੫੫
੫੬	੫੬	੫੬
੫੭	੫੭	੫੭
੫੮	੫੮	੫੮
੫੯	੫੯	੫੯
੬੦	੬੦	੬੦
੬੧	੬੧	੬੧
੬੨	੬੨	੬੨
੬੩	੬੩	੬੩
੬੪	੬੪	੬੪
੬੫	੬੫	੬੫
੬੬	੬੬	੬੬
੬੭	੬੭	੬੭
੬੮	੬੮	੬੮
੬੯	੬੯	੬੯
੭੦	੭੦	੭੦
੭੧	੭੧	੭੧
੭੨	੭੨	੭੨
੭੩	੭੩	੭੩
੭੪	੭੪	੭੪
੭੫	੭੫	੭੫
੭੬	੭੬	੭੬
੭੭	੭੭	੭੭
੭੮	੭੮	੭੮
੭੯	੭੯	੭੯
੮੦	੮੦	੮੦
੮੧	੮੧	੮੧
੮੨	੮੨	੮੨
੮੩	੮੩	੮੩
੮੪	੮੪	੮੪
੮੫	੮੫	੮੫
੮੬	੮੬	੮੬
੮੭	੮੭	੮੭
੮੮	੮੮	੮੮
੮੯	੮੯	੮੯
੯੦	੯੦	੯੦
੯੧	੯੧	੯੧
੯੨	੯੨	੯੨
੯੩	੯੩	੯੩
੯੪	੯੪	੯੪
੯੫	੯੫	੯੫
੯੬	੯੬	੯੬
੯੭	੯੭	੯੭
੯੮	੯੮	੯੮
੯੯	੯੯	੯੯
੧੦੦	੧੦੦	੧੦੦

ਭੈਰਵੀ ੨੭

[illegible]

ભૂ-પરીક્ષા

સુરાલય વિભૂત્યર્થે ભૂષણર્થે પુરસ્થ તુ ।
 નરાણાં મુક્તિ મુક્ત્યર્થે સત્યાર્થચૈવ સર્વદા ॥
 લોકાનાં ધર્મહેતુશ્ચ ક્રીડા હેતુશ્ચ સ્વર્થુવામ્ ।
 કીર્તિરાયુ પૈશોર્થ ચ રાજાં કલ્યાણ કારકઃ ॥ ૧૧૩॥

અને મનુષ્યોને ભક્તિ અને મુક્તિ સર્વદા અર્પે છે. લોકોના ધર્મ અર્થે અને દેવની ક્રીડા અર્થે દેવાલય છે. યશ કીર્તિ અને આયુ માટે અને રાજાને કલ્યાણકારક છે. દેવાલય, નગરની વિભૂતિ અર્થે ભૂષણરૂપ છે. દેવાલય દેવોની ક્રીડા અર્થે, લોકોનાં ધર્મ, અર્થ, યશ કીર્તિ અને આયુષ્ય માટે છે અને રાજાને કલ્યાણકારક છે. ૧૩

ભૂમિ નિર્ણય

શ્વેતા વ્રાહ્મણ ભૂમિકા ચ ઘૃતવદ્વંધા શુભ સ્વાદિની ।
 રક્તા શોણિત ગંધિની નૃપતિ ભૂઃ સ્વાદે કષાયાચસા ॥
 સ્વાદેમ્લાતિલ તૈલગંધિ રુદિતા પીત્તા ચ વૈશ્યા મહી ।
 કૃષ્ણા મત્સ્ય સુગંધિની ચ કટુકા શુદ્રેતિ ભૂલક્ષણમ્ ॥ ૧૧૪॥

જે ભૂમિ રંગે ઘોળી, ઘી જેવી સુગંધવાળી, જેનો સ્વાદ સારો હોય તેવી ભૂમિમાં બ્રાહ્મણે ઘર કરવું, જે ભૂમિ રંગે લાલ, રૂધિર જેવી સુગંધવાળી, તુરા (હીમજ હરડે જેવી) સ્વાદવાળી હોય તે ભૂમિમાં ક્ષત્રિઓએ ઘર કરવું, જે ભૂમિ રંગે પીળી, તલના તેલ જેવી સુગંધવાળી અને સ્વાદમા ખાટી હોય તે ભૂમિમાં વૈશ્યે ઘર કરવું, જે ભૂમિનો રંગ કાળો માછલા જેવી ગંધ યુક્ત, સ્વાદ (કડવી) હોય તેમાં શુદ્રે ઘર કરવું. ૧૪

ભૂ પરીક્ષા

ભૂમિનામષ્ટપ્રવાદિ ગુણદોષાન્ બ્રવીમિ તે ।
 પૂર્વપ્રવા ધરાશ્રેષ્ઠા હ્યાયુઃ શ્રીચલ વર્દિની ॥ ૧૧૫॥
 સર્વ સંપત્કરી પુંસાં પ્રાસાદાનાં વિભૂતિદા ।
 રાજ્યપૂજ્યા સદાનન્દા પ્રાક્લવા ચૈજ્ઞવેન્મહી ॥ ૧૧૬॥

પૂર્વ તરફ નીચી ભૂમિ. સંપૂર્ણ ગુણ યુક્ત, શ્રેષ્ઠ આયુષ્ય અને યજ્ઞને આપનાર છે તે સર્વ પ્રકારની સંપત્તિને આપનાર પ્રાસાદ માટે વિશેષ શ્રેષ્ઠ છે. રાજ્યમાં સન્માન આપનાર અને આનંદકારી પૂર્વ પક્ષવ ભુમિ છે. ૧૫-૧૬.

આગ્નેયપ્લવકા ભૂમિરગ્નિ દાહ મયાવહા ।

શત્રુ સન્તાપદા નિત્યં કલિદોઽગ્નિપ્લવઃ સ્મૃતઃ ॥ ૧૭ ॥

અગ્નિ ખુણા તરફ નીચી ભૂમિ. અગ્નિનો ભય કરે. શત્રુનો ભય અને સંતાપ, નિત્ય કલેશ કરી અગ્નિ પ્લવ ભુમિ છે. ૧૭.

નશ્યન્તિ પુરુષાસ્તત્ર દેવતા ચ પ્રણશ્યતિ ।

ધન હાનિ કરો નિત્યં રોગકૃદ્ દક્ષિણપ્લવઃ ॥ ૧૮ ॥

દક્ષિણ પ્લવવાળી ભૂમિમા જે ઘર બંધાય તેમાં હમેશાં પુરુષોનો તેમ જ દેવોનો નાશ થાય છે. અને તેમાં હમેશા ધનહાનિ તથા રોગના ઉપદ્રવનો ભય રહે છે. ૧૮

પ્રવતયેદ્ ગૃહે પુંસાં રોગાંશ્ચ મૃત્યુદયકાન્ ।

ધનહાનિ તથા નિત્યં કુરુતે નૈર્ઋતિપ્લવા ॥ ૧૯ ॥

નેઋત્ય પ્લવવાળી ભૂમિ હમેશાં કલેશ, રોગ અને મૃત્યુદાયક છે, અને ધનહાનિ કરે છે. ૧૯

પશ્ચિમપ્લવકા ભૂમિર્ધન ધાન્ય વિનાશિની ।

શોક દાહ્યં કુલં તત્ર પત્રભૂઃ પશ્ચિમપ્લવા ॥ ૨૦ ॥

પશ્ચિમ પ્લવવાળી ભૂમિ હમેશાં ધન ધાન્યનો વિનાશ અને શોક દુઃખની વૃદ્ધિ કરે છે. ૨૦

શત્રુકર્ત્રી વિરામા ચ ગોત્ર ક્ષય કરી તથા ।

ગૃહે ચ કન્યકાહન્ત્રી સદા દુઃખ મયાવહા ॥ ૨૧ ॥

શુક્તં ન જીર્યતે તસ્ય મહ્યાં તત્ર તુયો વસેત્ ।

એતાન્ દોષાનાવહતિ દોષદા વાયુ દિક્ષ્ણવા ॥ ૨૨ ॥

વાયુદિક પ્લવવાળી ભૂમિ શત્રુને ઉત્પન્ન કરનાર, કુડવાશ વધારનાર, કુળનો નાશ કરનાર અને ગૃહરાજી ગૃહસ્થામિનો નાશ કરનાર અને કુટુંબમાં સદા દુઃખને ભય ઉત્પન્ન કરનાર છે. ૨૧-૨૨

પૂલ્યા લાભકારી નિત્યં પુત્ર પૌત્રવિવર્ધિની ।

કામદા ભોગદા ચૈવ ધનદા ચોત્તરપ્લવા ॥ ૨૩ ॥

ઉત્તર પ્લવવાળી ભૂમિ પ્રજન્ય, નિત્ય લાભદાયી, પુત્રપુત્રાદિની વૃદ્ધિ કરનાર, સર્વ પ્રકારના સુખ, વૈભવ અને ધન સંપત્તિ આપનાર છે. ૨૩

નર સૌખ્ય સતી સત્ય સૌભાગ્યાદિવિવર્દિની ।

ધનાર્થૈશ્વર્ય સંપન્ના ધર્મ દેશાનકપ્લવા ॥ ૧૨૪॥

ઈશાન પ્લવવાળી ભૂમિ પતિ-પત્નિને સુખ સૌભાગ્ય આપનારી, ધન અને ઐશ્વર્ય સંપન્ન ધર્મને આપનારી છે. ૨૪

ભૂમિ નામષ્ટપ્લવાદિ ગુણદોષાન્ બ્રવીમિ તે ।

આઠ પ્લવાદિ ભૂમિના ગુણ દોષ જણાવેલ છે.

અન્યાન્યપિ ભૂમિ લક્ષણાનિ—

(ભૂમિનાં બીજાં લક્ષણો)

દક્ષિણે પશ્ચિમે ચૈવ નૈઋત્યે વાયુ કોણકે ।

અભિરુચ્વા ભવેદ્ ભૂમિર્ગજ પૃષ્ઠોઽભિધીયતે ॥ ૧૨૫॥

ગજપૃષ્ઠે ભવેદ્વાસઃ સલક્ષ્મી ધન પૂરિતઃ ।

આયુ વૃદ્ધિ કરી નિત્યં જાયતે નાત્ર સંશયઃ ॥ ૧૨૬॥

દક્ષિણ પશ્ચિમ, નૈઋત્ય અને વાયવ્ય કોણ તરફ ઉંચી ભૂમિ “ગજપૃષ્ઠ” ભૂમિ કહેવાય છે ગજપૃષ્ઠ ભૂમિ ઉપર નિવાસ કરનાર મનુષ્ય ને પૂર્ણ લક્ષ્મી લાભ થાય અને આયુષ્યની વૃદ્ધિ થાય તેમા સંશય નથી. ૨૫-૨૬

મધ્યે ત્ત્વં ભવેદ્યત્ર નીચં ચૈવ ચતુર્દિશમ્ ।

કૂર્મ પૃષ્ઠં વિજાનીયાત્તત્ર વાસં સમાચરેત્ ॥ ૧૨૭॥

કૂર્મ પૃષ્ઠં ભવેદ્વાસો નિત્યોત્સાહ સુખપ્રદઃ ।

ધનધાન્યં ભવેત્તસ્ય નિશ્ચિતં વિપુલં ધનમ્ ॥ ૧૨૮॥

વચ્ચે ઉંચી ભૂમિ હોય અને ચારે તરફ નીચી ભૂમિ હોય તેને “કૂર્મપૃષ્ઠ” ભૂમિ કહે છે. કૂર્મ પૃષ્ઠ ભૂમિ ઉપર વાસ કરનાર મનુષ્યને પ્રતિદિન ઉત્સાહની વૃદ્ધિ, સુખ, ધન ધાન્યનો વિપુલ લાભ થાય છે. ૨૭-૨૮

પૂર્વાગ્નિ શમ્ભુ કોણેષુ ઉન્નતિશ્ચ યદા ભવેત્ ।

પશ્ચિમે ચ યદા નીચં દૈત્ય પૃષ્ઠોઽભિધીયતે ॥ ૧૨૯॥

દૈત્ય પૃષ્ઠે કૃતે વાસે લક્ષ્મીર્નાયાતિ મન્દિરમ્ ।

ધન પુત્ર પશૂનાં ચ હાનિરેવ ન સંશયઃ ॥ ૧૩૦॥

પૂર્વ, અગ્નિ, ઈશાન કોણમાં ઉંચી અને પશ્ચિમ દિશામાં નીચી ભૂમિને “દૈત્ય-પૃષ્ઠ” ભૂમિ કહે છે. દૈત્ય પૃષ્ઠ ભૂમિ ઉપર વાસ કરનાર પાસે લક્ષ્મી કદી આવતી નથી અને ધન, પુત્ર, પશુ ઇત્યાદિની હાનિ થાય છે. ૨૯-૩૦

પૂર્વ પશ્ચિમયોર્દીર્ધા દક્ષિણોત્તર ઉચ્ચતા ।
 નાગપૃષ્ઠં વિજાનીયા ત્કર્તુરુચ્ચાટનં મહેત્ ॥ ૩૧ ॥
 નાગપૃષ્ઠે યદા વાસો મૃત્યુરેવ ન સંશયઃ ।
 પત્તિ હાનિઃ પુત્ર હાનિઃ શત્રુ વૃદ્ધિઃ પદે પદે ॥ ૩૨ ॥

પૂર્વ પશ્ચિમ લાંબી અને ઉત્તર દક્ષિણ ઉંચી (વચ્ચે નીચી) જમીનને “નાગપૃષ્ઠ” ભૂમિ કહે છે. આ ભૂમિ ઉપર વાસ કરનારને ઉદ્દેગ, મૃત્યુ ભય, સ્ત્રી, પુત્રાદિકની હાનિ અને ક્ષણે ક્ષણે શત્રુની વૃદ્ધિ થાય છે. ૩૧-૩૨

પ્રસન્ના ભૂમિ

શસ્તૌપધિદ્રુમલતા મધુરા સુગન્ધા ।
 સ્નિગ્ધા સમા ન સુપિરાચ મહી નરાણામ્ ॥ ૩૩ ॥
 અપ્યસ્ત્રિનિ શ્રમવિનોદ મુપાગતાનાં ।
 ધત્તે શ્રિયં કિમુત શાસ્ત્રતમન્દિગણામ્ ॥ ૩૪ ॥

ત્યાં ઉત્તમોત્તમ ઔપધીઓ વૃક્ષલતા ખુબ સ્ત્રીલી ભરી રહે માટી સમત્વ, સરખી (સમથર) મધુર અને સુગંધા ચીકણી એ ભૂમિ મનુષ્યોના માટે નિવાસ કરવા લાયક ઉત્તમ ભૂમિ છે. રસ્તા પર જતા મનુષ્યોને વિશ્રામ સ્થાન કરનાર પથિકને પણ લક્ષ્મી પ્રદાન કરે છે. નિરન્તર નિવાસ કરવા માટે મકાન બનાવનાર માટે તેા શુ કહેવું અર્થાત્ આવી ભૂમિ ઉપર ગૃહ મંદિર બનાવનારને કદી ધન, જન, ઇત્યાદિ વસ્તુની કમી ન રહે. ૩૩-૩૪

નિષિદ્ધા ભૂમિઃ

સ્ફુટિતા ચ સશલ્યા ચ વલ્મીકાઽરોહિણી તથા ।
 દુગ્ધતઃ પરિહર્તવ્યા કર્તુર્ગાયુર્ધનાપદાં ॥ ૩૫ ॥
 સ્ફુટિતા મરણં કુર્યાં દૂપરા ધનનાશિની ।
 મગ્ધ્યા કલેશદાનિત્યં વિષમા શત્રુવર્ધિની ॥ ૩૬ ॥

કાંટેલી શલ્યયુક્ત રાફડાવાળી ઉંચીનીચી એવી ભૂમિને દુરથી ત્યાગ કરવી. કારણ કે આવી ભૂમિ કર્તાને આયુ અને ધનનો નાશ કરવાવાળી છે. કાંટેલી ભૂમિ મરણ કરનાર. શલ્ય યુક્ત ભૂમિ સર્વદા કલેશ કરાવનાર ઉંચી નીચી ભૂમિ શત્રુને વધારનાર છે. ૩૫-૩૬

ભૂમેર્જીવિત મૃતાદિ લક્ષણમ્ —

યત્ર વૃક્ષાઃ પરીહન્તિ શસ્યં દર્ષાત્પ્રવર્ધતે ।

સા ભૂમિર્જીવિતા જ્ઞેયા મૃતા વાચ્ચાઽન્યથાવુધૈઃ ॥ ૧૩૭ ॥

જે ભૂમિ ઉપર વૃક્ષ આદિ વનસ્પતિથી લીલી રહે અને જેનીની ઉત્પત્તિ ઉત્તમોત્તમ થાય તે ભૂમિ જીવિત સમજવી, અને તેથી અતિરિક્ત ભૂમિને મૃત જાણવી. ૩૭

પ્રજ્ઞાજીવિત મૃતાદિ જ્ઞાનમ્

ભૂમ્યક્ષરં ચતુર્ગુણ્યં તિથિવારં ચ મિશ્રિતમ્ ।

ત્રિભિર્ભાગઃ પ્રદાતવ્યઃ શેષેણ ફલમાદિશેત્ ॥ ૧૩૮ ॥

એકેન જીવિતા ભૂમિર્દ્વિશેષે ભૂઃ સમાભવેત્ ।

ત્રિશેષે ચ મૃતા ભૂમિ રિત્યુક્તંચાદિજામલે ॥ ૧૩૯ ॥

ભૂમિના નામાક્ષર સંખ્યાને ચાર ગણા કરી તિથી અને વારની સંખ્યાને જોડવી. ત્રણે ભાગવા એક શેષ રહે તે જીવિત જે શેષ વધે તે સમ. ત્રણ શેષ વધે તે મૃત ભૂમિ જાણવી. મૃત ભૂમિ ઉપર ગૃહ બનાવવા અશુભ છે. ૩૮-૩૯

અન્ય પ્રકારેણ

વ્યોમ વિસ્તારં યો રૈવયં ગ્રામાક્ષર સમન્વિતમ્ ।

ચતુર્ગુણં નામ યુક્તં શિવનેત્રેણ ભોજિતમ્ ॥ ૧૪૦ ॥

એકેન જીવિતા ભૂમિર્દ્વામ્યાં ચ સમતા ભવેત્ ।

શૂન્યશેષે તુ શૂન્યં સ્વાદિત્યુક્તં રુદ્રયામલે ॥ ૧૪૧ ॥

ભૂમિની લંબાઈ અને પહોળાઈને ગુણી તેમાં ગામના નામાક્ષર જોડવા ચાર ગુણા કરી તેમાં ઘરઘણીના નામાક્ષર જોડવા ત્રણનો ભાગ કરતાં એક વધે તે જીવિત, જે શેષ વધે તે સમતા, અને ત્રણ વધે તે મૃત ભૂમિ જાણવી. ૪૦-૪૧

ભૂમેઃ પ્રાકેષ્ઠવનં ચ શંકર કકુપ્સૌભ્યાશ્રિતં સૌખ્યકૃત્ ।

વન્હૌ વન્દિભયં યમેચ મરણં ચૌરાદ્ભયં રાક્ષસે ॥ ૧૪૨ ॥

વાયવ્યેષ્ઠવનં ચ ધાન્યં હંસરણં સ્યાન્છાકદં વારુણે ।

ત્રિપ્રાદૈરનુ વર્ણતથા - સુરવદં સૃષ્ટેઃ કમાત્સૌમ્યતઃ ॥ ૧૪૩ ॥

ભૂમિમાં પાણીનું વહન (પ્લવ) પૂર્વ, ઉત્તર, ઈશાન, એ ત્રણ દિશાએ હોય તે સુખ થાય અગ્નિકોણે અગ્નિભય, દક્ષિણ તરફ મૃત્યુ, નૈઋત્યે ચોરનો ભય, વાયવ્યે અન્ન

નાશ, પશ્ચિમે શોક, પરિતાપ, ઉત્તર પ્લવ બ્રાહ્મણને શ્રેષ્ઠ, પૂર્વ પ્લવ ક્ષત્રીયને શ્રેષ્ઠ, દક્ષિણ પ્લવ વૈશ્યને શ્રેષ્ઠ, પશ્ચિમ પ્લવ શૂદ્રને શ્રેષ્ઠ બાણવી. ૪૨-૪૩

મૃ પરીક્ષા

સ્વાતં ભૂમિપરીક્ષણે કરમિતં તત્પુરયેત્તન્મૃદા ।

હીને હીન ફલં સમે સમ ફલં લાભોરજોવર્ધને ॥ ૪૪ ॥

તત્કૃત્વા જલપૂર્ણમા શતપદં, ગત્વા પરીક્ષ્યં પુનઃ ।

પાદોનેર્ધ્યં વિહીનકેઽથ નિમૃતે મધ્યાધ્યમેષ્ટામ્બુમિઃ ॥ ૪૫ ॥

પૃથ્વીની પરીક્ષા બીજા પ્રકારે પણ કરવાનું કહ્યું છે, ગૃહ કરવાની જમીનમાં એક હાથ ખાડો ખોદવો અને તે ખાડો ખોદતા નીકળેલી માટી તે ખાડામાં પુરતા ઘટે તો હીન ફળ બાણવું, ખરોખર થાય તો સાધારણ અને માટી વધે તો લાભકારક બાણવું બીજી રીતે ખાડામાં પૃથ્વીની સપાટી ખરાખર પાણી ભરી તેનાથી સો ડગલા દૂર જઈને પાછા આવી. ભરેલું પાણી જોવું જો ચોથા ભાગનું પાણી ઘટ્યું હોય તો મધ્યમ અર્ધા ભાગનું ઘટ્યું હોય તો અધમ ફળ બાણવું અને ભૂયું, તેટલું રહ્યું હોય તો ઉત્તમ ફળ બાણવું. ૪૪-૪૫-

ભૂમિ શુદ્ધિ:

સમ્માર્જને નાજ્જનેન શેકનોન્લેખનેન ચ ।

ગવાંચ સન્નિવાસેન ભૂમિઃ શુદ્ધયતિ પશ્ચમિઃ ॥ ૪૬ ॥

સન્માર્જન કરવું, લીપવું, પાણી સીચવું, ખોદવું અથવા ગાયોને બેસારવી. આ પાત્ર પ્રકારે ભૂમિ શુદ્ધિ કરવી. ૪૬

સ્વગૃહ મહિમા

ગૃહસ્થસ્ય ક્રિયાઃ સર્વાન્ સિધ્યંતિ ગૃહં વિના ।

યતસ્તસ્માદ્ ગૃહારંભ પ્રવેશ સમયોન્નુવે ॥ ૪૭ ॥

ગૃહસ્થાશ્રમની દરેક ક્રિયાઓ પોતાના ગૃહ સિવાય સિદ્ધ થતી નથી માટે ગૃહ બનાવવાનું અને પ્રવેશ મુંદૂર્ત કહ્યું છે. ૪૭

પરમેહે કૃતાઃ સર્વાઃ શ્રૌત સ્માર્ત ક્રિયાઃ શુભાઃ ।

નિષ્ફલાઃ રચુર્યતસ્તાસાં ભૂમીશઃ ફલમ ઇતુતે ॥ ૪૮ ॥

પારકાના ઘરમાં કરેલી શ્રૌત સ્માર્ત સંબંધી દરેક ક્રિયાઓ નિષ્ફલ બન્ય છે અને તેનું ફળ તે ઘર માલીકને મળે છે. ૪૮

શલ્ય દોષ

ધન હાનિ દારુ મયે, પશુ પીડા રુમયાનિ ચાસ્થિ કૃતે ।
 લોહમયે શસ્ત્ર મયં કપાલ કેશેષુ મૃત્યુઃ સ્યાત્ ॥ ૪૯ ॥
 અઙ્ગારે સ્તેન મયં, ભસ્મનિ ચ વિનિર્દિશેત્ સદાગ્નિ મયમ્ ।
 શલ્યં હિ મર્મસંસ્થં, સુવર્ણ રજતા દતેઽત્ય શુભમ્ ॥ ૫૦ ॥
 મર્મણ્યમર્મગો વા, રુણદ્વર્થાગમં તુપસમૂહઃ ।
 અપિ નાગદત્તકો મર્મ સંસ્થિતો દોષ કૃત્ ભવતિ ॥ ૫૧ ॥

ગૃહ ગત શલ્ય કાષ્ટ રૂપ હોય તો ધન હાનિ, હાડકારૂપ હોય તો પશુ પીડા, રોગ અને લયજનક હોય છે, લોહ રૂપ શલ્યમાં શસ્ત્ર લય, અને માણસની જોપરી કે ખાલ રૂપ શલ્યમાં મૃત્યુ થાય, કોલસારૂપ હોય તો ચોર લય, ભસ્મ રૂપ હોય તો સદા અગ્નિ લય, મર્મ સ્થાનોની નીચે રહેલ સુવર્ણ રાખ્ય શુભ છે આ સિવાય કોઈપણ શલ્ય અત્યંત અશુભકારક છે. ૪૯-૫૦-૫૧

ૐ હ્રીં કુળ્માંડી કૌમારિ મમ હૃદયે કથય કથય હ્રીં સ્વાહા ।

૨૧ વાર મંત્રી ભણી પ્રશ્ન પ્રશ્નો.

શલ્ય શોધન

ઉત્તર કટ્ટીપુર વિપ્ર શલ્ય

૪ હસ્તે નરશલ્ય	ત થ ઢ ધ ન	શ ષ સ હ	પ ફ બ ભ મ	૧૩ ગોશલ્ય
૧૩ પશ્ચિમ હસ્તે ખાલશલ્ય	એ ઐ ઓ ઔ	ચ ર લ વ	અ ઈ ઉ-ઋ-ૠ	૧૩ પૂર્વ હસ્તે નરશલ્ય
૧૩ શ્વાન શલ્ય	ટ ઠ ડ ઢ ણ	ચ છ જ ઝ ઞ	ક ખ ગ ઘ ઙ	૧૩ ગંધર્વશલ્ય

કટ્ટી દક્ષિણ વિપ્ર શલ્ય

ગૃહના સ્વામી દેવતા, વૃક્ષ અથવા ફલ, એ ત્રણના અલગ. એ નામ લે એ નામના આદ્ય અક્ષર આવે તો તે ભાગમાં શલ્ય છે તેમ જાણવું.

ૐ ધરણી વિદારણા ભૂત્વે સ્વાહા ।

વારત્રય પઠિત્વાઽક્ષતં ઘૃત્વા ભૂમિ સ્પૃષ્ટવા ॥ ૫૨ ॥

ઉપરનો મંત્ર પ્રાસાદે ત્રણ વાર બોલી. પૃથ્વી ઉપર અક્ષત વૃષ્ટિ કરવી, 'પૃથ્વી પૂજન કરવું'. ૫૨

જાનુ માત્રાં સ્વનેદ્ધમિમથવા પુરુષોન્મિતામ્ ॥ ૫૩॥

શલ્ય કાઢવા માટે ઢીંગણુ સુધી અથવા પુરૂષ પ્રમાણુ બોલવું. ૫૩

અથઃ પુરુષમાત્રાત્તુ ન શલ્યં દોષદં ગૃહે ।

જલાંતિકં સ્થિતં શલ્યં પ્રાસાદં દોષદં નૃણામ્ ।

તસ્માત્પ્રાસાદિકી ભૂમિં સ્વનેદ્યા વજ્જલાં તકં ॥ ૫૪॥

ગૃહની ભૂમિમા અર્ધ પુરૂષથી નીચે શલ્ય દોષ કરતાં નથી; પ્રાસાદમાં જલ સુધી શલ્ય દોષ કરતાં છે, માટે પ્રાસાદની ભૂમિ જલ સુધી બોલવી. ૫૪

દિગ્મૂઢં નિષેધ

સૂત્રપાતસ્તુ કર્તવ્યં ગ્રામી સાધ્યા તતો ભવેત્ ।

ચતુશ્રં સમં કૃત્વા દિગ્મૂઢં પરિવર્જयेત્ ॥ ૫૫॥

ર્વ પશ્ચિમ દિગ્મૂઢં વાસ્તુ સ્ત્રી નાશકં સ્મૃતમ્ ।

દક્ષિણોત્તર દિગ્મૂઢં સર્વનાશકરં ભવેત્ ॥ ૫૬॥

વિસૃત્તં ચ ભવેતશ્ચેત્ સૂત્ર સન્તાપકારકમ્ ।

પ્રાસાદસ્ય પ્રમાણેન સૂત્રેઃ ક્ષેત્ર પ્રસાદયેત્ ॥ ૫૭॥

સૂત્રપાત પર્વ આદિ દિશાઓ સાધીને કરવો ચોરસ ક્ષેત્ર કરવું દિગ્મૂઢં તજવું, પર્વ, પશ્ચિમ-દિગ્મૂઢં વાસ્તુ સ્ત્રીનો નાશ કરે, દક્ષિણ ઉત્તર દિગ્મૂઢં સર્વ નાશકારક છે વિદિશાનો સૂત્રપાત સંતાપ કરનાર છે, પ્રાસાદના ક્ષેત્ર પ્રમાણે સૂત્ર સાધના કરવી. ૫૫-૫૬-૫૭

પ્રાસાદે સદનેઽલિન્દ-દ્વારે કુળે વિશેષતઃ ।

દિગ્મૂઢે કુલનાશઃ સ્યાત્તસ્માત્સંશોધયેદ્વિશઃ ॥ ૫૮॥

પ્રાસાદ, ગૃહ, અલિન્દ, દ્વાર, અને દુકાન વગેરેમાં દિક શુદ્ધિ ન કરવાથી કુલનો નાશ થાય છે માટે નિર્માણ વખતે વિશેષે કરીને દિકશોધન કરવું જરૂરી છે. ૫૮

પ્રથમે સુસમે ક્ષેત્રે ગ્રામી સં સાધયેત્સ્ફુટમ્ ।

સિદ્ધાન્તોત્કપ્રકારેણ તતો નિષ્પાદયેદ્ ગૃહમ્ ॥ ૫૯॥

પ્રથમ સમધરાતલ ઉપર સિદ્ધાન્ત ગ્રંથોમાં લખ્યા અનુસાર પૂર્વોપર દિશા સાધ્ય કરી, તે ભૂમિ ઉપર ગૃહ કરવું. ૫૯

દિક્ સાધન

વૃત્તેઽમ્ભઃ સુસમીકૃતે ક્ષિતિગતે કેન્દ્રસ્થશઙ્કોઃ ક્રમાત્ ।

ભાગ્રં યન્ન વિશત્યપૈતિ ચ યતમ્તત્રાપરૈન્દ્રયૌ દિશૌ ॥ ૬૦ ॥

તત્કાલાપમજીવયોસ્તુ વિવરાદ્ધાકર્ણ મિત્યા હતા ।

વલમ્બજ્યાન્પમિતાઙ્ગુલૈરયનદિશ્યૈન્દ્રી સ્ફુટા ચાલીતા ॥ ૬૧ ॥

તન્મત્સ્યાદય યામસૌમ્યક કુમ્ભૌ સોમ્યાધ્રુવે વા ભવે ।

દેક સ્માદપિ ભાગ્રતો ભુજમિતાં કોટીમિતાં શઙ્કુતઃ ॥ ૬૨ ॥

ન્યસ્યેઘઙ્ગિમૃજું તથાં ભુવિ યથા યષ્ટયગ્રયોઃ સંયુતિઃ ।

કોટિઃ પ્રાચ્ચપરા ભવેદિતિ કૃતે વાહુશ્ચ યામ્યોત્તરા ॥ ૬૩ ॥

જલની માફક ભૂમિને સમથળ કરી વૃત (ગોળ) કાર બનાવો. તે વૃતના મધ્યે એક ૧૨ આંગળો શંકુ ઉભો રાખો એ શંકુની છાયા પૂર્વાન્હમાં વૃતની પરિધિમાં પ્રવેશ તે પશ્ચિમ દિશા અને મધ્યાન્હતર શંકુની છાયા વૃત પરિધિમાં પ્રવેશ કરે તે પૂર્વ દિશા (આ પ્રકારે પશ્ચિમ બિન્દુ અને પૂર્વ બિન્દુનું ઠીક જ્ઞાન થયું પરંતુ પ્રતિક્ષણ કાન્તિની વિલક્ષણ ગતિ હોવાને કારણે પૂર્વ બિન્દુનું ઠીક જ્ઞાન ન થયું) છાયા પ્રવેશ અને છાયા નિર્ગમની પૃથક બે કાન્તિજ્ઞ્યાઓ એ અન્તરને છાયા કણના માનથી ગુણા કરી લગ્નજ્ઞ્યાથી ભાગ દેવાથી જે અંગુલ લબ્ધ હોય તેટલા અચનની દિશાને વૃતમાં જવા દેવાથી. સ્પષ્ટ પૂર્વ બિન્દુ થાય છે પછી પૂર્વ બિન્દુને બન્ને બિન્દુથી મત્સ્યોત્પાદન કરવાથી. યામ્યોત્તર દિશા સાધ્ય થાય છે. ૬૦-૬૧-૬૨-૬૩

નક્ષત્ર-દિક્સાધન

ચિત્રા સ્વાત્યન્તરે શ્રોણા દક્ષિણાપથવાસિનામ્ ।

પ્રાચી તુ કૃતકા જ્ઞેયા ઉત્તરા પથવાસિનામ્ ॥ ૬૪ ॥

ઉજ્જયિનીથી દક્ષિણ દિશા વાસીઓએ ચિત્રા અને સ્વાતિ નક્ષત્રના અન્તરથી દિશા સાધ્ય કરવી. અને ઉજ્જયિનીથી ઉત્તર વાસીઓએ કૃતકા નક્ષત્રથી પૂર્વ દિશા સાધ્ય કરવી. ૬૪

કૃતકા શ્રવણં પુષ્યં ચિત્રાસ્વાત્યોર્યદન્તરમ્ ।

એત ત્રાચ્યા દિશૌ રૂપં યુગમાત્રાદિતે પુરે ॥ ૬૫ ॥

કૃતકા શ્રવણ પુષ્ય અને ચિત્રા સ્વાતિના અન્તર એ પૂર્વ દિશાનું રૂપ છે (કૃતકા વેધની માફક પુષ્ય અને શ્રવણના વેધથી પૂર્વ દિશા જ્ઞાન કરવું, ૬૫

ધ્રુવથી દિક્સાધન

તારે માર્કટિકે ધ્રુવસ્ય સમતાં નીતેઽવલમ્બે નતે ।

દીપાગ્રેણ તદ્દેવ્યતથા કથિતા સૂત્રેણ સૌમ્યાદિશા ॥ ૬૬॥

શङ્કો નેત્રગણે તુ મન્ડલવરે છાયાદ્વયાન્મત્સયયો ।

જાતા યત્ર યુતિસ્તુ શङ્કુતલ્લતો યામ્યોત્તરે સ્તઃસ્ફુટે ॥ ૬૭॥

સપ્તરશ્મિ તારાઓમાંથી પહેલાં જે તારા માર્ક ટિકા કહેવાય છે માર્ક ટિકા અને ધ્રુવ એ ત્રણે તારા જ્યારે લાઈનમાં આવે ત્યારે દીપ શીખા અને એ લાંબો એક સૂત્રમાં કરવાથી. ઉત્તર દિશા સિદ્ધ કરી શકાય. અર્થાત્ ત્રણે તારા એક લાઈનમાં આવે ત્યારે સમઘરા તલ પર શંકુ સ્થાપન કરવો. દીપ - ઓલંબો તારા શંકુ એક લાઈન કરવાથી. ઉત્તર દક્ષિણ દિશા સિદ્ધ થાય. ૬૬-૬૭

શુદ્ધ પૂર્વ દિશા

મિથુન અને મકર સંક્રાંતિનો સૂર્ય શુદ્ધ પૂર્વ દિશામાં હોય છે.

શુદ્ધ પૂર્વ દિશાનો સૂર્ય

વર્ષમાં માત્ર બે જ દિવસો તારીખ ૨૧મી માર્ચ અને ૨૩મી સપ્ટેમ્બર એવા છે કે તે દિવસે પૃથ્વી પરના અક્ષાંસવૃત્તના કે ભાગ ઉપર સૂર્યનો પ્રકાશ પડે છે અને કે ભાગ ઉપર અપ્રકાશ હોય છે એટલે તે બે દિવસ આખી પૃથ્વી ઉપર ૧૨ કલાકનો દિવસ અને ૧૨ કલાકની રાત હોય છે અને સૂર્ય ખરાબર પૂર્વ દિશાના મધ્ય બિંદુ પર હોય છે તે શુદ્ધ પૂર્વ દિશાનો સૂર્ય છે.

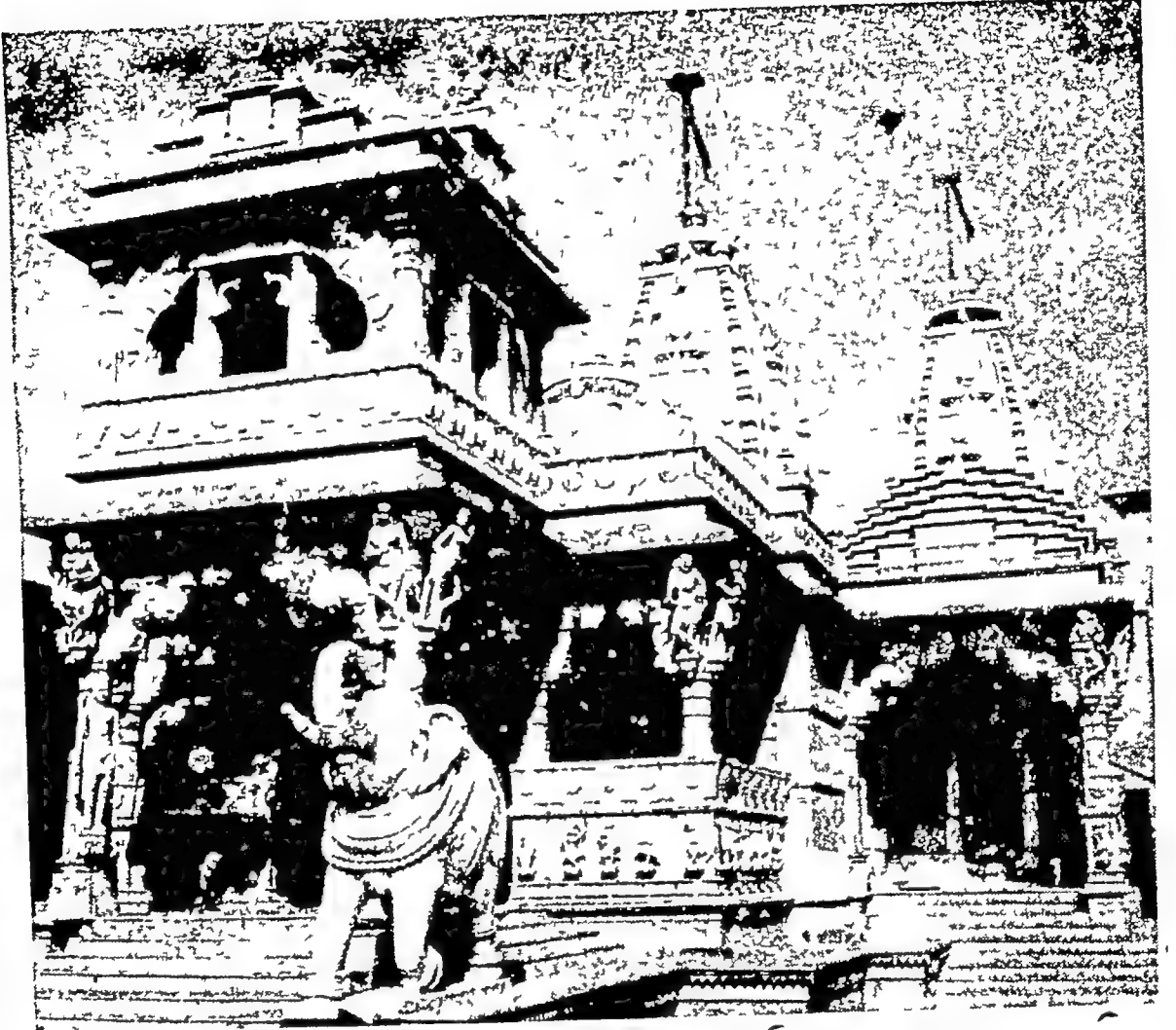

આધુનિક સમયમાં લોહચુંબક, દિશા સાધક યત્રોથી પણ દિશા સાધી શકાય છે. કોઈપણ રીતે દિશા સાધી શુદ્ધ દિશામાં પ્રાસાદાદિ કાર્યો કરવા.

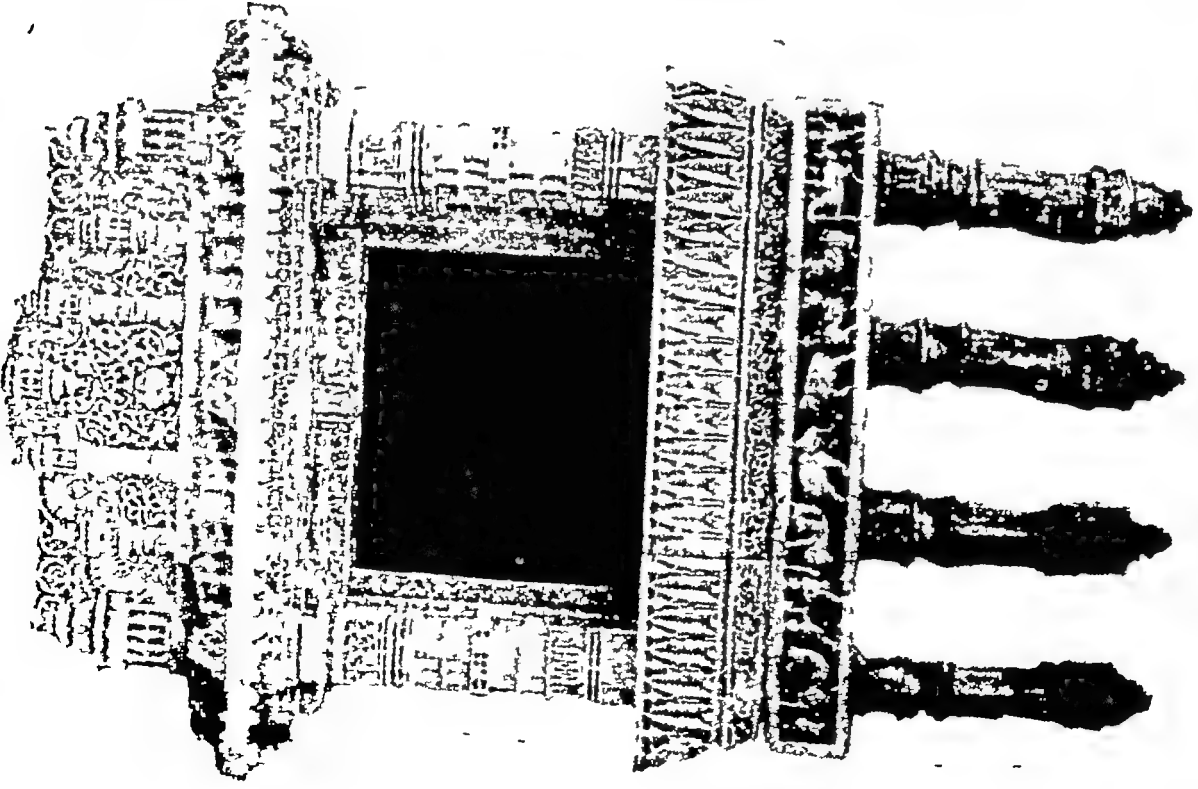
પ્રશસ્તિ

इति श्री विश्वकर्मन् वास्तु कला चिन्तन हरविद्या गुण कीर्ति प्रकाश शिल्प स्मृति वास्तु विद्यायाम् शिल्पाचार्य नंदलाल चुनीलाल सोमपुरा सङ्गृहीते भूलक्षण नाम्नो प्रथमोऽध्यायः संपूर्णः

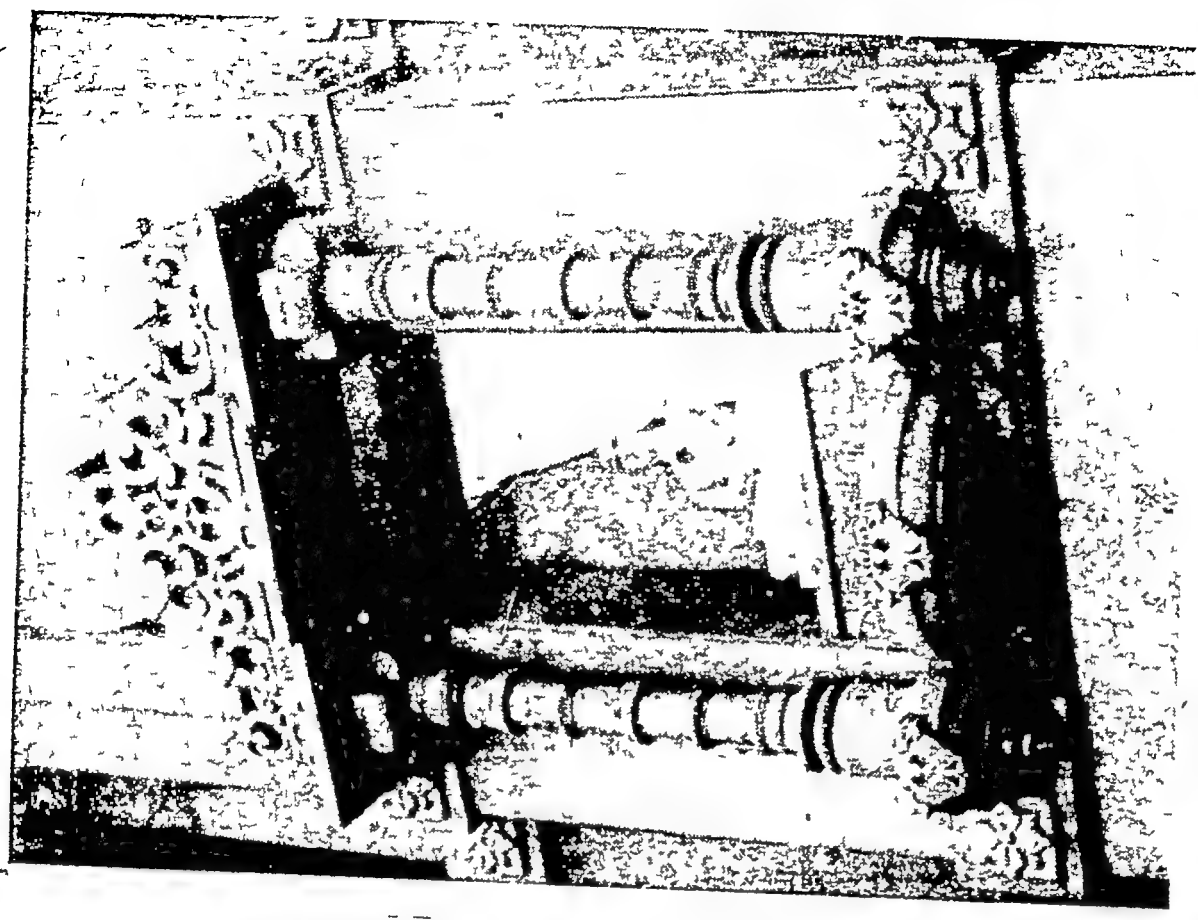

શ્રી એમ્બુર જૈન દેરાસર ફ્રન્ટ દર્શન

[એન. સી. સોમપુરા]

અડાલજ વાવનું ગોખ દર્શન-અમદાવાદ
શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્

શ્રી ચેમ્બુર જૈન દેરાસર ગોખ દર્શન [ઝોન. સી. સોમપુરા]
ભરત ત્રિન્દરી, પાલિતાણા

॥ हस्त-कम्बी प्रमाणम् नाम्नो द्वितीयोऽध्यायः ॥

सूत्रधार लक्षणम्

सूत्रधारः शास्त्रयुक्तो वास्तुवेदोपलक्षकः ।
सूत्र कम्बीसमायुक्तः सर्व शास्त्रसुकौशलः ॥ ॥६८॥
सूत्रधारो महाप्राज्ञः पट् कर्मसु निरन्तरम् ।
शास्त्रज्ञः कुशलोदक्षो वास्तु विद्या विबोधकः ॥ ॥६९॥
सुशीलश्चतुरो दक्षः शास्त्रज्ञो लोभ वर्जितः ।
क्षमावान् स्याद् द्विजश्चैव सूत्रधारः स उच्यते ॥ ॥७०॥
स्वलक्षणैश्च संपूर्णः यस्मिन् राज्ये सुशिल्पिनम् ।
न तत्र जायते विघ्नं कथितं विश्वकर्मणा ॥ ॥७१॥

सूत्रधार शास्त्रने ज्ञानुनार वेद वास्तुना लक्षण समञ्जनार सूत्रपात तथा हस्त प्रमाण ज्ञानुनार अने सर्व शास्त्रमां कुशल बुद्धिशाली, पट् कर्म निरन्तर करनार शास्त्रवेत्ता कुशल हुशियार, वास्तु विद्याना रहस्यो ज्ञानुनार, सुशील चतुर कार्यमां प्रवीण, शिष्ट शास्त्रने परिपूण ज्ञानुनार निर्दोशी, क्षमावान्, द्विज जातीनो सूत्रधार उच्ये छे पोताना लक्षणोत्थी संपन्न એવા સુશ શિલ્પીને જે રાજ્યમાં માનપૂર્વક નિવાસ કરાવવામાં આવે છે તે રાજ્યમાં કોઈપણ પ્રકારનું વિઘ્ન આવતું નથી. એ પ્રમાણે વિશ્વકર્મા કહે છે. ૬૮-૬૯-૭૦-૭૧.

હસ્ત લક્ષણમ્

हेतुः समस्तवास्तुनामाधारः सर्व कर्मणाम् ।
मानोन्मान विभागादि निर्णयैकनिबन्धनम् ॥ ॥७२॥
परिध्युदय - विस्तार दैर्घ्याणां स्युग्मी यतः ।
ज्येष्ठमध्याधमा भेदा यं च ज्ञात्वा न मुच्यति ॥ ॥७३॥
इदानीं तस्य हस्तस्य सम्यङ् निश्चयसंयुतम् ।
कथते त्रिविधस्यापि लक्षणं शास्त्र दर्शितम् ॥ ॥७४॥

હસ્ત—હસ્ત સંપૂર્ણ વાસ્તુ કૃત્યો અને કલાના હેતુ તથા અખીલ વાસ્તુ-કર્મોના આધારરૂપ છે માન-ઉન્માન અને વિભાગાદિ નિર્ણય માટે આ એકમાત્ર નિબંધન છે! વાસ્તુ-પદ અથવા ક્ષેત્રની પરિધિ તેનો ઉદ્ય અને વિસ્તાર તથા લંબાઈ માટે એ જ સાધક છે તેજ હસ્તના પૂર્વોક્ત, જેષ્ઠ, મધ્યમ, અને અધમ (કનિષ્ઠ) તેના ત્રણ ભેદ છે તે જાણી શિલ્પીએ મોહ નહિ કરવો-વાસ્તુ નિર્માણ માટે સંશય નહિ કરવો-એ ત્રણ પ્રકારના હસ્ત પ્રમાણ નિશ્ચિત શાસ્ત્રોક્ત જાણવા. ૭૨-૭૩-૭૪

હસ્ત લક્ષણ માનં ચ ગાયત્રી માન સમ્ભવઃ ।
 માનોન્માન-પ્રમાણં ચ સર્વ કર્મસુ કારણમ્ ॥ ૭૫॥
 માસ્કરોદયનાદ્ દિષ્ટઃ કિરણૈશ્વ પ્રકાશિતઃ ।
 જાલાન્તગતે રશ્મૌ સૂક્ષ્મરેષ્વઠ માંશકઃ ॥ ૭૬॥
 પરમાણુ પ્રમાણં તત્ સમુદિષ્ટં સમન્તતઃ ।
 પરમાણુરણ્ડગુણમેકત્ર પિષ્ઠ લક્ષણમ્ ॥ ૭૭॥
 રજોભિરણ્ડગુણિતં કેશાગ્રં ચ પ્રસિદ્ધયતિ ।
 કેશાગ્રૈરણ્ડગુણિતૈ લિંક્ષાક્રમં તુ યોજયેત્ ॥ ૭૮॥
 લિંક્ષાભિરણ્ડ મિર્યુકા યૂકામિશ્વાણ્ડમિર્યવઃ ।
 તથાણ્ડગુણિતૈશ્વ યવૈર્માનં પ્રસિદ્ધયતિ ॥ ૭૯॥
 નિર્દોષં માનમેતં ચ સ્યાત્પરમાણુ મૂલકમ્ ।
 ઉત્તમમધ્યમાધમં ત્રિવિધો માન નિર્ણયઃ ॥ ૮૦॥
 જેષ્ઠં ચાણ્ડયવૈઃ પ્રોક્તં મધ્યમં સપ્તભિર્યવૈઃ ।
 સ્યાત્કનિષ્ઠં ષડ્યવૈસ્તશ્વતુ વિંશતિભિઃકરઃ ॥ ૮૧॥
 એવં માનોદ્ભવો હસ્ત ઉદિતશ્ચ ત્રિધા ક્રમાત્ ।
 અહ્ગુણ્ડાગ્રે પર્વ રેત્વા પુષ્પકં ત્રિભિરહ્ગુલૈઃ ॥ ૮૨॥

હસ્તનું લક્ષણ તથા પ્રમાણ ગાયત્રી મંત્રની વર્ણ (અક્ષર) સંખ્યા (૨૪)માંથી ઉદ્ભવેલ છે માન અને પ્રમાણ સર્વ કર્મનું કારણ છે સૂર્યોદય તથા પછી, કિરણો પ્રકાશિત થાય છે. ગૃહના જાલિયાની અદર જે રશ્મિમાં સૂક્ષ્મ રજ.કણ જોવામા આવે છે તે રણુ (છાંયા) આઠ રણુનો, એક પરમાણુ, આઠ પરમાણુના એક રજ. આઠ રજના એક કેશાગ્ર જાણવો. કેશાગ્રને આઠ ગણા કરવાથી. લિંક્ષા (લીખ) જાણવી; આઠ લિંક્ષાથી એક યૂકા થાય, આઠ યૂકા એક યવમાન જાણવું, આઠ યવ એક અંગુલ. નિર્દોષ માન પરમાણુથી. અંગુલ સુધીનું જાણવું.

જેષ્ઠ, મધ્ય, અને કનિષ્ઠ એ ત્રણ પ્રકારના માન જાણવા જેષ્ઠ આઠ યવે મધ્યમ સાત યવે કનિષ્ઠ છ યવથી જાણવા. આ પ્રમાણે ચોવીશ આંગળના હસ્ત પ્રમાણ જાણવું પૂર્વ માનથી ત્રણ પ્રકારના હસ્ત ઉદ્ભવેલ છે દરેક અંગુલે પર્વ રેખા ત્રણ અંગુલે ફૂલ કરવા. ૭૫ થી ૮૨

હસ્ત પ્રમાણ

૮ રેણુ	૧ પરમાણુ	૫ અંગુલ	૧ તલ
૮ પરમાણુ	૧ રજ	૬ ' ,	૧ કરપાદ (પા ગજ)
૮ રજ	૧ કેશાચ્ર	૭ ,	૧ દષ્ટિ
૮ કેશાચ્ર	૧ લીક્ષા	૮ ,	૧ તૂણી
૮ લીક્ષા	૧ ચૂકા	૯ ,	૧ પ્રાદેશ
૮ ચૂકા	૧ યવ	૧૦ ,	૧ શયતાલ
૮ યવ	૧ અંગુલ	૧૧ ,	૧ ગોકર્ણ
૩ અંગુલ	૧ પર્વ	૧૨ ,	૧ વિસ્તતી (વેંત) તાલ
૮ પર્વ	૧ હસ્ત	૧૪ ,	૧ અનાહપદ
૧ અંગુલ	૧ માત્રા	૨૧ ,	૧ રત્નિ
૨ ,	૧ કળા	૨૪ ,	૧ અરત્નિ હસ્ત
૩ ,	૧ પર્વ	૪૨ ,	૧ કિષ્કુ
૪ ,	૧ મુખી	૮૪ ,	૧ પુરુષ ૩ ૧ હસ્ત
૯૬ આગળ		૧ ધનુષ્ય ૪ હસ્ત	
૯૬ ,		૧ દંડ	
૪ હસ્ત		૧ ધનુષ્ય ૧ દંડ	
૧૦૦૦ ધનુષ		૧ કોષ	
૨ કોષ		૧ ગવ્યુતિ	
૨ ગવ્યુતિ		૧ ચોજન	
૧૦૦૦ ચોજન		૧ પૃથ્વી	

एते अङ्गुलाक्षराणि क्रमतश्चैव संस्थिताः ।

पुष्पके देवतास्तिस्रः प्रतिष्ठाप्या यथाक्रमम् ॥ ८३॥

એ પ્રમાણે અંગુલના લક્ષણો જાણવા તેને ક્રમે સ્થાપવા, પુષ્પમાં ત્રણ દેવની પ્રતિષ્ઠા યથા ક્રમે કરવી. ૮૩

આદૌ વિષ્ણુગ્રે રુદ્રો બ્રહ્મા મધ્યે ચ સંસ્થિતઃ ।

ભૂર્ભુવઃ સ્વવીજત્રયં સ્યુરાઘસ્વર દેવતાઃ ॥ ૧૮૪ ॥

પહેલા રુદ્ર મધ્યે બ્રહ્મા અને છેડે વિષ્ણુ સ્થાપવા ગાયત્રી મંત્રના ત્રણે બીજ ૩૫ છે. ૮૪

ફૂલસ્ય સ્થિતઃ દેવતા

રુદ્રશ્ચ પવનસ્ત્વષ્ટાઽનલો બ્રહ્મા તથા યમઃ ।

વસુણો ધનદો વિષ્ણુર્ભૂતશ્ચાન્તતઃ સ્થિતાઃ ॥ ૧૮૫ ॥

૧. રુદ્ર, ૨. વાયુ, ૩. વિશ્વકર્મા, ૪. અગ્નિ, ૫. બ્રહ્મા, ૬. યમ, ૭. વરુણ, ૮. કુબેર, ૯. વિષ્ણુ એ ફૂલ ઉપર સ્થિત છે. (ગેઠેલા છે). ૮૫

પર્વ સ્થિતઃ દેવતા

ઈશ્વરો વાયુ વિશ્વે ચ વન્દિત્વે બ્રહ્મા દિવાકરઃ ।

રુદ્રો યમો વિરુપાઁવ્યો વસુરિન્દો જલા ધિપઃ ॥ ૧૮૬ ॥

સ્કંદ ઇચ્છા ક્રિયા જ્ઞાનં ધનદો વિજયસ્તથા ।

વસુદેવો વલભદ્રઃ પ્રયુક્તશ્ચાનિરુદ્ધકઃ ॥ ૧૮૭ ॥

એતે ચ વાસુદેવાંશાઃ કમ્બિકાનિશ્ચલા સ્મૃતાઃ ।

આગમૈર્વેદ મન્ત્રેશ્ચ પૂજ્યાશ્ચ પરમા ફલાઃ ॥ ૧૮૮ ॥

હસ્તના પર્વ, (અગુલ) ઉપર અડેક દેવ સ્થિત છે અનુક્રમે ૧. ઈશ્વર, ૨. વાયુ, ૩. વિશ્વદેવ, ૪. અગ્નિ, ૫. બ્રહ્મા, ૬. સૂર્ય, ૭. રુદ્ર, ૮. કાલ, ૯. વિશ્વકર્મા, ૧૦. વસુ, ૧૧. ગણેશ, ૧૨. વરુણ, ૧૩. કાર્તિક સ્વામી, ૧૪. ઇશ્વર દેવી, ૧૫. ક્રિયા દેવી, ૧૬. જ્ઞાનદેવ, ૧૭. કુબેર, ૧૮. ચંદ્રમા, ૧૯. જય, ૨૦. વસુદેવ, ૨૧. બલભદ્ર, ૨૨. કામ (પ્રયુક્ત-અનિરુદ્ધ), ૨૩. વિષ્ણુ, આ પ્રમાણે હસ્તના પર્વ ઉપર દેવતા જાણવા વેદમંત્રથી દરેક કલાના દેવને પૂજવા. ૮૬-૮૭-૮૮

અશ્વનૈઃ સ્વદિર્વૈશૈઃ કનિષ્ઠાઃ સર્જપાદપૈઃ ।

હેમરૌપ્યતામ્રમયાઃ શ્રેષ્ઠા લોહશ્ચ મધ્યમાઃ ॥ ૧૮૯ ॥

અર્જુન, વૃક્ષ, ખેર, વાંસનો હસ્ત તે કનિષ્ઠ, લોહનો હસ્ત મધ્યમ અને સોનું, રૂપ તામ્રનો હસ્ત શ્રેષ્ઠ જાણવો. ૮૯

આયામશ્ચતુર્વિંશત્યા ત્રિવિદ્યાહ્નુલતઃ સ્મૃતઃ ।

જ્યેષ્ઠમધ્ય કનિષ્ઠાનાં પ્રત્યેકં હસ્તસહસ્રય્યા ॥ ૧૯૦ ॥

ત્રણ પ્રકારના અંગુલથી, ચોવીશ અંગુલ પ્રમાણ હસ્ત, જાણવો, તેમાં જેષ્ઠ, મધ્ય, કનિષ્ઠ પ્રત્યેક હસ્ત સંખ્યા જાણવી. ૯૦

નગર ગ્રામ પૂઃ સ્વેટકૂટાનાં કર્વટસ્ય ચ ।

માન સંકુલ્યા યોજનૈશ્ચ જ્યેષ્ઠ હસ્તેન માપયેત્ ॥ ૧૧૧ ॥

નગર, ગામ, પુર, ખેટ, કુટ અને કર્વટ તથા યોજનાદિ પ્રમાણ જેષ્ઠ હસ્તે માપવા. ૯૧

પ્રાસાદ પ્રતિમાલિંગ જગતીપીઠ મંડપાન્ ।

રાજાં નિવેશં ભવનં માપયેન્મધ્ય માનતઃ ॥ ૧૧૨ ॥

પ્રાસાદ, પ્રતિમા, લિંગ, જગતી, પીઠ, મંડપ, રાજના નિવાસ ગૃહ એ મધ્ય માનથી માપવું. ૯૨

શ્યાસનં સ્થાલીપાત્રં છત્ર સિંહાસનાદિકમ્ ।

શસ્ત્રં ચાનં ચ જ્ઞાપાનં માપયેશ્ચ કનિષ્ઠતઃ ॥ ૧૧૩ ॥

શય્યા, કુવો, વાવ, પાત્રાદિ, છત્ર, સિંહાસન, શસ્ત્રાસ્ત્ર, ચાન (પાલખી) રથ, કનિષ્ઠ હસ્તથી માપવા. ૯૩

સુગન્ધ ધૂપ પુષ્પૈશ્ચ દેવતાર્થાર્ચનાદિકૈઃ ।

સમુદ્ધરેત્ પૂજયિત્વા સ્તોત્રૈર્યામ્યકરોત્તમૈઃ ॥ ૧૧૪ ॥

અગ્નિ મયં પ્રજાપીઠા મૃત્યુર્વ્યાધિઃ પુનસ્તથા ।

નિધનં નરકપાતં રુદ્રાદિ વિષ્ણુ ત સ્તથા ॥ ૧૧૫ ॥

હસ્તના પર્વના દેવતાને અને ફૂલના દેવતાને સુગંધી ધૂપ અને પુષ્પ પૂજવા અને અર્ચનાદિ કરવું. પૂજન કર્યા પછી સ્તોત્ર મંત્રાદિ બોલવા. બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, રૂદ્ર આદિ દેવો અગ્નિ ભય, પ્રજા પીડા, મૃત્યુ, વ્યાધિ, નિધન નરકપાત આદિ દોષોમાંથી મુક્ત કરે છે. ૯૪-૯૫

હસ્ત પુષ્પદેવ ચંપાત દોષ—

ઉચ્ચાટનં રોગ મયંચ દુઃખં વન્હેર્મયં પીડનકં પ્રજાયાઃ ।

મૃત્યુર્વિનાશોપિ ધનક્ષયઃ સ્યાન્મોહઃ ક્રમા દ્વૈવતપીડનેન ॥ ૧૧૬ ॥

હસ્તના મૂળના દેવતા શિલ્પીના હાથમાં દબાય તો ઉચ્ચાટન કરે. પહેલા ફૂલના દેવતા દબાય તો રોગ કરે, બીજા ફૂલના દેવતા દબાય તો દુઃખ કરે, ત્રીજા ફૂલના દેવતા દબાય તો અગ્નિ ભય કરે, ચોથા ફૂલના દેવતા દબાય તો બાળકોને

દુઃખી કરે, પાંચમા કૂલના દેવતા દળાય તો મૃત્યુ કરે, છઠ્ઠા કૂલના દેવતા દળાય તો કુટુંબનો નાશ કરે, સાતમા કૂલના દેવ દળાય તો ધન ક્ષય કરે, આઠમા કૂલના દેવ દળાય તો મોહ કરે, ચિત્ત ભ્રમ કરે. ૯૬

સૂત્રધારસ્ય સૂચના

હસ્તોયત્નાત્પુષ્પયોરંતરાલે ન્વષ્ટાધાર્યો મંદિરાદે નિવેશે ।

હસ્તાદ્ભૂમોયાત્યક્સ્માતદાસૌકાર્યે વિધનં દુઃસ્વમાવિષ્કરોતિ ॥ ૧૭૭ ॥

શુભ, પ્રાસાદ, કરનાર સૂત્રધારે કાર્ય આરંભતા જે કૂલોના મધ્ય ભાગે ચત્ન પૂર્વક હસ્ત પકડવો. ગળ ઉપાડતા પડી જાય તો કામમાં વિધન અને દુઃખ આવે. ૯૭

પ્રજન કર્યા પછી ગન ગ્રહણ વિધિ

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩
હરિ - વાયુ - બિશ્વદેવ - અગ્નિ - બ્રહ્મા - સુર - રુદ્ર - કાલ - ક્રતુ - શિવ - શિવપી, ગૃહકર્તા																						

અના શુભ કર્યું પુત્ર શિવપી, ગૃહકર્તા
 વૃષ્ટિ સર્વ સિદ્ધિ સાભ વિનાશ
 દેશ કામ પ્રદ

મધ્યમ

મધ્યમ

વિવિધ ભાગ

૧. ઇશ, વાયુ, અનાવૃષ્ટિ દેશ ભાગ

૨. વાયુ, વિશ્વદેવ, શુભ સર્વ કામપ્રદ

૩. વિશ્વદેવ, અગ્નિ, કાર્ય સિદ્ધિ

૪. અગ્નિ, બ્રહ્મા, પુત્ર, લાભ

૫. બ્રહ્મા, કાલ, શિવપી ગૃહકર્તા વિનાશ

૬. કાલ, વરુણ, મધ્યમ

૭. વરુણ, કુબેર, મધ્યમ

૮. કુબેર, વિષ્ણુ, વિવિધ ભાગ

પુષ્પ દેવ અંપાત દાષ

૧-૩-૬-૯-૧૨-૧૫-૧૮-૨૧-૨૪ આટલા

અંગુલ વિભાગ દળાવા નહિ જોઈએ.

પુષ્પાન્તરે હસ્તં ગ્રહણ શુભાશુભ ફલ

બ્રહ્માનલકયોર્મધ્યે પુત્રલાભો ભવિષ્યતિ ।

બ્રહ્મા યમસ્તયોર્મધ્યે કર્તા શિલ્પિ ચ નશ્યતિ ॥ ૧૮॥

વિશ્વાનલકયોર્મધ્યે નિષ્પન્ને પુર વૃદ્ધિતા ।

યમવરુણયોર્મધ્યે મધ્યમઞ્ચ વિનિર્દિશેત્ ॥ ૧૯॥

ત્વષ્ટુ પવનયોર્મધ્યે શુભં તત્સર્વં કામદમ્ ।

વરુણયક્ષરાહ્મધ્યે મધ્યમશ્ચ વિનિર્દિશેત્ ॥ ૨૦॥

બ્રહ્મા અને અગ્નિના મધ્યમાં હસ્ત પકડવાથી પુત્રલાભ, બ્રહ્મા અને કાળની મધ્યમાં ગૃહકર્તા અને શિલ્પીનો નાશ, વિશ્વદેવ અને અગ્નિના મધ્યમાં કાર્ય સંપૂર્ણ થતા નગરની વૃદ્ધિ, કાળ અને વરુણના મધ્યે મધ્યમ વિશ્વકર્મા દેવ અને વાયુના મધ્યે શુભ અને સર્વ કામપ્રદ વરુણ અને કુબેરના મધ્ય ભાગમાં પકડવાથી મધ્યમ ક્ષણની પ્રાપ્તિ થાય છે. ૯૮-૯૯-૧૦૦

અનાવૃષ્ટિ મયં લોકે દેશ મજ્જો ન સંગયઃ ।

રુદ્ર પવનયોર્મધ્યે યદા હસ્તં તુ ધારયેત્ ॥ ૨૧॥

વિષ્ણુ ધનદયોર્મધ્યે હસ્તઞ્ચૈવ ગ્રહેદ્યદિ ।

વિવિધા સ્તત્ર મોગાશ્ચ કાર્યં સિદ્ધિર્ન સંશયઃ ॥ ૨૨॥

રુદ્ર અને વાયુના મધ્યમાં ગજ ધારણ કરે તો લોકમાં અનાવૃષ્ટિનો ભય તથા દેશ ભંગ થાય એમાં સંશય નહિ. વિષ્ણુ અને કુબેરના મધ્ય ભાગથી હસ્ત પકડે તો વિવિધ પ્રકારના ભોગો તથા કાર્ય સિદ્ધિ થાય તેમાં સંશય નહિ. ૧૦૧-૧૦૨

અંગુલાદિથી પૃથ્વી પ્રમાણ

માત્રેકાહ્નુલિકા કલા પરિમિતા માત્રા દ્વયં સર્વથા ।

પર્વ ત્રીણિ તથા હ્નુલાનિ વિહિતા મુષ્ટિશ્ચતુ માત્રિકા ॥ ૨૩॥

માત્રા દ્વાદશભિર્વિતસ્તિ રિતિ વા તાલોઽપિ વિજ્ઞાયતે ।

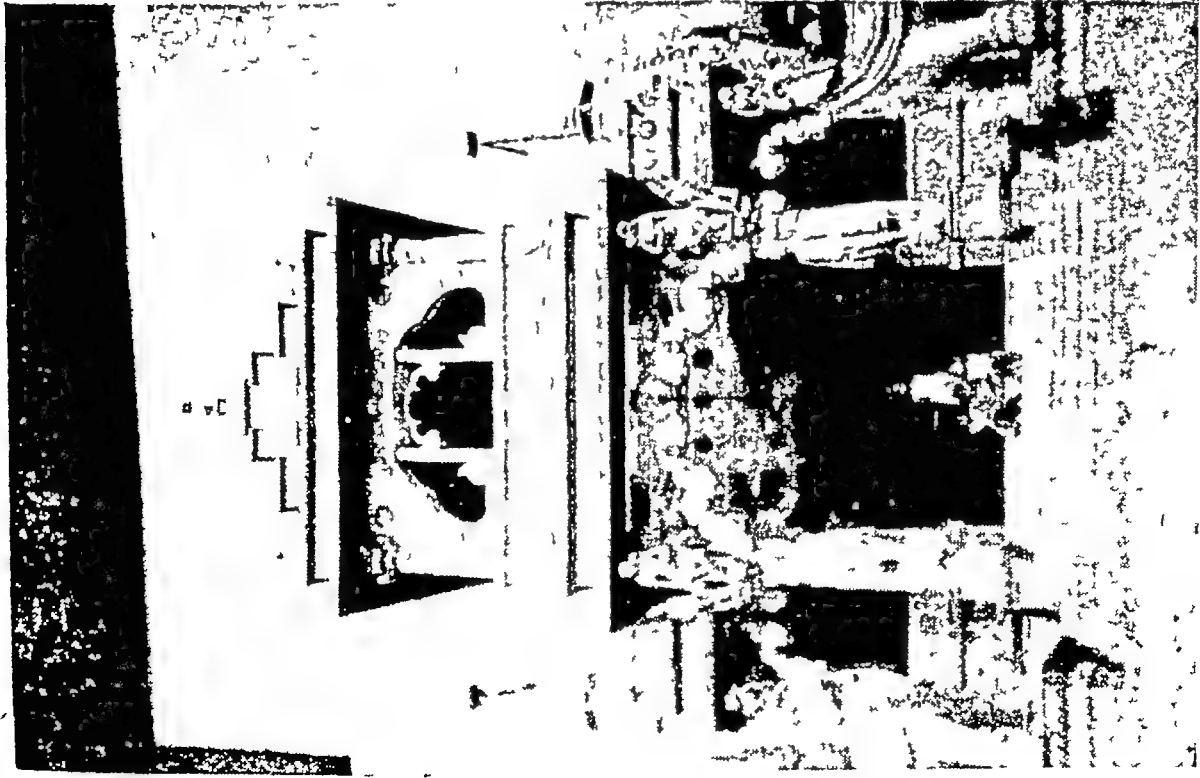
તાલૌ દ્વૌચ કરસ્તુ કિષ્કુ રુદિતઃ પાદો ન હસ્ત દ્વયમ્ ॥ ૨૪॥

ચાપસ્તૂર્યકરૈઃ સહસ્ર યુગલૈશ્ચાપૈર્મતઃ કોશકઃ ।

ગવ્યૃત્તિશ્ચ તથા વૃધૈઃ પરિમિતા ક્રોશદ્વયાભ્યાં સદા ॥ ૨૫॥

ગવ્યૃત્તિદ્વયમાન જન્યકથિતં માનં તથા યોજને ।

સહસ્ર યોજને ચૈવ પરિમિતા ભૂમિશ્ચ સર્વા વૃધૈઃ ॥ ૨૬॥

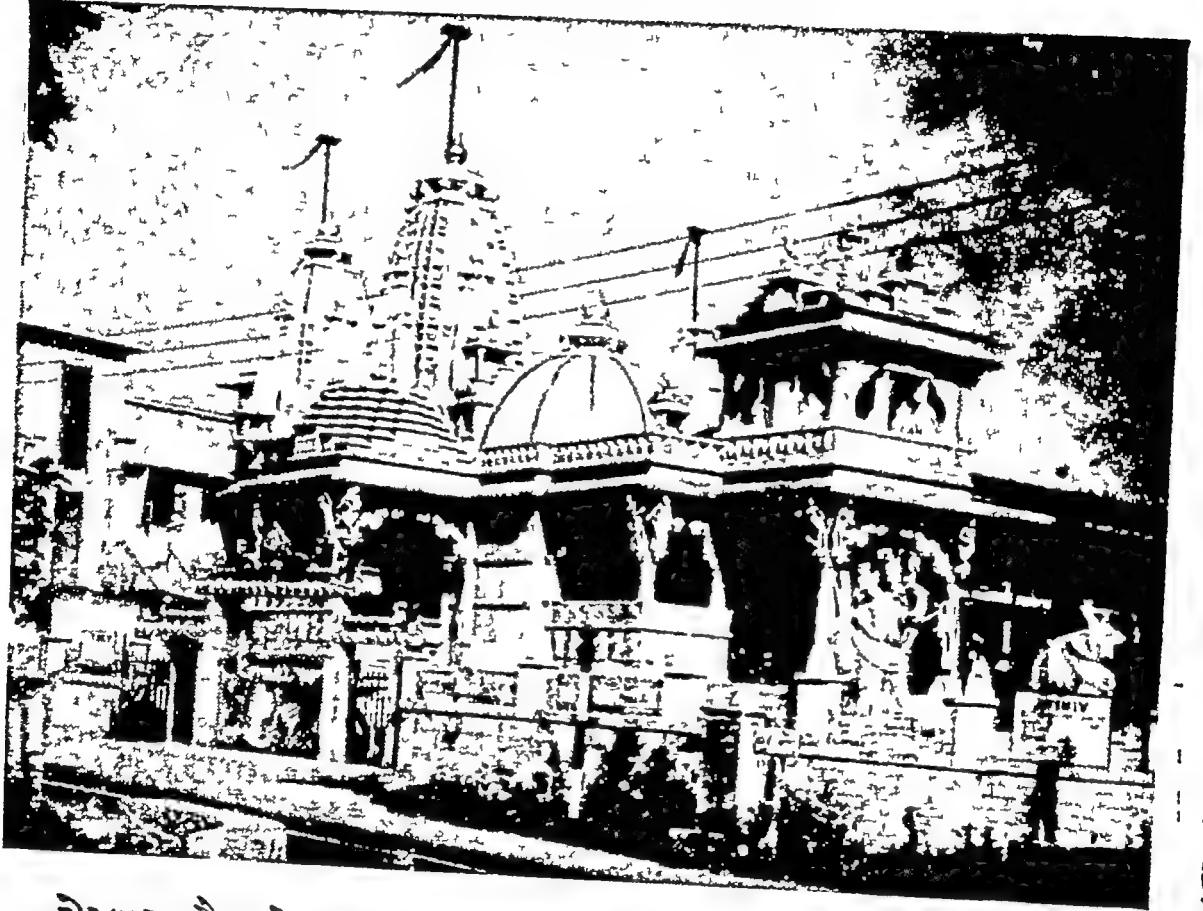
શ્રી ચેમ્બુર જૈન દેરાસર બદાણુકે થોડી [એન. સી. સોમયુરા]

શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્

શ્રી ચેમ્બુર જૈન દેરાસર હસ્તિ દર્શન [એન. સી. સોમયુરા]

ભરત ઝિન્દગી, પાલિતાણા

એમપુર જૈન દેરાસર સાઇડ દર્શન

[એન. સી સોમપુરા.]

એક આંગળ એક માત્રા, બે માત્રાની એક કલા, ત્રણ માત્રા અથવા અંગુલનો એક પર્વ ચાર માત્રાની એક મુષ્ટિ બાર માત્રાનો એક તાલ, અથવા વિસ્તિ બે તાલ એક કર અને પોણા બે કર (ગજ)નો એક કિષ્કું થાય છે.

ચાર હાથનો એક ચાપ (દંડ) બે હબર ચાપનો એક કોશ બે કોશની એક ગવ્યુતિ, બે ગવ્યુતિનો એક યોજન, વિદ્રાનો એ સમસ્ત પૃથ્વી, એક હબર યોજનની કહી છે. ૧૦૩ થી ૧૦૬

અષ્ટવિધ સૂત્ર

દૃષ્ટિઃ કરસ્તથા મૌઙ્ગં કાર્પાસઙ્ગા વલંબકમ્ ।

કાષ્ઠ સૃષ્ટિ વિલેખ્યાનિ સૂત્રાપયણ્ટ વદન્તિ ચ ॥ ૧૦૭॥

૧. દૃષ્ટિ, ૨. ગજ, ૩. મુંજની દોરી, ૪. સુતરની દોરી, ૫. અવલંબક, ૬. કાષ્ઠ કાટખુણો, ૭. સૃષ્ટિ (સાધણી), ૮. વિલેખ્ય અથવા પ્રકાર આઠ સૂત્રોના નામો છે. ૧૦૭

કાટખુણા નિર્માણ

સૂર્યાહ્નુલ મિતં દૈર્ઘ્યં વિસ્તૃતૌ ચ નવાહ્નુલમ્ ।

ઉભયોઃ કાણસંલગ્નં તિથ્યહ્નુલ મુદીરિતમ્ ॥ ૧૦૮॥

પહેલી રેખા બાર આંગળ લાંબી અને બીજી રેખા નવ આંગળ પહોળી દોરવી તે એ પ્રમાણે કે બે રેખાના છેડાનું અંતર પંદર આંગળ થાય. એટલે કાટખુણો ચોક્કસ થયો સમજવો. ૧૦૮

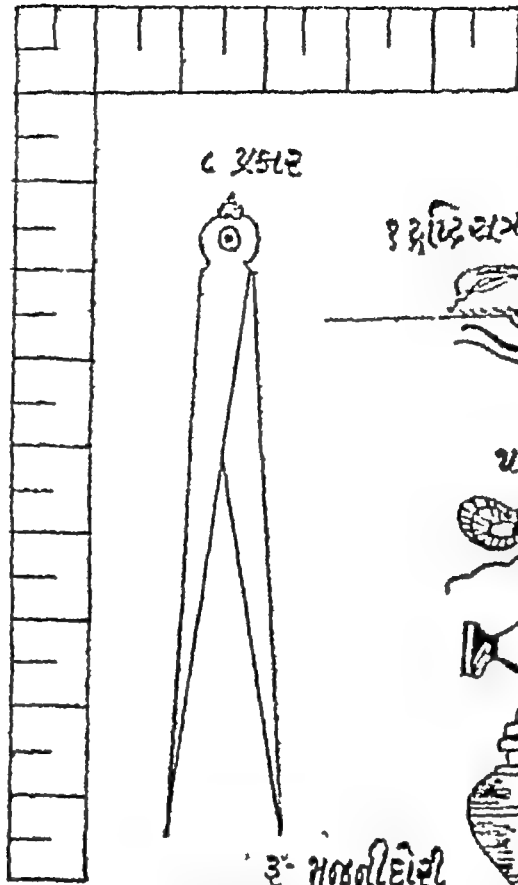
પ્રશસ્તિ

इति श्री विश्वकर्मा वास्तु कला चिंतन हर विद्या गुण कीर्ति प्रकाश शिल्प स्मृति वास्तु विद्यायाम् शिल्पाचार्य नंदलाल चुनीलाल सोमपुरा सङ्गृहीते हस्त कम्बी नाम्नो द्वितीयोऽध्यायः संपूर्णः

૨-ગજ

૬ કાટખૂણ

૮ ડકાર

૧ ક્ષિપ્રાચ

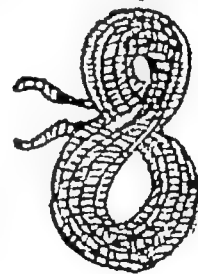
૫-ઓભંગો

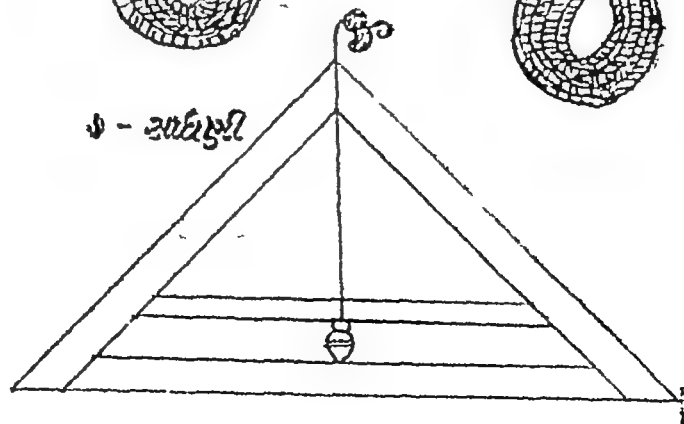
૩-મુઠનીદોરી

૪-સુતરનીદોરી

૭-સાંધુડી

॥ तृतीयोऽध्यायः ॥

वास्तु उत्पत्तिः, वास्तु पदाधिकारः, वास्तु पुरुष उत्पत्तिः

संग्रामेधक रुद्रयोश्चपतितः स्वेदो महेशात्क्षितौ ।

तस्माद्भूतम भूच्च मीतिजननंद्यावापृथिव्योर्महत ॥ ॥१०९॥

तदेवैः सहसावि गृह्यनिहितं भूमावधो वक्त्रकं ।

देवानां वचनाश्च वास्तु पुरुष स्तेनैव पूज्यो बुधैः ॥ ॥११०॥

अंधकासुर दैत्य साथे युद्ध करतां महादेवने परिश्रम थावाथी, परसेवो थयो तेनु णिंदु भूमि ઉપર પડ્યું; તે ણિંદુમાંથી આકાશ અને ભૂમિને ભેચ કરે એવો એક પુરુષ ઉત્પન્ન થયો, તે પુરુષને સર્વ દેવતાઓ મળી એકદમ પકડી નીચે મુખે (ઉંઘો) નાખી. તેના ઉપર તે દેવોએ વાસ કર્યો તે ઉપરથી તે પુરુષનું નામ વાસ્તુ પુરુષ કલ્પ્યું કહેવાય છે માટે હાથા પુરુષોએ વાસ્તુ પુરુષને અવશ્ય પૂજવો જોઈએ. ૧૦૯-૧૧૦

ભાદ્રપદસ્ય માસસ્ય તૃતીયા કૃણ્ણ પક્ષકા ।

ચારઃ શનૈશ્ચરઃ પ્રોત્કો નક્ષત્રં કૃત્તિકા ભવેત્ ॥ ॥૧૧૧॥

યોગસ્તત્ર વ્યત્તીપાતઃ કરણં વિષ્ટિસંભવઃ ।

મદ્રાંચૈવ ભવેતત્ર કુલિકજ્જ તદા ભવેત્ ॥ ॥૧૧૨॥

પુરાન્ધકવધે રુદ્ર લલાટ પતિત ક્ષિતૌ ।

સ્વેદ સ્તતોદ્ભુત જાતઃ પુરુષૌવૈ સુદુઃસહઃ ॥ ॥૧૧૩॥

ભાદ્રપદ માસના કૃણ્ણ પક્ષની તૃતીયા, શનિવાર, કૃત્તિકા નક્ષત્ર વ્યત્તીપાત યોગ, વિષ્ટિકરણ, ભદ્રા તેમ જ કુલિક; એ સર્વ યોગ આવેલ હતા તેવા યોગમાં પૂર્વે અંધકાસુર દૈત્યની સાથે યુદ્ધ કરતાં રૂદ્રના લલાટમાંથી પરિશ્રમના લીધે પરસેવાનું ણિંદુ પૃથ્વી ઉપર પડ્યું અને તે પરસેવાના ણિંદુમાંથી એક આશ્ચર્યકારક બનાવ બન્યો. અર્થાત્ તે ણિંદુમાંથી એક અતિદુઃસહ અને વિકાળ પુરુષ ઉત્પન્ન થયો. ૧૧૧થી૧૧૩

ગૃહીત્વા સર્વ દેવૈસ્તં ન્યસ્તો ભૂમાવધોમુખમ્ ।

જાનૂ કોળીચ પાદૌચ રક્ષોદિશિ શિવેશિરઃ ॥ ॥૧૧૪॥

ચત્વારિંશ દ્યુતાઃ પક્ષ વાસ્તુદેહે સ્થિતાઃ સુરાઃ ।

અષ્ટૌચ બ્રાહ્મણાસ્તેષાં વસનાદ્વાસુ રુચતે ॥ ॥૧૧૫॥

સર્વ દેવતાઓએ તે પુરુષને પકડી ઉર્ધ્વ મુખે ભૂમિ પર સૂવાડી દીધો, તેની બે બાજુ, ઘુંટણ તથા પગ નૈરૂત્ય દિશામાં અને મસ્તક ઇશાન કોણમાં રહ્યું. આ પુરુષના શરીર ઉપર પીસ્તાલીશ (૪૫) દેવતાઓ રહેલા છે અને ૪૫ દેવતાઓમાંથી આઠ, આઠ દેવતાઓ આરે દિશામાં રહેલા છે. આ પ્રમાણે દેવતાઓએ તેના પર વાસ કરવાથી તે 'વાસ્તુ પુરુષ' કહેવાયો. ૧૧૪-૧૧૫

અથો મુલેન સૌરુપજ્ઞ કુરુતે હન્તિચાન્યથા ।

નૈવ તસ્ય વિના શાન્તિં શ્રીદઃ સુવિહિતો બલિઃ ॥ ૧૧૬॥

પ્રાસાદ ભવનાદીનાં પ્રારંભે પરિવર્તને ।

વાસ્તુ કર્મસુ સર્વેષુ પૂજિતઃ સુખદો ભવેત્ ॥ ૧૧૭॥

આ વાસ્તુ પુરુષને ઉર્ધ્વે મુખે સૂવાડવાથી સુખ આપે છે અને જો ચત્તો સૂવાડયો હોય તો હાનિ કરે, તેમ જ વાસ્તુની શાન્તિ ક્યાં વગર લક્ષ્મી આપનારો થતો નથી. પરંતુ સારી રીતે બલિદાન કરવામાં આવે તો લક્ષ્મી આપનારો થાય છે.

પ્રાસાદ તથા ગૃહ વગેરે કર્મમાં આરંભ અને સમાપ્તિ વખતે તેમ જ સર્વ પ્રકારના વાસ્તુ કર્મોમાં વાસ્તુ પુરુષનું પૂજન કરવામાં આવે તો સુખ આપનાર થાય છે. ૧૧૬-૧૧૭

વાસ્તુ પૂજન

પ્રાસાદે ભવને તડાગલનને કૂપૈચવાપ્યાંદને ।

જિર્ણોદ્ધાર પુરેષુ યાગ ભવને પ્રારંભ નિર્વર્તને ॥ ૧૧૮॥

વાસ્તોઃ પૂજનકં સુખાય કથિતં પૂજાં વિનાહાનયે ।

પાદૌ રક્ષસિકં શિવેન્દ્રિ કરયોઃ સંધિશ્ચકોણદ્વયે ॥ ૧૧૯॥

પ્રાસાદ ગૃહ આરંભે તળાવ ખોદાવતા કુવા, વાવ, કરતાં વનમાં વૃક્ષ રોપતાં છુર્ણોદ્ધાર વખતે નગર વસાવતા યજ્ઞાદિ કર્મ વખતે વિગેરે કાર્યના આરંભે અને કાર્યની સમાપ્તિ વખતે વાસ્તુ દેવનું પૂજન કરવાથી સુખ થાય છે અને પૂજન નહિ કરવાથી હાનિ થાય છે.

એ વાસ્તુ પુરુષ ઉર્ધ્વે સૂતો છે, એ એવી રીતે કે જે બે નૈરૂત્ય કોણમાં છે, એ બંને પગના પગ તળ એક બીજા સાથે જોડેલા છે, તેનું મસ્તક ઇશાન કોણે છે, હાથ અને પગોની સંધીઓ અગ્નિ અને વાયવ્ય કોણમાં છે. ૧૧૮-૧૧૯

સપ્ત પુણ્યાહ વાસ્તુ પૂજન

કર્મ સંસ્થાપનં દ્વારં પદ્મશિલા ચ પૂરુષઃ ।

ઘંટા ધ્વજઃ પ્રતિષ્ઠાચ જ્ઞેયં પુણ્યાહ સપ્તકમ્ ॥ ૧૨૦॥

૧. કૂર્મ શિલા સ્થાપન, ૨. દ્વાર સ્થાપન, ૩. પદ્મ શિલાસ્થાપન, ૪. ધ્વજપુરુષ સ્થાપન, ૫. ઘંટા સ્થાપન, ૬. ધ્વજ રોપણ, ૭. દેવ પ્રતિષ્ઠા. આ સાતને પુણ્યાહ સત્પક જાણવું આ સાત કાર્યોમાં વાસ્તુ પૂજન કરવું. ૧૨૦

ચતુર્દશ વાસ્તુ પૂજન

ભૂમ્યારંભે તથા કૂર્મે શિલાયાં સૂત્રપાતને ।
દ્વારોચ્છાયે સુરેકુંભે પટ્ટે પદ્મ શિલાસુચ ॥ ૧૨૧॥
શુકનાશેષ પુરુષે ઘંટાયાં કલશે તથા ।
ધ્વજોચ્છાયે પ્રતિષ્ઠાયાં શાંતિકાનિ ચતુર્દશ ॥ ૧૨૨॥

૧. ભૂમ્યારંભે, (ખનન) ૨. કૂર્મશિલા સ્થાપતા, ૩. ખડસલ ચોડતા, ૪. સૂત્રારંભે, ૫. દ્વાર શાખ સ્થાપતા, ૬. ખુરશિલા ચોડતાં, ૭. કુંભી સ્થાપતા, ૮. ભારવટ મૂકતાં, ૯. પદ્મ શિલા સ્થાપતા, ૧૦. શુકનાશ વખતે, ૧૧. ધ્વજ પુરુષ સ્થાપતા, ૧૨. આમલસારો મૂકતાં, ૧૩. કલશ ચડાવતાં, ૧૪. ધ્વજ ચુકત પ્રતિષ્ઠા વખતે વાસ્તુપૂજન કરવું. આ ચૌદ શાંતિ કર્મ જાણવા. ૧૨૧-૧૨૨

વાસ્તુ ક્ષેત્રાત્મક નિર્ણય

વિશ્વકર્મોવાચ—

સ્વસ્તિકં પુષ્પકં નન્દં ષોડશાક્ષં ચતુર્થકમ્ ।
પંચમં કુલ તિલકં સુભદ્રં ષષ્ઠમેવ ચ ॥ ૧૨૩॥

૧. સ્વસ્તિક, ૨. પુષ્પક, ૩. નન્દ, ૪. ષોડશાક્ષ, ૫. કુલતિલક, ૬. સુભદ્ર જાણવા. ૧૨૩

સપ્તમો મરીચિગણો મદ્રકંસ્યાત્તથાષ્ટમમ્ ।
નવમં કામદં પ્રોત્કં દશમં મદ્રમુચ્યતે ॥ ૧૨૪॥

૭. મરીચિગણ, ૮. ભદ્રક, ૯. કામદ ૧૦. ભદ્રાખ્ય જાણવા. ૧૨૪

સર્વતોભદ્ર નામાખ્ય મતઝઘ્વં ન કારયેત્ ।
વાસ્તુન્યેકાદશૈવ સ્યુઃ પ્રોત્કાનિ પરમેશ્વરૈઃ ॥ ૧૨૫॥

૧૧. સર્વતોભદ્ર, એથી વિશેષ નહિ કરવા-વાસ્તુ એકાદશ ધર્મરે કહેલ છે. ૧૨૫

પદમેકં સ્વસ્તિકં સ્યાપુષ્પકં પચ્ચતુષ્ઠયમ્ ।
નન્દં નવપદં પ્રોત્કં ષોડશં ષોડશ પદૈઃ ॥ ૧૨૬॥

એક પદનો સ્વસ્તિક, પાચ પદનો પુષ્પક, નવપદ નંદ તથા સોળ પદનો પોડશ જાણવો. ૧૨૫

પંચ વિંશતિ મિઃ કુલં પટ્ત્રિશદ્ધિઃ સુમદ્રકમ્ ।

एकोन पञ्चाशत्पादै मरीचिगण उच्यते ॥ ॥૧૨૬॥

પચીસ પદનો કુલતિલક, છત્રીશ પદનો સુભદ્ર અને ઓગણપચાસ પદનો મરીચિગણ જાણવો. ૧૨૬

મદ્રકં તુ ચતુઃ ષષ્ટિરેકાશીતિશ્ચ કામદમ્ ।

शत पदैस्तु भद्राख्यं सहस्रेः सर्वतोद् भवम् ॥ ॥૧૨૭॥

ચાસક ભાગનો ભદ્રક એકાશી પદનો કામદ, સો પદનો ભદ્રાખ્ય અને સહસ્ર પદનો સર્વતો ભદ્ર વાસ્તુ જાણવો. ૧૨૭

શ્રીધરં રાજમેહાનાં હર્માદીનાં ધ્રવં યથા ।

चतुष्की देवनाग्रे या विद्यारंमे तस्स्वस्तिकम् ॥ ॥૧૨૮॥

દીક્ષા વિવિધ યાત્રાસુ કન્યાલગ્ને ચ પુષ્પકમ્ ।

नन्दं प्रपूजयेद्वास्तु वन यात्रादि शोभनम् ॥ ॥૧૨૯॥

લક્ષ્મી સ્થાન રાજગૃહ હર્મ (ધર) અને દેવ અગ્રેયતુષ્ટિકા વિદ્યારંભે સ્વસ્તિક વાસ્તુ પૂજવો. દિક્ષા જુદી જુદી યાત્રા અને કન્યાના લગ્ને પુષ્પક વાસ્તુ પૂજવો, વન યાત્રા વખતે નંદ વાસ્તુ પૂજવો. ૧૨૮-૧૨૯

લતિને રુચકાદીનાં મણ્ડપેષુ ગૃહાદિકે ।

जगती वसुधांयुत्कं पौडशाख्यं तूपूजयेत् ॥ ॥ ॥૧૩૦॥

દક્ષિણોત્તર પટ્ કાઘં શક્રાઘં? કમલોદ્ ભવમ્ ।

श्रीमात्रादिषु दीक्षासु तिलकं तु प्रपूजयेत् ॥ ॥૧૩૧॥

લતિનાદિ તથા રૂચકાદિના મંડપે ગૃહ આદિમા જગતી પીઠે પોડશ વાસ્તુ પૂજવો. દક્ષિણ ઉત્તર અને પૂર્વના અને લક્ષ્મી આદિ કાર્ય તથા દિક્ષામાં-કુલતિલક વાસ્તુ પૂજવો. ૧૩૦-૧૩૧

સુકર્મણિ ચ પ્રસ્થાને સુમદ્રં ચ પ્રશસ્યતે ।

समस्त जीर्णोद्धारेषु मरीचिगण मर्चयेत् ॥ ॥૧૩૨॥

ગામઘેટ પુરાદા ચ કૂપે ચ કર્વટાદિકે ।

तथा राजनिवेशे च भद्रकं पूजयेत्सदा ॥ ॥૧૩૩॥

સારા કાર્યમાં તથા યાત્રામાં સુભદ્ર વાસ્તુ શુભ છે, બધી જાતના જીર્ણોદ્ધારમાં મરીચિ વાસ્તુ પૂજવો, ગામ, ખેટ, પુર, કુવા, કર્વટાદિ કર્મમાં તથા રાજ્ય પ્રાપ્તિ બદ્રક વાસ્તુ સદા પૂજવો. ૧૩૧-૧૩૨

ગૃહાદિષુ સમસ્તેષુ તૃણપટ્ટ ચ્છન્દાદિષુ ।
પાણ્ડુશ્ચ પૂર્ણચન્દ્રેષુ કામદં વાસ્તુ પૂજયેત્ ॥ ૧૧૩૩॥
પ્રાસાદા વિવિધાશ્ચૈવ વિવિધાશ્ચાત્ર મળ્ડપાઃ ।
જગતીલિઙ્ગપીઠે ચ મદ્રાખ્યં રાજ વેશ્મનિ ॥ ૧૧૩૪॥

સમસ્ત ગૃહાદિ કાર્યમાં તૃણ વાંસ, પંચ પલ્લવ પૂર્ણ ખંડમાં કામદ વાસ્તુ પૂજવો, વિવિધ જાતના પ્રાસાદોમાં વિવિધ મંડપોમાં જગતી લિંગ પીઠ તથા રાજ્ય ગૃહમાં ભદ્રાખ્ય વાસ્તુ પૂજવો. ૧૩૩-૧૩૪

પ્રાસાદાશ્ચ મેર્વાદ્યા લિઙ્ગં પટ્ કરતઃ પરમ્ ।
મહાર્થા દેશરાષ્ટ્રે ચ સર્વોત્તો મદ્રમર્ચયેત્ ॥ ૧૧૩૫॥

મેરવાદિ પ્રાસાદમાં, લિંગના પટ કર્મમાં, મહારથા (મહાનગર) દેશ, રાષ્ટ્રે, સર્વોત્તો ભદ્ર વાસ્તુ પૂજવો. ૧૩૫

પટ્ ક્ષેત્રાણિ પ્રવક્ષ્યામિ વાસ્તુપદ નિવાસિનામ્ ।
સંસ્થાનોન્માનસૂત્રં ચ વાસ્તુવેદ સમુદ્ ભવમ્ ॥ ૧૧૩૬॥

છ પ્રકારના વાસ્તુ ક્ષેત્રના પદો છે, માન અને સૂત્રથી વાસ્તુ વેદ ઉદ્ભવે છે. ૧૩૬

ચતુરશ્ચમાયતં ચ વૃતં વૃતાયતં તથા ।
અષ્ટાંશં ચાર્ધચન્દ્રંચ વાસ્તુસૂત્રંતુ પઢવિધમ્ ॥ ૧૧૩૭॥

૧. ચોરસ, ૨. લંબ ચોરસ, ૩. ગોળ, ૪. લંબ ગોળ, ૫. અષ્ટાંશ, ૬. અર્ધ-ચંદ્ર આ પ્રમાણે વાસ્તુ સૂત્ર છ પ્રકારના વિવિધ છે. ૧૩૭

પ્રાસાદેષુ ગૃહાદ્યેષુ પુરગ્રામ નિવેશને ।
ક્ષેત્રાણિ ચતુરશ્રાણિ ચતુરશ્રં સમર્ચયેત્ ॥ ૧૧૩૮॥

પ્રાસાદ, ગૃહાદિ, પુર, ગામ, ચોરસ ક્ષેત્રમાં ચોરસ પદ્ધતિ વાસ્તુ પૂજવો. ૧૩૮

તથાયતાશ્ચ પ્રાસાદાઃ પુષ્પાક્ષ કુલ સંભવાઃ ।
યથાયતાનિ ક્ષેત્રાણિ પૂજયેચ્ચ તથાયતમ્ ॥ ૧૧૩૯॥

લંબ ચોરસ પ્રાસાદ અને પુષ્પકાદિ કુલ પ્રાસાદમાં લંબ ચોરસ ક્ષેત્રમાં લંબ ચોરસ વાસ્તુ પૂજવો. ૧૩૯

વાપી કૂપ ક્ષેત્રકાણિ વૃત્તાનિ પ્રતિમા સ્તથા ।

કૈલામચ્છન્દોદ્ભવાશ્ચ સર્વે વૃતાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥ ૧૧૪૦ ॥

વાવ, કુવા, વૃત ક્ષેત્રમાં તથા પ્રતિમામાં અને કૈલામચ્છન્દાદિ ઉદ્ભવશ્રમાં સર્વ કાર્યમાં વૃત વાસ્તુ પૂજવો. ૧૪૦

વૃત્તાયત્તાન્નમણિકા અષ્ટશાલા અષ્ટાશ્રકાઃ ।

તદાગેષુ સમસ્તેષુ હૃદયચન્દ્રં પ્રપૂજયેત્ ॥ ૧૧૪૧ ॥

લગ્ન ગોળ ક્ષેત્રમાં લગ્ન ગોળ અષ્ટાંશ ક્ષેત્રમાં અષ્ટાંશ વાસ્તુ પૂજવો, તળાવ આદિ સમસ્ત કાર્યમાં અર્ધચન્દ્ર વાસ્તુ પૂજવો. ૧૪૧

વાસ્તુપદ દેવતાભિધાન

સ્વસ્તિકં ચ પ્રવક્ષ્યાતિ તત્ત્વેકપદ સંશ્રિતમ્ ।

ત્રયોદશસુરા મધ્યે દ્વાત્રિંશદ્ વાહ્નતઃ સ્થિતાઃ ॥ ૧૧૪૨ ॥

તથા કૂટંત્રિભિઃ કૃત્વા મધ્યે વ્રહ્મા નવાંશકે ।

તૃતીયાંશેષ્વર્યમાદ્યા ચ્યંશેષુ કર્ણ દેવતાઃ ॥ ૧૧૪૩ ॥

તાસામધ્વે વાહ્નતઃ દ્વાત્રિંશત્પરિધૌ ક્રમાત્ ।

ઈદંચ સ્વસ્તિકં પ્રોક્તં સર્વ શાન્તિકરં નૃણામ્ ॥ ૧૧૪૪ ॥

સ્વસ્તિક વાસ્તુ એક પદનો છે, તેર દેવ મધ્યે, અને બત્રીશ દેવ બહાર રહેલા છે, ખુણે અને વચ્ચે ત્રણ ત્રણ કરવા મધ્ય (વચ્ચે) ભાગે નવ માશમાં બ્રહ્મા સ્થાપવા ત્રણ ત્રણ અંશમાં અર્ચમાદિ ત્રણ અંશમાં ખુણાના દેવતા બહાર ફરતા ક્રમે ચારે બાજુ બત્રીશ સ્થાપવા આ સ્વસ્તિક વાસ્તુ સર્વશાન્તિ આપનાર છે. ૧૪૨ થી ૧૪૪

इति स्वस्तिक वास्तु

અથાતઃ પુષ્પકં વક્ષ્યે વેદાન્નં ચ ચતુષ્પદમ્ ।

વ્રહ્મણઃ પદમેકં તુ તત્પાદેષ્વર્યમાદયઃ ॥ ૧૧૪૫ ॥

અર્યમ્ણઃ પદમાનેન ચાષ્ટૌતાઃ કર્ણદેવતાઃ ।

મૂળપદ ષોડશાંશે રોપા વાહ્ને પ્રકીર્તિતાઃ ॥ ૧૧૪૬ ॥

પુષ્પક વાસ્તુને ચારે બાજુ ચાર પદ અને મધ્યે એક ભાગ બ્રહ્મપદ. બાજુના પદમાં અર્ચમાદિ અષ્ટેકપદમાં અર્ચમાં અને આઠ કર્ણના દેવતા મૂળપદ સોળ અંશે આકૃતિના બહાર સ્થાપવા ૧૪૫-૧૪૬

નન્દ વાસ્તુ

નન્દે બ્રહ્મા પદં ચૈકં બ્રહ્મત્ર્યંશેનચાર્યમા ।

તત્ત્ર્યંશૈઃ કર્ણદેવશ્ચ દ્વાત્રિંશચ તદર્ધતઃ ॥ ૧૧૪૭॥

નન્દે પ્રહ્માપદ એક પ્રહ્માના ત્રણ અંશે અર્ચમા અને તેના ત્રણ અંશે કર્ણના દેવ અને બત્રીશ, ત્યારપછી તેના ઉપર. ૧૧૪૭

ષોડશાખ્ય વાસ્તુ

ષોડશાખ્યે પદં બ્રહ્મા હ્યર્ચમાર્ધે તુ કર્ણગાઃ ।

કર્ણાર્ધે બાહ્યતો દેવાસ્તદર્ધાર્ધે કર્ણાષ્ટકમ્ ॥ ૧૧૪૮॥

ષોડશ વાસ્તુમાં એક લાગ પ્રહ્મા અને અઠેકમાં અર્ચમાદિ દેવો અને કર્ણના અર્ધ લાગમાં કર્ણના દેવતા પછી બહાર સમસ્ત દેવતા અને કોણ અર્ધમાં કોણના દેવતા. ૧૧૪૮

કુલતિલક વાસ્તુ

બ્રહ્માર્ચમૈકૈક પદં તદર્ધ કર્ણ ષોડશ ।

ચતુર્થાંશ પદાઃ સર્વે તદ્વાસ્તુ તિલકં ભવેત્ ॥ ૧૧૪૯॥

પ્રહ્મા તથા અર્ચમાદિ અઠેક પદમાં સોળ દેવતા કર્ણના અર્ધ પદમાં અને બાકી સમસ્ત દેવ ચતુર્થાંશપદમાં સ્થાપવા. તે કુલતિલક વાસ્તુ બાણવો. ૧૧૪૯

સુભદ્ર વાસ્તુ

દ્વિપદાશ્રાર્ય ચતુષ્પદો ભવેદ્ બ્રહ્મા-દ્વિપદા શ્રાર્યમાદયઃ ।

કર્ણાઃ શ્રાર્ધપદાઃ સર્વે ત્ર્યંશાનેષુ ચ રોપકાઃ ॥ ૧૧૫૦॥

ચાર પદમાં પ્રહ્મા બે પદમાં અર્ચમાદિ કર્ણના અર્ધ પદમાં અને બાકીના ત્રણ અંશે સ્થાપવા. ૧૧૫૦

મરીચિગણ વાસ્તુ

ચતુષ્પદો ભવેદ્ બ્રહ્મા ત્રિપદા અર્ચમાદયઃ ।

કર્ણોઃ સપદાશ્ચૈકોનં કર્ણ બાહુમેઽર્ધ પાદકાઃ ॥ ૧૧૫૧॥

ષડંશોન પદાઃ શેષા શ્વતુર્વિંશતિ સંખ્યયા ।

મરીચિગણ મિત્યુત્કં સપ્ત સપ્ત પદાત્મકમ્ ॥ ૧૧૫૨॥

ચાર પદના બ્રહ્મા ત્રણ ત્રણ પદમાં અર્ચમાદિ. ૫ કોણે દોઢ દોઢ પદમાં દેવતા, બહાર બુણે અર્ધ પદમાં સોળ પદ શેષ વધ્યા. તેમાં ચોવીશ દેવ સ્થાપવા. મરીચિગણ નામનો વાસ્તુ બાણવો. સાત સાત પદનો કેમ કરવો. ૧૫૧-૧૫૨

ભદ્રક વાસ્તુ

ચતુઃ પષ્ટિપદં વક્ષે વાસ્તુ પુર નિવેશને ।
 વિમત્કિ પદ સંસ્થાનં દેવતા નામનુ ક્રમાત્ ॥ ૧૫૩॥
 ચતુષ્પાદો ભવેદ્ બ્રહ્મા તત્સમા અર્ચમાદયઃ ।
 અર્ચમાર્ધે કર્ણ ભાગાશ્ચ કર્ણાર્ધે ચતુર્વિંશતિઃ ॥ ૧૫૪॥
 બ્રાહ્મ કર્ણે સ્થિતાશ્ચાષ્ટૌ લાઙ્ગલે પદમર્ધકમ્ ।
 હ્રદયં ભદ્રકં પ્રોત્કં ચતુઃ પષ્ટિપદ સ્થિતમ્ ॥ ૧૫૫॥

ચોસઠ પદનો વાસ્તુ પુર મધ્યે સ્થાપવો દેવતાના અનુક્રમે પદની વિલક્ષિત બાણવી. ચાર પદના બ્રહ્મા અર્ચમાદિ દેવોનું પણ તે પ્રમાણે પદ બાણવું. અર્ચમાદિથી અર્ધ ભાગે કર્ણ દેવ વિભાગ કર્ણથી અર્ધ ભાગમાં ચારે તરફના ચોવીશ દેવ અને બહારના કર્ણના અર્ધ ભાગે આઠ દેવ. આ ચોસઠ પદનો વાસ્તુ ભદ્રક બાણવો. ૧૫૩ થી ૧૫૫

કામદ વાસ્તુ

બ્રહ્મા નવપદો મધ્યે પદ્મપદા અર્ચમાદયઃ ।
 દ્વિપદા મધ્ય કર્ણાદ્યા દ્વાત્રિશદેક પાદકાઃ ॥ ૧૫૬॥

નવપદના બ્રહ્મા મધ્યે છ પદના અર્ચમાદિ દેવો બે પદ મધ્ય પદ દેવ અને બીજીશ દેવ અઢેક પદના. ૧૫૬

સતપદ ભદ્રાચ્ય વાસ્તુ

તતઃ શતપદં વક્ષ્યે પૂજ્યં પ્રાસાદ મંડપે ।
 બ્રહ્માદ્યાઃ સકલાશ્ચૈ વાષ્ટપાદા અર્ચમાદયઃ ॥ ૧૫૭॥
 દ્વિપદા બ્રહ્મકર્ણેષ્ટૌ બ્રાહ્મેષ્ટૌ સાર્ધં પાદકાઃ ।
 શેષાશ્ચૈકપદા જ્ઞેયાશ્ચતુર્વિંશતિ સદૂચ્યયા ॥ ૧૫૮॥

સો પદનો વાસ્તુ પ્રાસાદ તથા મંડપે પૂજવો, બ્રહ્મા સોળ ભાગ, આઠ ભાગ અર્ચમાદિ દેવો, બે ભાગ બ્રહ્માના, કર્ણના આઠ દેવો, બહારના પદમાં કોણના અર્ધ ભાગે આઠ દેવો અને શેષ રહેલ દરેક અઢેક પદમાં ચોવીશ દેવો કેમે સ્થાપવા. ૧૫૭-૧૫૮

સહસ્રપદં સર્વતોભદ્ર વાસ્તુ

દ્વાત્રિશદંશા પૃથુલે ચદ્રૈર્ધ્યે કોણેષુવર્જ્યા જિન સંખ્યભાગાઃ ।

एतत्पदानां कथितं सहस्रं क्षेत्रं च सर्वोत्तम मेव वास्तु ॥ ॥१५९॥

આડા અને ઉભા એવા બત્રીશ (૩૨) કોઠાઓ કરવા. એટલે એક હજાર ચોવીશ (૧૦૨૪) કોઠાઓ થશે. તે કોઠાઓના દરેક ખુણાઓમાં છ-છ કોઠા ત્યાગવા (ચોવીશ કોઠાઓ છોડવા) એટલે એક હજાર પદ્મનો વાસ્તુ થાય. એ વાસ્તુ સર્વ વાસ્તુઓમાં ઉત્તમ બાબુવો. ૧૫૯

मध्ये ब्रह्मा पूजनीय शतांशैश्चत्वारिं शब्दिः पदै ब्राह्मत्रीथी ।

प्रोत्काद्वेवा अयमाद्या अशीत्या मध्ये कोणेषुशतं चाष्टषष्ठया ॥ ॥१६०॥

એ હજાર પદ્મના વાસ્તુમાં મધ્ય ભાગે સો (૧૦૦) પદ્મમાં બ્રહ્મા પૂજવા અને એ બ્રહ્માની ચારે બાજુએ દશ (૧૦) પદ્મની વીથી રાખવી, તથા અર્ધમાદિ ચાર દેવતાઓ એંશી પદ્મમાં પૂજવા તથા ખુણાના આઠ દેવો એકવીશ પદ્મના પૂજવા. ૧૬૦

काणेन्धयो नंदपदैः सुराश्वशेषास्तु ब्रह्मा वसु भागिनश्च ।

वीथी च बाहूमे रविभाग युत्कं शतपदानां कथितं मुनींद्रैः ॥ ॥१६१॥

બહાર ખુણાઓના ચાર દેવતાઓ નવ-નવપદ્મના પૂજવા, બાકીના દેવો આઠ આઠ પદ્મના પૂજવા, બહારની વીથી ચારે તરફ છવીશ છવીશ કોઠાઓની થાય અને ચારે દિશાઓના ખુણાઓના બે-બે કોઠાઓ બાકી રહે એ રીતે બહારની વીથીના સર્વભળી (૧૧૨) એકસો બાર અંશો થાય એમ મુનિઓએ કહ્યું છે. ૧૬૧

दुर्ग प्रतिष्ठा विषये निवेशे तथा महार्चासुच कोटिहोमे ।

मेरौ च राष्ट्रेषुपि सिद्धलिङ्गे वास्तुः सहस्रेणपदैः प्रपूज्यः ॥ ॥१६२॥

એક હજાર પદ્મનો વાસ્તુ દુર્ગ પ્રતિષ્ઠા વખતે તથા મહાનગર વસાવતા, મોટી પૂજા વખતે, કરોડ આહૂતિના હોમ વખતે, તથા મેરૂ પ્રાસાદ વખતે તથા દેશ વસાવવો હોય, તથા મોટા લિંગની સ્થાપના વખતે એટલે ઠેકાણે પૂજવો કહેલ છે. ૧૬૨

વાસ્તુ મળ્ડલ દેવો

ईशस्तथाच पर्जन्यो जयो माहेन्द्र एव च ।

आदित्यः सत्यभृशौ चाऽन्तारिक्षान्ताऽष्ट पूर्वतः ॥ ॥१६३॥

૧. ઇશ, ૨. પર્જન્યો, ૩. જય, ૪. ઈન્દ્ર, ૫. સૂર્ય, ૬. સત્ય, ૭. ભૃશો, ૮. આકાશ, એ આઠ દેવ, પૂર્વ દિશાના પદ્મમાં સ્થાપવા. ૧૬૩

અગ્નિઃ પૂષા ચ વિતથો ગૃહક્ષતો યમ સ્તથા ।

ગન્ધર્વો મૃજ્જરાજશ્ચ મૃગાન્તાશ્ચાષ્ટ દક્ષિણે ॥ ૧૬૪ ॥

૧. અગ્નિ, ૨. પુષ, ૩. વિતથ, ૪. ગૃહક્ષતો, ૫. યમ, ૬. ગન્ધર્વો, ૭. ભૃંગ, ૮. મૃગ એ આઠ દક્ષિણ દિશાના પદમા સ્થાપવા. ૧૬૪

પિત્તરો દૌવારિકશ્ચ સુગ્રીવઃ પુષ્પદંતકઃ ।

વરુણશ્ચાસુરઃ શોપઃ પાપયક્ષ્મા તુપશ્ચિમે ॥ ૧૬૫ ॥

૧. પિતરો, ૨. દૌવારિક, (નદિ) ૩. સુગ્રીવ, ૪. પુષ્પ દંત, ૫. વરુણ, ૬. અસુર, ૭. શોપ, ૮. પાપક્ષ્મા, (યમ) એ પશ્ચિમ દિશાના પદમાં સ્થાપવા. ૧૬૫

રોગોનાગસ્તુ મુખ્યશ્ચ મહ્લાટઃ સોમ એવ ચ ।

ગિર્યાદિતિર્દિતિ શ્રેવાળ્તા વુત્તર દિશિ ક્રમાત્ ॥ ૧૬૬ ॥

૧. રોગ, ૨. નાગ. ૩. મુખ, ૪. ભદ્રલાટ, ૫. સોમ (કુબેર), ૬. શૈલ, ૭. અદીતિ, ૮. દીતિ એ આઠ ઉત્તર દિશાના પદમાં સ્થાપવા. ૧૬૬

બ્રહ્મકર્ણે તથા ચાષ્ટા વીશાન્યાદિ ક્રમેણ તુ ।

આપશ્ચૈવાપવત્સશ્ચ ઈશ કર્ણેતુ સંશ્રિતૌ ॥ ૧૬૭ ॥

બ્રહ્મ પદના ખુણે આઠ દેવ ઇશાન દિશાથી ક્રમે સ્થાપવા આપ અને આપવત્સ ઇશાન કોણે સ્થાપવા. ૧૬૭

સવિતા ચૈવ સાવિત્રી-અગ્નેર્યા તુ સમાશ્રિતૌ ।

ઇન્દ્ર ઇન્દ્રજયશ્ચૈવ નૈઋત્યા બ્રાહ્મણઃ સ્થિતૌ ॥ ૧૬૮ ॥

સાવિત્ર અને સવિતા અગ્નિ ખુણે સ્થાપવા. ઇન્દ્ર અને જયંત નૈઋત્ય ખુણે સ્થિર કરવા. ૧૬૮

રુદ્રશ્ચ રુદ્રદાસશ્ચ સંસ્થિતૌ વાયવીદિશિ ।

મરીચિશ્ચવિવસ્વાશ્ચ મિત્રશ્ચ પૃથ્વીઘરઃ ॥ ૧૬૯ ॥

રુદ્ર અને રુદ્રદાસ વાયવ્ય દિશાએ સ્થાપવા મરીચિ, વિવસ્વાન્, મિત્ર, પૃથ્વીઘર. ૧૬૯

પૂર્વાદિ ક્રમ યોગેન સંસ્થિતાશ્ચ ચતુર્દિશમ્ ।

એવંમાદિ ક્રમ યોગઃ સર્વેષાં વાસ્તુ મળ્ડલે ॥ ૧૭૦ ॥

પૂર્વાદિ ક્રમથી આરંભ દિશાએ સ્થાપવા. તે પ્રમાણે આદિ ક્રમથી સર્વ વાસ્તુ મળ્ડલે દેવ સ્થાપવા. ૧૭૦

ઈશાને ચરકી વાહમે ચિપિચ્છા તુચ પૂર્વતઃ ।

વિદારિકા-ગ્રિ કોણેચ જિહ્વાયાંચ દિગાશ્ચિતાઃ ॥ ૧૭૧॥

નૈઋત્યે પૂતના સ્કંદઃ પશ્ચિમે વાયુ કોણકે ।

પાપ રાક્ષસિકા સૌમ્યે ર્યમ સર્વાન્ પ્રકલ્પયેત્ ॥ ૧૭૨॥

ઈશાન કોણમાં બહાસ્ની બાબુએ ચરકી દેવતા, પૂર્વ દિશાએ ચિપિચ્છા, અગ્નિ કોણમાં વિદારિકા, જ'લા દક્ષિણે રહેલ છે, નૈઋત્ય કોણમાં પૂતના, પશ્ચિમે સ્કંદ, અને વાયુ કોણમાં પાપ રાક્ષસી અને ઉત્તરે અર્ધમા એ પ્રમાણે બહારના દેવો સ્થાપવા. ૧૭૧-૧૭૨

યઃ પૂજયેદ્ વાસ્તુમનન્ય ભક્ત્યા ન તસ્ય દુઃખ ભવતીહ કિંચિત્ ।

જીવત્ય સૌ વર્ષશતં સુખેન સ્વર્ગે નરસ્તિષ્ઠતિ કલ્પમેકમ્ ॥ ૧૭૩॥

જે પુરૂષ અનન્ય ભક્તિ વડે વાસ્તુ દેવને પૂજે છે તેને આ લોકમાં કોઈ પણ પ્રકારનું દુઃખ થતું નથી. એટલું જ નહિ પણ તે સૌ વર્ષ પર્થત સુખ શાંતિ પૂર્વક જીવે છે અને મૃત્યુ પછી એક કલ્પ સ્વર્ગમાં નિવાસ કરે છે. ૧૭૩

વાસ્તુ પૂજન ન કાર્યાણિ દોષં

વાસ્તુ પૂજાં પુરા કૃત્વા પશ્ચાદ્ ભવનમા વિશેત્ ।

અકૃત્વા વાસ્તુ પૂજાદિ ગૃહસ્વામી વિનશ્યતિ ॥ ૧૭૪॥

તસ્માત્પૂજાં વિધાયાદૌ ગૃહ દેવાલયાદિકે ।

પચ્ચધા પૂજનં વાસ્તોઃ ગૃહ કર્મણિ સર્વદા ॥ ૧૭૫॥

પ્રથમ વાસ્તુ પૂજન કરી પછી ગૃહમાં પ્રવેશ કરવો અને જો વાસ્તુ પૂજન પૂજન કાર્ય કર્યા વગર પ્રવેશ કરે તો ગૃહ સ્વામીનું મૃત્યુ થાય, માટે પ્રથમ વાસ્તુ પૂજન કરી પછી ગૃહ તથા દેવાલયાદિકનો પ્રારંભ તેમ જ પ્રતિષ્ઠાદિ કાર્યો કરવાં. હમેશાં ગૃહ કાર્યમાં પાંચ પ્રકારે વાસ્તુ પૂજન કરવું. ૧૭૪-૧૭૫

વાસ્તુ દેવો પૂજન વિધાન

एक पदादितो वास्तुर्यावत्पञ्चाश हस्तकः ।

द्वात्रिंशन्मण्डलान्येव क्षेत्र तूल्या कृतीनि च ॥ ૧૭૬॥

એક પદથી એક હજાર પદ સુધીનો, એક ગજથી પંચાસ ગજ સુધીનો વાસ્તુ પૂજવો તેમ જ ક્ષેત્રના આકાર પ્રમાણે આકૃતિવાળા અગ્રીશ મંડલો કરી વાસ્તુ પૂજવો. ૧૭૬

મણિભિઃ સ્વર્ણરુપાભ્યાં વિદ્રુમેણ કલેન વા ।

ચતુઃષ્ઠિપદં વાસ્તુ લિખેદ્વાપિ શતાંશકૈઃ ॥ ૧૭૭ ॥

પિષ્ટેન વાક્ષતૈઃ શુદ્ધૈસ્તતો વાસ્તુ સમર્ચયેત્ ।

પૂર્વોત્કેન વિધાનેન વલિ પુષ્પાદિ ચાર્પયેત્ ॥ ૧૭૮ ॥

મણિ, સુવર્ણ, રૌપ્ય, પ્રવાળ, અને કૂલો વડે ચોસઠ-અથવા સો પદનો વાસ્તુ કરવો તેમ જ પિષ્ટ (લોટ) તથા શુદ્ધ અક્ષત (ચોખા) વડે વાસ્તુ રચવો અને પછી વાસ્તુનું પૂજન કરવું તથા પૂર્વોક્ત વિધાનથી બધી પુષ્પાદિ અર્પણ કરવાં. ૧૭૭-૧૭૮

વાસ્તુ દેવો બલી—

ઈશે ધૃતાન્નમપરેસદૃતૌદનંચદદ્યા જ્યાય હરિતાંત્ર મેવ કૂર્મૈ ।

રક્ષાનિ પૈષ્ટિકમયં કુલિશં સુરેન્દ્રે ધૂમ્રંવિતાન મુદિતંચદિવાકસ્ય ॥ ૧૭૯ ॥

ઈશને ધી ને ખીચડી, પર્જન્યને ભાત ને ધી, જયને લીલા રંગનું વસ્ત્ર અને લોટનો કાચબો, ઇન્દ્રને લોટનું વજ્ર અને પંચ રત્ન, સૂર્યને કારવા વસ્ત્રનો ચંદરવો. ૧૭૯

ગોધૂમ યુત્ક ઘૃતમેવ સત્યે મત્સ્યાન્ મૃશે સંકલિ મંતરિક્ષે ।

વન્દૌ સુચૌ પુણિતથૈવલાજાનૃદદ્યાદ ધર્મેચળ કૌદંનશ્ચ ॥ ૧૮૦ ॥

સત્યને ઘઉં અને ધી, ભૃંશને માછલાં, આકાશને તલ સાકળી, અગ્નિને ચોખાનો અર, પુષાને ડાંગરની ધાણી, અધર્મને (વિતેથને) ચણાના બાકળા અને ભાત. ૧૮૦

મધ્વન્નંચ ગૃહક્ષતાય યમતો માંસૌદ નંદાપયેત્ ।

ગંધર્વેશતપત્ર મોદનમિદં મૃગેજ્જિઘ્ઘાં તથા ॥ ૧૮૧ ॥

પ્રોત્કાનીલયચા મૃગાય પિતૃતોદેયાશ્ચસન્મોદકાઃ ।

પૈષ્ટં કૃણ્ણવલિં તથૈવ ત્રિધિવદધાશ્ચ દૌવારિકાઃ ॥ ૧૮૨ ॥

ગૃહ ક્ષતને મધ અને અન્ન, યમને માંસ અને ભાત, ગંધર્વને ભાત અને શેવંત્રાના કૂલ (ગુલદાવદી), ભૃંગરાજને બકરાની જીભ, મૃગને લીલા જથ, પિતૃને લોડવા, દૌવારિકા (નંદી)ને અડદના લોટના વડા. ૧૮૧

સુગ્રીવાયચપૂપકા ગણવરે શ્વેતં પ્રસુનંપયઃ ।

પદ્મં વારુણ કે સુરાપ્ય સુરકે તૈલંતિલાઃ શેષકે ॥ ૧૮૩ ॥

પોપારુયેપિચપ્પવ માંસમુદિતં રોગા યમઘૌષધીઃ ।

ગોક્ષીરં ફણિને ચ મુરુચવિવુધે શ્રીચંડ મત્કૌ તથા ॥ ૧૮૪ ॥

સુગ્રીવને માલપુડા, પુષ્પ દંતને દ્વધ અને ઘોળા કુલ, વરુણને કમળ કાકડી, અસુરને મધ; (દાર), શેષને તલ અને તલતું તેલ, પાપને રાંધેલું માંસ, રોગને મદિરા અને ઔષધી, સર્પને ગાયતું દ્વધ, મુખને ચંદન અને ભાત, ૧૮૩-૧૮૪

લલ્લાટાય સુવર્ણકં ધનપતૌ મંડાજ દુગ્ધં તથા ।

સત્કું પર્વતકેદદિતેસ્તુલપિકાંદયા દ્વિતૌ પુરિકાં ॥ ૧૮૫॥

તત્ક્ષોરં દધિકં ક્રમેણ વિહિતં ત્વા પાપ વત્સે તથા ।

પ્યર્યમ્ણેઽરુણ ચંદનં ચ પયસાયુત્કા તથા શર્કરા ॥ ૧૮૬॥

ભલ્લાટને સુવર્ણ, કુખેરને માંડા બકરીનું દ્વધ, પર્વતને સાથવો, અદિતિને લાપશી, દિતિને પુરી, આપને દ્વધ, આપવત્સને દહી, અર્ધમાને રતાંદલી (રક્ત ચંદન) દ્વધને સાકર. ૧૮૫-૧૮૬

સાવિત્રે પિચલહ્નુકાશ્ચ સવિતુઃ પુષ્પાગુડાસ ઘૃતાઃ ।

દેયંચાય વિવસ્વતે ઘૃતયુતં દુગ્ધં તથા મોદકાઃ ॥ ૧૮૭॥

ઇંદ્રાણ્યે કુસુમસ્ત્રગિદ્ર જયકેદેયં તથા ચંપકં ।

મૈત્રે દુગ્ધઘૃતં ચ ગુગલ યુતો ગંધસ્તથા રુદ્રકે ॥ ૧૮૮॥

સાવિત્રને લાડુ, સવિતાને પુડા ગોળ અને ઘી, વિવસ્વાનને ઘી, દ્વધ અને લાડવા, ઇન્દ્રને પુષ્પની માળા ઇન્દ્રાણ્યને ચંપાતું ફૂલ, તથા મૈત્રને ઘી અને દ્વધ, રુદ્રને ગુગળનો ધૂપ અને કપુરાદિ સુગંધી પદાર્થો તથા દ્રવ્યો. ૧૮૭-૧૮૮

તત્સિદ્દમન્ત્વપિ રુદ્રદાસે સદ્રત્નમાલાં પૃથ્વીધરાય ।

પયસ્વિની ગામમૃતસ્યકુમ્ભં દધાદ્વિધૌસ્વર્ણમત્તોચ્ચિલેમ્યઃ ॥ ૧૮૯॥

રુદ્રદાસને રાંધેલું અન્ન, પૃથ્વીધરને રત્નની માળા, બ્રહ્માને દ્વધવાળી ગાય અને અમૃતનો ઘડો (દ્વધ ભરેલો) એ રીતે સર્વ દેવોને બલીદાન આપવું અને તે સાથે સર્વ દેવોને સુવર્ણ પણ મોકવું જોઈએ. ૧૮૯

સુરાસ્થિમાંસ વિહિતં ચરક્યૈ તથૈવ પીતૌ દનકં વિદાયૈ ।

રત્કૌદનૈઃ પુતનિકા ચૈનીયા મત્સ્યાસવેના પિત થૈવ પાપ ॥ ૧૯૦॥

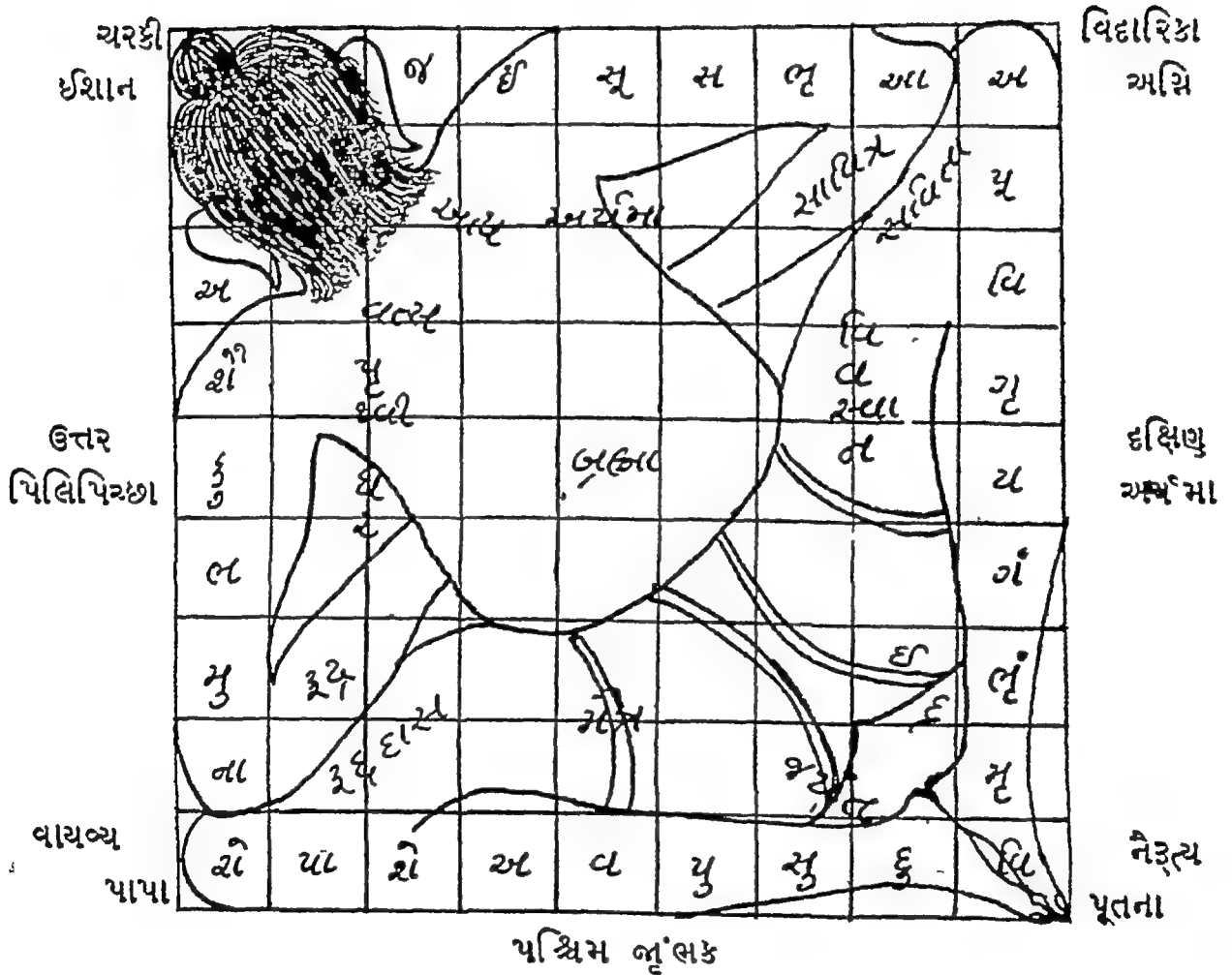
ચરકીને મદિરા અને માંસવાળું હાડકું, વિદારિકાને હળદર વડે ખીજો કરેલો ભાત, પુતનાને રૂધિર અને ભાત, પાપાને મદિરા અને માછલાં. ૧૯૦

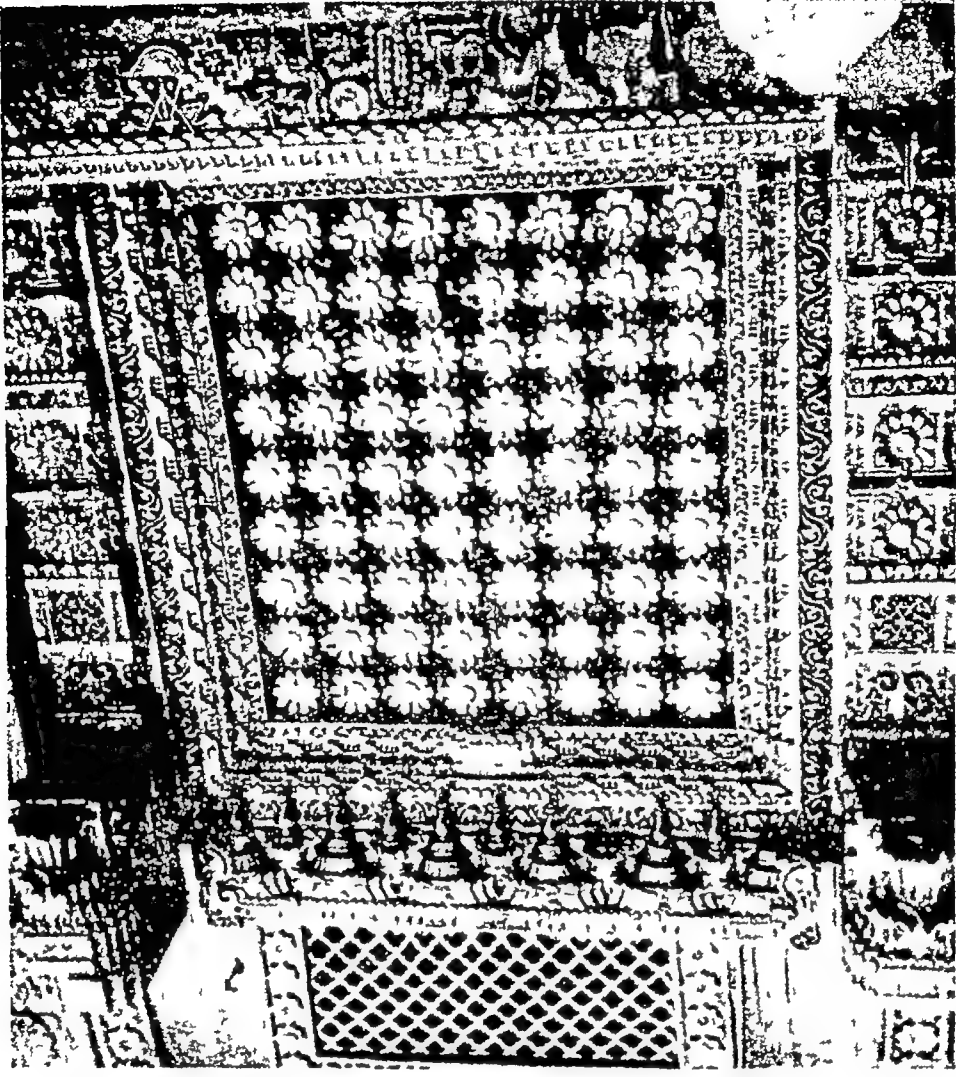
માંસપક્વં પિલિપિચ્છા યૈતજ્જંભાયૈ વિહિતં સઘઃ ।

સ્કંદા યૈતન્ મદિરા યુત્કં ત્વસ્થાર્યમ્ણે દિશિ પૂર્વાદૌ ॥ ૧૯૧॥

वास्तु ग्रन्थ मत वास्तु शयन

પૂર્વે રહે' ધ

પાટણ કલાત્મક કાળટ દર્શન

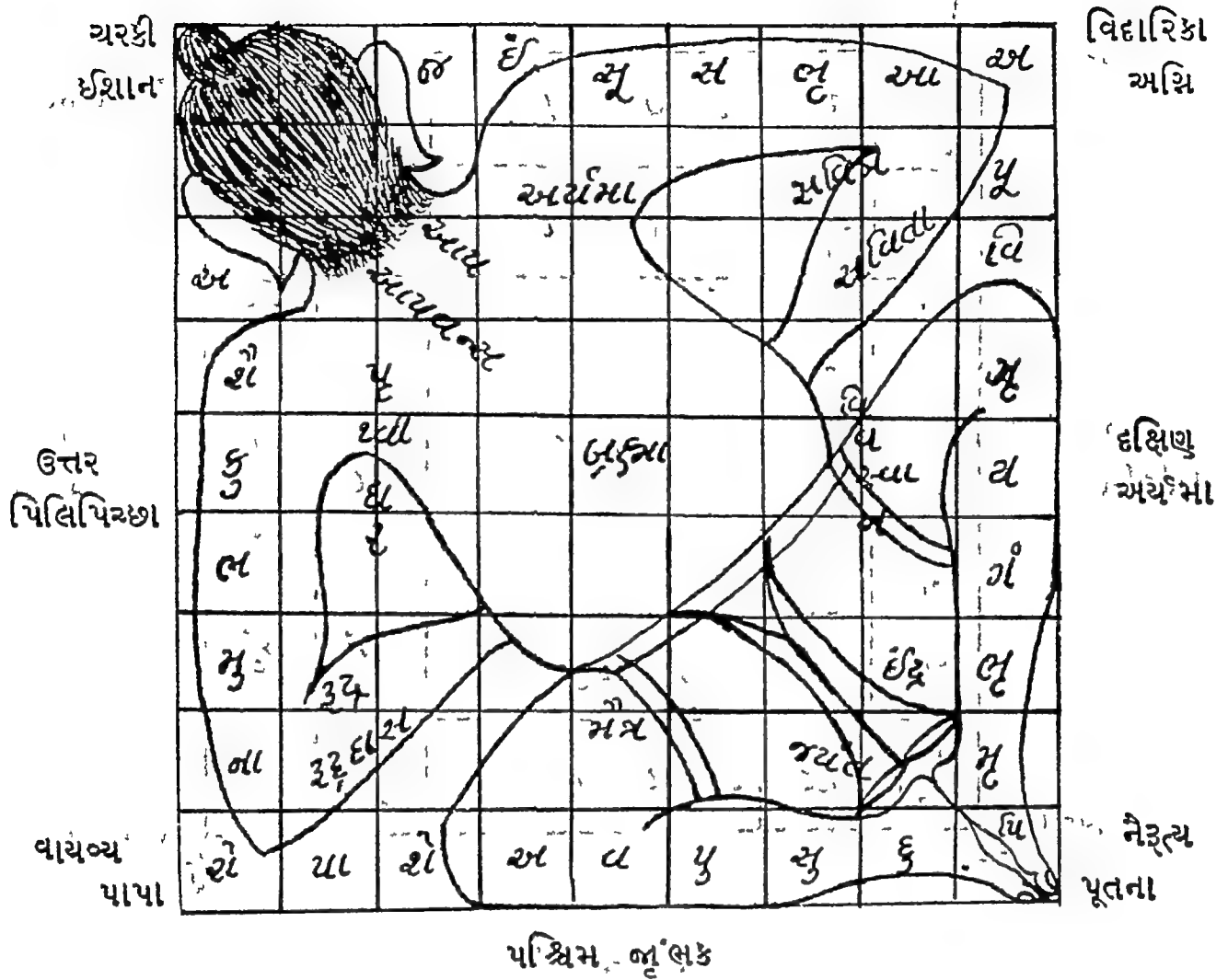
નંદિ દર્શન-મૈસુર

એમ્બુર જૈન દેરાસર દેવાંગના

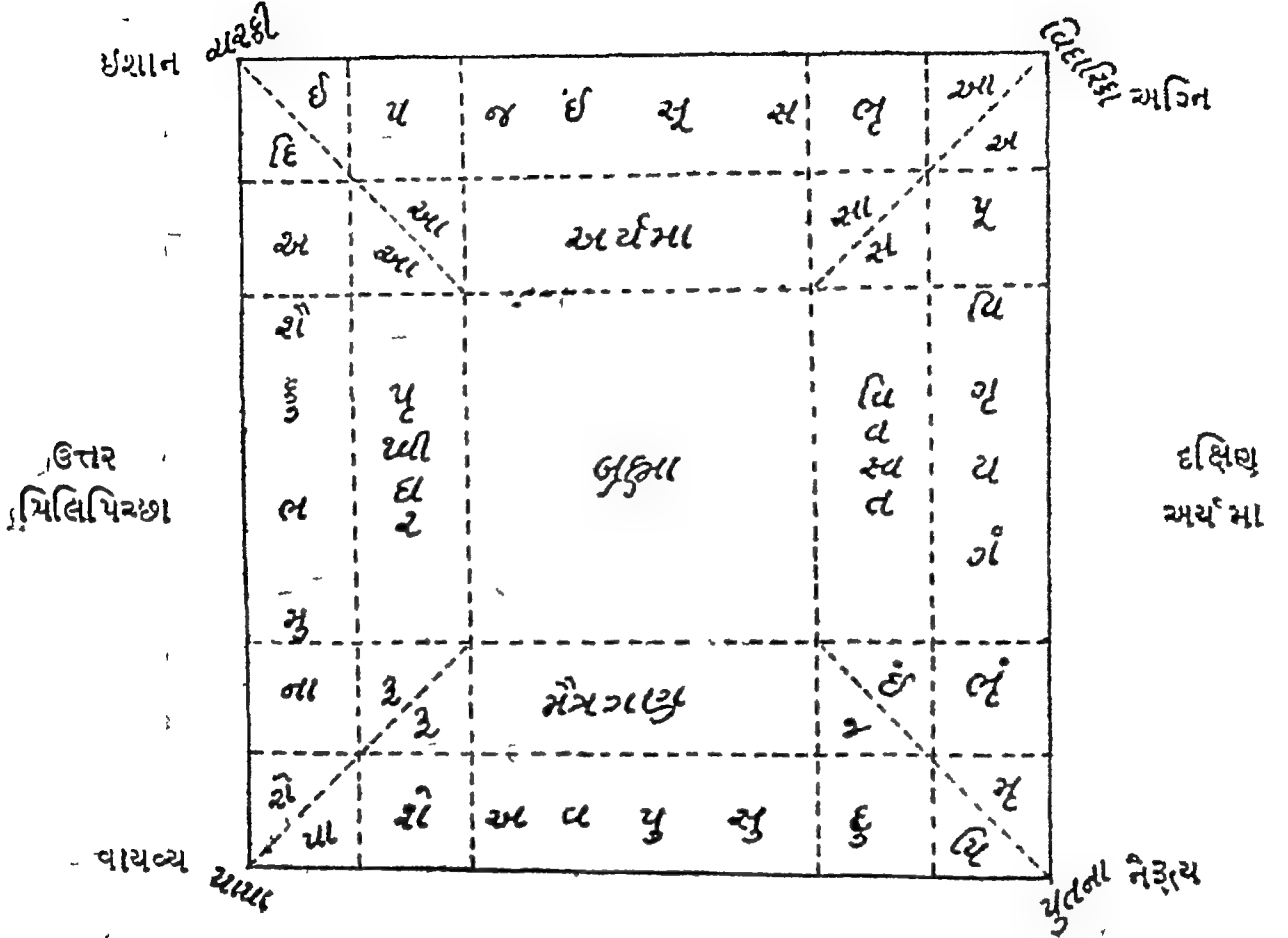
[એન. સી. સોમપુરા]

ਪ੍ਰਵਾਚਨ

એક પદ સ્વસ્તિ વાસ્તુ

પૂર્વ સ્કંધ

પશ્ચિમ જૂંમકં

પૂર્વ દક્ષિણ પશ્ચિમોત્તરા દિક્ષુ ક્રમેણ ।
સ્કંદમ્ અર્ચમણં જૂંમકં પિલિપિચ્છમ્ ॥

પૂર્વ, દક્ષિણ પશ્ચિમ અને ઉત્તર એ દિશાઓમાં ક્રમે સ્કંધ અર્ચમણ જૂંમકા અને પિલિપિચ્છમ્ રહેલ છે.

નોટ : વાસ્તુ પદમાં પૂર્વ આદિ દિશામાં શિલ્પ શાસ્ત્રના મતે પૂર્વે પિલિપિચ્છા દક્ષિણે જૂંમક, પશ્ચિમે સ્કંધ, ઉત્તરે અર્ચમા.

વાસ્તુ પ્રતિષ્ઠામાં પૂર્વે સ્કંધ, દક્ષિણે અર્ચમા, પશ્ચિમે જૂંમક, અને ઉત્તરે પિલિપિચ્છા, આ પ્રમાણે મતલેદ છે.

ચતુર્થ પદ પુષ્પક વાસ્તુ

સ્કંધ

૫

અરકી

ઈશાન

વિદ્યારિક્ત અગ્નિ

ઈ	૫	જ	ઈ	સૂ	સ્	ભૂ	અ
દિ	અ	અર્ચના				મા	પૂ
રો	પૃ	બ્રહ્મા				વે	વિ
કુ	પૃ					વ	ગૃ
ભ	દ					સ્થ	ચ
મુ	ર					લ	ગં
ના							
રો	૩	મૈત્ર ગણેશ				૨	ભૂ
પા	રો	અવ પુ સુ				કુ	ચિ

પિલિપિરઘાઉ

ક અર્ચના

વાયવ્ય

પાપા

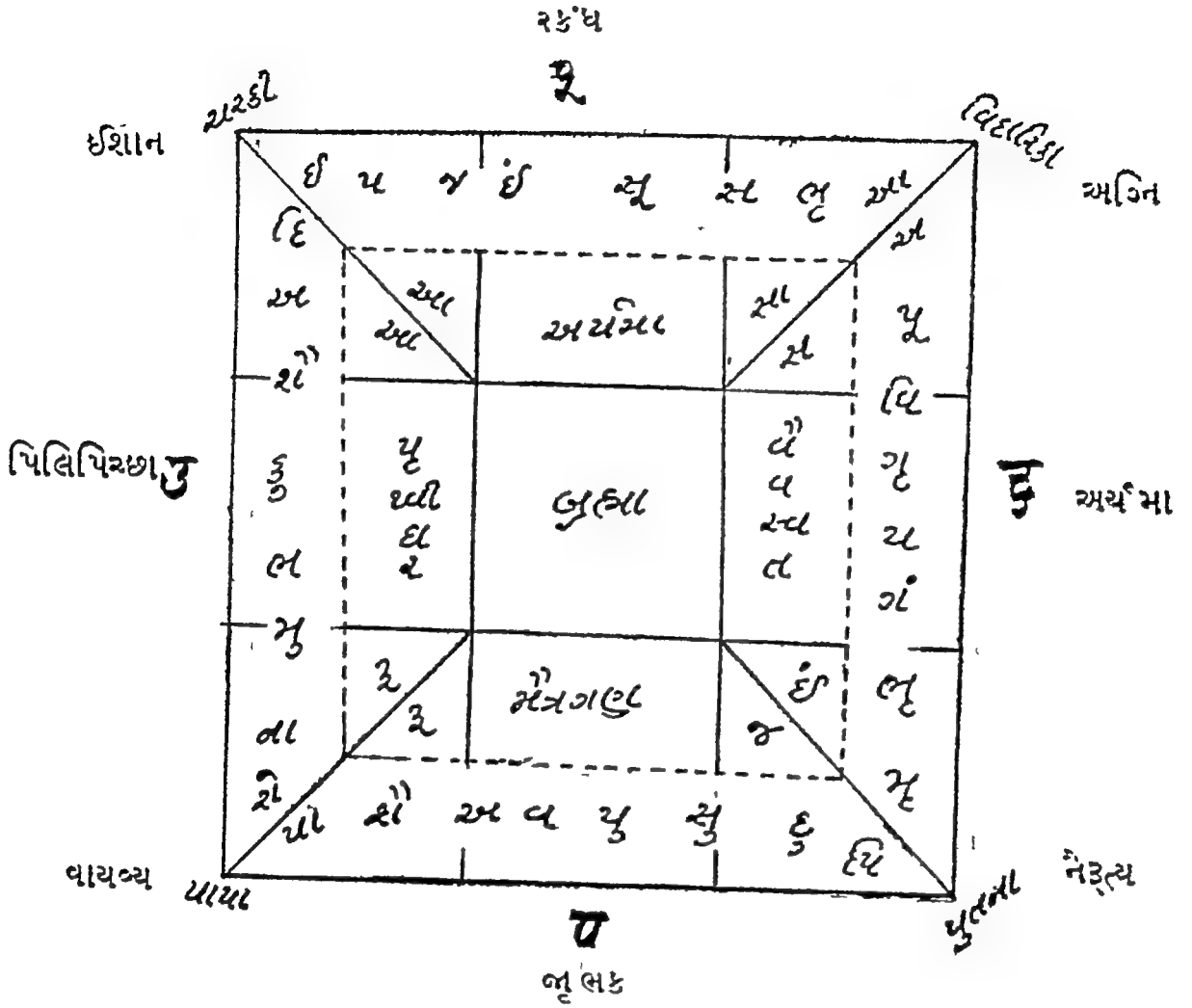
૫

ભૂલક

પુત્ર નૈરત્ય

નવ પદાનિ નન્દ વાસ્તુ

વાસ્તુ પૂજન દિક્:

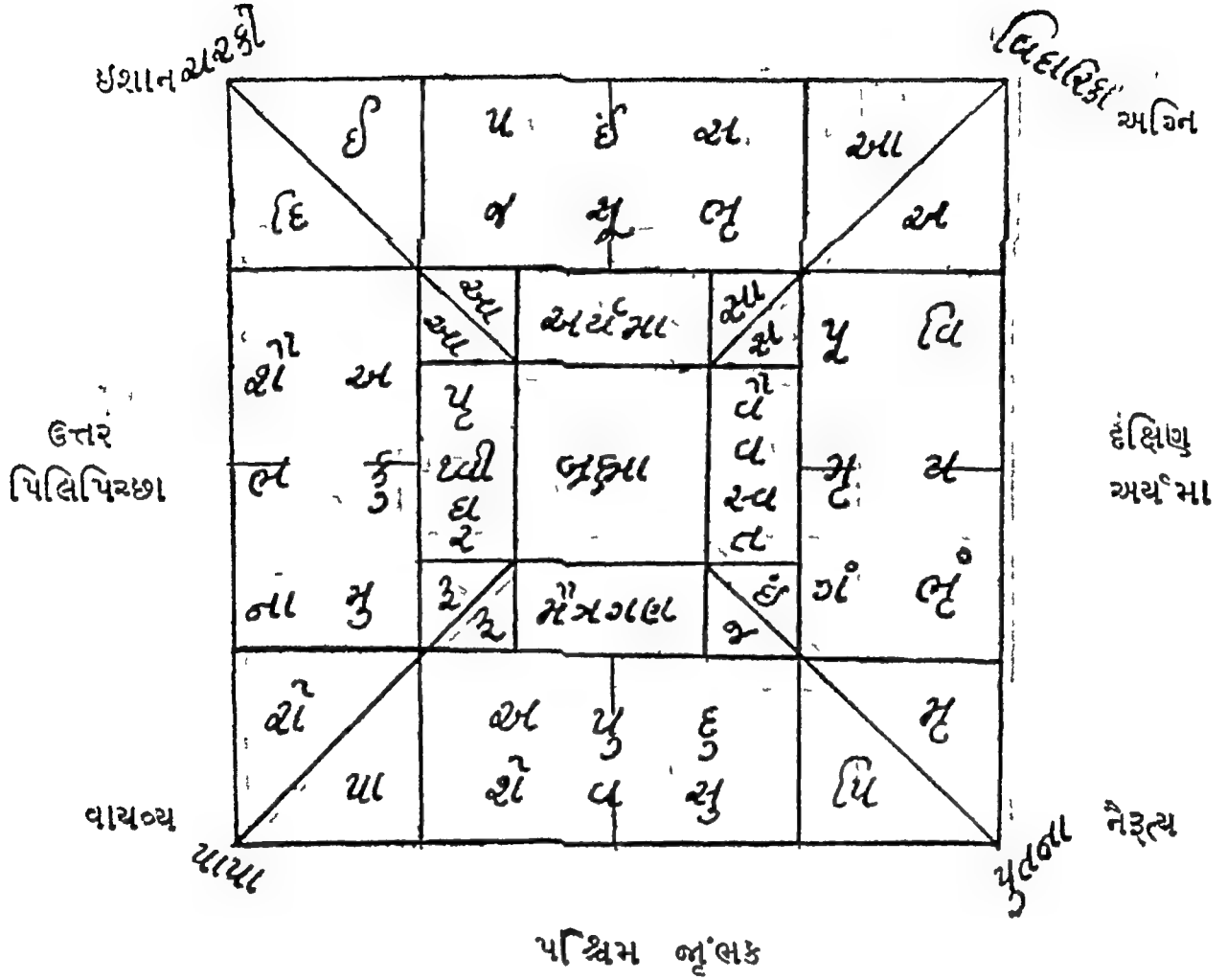
સિંહાદલૈઃ કુમ્ભ ધરાં વૃષાશ્ચ ત્રિમેત્રિમેઽર્કેંચ વુધૈનિરુત્કા ।
રક્ષોમરુચ્છામ્બુ કૃશાનુદિક્ષુ શુભાય કર્તુઃ સ્વલુ વાસ્તુપૂજા ॥

સિંહ, કન્યા, તુલા આ ત્રણ રાશિના સૂર્યમાં નૈઋત્ય ખુણે, વૃશ્ચિક, ધન, મકર વાયવ્ય ખુણે, કુંભ, મીન, મેષ, ઇશાન ખુણે, વૃષભ, મિથુન, કર્ક રાશિના સૂર્યમાં અગ્નિ ખુણે વાસ્તુ પૂજન કરવાથી શુભ ફલ કર્તા છે. ॥ વાસ્તુ મુક્તાવલી ॥

તા. ક. ઉપરનો શિલાન્યાસ દિશા નથી પણ દરેક યજ્ઞમાં નૈઋત્ય ખુણે વાસ્તુ પૂજે છે પણ રાશિ મુજબ વાસ્તુ પૂજવો શુભ છે.

ષોડશ પદ ષોડશાખ્ય વાસ્તુ

પૂર્વ સ્કંધ

પચીસ પદ કુલતિલક વાસ્તુ

સ્કંધ

ઈશાન	અરકી	પૂ					વિદ્યારિક્ષા અગ્નિ	
	ઈ	પ	જ	ઈ	ચૂ	સ	લૃ	આ
	દિ							અ
	અ	અ	અ	અર્ચમા	અ	અ		પૂ
	શૌ	અ						વિ
પિલિપિચ્છાઉ		કુ	પૃષ્ઠીદર	ભદ્રમા	વૈવસ્વત			ગૃ
		લ						ય
	મુ	કુ			દા			ગં
	ના	કુ	મિત્રગણ		જ			ભું
	શૌ							મૃ
વાયવ્ય	પાપા	શૌ	અ	વ	પુ	ચું	કુ	પિ
		પૃ					પુત્રા	નૈરુત્ય
		ભૃલક						

છત્રીશ પદ સુભદ્રો વાસ્તુ

સ્કંધ

પૂ

દિશાન અક્ષી

પિશાચિ અગ્નિ

પિલિપિચા

વ અર્થમા

વાયવ્ય ધામ

પુલના નૈરત્ય

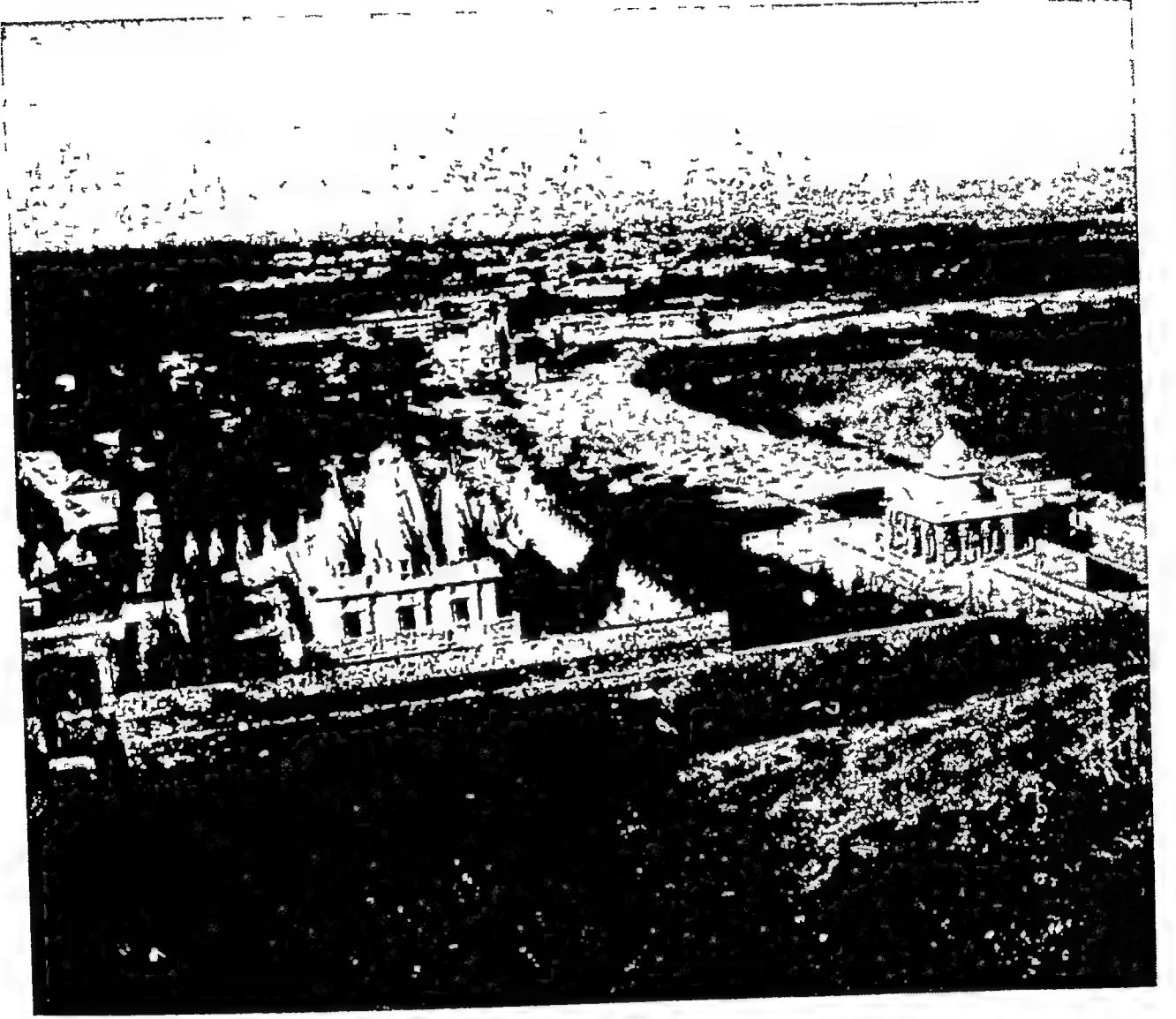
પ

નૃલક

ઈ દિ	પ ન	ઈ	ચૂ	સ	લૂ	આ અ
અ કુ	અ અ	અર્થમા	અ સ			કુ વિ
કુ ન	પૂ પી			વૌ વ	ગૌ ચ	ગૌ ગં
ન મુ	ઇ ર			વ વ		લૌ લું
ના રૌ	રૌ અ	મૌત્રગાહ		રૌ અ		રૌ રે
પા પા	રૌ અ	વ	પુ	પુ	કુ	વિ રે

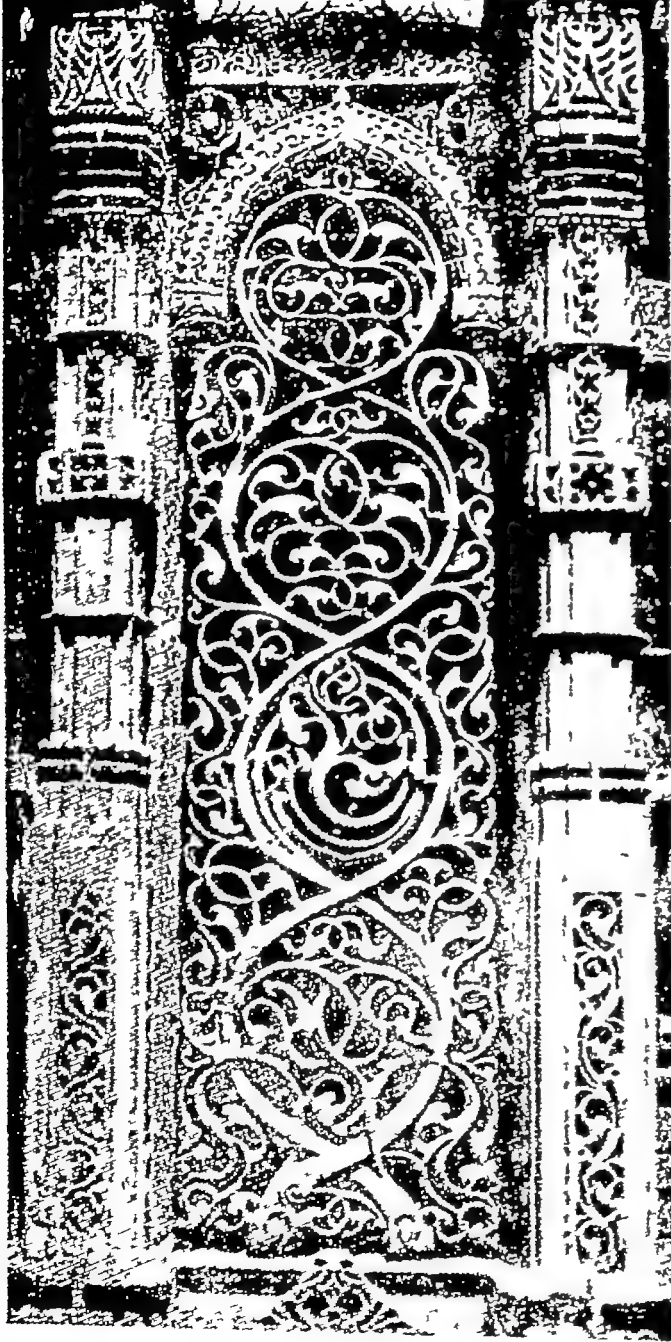

પ્રવચન સંકલન

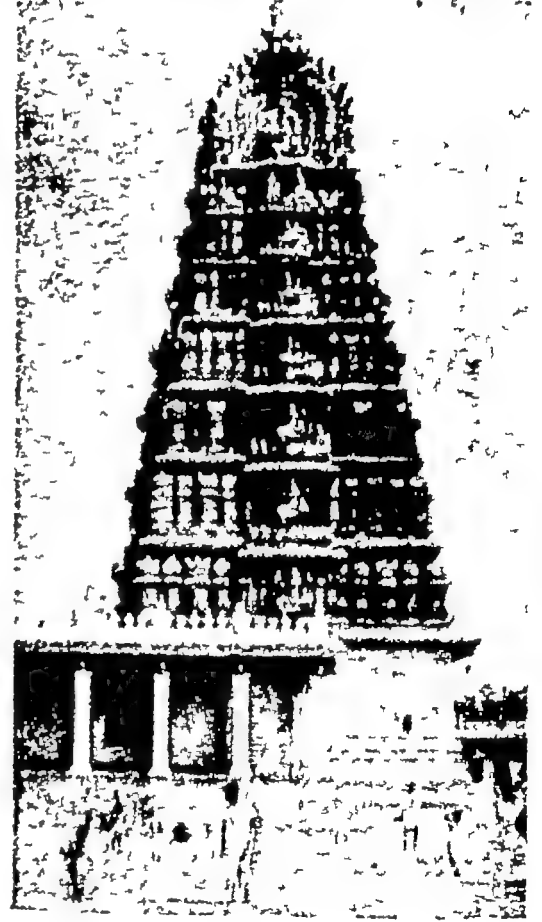
શત્રુજયપરથી પાલિતાણાનું વિહંગ દ્રશ્ય

રાણી રૂપમતિની મસ્જિદની બાજી અમદાવાદ

શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ

શ્રી ચામુડેશ્વરી ટેમ્પલ-મૈસુર

ભગત પ્રિન્ટરી, પાલિતાણા

પૂર્વ સંકલ્પ

એકાશીતિ પદ કામદ વાસ્તુ

પૂર્વ દિશા

દક્ષિણ દિશા

દક્ષિણ અગ્નિ

ઈ	ચ	ન	ઈ	સૂ	સ	લૃ	આ	અ
દિ	પૂર્વ દિશા		અગ્નિ		દક્ષિણ		પૂ	
અ								
શી								ગૃ
કુ	પૂર્વ દિશા		અગ્નિ		દક્ષિણ		ચ	
લ								ગં
મુ	પૂર્વ દિશા		અગ્નિ		દક્ષિણ		લું	
લા								
શી	ચા	શી	અ	વ	યુ	સુ	કુ	પિ

ઉત્તર
દિશાદક્ષિણ
અગ્નિદક્ષિણ
અગ્નિ

પશ્ચિમ દિશા

પૂર્વ દિશા

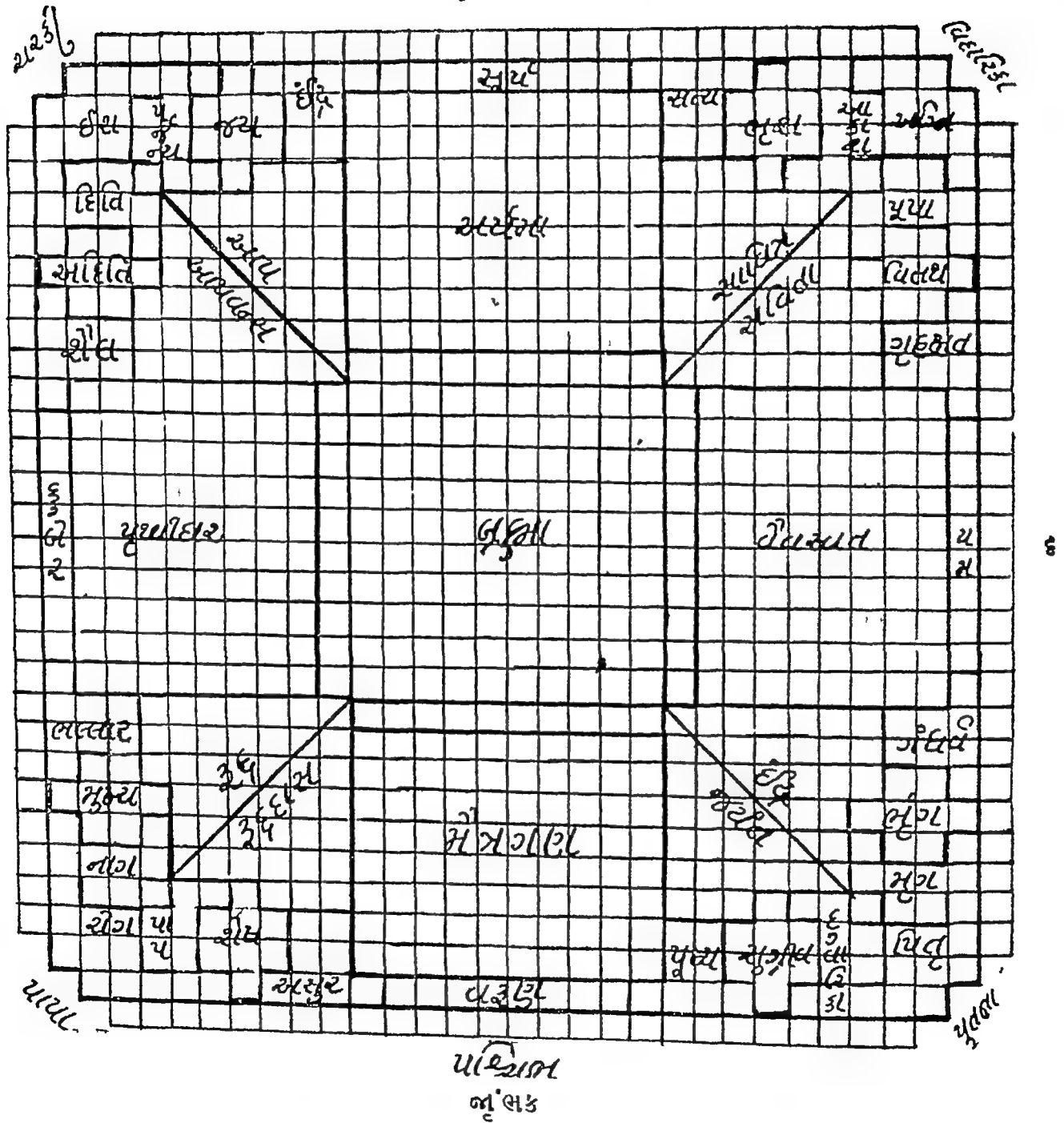
શતપદ મંદરાણ્ય વાસ્તુ

		સ્કંધ											
		પૂ											
ધશાન		અરકી		ઈ	પ	જ	ઈ	શૂ	સ	ભૃ	આ		વિહરિકા અગ્નિ
			દિ	અર્ધમા				સાવિક્ત સવિત્				અ	
			અ									પૂ	
પિલિપિન્ધા ઉ			શી	ભૂમા				વૈવ્યત				વિ	
			કુ									ગૃ	
			ભ									ય	વ અર્ધમા
			મુ									ગં	
			ના	મેઝ				ગૃંત્રિ				ભં	
			રો									મૃ	
વાયવ્ય		પાયા		પા	રો	અ	વ	પુ	મુ	કુ	પિ		પુતના નેરૂત્ય
				પ									
				ભૂલક									

२५'५

५५

વાસ્તુ ક્ષેત્ર	પદ	વાસ્તુ પૂજન
૧. સ્વસ્તિક વાસ્તુ	૧.	શ્રીધરં, રાજગૃહ, ગૃહાદિ દેવચોક્ષી
૨. પુષ્પક વાસ્તુ	૫.	દીક્ષા, વિવિધ યાત્રા, કન્યા લગ્ને.
૩. નન્દ વાસ્તુ	૯.	વન (વૃક્ષારોપણ) યાત્રાદિ કર્મ.
૪. પોઽશાખ્ય વાસ્તુ	૧૬.	લતિના તથા રૂચકાદિ મંડપ પ્રાસાદ ગૃહ.
૫. કુલ તિલક વાસ્તુ	૨૫.	ષટ કર્મ, ઇંદ્રાદિ કર્મ, માતૃકા, દીક્ષા.
૬. સુલદ્ર વાસ્તુ	૩૬.	શુભ કર્મોદિતે પરદેશ ગમને,
૭. મરીચિગણ વાસ્તુ	૪૯.	સમસ્ત જીર્ણોદ્ધાર આદિ કર્મમાં.
૮. ભદ્રક વાસ્તુ	૬૪.	ગામ, ખેટ, પુર, કુવા, કર્વટ, રાજગૃહ.
૯. કામદ વાસ્તુ	૮૧.	સમસ્ત ગૃહ, તૃણપટ આચ્છાદિ, ગૃહાદિમાં.
૧૦. ભદ્રાખ્ય વાસ્તુ	૧૦૦.	વિવિધ પ્રાસાદ મંડપ જગતીપીઠ લિંગ અને રાજ્ય ગૃહાદિમાં.
૧૧. સર્વતોભદ્ર વાસ્તુ	૧૦૦૦.	મેર્વાદિ પ્રાસાદ લિંગ, ષટ કર્મ, મહારથા, દેશ, રાષ્ટ્ર.

વાસ્તુ પદ દેવતા નામ પૂર્ણ પરિચય

૧. બ્રહ્મા	અખ્ય સંભવ	૧૭. મૃગ	અનન્ત સ્વયંભુ ધર્મ.
૨. ઇશ	શીખી, સર્વભૂતહર, હર	૧૮. પિતર	પિતૃ લોક વાસી દેવ
૩. પશ્યન્ત્ય	વૃષ્ટિમાન, અંબુદાધિપ	૧૯. નન્દી	દૌવારિકા પ્રમથનાથ ધીશ્વર
૪. જયન્ત	કશ્યપ લગવાન	૨૦. સુગ્રીવ	આદિ પ્રજાપતિ મનુ
૫. ઇન્દ્ર	મહેન્દ્ર સુરાધીશ	૨૧. પુષ્પદન્ત	વનિતા પુત્ર.
૬. સૂર્ય	મહેન્દ્ર વિવસ્વાન અહસ્કર	૨૨. વરુણ	પાયસાનાય, લોકપાલ
૭. સત્ય	ધર્મ, ભૂતહત,	૨૩. અસુર	રાહુ, સિદ્ધિકાત્મજ,
૮. ભૃંશ	કામ, મનમથ,	૨૪. શોષ	સૂર્ય પુત્ર, શનિશ્ચર
૯. આકાશ	અન્તરિક્ષ, નભસ,	૨૫. પાપયક્ષ્મા	ક્ષય
૧૦. અગ્નિ	વન્દિ	૨૬. રોગ	જ્વર
૧૧. પૂષા	માતૃગણ	૨૭. નાગ	વાસુકિ
૧૨. વિતથ	અધર્મ કલેરપ્રતિમાસુતઃ	૨૮. મુખ્ય	વિશ્વકર્મા, ત્વષ્ટા.
૧૩. ગૃહ ક્ષત	અંદ્રતનય, બુધ	૨૯. ભદ્રલાટ	અંદ્ર
૧૪. યમ	ત્રેતાધિપ, વિવસ્વાન-	૩૦. કુબેર	સોમ
	સૂર્યપુત્ર,	૩૧. શૈલ	પર્વતરાજ
૧૫. ગન્ધર્વ	નારદ	૩૨. અદિતિ	આદિત્યની માતા
૧૬. સિંગરાજ	નૈરૂતિ પુત્ર, ભૈરવ પુત્ર.	૩૩. દિતિ	કશ્યપ પરિન

૩૪.	અર્ચમા	સૂર્ય
૩૫.	વિવસ્વાન,	મૃત્યુ, ક્ષરીરહતા,
૩૬.	મૈત્રગણુ	હલધર, બળભદ્ર
૩૭.	પૃથ્વીધર	ક્ષિતિધ્ર, અનન્ત,
૩૮.	સાવિતૃ	વેદ માતા
૩૯.	સવિતા	દેવી ગંગા
૪૦.	ઇન્દ્ર	બલવાન હરિ
૪૧.	ઇન્દ્રજય જયંત	વજી
૪૨.	રૂદ્ર	મહેશ્વર
૪૩.	રૂદ્રદાસ	ભૃંગી
૪૪.	આપ	હિમવાન

૪૫	આપવત્સ	હિમવાન પુત્રી પાર્વતી
૪૬.	ચરકી	અગ્નિ આદિ કોણની ચાર
૪૭.	વિદારિકા	દેવીઓ રાક્ષસયોની
૪૮.	પુતના	બાણવી
૪૯.	પાપક્ષમા	
૫૦.	અર્ચમા	પૂર્વ આદિ આ ચાર
૫૧.	સ્કંધા	દેવો રાક્ષસયોની છે.
૫૨.	જાલા	
૫૩.	પિલિપિચ્છા	

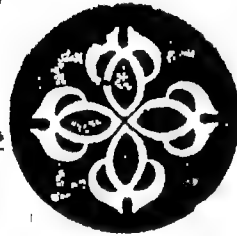
વાસ્તુદેવ બલિ પૂજા

૧.	ઇશ	ધી ને ખીચડી
૨.	પર્જન્ય	ભાત ધી
૩.	જય	લીલા રંગનું વસ્ત્ર
૪.	ઇન્દ્ર	લોટનો કાચળો,
		લોટનું વજ અને
		પંચરત્ન
૫.	સૂર્ય	કાટવા વસ્ત્રનો ચદરવો,
૬.	સત્ય	ઘઉં અને ધી;
૭.	ભૃશ	માછલા,
૮.	આકાશ	તલ સાકળી,
૯.	અગ્નિ	ચોખાનો ચર,
૧૦.	પુષા	ડાંગરની ધાણી,
૧૧.	વિતથ	ચણાના બાકળા ને ભાત
૧૨.	ગૃહ ક્ષત	મધ અને અન્ન,
૧૩.	યમ	માસ અને ભાત,
૧૪.	ગંધર્વ	ભાત સેવંતિના ફૂલ,
૧૫.	ભૃંગ	બકરાની જીભ.
૧૬.	મૃગ	લીલા જવ,
૧૭.	પિતૃ	લાડવા
૧૮.	નંદિ	અડદના લોટના લડા;

૧૯.	સુગ્રીવ	માલપુડા,
૨૦.	પુષ્પ	ફૂલને ઘોળા ફૂલ,
૨૧.	વરુણ	કમળ ટાંકડી,
૨૨.	અસુર	મધ (દારૂ)
૨૩.	શોષ	તલ અને તલનું તેલ.
૨૪.	યમ પાપક્ષમા	રાંધેલું માંસ,
૨૫.	રોગ	મદિરા અને ઔષધી
૨૬.	નાગ	ગાયનું ફૂલ
૨૭.	મુખ્ય	ચંદન અને ભાત
૨૮.	લલ્લાટ	સુવર્ણ
૨૯.	કુબેર	બકરીનું ફૂલ
૩૦.	શૈલ	સાથવો
૩૧.	અદિતિ	લાપશી
૩૨.	દિતિ	પુરી
૩૩.	આપ	ફૂલ
૩૪.	આપવત્સ	દહીં
૩૫.	અર્ચમા	રક્ત ચંદન (રતાંબલી)
		ફૂલ સાકર
૩૬.	સાવિતૃ	લાડુ
૩૭.	સવિતા	પુડા, ગોળ, ધી.

૩૮. વિવસ્વાન	ધી, હ્રધ, લાડવા.	૪૬. ચરકી	મદિરા અને માંસવાળુ
૩૯. ઇન્દ્ર	પુષ્પની માળા		હાડકું
૪૦. જ્યંત ઇન્દ્રજ્ય	અંપાનું ફૂલ	૪૭. વિદારિકા	હળદર વડે પીળો કરેલો
૪૧. મૈત્ર	ધી ને હ્રધ		ભાત;
૪૨. રૂદ્ર	ગુગળનો ધૂપ, કપુરાદિ	૪૮. પુતના	રૂધિરને ભાત,
	સુગંધી પદાર્થ	૪૯. પાપા	મદિરા અને માછલાં
૪૩. રૂદ્રદાસ	રાંધેલું અન્ન,	૫૦. પિલિપિચ્છા	રાંધેલું માંસ
૪૪. પૃથ્વીધર	રત્નમાળા,	૫૧. જાંભા	તાજી માંસ
૪૫. બ્રહ્મા	હ્રધવાળી ગાય અને	૫૨. સ્કંધા	મદિરા સાથે માંસ,
	અમૃતનો ઘડો	૫૩. અર્ચમા	વળગેલા માંસવાળુ હાડકું

આ પ્રમાણે બલિ આપી. સર્વ દેવોને સુવર્ણ મુકલું.

પ્રશસ્તિ

इति श्री विश्वकर्मन वास्तु कला चिंतन हर विद्या गुण कीर्ति प्रकाश शिल्प स्मृति
वास्तु विद्यायाम् शिल्पाचार्य नंदलाल चुनीलाल सोमपुरा सङ्गृहीते वास्तु पदाधिकार
नाम्नो तृतीयोऽध्यायः संपूर्णः

॥ चतुर्थोऽध्यायः ॥

वास्तु पूजन विधि

अथ तिलक धारण मन्त्र

स्वस्तिस्तु याऽविनाशारूपा पुण्य कल्याण वृद्धि दा ।

विनायक प्रिया नित्यं तां च स्वस्ति बुवंतु नः ॥ ॥१९२॥

अथाचमन प्राणायामौ

आचमन् ह्रीं केशवाय नमः । ह्रीं नारायणाय नमः । ह्रीं माधवाय नमः ॥ इति ॥

ततो ह्रीं गोविन्दाय नमः । ॥ इति हस्तं प्रक्षालयेत् ॥

प्राणायामः—ह्रीं नमो भगवते वासुदेवाय । ॥ इति ॥

पछी ड'डु डेअरनी अर्था (आंदले) करी पवित्री अथवा वींटी नमः। डाये धारण करी आचमन प्राणायाम करवां अने शान्ति पाठ सांख्यवे।

शान्ति पाठः

यात्रीः स्वयं सुकृतिनां भवनेष्वलक्ष्मीः ।

पापात्मनां कृतधियां हृदयेषु वुद्धिः ॥ ॥१॥

श्रद्धा सत्तां कुलजन प्रभवस्य लज्जा ।

तां त्वां नताः स्म परिपालय देवि विश्वम् ॥ ॥२॥

किं वर्णयाम तव रूप मचिन्त्यमेतन् ।

किञ्चाति वीर्य मसुर क्षयकारि भूरि ॥ ॥३॥

किञ्चा हवेषु चरितानि तवाति यानि ।

सर्वेषु देव्य सुरदेव गणादि केषु ॥ ॥४॥

हेतुः समस्तजगतां त्रिगुणापि दोषै ।

न ज्ञायसे हरिहरादिभिरप्यपारा ॥ ॥५॥

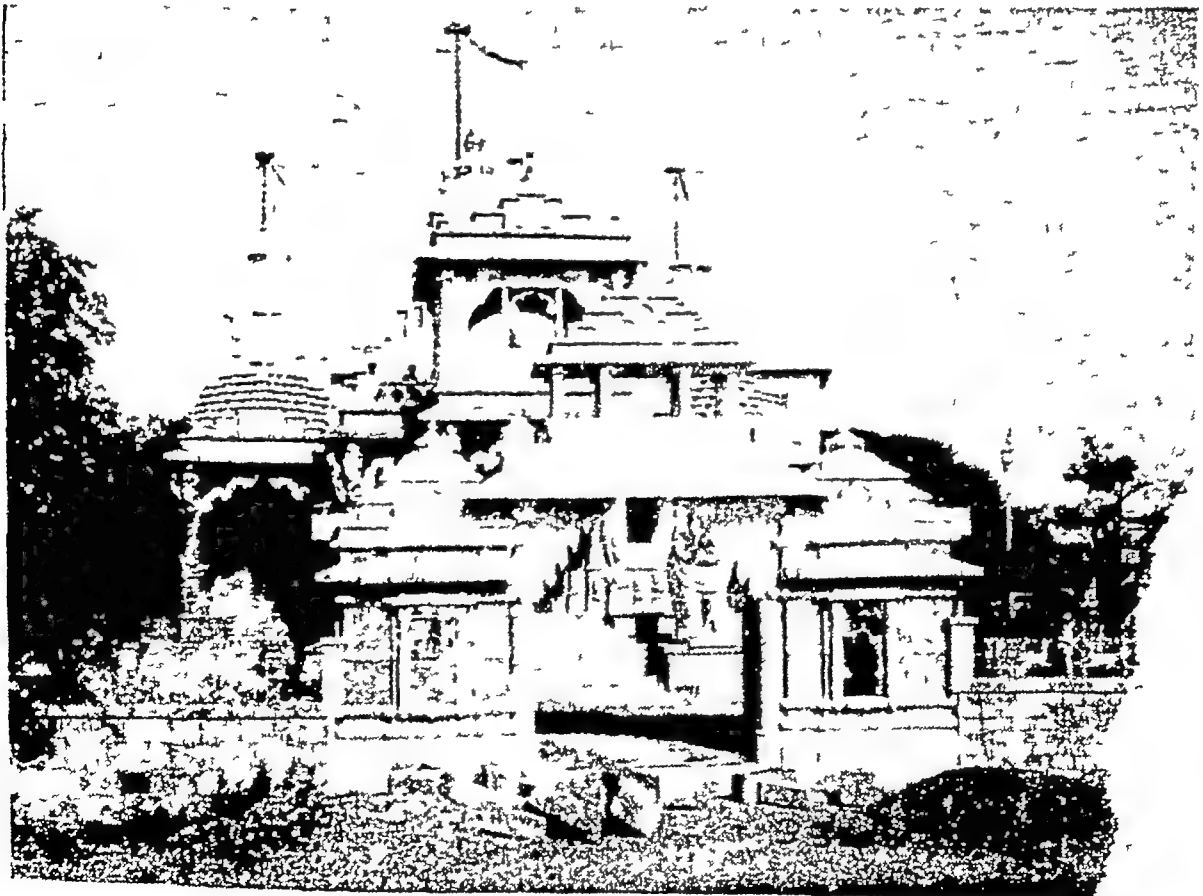
सर्वाश्रयाखिल मिदं जगदंशभूत—

भव्याकृता हि परमा प्रकृतिस्त्वमद्या ॥ ॥६॥

શ્રી પદ્માવતિ પાર્શ્વનાથ—એમ્બુર.

[એન. સી. સોમપુરા]

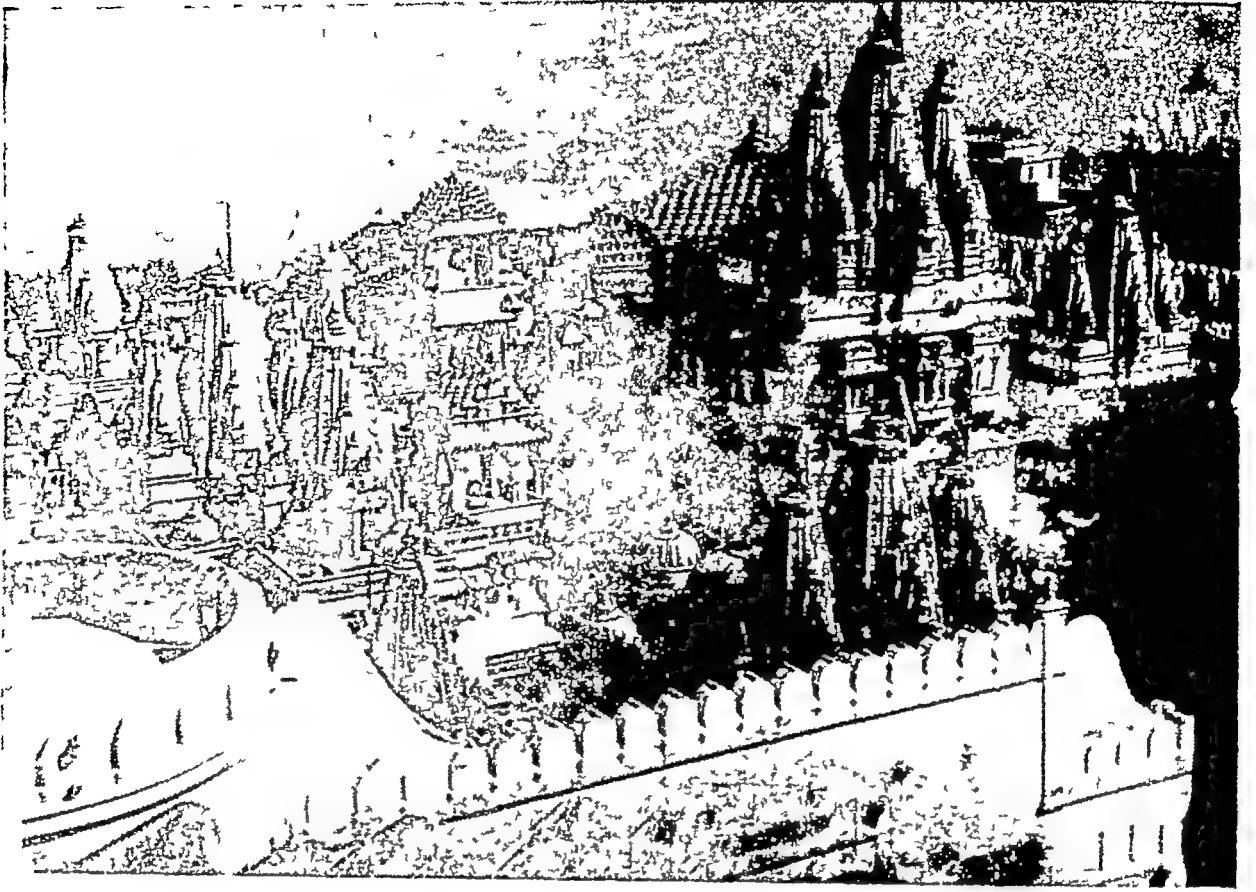

શ્રી એમ્બુર જૈન દેરાસર સાઇડ દર્શન.—મુંબઈ.

[એન. સી. રે]

શિલ્પ રમ્ભતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ

ભરત પ્રિન્ટરી, ૫

શ્રી સિદ્ધગિરિ દર્શન—પાલિતાણા

હેર

સર્વ

સુર જૈન દેરાસર સાઇડ દર્શન
વાસ્તુ વિધાયમ

[એન. સી. સોમપુરા.]
ભરત પ્રિન્ટરી, પાલિતાણા.

यस्याः समस्तसुरता समुदीरणेन ।

तृप्तिं प्रयाति सकलेषु मखेषु देवी ॥ ॥७॥

स्वाहासि वै पितृगणस्य च तृप्ति हेतु ।

रुच्यर्थसे त्वमत एव जनैः स्वधा च ॥ ॥८॥

शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥ सुशान्तिर्भवतु ।

अथ वास्तु देव वन्दनम्

वास्तोष्पते नमस्तुभ्यं भूशय्या भिरत प्रभो ।

मद्गृहे धनधन्यादिसमृद्धिं कुरु सर्वदा ॥ ॥९॥

गुरुपादाभि वन्दनम्

ब्रह्मानन्दं परम सुखदं केवलं ज्ञान मूर्ति ।

द्वन्द्वातीतं गगन सदृशं तत्त्वमस्या दिलक्ष्यम् ॥ ॥१०॥

एकं नित्यं विमल मचलं सर्वधी साक्षी भूतं ।

भावा तीतं त्रिगुण रहितं सद्गुरुं तं नमामि ॥ ॥११॥

श्री मन्महा गणाधिपतये नमः ॥ इष्ट देवताभ्यो नमः ॥

कुल देवताभ्यो नमः ॥ ग्राम देवताभ्यो नमः ॥

स्थान देवताभ्यो नमः ॥ वास्तु देवताभ्यो नमः ॥

वाणी हिरण्यगर्भाभ्यां नमः ॥ श्री लक्ष्मी नारायणाभ्यां नमः ॥

श्री उमा महेश्वराभ्यां नमः ॥ सर्वभ्यो देवेभ्यो नमः ॥

सर्वेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो नमः ॥

निर्विघ्नमस्तु ॥

सुमुखश्चैक दंतश्च कपिलो गजकर्णकः ।

लंबोदरश्च विकटो विघ्ननाशो विनायकः ॥ ॥१॥

धूमकेतुर्गणाध्यक्षो भालचंद्रो गजाननः ।

द्वादशैतानि नामानि यः पठेच्छृणु यादपि ॥ ॥२॥

विद्यारंभे विवाहेच प्रवेशे निगर्मे तथा ।

संग्रामे संकटे चैव विघ्नस्तस्य न जायते ॥ ॥३॥

शुक्लां वर धरं देवं शशिवर्णं चतुर्भुजं ।
 प्रसन्न वदनं ध्यायेत्सर्वं विघ्नोप्रशान्तये ॥ ॥४॥
 अभीप्सितार्थं सिद्ध्यर्थं पूजितोयः सुरासुरैः ।
 सर्वं विघ्नहर स्तस्मै गणाधिपतये नमः ॥ ॥५॥
 सर्वं मांगल मांगल्ये शिवे सर्वार्थ साधिके ।
 शरण्ये त्र्यम्बके गौरी नारायणि नमो स्तुते ॥ ॥६॥
 सर्वदा सर्व कार्येषु नास्ति तेषाम मंगलं ।
 येषां हृदिस्थो भगवान् मंगलायतनं हरिः ॥ ॥७॥
 तदेव लग्नं सुदिनं तदेव तारावलं चंद्रवलंतदेव ।
 विद्यावलं दैव वलंतदेव लक्ष्मीपते तैत्रियुगं स्मरामि ॥ ॥८॥
 लाभस्तेषां जयस्तेषां कुतस्तेषां पराजयः ।
 येषां मिदीवरः श्यामो हृदयस्थो जनार्दनः ॥ ॥९॥
 यत्र योगेश्वरः कृष्णो यत्र पार्थो धनुर्धरः ।
 तत्र श्री विजयो भूति ध्रुवा नीति मति र्मम ॥ ॥१०॥
 विनायकं गुरुं भानुं ब्रह्मा विष्णु महेश्वरान् ।
 सरस्वती प्रणम्यादौ सर्वं कार्यार्थं सिद्धये ॥ ॥११॥
 सर्वेष्वारंभ कार्येषु त्रयस्त्रि भुवनेश्वराः ।
 देवा दिशंतुनः सिद्धि ब्रह्मेशान जनार्दनाः ॥ ॥१२॥
 आपदा भवहर्तारं दातारं सर्व संपदां ।
 लोकाभिरामं श्रीरामं भूयो भूयो नामाम्यहं ॥ ॥१३॥
 विश्वेशं माधवं तुङ्गि दंडपाणी च भैरवं ।
 वंदे काशीं गुहां गंगा भवानी मणी कर्णिकां ॥ ॥१४॥

आ प्रभाणे स्मरणे नमस्कार वगेरे करी जमणा हाथमां अक्षत साथे पाणी
 राणी. (हस्ते साक्षात् जलमादाय) (वास्तु शांतिनो संकल्प देवे.)

ॐ विष्णु विष्णु विष्णुः श्रीमद् भगवतो महापुरुषस्य विष्णो राज्ञया. प्रवर्त मानस्य
 आद्यश्री ब्रह्मणाद्वितीये परार्थे श्री श्वेत वाराह कल्पे सप्तमे वैवस्वत मन्वन्तरे, अष्टाविंशति
 महायुगे कलियुगे कलि प्रथम चरणे भूर्लोके जम्बुद्वीपे नैमिषारण्ये आर्यावर्ता तदगत
 ब्रह्मवर्तक देशे कन्याकुमारीका नाम्नी क्षेत्रे श्री महानद्या नर्मदायाः उत्तरे तटे गंगायाः

પશ્ચિમ તટે ગોદાવર્યાત્તરે દેશ વર્ષ શ્રીમદ્ ભૂપતિ શાલીવાહન શાકે વૌદ્રાવતારે અસ્મિન્ વર્તમાને અમુક નામ્નિ સંવત્સરે, અમુક ઋતૌ, અમુક માસે, અમુક પક્ષે, અમુક તિથૌ, અમુક વાસરે, અમુક નક્ષત્રે, અમુક રાશિ સ્થિતે ચંદ્રે, અમુક રાશિ સ્થિતે શ્રી સૂર્યે, અમુક રાશિ સ્થિતે, દેવગુરુ શેષેષુ ગ્રહેષુ યથા રાશિ સ્થાન સ્થિતેષુ સત્સુ એવં ગુણ વિશેષણ વિશિષ્ટાયાં શુભં પુણ્ય તિથૌ મમાત્મનઃ શ્રુતિ સ્મૃતિ, પુરાણોક્ત પુણ્ય ફલ પ્રાપ્ત્યર્થ શ્રી ગણાધિપતયે પ્રીત્યર્થ યથા શક્તિ યથા જ્ઞાનેન યથા મીલિતો-પચાર દ્રવ્યૈર્ધ્યાના અસ્માકં સર્વેષાં કુટુમ્બાનાં ક્ષેમસ્થૈર્યાયુરારોગ્યૈશ્વર્યાદ્યમિ વૃદ્ધિર્વૃક્ષકમેતત્ વાસ્તુ સ્થિરતા સિદ્ધિર્વૃક્ષકં ગૃહાધિકરણ કાષ્ટશલ્ય મેદિની દોષ નાનાવિધ જીવહિંસા જન્ય સફલદોષ પરિહારર્વૃક્ષકં ગૃહાધિકરણ સકુટુમ્બ સપરિવાર મત્કર્તૃક ચિરકાલ નિવાસસિદ્ધયે સગ્રહમર્થ શાલા કર્મ વૃક્ષકં વાસ્તુશાન્ત્યાખ્યં કર્માહં કરિષ્યે.

॥ અઙ્ગ સદ્કલ્પઃ ॥

પુનર્હસ્તે જલમાદાય તદંગભૂતં નિર્વિઘ્નતાસિદ્ધયર્થ ગણપતિપૂજનં સ્વસ્તિપુણ્યાહવાચનં માતૃકાપૂજનં વસોર્ધારાપૂજનં વૈશ્વદેવ સંકલ્પં આયુષ્ય મન્ત્રજપં નાન્દીશ્રાદ્ધં આચાર્યા-દિવરણં ચાહં કરિષ્યે ॥

પુનર્હસ્તે જલમાદાય તત્રાદૌ દિગ્રક્ષણં કલશાર્ચનં દીપપૂજનશ્ચાહં કરિષ્યે ॥

તત્ર ચ પ્રથમં કર્માઙ્ગતયા વિહિતાસન શુદ્ધિ ચ કરિષ્યે ॥

આસન શુદ્ધિઃ

ઓસાનાધો જલાદિના ત્રિકોણં વિલિખ્ય હ્રીં આધારશક્તિ કમલાસનાય નમઃ । સર્વો પચારાર્થે ગન્ધપુષ્પાર્ચ્યાં સંપૂજયામિ । ઇત્યાધારશક્તિ સંપૂજ્ય તદુપરિ કુશકમ્બ-લાઘનુદ્વેગકરમાસનમાસ્તીર્થ પૃથ્વીતિ મન્ત્રસ્ય મેરુપૃષ્ઠઋષિઃ । સુતલં છન્દઃ । કૂર્મોદિવતા । આસને વિનિયોગઃ । ઇતિ વિનિયોગં કૃત્વા ॥

પૃથ્વી ત્વયા ઘૃતા લોકાં દેવિ ત્વં વિષ્ણુના ઘૃતા ।

ત્વં ચ ધારય માં દેવિ પવિત્રં કુરુ ચાસનમ્ ॥ ૧૫ ॥

ચળમાને પોતાના આસનની નીચે પાણી કે ચંદન વડે ત્રિકોણ બનાવી હ્રીં આધારશક્તિ કમલાસનાય નમઃ એ બોલી ચંદન પુષ્પથી પૂજા કરવી પછી તેની ઉપર પોતાનું આસન બોઠવી. પૃથ્વીતિ મન્ત્રસ્ય મેરુ પૃષ્ઠ ઋષિઃ । એ વિનિયોગ બોલી બલ મૂકવું અને પૃથ્વીત્વયા ઘૃતા લોકા દેવિત્યં વિષ્ણુના ઘૃતા । ત્વં ચ ધારયમાં દેવિ-પવિત્ર કુરુ ચાસનમ્ એ મંત્ર બોલી પૃથ્વીની પ્રાર્થના કરવી. પછી હ્રીં પુષ્કરીકાશાય નમઃ

એમ બોલી પાણીથી પ્રોક્ષણ કરવું. હ્રીં અનન્તાસનાય નમઃ આદિ મંત્રોથી આસનને નમસ્કાર કરવા, અને સ્વસ્થ ચિત્તે આસન ઉપર બેસવું.

શિલા વન્ધનમ્

ઉર્ધ્વ કૈશિ વિરુપાક્ષિ માંસ શોણિત મોજને ।

તિષ્ઠ દેવિ શિલા મધ્યે ચામુણ્ડે હ્યપરાજિતે ॥ ૧૬॥

આ મંત્ર બોલી શિખાને (ચાટલી)ને ગાંઠ વાળવી.

દિગ્રક્ષણમ્

અપસર્પન્તુ તે ભૂતા યે ભૂતા ભૂમિ સંસ્થિતાઃ ।

યે ભૂતા વિઘ્ન કર્તાસ્તે નશ્યન્તુ શિવાજ્ઞયા ॥ ૧૭॥

અપક્રામન્તુ ભૂતાનિ પિશાચાઃ સર્વતો દિશમ્ ।

સર્વેષામ વિરોધેન શાન્તિકર્મ કરોમ્યહમ્ ॥ ૧૮॥

યદત્ર સંસ્થિતં ભૂતં સ્થામાશ્રિત્ય સર્વતઃ ।

સ્થાનં ત્યક્ત્વા તુત-ત્સર્વં યત્રસ્થં તત્ર ગચ્છતુ ॥ ૧૯॥

ભૂતાનિ રાક્ષસા વાપિ યેઽત્ર તિષ્ઠન્તિ કેચન ।

તે સર્વે વિલયં યાન્તુ દેવયાગં કરોમ્યહમ્ ॥ ૨૦॥

આસન શુદ્ધિ કર્યા બાદ આસન ઉપર સ્વસ્થચિત્તે બેસી હાથમાં સરસવ રાખી. ઉપર જમણે હાથ ઢાંકી ઉપર પ્રમાણે અપસર્પન્તુ એ મંત્ર બોલી હાથમાં રાખેલ સરસવને ખન્ને હાથે માથેની ચારે બાજુ વેરી દેવા, પછી માથાની ચારે બાજુ ચપટીઓ વગાડીને તેમજ ત્રણ વખત તાલી પાડી અંતરીક્ષમાં રહેલ ભૂતોને કાઢી મૂકવાની ભાવના રાખવી. તેમ જ હાથો પગ પૃથ્વી ઉપર ત્રણ વખત પછાડી પૃથ્વી ઉપરના ભૂતોને કાઢી મૂકવાની ભાવના કરવી. પછી આંખે પાણી અડકાડવું, અથવા જમણા કાને પાણી અડકાડવું.

ભૈરવ નમસ્કાર

તીક્ષ્ણ દંષ્ટ્ર મહાકાય કલ્પાન્ત દહનોષમ ।

ભૈરવાય નમસ્તુભ્યમનુજ્ઞાં દાતુર્મહસિ ॥ ૨૧॥

इति भैरव नमस्कारं कृत्वा वामहस्ते गौरसर्पपान् गृहीत्वा दिग्रक्षणं कुर्यात् ॥

અથ કલશાર્ચનમ્

આપણા વામ હાથેઽક્ષત પુરી ઉપર જલપુરિત કલશં સંસ્થાપવો તીર્થ આવાહન-
પૂર્વક વરૂણનું પૂજન કરવું.

તત્રાદૌ કલશાભિ મન્ત્રણમ્

કલશસ્ય મુખે વિષ્ણુઃ કળ્થે રુદ્રઃ સમાશ્રિતઃ ।
મૂલેતસ્ય સ્થિતો વ્રહ્મા મધ્યે માતૃગણાઃ સ્મૃતાઃ ॥ ૧૨૨॥
કુક્ષૌતુ સાગરાઃ સર્વે સપ્તદ્વિપા વસુન્ધરા ।
ઋગ્વેદોઽથ યજુર્વેદઃ સામવેદો દૃથર્વણઃ ॥ ૧૨૩॥
અજ્ઞૈશ્ચ સહિતાઃ સર્વે કલશામ્બુ સમાશ્રિતાઃ ।
અત્ર ગાયત્રી સાવિત્રી શાન્તિઃ પુષ્ટિકરીતથા ॥ ૧૨૪॥
આયાન્તુ દેવ પૂજાર્થં દુરિતં ક્ષયકારકાઃ ॥ ૧૨૫॥

પોતાની ડાબી બાજુ ચોખાની ઢગલી કરી તેની ઉપર ત્રાંખાનો કલશ પાણી
ભરી મૂકવો, તેમાં તીર્થોનું આવાહન કરી વરૂણની પૂજા કરવી તેમાં સર્વ
પ્રથમ અનામિકા આંગળીથી કલશને સ્પર્શ કરી કલશસ્યં એ મંત્ર લાણી કલશનું
અભિમંત્રણ કરવું.

इति कलशमभि मन्त्र्याढकुश मुद्रया सूर्यमण्डला तीर्थान्याषा हयेत् । यथा

गङ्गे च यमुने चैव गोदावरि सरस्वति ।
नर्मदे सिन्धु कावेरि जलेऽस्मिन्सन्निधिकुरु ॥ १२६॥
ब्रह्माण्डो दर तीर्थानि करैः स्पृष्टानि तेरवे ।
तेन सत्येन मे देव तीर्थं देहि दिवाकर ॥ १२७॥

પછી અંકુશમુદ્રા એટલે વચલી મોટી આંગળીને સીધી રાખી તર્જનીને તેના બીજા
પવેથી વાંકી વાળી ગંગે ચ ચમુનં એ મંત્રો લાણી કલશમાં ગંગા આદિ તીર્થોનું
સૂર્યના કિરણો દ્વારા આવાહન કરવું અને વં બીજા લાણી ધેનુ મુદ્રાથી અમૃત જેવું
કરી હું બીજા લાણી હું इति કવચેનાથગુઠ્ય મત્સ્યમુદ્રયાદ્યાથ યં લીજનાદ્યવારમભિમંત્ર્ય
ચરુણ માયાહયેત્ ॥

કવચ મુદ્રાથી અવશુંઠન (લપેટવાની ક્રિયા) કરી મત્સ્ય મુદ્રાથી આચ્છાદન (ઢાંકવું)
કરવું અને વં બીજા આઠ વખત લાણી જલનું અભિ મંત્રણ કરવું પછી વરૂણ દેવનું
આવાહન કરવું.

અથ વરુણાવાહનમ્

નમો નમસ્તે સ્ફટિક પ્રભાય ।

સુશ્વેતહારાય સુમંજલાય ॥ ૧૨૮॥

સુપાશહસ્તાય ક્ષપાસનાય ।

જલાધિનાથાય નમો નમસ્તે ॥ ૧૨૯॥

વરુણાય નમઃ કલશે આવાહયામીતિ અક્ષતાન્નિ ક્ષિપ્ત વરુણાય નમઃ । इत्येनेन यथांशत्कि पूजयेत् । यथा पूर्वे ऋग्वेदाय नमः । दक्षिणे यजुर्वेदाय नमः । पश्चिमे सामवेदाय नमः । उत्तरे अथर्व वेदाय नमः । मध्ये अपांपति वरुणाय नमः । सर्वोपचारार्थं गन्धपुष्पाणि समर्पयामीति ॥

પછી હાથમાં ચોખ્ખા લઈ નમો નમસ્તે૦ એ મંત્ર લાણી વરુણનું આવાહન કરી ચાર દિશામાં ચાર વેદનું પૂજન કરવું, અને કલશમાં અપાંપતિ વરુણાય નમઃ એ મંત્રથી ચંદન પુષ્પ વિગેરેથી વરુણનું પૂજન કરવું.

અથ પવિત્રી કરણમ્—

અપવિત્રઃ પવિત્રો વા સર્વાવસ્થાં ગતોઽપિ વા ।

યઃ સ્મરેત્પુણ્ડરીકાક્ષં સ બ્રહ્માભ્યન્તરઃ શુચિઃ ॥ ૧૩૦॥

इत्येनेन स्वशिरसि आत्मानं संग्रोक्ष्य पुनः स्वल्प मुद्रकं गृहीत्वा भूमि पूजा सम्भागंश्च संग्रोक्षयेत् ॥

પછી કલશમાંથી થોડું પાણી લઈ-અપવિત્ર૦ એ મંત્રથી પોતાના માથે પૃથ્વી ઉપર અને પૂજનની સામગ્રીને છાંટવું પછી તે પૂજા થયેલ પવિત્ર જલથી પવિત્ર થયું છે એવી ભાવના કરવી.

દીપ પૂજનમ્

घृतदीपं प्रज्ज्वालय निर्वृतस्थले निधाय दीपनाथाय नमः । इत्येनेन संपूज्य प्रार्थयेत् ।

મો દીપ દેવરૂપસ્ત્વં કર્મ સાક્ષી હ્યવિદ્નકૃત્ ।

યાવત્કર્મ સમાપ્તિઃ સ્યાન્નાવચ્ચં સુસ્થિરોભવ ॥ ૧૩૧॥

इति स्थापित दीपमासमाप्तिः संरक्षयेत् ॥

ધીનો દીવો પ્રકટાવી પવન ન લાગે તેવા સ્થળે ગોઠવી ચંદન પુષ્પથી દીપનાથાય

નમઃ એમ બોલી પૂજન કરી. મો દીપં એ મંત્રથી પ્રાર્થના કરવી આ દિપકને આરંભેલું કર્મ સમાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી કર્મના સાક્ષી રૂપે સળગતો રાખવો.

અથ શ્રી ગણપતિપૂજન પ્રયોગઃ

લાલ વસ્ત્ર પાથરેલા પાટલા ઉપર ઘઉંથી અષ્ટદલ કમલ કરી પાન (નાગરવેલના) ઉપર અગ્ન્યુત્તારણ કરેલી સિદ્ધિ-બુદ્ધિ સાથેની સુવર્ણ આદિ ધાતુની બનાવેલી ગણુપતિની મૂર્તિનું અથવા ત્રણ સોપારીનું સ્થાપન કરી હાથમાં ફૂલ રાખી, ગણુપતિ મહારાજનું ધ્યાન ધરવું.

ગણપતિ પૂજનમ્ તત્ર ધ્યાનમ્

શ્વેતાંગં શ્વેતવસ્ત્રં મિત કુસુમગર્ણેઃ પૂજિતં શ્વેતગંધૈઃ ।

ક્ષીરાબ્ધૌ રત્નદ્વીપૈઃ સુરતરુવિમલે રત્નસિંહાસનસ્થમ્ ॥ ૩૨॥

દોર્મિઃ પાશાઢકુશેષાભયઘૃતિ વિશદં ચન્દ્રમૌલિંત્રિનેત્રં ।

ધ્યાયેચ્છાન્ત્યર્થમીશં ગણપતિમમલં શ્રી સમેતં પ્રસન્નમ્ ॥ ૩૩॥

શ્રી સિદ્ધિ બુદ્ધિ સહિત શ્રી મહા ગણુપતયે નમઃ ધ્યાયામિ ॥

ધ્યાનાર્થે પુષ્પાઞ્જલિં સમર્પયામિ ॥

સિદ્ધિ બુદ્ધિ સહિત શ્રી ગણપતયે નમઃ આસનં સમર્પયામિ ॥ પાદ્યં સમર્પયામિ ॥

અર્ધ્યં સમર્પયામિ ॥ આચમનિયં સમર્પયામિ ॥ પંચામૃત સ્નાનં સમર્પયામિ ॥ ગણપતયે નમઃ

શુદ્ધોદક સ્નાનં સમર્પયામિ ॥ વસ્ત્રો પવત્તાર્યે અક્ષત રક્તસૂત્રં સમર્પયામિ ॥ યજ્ઞોપવિતાર્યે

અક્ષતાન્ સમર્પયામિ । ગંધં સમર્પયામિ ॥ પુષ્પાણિચ દુર્વાન્ કુરાન્ સમર્પયામિ ॥

અબીલં ગલાલં સિદુરંચ સમર્પયામિ ॥ ધૂપં દર્શયામિ ॥ દીપં દર્શયામિ ॥

નૈવેદ્યં સમર્પયામિ ।

આમં નૈવેદ્યં મૂક્ટી ઐં પ્રાણાય સ્વાહા, ઐં અપાનાય સ્વાહા, ઐં વ્યાનાય સ્વાહા, ઐં ઉદાનાય સ્વાહા, ઐં સમાનાય સ્વાહા, નૈવેદ્યાન્તે હસ્ત પ્રક્ષાલનં મુખ પ્રક્ષાલનં સમર્પયામિ (આમ બોલી બે વળત પાણી મૂકવું) કરોદર્તનાર્થે ચંદનં સમર્પયામિ (ચંદનના છાંટા નાખવા) મુખવાસાર્થે પુગી ફૂલ તાંબુલં સમર્પયામિ (પાન સોપારી મૂકવી) હિરણ્ય, મુદ્રા દક્ષિણા સમર્પયામિ (રૂપાનાણું મૂકવું)

આરાતિકમ્ ॥

કદલી ગર્ભ સમ્ભૂતં કર્પૂર ચ પ્રદીપિતમ્ ।

આરાતિક્યમહં કુર્વે પશ્ય મે વરદો ભવ ॥ ૩૪॥

સિદ્ધિ બુદ્ધિ સહિત શ્રી મહાગણપતયે નમઃ આરાતિકં સમર્પયામિ ॥ વન્દનં પ્રતિવન્દનમ્ હસ્ત પ્રક્ષાલનમ્ ॥

કપુરથી આરતી કરવી. આરતી કર્યા પછી ભગવાનને આરતી આપી પોતે આરતી લેવી.

મન્ત્ર પુષ્પાંજલિ

ત્વાં વિદ્મન શત્રુ દલ નેતિ ચ સુન્દરેતિ ।

ભક્તપ્રિયેતિ સુખદેતિ વરપ્રદેતિ ॥ ૩૫ ॥

વિદ્યા પ્રદેત્યઘહરેતિ ચ યે સ્તુવન્તિ ।

તેભ્યો ગણેશ વરદો ભવ નિત્યમેવ ॥ ૩૬ ॥

સિદ્ધિ બુદ્ધિ સહિત શ્રી મહાગણપતયે નમઃ મન્ત્ર પુષ્પાંજલિ સમર્પયામિ ॥

આરતી કર્યા પછી હાથ ધોઈ ફૂલ-ફૂલો વિગેરેની અંજલી (ખોખો) ભરી મન્ત્ર ભણી. ભગવાનને અર્પણ કરવી.

પ્રદક્ષિણા

યાનિ કાનિ ચ પાપાનિ જ્ઞાતાજ્ઞાત કૃતાનિ ચ ।

તાનિ સર્વાણિ નશ્યન્તિ પ્રદક્ષિણ પદે પદે ॥ ૩૭ ॥

સિદ્ધિ બુદ્ધિ સહિત શ્રી મહાગણપતયે નમઃ । પ્રદક્ષિણાં સમર્પયામિ ॥

પછી ભગવાનની પ્રદક્ષિણા કરવી.

વિશેષાર્થઃ જલ પુષ્પ અક્ષત ગન્ધ આદિ તથા ફૂલ (શ્રીફળ) હાથમાં ગ્રહણ કરવું.

રક્ષ રક્ષ ગણાધ્યક્ષ રક્ષ ત્ર્યલોક્ય રક્ષક ।

ભક્તા નામ ભયં કર્તા ત્રાતા ભવ ભવાર્ણવાત્ ॥ ૩૮ ॥

દ્વૈમાતુર કૃપાસિન્ધો પાળમાતુરગ્રજ પ્રભો ।

વરદત્વં વરં દેહિ વાચ્છિતં વાચ્છિતાર્થદ ॥ ૩૯ ॥

ગૃહાણાર્થમિદં દેવ સર્વ દેવ નમસ્કૃત ।

અનેન સફલાર્થેણ ફલ દોષ્ટુ સદામમ ॥ ૪૦ ॥

સિદ્ધિ બુદ્ધિ સહિત શ્રી મહાગણપતયે નમઃ વિશેષાર્થ સમર્પયામિ ॥ તથા ચ યથા લાભં છત્ર વીજન નૃત્યાદર્શાદિ રાજો પચારાન્ સમર્પયામિ ॥

જલ, પુષ્પ, અક્ષત, સોપારી (ફળ નારીએળ) તથા દક્ષિણા એક પાત્રમાં લઈ

ભગવાનના હસ્તમાં અર્પણ કરવાં, અહીં દૂળની જગ્યાએ શ્રીદૂળ લેવાનો રિવાજ છે અહીં ખીજા છત્ર, આમર, આદિ રાત્રીપચાર પણ અર્પણ કરવા.

નમસ્કાર :—

વિઘ્નેશ્વરાય વરદાય સુરપ્રિયાય ।
લમ્બોદરાય સકલાય જગદ્પિતાય ॥ ૪૧॥

નાગાનનાથ શ્રુતિ યજ્ઞ વિભૂષિતાય ।
ગૌરીસુતાય ગણનાથ નમો નમસ્તે ॥ ૪૨॥

ભક્તાર્તિનાશનપરાય ગણેશ્વરાય ।
સર્વેશ્વરાય શુભદાય સુરેશ્વરાય ॥ ૪૩॥

વિદ્યાધરાય વિકટાય ચ વામનાય ।
ભક્ત પ્રસન્ન વદનાય નમો નમસ્તે ॥ ૪૪॥

નમસ્તે બ્રહ્મરૂપાય વિષ્ણુરૂપાય તે નમઃ ।
નમસ્તે રુદ્રરૂપાય કરિરૂપાય તે નમઃ ॥ ૪૫॥

વિશ્વરૂપસ્વરૂપાય નમસ્તે બ્રહ્મચારિણે ।
ભક્તપ્રિયાય દેવાય નમસ્તુભ્યં વિનાયક ॥ ૪૬॥

લમ્બોદર નમસ્તુભ્યં સતતં મોદકપ્રિય ।
નિર્વિઘ્નં કુરુ મે દેવ સર્વ કાર્યેષુ સર્વદા ॥ ૪૭॥

સિદ્ધિ બુદ્ધિ સહિત શ્રી મહાગણપતયે નમઃ । પ્રાર્થના પૂર્વકં નમસ્કારાન્ સમર્પયામિ ।

ભગવાનને પ્રાર્થના પૂર્વકે નમસ્કાર કરવાં.

હસ્તે જલં ગૃહીત્વા—અનેન યથા જ્ઞાનેન યથા મિલિતોપચારદ્રવ્યૈઃ કૃતેન પૂજાનાસ્ત્યેન
કર્મણા ભગવાન્ સિદ્ધિબુદ્ધિસહિત શ્રી મહા ગણપતિ પ્રીયતામ્ ॥

જલ લઈ કરેલી પૂજથી ભગવાન પ્રસન્ન થાઓ, એમ બોલી. તરલાણામાં જલ
મૂડી કરેલી પૂજા ભગવાનને સમર્પણ કરવી.

॥ इति श्री गणपति पूजन विधिः ॥

वास्तु पूजन

अथ वास्तु पूजनम्, इशान कोणथी पूर्व आठ देवो

ॐ ह्रीं श्रीं शिखी कपूर धवलस्त्रिनेत्रो वृषवाहनः वास्तो शिरसि संस्थितः ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥१॥

” पर्जन्य कुभीर्य समारुढं पाशहस्तं वरप्रदम् ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥२॥

” जयंतोऽञ्जासनो गौरो कमंडल्वक्ष स्रत्रभृत् ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरो भव ॥ ॥३॥

” इंद्र ऐरावता सुहः वज्र हस्तं सुराध्यक्ष ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥४॥

” भगवन्सूर्य धृताञ्जो द्विभुजः प्रभुः सप्ताश्वस्थगो ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥५॥

” सत्यं पद्म हस्तं महाबाहुं वरदं निर्मलं शुभम् ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥६॥

” भृशः पुष्प विमानस्थः सपुष्पेषुधनुः करः ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥७॥

” आकाशं शंख चक्रधरं देव मसितं स्वस्तिकासनम् ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥८॥

अग्नि कोणथी दक्षिण दिश अष्टदेव

” अग्नेय छाग संस्थित धृतं धृत पावानः

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥९॥

” पूषा गजासनः शुभ्रो द्विभुजाञ्जकमंडलुः ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥१०॥

कृष्णवर्णस्तु वितथः कलेर प्रतिमासनः

” मघ मांसालयो रक्तकर श्वालस्थपार्श्वगः ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥११॥

- ॐ ह्रीं श्रीं पंचासय वाहनः गृहक्षतः गदासि वर चर्म भृत ।
 इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥१२॥
- ॥ रक्ताक्षो महिपारुढो दंड पाशधरो यमः ।
 इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥१३॥
- ॥ गधर्वस्त्वां विश्वावसु परिदधातु ।
 वीणा कमंडलुधरो वास्तो र्दक्षिण जानुगः ।
 इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥१४॥
- ॥ भो भृंगराजं इहागच्छ सुनी लांगो महाकायः ।
 खज्जां खेटधरो वास्तो र्दक्ष जंघा समाश्रितः ।
 इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥१५॥
- ॥ मृगः कृष्णो भूषितांगो वरदाभय मुद्रिकः ।
 वरासनाश्चारु नेत्रो वास्तो र्दक्षिण किस्थितः ।
 इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥१६॥

नैऋत्य कोण पश्चिम दिश अष्ट देवो

- ॐ ह्रीं श्रीं भोः पितर कुशपिंडधराः स्वस्थाः पितरयामलांगकाः ।
 इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव । ॥१७॥
- ॥ दौवारिको वेत्रमुद्राधरो भूतिविभूषितः मुक्ताभ पादुकारुढो ।
 इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव । ॥१८॥
- ॥ भोः सुग्रीव पद्मासनो हेमवर्णः पाषाणवृक्षौ दधतंकराभ्यां ।
 इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥१९॥
- ॥ पुष्पदंतं विनायकम् लवोदरं महाकायं गजवक्रं चतुर्भुजम् ।
 सिद्धि बुद्धि समायुक्तं सर्व विघ्न विनाशनम् ।
 इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥२०॥
- ॥ वरुणं जलनायकम् कुंभीरथ समारुढं ।
 शंखपाशहस्त महाबाहु पादोगण समन्वितम् ।
 इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥२१॥
- ॥ असुर सिंहारुढो वारुणाक्षो शक्ति शूलधरो रक्ताक्षश्च महाबल ।
 इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव । ॥२२॥

ॐ ह्री श्री शेष पाताल तल वासिनम् सहस्रशिरसं कर्पूरपुर विशदं ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥२३॥

॥ पापयक्ष्मा धृग्वर्णो गदावरद मुद्रिकः कपोत वाहनाः ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥२४॥

वायव्य कोणथो उत्तर दिश आठ देवो

॥ रोग पापधरो रक्तो दुरात्मा व्याधी संग्रहः ।

त्रिपादं त्रिशिरो रक्तनेत्रं भस्म विभूषितम् ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥२५॥

॥ अहिराजोवज्रच्छुभ्रः फणामणि विराजितः ।

अक्षकुण्डधरो वास्तोर्वाम बाहौच संस्थितः ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥२६॥

॥ भोः मुख्यं इहागच्छ मुख्योऽसौ विश्वकर्मा तु ।

वास्तु कुंभाक्षध्वजधृक् निपुणस्तु लुलायस्थो ।

वास्तु वाम भुजा स्थिथितः ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥२७॥

॥ श्री भल्लाटश्चंद्रसंकाशो वर मुद्रा गदाधरेः ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभवः ॥ ॥२८॥

॥ सोमो नरविमान स्थो वरहस्तो गदाधरः ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥२९॥

॥ भोः धरासन इहागच्छ कुंभ मालाधरोद्वाभ्यां चतुर्बाहुः ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥३०॥

॥ देवीमदितिं देवमातरम् द्विभुजां पद्म हस्तां ।

सर्वा भरण भूषिताम् कश्यपस्यभार्या सुरुपां ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥३१॥

॥ दितिमावाहयिष्यामि दैत्यानां चैव मातरम् ।

शुभ्रांगी द्विभुजां चैव शुल पट्टिश धारिणीम् ।

इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥३२॥

- ॐ ऋद्धयैनमः ॐ आपो नीलाः पीतवस्त्रधनगाः पद्मभूषणाः ।
 अक्षाब्जपाशपात्राणि विभ्रत्यो वास्तु वक्त्रगाः ।
 इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥३३॥
- ॥ ॐ सावित्रो द्विभुजः पद्मगौरः पद्मासनस्थितः ।
 वेदपाठरतो नित्यं वास्तोर्दक्षकराश्रितः ।
 इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥३४॥
- ॥ ॐ इंद्र इहागच्छ इद्र वज्रधरो देवो महोग्रोऽतुलविक्रम् ।
 पीतवर्णो गजारूढो वास्तोर्मेढसमाश्रितः ।
 इहागच्छ अस्मिन् स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥३५॥
- ॥ ॐ आवाहयामि तं रुद्रं सर्वदा शंकरविभुम् ।
 वरदाभयहस्तकम् जटागंगाधरं सौम्यं कर्पूराद्वि समप्रभम् ।
 इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥३६॥
- ॐ सिद्धयैनमः ॐ अर्यमाऽर्जुनवर्णस्तु दीप्तिमान् स्थवाहनः ।
 सुपद्ममाली खट्वांगी वास्तोर्दक्षस्तनस्थिताः ।
 इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥३७॥
- ॐ ऋद्धयैनमः ॐ सवितृमंडलमध्यसंस्थं सप्ताश्ववाहनयुतं ।
 धृतपंकजं त्वाम् केयूरकुडलविधारकदेहि ।
 इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥३८॥
- ॐ सिद्धयैनमः ॐ विवस्वान्द्विभुजः शोणद्युतिश्चंद्रश्च पंकजी ।
 कर्मसाक्षीरथीवास्तोः क्रोडदक्षिणभागगः ॥ ॥३९॥
- भोः इहागच्छ देव जय जयकरं परम्
- ॐ सिद्धयैनमः हयारूढं महाबाहुं नानालंकारशोभितम् ।
 इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥४०॥
- ॥ भोः मित्र इहागच्छ हलाब्जध्वजवज्राख्याहस्तो ।
 इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥४१॥
- ॥ ॐ भोः राजयक्ष्मन्निटतिष्ठ वरशक्तिधरो ।
 ब्रह्मचर्यवान्वर्हि वाहनः ।
 इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥४२॥

ॐ सिद्धयै नमः ॐ भोः पृथ्वीधर इहागच्छ सदस्र वदनः श्रीमांसुख-

चक्राक्ष कुम्भभृत् नील पृथ्वीधरो वास्तु रक्षदस्तां ।

गुलिस्थितः ।

इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥४३॥

॥ ॐ आपवत्स त्वमेज्येष्टहि कर्म स्कंध वरप्रद ।

आपवत्स महातेजाद्वि पुजः मिहवादनः ॥

वरपाशधरो गौरो वास्तो रक्षसि संस्थितः ।

इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥४४॥

॥ ॐ हंसयान समारुहं सूर्य कोटि समप्रभम् ।

चतुर्मुखं चतुर्धाहु चतुर्वेद समन्वितम् ॥

पुस्तकं चाक्ष सूत्रादि दधानं च कमण्डलुम् ।

विश्वकर्माख्य नामानं देवतागण पूजितम् ॥

इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥४५॥

ॐ नमः अहमावाहयिष्यामि चरकीं नाम राक्षसीम् ।

अंकुशं डमरुं शंखे कुण्डलं चापि विभ्रतीम् ।

इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥४६॥

॥ विदारि सदशाननाम् विशालरोम मांसाढयां ।

चापवाणधरां वराम् विदारीचमिहागच्छ ॥

इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥४७॥

॥ पूतनेत्वमिहागच्छा राक्षसी गण संयुते ।

मया निवेदितां पूजां गृहाण वरदाभव ।

इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥४८॥

॥ पापराक्षसी भावाहयेत् अहमावाह यिष्यामि राक्षसी पापपूर्विकाम्

स्तनानां धूम वस्त्रां राक्षसी गण संयुताम् ।

इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥४९॥

॥ ततः पूर्वं आवाहयामि देवेशं स्कन्दं सर्ववह्नुभम् ।

नानाबुद्धिसमाकीर्णं नाना वस्त्र सुशोभितम् ॥

आगच्छ देवदेवेश वास्तु पीठेन्द्र भागके ।

इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥५०॥

ॐ नमः दक्षिणे-आवाह्याम्यर्यमाणं देवेशं स्वाथसिद्धये ।
महावीर्यं महाक्रान्त तेजो राशिं बलप्रदम् ॥
आगच्छ ह्यर्यमन देव वास्तुपीठस्य दक्षिणे ।
इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥५१॥

” पश्चिमेः आवाह्यामि देवेशं जृम्भकजाड्यनाशनम् ।
यामिनी नाथ शोभाढ्यं सुरुपं च महाबलम् ॥
जृम्भकं त्व समागच्छ वास्तु मण्डल पश्चिमे ।
इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥५२॥

” उत्तर आवाहयामि देवेशं पिलिपिच्छगणद्वयम् ।
सर्वेशा चैवदेवानां क्षत्रियस्य चरक्षकम् ॥
पिलिपिच्छ त्वमागच्छ ह्युत्तरे वास्तु मण्डले ।
इहागच्छ अत्र स्थाने स्थिरोभव ॥ ॥५३॥

एवं प्रागादिदिक्षु १ गणेशं २ दुर्गा ३ वायु ४ वीभत्सं

यथानु क्रमेण स्थापयेत्

पूर्वे, गणेशाय नमः गणेशं स्थापयामि ॥१॥
दक्षिणे, दुर्गायै नमः दुर्गा स्थापयामि ॥२॥
पश्चिमे, वायवे नमः वायुं स्थापयामि ॥३॥
उत्तरे, वीभत्साय नमः वीभत्सं स्थापयामि ॥४॥

लोकपाल चतुष्टयं स्थापयेत्

पूर्वे उग्रसेनाय नमः उग्रसेनं स्थापयामि ॥१॥
दक्षिणे डामराय नमः डामरं स्थापयामि ॥२॥
पश्चिमे महाकालाय नमः महाकालं स्थापयामि ॥३॥
उत्तरे अश्विभ्यां नमः अश्विनौ स्थापयामि ॥४॥

॥ पूर्वाद्यष्टदिक्षु ॥

इन्द्रस्त्वग्निर्यमश्चैव नैऋतिर्वरुण स्तथा ।
वायुः सोमश्च रुद्रश्च इत्याष्टौ दिशि देवताः ॥

तद्यथा—पूर्वे इन्द्रमावाहयेत् ।

चतुर्दत गजारुढो वज्रपाणिः पुरंदरः ॥

प्राचीपतिस्तु ध्यातव्यो नाना भरण भूषितः ।

ॐ भूर्भुवः स्व - पूर्वे इन्द्रमावाहयामि ॥

भो इंद्र इहागच्छह तिष्ठ ॐ इन्द्राय नमः ॥ ॥१॥

अग्निकोणेऽग्निमावाहयेत् ।

पिंगलः रमश्रुकेशाक्षः पिंगाक्षो जतिलोऽरुणः ॥

छागस्थः साक्षस्रश्च सत्पार्चिः शक्ति धारकः ।

ॐ भूर्भुवः स्वः अग्नि मावाहयामि ॥

भोः अग्ने इहागच्छह तिष्ठ ॐ अग्नये नमः । ॥२॥

दक्षिणे यममावाहयेत् ।

ईषत्पीतो यमो ध्येयो दंडहस्तो विजानता ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः यममावाहयामि ।

भोः यम इहागच्छ इह तिष्ठ ॐ यमाय नमः ॥ ॥३॥

अथः नैऋत्ये नैऋति भावाहयेत् ।

रक्तद्वपाश धृक्कुट्टो नैऋतिर्विकृताननः ॥

पुंस्थितः खड्ग हस्तश्च भूतवान् राक्षसप्रियः ।

ॐ भूर्भुवः स्वः नैऋति मावाहयामि ॥

भो नैऋत्ये इहागच्छ इह तिष्ठ ॐ नैऋत्ये नमः । ॥४॥

अथ पश्चिमे वरुणमावाहयेत् ।

वरुणः पाशभृत्सौम्यं प्रतीच्यां मकराश्रितः ।

आवाहयामि वरुणं क्षेत्रेऽस्मिन्सन्निधोर्भव ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः वरुणमावाहयामि ।

भोः वरुण इहागच्छह तिष्ठ ॐ वरुणाय नमः ॥ ॥५॥

अथ वायव्ये वायु मावाहयेत् ।

धावन्हरिण पृष्ठस्थो ध्वजधारी समीरणः ।

वरदान करो धूम्रवर्णः कार्योविजानता ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः वायो इहागच्छह तिष्ठ

ॐ वायवे नमः ॥ ॥६॥

उत्तरे कुबेरमावाहयेत् ।
 दशाश्वरथगः सोमो गदाधारी नृरुपधृक् ॥
 उदीची दिक्सं प्रविष्टः कुबेरः पातु सर्वदा ।
 ॐ भूर्भुवः स्वः कुबेरमावाहयामि स्थापयामि—
 ॐ कुबेराय नमः ॥ ॥७॥

ईशाने ईशानमावाहयेत् ।
 ईशानः पंचवक्रश्च खट्वांगी चंद्रशेखरः ॥
 भक्ता भय प्रदो देवः पूजां गृह्णातु मत्कृताम् ।
 ॐ भूर्भुवः स्वः ईशानमावाहयामि स्थापयामि
 ॐ ईशानाय नमः ॥ ॥८॥

ततो रुद्रं १ भूमि २ चावाहयेत् ।
 तत्रेशान पूर्वयोर्मध्ये रुद्रमावाहयेत् ॥
 पंचवक्रं दशभुजं त्रिनेत्रं स्मित सुंदरम् ।
 कर्पूरगौरं चंद्रार्धं शेखरं सुविभूषितम् ॥
 नील ग्रीव मनाहारं व्याघ्रचर्मावरावृतम् ।
 कमंडलुवक्षः सूत्रादिपाश शूल धरं हरम् ॥
 उद्वंडं दंडडमरुं खट्वांगा भयपात्रकम् ।
 ॐ भूर्भुवः स्वः रुद्रः मावाहयामि स्थापयामि
 ॐ रुद्राय नमः ॥ ॥९॥

नैऋति पश्चिमयोर्मध्ये भूमिमावाहयेत् ।
 ससुवर्णा मही प्रोक्ता सर्वा भरण भूषिता ॥
 चतुर्भुजा सोम्य वपुश्चंद्रां शुसद्रशांवरा ।
 रक्तपात्रं सस्यपात्रं पात्र मौषधि संयुतम् ॥
 पद्माकरां भूमिदेवी मिह चावाहयाम्यहम् ।
 ॐ भूर्भुवः स्वः भूमिमावाहयामि स्थापयामि
 ॐ भूम्यै नमः ॥ ॥१०॥

अत्र ब्रह्मादि पंचचत्वारिंशत्सुराग्रन्त्येक मेकत्र वा कांडानुसमयेन पदार्थानुसमयेन
 वा षोडशोपचारैः पंचोपचारैर्वा प्रणवादि नमोस्वस्व नाम मंत्रेण पूजयेत् तत्रार्यक्रमः ।

तेन मनोजूतिरिति प्रतिष्ठा ॥ मध्ये ब्रह्मणे नमः इदं पाद्यम् एषोऽर्घ्यः इदं माचमनीयम् इदं स्नानम् इदं वस्त्रम् इदं मनु लेपनम् इमानि पुष्पाणि एष धूपः एषदीपः एतानि नाना विधानि नैवेद्यानि इदं माचमनीयम् इदं फलं इदं तांबुलम् इयं दक्षिणा इत्यादि प्रयोगेण ब्रह्माणं संपूज्य अर्यमादीन्सर्वान्संपूज्य च अनेन प्रकारेण स्थापितक्रमेण वा शिखादि वास्तु मंडला त्पूर्वादिदिक्षु स्थापित चतुर्णां कलशानां प्रतिष्ठा पूजनं च प्रत्येक नाम्ना कुर्यात् ॥

मध्ये ब्रह्मणे नमः ॥१॥ मध्यात्पूर्वे अर्यम्णे नमः ॥२॥ मध्य दक्षिणे सवित्रे नमः ॥३॥ मध्यात्पश्चिमे विवस्वते नमः ॥४॥ मध्यादुत्तरे विबुधाधिपतये नमः ॥५॥ ऐशाने आपवत्साय नमः ॥६॥ आग्रये मित्राय नमः ॥७॥ नैऋत्यां राजयक्ष्मणे नमः ॥८॥ वायव्ये पृथ्वीधराय नमः ॥९॥ ईशानात् ऐशाने अद्भो नमः ॥१०॥ आग्नेयादाग्रये सावित्राय नमः ॥११॥ नैऋत्यात् नैऋत्ये जयाय नमः ॥१२॥ वायव्या द्वायव्ये रुद्राय नमः ॥१३॥

पूर्वा स्थापितेशानादि क्रमेण द्वात्रिंशत् शिखादि देवता पूजयेत्

ॐ शिखिने नमः ॥१४॥ पर्जन्याय नमः ॥१५॥ जयंताय नमः ॥१६॥ इंद्राय नमः ॥१७॥ सूर्याय नमः ॥१८॥ सत्याय नमः ॥१९॥ भृशाय नमः ॥२०॥ अंतरिक्षाय नमः ॥२१॥ अनिलाय नमः ॥२२॥ पूष्णेनमः ॥२३॥ वितथाय नमः ॥२४॥ गृहक्षताय नमः ॥२५॥ यमाय नमः ॥२६॥ गंधर्वाय नमः ॥२७॥ भृंग-राजाय नमः ॥२८॥ मृगाय नमः ॥२९॥ पितृभ्यो नमः ॥३०॥ दौवारिकाय नमः ॥३१॥ सुग्रीवाय नमः ॥३२॥ पुष्पदंताय नमः ॥३३॥ वरुणाय नमः ॥३४॥ असुराय नमः ॥३५॥ शेषाय नमः ॥३६॥ पापाय नमः ॥३७॥ रोगाय नमः ॥३८॥ अहये नमः ॥३९॥ मुख्याय नमः ॥४०॥ भल्लाराय नमः ॥४१॥ सोमाय नमः ॥४२॥ सर्पाय नमः ॥४३॥ अदितये नमः ॥४४॥ दितये नमः ॥४५॥ बाह्ये ऐशान्ये चरक्यै नमः ॥४६॥ अग्र्यां विदार्यै नमः ॥४७॥ नैऋत्यां पूतनायै नमः ॥४८॥ वायव्यां पापराक्षस्यै नमः ॥४९॥ पूर्वे स्कंदाय नमः ॥५०॥ दक्षिणे अर्यम्णे नमः ॥५१॥ पश्चिमे जंभकाय नमः ॥५२॥ उत्तरे पिलिपिच्छाय नमः ॥५३॥ गणेशाय नमः ॥५४॥ दुर्गायै नमः ॥५५॥ वाताय नमः ॥५६॥ वीभत्साय नमः ॥५७॥ उग्रसेनाय नमः ॥५८॥ ढामराय नमः ॥५९॥ महाकालाय नमः ॥६०॥ अश्विभ्यां नमः ॥६१॥

इंद्राय नमः ॥१॥ अग्रये नमः ॥२॥ यमाय नमः ॥३॥ नैऋत्ये नमः ॥४॥

वरुणाय नमः ॥५॥ वायवे नमः ॥६॥ कुबेराय नमः ॥७॥ ईशानाय नमः ॥८॥
रुद्राय नमः ॥९॥ भूम्यै नमः ॥१०॥ इत्यादीन् देवान् सकलोपचारैः पृथक् पूजये
सत्रेण वा ॥ इह स्थापित देवताभ्य इमानि

गंधाक्षतपुष्प धूप दीपाच्छादनानि प्रत्येकं पात्रस्थित नैवेद्य मेकत्र वा नैवेद्यमुदक
फलतांबूलादीनुपचारान्समर्पयामि नमः ।

प्रधान वास्तु भूर्तिनुं पूजन करुणं, वास्तु भूर्ति त्राणानां पात्रमां स्थापयन्।

इति पात्रस्थ वास्तु प्रतिमोपरि अनेनाग्नि सूक्तेन समग्रेण दुग्ध धारां दद्यात् ॥
द्वितीयां वृत्ति सूक्तं पठञ्जलधारां दद्यात् ॥

इति रीत्याअग्न्युत्तारणं कुर्यात् ॥ ततः शुद्धजलेन प्रक्षाल्य प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् ॥

अस्य श्री प्राण प्रतिष्ठा मंत्रस्य ब्रह्मा विष्णु रुद्रा ऋषयः ऋग्यजुः सामानि
छंदासि क्रियामयवपुः प्राणाख्या देवताः ॐ वीजं क्रौंशक्तिः प्राण प्रतिष्ठापने विनियोगः ॥

ब्रह्म विष्णु रुद्र ऋषिभ्यो नमः शिरसि ॥ ऋग्यजुः सामच्छंदोभ्यो नमः मुखे ॥
प्राणाख्य देवतायै नमः हृदि ॥

ॐ वीजाय नमः गुह्ये ॥ क्रौंशक्त्यै नमः पादयोः ॥ ॐ कं खं गं घं ङ
अं पृथ्व्यत्पेजोवाय्वाकाशात्मने आं हृदयाय नमः ॐ चं छं जं झं ञं इं शब्द स्पर्श
रूपरस गंधात्मने ईं शिरसे स्वाहा ॥

ॐ टं ठं डं ढं णं उं श्रोत्रत्वक् चक्षु जिह्वा घ्राणात्मने ऊं शिखायै वषट् ॥

ॐ तं थं दं धं नं एं वाक्पाणि पादपायूपस्थात्मने ऐं कवचायदुम् ॥

ॐ पं फं बं भं मं ओं वचनादान विहरणोत्सर्गा नंदात्मने ॐ नेत्रत्रयाय वौषट् ॥

ॐ यं रं लं वं शं षं सं हं झं क्षं अः मनोबुद्धहंकार चिदात्मने अः अस्त्रायफट् ॥

एवमात्मनि भूतौच कृत्वा भूर्ति स्पृष्ट्वा जपेत् ॥

ॐ ह्रीं क्रौ यं रं लं वं शं षं सं हं देवस्य प्राणा इह प्राणाः ॥

ॐ आं ह्रीं हं सः देवस्य जीव इह स्थितः । ॐ आं ह्रीं हं सः देवस्य
सर्वेन्द्रियाणि ॥ ॐ आं ह्रीं हं सः देवस्य वाङ्मनश्चक्षुः श्रोतघ्राण प्राणा इहागत्य
स्वस्तये सुखेन सुचिरं तिष्ठंतु स्वाहा ॥

अर्चादद्यंगुणं दत्त्वाजपेत् ॐ अस्यै प्राणाः प्रतिष्ठंतु अस्यै प्राणा श्रंतुच ॥
अस्यै देवत्वमर्चायै मामहेतु च कथन ॥

प्रणवेन संनिरुद्ध सजीवंध्यात्वा ध्रुवाद्यौरिति ज्यृचं जपित्वा

कर्णं गायत्री देवमंत्रं च जपेत् ॥ ततः कर्त्ता ॥

स्वागतं तव देवेश मद्भाग्याचमिहागतः ॥

प्राकृतोऽहं सदा त्वं मां बालवत्पश्यालय ॥

इति पठित्वा नेत्राभ्यञ्जनं कृत्वा पंचामृतेन स्नात्वा शुद्ध जलेन प्रक्षाल्य पंचो-
पचारैः पूजयेत् ॥ एवं वास्तुपुरुष प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा वास्तु मण्डल मध्ये कलशं स्थापयेत् ॥

तस्मिन्कलशे गंगाद्या वाहनम् ॥ गंगाद्याः सरितः सर्वाः समुद्राश्च सरांसि च ॥
आयांतु यजमानस्य दुरित क्षय कारकाः ॥

ताम्र कलश मध्ये पंच पल्लव पंचरत्न फल मुद्रार्पण सर्वोपधीः सप्तमृद्वक्षिपेत् ॥
जटी मांसी वचा कुष्ठा शैलेयं रजनी द्वयम् ॥

शुण्डी चंपकमुस्ता च सर्वौषधिगणः स्मृतः ।

अश्वस्थानाः इजस्थानाः द्वभ्मीका त्संगमाद्धदात् ॥

गोष्ठाच्चतुष्पथा द्वाह्या मृदः सत्पैव शान्तिके ॥

कलश वरुण पूजन

ॐ भूर्भुवः स्वः वरुण इहागच्छ इह तिष्ठ ॥

अथ कलशाधिष्ठातृ देवता नामावाहनम् ॥

ॐ सरितः सागराः शैलास्तीर्थानि जलदानदाः ॥

आयांतु यजमानस्य दुरित क्षय कारकाः ॥

कलशस्य मुखे विष्णुः कंठे रुद्रः समाश्रितः ॥

मूलेतस्य स्थितौ ब्रह्मा मध्ये मात्रगणाः स्मृताः ॥

कुक्षौतु सागराः सप्त सप्तद्वीपा वसुंधरा ॥

ऋग्वेदोऽथ यजुर्वेदः सामवेदो ह्यथर्वणः ॥

अंगैश्च सहिताः सर्वे कलशं तु समाश्रिताः ॥

ॐ कलशाधिष्ठातृदेवेभ्यो नमः ॥

श्री गंधाक्षत पुष्प धूप दीप नैवेद्य पुष्पाञ्जली प्रज्ज्वल कुशु.

अथ कलश प्रार्थना

देव दानं देवं संवादे मध्यमाने महोदधौ ॥

उत्पन्नोऽसि तदा कुंभ विधृतो विष्णुनास्वयम् ॥

त्वतोये सर्वतीर्थानि देवाः सर्वे त्वयिस्थिताः ॥

ત્વયિતિષ્ઠંતિ ભૂતાન્નિ ત્વયિ પ્રાણાઃ પ્રતિષ્ઠિતાઃ ॥
 શિવઃ સ્વયંત્વમેવાસિ વિષ્ણુસ્ત્વંશ્ચ પ્રજાપતિઃ ॥
 આદિત્યા વસવો રુદ્રા વિશ્વદેવાઃ સપૈતૃકાઃ ॥
 સર્વેઽપિ ત્વયિ તિષ્ઠંતિયતઃ કામ ફલપ્રદાઃ ॥
 ત્વત્પ્રસાદાદિમં યજ્ઞં કર્તુમીહે જલોદ્ભવ ॥
 સાન્નિધ્યં કુરુ મે દેવ પ્રસન્નો ભવ સર્વદા ॥

વરુણ પ્રાર્થના

નમો નમસ્તે સ્ફટિકપ્રભાંય સુશ્વેતહારાંય સુમંજલાય ।
 સુપાશહસ્તાય જ્ઞાપાસનાથ જલાંધિનાથાય નમો નમસ્તે ॥
 પાશપાણે સમસ્તુભ્યં પન્નિતી જીવનાયક ।
 પુण्याહ વાચનં યાવત્તાવન્ત્વં સન્નિધો ભવ ॥

વરુણ દેવની પ્રાર્થના કરવી કે હે દેવ જ્યાં સુધી પુણ્યાહ વાચનની ક્રિયા થાણું રહે ત્યાં સુધી અહીં રહેા.

મધ્ય કલશ ઉપર વાસ્તુ દેવની મૂર્તિ સુવર્ણ મથી મૂર્તિ સ્થાપવી અને ઇશાનકોણે શિર પર સ્થિત દેવો તથા નૈઋત્ય કોણે પાદ પર સ્થિત સમસ્ત દેવોનું પોડષ પ્રકારે પૂજન કરવું,

તત્રાદૌ ભગવંતં વાસ્તુ પુરુષપ્રાર્થયેત્ ॥
 ભગવન્દેવ દેવેશ બ્રહ્માદિ દેવતાત્મક ॥
 તવ પૂજાં કરિષ્યામિ પ્રસાદં કુરુ મે પ્રમો ॥
 ૐ ભૂર્નમો વાસ્તુ પુરુષમાવાહયામિ ॥
 ૐ ભુવો નમો વાસ્તુ પુરુષમાવાહયામિ ॥
 ૐ સ્વર્નમો વાસ્તુ પુરુષમાવાહયામિ ॥
 ૐ ભૂર્ભુવઃ સ્વર્નમો વાસ્તુ પુરુષમાવાહયામિ ॥

વાસ્તુ મૂર્તિ સુવર્ણ અથવા રૌપ્યમથી સ્થાપવી.

॥ વાસ્તોગ્ણતે ઇતિ મંત્રસ્ય ॥

ઇતિ મંત્રસ્ય ત્રિસિદ્ધ ઋષિસિદ્ધુષ્ઠંદો વાસ્તુદેવતા વાસ્તુ સ્થાપને વિનિયોગઃ ॥

ૐ હ્રીં નમો ભગવન્ વાસ્તુ પુરુષ મહાવલ પરાક્રમ સર્વ દેવતાશ્રિતશરીર
 બ્રહ્મપુત્ર સકલ બ્રહ્માંદે ધારિન્ ભૂમ્યર્પિત મસ્તકે પુર પતન પ્રાસાદ ગૃહ વાપી રૂપાદિસં

निवेश सांनिध्यकर विश्वंभर परम पुरुष स्वरूप शंखचक्रशार्ङ्गधनुःकर वरदाभय हस्त—
वास्तो नमस्ते नमस्ते ॥ एह्येहि भगवन्वास्तो सर्व देवैरधिष्ठित ॥ भगवन्कुरु कल्याणं
क्षेत्रेऽस्मिन्संनिधौ भव ॥

ॐ वास्तु पुरुष इह स्वागतो भव ॥ सुप्रसन्नोभव ॥ वरदोभव ॥

स्नान वस्त्र चंदन पुष्प तुलसीपत्र धूप दीप नैवेद्य.

ॐ प्राणाय स्वाहा, अपानाय स्वाहा, व्यानाय स्वाहा, उदानाय स्वाहा,
समानाय स्वाहा, हस्त प्रक्षालनं मुख प्रक्षालनं मध्ये आचमनीयम् “पूगीफलं सकर्पूरं
तांबूलं सुमनोहरम्” पवित्री करणं नित्यं तांबूलं प्रतिगृह्यताम् ॥

ॐ यन्पुरुषेण इति तांबूलं ऋतुफलं च समर्पयामि ॥

ॐ यज्ञेन यज्ञमय जंत देवाः इति दक्षिणाम् ॥

ततः आरात्तिकं पुष्पांजलिं च कुर्यात् ॥

एवं कृतेनानेन पूजनेन श्रीमान् वास्तुदेवः प्रीणातु पूजितो वरदो भवतु ॥
एवं पूजयित्वा बलिदानं दद्यात् ॥

ॐ एह्येहि भगवन् वास्तो इमं मयोपनीतं बलिं गृहाण मम गृहमच्छिद्रं कुरु
सफलदुष्टग्रह भूत पिशाच वेताल ब्रह्म राक्षसेभ्यो रक्ष रक्ष स्वाहा ॥

इति मंत्रेण सतांबूल दक्षिणाकं बलिं गृहत्वा प्रार्थयेत् ॥

यज्ञ भागं प्रतीक्षस्व पूजां चैव बलि मम ॥

नमो नमस्ते देवेश मम स्वस्तिकरो भव ॥

इति प्रार्थ्य हस्तौ पादौ प्रक्षालयासने उपविश्याचम्य अर्घ्यं प्रदानं कुर्यात् ।

ॐ पूज्योऽसि त्रिषु लोकेषु यज्ञरक्षार्थं हेतवे ॥

त्वद्विनां न च सिद्ध्यन्ति यज्ञ दानान्यने कशः ॥

अयोने भगवन्भर्ग ललाट स्वेद संभव ॥

गृहाणार्घ्यं मयादत्तं वास्तो स्वामिन्नमोऽस्तुते ॥

इत्यर्घ्यं दत्वा प्रणामं कुर्यात् ॥

संत्रहीनं क्रियाहीनं भक्ति श्रद्धा समन्वितम् ॥

यन्पूजितं मया देव परिपूर्णं तदस्तु मे ॥

नमस्ते वास्तु देवेश सर्व विघ्नहरो भव ॥

शान्तिं कुरु सुखं देहि सर्वान् कामान्प्रयच्छमे ॥

ઇત્યુક્ત્વા વાસ્તુ પુરુષં પ્રણમેત્ ॥

ઇત્યુક્તપ્રકારેણ વાસ્તુ પુરુષ સપર્યાં કુર્યાત્ ॥

॥ વાસ્તુ પૂજનં સંપૂર્ણં ॥

વલિ અર્પણ મન્ત્ર

ઇતિ પઠિત્વા બ્રહ્મણે સાંગાય સાયુધાય સશક્તિ કાયેમં વલિં સમર્પયામિ ભો
બ્રહ્મન્ દિશં રક્ષ વલિં ભક્ષ યસ્ય યજમાનસ્ય સકુટુંબસ્ય સપરિવારસ્ય ગૃહે આયુઃ કર્તા
ક્ષેમકર્તા તુષ્ટિકર્તા પુષ્ટિકર્તા ॥૧॥

॥ અથ શ્રેયઃ સંપાદનમ્ ॥

યજમાનો હસ્તે જલં ગૃહીત્વા સંકલ્પયેત્ ॥

યજમાને હાથમાં જલ લઈ સંકલ્પ કરવો કે :—

અથ પૂર્વોચ્ચરિત શુભ પુણ્યેયત્રી કૃતસ્ય સગ્રહમત્ત વાસ્તુવશાન્ત્યાખ્યસ્ય કર્મણઃ
સાક્ષતા સિદ્ધયર્થં બ્રાહ્મણેભ્યઃ શ્રેયો ગ્રહણમહં કરિષ્યે ॥

ત્યાર પછી આચાર્યે સંકલ્પ કરવો કે :—

અથ પૂર્વોચ્ચરિત શુભ પુણ્ય તિથૌ કૃતસ્ય સગ્રહમત્ત વાસ્તુશાન્ત્યાખ્યસ્ય કર્મણઃ
સાક્ષતા સિદ્ધયર્થં યજમાનાય શ્રેયોદાનમહં કરિષ્યે ॥

પછી યજમાનના હાથમાં શિવા આપઃ માં ખતાવેલી વિધિ મુજબ જલ, અંદન
વિગેરે આપવું.

યજમાન હસ્તે । શિવા આપઃ સન્તુ । સૌમનસ્ય મસ્તુ । અક્ષતં ચારિષ્ટિચ્ચાસ્તુ ।
ગન્ધાઃ પાન્તુ સૌમાઙ્ગલ્યંચાસ્તુ । અક્ષતાઃ પાન્તુ આયુષ્ય મસ્તુ । પુષ્પાણિ પાન્તુ સૌશ્રિય
મસ્તુ । યત્પાપં રોગમશુભમ કલ્યાણં તદ્દૂરે પ્રતિહત મસ્તુ । યચ્છેયસ્તદસ્તુ ॥

ત્યારબાદ આચાર્યે હાથમાં જલ, અક્ષત તથા સોપારી લઈ સંકલ્પ કરવો કે :—

ભવન્મિ યોગેનાસ્મિન્ સગ્રહમત્ત વાસ્તુશાન્ત્યાખ્યે કર્મણિ યત્કૃતમાચાર્યત્વં યત્કૃતં
બ્રહ્મત્વં તથા ચ એમિ બ્રાહ્મણૈઃ સાકં યઃ કૃતો હોમો યઃ કૃતો જપસ્તત્રાચાર્યત્વાદ્
બ્રહ્મત્વા દ્વોમાઞ્જપાત્ યદુત્પન્નં શ્રેયસ્તદમુના સાક્ષતેન સજલેન પૂર્ણી ફલેન તુભ્યમહં
સંપ્રદદે । તેન શ્રેયસાત્વં શ્રેયસ્વી મવ ॥

આમ કહી હાથમાંના જળ, અક્ષત તથા સોપારી યજમાનના હાથમાં આપવાં
અને ભલામિ કહી યજમાને તે ગ્રહણ કરવાં.

ત્યાર પછી યજમાને સંકલ્પ કરવો કે. — ૧ :

શ્રેયો ગ્રહણસાક્ષતા સિદ્ધયર્થમાચાર્યાદિભ્યઃ પૂજન પૂર્વકં દક્ષિણા પ્રદાનં કરિષ્યે ॥

આમ સંકલ્પ કરી આચાર્યને તથા બ્રાહ્મણો ને ચંદન, અક્ષત, પુષ્પહાર આદિથી પૂજન કરી દક્ષિણા આપવી.

અથ દાનાનિ

વાસ્તુની સમાપ્તિ નિમિત્તે સુવર્ણ આદિ વિવિધ પદાર્થોના દાન આપવાં તેમાં પ્રત્યક્ષ વસ્તુઓ અથવા તેના બદલામાં અમુક દ્રવ્ય આપવું, જેને જે અધિકાર તે મુજબ દાન આપવું, સુવર્ણ, ગાય, ત્રાંણાના પાત્રમાં તલ ભરી પાત્ર દાન, કાંસાના પાત્રમાં ઘૂત ભરી તેમાં સુવર્ણ નાખી. યજમાને તથા યજમાન પત્નિઓ નીચેના મંત્ર ભણી વાસણમાં મોડું જોવું.

इति मन्त्रेण निरीक्ष्य सवित्रे नमः इत्युक्त्वा किञ्चिद्भृतं कनिष्ठिकया बहिर्निष्काष्य तच्छायापात्रं सदक्षिणाकं कस्मै चिद् दद्यात् ॥

પછી તેમાંથી ટચલી આંગળી વડે થોડું ઘીંચઃ સવિત્રે નમઃ કહી બહાર કાઢી તે ઘી ભરેલું પાત્ર બ્રાહ્મણને દાનમાં આપવું.

પછી આચાર્ય આદિ ઋત્વિજનું પૂજન કરી તેમને યથા કાર્યની દક્ષિણા આપવી.

॥ अथाभिषेकः ॥

गृह कलश प्रधान देवता कलशादितो ह्येकस्मिन्पात्रे जलं संगृह्य दूर्वा पंचपल्लवै-
रुड्मुख्या आचार्यादयः सपत्नीकं यजमानं प्राङ्मुखमुपविष्टा भिषिञ्चेयुः । अभिषेकं
पत्नी वामे ॥

॥ तत्र मन्त्राः ॥

सुरास्त्वामभिषिञ्चन्तु ब्रह्म विष्णु महेश्वराः ।

वासुदेवો જગન્નાથ સ્તથા સહકર્ષણો ચિદ્રુઃ ॥ ૧૧ ॥

प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च भवन्तु विजयाय ते ।

આખળડલોડગિ મેગવાન્યમો વૈ નૈઋતિ સ્તથા ॥ ૧૨ ॥

वरुणः पवनश्चैव धनाध्यक्ष स्तथा शिवः ।

ब्रह्मणा सहिता सर्वे दिक्पालाः पान्तु ते सदा ॥ १३ ॥

કીર્તિ લક્ષ્મી ધૃતિ મેઘા પુષ્ટિઃ શ્રદ્ધાક્રિયામતિઃ ।

बुद्धिर्लजा वपुः शान्तिः कान्तिस्तुष्टिश्च मातरः ॥ १४ ॥

એતા સ્વામમિષિચ્ચન્તુ દેવપત્ન્યઃ સમાગતાઃ ।
 આદિત્યચન્દ્રમા ભૌમો બુધજીવ સિતાર્કજાઃ ॥ ૧૫ ॥
 ગ્રહાસ્વામમિષિચ્ચન્તુ રાહુઃ કેતુશ્ચ તર્પિતાઃ ।
 દેવદાનવ ગન્ધર્વા યક્ષ રાક્ષસ પન્નગાઃ ॥ ૧૬ ॥
 ઋષયો મુનયો ગાત્રો દેવમાતર એવ ચ ।
 દેવ પત્ન્યો દ્રુમા નાગા દૈત્યાશ્વાપ્સરસાંગણાઃ ॥ ૧૭ ॥
 અસ્ત્રાણિ સર્વ શસ્ત્રાણિ રાજાનો વાહનાનિ ચ ।
 ઔષધાનિચ રત્નાનિ કાલસ્યા વયવાશ્ચ યે ॥ ૧૮ ॥
 સસ્તિઃ સાગરાઃ શૈલાસ્તીર્થાનિ જલદા નદાઃ ।
 એતે ત્વામમિષિચ્ચન્તુ સર્વ કામાર્થ સિદ્ધયે ॥ ૧૯ ॥
 અમૃતાભિષેકોઽસ્તુ ॥ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ ॥

આ મંત્ર બોલી બ્રાહ્મણોએ યજમાન તથા યજમાન પત્નીને અભિષેક કરવો.

॥ અથ દેવતા વિસર્જન ॥

યજમાનો હસ્તે પુષ્પાક્ષતાનાદાય ।
 યાન્તુ દેવગણાઃ સર્વે પૂજામાદાય પાર્થિવીમ્ ॥
 હૃષ્ટકામ પ્રસિદ્ધયર્થે પુનરાગમનાપ ચ ॥

આવાહિત દેવતાઃ સ્વસ્વસ્થાને ગચ્છત । શુભે કર્મણિ પુનરાગમનસ્તુ ॥ હત્યક્ષત પુષ્પાણિ પીઠોપરિ નિઃક્ષિપેત્ ॥

આ મંત્ર ભણી અક્ષત અને પુષ્પો પીઠો ઉપર નાખવાં, પછી પીઠ વખત અક્ષત પુષ્પ લઈ અગ્નિનું નીચેના મંત્રથી વિસર્જન કરવું.

ગચ્છ ગચ્છ સુરશ્રેષ્ઠ સ્વસ્થાને પરમેશ્વર ।
 યત્ર બ્રહ્માદયો દેવા સ્તત્ર ગચ્છ હુતાશન ॥

આમ દેવતાઓનું તથા અગ્નિનું વિસર્જન કરી દેવતાઓનાં પીઠોનું દેવતાઓને સમર્પણ કરેલા પદાર્થો અને વાપરવા ઇચ્છેલા છતાં વપરાતાં વધેલા પદાર્થો સહિત આગ્રાથને દાન કરવું.

તત્ર સહકલ્પઃ ॥ હમાનિ સોપસ્કરાનિ દેવતા પીઠાનિ યજ્ઞ સમ્માર્ગશ્રાર્યાય તુભ્યમહં સંપ્રદદે ॥

તતો યજમાનોઽક્ષલિ વદ્ધ્વા વ્રાહ્મણાન્ પ્રાર્થયેત્ ।

યથામયા યદેતદ્સપ્રહમત્ વાસ્તુશાન્ત્યાશ્ચ કર્મ કૃતં તત્કાલહીનં કર્મહીનં દ્રવ્ય-
હીનં મક્તિહીનં શ્રદ્ધાહીનં શક્તિહીનં ભવેત્ તત્સર્વં ભવતાં વ્રાહ્મણાનાં વચનાદારાધ્યદેવ
પ્રસાદાચ્ચ સર્વં પરિપૂર્ણમસ્તિત્વતિ ભવન્તો બ્રુવન્તુ ॥

અસ્તુ પરિપૂર્ણમ્ ઇતિ વ્રાહ્મણા વદેયુઃ ॥

પછી યજમાને હાથ બેડી બ્રાહ્મણોની પ્રાર્થના કરવી કરેલા કાર્યની પરિપૂર્ણતા
અને બ્રાહ્મણોએ તેની પરિપૂર્ણતા થઈ એમ જણાવવું આશીર્વાદ આપવો.

॥ અયાશીર્વાદ મન્ત્રાઃ ॥

સ્વસ્તિસ્તુ યાદવિનાશાશ્ચ પુણ્ય કલ્યાણ વૃદ્ધિદા ।
વિનાયક પ્રિયા નિત્યં તાં ચ સ્વસ્તિ બ્રુવન્તુ નઃ ॥ ૧૧॥
નારદાદ્યા ઋષિગણા યે ચાન્યે ચ તપોધનાઃ ।
ભવન્તુ યજમાનસ્ય આશીર્વાદ પરાયણાઃ ॥ ૧૨॥
આદિત્યા વસવો રુદ્રા વિશ્વદેવા મરુદ્ગણાઃ ।
લોકપાલાઃ પ્રયચ્છન્તુ મજ્જલાનિશ્રિયં યશઃ ॥ ૧૩॥
ગાયત્રી સતી સાવિત્રી શચી લક્ષ્મી સરસ્વતી ।
મૃડાની માતરઃ સર્વા ભવન્તુ વૃદ્ધિદા સદા ॥ ૧૪॥
ઋગ્વેદોઽથ યજુર્વેદઃ સામવેદો હૃથર્વણઃ ।
બ્રહ્મવાક્યં સદા નિત્યં હનન્તિ તવ શત્રવઃ ॥ ૧૫॥
યાવદ્બ્રાહ્મીરથી ગદ્ગા યાવદેવો મહેશ્વરઃ ।
યાવદ્વેદાઃ પ્રવર્તન્તે તાવત્ત્વં વિજયી ભવ ॥ ૧૬॥
મન્ત્રાર્થાઃ સફલાઃ સન્તુ સન્તુ પૂર્ણા મનોરથાઃ ।
શત્રૂણાં બુદ્ધિ નાશોઽસ્તુ મિત્રાણા મુદયસ્તવ ॥ ૧૭॥

વહુ ધન ધાન્યં પશુ પુત્ર લાભં શત સંવત્સરં દીર્ઘમાયુઃ ॥

આરાધ્યદેવઃ પ્રસન્નોસ્તુ ॥

આમ બ્રાહ્મણોએ આશીર્વાદ આપવો, અને યજમાને તથાસ્તુ કહી તે માથે
થઠાવવો પછી બ્રાહ્મણોને મિષ્ટાન્ન, લોબન, કરાવવું અને પોતે પોતાના કુટુંબીજનો
તેમ જ મિત્રો સાથે લોબન કરવું.

॥ ઇતિ વાસ્તુ શાન્તિઃ સમાપ્તા ॥

॥ સંખ્યા પ્રમાણ ॥

एकं दश शतमस्मात् सदस्रमनु चायुतम् ।
नियुतं प्रयुतं तस्माद्विन्दे अपि ॥ १॥

वृन्द सर्वनिखर्वाणि शङ्कु पञ्चाम्बुराशयः ।
ततः स्यान्मध्यमन्त्यं च परं चापरमप्यतः ॥ २॥

परार्धं चेति विज्ञेयं दश वृद्धयोत्તरोत्तरम् ।
संख्यया स्थानानि कथितान्येवमेतानि विंशति ॥ ३॥

સંખ્યા સ્થાનોનું સંકીર્તન

એક(૧) દશ(૧૦)સો(૧૦૦)સહસ્ર(૧૦૦૦)અયુત(૧૦,૦૦૦)નિયુત(૧૦૦,૦૦૦)
પ્રયુત(૧,૦૦૦,૦૦૦)અબુદ(૧૦૦૦૦૦૦૦)અન્ય અબુદ(૧૦૦૦૦૦૦૦૦)વૃન્દ
(૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦)ખર્વ(૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦)નિખર્વ(૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦)શંકુ
(૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦)પક્ષ(૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦)અમ્બુરાશિ(૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦-
૦૦)મધ્ય(૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦)અન્ય(૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦)પર
(૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦)અપર(૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦)પરાર્ધ
(૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦)

આ સંખ્યાઓ, ઉત્તરોત્તર દશની વૃદ્ધિ કરવી. તેથી કુલ સંખ્યા વીંશતું
સ્થાન કહ્યું છે.

॥ કાલ સંખ્યા ॥

इदानीं काल संख्यायाः प्रमाणमभिधीयते ।
दङ्निमेषो निमेषः स्यात्तैः पञ्चदशमिस्मृता ॥

काष्ठाताभिः कलाताभि मुहूर्त स्तैस्सहर्निशम् ।
त्रिशतैतत्ત્રિકं विद्यात् क्रमादित्युत्તरोत्तरम् ॥ ५॥

अहोरात्रैः पुनः पञ्चदशमिः पक्ष उच्यते ।
पक्षद्वयेन मासः स्याद् भवेन्मासद्वयादतुः ॥ ६॥

ऋतुत्रयं स्यादयनं वत्सरस्त्वयनद्वयम् ।
दशधायमिति प्रोक्तं कालः कालविदांवरै ॥ ७॥

કાલ સંખ્યા કહે છે—આંખના પલકારાને નિમેષ કહે છે, પંદર (૧૫) નિમેષ
એક (૧) કાષ્ટા; ત્રીશ (૩૦) કાષ્ટા એક કલા. ત્રીશ કલા એક (૧) મુહૂર્ત, ત્રીશ
(૩૦) મુહૂર્ત એક અહર્નિશ (રાત દિવસ), પંદર અહોરાત્ર એક પક્ષ; એ પક્ષ માસ.

જે નાનકે વેડક ઋતુ, વળુ ઋતુ એક અયન, જે અયન એક વર્ષ કહેવાય છે. આ પ્રમાણે
વિદાનોને કાલ મળ્યા બતાવી છે. ॥ અમરાગણ સૂત્રધાર ॥

॥ ગૃહારંભ માસ ॥

ચંદ્રે ગોકકરં ગૃહાદિરચિતં સ્યાન્માધવેર્ધપ્રદં ।
જ્યેષ્ઠે, મૃત્યુકરં શુચૌ પશુહરં તદ્વૃદ્ધિદં શ્રાવણે ॥
શૂન્યં ભાદ્રપદેઽશ્વિને કલિકરં મૃત્યુક્ષયં કાર્તિકે ।
ધાન્યં માર્ગ સહસ્વયોર્દહન મીર્માધિશ્રિયં ફાલગુને ॥ ॥૧॥

ધન માસના ગૃહાદિનો આરંભ કરે તો શોક ઉત્પન્ન થાય, વૈશાખમાં ધનની પ્રાપ્તિ થાય, જ્યેષ્ઠ માસમાં મૃત્યુ થાય, અષાઢમાં પશુનો નાશ થાય, શ્રાવણે સર્વ પ્રકારની વૃદ્ધિ થાય. ભાદ્રપદે આરંભ કરે તો ઘર શૂન્ય રહે, અશ્વિન માસમાં કલેશ થાય. માર્ગિકે આકર્ષનો નાશ થાય. માર્ગશીર્ષ અને પોષમાં ધાન્યની વૃદ્ધિ થાય. નાપમાં અગ્નિ ભય થાય. ફાલગુને લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ થાય ॥ વાસ્તુ રાજેવલ્લભ ॥

॥ નિષિદ્ધ માસ ॥

આપાદ ચંદ્રાશ્વયુર્જોર્જમાઘ જ્યેષ્ઠેષુ સપ્રોષ્ઠપદેષુનનમ્ ।
નિકેતનાનાં ઘટનં નૃપાણાં યોગેશ્વરાચાર્યમતેન શસ્ત્રમ્ ॥ ॥૨॥

આપાદ, ચંદ્ર, અશ્વિન, કાર્તિક, માઘ, જ્યેષ્ઠ, અને ભાદ્રપદ એ મહીનાઓમાં યોગેશ્વરાચાર્યના મતે ગૃહાદિ આરંભ કરવા માટે નિષિદ્ધ કહ્યા છે. ॥ રત્ન માલાયામ ॥

માસના નામો પુરુષાન્ય

ગૃહાદિરંભ

ફળ

દેવતા	દેવી	
વિષ્ણુ	રમા	શોક થાય
મધુસુદન	મોહિની	ધનની પ્રાપ્તિ
ત્રીવિક્રમ	પદ્માશી	મૃત્યુ
વામન	કમળા	પશુ નાશ
શ્રીધર	કાર્તિકી મોન	સર્વ પ્રકારની વૃદ્ધિ
અર્ધવિદ્ય	અપરાજિત	શૂન્ય રહે
પદ્મનાભ	પદ્માવતિ	કલેશ થાય
દામોદર	રાધા	ઘરઘણીનો નાશ
કેશવ	વિશ્વાક્ષત્રી	ધનધાન્ય પ્રાપ્તિ
નાનાયજ્ઞ	લક્ષ્મી	ધનધાન્ય વૃદ્ધિ
માધવ	દુર્યોધની	અગ્નિ ભય
કૌવિદ	ધાત્રી	લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ

ગૃહારંભ રાશિ ફલં

ગૃહસંસ્થાપનં સૂર્યે મેષસ્થે શુભદં ભવેત્ ।

વૃષસ્થે ધનવૃદ્ધિઃ સ્યાન્નિથુને મરણં ધ્રુવમ્ ॥ ૧૩॥

કર્કટે શુભદં પ્રોક્તં સિંહે મૃત્યવિવર્ધનમ્ ।

કન્યાયાં રુગ્તુલે સૌખ્યં વૃશ્ચિકે ધનવર્ધનમ્ ॥ ૧૪॥

કાર્તિકે મહાહાનિ મકરે સ્યાદ્દનાગમઃ ।

કુમ્ભેતુ રત્નલાભઃ સ્યાન્મીને સઘ્ન મયાવહમ્ ॥ ૧૫॥

મેષ રાશિના સૂર્યમાં ગૃહારંભ શુભ, વૃષરાશિના સૂર્યમાં ધનની વૃદ્ધિ, મિથુન રાશિના સૂર્યમાં ગૃહસ્થામીનું મરણ, કર્ક રાશિના સૂર્યમાં શુભ ફલોની પ્રાપ્તિ, સિંહ રાશિના સૂર્યમાં નોકરની વૃદ્ધિ, કન્યા રાશિના સૂર્યમાં રોગ ઉત્પત્તિ, તુલા રાશિના સૂર્યમાં સૌખ્ય પ્રાપ્તિ, વૃશ્ચિક રાશિના સૂર્યમાં ધનની વૃદ્ધિ, ધન રાશિના સૂર્યમાં મહા હાનિ, મકર રાશિના સૂર્યમાં ધન લાભ, કુંભ રાશિના સૂર્યમાં રત્નલાભ, મીન રાશિના સૂર્યમાં ભયાવહ. ॥ વાસ્તુ રત્નાકર ॥

રાશિ

મેષ વૃષ મિથુન કર્ક સિંહ કન્યા તુલા વૃશ્ચિક ધન મકર કુંભ મીન

ફળ

શુભ ધન મરણ શુભ નોકર રોગ મૃત્યુ ધન મહા ધન રત્ન ભય
વૃદ્ધિ વૃદ્ધિ વૃદ્ધિ હાનિ લાભ લાભ

કૈશિન્મેષ્વૌ મઘૌ વૃષભગે જ્યેષ્ઠશુચૌ કર્કટે ।

માદ્રે સિંહગતે ઘટેશ્વયુજિ ચોર્જેઽલૌ મૃગે પોષકે ॥ ૧૬॥

માઘે નક્ર ઘટે શુભં નિગદિતં ગેહં તર્થોર્જેનમત્ ।

કન્યાયાંચ તથા ધનુષ્યપિ ન સત્કૃષ્ણાદિ માસાન્નવેત ॥ ૧૭॥

બહુ મતથી મેષ રાશિ પર સૂર્ય હોય ત્યારે ચૈત્રમાં, વૃષ રાશિ પર સૂર્ય હોય તો જેઠમાં કર્ક રાશિ પર સૂર્ય હોય તો આષાઠમાં, સિંહ રાશિ પર સૂર્ય હોય તો ભાદ્રપદમાં, તુલા રાશિ પર સૂર્ય તો અશ્વિન માસમાં, વૃશ્ચિક રાશિ પર સૂર્ય હોય તો કાર્તિકમાં, મકર રાશિ પર સૂર્ય હોય તો પોષમાં, કુંભ રાશિ પર સૂર્ય હોય તો માઘ માસમાં, ગૃહારંભ કરવો ઉત્તમ છે. કન્યા તથા ધન રાશિના સૂર્યમાં ગૃહારંભ કરવો શુભ નથી. ઠક્ષિણાચન માસ છે (કૃષ્ણાદિ માસ છે)

॥ યામ્નુ પ્રદીપ ॥

॥ વિષ્ણુ શયન ॥

આરમ્ભં ચ સમાપ્તિં ચ પ્રાસાદપુર વેશ્મનામ્ ।

ઉત્થિતે કેશવે કુર્યાન્ન પ્રસુપ્તે કદાચન ॥ ૮૮ ॥

પ્રાસાદ, પુર, ગૃહાદિકાર્યનો આરંભ અને પૂર્ણહુતિ (વાસ્તુ) વિષ્ણુ ભગવાન સુતા હોય ત્યારે નહિ કરવું. (એટલે અશાઙ સુદિ ૧૧ થી કાર્તિક સુદિ ૧૧ સુધી)

॥ ગૃહારંભ શુભાશુભ ॥

વિવાહોક્તાન્મહાદોષાનૃતે યામિત્ર શુદ્ધિતઃ ।

રિક્તા કુજાર્ક વારી ચ ચરલગ્નં ચરાંશકમ્ ॥ ૮૯ ॥

ગુરુ-શુક્રાર્ક ચન્દ્રેષુ સ્વોચ્ચાદિ બલ શાલિષુ ।

ગુર્વ કેન્દુ, વલં લબ્ધ્વા ગૃહારમ્ભઃ પ્રશસ્યતે ॥ ૯૦ ॥

દ્વારશુદ્ધિં નિરીક્ષ્યાદૌ મશુદ્ધિં વૃષ ચક્રતઃ ।

નિષ્પશ્ચકે સ્થિરે લગ્ને દ્વયજ્ઞે ચાલય મારયેત્ ॥ ૯૧ ॥

ત્યક્ત્વા કુજાર્કયોશ્વાંશં પૃષ્ઠે ચાગ્રેસ્થિતં વિધુમ્ ।

બુધૈજ્યરાશિગં ચાર્કં કુર્યાદ્ ગેહં શુભાસયે ॥ ૯૨ ॥

વિવાહમાં મહાદોષ કહ્યા છે. યામિત્ર, રિક્તા (૪-૬-૧૪) તિથિ ભોમ, રવિવાર ચર લગ્ન (૧-૪-૭-૧૦) ચર લગ્નના નવમાંશ એ સર્વોનો ત્યાગ કરવો બૃહસ્પતિ, શુક્ર, સૂર્ય અને ચંદ્રમા તે સ્વોચ્ચાદિ બલ યુક્ત હોય અને આપણી રાશિથી ગુરુ સૂર્ય અને ચંદ્રમા બધી હોય ત્યારે ગૃહારંભ કરવો શુભ કારક છે. પહેલા દ્વાર શુદ્ધિ અને વૃષ વાસ્તુ ચક્ર બેઈ પંચમ રાશિ (સિંહ) છોડી સ્થિર (૨-૮-૧૧) સંસક ઔર દિસ્વલાવ (૩-૬-૯-૧૨) લગ્નોમાં ગૃહારંભ કરવો બુધ અને બૃહસ્પતિની રાશિ મિથુન ૩, કેન્દ્ર ૬, ધન ૬, મીન ૧૨, નો સૂર્યને છોડી ગૃહારંભ કરવો.

॥ ત્યાગ માસાદયઃ ॥

સૂર્યે કાર્મુક મીનગે સુરગુરૌ સિંહે વિધૌ દુર્વલે ।

ગંધાન્તિ વ્યતિપાત વૈષ્ટિદિનેદગ્ધે તિથૌ મે તથા ॥ ૯૩ ॥

શુક્રેઽસ્તઽથગુરૌચ પાતસમયે વિષ્ટયાંચ માસેઽધિકે ।

ચન્દ્રે પાપવિલોકિતેચ સહિતે કાર્યન કિશ્ચિચ્છુભમ્ ॥ ૯૪ ॥

ધન અને મીનનો સૂર્ય સિંહના ખૂડસ્પતિ (સિંહસ્થ વર્ષ) ક્ષીણ ચંદ્રમા તિથિ, નક્ષત્ર અને લગ્ન ગંડાન્ત, દગ્ધાતીથી વ્યતિપાત, વૈધૃતિ, દગ્ધ નક્ષત્ર, શુર શુક્રનો અસ્ત, મહાપાત, ભદ્રા, અધિકમાસ (મલમાસ) પાપગ્રહથી દષ્ટ તથા યુક્ત ચંદ્રમા આટલા યોગોમાં ગૃહાહિ શુભ કાર્ય કરવું નહિ.

॥ ગૃહારંભાદિ માસ તિથિ યોગો ॥

વિશ્વકર્મોવાચ ।

इदानीमभिधास्यामः सूत्रपात्र विधिक्रमम् ।
 शस्ते मासे सिते पक्षे सुलग्ने च शुभे दिने ॥ ॥१५॥
 चैत्रे शोकाकुलो भर्ता वैशाखे च धनान्वितः ।
 ज्येष्ठे गृहानिपद्यन्ते आपादे पशु नाशनम् ॥ ॥१६॥
 श्रावणे धनवृद्धिश्च भाद्रे तु न वसेद् गृहे ।
 कलहश्चाश्विने मासे भृत्याशनश्च कार्तिके ॥ ॥१७॥
 मार्ग शीर्षे धन प्राप्तिः पोषे वै काम संपदा ।
 माघेचाग्रि मयं कुर्यात् फाल्गुनेश्रियमुत्तमाम् ॥ ॥१८॥

શ્રી વિશ્વકર્મા કહે છે કે-સુત્રપાત્ર વિધિ ક્રમે કહું છું શુભ માસે, શુકલ પક્ષે, શુભ લગ્ને, શુભદિને, ચૈત્રમાસમાં ગૃહારંભ કરે તો શોક ઉત્પન્ન થાય. વૈશાખમાં ધનની પ્રાપ્તિ, જ્યેષ્ઠમાં ગૃહની હાનિ થાય, આષાઠે પશુનો નાશ થાય, શ્રાવણમાં ધન વૃદ્ધિ થાય, ભાદ્રપદે ઘર શૂન્ય રહે (કોઈ વસી ન શકે) અશ્વિન માસે કલેશ થાય, કાર્તિકમાં નોકરનો નાશ થાય, માર્ગશિર્ષે ધનપ્રાપ્તિ, પોષે કાર્ય સફળ થાય, માઘ માસમાં અગ્નિનો ભય ઉત્પન્ન થાય, ફાલ્ગુને ઉત્તમ લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ થાય.

॥ अपराजित वृच्छा ॥

॥ ગૃહારંભ તિથિ ॥

तृतीया पश्चमी चैव सप्तमी नवमी तथा ।
 एकादशी त्रयोदश्या त्रिधयश्च सुखावदाः ॥ ॥१९॥

ત્રીજ (૩) પાંચમ (૫) સાતમ (૭) નોમ (૯) એકાદશી (૧૧) તેરશ (૧૩) એ તિથિઓ શુભ જાણવી.

॥ अपराजित वृच्छा ॥

प्रतीपात्कृष्ण पक्षीया द्वितीया वास्तु कर्मणि ।

તૃતીયા પશ્ચમી ચૈવ સપ્તમી દશમી તથા ॥

एकादशी त्रयोदशी तिथयश्च शुभावहाः ॥ ॥२०॥

કૃષ્ણપક્ષની એકમ (૧) બીજ (૨) ત્રીજ (૩) પાંચમ (૫) સાતમ (૭) દશમ (૧૦) એકાદશી (૧૧) તેરશ એ તિથિઓ શુભ કારક છે.

शुक्लपक्षे भवेत्सौख्यं कृष्णे तस्करतो भयम् ।

त्यक्त्वा चतुर्दशीं षष्ठीं चतुर्थीमष्टमीममाम् ।

नवमीं च रवि भौमं गृहारंभो विधीयते ॥ ॥२१॥

શુકલ પક્ષમાં ગૃહારંભ કરવાથી સુખની પ્રાપ્તિ થાય, તથા કૃષ્ણ પક્ષમાં ગૃહારંભ કરવાથી ચેરનો ભય થાય, ચતુર્દશી, ષષ્ઠી, ચતુર્થી, અષ્ટમી, અમાવાસ્યા, નવમી તિથિ તથા રવિવાર અને મંગળવારનો ત્યાગ કરવો અને બાકી રહેલ તિથિ તથા વારામાં ગૃહારંભ કરવો શ્રેષ્ઠ છે.

॥ तिथि निर्णय ॥

कृष्ण पक्ष त्रिभागे तु प्रथमे स्याच्छुभावहा ।

मध्या द्वितीये भवति तृतीये कर्तुं नाशिनी ॥ ॥२२॥

शुक्ले त्रिभागे प्रथमे देशनाशाय कीर्तिता ।

द्वितीये मध्यफलदा तृतीये च शुभावहा ॥ ॥२३॥

॥ विष्णु धर्मोत्तर तृतीय खण्ड ॥

કૃષ્ણ પક્ષના ત્રણ ભાગ કરતાં પ્રથમ ભાગ ૧ થી ૫ શુભાવહા મધ્યમ ભાગ ૬ થી ૧૦, મધ્યમ અને ૧૧ થી અમાસ તૃતીય ભાગ કરતાં નાશ કરનાર બાણવો. શુકલ પક્ષમાં પ્રથમ ભાગ ૧ થી ૫ દેશનો નાશ કરનાર બાણવો, મધ્ય વિભાગ ૬ થી ૧૦ મધ્યમ અને ત્રીજો વિભાગ ૧૧ થી ૧૫ સુધી શુભ બાણવો.

॥ विष्णु धर्मोत्तर पुराण ॥

पक्ष तिथि ज्ञान

शुक्ल कृष्णा बुभौ पक्षौ देव पित्रे च कर्मणि ।

प्रतिपच्च द्वितीया च तृतीया तदनंतरम् ॥ ॥२४॥

चतुर्थी पंचमी षष्ठी सप्तमी चाष्टमी तथा ।

नवमी दशमी चैव कौदशी द्वादशी ततः ॥ ॥२५॥

त्रयोदशी ततो ज्ञेया ततः प्रोक्ता चतुर्दशी ।

पौर्णिमा शुक्लपक्षे तु कृष्णपक्षेत्वमा स्मृता ॥ ॥२६॥

દેવ કર્મમાં શુકલ પક્ષ અને પિતૃ કર્મમાં કૃષ્ણ પક્ષ, એમ બે પક્ષ છે તિથિ-
ઓના નામ. ૧. પ્રતિપદા, ૨. દ્વિતિયા, ૩. તૃતિયા, ૪. ચતુર્થી, ૫. પંચમી, ૬. ષષ્ઠી,
૭. સપ્તમી, ૮. અષ્ટમી, ૯. નવમી, ૧૦. દશમી, ૧૧. એકાદશી, ૧૨. દ્વાદશી, ૧૩.
ત્રયોદશી, ૧૪. ચતુર્દશી, ૧૫. શુકલ પક્ષમાં પૂર્ણિમા, ૩૦. કૃષ્ણ પક્ષમાં અમાવાસ્યા
કહી છે.

તિથિ સ્વામી

ક્રમાત્તિથીનાં પતયોઽગ્નિધાતૃગૌરી ગણેશોઽદિ ગુહો રવિશ્વ ।

મહેશ દુર્ગાન્તક વિશ્વ વિષ્ણુ કામેશ સોમાઃ પિતરોઽદિ દર્શે ॥ ૧૨૭॥

ક્રમે તિથિઓના સ્વામી, પ્રતિપદાનો સ્વામી, અગ્નિ દ્વિતિયાનો બ્રહ્મા, તૃતીયાનો
સ્વામી પાર્વતી; ચતુર્થીનો ગણેશ, પંચમીનો સર્પ, ષષ્ઠીનો કાર્તિક સ્વામી, સપ્તમીનો
સૂર્ય, અષ્ટમીનો સ્વામી શિવ, નવમીનો દુર્ગા દેવી, દશમીનો યમ, એકાદશીનો સ્વામી
વિશ્વદેવ, દ્વાદશીનો સ્વામી વિષ્ણુ, ત્રયોદશીનો કામદેવ, ચતુર્દશીનો સ્વામી શિવ,
પૂર્ણિમાના ચંદ્ર, અમાવાસ્યાનો પિતૃ દેવ, આ પ્રમાણે તિથિઓના સ્વામી જાણવા.

નંદાદિ સંજ્ઞા

નંદાં ભદ્રા જયા રિક્તા પૂર્ણાચ્ચતિથયઃ ક્રમાત્ ।

વારત્રયં સમાવર્ત્ય તિથયઃ પતિ પન્મુખાઃ ॥ ૧૨૮॥

પ્રતિપદાથી આરંભીને ત્રણવાર ગણવાથી નંદા આદિ તિથિઓની સંજ્ઞા હોય છે.
૧-૬-૧૧ નંદા ૨-૭-૧૨ ભદ્રા ૩-૮-૧૩ જયા ૪-૯-૧૪ રિક્તા ૫-૧૦-૧૫ પૂર્ણ
તિથિ કહેવાય.

ક્રમ	તિથિ	સ્વામી	ક્રમ	સંજ્ઞા	તિથિ
૧.	પ્રતિપદા	અગ્નિ	૧.	નંદા	૧-૬-૧૧
૨.	દ્વિતિયા	બ્રહ્મા	૨.	ભદ્રા	૨-૭-૧૨
૩.	તૃતીયા	પાર્વતી	૩.	જયા	૩-૮-૧૩
૪.	ચતુર્થી	ગણેશ	૪.	રિક્તા	૪-૯-૧૪
૫.	પંચમી	સર્પ	૫.	પૂર્ણા	૫-૧૦-૧૫
૬.	ષષ્ઠી	કાર્તિક સ્વામી			
૭.	સપ્તમી	સૂર્ય			
૮.	અષ્ટમી	શિવ			
૯.	નવમી	દુર્ગા દેવી			

ક્રમ	તિથિ	સ્વામી
૧૦.	દશમી	યમ
૧૧.	એકાદશી	વિશ્વદેવ
૧૨.	દ્વાદશી	વિષ્ણુ
૧૩.	ત્રયોદશી	કામદેવ
૧૪.	ચતુર્દશી	શિવ
૧૫.	પૂર્ણિમા	ચંદ્ર
૦)).	અર્ધાવાસ્યા	પિતૃદેવ

વાર જ્ઞાન

આદિત્યશ્ચન્દ્રમા ભૌમો બુધશ્ચાથ વૃહસ્પતિઃ ।

શુક્રઃ શનિશ્ચરશ્ચૈતે વાસરાઃ પરિકીર્તિતાઃ ॥ ૨૯૧ ॥

આદિત્ય (રવિ) ચંદ્ર, ભૌમ, બુધ, વૃહસ્પતિ, શુક્ર, શનિ, આ સાત વાર કહેલા છે.

ગુરુશ્ચન્દ્રો બુધઃ શુક્રઃ શુભાવાસઃ શુભે સ્મૃતાઃ ।

ક્રૂરાસ્તુ ક્રૂર કૃત્યેષુ ગ્રાહ્યા ભૌમાર્ક સૂર્યજાઃ ॥ ૩૦ ॥

ગુરુ, ચંદ્ર, બુધ, અને શુક્ર આ શુભ વાર કહેલ છે તે શુભ કાર્યમાં શુભ ફળ આપે છે તથા મંગળ, સૂર્ય અને શનિ ક્રૂરવાર કહેલ છે તે ક્રૂર કર્મમાં ગ્રાહ્ય છે.

વાર સંજ્ઞા

સ્થિરઃ સૂર્યશ્ચશ્ચન્દ્રો ભૌમશ્ચોગ્રો બુધ સમઃ ।

લઘુર્જીવો મૃદઃ શુક્રઃ શનિસ્તીક્ષ્ણઃ સમીરિતઃ ॥ ૩૧ ॥

સૂર્ય સ્થિર, ચંદ્ર ચર, મંગળ ઉચ્ચ, બુધ સમ, ગુરુ લઘુ, શુક્ર મૃદુ અને શનિ તીક્ષ્ણ સંજ્ઞાવાળા બાળવા.

શુભ વાર

સોમ સૌમ્ય ગુરુ શુક્ર વાસરાઃ ।

સર્વ કર્મસુ ભવન્તિ સિદ્ધિદાઃ ॥ ૩૨ ॥

ચંદ્ર, બુધ, ગુરુ, શુક્ર, આ વારે સર્વ કાર્યમાં સિદ્ધિ દાયક છે.

॥ નક્ષત્ર જ્ઞાન ॥

અશ્વિની મરણી ચૈવ કૃત્તિકા રોહિણી મૃગઃ ।

આર્દ્રા પુનર્વસુઃ પુણ્યસ્તોડશ્લેખા મઘા તથા ॥ ૩૩ ॥

पूर्वाफाल्गुनिका तस्मादुत्तगफाल्गुनी ततः ।
हस्तश्चित्रा तथा स्वाति विशाखा तदनंतरम् ॥ ॥३४॥

अनुराधा ततो ज्येष्ठा ततो मूलं निगद्यते ।
पूर्वाषाढोत्तराषाढस्त्वभिजिच्छवणस्तथा ॥ ॥३५॥

धनिष्ठा शतताशख्यं पूर्वा भाद्रपदा ततः ।
उत्तरा भाद्रपच्चैव रेवत्येतानि भानि च ॥ ॥३६॥

૧. અશ્વિની, ૨. ભરણી, ૩. કૃત્તિકા, ૪. રેહિણી, ૫. મૃગ શીર્ષ, ૬. આર્દ્રા, ૭. પુનર્વસુ, ૮. પુષ્ય, ૯. આશ્લેષા, ૧૦. મઘા, ૧૧. પૂર્વા ફાલ્ગુનિ, ૧૨. ઉત્તરા ફાલ્ગુનિ, ૧૩. હસ્ત, ૧૪. ચિત્રા, ૧૫. સ્વાતી, ૧૬. વિશાખા, ૧૭. અનુરાધા, ૧૮. જ્યેષ્ઠા, ૧૯. મૂળ, ૨૦. પૂર્વાષાઢા, ૨૧. ઉત્તરાષાઢા, ૨૨. અભિજિત, ૨૩. શ્રવણ, ૨૪. ધનિષ્ઠા, ૨૫. શતતારા, ૨૬. પૂર્વા ભાદ્રપદ, ૨૭. ઉત્તરા ભાદ્રપદ, ૨૮. રેવતી.

॥ नक्षत्र स्वामी ॥

दक्षो यमोज्जलो धाता चन्द्रो रुद्रोऽदितिर्गुरुः ।
भुजंगमश्च पितरो भगोऽर्यम दिवाकरौ ॥ ॥३७॥

त्वष्ट्रा वायुश्च शक्राग्नि मित्रः शक्रश्चनिर्ऋतिः ।
जलं विश्वे विधिर्विष्णुर्वासवो वरुण स्तथा ॥ ॥३८॥

अजैकापादहिर्युध्यः पूषेति कथितो बुधैः ।
अष्टाविंशति संख्यानां नक्षत्राणामधीश्वराः ॥ ॥३९॥

(૧) અશ્વિનીનો સ્વામી. અશ્વિનીકુમાર, (૨) ભરણીનો યમ, (૩) કૃત્તિકાનો અગ્નિ, (૪) રેહિણીનો બ્રહ્મા, (૫) મૃગ શીર્ષનો ચંદ્રમા (૬) આર્દ્રાનો શિવ, (૭) પુનર્વસુનો અદિતિ (૮) પુષ્યનો બૃહસ્પતિ (૯) આશ્લેષાનો સર્પ, (૧૦) મઘાનો પિતૃદેવ (૧૧) પૂર્વા ફાલ્ગુનનો ભગદેવ, (૧૨) ઉત્તરા ફાલ્ગુનનો અર્યમા (૧૩) હસ્તનો સૂર્ય, (૧૪) ચિત્રાનો વિશ્વકર્મા (૧૫) સ્વાતિનો વાયુ (૧૬) વિશાખાનો ઈન્દ્ર અને અગ્નિ (૧૭) અનુરાધા સૂર્ય (૧૮) જ્યેષ્ઠાનો ઈન્દ્ર (૧૯) મૂળનો નૃત્ત (૨૦) પૂર્વાષાઢાનો જળ (૨૧) ઉત્તરાષાઢાનો વિશ્વદેવ (૨૨) અભિજિતનો વિધિ (૨૩) શ્રવણનો વિષ્ણુ (૨૪) ધનિષ્ઠાનો વસુ (૨૫) શતલિપાનો વરુણ, (૨૬) પૂર્વા ભાદ્રપદનો અન્નચરણ (૨૭) ઉત્તરા ભાદ્રપદનો અહિર્બુધ્ધ્ય અને (૨૮) રેવતીનો પુષા આ પ્રમાણે અકૂર્ષીશ નક્ષત્રના સ્વામીઓ બતાવ્યા.

૧. અશ્વિની	અશ્વિનીકુમાર	૧૦. મઘા	પિતૃદેવ	૧૯. મૂળ	નક્ષત્રિ
૨. ભરણી	યમ	૧૧. પૂર્વા ફા.	ભગદેવ	૨૦. પૂર્વા પા.	જળ
૩. કૃત્તિકા	અગ્નિ	૧૨. ઉ. ફા.	અર્ધમા	૨૧. ઉ. પા.	વિશ્વદેવ
૪. મેઘિણી	બ્રહ્મા	૧૩. હસ્ત	સૂર્ય	૨૨. અભિજિત	વિધિ
૫. મૃગશિર્ષ	ચંદ્ર	૧૪. ચિત્રા	વિશ્વકર્મા	૨૩. શ્રવણ	વિષ્ણુ
૬. આર્દ્રા	શિવ	૧૫. સ્વાતિ	વાયુ	૨૪. ધનિષ્ઠા	વસુ
૭. પુનર્વસુ	અદિતિ	૧૬. વિશાખા	ઈન્દ્ર. અગ્નિ	૨૫. શતભિષા	વરુણ
૮. પુષ્ય	બૃહસ્પતિ	૧૭. અનુરાધા	સૂર્ય	૨૬. પૂર્વા ભા.	અન્તર્યમ્ણુ
૯. અશ્લેષા	સર્પ	૧૮. જ્યેષ્ઠા	ઈન્દ્ર	૨૭. ઉ. ભા.	અદિત્યુદ્ય
				૨૮. રેવતી	પુષા

ઉત્તરાષાઢ તુર્યાશ શ્રુતિ પચ્ચ દશાંશકઃ ॥

કથિત ચાપિજિન્માનં પુરાણગણકોત્તમઃ ॥

ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રનો અંત્ય ચોથો ભાગ એક ચરણ અને શ્રવણ નક્ષત્રના આરંભનો ભાગ મળીને અભિજિત નક્ષત્ર થાય છે તેમ વિદ્વાનો કહે છે.

॥ નક્ષત્ર નામાક્ષર ॥

ચુવેચોલાશ્વિની ૧ જ્ઞેયા લીલ્લેલો મરણ્યથ ૨ ।

આર્દ્રકા કૃત્તિકા ૩ ઓગ્રાવીરૂ ચ રોહિણી ૪ ॥ ૪૦ ॥

વેવોકાકી મૃગશિર્ષ ૫ આર્દ્રા ૬ કુવડહા પુનઃ ।

કેકોહાહી પુનર્વસ્વો ૭ હ્રેહોહોડા તુ પુષ્યમે ૮ ॥ ૪૧ ॥

ડીહુડેહોમિરુલેષા ૯ મામીમૂમે મઘા ૧૦ મતા ।

મોટાટીટૂ ફલ્ગુની પ્રાક્ ૧૧ ટેટોપાપી મિરુત્તરા ૧૨ ॥ ૪૨ ॥

હસ્ત ૧૩ પુષ્પઠૈર્વજૈશ્ચિત્રા ૧૪ પેપોરરિ પુનઃ ।

રુરેરોતાઃ સ્મૃતાઃ સ્વાતી ૧૫ તીતુતેતો વિશાંશિકા ૧૬ ॥ ૪૩ ॥

અનુરાધા ૧૭ નનીનુને સ્યાજ્જ્યેષ્ઠા ૧૮ નોયયિયુભિઃ ।

સ્યાદ્ઃ યયોમાભિમિમૂલં ૧૯ પૂર્વાષાઢા ૨૦ મુધાકઢૈઃ ॥ ૪૪ ॥

મે મોજાજ્યુત્તરાષાઢા ૨૧ જુજેજોસ્વાહમિજિ ૨૨ ન્મતા ।

શ્રવણે ૨૩ સ્યુઃ સ્વિલુલેલો ધનિષ્ઠાયા ૨૪ ગમીગુમે ॥ ૪૫ ॥

ગોસસીઘ્ઃ શતભિષક્ ૨૫ પ્રાક્ સેસોદદિ ભદ્રપાત્ ।

દુરાજાયોત્તરા ભદ્રા ૨૭ દેદોચ્ચી તુ રેવતી ૨૮ ॥ ૪૬ ॥

૧. અશ્વિની	ચુચેચોલા	૧૫. સ્વાતિ	રુરેરોતા
૨. ભરણી	લીલૂલેલો	૧૬. વિશાખા	તીતૂતેતો
૩. કૃત્તિકા	આ ઈ ઊ ઓ	૧૭. અનુરાધા	નનીનૂને
૪. રોહિણી	ઓવાવીવૂ	૧૮. જ્યેષ્ઠા	નોયયીયુ
૫. મૃગશિર્ષ	વેવોઝાઝી	૧૯. મૂલ	ચેચોભાભી
૬. આર્દ્રા	કુધડછ	૨૦. પૂર્વાષાઢા	ભુધાફઢ
૭. પુનર્વસુ	કેકોહાહિ	૨૧. ઉત્તરાષાઢા	ભેભોનજી
૮. પૃષ્ઠ	હૂહેહોડા	૨૨. અભિજિત	જુજેજોખા
૯. આશ્લેખા	ડીડૂડેડો	૨૩. શ્રવણ	જિખૂજેજો
૧૦. મઘા	મમિમૂમે	૨૪. ધનિષ્ઠા	ગગીગુગે
૧૧. પૂર્વા ફાલ્ગુન	મોટાટીરુ	૨૫. શતભિષા	ગોસસીસુ
૧૨. ઉત્તરા ફાલ્ગુન	ટેટોપાપી	૨૬. પૂર્વા ભાદ્રપદ	સેસોદદિ
૧૩. હસ્ત	પુષણુઠ	૨૭. ઉ. ભાદ્રપદ	દુઅગ્રાથ
૧૪. ચિત્રા	પેપોરરિ	૨૮. રેવતી	દેદોચ્ચી

॥ રાશિ નામ ॥

મેષો વૃષથ મિથુનઃ કર્ક સિંહથ કન્યકા ।

તુલાલિ ધનુષથૈવ મૃગ કુંભ સ્લષા રૂતિ ॥ ૪૭ ॥

(૧) મેષ, (૨) વૃષભ, (૩) મિથુન, (૪) કર્ક, (૫) સિંહ, (૬) કન્યા, (૭) તુલા, (૮) વૃશ્ચિક, (૯) ધન, (૧૦) મકર, (૧૧) કુંભ, (૧૨) મીન, આ બાર રાશિઓના નામ છે.

॥ રાશિ જ્ઞાન ॥

સપ્ત વિંશતિ ખાનાં ચ નવમિર્નવમિઃ પદૈઃ ।

અશ્વિનીપ્રસુલાનાંચ મેષાઘા રાશયઃ સ્મૃતાઃ ॥ ૪૮ ॥

અશ્વિની આદિ સત્તાવીશ નક્ષત્રોના નવ નવ ચરણોની મેષાદિ ચિત્રા ઉ. ફા. કહી છે. વિશા ઉ. ભા.

અશ્વિની ભરણી કૃત્તિકા પાદમેકં મેષઃ ॥૧॥ ! મુગ્ધ વ્યાધ નાય
કૃત્તિકાયાસ્રયઃ પાદારોહિણી મૃગશિરોદ્વયમઃ ॥૨॥ ૬ ૭ ૭

(હય) ઘોડાને અને (મહિષ) ખાડાને વૈર ૧ સિંહ અને (ગજ) હાથીને વૈર ૨ (મેષ) ઘેટાને અને વાનરને વૈર ૩ (નકુલ) નોળીયાને અને સર્પને વૈર ૪ શ્વાનને અને મૃગને વૈર ૫ (માર્જર) બિલાડીને અને (મૂષક) ઉદરને વૈર ૬. વાઘ અને ગાયને વૈર ૭. આ પ્રમાણે નક્ષત્ર યોગો વૈર સમજવું.

॥ નક્ષત્ર ગણ ॥

રક્ષોનરાઢમરગણાઃ ક્રમતો મઘાહિ- ।
 વસ્વીન્દ્ર મૂલ ચરુણાઙ્ગલ તક્ષ રાધાઃ ॥ ॥૬૪॥
 પૂર્વોત્તરાત્રય વિદ્યાત્ત યમેશ માનિ ।
 મૈત્રાદિતીન્દુ હરિ પૌષ્ણ મરુલ્લ ધૂનિ ॥ ॥૬૫॥
 નિજનિજ ગણમધ્યે પ્રીતિરત્યુત્તમા સ્યા- ।
 દમરમનુજયોઃ સા મધ્યમા સમ્પ્રદિષ્ટા ॥ ॥૬૬॥
 અસુર મનુજયો ઐન્મૃત્યુરેવ પ્રદિષ્ટો ।
 દનુજવિનુધયોઃ સ્યાદ્વૈરમેકાન્ત તોઙ્ગ ॥ ॥૬૭॥

૧. મઘા, ૨. અશ્લેષા, ૩. ધનિષ્ઠા, ૪. જેષ્ઠા, ૫. મૂલ, ૬. શતભિષા, ૭. કૃત્તિકા, ૮. ચિત્રા, ૯. વિશાખા, આ નવ નક્ષત્ર રાક્ષસ ગણ. ૧. પૂર્વા ફાલ્ગુન, ૨. પૂર્વા પાઠા, ૩. પૂર્વા ભાદ્રપદ, ૪. ઉત્તરા ફાલ્ગુન, ૫. ઉત્તરા પાઠા, ૬. ઉત્તરા ભાદ્રપદ, ૭. રોહિણી, ૮. ભરણી, ૯. આર્દ્રા આ નવ મનુષ્યગણ અને ૧. અનુરાધા, ૨. પુનર્વસુ, ૩. મૃગશિર્ષ, ૪. શ્રવણ, ૫. રેવતી, ૬. સ્વાતી, ૭. હસ્ત, ૮. અશ્વિની, ૯. પુષ્ય આ નવ નક્ષત્ર દેવ ગણ છે,

એક જ ગણમાં અતિ ઉત્તમ પ્રીતિ રહે મનુષ્ય અને દેવમાં મધ્યમ, રાક્ષસ મનુષ્યોમાં મૃત્યુ રાક્ષસ અને દેવમાં વૈરત્વ સર્વદા રહે.

॥ નક્ષત્ર વૈર ॥

વૈરં ચોત્તર ફાલ્ગુની યુગલયોઃ સ્વાતી મરણ્યો દ્વિયોઃ ।
 રોહિણ્યુત્તરપાઢયોઃ શ્રુતિ પુનર્વસ્વોવિરોધ સ્તથા ॥ ॥૬૮॥
 ચિત્રા હસ્ત મયોશ્ચ પુષ્યફણિનો જ્યેષ્ઠાવિશાખર્ક્ષયોઃ ।
 પ્રાસાદે ભવનાઙ્ગસને ચ શયને નક્ષત્ર વૈરં ત્યજેત્ ॥ ॥૬૯॥

ઉત્તરા ફાલ્ગુન અને અશ્વિની, સ્વાતી અને ભરણી, રોહિણી અને ઉત્તરા પાઠા, શ્રવણ અને પુનર્વસુ, ચિત્રા અને હસ્ત, પુષ્ય અને અશ્લેષા, જેષ્ઠા અને વિશાખા,

એ નક્ષત્રો પરસ્પર શત્રુતા ધરાવે છે માટે પ્રાસાદે લેવને આસને તથા પક્ષંગે વર્જીત જાણવા.

॥ નાડી જ્ઞાન ॥

આવૃત્તિર્મિમેંસિભિરશ્ચિમાઘં ક્રમોત્ક્રમાત્સંગણયેદુહનિ ॥૭૦॥

યદેકપર્વણ્યુભયોશ્ચ હર્મ્યહર્મેશયોર્મેઽતિ શુભં તદા સ્યાત્ ॥૭૧॥

અશ્વિનીથી આરભ કરી ત્રણ નક્ષત્ર કેમ અને ઉત્ક્રમ કરવાથી નવ નવ નક્ષત્રોની અકેક નાડી આવે ગૃહ અને ગૃહેશના નક્ષત્ર એક નાડીમા આવે તો અત્યન્ત શુભકારક જાણવા.

॥ નાડી ચક્ર ॥

આઘ નાડી-અશ્વિ આર્દ્રા પુન ઉ. ફા. હસ્ત જ્યેષ્ઠા મૂલ શત પૂ. ભા.
મધ્ય નાડી-ભરણી મૃગા પુષ્ય પૂ. ફા. ચિત્રા અનુ પૂ. પા. ધને ઉ. ભા.
અંત્ય નાડી-કૃતિકા રોહિં અશ્લેષ મઘા સ્વા વિશા ઉ. પા. શ્રવ રેવતી

॥ નક્ષત્ર ચર આદિ સંજ્ઞા ॥

ચરં ત્રલં સ્મૃતં સ્વાતી પુનર્વસુ શ્રુતિત્રયમ્ ।

ક્રૂરમગ્રં મઘા પૂર્વાષ્ટિતયં ભરણી તથા ॥ ૭૨॥

ધ્રુવં સ્થિરં વિનિદિષ્ટં રોહિણી ચાત્તરાત્રયમ્ ।

તીક્ષ્ણ દારુકમશ્લેષા જ્યેષ્ઠાર્દ્રામૂલ મેવ ચ ॥ ૭૩॥

લઘુક્ષિપ્રં સ્મૃતં પુષ્યો હસ્તોશ્ચિન્યભિજિત્તથા ।

મૃદુમૈત્રં સ્મૃતં ચિત્રાઞ્જુરાધા રેવતી મૃગઃ ॥ ૭૪॥

મિશ્રં સાધારણ પ્રોક્તં વિશાખા કૃતિકા તથા ।

નક્ષત્રેષ્વેષુ કર્માણિ નામ તુલ્યાનિ કારયેત્ ॥ ૭૫॥

૧. સ્વાતી, ૨. પુનર્વસુ, ૩. શ્રવણ, ૪. પ્રનિષ્ઠા અને ૫. સતભિષા આ નક્ષત્રો ચર અને ચળ સંજ્ઞક છે.

૧. મઘા, ૨. પૂર્વા ફાલ્ગુન, ૩. પૂર્વા પાઠા, ૪. પૂર્વા ભાદ્રપદ અને ૫. ભરણી આ નક્ષત્રો ક્રૂર અને ઉગ્ર સંજ્ઞક છે. ૧. રોહિણી, ૨. ઉત્તરા ફાલ્ગુન, ૩. ઉત્તરા પાઠા, ૪. ઉત્તરા ભાદ્રપદ, આ નક્ષત્રો ધ્રુવ અને સ્થિર સંજ્ઞક છે, ૧. આશ્લેષા, ૨. જ્યેષ્ઠા, ૩. આર્દ્રા, અને ૪. મૂળ આ નક્ષત્રો તીક્ષ્ણ અને દારુણ સંજ્ઞક છે. ૧. પુષ્ય, ૨. હસ્ત, ૩. અશ્વિની અને ૪. અભિજિત્ આ નક્ષત્રો લઘુ અને ક્ષિપ્ર સંજ્ઞક છે. ૧. ચિત્રા, ૨. અનુરાધા, ૩. રેવતી, ૪. મૃગશીર્ષ આ નક્ષત્રો મૃદુ અને મૈત્ર સંજ્ઞક છે.

૧.વિશાખા અને ૨. કૃતિકા આ નક્ષત્રો મિશ્ર અને સાધારણ સંજક છે. આ નક્ષત્રોનું સંજ્ઞાદ્વન નામાનું સાર સમજી તે તે નક્ષત્રોમાં યોગ્ય કાર્ય કરવું.

પંચક જ્ઞાન

વાસવોત્તરદલાદિ પચકે ચામ્યદિગ્ગમનમેહગોપનમ્ ।

પ્રેતદાહ ત્વળકાષ્ટસંગ્રહઃ શય્યકા વિતતનં ચ વર્જયેત્ ॥ ૭૬ ॥

ધનેષ્ટા નક્ષત્રના ઉત્તરાર્ધથી આરંભીને રેવતી પર્યંત પાંચ નક્ષત્રોને પંચક કહે છે અર્થાત્ કુંભ અને મીનના ચંદ્રમા પંચક કહેવાય છે તેમાં દક્ષિણ દિશાની યાત્રા ગૃહાગ્રહાદન, પ્રેતદાહ, ધાસ અને કાષ્ટનો સંગ્રહ તથા શય્યા (પલંગ ખાટલો) ભરવો ધ્યાનમાં લેવાઈ વર્જિત છે.

॥ પુણ્ય નક્ષત્ર પ્રભાવ ॥

પાપૈર્વિદ્વે યુતે હીને ચન્દ્ર તારા વલેડપિ ચ ।

પુણ્યે સિદ્ધયન્તિ સર્વાણિ કાર્યાણિ મંગલાનિ ચ ॥ ૭૭ ॥

ચંદ્રમા અને તારા બલહીન હોય, પાપ ગ્રહોથી વિધાએલા હોય અથવા પાપ ગ્રહોથી યુક્ત હોય તોપણ પુણ્ય નક્ષત્રમાં સર્વ માંગલિક કાર્યો સિદ્ધ થાય છે.

॥ યોગ જ્ઞાન ॥

ચાક્રયતેરર્ક નક્ષત્રં શ્રવણાશ્ચાન્દ્ર મેવ ચ ।

ગણયેત્તદ્યુતિ કુર્યાદ્યોગઃ સ્યાદ્દક્ષ શેષતઃ ॥ ૭૮ ॥

પુણ્ય નક્ષત્રથી સૂર્ય નક્ષત્ર સુધી ગણી અને શ્રવણ નક્ષત્રથી ચંદ્ર નક્ષત્ર સુધી ગણી તે બંને સંખ્યાઓને યુક્ત કરી સત્તાવીસે ભાગતા જે શેષ રહે તે વિષ્કંભાદિયોગ બતાવવા.

યોગ નામાનિ

વિષ્કંભઃ પ્રીતિરાશુભાન્ સૌભાગ્યઃ શોભનામિધઃ ।

અતિગણ્ડઃ સુકર્માખ્યો ધૃતિઃ શૂલામિધાનકઃ ॥ ૭૯ ॥

ગણ્ડો વૃદ્ધિર્ધુવશ્ચાથ વ્યાધાતો હર્ષણાહ્વયઃ ।

વજ્ર સિદ્ધિર્વ્યતીપાતો વરીયાન્ પરિઘઃ શિવઃ ॥ ૮૦ ॥

સિદ્ધિઃ સાધ્યઃ શુભઃ શુક્રો વ્રહેન્દ્રોઽથ ચ વૈધૃતિઃ ।

સપ્તવિંશતિ યોગાસ્તુ કુર્યુર્નામસમં ફલમ્ ॥ ૮૧ ॥

૧. વિષ્કુંભ, ૨. પ્રીતિ, ૩. આયુષ્યમાન, ૪. સૌભાગ્ય, ૫. શોભન, ૬. અતિગંડ, ૭. સુકર્મ, ૮. દ્યુતિ, ૯. શૂલ, ૧૦. ગંડ, ૧૧. વૃદ્ધિ, ૧૨. ધ્રુવ, ૧૩. વ્યાધાત, ૧૪. હર્ષણુ, ૧૫. વજ્ર, ૧૬. સિદ્ધિ, ૧૭. વ્યતિપાત, ૧૮. વસીયાન, ૧૯. પરિઘ, ૨૦. શિવ, ૨૧. સિદ્ધિ, ૨૨. સાધ્ય, ૨૩. શુભ, ૨૪. શુકલ, ૨૫. પ્રહ્લા, ૨૬. ઐદ્ર, ૨૭. વૈદ્યુતિ, આ સત્તાવીશ યોગ છે, અને તે પોતાના નામ પ્રમાણે ફળ આપે છે.

॥ અશુભ યોગ પરિહાર ॥

વિરુદ્ધ સંજ્ઞા રૂઢ યે ચ યોગ સ્તેષામનિષ્ઠઃ સ્વલુપાદ આદ્યઃ ।

સર્વૈ દ્યુતિસ્તુવ્યતિપાતનામાસર્વોઽધ્યનિષ્ઠઃ પરિઘસ્યચાર્ધમ્ ॥ ૮૨ ॥

ત્રિસ્રસ્તુ યોગે પ્રથમે ચ વજ્રે વ્યાધાત સંજ્ઞે નવપંચશૂલે ।

ગળ્દેઽતિગળ્દે ચ ષડેવ નાડયઃ શુભેષુ કાર્યેષુ વિવર્જનીયાઃ ॥ ૮૩ ॥

પૂર્વોક્ત યોગોમાં જે વિરુદ્ધ યોગ હોય તેનો પ્રથમનો અતુર્થોશ ભાગ તજવો, વ્યતિપાત અને વૈદ્યુતિ સંપૂર્ણ તજવા, પરિઘ યોગ અર્ધો વર્જિત છે, વિષ્કુંભ અને વજ્રની ત્રણ ત્રણ ઘડી, વ્યાધાતની નવ ઘડી, શૂલની પાચ ઘડી અને ગંડ તથા અતિ ગંડ છ-છ ઘડી શુભ કાર્યમાં વર્જિત છે.

॥ કરણ નામાનિ ॥

કરણાનિ ચરાખ્યાનિ નવ ચાલંવ કૌલવમ્ ।

તૈતિલં ગર વાણિજ્યે વિષ્ટિ રેતાનિ સપ્ત ચ ॥ ૮૪ ॥

ગતાશ્ચ તિથયો દ્વામ્યાનિઘ્નાઃ શુક્લાદિતઃ ક્રમાત્ ।

ચવાચ્ચ કરણં પૂર્વે જ્ઞેયં સૈકં પરે દલે ॥ ૮૫ ॥

પરે કૃષ્ણ ચતુર્દશ્યાં દલે ચ શકુનિર્ભવેત્ ।

દર્શં ચતુષ્પદં નામં પૂર્વાપર વિભાગયોઃ ॥ ૮૬ ॥

શુકલે પ્રતિપદઃ પૂર્વે દલે કિંસ્તુમ્ સંજ્ઞકમ્ ।

એતેષાં કરણાનાં હિ ચતુષ્કં સ્થિર સંજ્ઞકમ્ ॥ ૮૭ ॥

(૧) ખવ, (૨) ખાલવ, (૩) કૌલવ, (૪) તૈતિલ, (૫) ગર, (૬) વાણિજ્ય, અને (૭) વિષ્ટિ આ સાત કરણ ચર સંજ્ઞક છે.

શુકલ પક્ષની પ્રતિપદાથી ગત તિથિઓને ખમણી કરે અને સાતનો ભાગ આપવાથી જે અંક આવે તે ખવાદિ કરણ તિથિના પૂર્વાર્ધમાં થાય છે અને જે ઉત્તરાર્ધમાં કરણ

જાણવી હોય તો એક ઉમેરી બવાદિ કરણ જાણવી. એટલું ધ્યાનમાં રાખવું કે દરેક તિથિને બે કરણ લોગવે છે.

કૃષ્ણ પક્ષની ચૌદશના બીજા લાગમાં શકુનિ કરણ આવે છે અને અમાસના પહેલા લાગમાં ચતુષ્પદ બીજા લાગમાં નાગ કરણ આવે છે તેમ જ શુક્લ પક્ષની પ્રતિપદાના પહેલા લાગમાં કિસ્તુદન આવે છે આ ચારે કરણોની સ્થિતિ સજા જાણવી.

॥ કરણોના સ્વામી ॥

ઇદો વૃહા તથા મિત્રશ્રાર્યમા ભૂરમા યમાઃ ।

કલિ ધર્માક્ષ નાગાજઃ કરણાનામધીશ્વરાઃ ॥ ૮૮ ॥

(૧) ઇદ્ર, (૨) વૃહા, (૩) મિત્ર, (૪) અર્ચમા, (૫) પૃથ્વી, (૬) લક્ષ્મી, (૭) યમ, (૮) કલિ, (૯) વૃષ, (૧૦) સર્પ, (૧૧) વાયુ આ ક્રમે બવાદિ કરણોના સ્વામી જાણવા.

॥ કરણોમાં કાર્ય ॥

વવેદુર્ણે ચુક્ર કાર્યાણિ વિપ્રકર્માણિ વાલવે ।

કૌઠી જા સુહૃત્કર્મ તૈત્તિલે સુભગાપ્રિયમ્ ॥ ૮૯ ॥

ગરે વ્રીજાશ્ચિતં કુર્યાદ્રાણિજ્યં વણિજે ચરેત્ ।

દાહપાતાદિકં વિષ્ટયાં ન શુભં તત્ર કિશ્વન ॥ ૯૦ ॥

શકુનાવૌષધં મંત્રસાધનં પૌષ્ટિકં ચરેત્ ।

રાજ્યં ગોવિપ્રયોઃ કર્મ પિતૃકાર્ય ચતુષ્પદે ॥ ૯૧ ॥

સૌભાગ્યં દારુણં નાગે કિસ્તુદને મંગલં ચરેત્ ।

એવંવિધશ્ચ વિજ્ઞેયઃ કરણાનાં કાર્યવિસ્તરઃ ॥ ૯૨ ॥

બવ કરણમાં પૌષ્ટિક કર્મ, ખાલવમાં બ્રાહ્મણના કર્મ, કૌલવમાં સ્ત્રી અને મિત્રના કાર્ય, તૈત્તિલમાં સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીને પ્રિય કાર્ય, ગરમાં ખેતરમાં બી વાવવું તથા હળ નેડવું, વણિજમાં વાણિજ કર્મ, અને વિષ્ટિમાં ભદ્રામાં-અગ્નિ લગાડવી, પાડવી વિગેરે દુષ્ટ કર્મ કરવાં પરંતુ કોઈ શુભ કર્મ કરવું નહિ, શકુનિમાં ઔષધ સેવન, મંત્ર સાધના, પૌષ્ટિક કાર્ય, ચતુષ્પાદમાં રાત્ર્ય કર્મ, ગૌબ્રાહ્મણ કર્મ અને પિતૃ-કાર્ય, નાગમાં સૌભાગ્ય કર્મ, તથા દારુણ કર્મ, કિસ્તુદનમાં મંગલકાર્ય કરવા, આ પ્રમાણે કરણોના કાર્ય વિસ્તાર જાણવો.

॥ ભદ્રા જ્ઞાન ॥

દશમ્યાં ચ તૃતીયાયાં કૃણો પક્ષે પરે દલે ।

સપ્તમ્યાં ચ ચતુર્દશ્યાં વિષ્ઠિઃ પૂર્વે દલે સ્મૃતા ॥ ૧૨૩ ॥

एकादश्यां चतुर्थ्यांच शुक्ले पक्षे परे दले ।

अष्टम्यां पूर्णिमायांच भद्रा पूर्वे दले स्मृता ॥ ૧૨૪ ॥

કૃષ્ણ પક્ષમાં દશમી તૃતીયાના બીજા ભાગમાં ભદ્રા હોય છે, તેમ જ સપ્તમી અને ચતુર્દશીના પહેલા ભાગમાં હોય છે, શુકલ પક્ષમાં એકાદશીના અને ચતુર્થીના બીજા ભાગમાં તથા અષ્ટમી અને પૂર્ણિમાના પહેલા ભાગમાં ભદ્રા કહી છે.

॥ ભદ્રા નામાનિ ॥

कराली नन्दनी रौद्री दुर्मुखी सुमुखी तथा ।

मिश्री च वैष्णवी हंसी ह्यष्टानां मानि भद्रया ॥ ૧૨૫ ॥

(૧) કરાલી, (૨) નંદની, (૩) રૌદ્રી, (૪) દુર્મુખી, (૫) સુમુખી, (૬) મિશ્રી, (૭) વૈષ્ણવી, (૮) હંસી, આ આઠ ભદ્રાના નામ છે.

॥ ભદ્રા વાસ ॥

मीने मेघे च सिंहे अलिनिनिवसते स्वर्गलोके च भद्रा ।

कन्यायां तौलिसंस्थे धनुषि च मकरे नागलोके स्थितिश्च ॥ ૧૨૬ ॥

कर्के कुंभे वृषे स्यान्मिथुन हिमकरे वर्तते मर्त्यलोके ज्ञेया

चन्द्र प्रवाहा त्रिभवन विजया मर्त्यसंस्थाविवर्ज्या ॥ ૧૨૭ ॥

મીન, મેઘ, સિંહ અને અલિનિવસતા ચંદ્રમા હોય તો ભદ્રાનો વાસ સ્વર્ગ લોકમાં જાણવો. કન્યા, તુલા, ધન અને મકરના ચંદ્રમામાં ભદ્રાનો વાસ પાતાલ લોકમાં જાણવો, તથા કર્ક, કુંભ, વૃષભ, અને મિથુનના ચંદ્રમાં ભદ્રાનો વાસ મૃત્યુ લોકમાં જાણવો. આ પ્રમાણે ચંદ્રમાની ગતિથી ગમન કરવાવાળી ભદ્રા શુભ કાર્યમાં વર્જિત છે.

॥ ભદ્રાઙ્ગ જ્ઞાન ॥

नाड्यस्तु पंचवदनेऽथ गले तथैका ।

वक्षो दशैक सहितं नियतं चतस्रः ॥ ૧૨૮ ॥

नाम्या कटौ षडथ पुच्छलता च तिष्ठा ।

विष्टे बुधैर भिहितोऽङ्गविभाग एषः ॥ ૧૨૯ ॥

ભદ્રા સ્થિતિનું પ્રમાણુ ૩૦ ઘડીનું છે તેમાં ૫ ઘડી મુખમાં, ૧ ઘડી કંઠમાં, ૧૧ ઘડી વક્ષસ્થલમાં, ૪ ઘડી નાભિમાં અને ૬ ઘડી કમરમાં તથા ૩ ઘડી પુચ્છમાં આ પ્રમાણે પાંડિતોએ ભદ્રાના અંગ વિભાગનું વર્ણન કર્યું છે.

॥ મદ્રાઙ્ગ ફલ ॥

મુખે કાર્યધ્વસ્તિ મૈવતિ મરણં ચાથ ગલકે ।
ધનેહાનિર્વક્ષસ્યથ કટિ તટે વિદ્ધિવિલયઃ ॥
કલિર્નાભૌદેશે વિજયમય પુન્છે ચ જગદુઃ ।
શરીરે મદ્રાયાઃ પૃથગિતિ ફલં પૂર્વ મુનયઃ ॥ ૧૦૦ ॥

ભદ્રાના મુખવાળી ઘડીમાં કાર્ય કરે તો કાર્યનો નાશ થાય, કંઠવાળી ઘડીમાં કાર્ય કરે તો મરણ થાય, વક્ષસ્થળની ઘડીમાં કાર્ય કરે તો ધનની હાનિ થાય, કમરની ઘડીમાં કાર્ય કરે તો બુદ્ધિનો નાશ થાય, નાભિની ઘડીમાં કાર્ય કરે તો કલેશ થાય, પુચ્છની ઘડીમાં કાર્ય કરે તો વિજય થાય, આ પ્રમાણે ભદ્રાના શરીર વિભાગથી પૂર્વ મુનિઓએ પૃથક્ પૃથક્ રૂઢ કહેલ છે.

॥ મદ્રા નિવાસ ફલ ॥

સ્વર્ગે મદ્રા શુભં કાર્યં પાતાલેચ ધનાગમઃ ।
મૃત્યુલોકે યદાવિષ્ટિઃ સર્વં કાર્યં વિનાશીતી ॥ ૧૦૧ ॥
દિવામદ્રા યદારાત્રૌ રાત્રિ મદ્રા યદાદિવા ।
તદાવિષ્ટિ કૃતં દોષં ન મવેત્સર્વં સૌખ્યદઃ ॥ ૧૦૨ ॥

સ્વર્ગમાં ભદ્રા હોય તો શુભ જાણુવી, પાતાલમાં ભદ્રા હોય તો ધનનો લાભ કરે, અને મૃત્યુલોકમાં ભદ્રા હોય તો સર્વ કાર્યનો નાશ કરવાવાળી જાણુવી, દિવસની ભદ્રા રાત્રે હોય અને રાત્રીની ભદ્રા દિવસે હોય તો ભદ્રાનો દોષ જાણુવો નહિ અને તે સર્વ પ્રકારનું મુખ આપે છે.

॥ મદ્રા કાર્ય ગૃહણ ॥

યુદ્ધે ભૂપતિર્દર્શને મયવને ઘાતેચ પાટે હટે ।
વૈદ્યસ્ય ગમને જલ પ્રતરણે શત્રોસ્તથાચ્ચાટને ॥ ૧૦૩ ॥
સિંહોષ્ટ્રે સ્વરમાહિપે અજમૃગે અથ ગૃહેપાતને ।
સ્ત્રી સેવા ક્રતુમર્દનેષુ શકટે મદ્રા સદા ગૃહ્યતે ॥ ૧૦૪ ॥

ચુદ્ર, રાજદર્શન, લય, વન, ઘાત, પાઠ, હઠ, વૈદ્યાગમન, જળપ્રતરણ, શસ્ત્રોચ્ચાટન, સિંહ, ઉટ, ગધેદુ, લેંશ, મૃગ, મેષ, અશ્વ, ગૃહપાતન, સ્ત્રી સેવન, ઋતુ મર્દન, ગાડી, ઉપર કહેલા સર્વ કાર્યોમા ભદ્રા ગ્રહણ કરવી.

ભદ્રાયાં દે ન કર્તવ્યે શ્રાવણી ફાલ્ગુની તથા ।

શ્રાવણી નૃપતિ હન્તિ ગ્રામં દહતિ ફાલ્ગુની ॥ ૧૧૦૫॥

ભદ્રામા શ્રાવણી અર્થાત્ રક્ષાળંઘન આદિ અને હોલિકામાં દહન આ બન્ને ન કરવા, ભદ્રામાં શ્રાવણી કરવાથી રાજનો નાશ અને હોલિ દહન કરવાથી ગામમાં અગ્નિનો લય થાય.

ન કુર્યાન્મઙ્ગલં વિષ્ટયાં જીવિતાર્થી કદાચન ।

કુર્વન્નજ્ઞસ્તદા ક્ષિપ્રં તત્સર્વં નાશતાં વ્રજેત્ ॥ ૧૧૦૬॥

જીવવાની ઈચ્છાવાળા પુરૂષોએ ભદ્રામાં શુભ કાર્ય કદાપિ કરવું ન જોઈએ, જે મૂઠ પુરૂષ ભદ્રામાં શુભ કાર્ય કરે છે તો તેનું સર્વ કાર્ય જલદીથી નાશ થઈ જાય છે.

॥ કરણ ચક્ર ॥

શુકલ પક્ષની તિથિ ૩૦ ઘડી		કૃષ્ણ પક્ષની તિથિ ૩૦ ઘડી		કરણના નામ	મુક્તિ	સ્થિતિ સંજ્ઞા	શુભાશુભ કાર્ય ફળ
પૂર્વ ભાગ	ઉત્તર ભાગ	પૂર્વ ભાગ	ઉત્તર ભાગ				
૧ ૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦ ૦	કિસ્તુન	વાયુ	સ્થિર	શુભ કાર્ય કરવાં
૫ ૮ ૧ ૧૫	૧ ૧૫ ૦ ૦	૪ ૧૧ ૭ ૦	૭ ૦ ૦ ૦	બવ	ઈન્દ્ર	ચર	દુતોત્સવ, આસાદ, તલાવ કરાવવાં
૨ ૯ ૫ ૧૨	૫ ૧૨ ૪ ૧૧	૧ ૮ ૪ ૧૧	૪ ૧૧ ૦ ૦	બાલવ	બ્રહ્મા	ચર	બ્રાહ્મણના કર્મ કરવા
૬ ૧૩ ૨ ૯	૨ ૯ ૫ ૧૨	૫ ૧૨ ૧ ૮	૧ ૮ ૦ ૦	કૌલવ	મિત્ર	ચર	સ્ત્રી અને મિત્રના કર્મ કરવાં
૩ ૧૦ ૬ ૧૩	૬ ૧૩ ૨ ૯	૨ ૯ ૫ ૧૨	૫ ૧૨ ૦ ૦	તેતિલ	સૂર્ય	ચર	વિવાહાદિ ચંગળ કાર્ય કરવાં
૭ ૪ ૩ ૧૦	૩ ૧૦ ૬ ૧૩	૬ ૧૩ ૨ ૯	૨ ૯ ૦ ૦	ગર	ભૂમિ	ચર	ગીજ વાવવું, હળ બેતવું,
૪ ૧૧ ૭ ૧૪	૭ ૧૪ ૩ ૧૦	૩ ૧૦ ૬ ૧૩	૬ ૧૩ ૦ ૦	વર્ણિજ	લક્ષ્મી	ચર	દેવ પ્રતિષ્ઠા, ગૃહ, દુકાન બાધવી
૮ ૧૫ ૧૪ ૧૧	૧૪ ૧૧ ૭ ૧૪	૭ ૧૪ ૩ ૧૦	૩ ૧૦ ૦ ૦	વિટિ	યમ	ચર	શુભ કર્મ ન કરવાં, નિષ, ગત્રુતે હણવો, ફૂં કર્મ કરવું.
૦ ૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦ ૦	શક્તિ	કલિ	સ્થિર	મંત્ર સાધન, ઔષધ સેવન, ગ્રહ પૂજા, પૌષ્ટિક કર્મ કરવાં.
૦ ૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦ ૦	૦ ૩૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦ ૦	ચતુષ્પાદ	દામ	સ્થિર	રાજાભિષેક, ગાય, ભેંસ લેવી અને મિત્ર કાર્ય કરવા.
૦ ૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦ ૦	૦ ૩૦ ૦ ૦	નાગ	સર્પ	સ્થિર	સૌગાંડ કર્મ, યુધ્ધે જવું, ધૈર્ય રાખવું વિદ્યાભ્યાસ કરવો.

॥ મદ્રા ચક્ર ॥

કેળ	લોક- વાસ	ચંદ્રમા	ઘડી સંખ્યા	સ્થાન કેળ	પક્ષ	તિથિ	ભદ્રાનો વાસ તથા નામ
સખ	સ્વર્ગ- લોક	મેષ	૩	પૃથ્વ	કૃત્તિકાપક્ષ	૩, ૧૦,	આ તિથિઓમાં ખીજ ભાગમાં ભદ્રા રહે છે. સર્પિણી નામ.
		વૃષ	૬	વિજય	શુક્લપક્ષ	૪, ૧૧,	આ તિથિઓના ખીજ ભાગમાં ભદ્રા રહે છે. વૃશ્ચિકા નામ.
		મિથુન		કટિ			
		વૃશ્ચિક		શુદ્ધિનાશ			
ધન- પ્રાપ્તિ	પાતાલ- લોક	કન્યા		નાભિ	કૃત્તિકાપક્ષ	૭, ૧૪,	આ તિથિઓના પહેલા ભાગમાં ભદ્રા રહે છે. સર્પિણી નામ.
		તુલા	૫	શુદ્ધિનાશ			
		ધન					
		મકર		હૃદય	શુક્લપક્ષ	૮, ૧૫,	આ તિથિઓમાં પહેલા ભાગમાં ભદ્રા રહે છે. વૃશ્ચિકા નામ.
આશુભ	મૃત્યુ- લોક	કુંભ	૧૦	સદ્મનીનાશ			
		મીન	૧	કંઠ મૃત્યુ			
		કર્ક		મૃખ			
		સિંહ	૫	કાર્ય નાશ			

॥ રાશિ ચંદ્ર ॥

મેષે ચ સિંહે ધનુષીન્દ્ર ભાગે વૃષે ચ કન્યા મકરે ચ યામ્યે ।

કુંભે તુલાયાં મિથુને પ્રતીચ્યાં કર્કાલીનીનેષુ તથોત્તર સ્યામ્ ॥૧૦૭॥

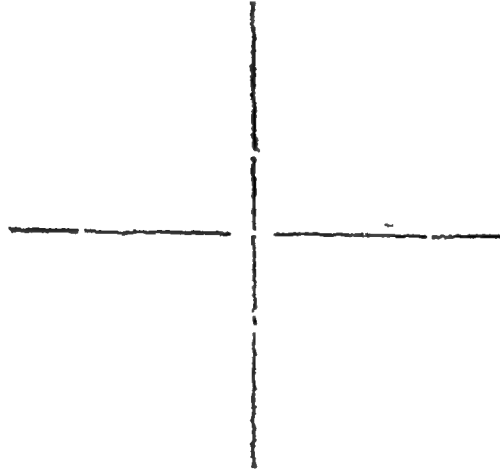
મેષ, સિંહ અને ધનનો ચંદ્રમા પૂર્વદિશામાં જાણવો, વૃષભ, કન્યા અને મકરનો ચંદ્રમા દક્ષિણ દિશાનો જાણવો, મિથુન, તુલા અને કુંભનો ચંદ્રમા પશ્ચિમનો જાણવો, કર્ક વૃશ્ચિક, મીનનો ચંદ્રમા ઉત્તર દિશાનો જાણવો.

રાશિ ચંદ્ર

પૂર્વ

મેષ, સિંહ, ધન,

ઉત્તર
કર્ક
વૃશ્ચિક
મીન

વૃષ
કન્યા
મકર
દક્ષિણ

મિથુન, તુલા, કુંભ,

પશ્ચિમ

॥ નક્ષત્ર ચંદ્ર ॥

કૃતકાદિ સપ્ત સપ્ત પૂર્વાદિશ્ચ પ્રદક્ષિણાઃ ।

અષ્ટવિંશતિ યુત્કાનાં તત્ર ચંદ્રમુનિ હરેત્ ॥૧૦૮॥

કૃતકાદી સાત સાત નક્ષત્રો અનુક્રમે પૂર્વાદિ દિશાઓમાં જાણવા સત્તાવીશ નક્ષત્રો સુક્ષિપ્ત રીતે કરીને સ્થાપવા. ક્ષેત્રનું ગણિત કરતા ક્ષેત્રનું નક્ષત્ર જે દિશામાં આવે તે દિશામાં ચંદ્ર જાણવો.

		પૂર્વ									
		૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭			
		કૃ	રો	મૃ	આ	મૃ	પૂ	અ			
ઉત્તર	૨૮								૮	દક્ષિણ	
	ભ								મઘા		
	૨૭								૯		
	અ								પૂ. ફા.		
	૨૬								૧૦		
	રેવતી								ઉ. ફા.		
	૨૫								૧૧		
	ઉ. ભા								હસ્ત		
	૨૪								૧૨		
	પૂ. ભા								ચિત્રા		
	૨૩								૧૩		
	૨૧								સ્વાતિ		
	૨૨								૧૪		
	ધ								વિશાખા		
		અ	શ્ર	ઉ	પા	પૂ. પા	મૂ	જે	અ		
		૨૧	૨૦	૧૯	૧૮	૧૭	૧૬	૧૫			
		પશ્ચિમ									

॥ સિદ્ધિયોગ ॥

શુક્રેનન્દા બુધે ભદ્રા જયા ભૌમે પ્રકીર્તિતા ।

શનૌરિક્તા ગુરૌ પૂર્ણા સિદ્ધિયોગા ઉદાહૃતાઃ ॥૧૦૯॥

શુક્રવારે નંદા ૧-૬-૧૧ તિથિ, બુધવારે ભદ્રા ૨-૭-૧૨ તિથિ, મંગળવારે જયા ૩-૮-૧૩ તિથિ, શનિવારે રિક્તા, ૪-૯-૧૪ તિથિ, ગુરુવારે પૂર્ણા ૫-૧૦-૧૫ તિથિ, સિદ્ધિયોગ બાણવો.

॥ નંદાદિ તિથિ વાર યોગ ॥

વાર	સંજ્ઞા	તિથિ	યોગ
શુક્ર	નંદા	૧, ૬, ૧૧,	સિદ્ધિયોગ
બુધ	ભદ્રા	૨, ૭, ૧૨,	સિદ્ધિયોગ
મંગળ	જયા	૩, ૮, ૧૩,	સિદ્ધિયોગ
શનિ	રિક્તા	૪, ૯, ૧૪,	સિદ્ધિયોગ
ગુરુ	પૂર્ણા	૫, ૧૦, ૧૫,	સિદ્ધિયોગ

॥ મૃત્યુયોગ ॥

સ્ત્રી મૌમે ભવેન્નદા મદ્રા માર્ગવ ચન્દ્રયોઃ ।

બુધે જયા ગુરી રિક્તા શનૌ પૂર્ણા ચ મૃત્યુદા ॥૧૧૦॥

રવિ અને મંગળવારે નંદા તિથિ, શુક્ર અને સોમવારે ભદ્રા, બુધવારે જયાતિથિ, શુક્રવારે રિક્તાતિથિ, અને શનિવારે પૂર્ણાતિથિ હોય તો મૃત્યુયોગ જાણવો.

મૃત્યુયોગ.

વાર	સંજ્ઞા	તિથિ	યોગ
રવિ, મંગળ,	નંદા	૧, ૬, ૧૧,	મૃત્યુયોગ
શુક્ર, સોમ,	ભદ્રા	૨, ૭, ૧૨,	મૃત્યુયોગ
બુધવાર	જયા	૩, ૮, ૧૩,	મૃત્યુયોગ
શુક્રવાર	રિક્તા	૪, ૯, ૧૪,	મૃત્યુયોગ
શનિવાર	પૂર્ણા	૫, ૧૦, ૧૫,	મૃત્યુયોગ

॥ ચન્દ્ર વર્ણજ્ઞાન ॥

અલૌ મેષસિંહેઽરુણે યુદ્ધકારી ।

વૃષે કર્કટે તૌલિકે શ્વેત સિદ્ધિઃ ॥૧૧૧॥

ધનુર્મૌન યુગ્મેષુ પીતે ચ લક્ષ્મી ।

મૃગે કુંભકન્યા શશી શ્યામ મૃત્યુઃ ॥૧૧૨॥

વૃશ્ચિક, મેષ અને સિંહનો ચંદ્રમા રક્તવર્ણ અને યુદ્ધકારી જાણવો, વૃષભ, કર્કટ અને તુલાનો ચંદ્રમા શ્વેતવર્ણ અને સિદ્ધિ દાયક જાણવો, ધન, મીન અને મિથુનનો ચંદ્રમા પીત્તવર્ણ અને લક્ષ્મીકારણ જાણવો, મકર, કુંભ અને કન્યાનો ચંદ્રમા શ્યામ વર્ણ અને મૃત્યુકારક જાણવો.

॥ ચંદ્ર શુભાશુભ ફલ ॥

સ્વજન્મરાશિમારમ્ય ચન્દ્રશશિસ્થિતં ફલમ્ ।

ચન્દ્રે જન્મસ્થિતે પુષ્ટિર્દ્વિતીયે નો સુખં મવેત્ ॥૧૧૩॥

પોતાની રાશિથી ચંદ્રમાની રાશિ સુધીનું દૂર કહે છે, ચંદ્રમા જન્મ રાશિમાં સ્થિત હોય તો પુષ્ટિ, બીજો હોય તો દુઃખ પ્રાપ્તિ.

તૃતીયે ધનલાભશ્ચ ચતુર્થે રોગ સંભવઃ ।

પન્ચમે કાર્યનાશશ્ચ પષ્ટે દ્રવ્યાગમો મહાન્ ॥૧૧૪॥

ત્રીજો ધન લાભ, ચોથોરોગની ઉત્પત્તિ, પાંચમો કાર્યનાશ છઠ્ઠે દ્રવ્ય પ્રાપ્તિ.

સપ્તમેભૂપ સન્માન સ્ત્વષ્ટમે મરણં ધ્રુવમ્ ।

નવમે ચ ભયં જ્ઞેયં દશમે કાર્યસંપદમ્ ॥

एकादशेऽर्थ लाभश्च द्वादशे विविधापदः ॥૧૧૫॥

સાતમો રાજ સન્માન, આઠમો મરણ, નવમો ભય, દશમો કાર્ય સંપત્તિ, અગિયારમો દ્રવ્યલાભ અને બારમો ચંદ્ર હોય તો અનેક જાતની ઉપાધી કરાવે.

॥ शुक्लपक्ष चंद्र वल ॥

द्वितीयः पञ्चमश्चन्द्रो नवमश्च शुभप्रदः ।

शुक्लपक्षे विशेषोऽयं तुल्यमन्यत्तथो भयो ॥૧૧૬॥

શુકલ પક્ષમાં બીજો, પાંચમો અને નવમો ચંદ્રમાં વિશેષ શુભ પ્રદ છે. શુકલ પક્ષમાં એ વિશેષતા જાણવી અને તે સિવાયના અન્ય ચંદ્રમાં બન્ને પક્ષોમાં સમાન ફળ આપનાર જાણવા.

॥ चंद्र दिशा फल ॥

सन्मुखे चार्थलाभं तु दक्षिणे सुखसंपदः ।

पश्चिमे कुस्ते मृत्युं वामे चन्द्रो धन क्षयम् ॥૧૧૭॥

પ્રયાણમાં ચંદ્ર સન્મુખ હોય તો ધન લાભ, જમણી બાજુએ હોય તો સુખ સંપદ, પાછળ હોય તો મરણ અને ડાબી બાજુ હોય તો ધન ક્ષય કરે.

॥ अन्य दोषो हर चन्द्र ॥

करण भगणदोषं वार संक्रान्ति दोषं ।

कुतिथि कुलकदोषं वामयामार्धदोषम् ॥૧૧૮॥

कुजशनि रवि दोषं राहुकेत्वादि दोषं ।

हरति सकल दोषं चन्द्रमा सन्मुखस्थः ॥૧૧૯॥

સન્મુખ રહેલ ચંદ્ર કરણ, નક્ષત્ર, વાર, સંક્રાન્તિ, કુતિથિ, પ્રહર, ચોત્રડીયા, મંગળ, શનિ, રાહુ કેતુ વગેરે ગ્રહોના દોષ તેમજ અન્ય દોષો હરે છે.

આરે દિશા ફરતા ચંદ્રની ઘડી

નાડ્યં સપ્તદશ પ્રાચ્યાં ચામ્યાં તિથિમતાસ્તતઃ ।

તતઃ સ્વર્ગમિતાઃ પ્રત્યગુત્તરસ્યા તુ પાંડશ ॥૧૨૦॥

પુનઃ સપ્તદશ પ્રાચ્યાં દક્ષિણસ્યાં ચતુર્દશ ।

પશ્ચિમે નવસંખ્યાસ્તા ઉદિચાં પચ્ચમ્મિતા ॥૧૨૧॥

વાર દ્વયં ભ્રમશ્ચેન્દોઃ સ્વવાસ સ્થાનતઃ ક્રમાત્ ।

ઘકરાશિસ્થિતોઽપીહ તદિગાજં ફલં દિશેત્ ॥૧૨૨॥

આવશ્યક કાર્યમાં ઘટિકાત્મક ચંદ્રમા આરે દિશામાં ફરે છે તે લેવો, ચંદ્રમા ૧૭ ઘડી પૂર્વમાં, ૧૫ ઘડી દક્ષિણમાં, ૨૧ ઘડી પશ્ચિમમાં, ૧૬ ઘડી ઉત્તરમાં અને ફરી પાછો ૧૭ ઘડી પૂર્વમાં, ૧૪ ઘડી દક્ષિણમાં, ૨૦ ઘડી પશ્ચિમમાં, ૧૫ ઘડી ઉત્તરમાં આ પ્રમાણે ચંદ્રમાં પોતાના નિવાસ સ્થાનથી અનુક્રમે આરે દિશાઓમાં જે વાર ફરે છે, તે પછી ચંદ્રમાં એક જ રાશિમાં સ્થિતિ કરી રહે છે, પરંતુ ફળતો તેજ દિશાનું આવે છે કે જે દિશામાં તે રહે છે.

॥ રાશિ ભાગ ॥

ચંદ્રદિશા	ઘડી	૧ અર્ધ	એક મહીનો.
પૂર્વ	૧૭	૨ ચંદ્ર	સવા બે દિવસ.
દક્ષિણ	૧૫	૩ લોમ	દોઢ માસ.
પશ્ચિમ	૨૧	૪ બુધ	એક માસ.
ઉત્તર	૧૬	૫ શુક્ર	તેર માસ.
પૂર્વ	૧૭	૬ શુક્ર	એક માસ.
દક્ષિણ	૧૪	૭ શનિ	ત્રીશ મહીના.
પશ્ચિમ	૨૦	૮ રાહુ	અઠાર માસ.
ઉત્તર	૧૫	૯ કેતુ	અઠાર માસ.

ઘડી કુલ ૧૩૫

॥ ગ્રહવલ અને ચન્દ્ર વલ ॥

ઉદ્ગ્રાહે ચોત્સવે જીવઃ સૂર્યો ભૂપાલ દર્શને ।

સંગ્રામે ધરણીપુત્રો વિદ્યાભ્યાસે બુધોવલી ॥૧૨૩॥

યાત્રાયાં માર્ગવઃ પ્રોક્તો દીક્ષાયાઞ્ચ શનૈશ્વરઃ ।

ચંદ્રમાઃ સર્વકાર્યેષુ પશસ્તો ગૃહ્યતે બુધઃ ॥૧૨૪॥

વિવાહ અને ઉત્સવમાં ગુરુત્વં બળ, રાજદર્શનમાં સૂર્યત્વં બળ, સંગ્રામમાં મંગળત્વં બળ, વિદ્યાભ્યાસમાં બુધત્વં બળ, યાત્રામાં શુક્રત્વં બળ, દીક્ષા લેવામાં શનિત્વં બળ અને સર્વ કાર્યમાં ચંદ્રમાતૃત્વં બળ પ્રશસ્ય છે તેથી બુદ્ધિમાન પુરુષો તેનું બળ જોઈ કાર્ય-રંભ કરે છે.

॥ સર્વ દોષને હરનાર રવિયોગ ॥

સૂર્યમા દશમેષ્ટે તુર્યે વિશે ત્રયોદશે ।

નવમે ચન્દ્ર નક્ષત્રે રવિયોગઃ શુભપ્રદઃ ॥

અનેક દોષ સંધાના ખંસ કોડયમુદાહતે ॥૧૨૫॥

સૂર્યના નક્ષત્રથી, ચંદ્રમાના નક્ષત્ર સુધી, ગણતાં ૧૦મું, ૬૬, ૪થું, ૨૦મું, ૧૩મું, ૯ મુ એ નક્ષત્ર હોય ત્યારે રવિયોગ થાય છે, તે શુભદાયક છે અને તે અનેક દોષના સમુદોનો નાશ કરે છે.

॥ સિંહસ્થ ગુરુ તજવા વિષે ॥

શોકો વિવાહે મરણં વૃતે સ્યાત્શૌરે દરિદ્રં વિકલા ચ યાત્રા ।

મૌર્યંચ દીક્ષ્યે વિઘ્નં પ્રતિષ્ઠિતે સિંહસ્થિતે સર્વવિવર્જનીયમ્ ॥૧૨૬॥

સિંહસ્થના ગુરુ હોય તો વિવાહમાં શોક, મતમાં મૃત્યુ, ચૌલમાં દરિદ્રતા તથા યાત્રામાં નિષ્ફળતા, દીક્ષામાં મૂઢતા અને પ્રતિષ્ઠામાં વિઘ્ન વગેરે ફળો પ્રાપ્ત થાય માટે સિંહ રાશિના ગુરુ હોય ત્યારે સર્વ પ્રકારનાં શુભ કાર્ય કરવા નહિ.

કૂર ગ્રહે ભોગવેલું નક્ષત્ર શુભ કાર્યમાં લેવા વિષે.

શુક્તં મોજશ્ચ ન ત્યાજ્યં સર્વ કર્મસુ સિદ્ધિમ્ ।

યત્નાત્ ત્યાજ્યં તુ સત્કાર્યે નક્ષત્રં રાહુ મંયુતમ્ ॥૧૨૭॥

કૂર ગ્રહે ભોગવેલું, ભોગવાતું કે ભોગ્ય નક્ષત્ર સર્વ કર્મમાં સિદ્ધિ દાતા હોવાથી ત્યાજ્ય નથી પરંતુ શુભ કાર્યમાં રાહુથી યુક્ત થયેલું નક્ષત્ર યત્નપૂર્વક તજવું.

ધિષ્ણકામાય પર્યાપ્તિં ચન્દ્ર મોગાદ્ પ્રદાહતમ્ ।

શુદ્ધં પદ્મિવેન્માસૈ રુપરાગપરાહતમ્ ॥ ૧૨૮ ॥

॥ રાહુથી હણાયેલ નક્ષત્ર શુભ કાર્યે થાય ॥

ગ્રહથી હણાયેલ નક્ષત્ર દોષમુક્ત થઈ ચંદ્રના ભોગમાં આવ્યા પછી શુભ કાર્યને માટે યોગ્ય થાય છે. ગ્રહણથી હણાયેલ નક્ષત્ર છ માસે શુદ્ધ થાય છે.

લલ્લ કહે છે કે દુષિત નક્ષત્ર સૂર્યના ભોગમાં તથા ચંદ્રના ભોગમાં શાંત થતા

શુભ કાર્યમાં ગ્રહણ કરાય છે. વળી કેટલાક આચાર્યો કહે છે કે ગ્રહણનું નક્ષત્ર સૂર્યના લોગમાં આવ્યા પછી શુદ્ધ થાય છે. સપ્તર્ષિઓ કહે છે કે એક માસમાં બે ગ્રહણ થાય તો બીજું ગ્રહણ થતાં પહેલા ગ્રહણથી દૂષિત નક્ષત્ર શુદ્ધ થાય છે. અને બીજા ગ્રહણનું નક્ષત્ર છ માસે શુદ્ધ થાય છે.

॥ ત્યાજ્ય યોગ ॥

અજૈકપાદાહિર્વુદ્ધ્ય શકમિત્રાનિલાનાકૈઃ ।

સમદૈર્મન્દવારે સ્યાદ્ રક્ષો ભૂતયતં ગૃહમ્ ॥

અગ્નિનક્ષત્રગેષ્ઠ્યે ચન્દ્રે વા સંસ્થિતે યદિ ।

નિર્મિતં મંદિરં નૂતનમગ્નિના દહ્યતેઽચિરાત્ ॥૧૨૯॥

પૂર્વા ભાદ્રપદ, ઉત્તરા ભાદ્રપદ, જ્યેષ્ઠા, અનુરાધા, સ્વાતી અને ભરણી, આમાંના કોઈ નક્ષત્ર ઉપર શનિ હોય અથવા તે દિવસે શનિવાર હોય તો ગૃહારંભ કરવામાં આવે તો તે ઘર રાક્ષસ અને ભૂત આદિનું નિવાસસ્થાન થાય, કૃતિકા નક્ષત્ર ઉપર સૂર્ય અગર ચંદ્ર હોય તે દિવસે ગૃહારંભ કરે તો તે ઘર તૈયાર થયા પછી જલદી અગ્નિથી બળી ભસ્મ થાય.

॥ ત્યાજ્ય પ્રકરણ - ॥

તિથિનક્ષત્ર વારાણાં દુષ્ટયોગાન્પરસ્પરમ્ ।

વ્યતિપાતાદિદુર્યોગાન વિષ્ટિદર્શકં સંક્રમાન્ ॥૧૩૦॥

જન્મક્ષતિથિ માસાંશ્ચ તિથ્યર્દ્ધિત્વવસંદિનમ્ ।

પાપૈર્મુક્તં યુતં ભોગ્યં ચિદ્ધં લતિતમૃશ્કમ્ ॥૧૩૧॥

તિથિ, વાર અને નક્ષત્રોથી ઉત્પન્ન થએલા દુષ્ટ યોગ તથા વ્યતિપાતાદિ, દુર્યોગ, ભદ્રા, અમાવાસ્યા, સૂર્યસંક્રાંતિ, જન્મ નક્ષત્ર, જન્મ તિથિ, જન્મ માસ, તિથિ વૃદ્ધિ, તિથિ ક્ષય, પાપ ગ્રહોએ લોગવેલ નક્ષત્ર તેમજ પાપગ્રહયુક્ત નક્ષત્ર, પાપગ્રહો, લોગ-નક્ષત્ર અથાત પાપગ્રહ જે નક્ષત્ર ઉપર જતાર હોય, પાપગ્રહોથી વીધાએલા નક્ષત્ર, પાપગ્રહોથી લક્ષ્મીયુક્ત નક્ષત્ર તજવાં.

ઉત્પાતગ્રહ ભિન્નઞ્ચ સ્વગ્રાસે ગ્રહણાર્થકમ્ ।

ષળ્માસાવધિ માસેષુ ત્રિષ ગ્રાસેઽર્દ્ધકે સતિ ॥૧૩૨॥

માસમેકં તુ તુર્યાંશે ગ્રસ્ત ચન્દ્રે ચ ભાસ્કરે ।

અર્ધં પ્રાગ્રહણાન્સત્પદિનાનિ ગ્રહણોત્તરમ્ ॥૧૩૩॥

ગ્રસ્તાસ્તે તુ ત્ર્યહં પૂર્વે ત્ર્યહં ગ્રસ્તોદયે પરમ્ ।

પૂર્ણે ગ્રાસે ત્વિદં જ્ઞેયં સ્વંદ ગ્રાસેઽનુપાતતઃ ॥૧૩૪॥

ઉત્પાતનું નક્ષત્ર અને ગ્રહોથી લેદાયેલાં નક્ષત્ર તજવાં ખાસ ગ્રહણનું નક્ષત્ર છ મહિના સુધી તથા અર્ધ આસનું હોય તો ત્રણ મહિના સુધી અને અંદ્રમા તથા સૂર્યનું ચોથા ભાગે ગ્રહણ હોય તો એક મહિના સુધી તજવું તેમજ ગ્રહણમા પહેલા ત્રણ દિવસ અને પાછળના સાત દિવસ તજવા, ગ્રહણના અસ્તાસ્તમાં પહેલા ત્રણ દિવસ અને અસ્તોદયમાં પાછલા ત્રણ દિવસ તથા પૂર્ણ આસમાં પહેલા અને પાછલા ત્રણ ત્રણ દિવસ તેમજ આ ત્રણ દિવસના હિસાબે ત્રિરાશિ કરી અંડઆસમાં પહેલા અને પાછલા દિવસ તજવા.

॥ ત્યાજ્ય પ્રકરણ ॥

દિનમેકં તુ માસાન્તે નક્ષત્રાન્તે ઘટીહયમ્ ।
 ઘટીમેકાં તુ તિથ્યન્તે લગ્નાંતે ઘટિકાર્દ્ધકમ્ ॥૧૩૫॥
 વિષાખ્યા નાહિકા માનાં પાતમેકાર્ગલંતથા ।
 દગ્ધાહં ક્રાંતિ સામ્યશ્ચ લગ્નેશં રિપુ મૃત્યુગમ્ ॥૧૩૬॥
 દિનાર્દ્ધે ચ રજન્યર્દ્ધે સન્ધૌ ચ પલ વિંશતિમ્ ।
 મલમાસં કવીજ્યાસ્તં બાલવાર્દ્ધક્યમેવ ચ ॥૧૩૭॥
 જન્મે શાસ્તં મનોમંગં સૂતકં માતુરાર્ત્તવમ્ ।
 રોગોત્પાતાદ્યરિષ્ટાનિ શુભેષ્વતાનિ સંત્યજેત્ ॥૧૩૮॥

માસના અંતનો એક દિવસ, નક્ષત્રાન્તમા ૨ ઘડી, તિથ્યન્તમાં ૧ ઘડી, લગ્નાંતમાં અર્ધ ઘડી અને નક્ષત્રોની વિષનામની નાડી, એ સર્વતજવાં, પાત દોષ, એકાર્ગલ (દગ્ધ-દિવસ, ક્રાંતિ સમય અને લગ્નનોસ્વામીશત્રુ તથા મૃત્યુ સ્થાનમાં હોય) મધ્યાહ્ન તથા અર્ધરાત્રિ, ખંત્રે સંધ્યાની સંધિમાં વીસ વીસ પલ, અધિકમાસ, શુક અને બ્રહ્મસ્પતિનો અસ્ત તથા શુક અને બ્રહ્મસ્પતિના બાલત્વ અને વૃદ્ધત્વ, એ સર્વ તજવાં તથા જન્મેશનો અસ્ત, મનનો ભંગ, સુતક, માતાને ઋતુ પ્રાપ્તિ થવી. રોગ ઉત્પાતાદિ અરિષ્ટ એ સર્વ શુભ કાર્યોમાં તજવાં.

॥ સિદ્ધિયોગ જ્ઞાન ॥

આદિત્યે ચાષ્ટમી હસ્તે અશ્વિની ચોત્તરાત્રયમ્ ।
 મૂલં પુષ્યો ધનિષ્ઠા ચ સિદ્ધિયોગાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥૧૩૯॥

રવિવારે અષ્ટમી તિથિ અને હસ્ત, અશ્વિની, ત્રણ ઉત્તરા, મૂળ, પુષ્ય, ધનિષ્ઠા નક્ષત્ર હોય તો સિદ્ધિયોગ કહ્યો છે.

સોમે ચ નવમી પુષ્યઃ શ્રવણં રોહિણી મૃગઃ ।

દશમ્યામનુરાધા ચ સિદ્ધિયોગાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥૧૪૦॥

સોમવારે નવમી, દશમી તિથિ અને પુષ્ય શ્રવણ, રોહિણી, મૃગશીર્ષ, અનુરાધા નક્ષત્ર હોય તો સિદ્ધિ યોગ કલ્પો છે.

મૌમે ષષ્ઠી તૃતીયા ચ અષ્ટમી ચ ત્રયોદશી ।

મૂલાશ્વિની મૃગાશ્લેષા સિદ્ધાન્યુત્તરમાદ્રપાત્ ॥૧૪૧॥

સોમવારે ષષ્ઠી, તૃતીયા, અષ્ટમી તથા ત્રયોદશી તિથિ અને મૂળ, અશ્વિની, મૃગશીર્ષ, અશ્લેષા, ઉત્તરા ભાદ્રપદ નક્ષત્ર હોય તો સિદ્ધિ યોગ જાણવો.

બુધવારે દ્વિતીયા ચ સપ્તમી દ્વાદશીષુ ચ ।

મૃગાજનુરાધા પુષ્યશ્ચ સિદ્ધાઃ કૃતિક રોહિણિ ॥૧૪૨॥

બુધવારના દિવસે દ્વિતીયા, સપ્તમી, તથા દ્વાદશી તિથિ અને મૃગશીર્ષ, અનુરાધા, પુષ્યા કૃતિકા, રોહિણી નક્ષત્ર હોય તો સિદ્ધિયોગ જાણવો.

ગુરૌ ચ દશપંચમ્યાં પૌર્ણિમાસ્યાં વિશાખયોઃ ।

પૌષ્ણા શ્વિન્યાજનુરાધા ચ સિદ્ધા પુષ્યપુનર્વસુ ॥૧૪૩॥

ગુરુવારે દશમી પંચમી અને પૌર્ણિમાતિથિ, વિશાખા, રેવતી, અશ્વિની, અનુરાધા પુષ્ય, પુનર્વસુ નક્ષત્ર હોયતો સિદ્ધિયોગ જાણવો.

શુક્રે પ્રતિપદા પઠ્યૈકાદશી રેવતી તથા ।

પૂર્વાષાઢા શ્રુતથાશ્વિન્યો તિશ્ચિત્રાંદિતિ શુભા ॥૧૪૪॥

શુક્રવારને દિવસે પ્રતિપદા, ષષ્ઠી, એકાદશી તિથિ તથા રેવતી, પૂર્વાષાઢા, અશ્વિની શ્રવણ, ચિત્રા, પુનર્વસુ નક્ષત્ર હોય તો સિદ્ધિયોગ જાણવો.

શનૌ ચતુર્થી નવમી ચતુર્દશી ચ રોહિણી ।

શ્રવણં ચ મૃગા સ્વાતી પૂર્વાફાલ્ગુનિ સિદ્ધાઃ ॥૧૪૫॥

શનિવારે ચતુર્થી, નવમી, ચતુર્દશી તિથિ તથા રોહિણી, શ્રવણ, મૃગશીર્ષ, પૂર્વાફાલ્ગુની નક્ષત્ર હોયતો સિદ્ધિયોગ જાણવો.

॥ નિષેધ યોગ ॥

સૂર્યે વિશાખા મરણી દ્વાદશી ચ ચતુર્દશી ।

અનુરાધા મઘા જ્યેષ્ઠા વિરુદ્ધ સપ્તમી સદા ॥૧૪૬॥

રવિવારના દિવસે વિશાખા, ભરણી, અનુરાધા, મઘા, જ્યેષ્ઠા, અને દ્વાદશી, ચતુર્દશી, સપ્તમી હોય તો ત્યાજ્ય કરવો.

ચન્દ્રે ચિત્રોત્તરાષાઢા પૂર્વા સ્વાતી વિશાખયોઃ ।

એકાદશ્યાં ત્રયોદશ્યાં ષષ્ઠી યત્નેન વર્જયેત્ ॥૧૪૭॥

સોમવારે ચિત્રા-ઉત્તરાષાઢા, પૂર્વાષાઢા, સ્વાતી, વિશાખા, એકાદશી, ત્રયોદશી અને ષષ્ઠી હોય તો યત્ન પૂર્વક તજવો.

મૌમે આર્દ્રા ધનિષ્ઠા ચ દ્વિતીયા પૂર્વાભાદ્રપદ ।

શતભિષક્ ચોતરાષાઢા દશમી ચ વિવર્જયેત્ ॥૧૪૮॥

મંગળવારે આર્દ્રા, ધનિષ્ઠા, પૂર્વાભાદ્રપદ, શતભિષા, ઉત્તરાષાઢા, અને દ્વિતીયા, દશમી વર્જિત છે.

બુધે ધનિષ્ઠા મરણી અશ્વિની મૂલસંયુતા ।

તૃતીયા નવમી ચૈવ પ્રતિપદ્રેવતી ત્યજેત્ ॥૧૪૯॥

બુધવારે ધનિષ્ઠા, ભરણી, અશ્વિની, મૂળ, રેવતી અને તૃતીયા, નવમી, પ્રતિપદા ત્યાગ કરવી.

જીવેષ્ટમી ચતુર્ધ્યાં તુ આર્દ્રા ચોતરાફાલ્ગુની ।

રોહિણી શતભિષક્, ષષ્ઠા કૃતિકા મૃગવર્જિત ॥૧૫૦॥

ગુરુવારના દિવસે અષ્ટમી, ચતુર્થી, ષષ્ઠી, અને આર્દ્રા, ઉત્તરાફાલ્ગુની, રોહિણી, શતભિષા, કૃતિકા અને મૃગશીર્ષ એ વર્જિત છે.

માર્ગવે રોહિણી જ્યેષ્ઠા દ્વિતીયા સપ્તમીષુ ચ ।

પુણ્યાઽલેષા મઘા ચૈવ સર્વ કર્માણિ વર્જયેત્ ॥૧૫૧॥

શુક્રવારને દિવસે રોહિણી, જ્યેષ્ઠા, પુણ્ય, અશ્લેષા, મઘા અને દ્વિતીયા, સપ્તમીમાં સર્વ કાર્યમાં તજવા.

સૌરે ચિત્રોત્તરાષાઢા રેવતી કર સપ્તમી ।

ષષ્ઠી ચોતરા ફાલ્ગુણ્યાં પૂર્વાષાઢા વિવર્જયેત્ ॥૧૫૨॥

શનિવારે ચિત્રા, ઉત્તરાષાઢા, રેવતી, હસ્તા, ઉત્તરાફાલ્ગુની, પૂર્વાષાઢા અને સપ્તમી ષષ્ઠી વર્જિત છે.

॥ ચર યોગ ॥

સૌ પૂર્વા ગુરૌ પુણ્યઃ શનૌ મૂલં મૃગૌ મધા ।

સૌમ્યે બ્રાહ્મય વિશા મૌમે ચન્દ્રેદા ચરયોગકઃ ॥૧૫૩॥

રવિવારે પૂર્વા ભાદ્રપદ, ગુરુવારે પુણ્ય, શનીવારે મૂળ, શુક્રવારે મધા, બુધવારે રોહિણી મંગળવારે વિશાખા, અને સોમવારે આર્દ્રા નક્ષત્ર હોય તો ચર યોગ જાણવો.

॥ અમૃતસિદ્ધિ યોગ ॥

આદિત્યહસ્તે ગુરુપુણ્યયોગે ।

બુધાનુરાધા શનિ રોહિણી ચ ॥૧૫૪॥

સોમે ચ સૌમ્યં મૃગુ રેવતી ચ ।

મોમાશ્વિની ચામૃત સિદ્ધિયોગઃ ॥૧૫૫॥

રવિવારે હસ્ત, ગુરુવારે પુણ્ય, બુધવારે અનુરાધા, શનિવારે રોહિણી સોમવારે અશ્વિની નક્ષત્ર, શુક્રવારે રેવતી, મંગળવારે અશ્વિની હોય તો અમૃતસિદ્ધિ યોગ જાણવો.

॥ સંવર્ત્તક યોગ ॥

સપ્તમ્યાં ચ રવિર્વારો બુધસ્ય પ્રતિપદિને ।

સંવર્ત્તક્ય સ્તદા યોગો વર્જિતવ્ય સદા શુભે ॥૧૫૬॥

સપ્તમીને દિવસે રવિવાર અને પ્રતિપદાને દિવસે બુધવાર હોય તો સંવર્ત્તક નામનો યોગ જાણવો આ યોગ શુભ કાર્યમાં વર્જિત છે.

॥ ક્રકચ યોગ ॥

ષષ્ઠી તુ શનિવારેણ શુક્રઞ્ચૈવ ચ સપ્તમી ।

અષ્ટમી ગુરુવારેણ નવમી ચન્દ્રજેન તુ ॥૧૫૭॥

દશમી મૃમિપુત્રેણ સોમે એકાદશી તથા ।

સૂર્યે દ્વાદશી પ્રોક્તા કર્કયોગાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥૧૫૮॥

શનિવારે ૫૫ડી તિથિ, શુક્રવારે સપ્તમી, ગુરુવારે અષ્ટમી, સોમવારે એકાદશી અને રવિવારે દ્વાદશી હોય તો કર્ક (ક્રકચ) નામનો યોગ જાણવો. બુધવારે નવમી મંગળવારે દશમી.

॥ યમઘંટ યોગ ॥

મઘાર્કવારે ચ વિધૌ વિશાખા ।

આર્દ્રા કુજે ચેન્દ્રસુતે ચ મૂલમ્ ॥૧૫૯॥

વહ્નિર્ગુરૌ શુક્રદિને વિશાતા ।

શનૌ ચ હસ્તો યમઘંટ યોગઃ ॥૧૬૦॥

યમઘંટે ગતે મૃત્યુઃ કુલોચ્છેદ કરગૃહં ।

કર્તુમૃત્યુઃ પ્રતિષ્ઠાયાં શિશુર્જાતો ન જીવતિ ॥૧૬૧॥

રવિવારના દિવસે મઘા, સોમવારે વિશાખા, મંગળવારે આર્દ્રા, બુધવારના દિવસે મૂળ, ગુરુવારે કૃત્તિકા, શુક્રવારે રોહિણી અને શનિવારે હસ્ત નક્ષત્ર હોય તો યમઘંટ નામનો યોગ થાય, આ યમઘંટ યોગમાં બહારગામ જાય તો મૃત્યુ પામે, પાણી ગ્રહણ કરે તો કુળતું છેદન થાય, દેવ પ્રતિષ્ઠા કરે તો મૃત્યુ થાય અને બાળક જન્મે તો નાશ પામે.

॥ યમઘંટ દોષ ભંગ ॥

વિંધ્યસ્યોત્તરભાગેતુ યાવદાતુ હિમાચલમ્ ।

યમઘંટક દોષોઽસ્તિ તાન્યદેશે કદાચન ॥૧૬૨॥

વિંધ્યાચલના ઉત્તરના ભાગથી હિમાલય પર્વત સુધીના ભાગમાં યમઘંટનો દોષ છે. બાકીના દેશોમાં તેનો દોષ નથી. લગ્નથી શુભ ગ્રહ કેન્દ્ર કે ત્રિકોણમાં હોય અથવા ગ્રંધ પશુ રહ્યો હોય તો યમઘંટનો દોષ નથી.

યમઘંટે ત્યજે દૃષ્ટૌ મૃત્યૌ દ્વાદશ નાડીકાઃ ॥૧૬૩॥

યમઘંટની આઠ અને મૃત્યુ યોગની બાર ઘડી ત્યાગ કરવાથી દોષ લાગતો નથી.

॥ મૃત્યુ યોગ ॥

ત્યજ રવિમનુરાધાં વૈશ્વદેવે ચ સોમં ।

શતભિષજિ ચ ભૌમં ચન્દ્રજં ચાપિ દક્ષે ॥૧૬૪॥

મૃગશિરસે સુરેજ્યં નાગદેવે ચ શુક્રં ।

રવિસુતમપિ હસ્તે મૃત્યુયોગં વદન્તિ ॥૧૬૫॥

રવિવારના દિવસે અનુરાધા, સોમવારે ઉત્તરાષાઢા, મંગળવારે શતભિષા, બુધવારે અશ્વિની ગુરુવારે મૃગશિર્ષ, શુક્રવારે અશ્લેષા અને શનિવારે હસ્ત નક્ષત્ર હોય તો મૃત્યુયોગ બાળવા.

॥ દગ્ધ યોગ ॥

બુધે તૃતીયા કુજે પંચમી ચ પૃથ્વાં ગુરુઅષ્ટમી શુક્રવારે ।

एकादशी सोमशनिर्नवम्यां द्वादश्यथा केन्द्रितिदग्धयोगः ॥૧૬૬॥

બુધવારના દીને તૃતીયા, મંગળવારે પંચમી, શુરુવારે પઠ્ઠી, શુક્રવારે અષ્ટમી, સોમવારે એકાદશી, શનિવારે નવમી અને રવિવારે દ્વાદશી તિથિ હોય તો દગ્ધયોગ થાય છે.

॥ હુતાશન યોગ ॥

पठ्यादितिथयः सप्त चंद्रवारादिभिर्युताः ।

क्रमात्यक्षद्वयेऽपिस्युः सप्त योगो हुताशनः ॥૧૬૭॥

શુકલ પક્ષ અને કૃષ્ણપક્ષની પઠ્ઠી અને સોમવાર, સપ્તમી અને મંગળવાર, અષ્ટમી અને બુધવાર, નવમી અને ગુરુવાર, દશમી અને શુક્રવાર, એકાદશી અને શનિવાર તથા દ્વાદશી અને રવિવાર આવે તો અનુક્રમથી સાત હુતાશન યોગ થાય છે.

॥ વિષ યોગ ॥

पष्ठी गशाङ्के नवमी च शुके बुधे द्वितीया तपने चतुर्थी ।

जीवेश्ठमी सौरिकुजेऽह्नि सप्तमी योगा विपाख्याः कुलनाशनाः स्युः ॥૧૬૮॥

સોમવારના દિવસે પઠ્ઠી, શુક્રવારે નવમી, બુધવારે દ્વિતીયા, રવિવારે ચતુર્થી, ગુરુવારે અષ્ટમી, શનિવારે અને મંગળવારે સપ્તમી તિથિ હોય તો કુળનાશક વિષયોગ કહેવાય.

॥ મુસલ વજ્રયોગ ॥

चन्द्रे चित्रा भृगौ ज्येष्ठा शनौ चैव तु रेवती ।

चन्द्रजे तु धनिष्ठाका खौ तु भरणी तथा ॥૧૬૯॥

उपाश्र्व तु भौमे च गुरौ चैवोत्तरा तथा ।

अयं मुसल वज्राख्ययोगो वर्ज्यः शुभे बुधैः ॥૧૭૦॥

સોમવારને દિવસે ચિત્રા, શુક્રવારે જ્યેષ્ઠા, શનિવારે રેવતી, બુધવારે ધનિષ્ઠા, રવિવારે ભરણી, મંગળવારે ઉત્તરાષાઢા અને ગુરુવારને દિવસે કાદશુન નક્ષત્ર હોય તો મુશલ વજ્ર યોગ બાણવો આ મુશલ વજ્ર યોગ પડિતોએ શુભ કાર્યમાં વર્જિત કહ્યો છે.

॥ જ્વાલા મુખી યોગ ॥

पडिंवं मूलं पंचमी भरणी अष्टमी कृति रोहिणी नवमी ।

अश्लेखा दशमी दिनपटिया ए योग ज्वाला मुखी कटिया ॥૧૭૧॥

જાયે સો જીવઈ નહીં, વસૈસુ ઉજ્જડ હોઈ ।

નારીપહિરૈ ચુડલો સો આમરણ ન હોઈ ॥૧૭૨॥

પ્રતિપદને દિવસે મૂળ, પંચમીને દિવસે ભરણી, અષ્ટમીને દિવસે કૃતિકા, નવમીને દિવસે રોહિણી, દશમીને દિવસે આશ્લેષા નક્ષત્ર હોય તો જ્વાળામુખીયોગ જાણવો. આયોગમાં જાળક જન્મે તો મરણ પામે, વાસ કરે તો ઉજ્જડ થાય અને સ્ત્રી ચુડો પહેરે તો વિધવા થાય.

॥ ઉત્પાદાદિ યોગ ॥

વિશાખાદિ ચતુષ્કં તુ માસ્કાદિ-ક્રમેણ તુ ।

ઉત્પાત મૃત્યુકાળાખ્ય સિદ્ધિયોગાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥૧૭૩॥

સૂર્યાદિ સાત વારને વિષે વિશાખાદિ ચાર ચાર નક્ષત્ર આવવાથી ઉત્પાત, મૃત્યુ, કાણુ અને સિદ્ધિયોગ આવે છે.

॥ ઉત્પાદાદિ યોગ ચક્ર ॥

સૂર્ય	ચંદ્ર	ભોમ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ	યોગ
વિશાખા	પૂ. પાઠા	ઘનિષ્ઠા	રેવતી	રોહિણી	પૂષ્ય	ઉ. ફાલ્ગુ.	ઉત્પાત
અનુરાધા	ઉ. પાઠા	શતભિષા	અશ્વિની	મૃગશિર્ષ	અશ્લેષા	હસ્ત	મૃત્યુ
જ્યેષ્ઠા	અભિજિત	પૂ. ભાદ્રપદ	ભરણી	આદ્રા	મઘા	ચિત્રા	કાણુ
મૂળ	શ્રવણ	ઉ. ભાદ્રપદ	કૃતિકા	પુનવસુ	પૂ. ફાલ્ગુ	સ્વાતિ	સિદ્ધિ

॥ આનન્દાદિ યોગ ॥

આનન્દાખ્યઃ કાલદળ્ડશ્ચ ધૂમ્રો ધાતા સૌમ્યો બ્ધ્વાંશ્ક કેતૂ ક્રમેણ ।

શ્રીવત્સાખ્યો વજ્રકં મુદગરશ્ચ છત્રં મિત્રં માનસં પદ્મલુન્ઘ્રૌઃ ॥૧૭૪॥

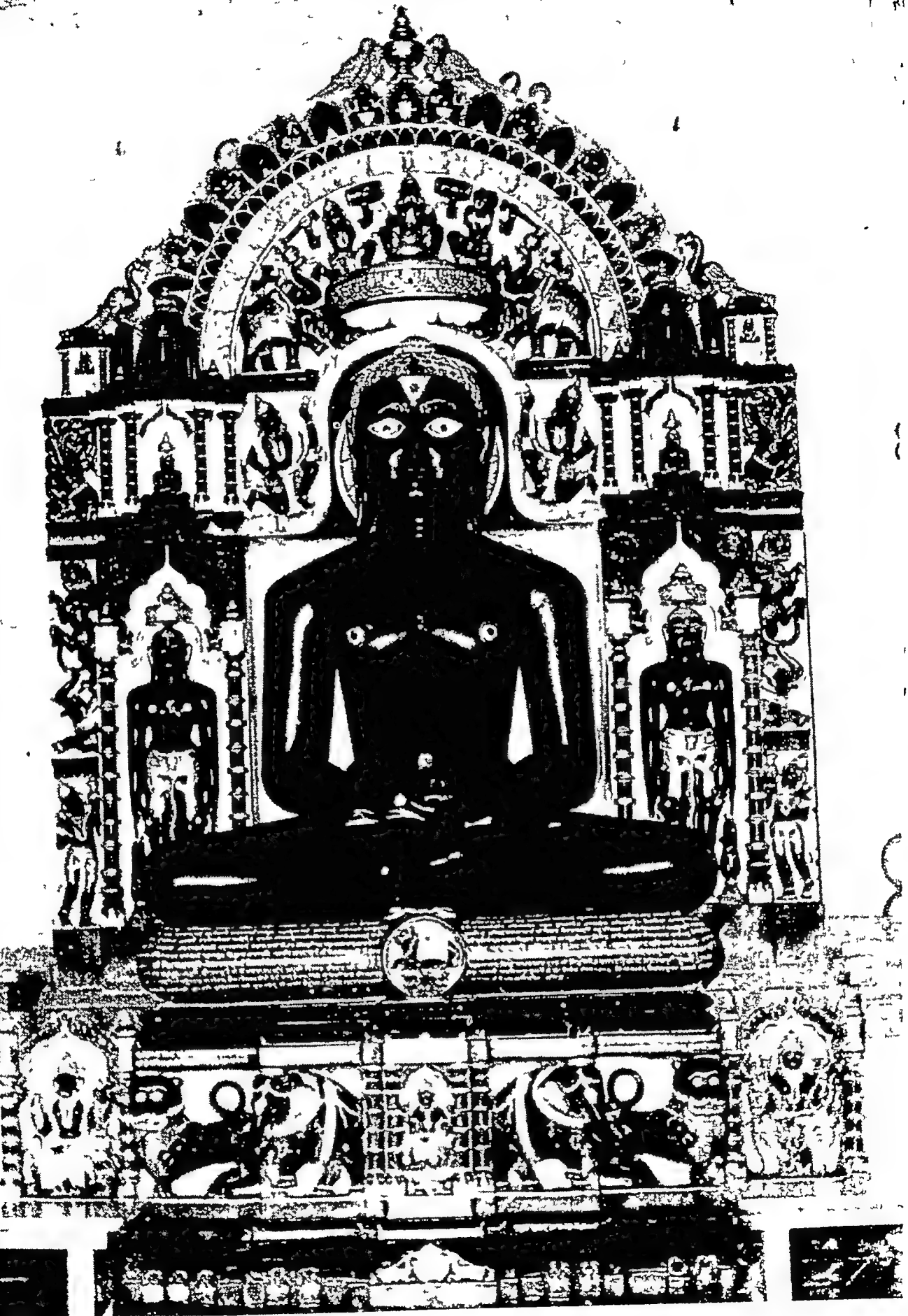
ઉત્પાતમૃત્યુ કિલ કાળસિદ્ધિ શુભાઽમૃતાખ્યો મુસલો ગદશ્ચ ।

માતઙ્ગરક્ષશ્ચરસુસ્થિરાખ્યાઃ પ્રવર્ધમાનાઃ ફલદા સ્વનામ્ના ॥૧૭૫॥

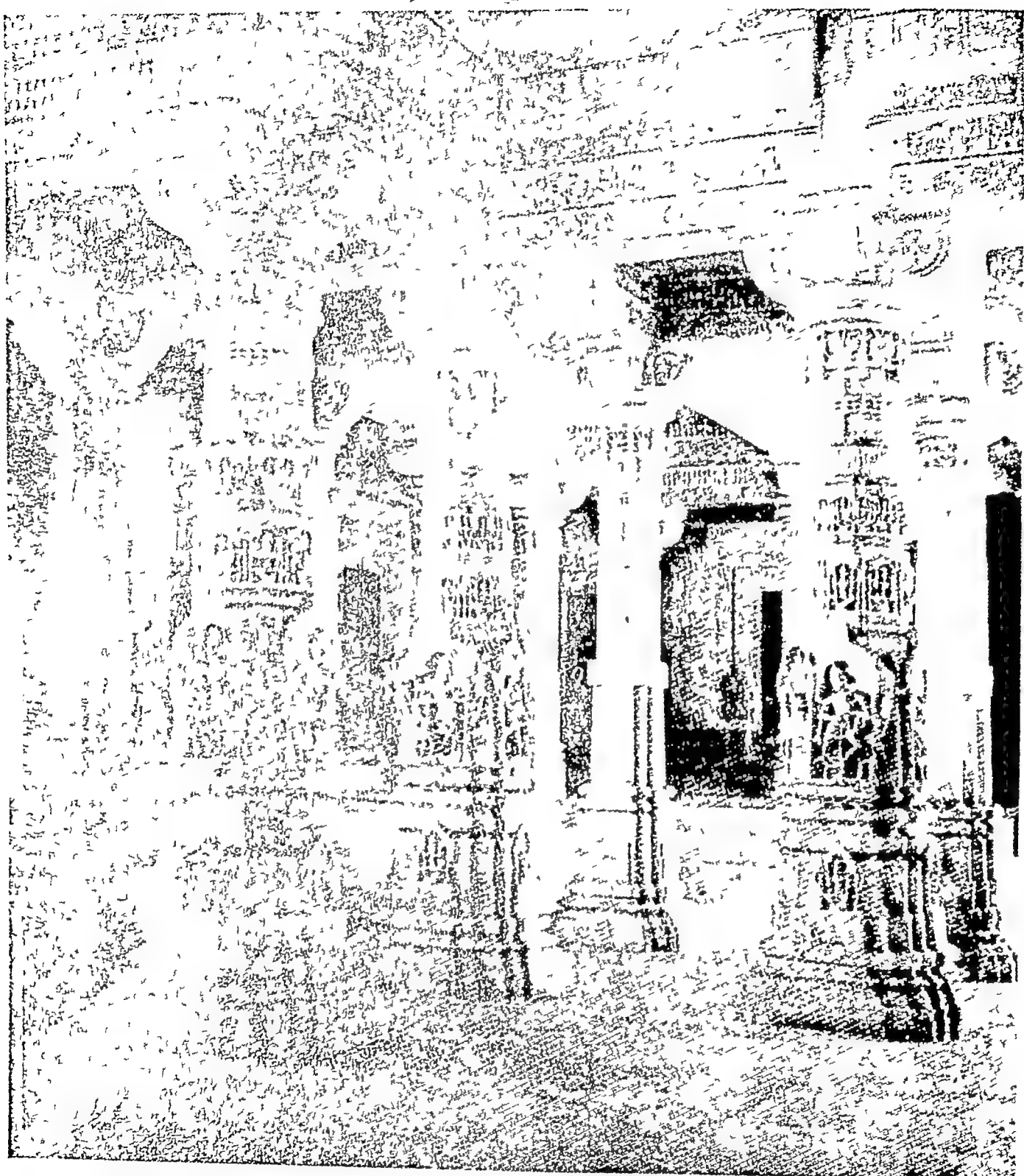
૧ આનંદ, ૨ કાલદંડ, ૩ ધુમ્ર, ૪ ધાતા, ૫ સૌમ્ય, ૬ બ્ધ્વાંશ્ક, ૭ કેતુ, ૮ શ્રી વત્સ, ૯ વજ્ર, ૧૦ મુદગર, ૧૧ છત્ર, ૧૨ મિત્ર, ૧૩ માનસ, ૧૪ પદ્મ, ૧૫ લુન્ઘ, ૧૬ ઉત્પાત, ૧૭ મૃત્યુ, ૧૮ કાણુ, ૧૯ સિદ્ધિ, ૨૦ શુભ, ૨૧ અમૃત, ૨૨ મુશળ, ૨૩ ગદ, ૨૪ માતંગ, ૨૫ રાક્ષસ, ૨૬ ચર. ૨૭ સુસ્થિર, ૨૮ પ્રવર્ધમાન. આ યોગો નામ પ્રમાણે ફળ આપે છે.

॥ आनन्ददि योग चक्र ॥

સ્રોત	સૂક્ષ્મ	અંક	ગંગા	બુદ્ધ	શુક	શનિ
૧	આનંદ	અશ્વિની	મૃગશિર્ષ	અશ્વિની	કર્ક	શતભિષા
૨	કાલકંઠ	ભરણી	આર્દ્રા	મઘા	ચિન્તા	પૂ. ભાદ્રપદ
૩	ધૂમ્ર	ફલ્ગુની	પુનર્વસુ	પૂ. ફાલ્ગુન	સ્વાતી	મૂળ
૪	મંગળપતિ	રોહિણી	પુલ્લ	કિ. ફાલ્ગુન	વિશાખા	પૂ. પાઠા
૫	સૌમ્ય	મૃગશિર્ષ	અશ્વિની	કર્ક	અનુરાધા	કિ. પાઠા
૬	ધ્વાક્ષ	આર્દ્રા	મઘા	ચિન્તા	જેષ્ઠા	અભિજિત
૭	ધ્રુવ	પુનર્વસુ	પૂ. ફાલ્ગુન	સ્વાતી	મૂળ	ભવ
૮	શ્રીવત્સ	પુલ્લ	કિ. ફાલ્ગુન	વિશાખા	પૂ. પાઠા	ધનિષ્ઠા
૯	વજ્ર	અશ્વિની	કર્ક	અનુરાધા	કિ. પાઠા	સતભિષા
૧૦	સુદ્યોત	મઘા	જેષ્ઠા	અભિજિત	પૂ. ભાદ્રપદ	ભરણી
૧૧	હન	પૂ. ફાલ્ગુન	સ્વાતી	મૂળ	ભવ	કર્ક
૧૨	ચિત્ર	કિ. ફાલ્ગુન	વિશાખા	પૂ. પાઠા	ધનિષ્ઠા	રેવતી
૧૩	માનસ	કર્ક	અનુરાધા	કિ. પાઠા	સતભિષા	અશ્વિની
૧૪	પદ્મ	ચિન્તા	જેષ્ઠા	અભિજિત	પૂ. ભાદ્રપદ	ભરણી
૧૫	હન	સ્વાતી	મૂળ	ભવ	કર્ક	પુનર્વસુ
૧૬	કિર્તિ	વિશાખા	પૂ. પાઠા	ધનિષ્ઠા	રેવતી	પૂ. ફાલ્ગુન
૧૭	મત્સ્ય	અનુરાધા	કિ. પાઠા	સતભિષા	અશ્વિની	મઘા
૧૮	કાલ્પ	જેષ્ઠા	અભિજિત	પૂ. ભાદ્રપદ	ભરણી	કર્ક
૧૯	સિદ્ધિ	મૂળ	ભવ	કિ. ભાદ્રપદ	ફલ્ગુની	પૂ. ફાલ્ગુન
૨૦	શુભ	પૂ. પાઠા	ધનિષ્ઠા	રેવતી	રોહિણી	વિશાખા

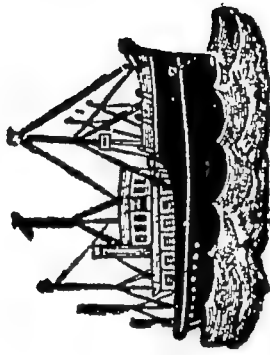

શ્રી કેસરિયાજી આદિનાથ ભગ પરિકર ચુકત—કેસરિયાજીનગર પાલિતાણા [અન. સી. મોમપુરા]

શ્રી કુંભારીયાજી તીર્થ મંડપ દર્શન કુંભારીયાજી.

ક્રમ	યોગ	સૂચ	ચંદ્ર	મંગળ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
૨૧	અમૃત	ઉ. પાઠા	શતલિપા	અશ્વિની	મૃગશીર્ષ	અશ્લેષા	હસ્ત	અનુરાધા
૨૨	સુસલ	અભિજિત	પૂ. ભાદ્રપદ	ભરણી	આર્દ્રા	મઘા	ચિત્રા	જેષ્ઠા
૨૩	ગદ	શ્રવણ	ઉ. ભાદ્રપદ	કૃતિકા	પુનર્વસુ	પૂ. ફાલ્ગુન	સ્વાતી	મૂળ
૨૪	માતંગી	ધનિષ્ઠા	રેવતી	શોહિણી	પુલ્લ	ઉ. ફાલ્ગુન	વિશાખા	પૂ. પાઠા
૨૫	રાક્ષસ	શતલિપા	અશ્વિની	મૃગશીર્ષ	અશ્લેષા	હસ્ત	અનુરાધા	ઉ. પાઠા
૨૬	ચંદ્ર	પૂ. ભાદ્રપદ	ભરણી	આર્દ્રા	મઘા	ચિત્રા	જેષ્ઠા	અભિજિ
૨૭	સુસ્થિર	ઉ. ભાદ્રપદ	કૃતિકા	પુનર્વસુ	પૂ. ફાલ્ગુન	સ્વાતી	મૂળ	શ્રવણ
૨૮	પ્રવર્ધમાન	રેવતી	શોહિણી	પુલ્લ	ઉ. ફાલ્ગુન	વિશાખા	પૂ. પાઠા	ધનિષ્ઠા

દાસ્તાદર્કે મૃગાદિન્દૌ સાર્પાભ્દૌમે કરાદ્ વૃથે ।

મૈત્રાદ્ ગુરૌ મૃગૌ વૈશ્વાદ્ગળ્યા મન્દે ચ વારુનાત્ ॥૧૭૬॥

રવિવારે અશ્વિનીથી, સોમવારે મૃગશીર્ષથી, મંગળવારે અશ્લેષાથી, બુધવારે ઉત્તરથી, ગુરુવારે અનુરાધાથી, શુક્રવારે ઉત્તરાષાઢાથી, શનિવારે શતભિષાથી, અઠ્ઠાવીશ નક્ષત્ર ગણવાથી આનંદાદિ યોગ આવે તે ચક્રના નામ ઉપરથી દૂળ સમજવું. સૂર્ય આદ્રી નક્ષત્રમા પ્રવેશ કરે ત્યારથી દશ નક્ષત્ર સ્વાતીના સૂર્ય રહે ત્યાં સુધી વિવાહ, દેવતાની પ્રતિષ્ઠા અને ઉપનયન સસ્કાર નહિ કરવાં, જૃહસ્પતિ અને શુક્રનેા અસ્ત હોય બાલ વૃદ્ધ હોય જૃહસ્પતિ સિંહ રાશિમાં હોય ત્યારે શુભ કામો કરવાં નહિ.

નારદપુરાણ શ્લોક ૪૧૭-૪૧૮.

ગુરુ શુક્ર બાલ્ય અને વૃદ્ધત્વ—પશ્ચિમમાં ઉદય હોય ત્યારે દશ દિન અને પૂર્વમાં ઉદય હોય ત્યારે ત્રણ દિવસ બાલ છે પશ્ચિમમાં અસ્ત હોય ત્યારે પાંચ દિવસ અને પૂર્વમાં ઉદય હોય ત્યારે પંદર દિવસ વૃદ્ધ છે.

નારદપુરાણ. ૪૧૧.

॥ ચન્દ્રમાનો સંજ્ઞા ॥

ચંદ્રમાની અવસ્થા—દરેક રાશિમા ચંદ્રમાની બાર બાર અવસ્થા હોય છે. યાત્રા, વિવાહ આદિ શુભ કામમાં પોતાના નામ પ્રમાણે દૂળ આપે છે.

અવસ્થા જ્ઞાન—જે દિવસ જોવો હોય તે દિનથી ગત નક્ષત્ર સંખ્યા ગણી તેને સાથે શુભવા વર્તમાન નક્ષત્રની ગત ઘડી જોડવી. જે દૂળ આવે તેને ચાર ગણા કરવા જે સંખ્યા આવે તેને ૪૫ લાગવા લખિધ આવે તેને પુનઃ ૧૨ લાગ દેવાથી શેષ અનુસાર મેષાદિ રાશિમા ક્રમશઃ.

૧ પ્રવાસ, ૨ નષ્ટ, ૩ મૃત, ૪ જય, ૫ હાસ્ય, ૬ રતિ, ૭ મુદા, ૮ સુપ્તિ, ૯ ભૂક્ષિત, ૧૦ જવર ૧૧ કમ્પ ૧૨ સુસ્થિતિ

નારદપુરાણ.

મન્વાદિ તિથિ

મન્વંતર ૧ કાર્તિક શુકલ દ્વાદશી, મન્વંતર. ૨ આશ્વિન શુક્લ નવમી. મન્વંતર. ૩ ચૈત્ર શુકલા તૃતીયા, મન્વંતર. ૪ ભાદ્રપદ શુકલા તૃતીયા, મન્વંતર ૫ પોષ શુકલા એકાદશી મન્વંતર. ૬ અષાઢ શુકલા દશમી, મન્વંતર ૭ માઘ શુકલા સપ્તમી મન્વંતર. ૮ ભાદ્રપદ કૃષ્ણા અષ્ટમી, મન્વંતર. ૯ શ્રાવણ અમાવાસ્યા, મન્વંતર. ૧૦ ક્રાદશુન પૂર્ણિમા. મન્વંતર. ૧૧ અષાઢ પૂર્ણિમા મન્વંતર ૧૨ કાર્તિક પૂર્ણિમા, મન્વંતર. ૧૩ જેષ્ઠ પૂર્ણિમા મન્વંતર ૧૪ ચૈત્ર પૂર્ણિમા, આ તિથિઓ શ્રાદ્ધ કર્મમાં અત્યંત દૂળ દેવા વાળી છે.

નારદપુરાણ ૧૪૬

॥ યુગાદિ તિથિ ॥

સત્યયુગ	આઘતિથિ	કારતક શુકલ નવમી
ત્રેતાયુગ	"	વૈશાખ શુકલ તૃતીયા,
દ્વાપરયુગ	"	માઘ કૃષ્ણા અમાવાસ્યા,
કલિયુગ	"	ભાદ્રપદ કૃષ્ણ ત્રયોદશી.

॥ ગ્રહ જન્મ નક્ષત્ર ॥

૧ રવિ ભરણી નક્ષત્ર, ૨ ચંદ્રમા ચિત્રા નક્ષત્ર, ૩ સોમ ઉત્તરાષાઢા, ૪ બુધ ઘનિષ્ઠા, ૫ બૃહસ્પતિ ઉત્તરા ફાલ્ગુન, ૬ શુક્ર જેષ્ઠા, ૭ શનિ. રેવતી, ગ્રહના જન્મ નક્ષત્રો શુભ કાર્યમાં વિનાશક છે.

॥ કાલ જ્ઞાન ॥

૧ રવિ ઉત્તરે, ૨ સોમે વાયવ્યે, ૩ મંગળે પશ્ચિમે, ૪ બુધે નૈઋત્યે ૫ શુક્ર દક્ષિણે ૬ શુક્રે અગ્નિ ૭ શનિ પૂર્વે, સન્મુખ કાળે કોઈ શુભ કામ કરવું નહિ.

॥ દિશા શૂલ ॥

શનિ, સોમ	પૂર્વ	નક્ષત્ર-જેષ્ઠા
શુક્ર	દક્ષિણ	પૂર્વા ભાદ્રપદ
શુક્ર રવિ	પશ્ચિમ	રોહિણી
બુધ મંગળ	ઉત્તર	ઉ. ફાલ્ગુન

શૂલવાળી દિશામાં ગમન પ્રવેશન કરવો.

॥ યોગિની ॥

તિથિ.	દિશા	યોગિની	વાહન	તિથિ.	દિશા	યોગિની	વાહન
૧-૬	પૂર્વ	બ્રહ્માણી	ધ્વજ	૨-૧૦	ઉત્તર	ઇદ્રાણી	ખર
૩-૧૧	અગ્નિ	કુબેરી	સિંહ	૪-૧૨	નૈઋત્ય	નારાયણી	શ્વાન
૫-૧૩	દક્ષિણ	વારાહી	વૃષ	૬-૧૪	પશ્ચિમ	મહેશ્વરી	ધૂમ્ર
૭-૧૫	વાયવ્ય	ચામુંડા	ગજ	૮-૩૦	ઇશાન	મહાલક્ષ્મી	દાંક્ષ

॥ રાહુ જ્ઞાન ॥

ધન, મકર, કુંભ, પૂર્વ.
 મીન, મેષ, વૃષભ, દક્ષિણ.
 મિથુન, કર્ક, સિંહ, પશ્ચિમ.
 કન્યા, તુલા, વૃશ્ચિક, ઉત્તર.

જે દિશામાં રાહુનો વાસ હોય તે દિશાના
 દ્વારવાળા ગૃહનો આરંભ કરવો નહિ.

॥ વાર રાહુ ॥

રવિ નૈરૂત્ય, સોમ ઉત્તર, મંગળ અગ્નિ,
 બુધ પશ્ચિમ, ગુરુ ઈશાન, શુક્ર દક્ષિણ,
 શનિ વાયવ્ય,

ઘડી

દિન રાહુ

પૂર્વ. ૪

દક્ષિણ ૪

ઈશાન. ૪

અગ્નિ ૪

ઉત્તર. ૪

આ પ્રમાણે દિવસે ફરે છે

વાયવ્ય. ૪

અને રાત્રે પાછો ફરી

પશ્ચિમ ૪

પૂર્વ તરફ આવે છે. ઘડી

નૈરૂત્ય. ૪

૬૦ ભાગ કાળ છે.

॥ શુક્ર દિશા ॥

કૃતિકાથી સાત નક્ષત્ર પૂર્વ, મઘાથી સાત નક્ષત્ર દક્ષિણ, અનુરાધાથી સાત નક્ષત્ર
 પશ્ચિમ, અને શતતારાથી છ નક્ષત્ર ભરણી સુધી ઉત્તરમાં રહે છે.

પ્રવેશમાં શુક્ર સન્મુખ અને જમણે તજવો અંધ શુક્રનો દોષ ન લાગે.

રેવત્યાદિ મૃગાન્તેષ્વ યાવત્તિષ્ઠિ ચંદ્રમાઃ ।

તાવન્નુક્રો ભવેદન્ધઃ સન્મુખે દક્ષિણે શુભઃ ॥૧૭૭॥

રેવતી નક્ષત્રથી મૃગશિર્ષના ચંદ્ર સુધી શુક્ર અંધ હોય છે ત્યારે સન્મુખ અને
 જમણે પ્રવેશ દોષ કતો નથી શુભ છે

કશ્યપેષુ વશિષ્ઠેષુ ચાત્રિમૃગવજ્ઞિરઃ સુચ ।

મારદ્વાજેષુ વાત્સ્યેષુ પ્રતિ શુક્રો ન દુષ્યતિ ॥૧૭૮॥

કશ્યપગોત્ર, વશિષ્ઠગોત્ર, અત્રિગોત્ર, ભાર્ગવગોત્ર, આંગિરસગોત્ર, ભારદ્વાજ ગોત્ર
 તથા વત્સસગોત્રવાળાને સન્મુખ તથા જમણા શુક્રનો દોષ લાગતો નથી.

વિષ ઘડી ધ્રુવાંક—અશ્વિની ૫૦, ભરણી ૨૪, કૃત્તિકા ૩૦, રોહિણી ૫૪, મૃગશિર્ષ
 ૧૩, આર્દ્રા ૨૧, પુનર્વસુ ૩૦, પુષ્ય ૨૦, અશ્લેષા ૩૨, મઘા ૩૦, પૂર્વાશ્લેષુ ૨૦
 ઉત્તરાશ્લેષુ ૧૮, હસ્ત ૨૧, ચિત્રા ૨૦, સ્વાતી ૧૪, વિશાખા ૧૪, અનુરાધા ૧૦,
 જ્યેષ્ઠા ૧૪, મૂલ ૫૩, પૂર્વાષાઢા ૨૪, ઉત્તરાષાઢા ૨૦, શ્રવણ ૧૦, ધનિષ્ઠા ૧૦, શત-
 ભિષા ૧૮, પૂર્વાભાદ્રપદ ૧૬, ઉત્તરાભાદ્રપદ ૨૪, રેવતી ૩૦, અશ્વિની આદિ નક્ષત્રોને
 પોતાના ધ્રુવાંક તુલ્ય ઘડી ૪ વિષ ઘડી હોય છે ઉપર જણાવેલ ઘડી પછીની ૪ ઘડી

વિષ ઘડી જાણવી, વિવાહ, યજ્ઞોપવિત, ચૌલ, ગૃહારંભ, વાસ્તુ, યાત્રા વિગેરે શુભ કામમાં વિષનાડી વિધિ આપનાર છે.

॥ તિથિની વિષ ઘડી ॥

તિથિ—૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૧૪, ૧૫.

ઘડી—૧૫, ૫, ૮, ૭, ૬, ૫, ૪, ૮, ૭, ૧૦, ૩, ૧૨, ૧૪, ૭, ૮.

આ દરેક ઘડી પછીની ૪ ઘડી વિષ ઘડી જાણવી.

॥ વારની વિષ ઘડી ॥

વાર—રવિ, સોમ, મંગળ, બુધ, ગુરુ, શુક્ર, શનિ.

ઘડી—૨૦, ૨, ૧૨, ૧૦, ૭, ૨, ૨૫.

આ દરેક પછીની ૪ ઘડી વિષ ઘડી જાણવી.

॥ વિષ ઘડી નિવારણ ॥

ચંદ્ર શુભ રાશિનો હોય, ચંદ્રને શુભ ગ્રહો કે મિત્ર ગ્રહ ભેટા હોય, ચંદ્ર નવ-માંશમાં સ્વગ્રહી હોય ચંદ્ર-૪-૫-૭-૯-૧૦ સ્થાનમાં હોય, લગ્નનો સ્વામી કેન્દ્ર કે ત્રિકોણમાં હોય તો વિષ ઘડીનો દોષ લાગતો નથી.

॥ સૂર્ય દગ્ધા તિથિ ॥

ધન મીન ૨, વૃષભ કુલ ૪, મેષ કર્ક ૬, કન્યા મિથુન ૮, વૃશ્ચિક સિંહ ૧૦, મકર તુલા ૧૨.

॥ ચંદ્ર દગ્ધા તિથિ ॥

વૃષ કર્ક ૧૦, ધન કુલ ૨, વૃશ્ચિક કન્યા ૧૨, મીન મકર ૮, તુલા સિંહ ૬, મેષ મિથુન ૪.

દગ્ધાતિથિ શુભ કાર્યમાં તજવી.

॥ ગ્રહ જન્મ નક્ષત્રો ॥

સૂર્ય ભરણી, ચંદ્ર ચિત્રા, મંગળ ઉત્તરાષાઢા, બુધ ધનેષ્ટા, ગુરુ ઉ. ક્રાદ્ગુન, શુક્ર જ્યેષ્ઠા, શનિ રેવતી, ગ્રહ જન્મ નક્ષત્રો શુભ કાર્યમાં વર્જવા.

॥ નક્ષત્ર, ગડાંત ॥

અશ્લેષા, જ્યેષ્ઠા અને રેવતી ઉત્તરતાં ૨ ઘડી અને અશ્વિની, મઘા અને મૂલ ખેસતાં ૨ ઘડી.

॥ તિથિ ગડાંત ॥

૬, ૧૧, ૧ ની એસતા ૧ ઘડી, ૫, ૧૦ ૧૫, ઉતરતા ૧ ઘડી.

॥ લગ્ન ગડાંત ॥

કર્ક, વૃશ્ચિક અને મીન એ દરેક લગ્નો ઉતરતા અર્ધી ઘડી અને સિંહ, ધન અને મેષ એસતાં અર્ધી ઘડી.

॥ ચંડાયુધ ॥

સાધ્ય, વૈધૃતિ, શૂલ, વ્યતિપાત, હર્ષણ, ગંડ એ યોગો ઉતરની વળતે જે નક્ષત્ર હોય તે.

॥ એકાંગલા યોગ ॥

વિષ્કુંભ, અતિગંડ, શૂલ, ગંડ, વ્યાધાત, વળ, વ્યતિપાત, પરિધ, વૈધૃતિ આ નવ યોગોમાંથી કોઈપણ એક યોગ હોય, તે દિવસના નક્ષત્રથી સૂર્યના નક્ષત્ર સુધી અભિજીત સહિત ગણતા એકી સંખ્યા થાય તો એકાંગલા યોગ જાણવો તે શુભ કામોમાં લાગ કરવો.

॥ રાજભંગ યોગ ॥

અમાવાસ્યાનો દિવસ શનિ, રવિ અને મંગળ હોય અશ્વિની અને સ્વાતી નક્ષત્ર હોય તથા આયુષ્યમાન યોગ હોય તો પશુ, પક્ષી, સ્થાવર, જંગમ રાજ-પ્રજાનો નાશ થાય અને રાજભંગ થાય.

॥ ખર્પર યોગ ॥

ન્યારે સૂર્ય સંક્રમણ થાય ત્યારે અમાસ હોય ત્યારે ખર્પરયોગ કહેવાય આ યોગ આવે ત્યારે વિધ્નો ઘણા આવે.

॥ અર્ધોદય યોગ ॥

પોષ માસની અમાવાસ્યાએ રવિવાર, વ્યતિપાત અને શ્રવણ નક્ષત્ર હોય ત્યારે અર્ધોદયયોગ જાણવો, તેમાંથી કઈક ન્યુન હોય તો મહોદય યોગ જાણવો.

॥ વારૂણી યોગ ॥

ચૈત્ર માસની તેરશના દિવસે શતભિષા નક્ષત્ર હોય તો વારૂણીયોગ-કૃષ્ણપક્ષની કહેવાય. શનિવાર હોય તો ગંગા સ્નાનનું એકસો સૂર્યગ્રહણ જેટલું ફળ મળે, મહા-વારૂણીયોગમા સ્નાન, દાન, પુણ્ય કરવાથી ત્રણ કોટી ફલનો ઉદ્ધાર થાય.

॥ કપિલાષ્ઠી યોગ ॥

ભાદ્રપદ માસની કૃષ્ણપક્ષની પછીને ભોમવાર રોહિણી નક્ષત્ર અને વ્યતિપાત હોય તો અત્યંત પુણ્ય આપવાવાળો કપિલાષ્ઠીયોગ થાય.

॥ પુષ્કર યોગ ॥

સૂર્ય વિશાખા નક્ષત્ર ઉપર હોય અને ચંદ્રમા કૃતિકા નક્ષત્ર ઉપર હોય ત્યારે પુષ્કરયોગ થાય આ યોગ પુષ્કર નામના ક્ષેત્રમાં દુર્લભ છે.

॥ ચામાર્દ્ય યોગ ॥

ચામાર્દ્ય એટલે અર્ધો પ્રહર દિવસના ચાર પ્રહર હોવાથી અર્ધા આઠ પ્રહર થયા રવિવારથી અનુક્રમે ૪, ૭, ૨, ૫, ૮, ૩, ૬ એ પ્રહરનો છેલ્લો અર્ધો પ્રહર ચામાર્દ્ય-યોગ કહેવાય.

॥ કુલિક કાળ ॥

દિનમાનને ૧૬ ભાગતાં જે કાળ આવે તે રવિવારથી અનુક્રમે ૧૪, ૧૨, ૧૦, ૮, ૬, ૪, ૨ રાત્રીના ભાગને ૧૬ ભાગતાં ૧૩, ૧૧, ૯, ૭, ૫, ૩, ૨ કુલિકના સમજવા.

॥ કાલનાં કંટકના ॥

૮, ૬, ૪, ૨, ૧૪, ૧૨, ૧૦ ॥ ૬, ૪, ૨, ૧૪, ૧૨, ૧૦, ૧.

॥ યમધંટના ॥

૧૦, ૮, ૬, ૪, ૨, ૧૪, ૧૨, દિન માનના ૧૬ ભાગ કરી ઉપરના ભાગ તે યોગના સમજવાં.

॥ હોલાષ્ટક ॥

ફાલ્ગુન શુક્લ અષ્ટમીથી પૂર્ણિમા સુધી હોલાષ્ટક કહેવાય. તેનો શુભ કાર્યમાં ત્યાગ કરવો.

॥ જન્મચંદ્ર ॥

જન્મના ચંદ્રમાં યાત્રા, યુદ્ધ, વિવાહ, ક્ષૌર અને ગૃહપ્રવેશ એ પાંચ કામો કરવા નહિ.

॥ ધાતચંદ્ર ॥

પ્રયાણ, યુદ્ધ, ખેતી, રાજસેવા, વેપાર, નૂતન વસ્ત્ર, કોર્ટમાં કેસ, ગૃહારંભ આટલા કામો કરવાં નહિ.

॥ આરન્ભાદિષ્વેકવિંશન્મહાદોષા ॥

एक विंशन्महादोषा स्त्वेते ब्रह्ममुखोदिताः ।

कदाचिन्नैव सीदन्ति गुणानां कोटिकोटिभिः ॥૧૭૯॥

तस्मादेतेषु दोषेषु कदाचिन्नाचरेच्छुभम् ।

विवाहे विधवा नारी मरणं वृતबन्धने ॥૧૮૦॥

ગ્રામનાશઃ પ્રતિષ્ઠાયાં સીમન્તે ગર્ભનાશનમ્ ।
 નવાન્ન ભોજને મૃત્યુઃ કૃપૌત્ત્કલ નાશનમ્ ॥૧૮૧॥
 કર્તુ નાશો ગૃહારંભે પ્રવેશે પતિનાશનમ્ ।
 યાત્રાયાં કર્તૃનાશઃ સ્યાત્યુદ્યાને વિશેષતઃ ॥
 લભ્યતે સુમહત્પુણ્યમેષુ શ્રાદ્ધાદિકર્મભિઃ ॥૧૮૨॥

બ્રહ્માએ મુખથી કહેલ ૨૧ મહાદોષોમાં ભૂલથી કોઈ શુભ કાર્ય કરવું નહિ. આ મહાદોષોમાં વિવાહ કરવાથી સ્ત્રી વિધવા, વ્રતબંધ કરવાથી મરણ, પ્રતિષ્ઠા કરવાથી ગામનો નાશ, શ્રીમંત કરવાથી ગર્ભનાશ, નવીન લોજન કરવાથી મૃત્યુ, કૃષિ કર્મમાં ફળનો નાશ થાય, ગૃહરંભમાં કર્તાનો નાશ, વધૂ પ્રવેશમાં પતિનો નાશ, યાત્રામાં યાત્રીનો નાશ, યુદ્ધમાં યુદ્ધ યાત્રીનો નાશ. આ એકવીશ મહાદોષોમાં શ્રાદ્ધાદિ કર્મ મહાફલ આપે છે.

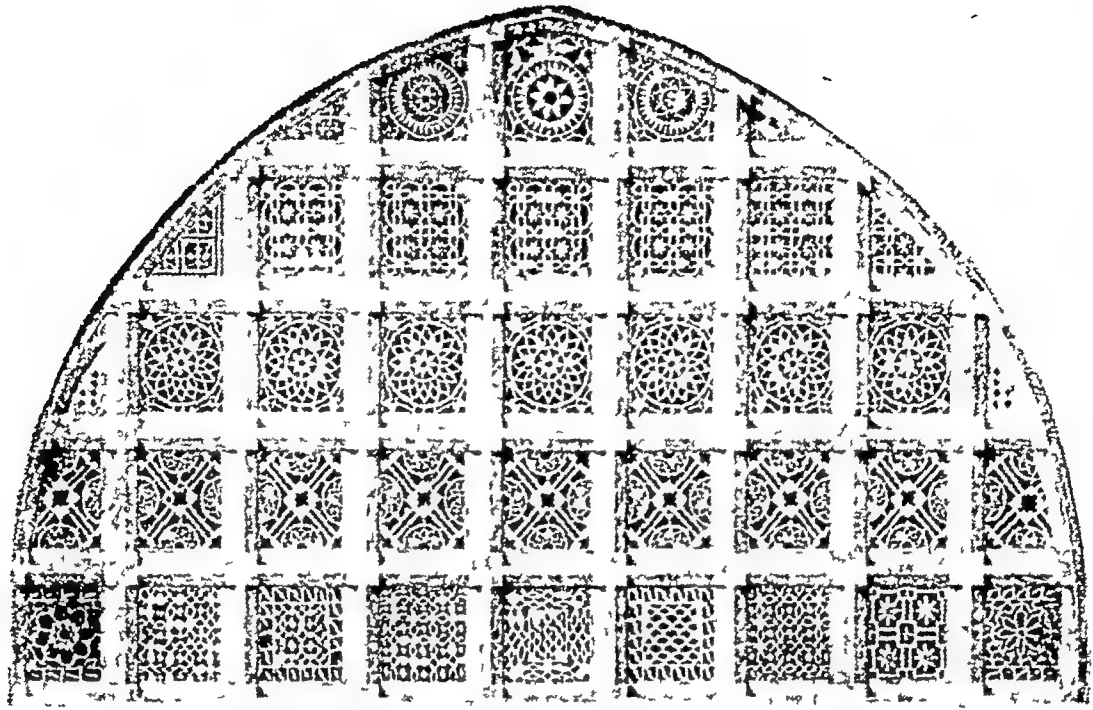
॥ એકવિંશન્મહાદોષા ॥

પચ્ચાગશુદ્ધિરહિતો દોષસ્ત્વાદ્યઃ પ્રકીર્તિતઃ ।
 ઉદ્યાસ્તશુદ્ધિરહિતો દ્વિતીયઃ સૂર્યસંક્રમઃ ॥૧૮૩॥
 તૃતીયઃ પાપવદ્વર્ગો મૃગુઃ પૃષ્ઠઃ કુજોઽષ્ટમઃ ।
 ગણ્ડાન્તં કર્તરી રિષ્કપઽષ્ટેન્દુશ્ચ સગ્રહ ॥૧૮૪॥
 દમ્પત્યોગ્ઘ્નમંલગ્નં રાશેર્વિપવટી તથા ।
 દુર્મુહૂર્તો વારદોષઃ સ્વાર્જૂરિક સમાઙ્ગિભમ્ ॥૧૮૫॥
 ગહણોત્પાતમં ક્રૂરવિદ્વર્ષં ક્રૂર સંયુતમ્ ।
 કુર્નેવાંશો મહાપાતો વૈધૃતિશ્ચૈકવિંશતિ ॥૧૮૬॥

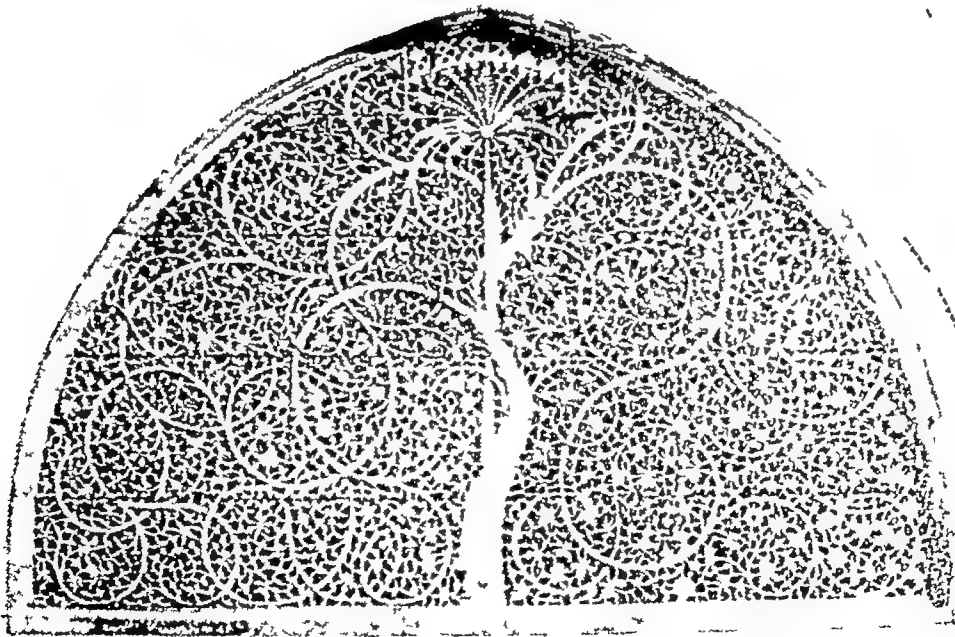
પંચાગ શુદ્ધિ, ઉદ્યાસ્ત શુદ્ધિ, સૂર્ય સંક્રાંતિ, પાપચક્રો, ષડ્ વર્ગ, લગ્નથી ષષ્ઠસ્થ શુક્ર, અષ્ટમસ્થ સૌમ, નક્ષત્ર તિથિ-ગંઠાંત, કર્તરી યોગ, ૧૨, ૬, ૮ માં સ્થાનમાં સ્થિત ચંદ્રમા, સગ્રહ, જન્મ લગ્ન અને જન્મ રાશિથી અષ્ટમ રાશિનું લગ્ન, વિષધર્મી, દુર્મુહૂર્ત, વારદોષ, સ્વાર્જૂર ચક્રો અને ઉત્પાત નક્ષત્ર, દૂરચક્રથી વિધ અને યુક્તનક્ષત્ર પાપચક્રોના નવમાશ, મહાપાત અને વૈધૃતિ એ ૨૧ મહાદોષ કહ્યા છે.

॥ વિશેષ શુભ યોગ ॥

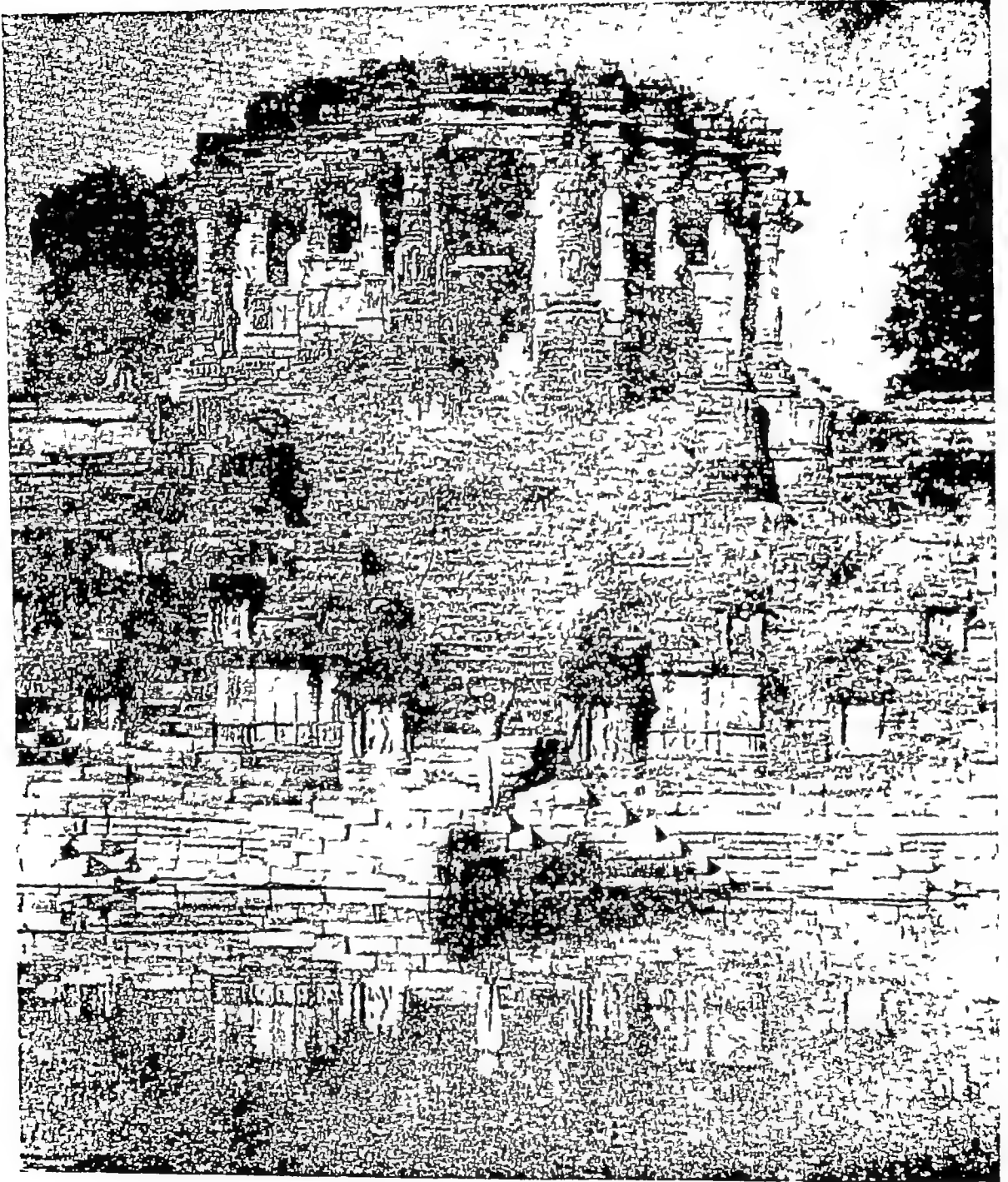
ગનિઃ સ્વાતી સિંહલગ્નં શુક્લપક્ષશ્ચ સપ્તમી ।
 શુભ યોગઃ શ્રાવણશ્ચ સકારા સત્ય-કીર્તિતાઃ ॥૧૮૭॥

સીદી સૈયદની જાળી-અમદાવાદ

સીદી સૈયદની જાળી-અમદાવાદ

સૂર્યમંદિર-મોઢેરા

સપ્તાનાં યોગતો વાસ્તુ પુત્રપૌત્રપ્રદઃ સદા ।

ગજાશ્વધનધાન્યાદિ પુરો તિષ્ઠન્તિ સર્વતઃ ॥૧૮૮॥

શનિવાર, સ્વાતી નક્ષત્ર, સિંહ લગ્ન, શુકલપક્ષ, સપ્તમી તિથિ, શુભયોગ અને શ્રાવણ માસ એ સાંત “સ” હોય તો એ સાતેના યોગથી વાસ્તુ ગૃહારંભ ગજ, અશ્વ, ધન, ધાન્ય પુત્ર, પૌત્ર આદિ દેવાવાળો શુભ યોગ છે.

॥ અન્ય યોગા ॥

પુષ્યધ્રુવેન્દુ હરિસર્પજલૈઃ સજીવૈ—

સ્તદ્વાસરેણ ચ કૃતં સુતરાજ્યદં સ્યાત્ ।

ઢીશારિવતક્ષવસુપાશિશિવૈઃ સશુક્રૈ—

વારે સિતસ્ય ચ ગૃહં ધનધાન્યદં સ્યાત્ ॥૧૯૧॥

પુષ્ય, ધ્રુવ (૩ ઉત્તરા રોહિણી), મૃગશીર્ષ, શ્રવણ, અશ્લેષા, પૂર્વાષાઢા એ નક્ષત્ર પર ગૃહસ્થિતિ હોય અથવા ગૃહસ્થિતિ વાર હોય તો, ગૃહારંભ કરવાથી પુત્ર તથા રાત્ર્યનું સુખ મળે. વિશાખા, અશ્વિની, ચિત્રા, ઘનિષ્ઠા, શતભિષા, આર્દ્રા એ ઉપર શુક્ર હોય અથવા શુક્રવાર હોય તો ગૃહારંભ કરવાથી ધન, ધાન્યની વૃદ્ધિ થાય.

સારૈઃ કરેજ્યાન્ત્યમયામ્બુમૂલૈઃ કૌજન્દિ વેઽમાગ્રિસુતાર્તિદં સ્યાત્ ।

સજૈઃ કદાસ્ત્રાર્યમતક્ષહસ્તૈક્ષ્મ્યૈવ વારે સુખ પુત્રદં સ્યાત્ ॥૧૯૨॥

હસ્ત, પુષ્ય, રેવતી, મઘા, પૂર્વાષાઢા, મૂલ એ નક્ષત્રો ઉપર મંગલ હોય અથવા મંગળવાર હોય તો ગૃહારંભ કરવાથી પુત્ર પીઠા અને અગ્નિ ભય થાય. રોહિણી, અશ્વિની, ઉત્તરા ફાલ્ગુની, ચિત્રા, હસ્ત એ વાર ઉપર બુધ હોય અથવા બુધવાર હોય તો ગૃહારંભ કરવાથી સુખ અને પુત્રની વૃદ્ધિ થાય.

॥ શુક્ર ગુરુ વાલ વૃદ્ધત્વ જ્ઞાન ॥

પ્રાગુદ્ગતઃ શિશુરહસ્તિતયસિતઃ સ્યાત્ ।

પશ્ચાદ્શાહમિદ પંચદિનાદિ વૃદ્ધઃ ॥૧૯૫॥

પ્રાકયક્ષમેવ કથિતોઽત્ર વશિષ્ઠમુખ્યૈ ।

જીવસ્તુપક્ષમપિ વૃદ્ધશિશુર્વિવર્જ્ય ॥૧૯૦॥

જ્યારે શુક્રનો ઉદય પૂર્વમાં થાય ત્યારે ઉદય થયા પછીના ત્રણ દિવસ બાલત્વ રહે છે અને પશ્ચિમ દિશીમાં ઉદય થાય ત્યારે દશ દિવસ બાલત્વ રહે છે. જ્યારે

શુક્રનેા અસ્ત પશ્ચિમ દિશામાં થાય ત્યારે અસ્ત થયા પહેલાનાં પાંચ દિવસ વૃદ્ધત્વ છે અને પૂર્વ દિશામાં અસ્ત થાય ત્યારે અસ્ત પહેલાનાં પંદર દિવસ વૃદ્ધત્વના છે. શુરુનેા ઉદય અને અસ્ત થાય ત્યારે પંદર પંદર દિવસ ખાલ વૃદ્ધત્વના રહે છે.

॥ અભિજિત્ અને ગોધૂલિ લગ્ન ॥

સૂર્યોદય કાળથી ચોથું લગ્ન તે અભિજિત લગ્ન, સાતમું ગોધૂલિ લગ્ન આ લગ્નેા સર્વ દોષનેા નાશ કરનાર છે. અભિજિતની પ્રશંસા સૂર્યને મધ્ય આકાશમાં જવાથી અભિજિત મુહૂર્ત આવે છે. સર્વ કાર્યમાં શુભ છે.

॥ ગૃહારમ્ભે કુણ્ડલી ફલમ્ ॥ વિશ્વકર્મ પ્રકાશ ॥

લગ્નેર્કે વજ્રપાતઃ સ્યાત્ કોશહાનિશ્ચ શીતગૌ ।

મૃત્યુ વિશ્વમ્ભરપુત્રે દારિદ્ર્યં રવિનન્દને ॥૧૯૩॥

ચન્દ્રજે કુશલા શક્તિર્જનસ્યાયુઃ પ્રવર્ઢતે ।

જીવે ધર્માદિકામાઃ સ્યુઃ સુતોત્પત્તિશ્ચ માર્ગવે ॥૧૯૪॥

જો લગ્નમાં સૂર્ય હોય તો વજ્રપાત, ચંદ્રમાં હોય તો કોશ હાનિ, મંગળ હોય તો મૃત્યુ, શનિશ્ચર હોય તો નિર્ધન, બુધ હોય તો કુશળ શક્તિ અને આયુષ્યની વૃદ્ધિ, બૃહસ્પતિ હોય તો ધર્માદિ કૃત, શુક્ર હોય તો પુત્રોત્પત્તિ થાય.

॥ શુક્ર પુત્ર પ્રાપ્તિ ॥

॥ દ્વિતીયે ॥

દ્વિતીયસ્થે સ્વૌ હાનિશ્ચન્દ્રે શત્રુક્ષયો ભવેત્ ।

મૃણુતે વંધનં પોક્તં નાનાવિઘ્નશ્ચ માનુજે ॥૧૯૫॥

બુધે દ્રવિણ સમ્પત્તિર્ગૌ ધર્મ સમાગમઃ ।

યથા કામ વિનોદેન મૃગૌ કાલં વ્રજેદિહ ॥૧૯૬॥

દ્વિતીય સ્થાનમાં સૂર્ય હાનિ કરતાં, ચંદ્રમાં શત્રુ ક્ષય કરતાં, મંગળ બંધન કરાવે, શનિ નાના પ્રકારના વિઘ્ન કરે, બુધ દ્રવ્ય સંપત્તિ, બૃહસ્પતિ ધર્મ સમાગમ, શુક્ર કામ વિનોદમાં સમય વ્યતિત કરાવે.

॥ તૃતીયે ॥

સૌમ્ય ગ્રહાસ્તૃતીયસ્થાઃ પાપા અપિ વિશેષતઃ ।

સિદ્ધિ સ્યાદ ચિરાદેવ યથામિલખિતં પ્રતિ ॥૧૯૬॥

તૃતીયા સ્થાનમાં શુભ ગ્રહ હોય તો શુભ છે અને પાપ ગ્રહ હોય તો વિશેષ કરીને મનોરથ શીઘ્ર પૂર્ણ કરે છે.

॥ ચતુર્થે ॥

ચતુર્થ સ્થાનમે જીવે પૂજા સમ્પદ્યતે નૃપાત્ ।

ચન્દ્રજે ચ સદા લાભો ભૂમિલાભશ્ચ માર્ગવે ॥૧૯૮॥

વિયોગઃ સુહૃદાં માનૌ મિત્રભેદો ધરાસુતે ।

બુદ્ધિનાશો નિશાનાથે મહાલાભોઽર્કનન્દને ॥૧૯૯॥

ચોથા સ્થાનમાં ગુરૂ હોય તો રાજ્ય પૂજિત બને, બુધ હોય તો સદૈવ લાભ તથા શુક્ર હોય તો ભૂમિ લાભ, સૂર્ય હોય તો મિત્ર વિયોગ, મંગલ હોય તો મિત્ર વિશ્લેષ, ગ્રહમા હોય તો બુદ્ધિનાશ, શનિશ્વર હોય તો મહાલાભ કરાવે.

॥ પચ્ચમે ॥

પચ્ચમસ્થે સુરાચાર્યે મિત્ર વસ્તુધનાગમઃ ।

શુક્રે પુત્રધનપ્રાપ્તિર્હેમાભરણમિન્દુજે ॥૨૦૦॥

સુત દુઃસ્વં સદા સૂર્યે શશાઙ્કે ફલહાગમઃ ।

મૌમે કામ વિરોધઃ સ્યાચ્છનૌ કામવિમર્દનમ્ ॥૨૦૧॥

પાંચમા સ્થાનમાં ગુરૂ હોય તો મિત્ર વસ્તુ અને ધનાગમ થાય, શુક્રથી પુત્ર તથા ધનની પ્રાપ્તિ, બુધથી સુવર્ણ તથા આભૂષણની પ્રાપ્તિ, સૂર્યથી સદૈવ પુત્ર દુઃખ, ગ્રહમાથી સદૈવ કલેશ, મંગળથી કાર્ય વિરોધ અને શનિશ્વરથી કામ વિમર્દન હોય છે.

॥ ષષ્ઠે ॥

ષષ્ઠ સ્થાને ગતે સૂર્યે પૂજા સમ્પદ્યતે નૃપાત્ ।

ચન્દ્ર પુષ્ટિઃ કુજે પ્રાપ્તિઃ સૌરે શત્રુ વલ ક્ષયઃ ॥૨૦૨॥

ગુરૌ ચાર્યોદયઃ પ્રોક્તો મૃગૌવિદ્યાગમોભવેત્ ।

માન જ્ઞાનસ્ય કૌશલ્યં નક્ષત્રપતિ નન્દને ॥૨૦૩॥

છઠ્ઠા સ્થાનમાં સૂર્ય હોય તો રાજ્ય સન્માન મળે, ગ્રહમાથી પુષ્ટિ, મંગળથી પ્રાપ્તિ, શનિથી શત્રુ બળનો નાશ, બૃહસ્પતિથી અર્થોદય, શુક્રથી વિદ્યાલાભ અને બુધ હોય તો માન, જ્ઞાન મળે અને કુશળતા રહે

॥ સત્તમે ॥

લગ્નાત્સત્તમે જીવે બુધે દૈત્ય પુરોહિતે ।

મજવાજિ ધરિત્રીણાં ક્રમાત્ ભોગં વિનિર્દિશેત્ ॥૨૦૪॥

માસ્કરે કીર્તિમજ્જ સ્યાત્ કુજે વિગ્રહમાદિશેત્ ।

ચન્દ્રે મન્દયુતે માન્દ્યં હીનાઙ્ગત્વં ભયં તથા ॥૨૦૫॥

સાતમા સ્થાનમાં શુક્ર હોય તો હાથી, બુધ હોય તો ઘોડા, શુક્ર હોય તો ભૂમિ લાલ, સૂર્ય હોય તો દીર્ઘિ ભગ, મંગળ હોય તો વિગ્રહ અને ચંદ્રમા તથા શનિ હોય તો રાગ અને અંગથી હીન થવાનો ભય થાય.

॥ અષ્ટમે ॥

નિર્ધનસ્થે સદ્વત્સાંશૌ ગત્વતો વિપદઃ સદા ।

હાનિઃ શીતમયુષ્ઠે ચ મજ્જલે રવિજે ભયમ્ ॥૨૦૬॥

બુધે માનધનપ્રાપ્તિઃ સુરેજ્યે વિજયો મહાન્ ।

શુક્રે સ્વજનતો દ્વધાત્ સુખં પુંસાં વિશેષતઃ ॥૨૦૭॥

જો આઠમા સ્થાનમાં સૂર્ય હોય તો સદૈવ શત્રુ વિપત્તિ રહે, ચંદ્ર હોય તો હાનિ, મંગળ અને શનિ હોય તો ભય, બુધથી માન ધનની પ્રાપ્તિ, બૃહસ્પતિ હોય તો મહાન વિજય, શુક્રથી સ્વજન દ્વારા વિશેષ સુખ પ્રાપ્ત થાય.

॥ નવમે ॥

નવમ સ્થાનગે જીવે બુદ્ધિર્ભાગ્યવિવર્ધનમ્ ।

બુધે ત્રિવિધ ભોગાપ્તિઃ શુક્રે મન્દોદયોભવેત્ ॥૨૦૮॥

નવમા સ્થાનમા બૃહસ્પતિ હોય તો બુદ્ધિ અને ભાગ્યોદય થાય, બુધ હોય તો વિવિધ પ્રકારના ભોગ, શુક્ર હોય તો મંદ ઉદય.

ચન્દ્રે ધાતુક્ષયઃ પ્રોક્તો ધનહાનિશ્ચ માસ્કરે ।

કુજે સામર્થ્ય હાનિઃ સ્યાદ્રવિજે કામદૂષણમ્ ॥૨૦૯॥

ચંદ્રમા હોય તો ધાતુ ક્ષય, સૂર્ય હોય તો ધર્મની હાનિ, મંગળ હોય તો સામર્થ્યની હાનિ, શનિ હોય તો કામદેવતા દોષ હોય.

॥ દશમે ॥

દશમ સ્થાનમે શુક્રે શયનાસન સિદ્ધયઃ ।

સુરાચાર્યે મહાસૌર્યં વિજયશ્ચ તથાવુધે ॥૨૧૦॥

માર્તણ્ડે ધન વૃદ્ધિશ્ચ ચન્દ્રે કોષ વિવર્દનમ્ ।

ભૌમે બલં સદા પુંસાં શનૌ કીર્તિ વિલોપનમ્ ॥૨૧૧॥

દશમા સ્થાનમાં શુક્ર હોય તો શયન અને લોજનની સિદ્ધિ, પૃહસ્પતિ હોય તો ખડુ જ સુખ થાય, બુધ હોય તો વિજય, સૂર્ય હોય તો ધન વર્ધી, ચંદ્ર હોય તો ખજાનો વધે, મંગળ હોય તો પુરૂષના બલની વૃદ્ધિ, શનિ હોય તો કીર્તિનો નાશ કરે.

॥ એકાદશ દ્વાદશયોઃ ॥

લાભ સ્થાનગતાઃ સર્વે પ્રયચ્છન્તિ શુભં ફલમ્ ।

વ્યયે સર્વે સદૌદાસ્યં પ્રદિશન્તિ વિશેષતઃ ॥૨૧૨॥

લાભ સ્થાન (અગિયારમું) સર્વ થક શુભ ફળ આપે છે અને ખારમા વ્યય સ્થાનમાં સ્થિત થક સદા ઉદાસીન રાખે છે.

॥ ગૃહાયુષ્ય જ્ઞાન ॥

જીર્વાર્કવિચ્છુકશનૈશ્વરેષુ લગ્નારિયામિત્ર સુખત્રિગેષુ ।

સ્થિતિઃ શતં સ્યાચ્છરદાં સિતાર્કરિજ્યે તનુવ્યજ્ઞ સુતે શતંદ્વે ॥૨૧૩॥

ગૃહારંભ સમય લગ્નમાં પૃહસ્પતિ હોય, છટ્ઠે સૂર્ય હોય, સાતમે બુધ હોય, ચોથે શુક્ર હોય અને ત્રીજે શનૈશ્વર હોય તો ગૃહની આયુષ્ય સો વર્ષ પર્યન્ત રહે.

જો ગૃહારંભને સમય લગ્નમાં શુક્ર, ત્રીજે સૂર્ય, છટ્ઠે મંગળ પાંચમે પૃહસ્પતિ હોય તો ઘરની આયુષ્ય ખસો વર્ષની બાબતી.

લગ્નામ્બરાયેષુ મૃગુજ્ઞમાનુભિઃ ।

કેન્દ્રે ગુરૌ વર્ષશતાયુરાલયમ્ ॥૨૧૪॥

વન્ધૌ ગુરુવ્યોમ્નિ શશી કુજાર્કજૌ ।

લામે તદાશીતિ સમાયુરાલયઃ ॥૨૧૫॥

લગ્નમાં શુક્ર, દશમે બુધ, અગિયારમે સૂર્ય અને કેન્દ્રમાં પૃહસ્પતિ હોય તો ગૃહની આયુષ્ય સો વર્ષની બાબતી ચોથે ગુરુ, દશમે ચંદ્રમા, અગિયારમે મંગળ અને શનિ હોય તો ગૃહની આયુષ્ય એંશી વર્ષની બાબતી.

સ્વોચ્છે શુક્રે લગ્ને વાગુરૌ વેશ્મગતેઽથવા ।

શનૌ સ્વોચ્છે લાભગે વા લક્ષ્મ્યા યુક્તં ચિરંઘૃહમ્ ॥૨૧૬॥

ઉંચ્ચ મીન રાશિનો શુક્ર લગ્નમાં હોય તો ગૃહ બહુ વર્ષો સુધી ધન યુક્ત રહે. ઉંચ્ચ કર્ક રાશિનો શુક્ર ગ્રાથે હોય તો ગૃહ બહુજ દિનો સુધી લક્ષ્મી યુક્ત રહે. ઉંચ્ચ તુલા રાશિનો શનિ અગિયારમે હોય તો ગૃહ બહુ દિનો સુધી લક્ષ્મીથી પરિપૂર્ણ રહે.

દૂનામ્વરે યદેકોઽપિ પરાંશસ્યો ગ્રહો ઘૃહમ્ ।

અદ્વાન્તઃ પરહસ્તસ્થં કુર્યાન્નચેદ્વર્ણપોઽવલઃ ॥૨૧૭॥

એક ગ્રહ પણ ઉત્તમ રૂળ આપવાવાળા શત્રુના નવાંશમાં સ્થિત હોય અને સાતમા દસમા લાવમાં હોય તો એ સમયમાં ગૃહારંભ કરેતો તે ગૃહ વર્ણાધીશ નિર્બલ હોય તો એક વર્ષમાં ખીબના હાથમા બચ.

નક્ષત્ર વિશયેષુ સત્ફલ્લાનિ (વસિષ્ઠઃ)

इज्योत्तरात्रयाहीन्दु विष्णुधातृजलोद्भु ।

गुरुणा सहितेष्वेषु कृतं गेहंश्रिया युतम् ॥२१८॥

द्विदेवत्वाष्टवारेःशरुद्रादित्य वसुद्भु ।

शुक्रेण सहितेष्वेषु कृतं धान्यप्रदं गृहम् ॥२१९॥

हस्तार्यमत्वाष्ट્રदसचतुरास्येन्दुभेषु च ।

बुधेन सहितेष्वेषु धन-पुत्र सुख प्रदम् ॥२२०॥

બુધ, ત્રણે ઉત્તરા, અષ્ટલેખા, મૃગશીર્ષ, શ્રવણ, રેહિણી, અને પૂર્વા પાઠા, આ નક્ષત્રો ઉપર (કોઈ પણ નક્ષત્ર ઉપર) ગૃહસ્થિતિ હોય અથવા શુરુવાર હોય તો ગૃહ લક્ષ્મીથી પરિપૂર્ણ રહે.

વિશાખા, ચિત્રા, અશ્વિની, શત્તલિષા, આર્દ્રા, પુનર્વસુ, ધનિષ્ઠા, એ નક્ષત્રો ઉપર શુક્ર અથવા શુક્રવાર હોય તો ગૃહારંભ કરે તો ગૃહ ધન ધાન્યથી યુક્ત રહે. હસ્ત, ઉત્તરા શલ્કુની, ચિત્રા, રેહિણી, મૃગશિર્ષ, અશ્વિની એ નક્ષત્ર ઉપર બુધ અથવા બુધવાર હોય તો ગૃહારંભ કરવાથી ગૃહ ધન પુત્ર આપવાવાળું થાય.

पितृमूलेज्य भाग्यार्कपौष्णभेषु च यत्कृतम् ।

कुजेन सहितेष्वेषु गृहं संदह्यतेऽग्निना ॥

અજપાદ દ્વિતયે યામ્ય મિત્રેન્દ્રાનિલમેષુ ચ ।

યત્કૃતં શનિ સંયુક્તે ગૃહ્યતે યક્ષ રાક્ષસૈઃ ॥૨૨૧॥

મઘા, મૂલ, પુબ્ય, પૂર્વા ફાલ્ગુની, હસ્ત, રેવતી એ નક્ષત્ર ઉપર મંગળ અથવા મંગળવાર હોય તો ગૃહારંભ કરે તો તે ગૃહ અગ્નિથી બળી જાય (મુહૂર્ત ચિંતામણીમાં પૂર્વોષાઢા છે, પૂ. ફાલ્ગુન નથી) પૂર્વા ભાદ્રપદ, ઉત્તરા ભાદ્રપદ, ભરણી, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, સ્વાતી કેઈ નક્ષત્ર ઉપર શનિ હોય અથવા શનિવાર હોય તે ગૃહમાં બાળક પેદા થાય તેને યક્ષ રાક્ષસ ગ્રહણ કરે છે.

॥ મુહૂર્ત કેવા જોતિષી પાસેથી લેવું ॥

ગણકં વહુશાસ્ત્ર ભેદદક્ષં કૃત હસ્તં સદયક્ષમં સુશીલં ।

પરિપૃચ્છય સમારભેદગારં ગતલોભં પ્રતિધાભિમાતમુક્તમ્ ॥૨૨૨॥

અનેક શાસ્ત્રમાં કુશલ, વિદ્વાન, દયા અને ક્ષમાથી યુક્ત, શુદ્ધ આચાર યુક્ત, દોભરહિત, ક્રોધ અને અહંકાર વિનાના, એવા જ્યોતિષી પાસે વિદ્વાન પુરુષે ગૃહારંભ કરવાનું મુહૂર્ત લેવું (ગૃહારંભ કરાવવો.)

અશસ્તિ

इति श्री विश्वकर्मा वास्तु कला चिंतन हर विद्या गुण कीर्ति प्रकाश शिल्प स्मृति वास्तु विद्यायाम् शिल्पाचार्य नंदलाल चुनीलाल सोमपुरा संगृहीते वास्तुपूजन गृहारंभ मुहूर्त नाम्नो चतुर्थोऽध्यायः संपूर्ण.

॥ પંચમોઽધ્યાયઃ ॥

સૂત્રારંભ ભૂપૂજન ખનનાદિ.

॥ ગૃહારંભે વત્સ દિશા ॥

કન્યાદિત્રિષુ પૂર્વતો યમદિશિ ત્યાજ્યંચાપાદિતઃ ।

દારં પશ્ચિમત સ્ત્રિકે જલચરાત્ મૌમ્યે ર્ઘૌ યુગ્મતઃ ॥૧॥

તસ્માદ્વત્સ સુગ્વં દિશાસુ ભવન દ્વારા દિકં હાનિ કૃત્ ।

સિંહચાથ વૃષં ચ વૃશ્ચિકઘટં યાતે હિતે સર્વદા ॥૨॥

કન્યા, તુલા અને વૃશ્ચિક એ ત્રણ રાશિના સૂર્યમાં વત્સનું મુળ પૂર્વે હોય છે. ધન, મકર અને કુંભ એ ત્રણ રાશિના સૂર્યમાં વત્સનું મુળ દક્ષિણે હોય છે. મીન, મેષ, અને વૃષ એ ત્રણ રાશિના સૂર્યમાં વત્સનું મુળ પશ્ચિમે હોય છે. અને મિથુન, કર્ક અને સિંહ રાશિના સૂર્યમાં વત્સનું મુળ ઉત્તરમાં હોય છે માટે વત્સનું મુળ જે દિશામાં હોય તે દિશામાં દાર મૂકવામાં આવે તો હાનિ થાય, અને વત્સની પાછળ દાર મુકાયતો આયુષ્યનો લ્પ્ત થાય પણ સિંહ, વૃષ, વૃશ્ચિક અને કુંભ રાશિના સૂર્યમાં ચારે દિશામાં દાર મુકવામાં આવે તો વત્સ દોષ લાગે નહિ.

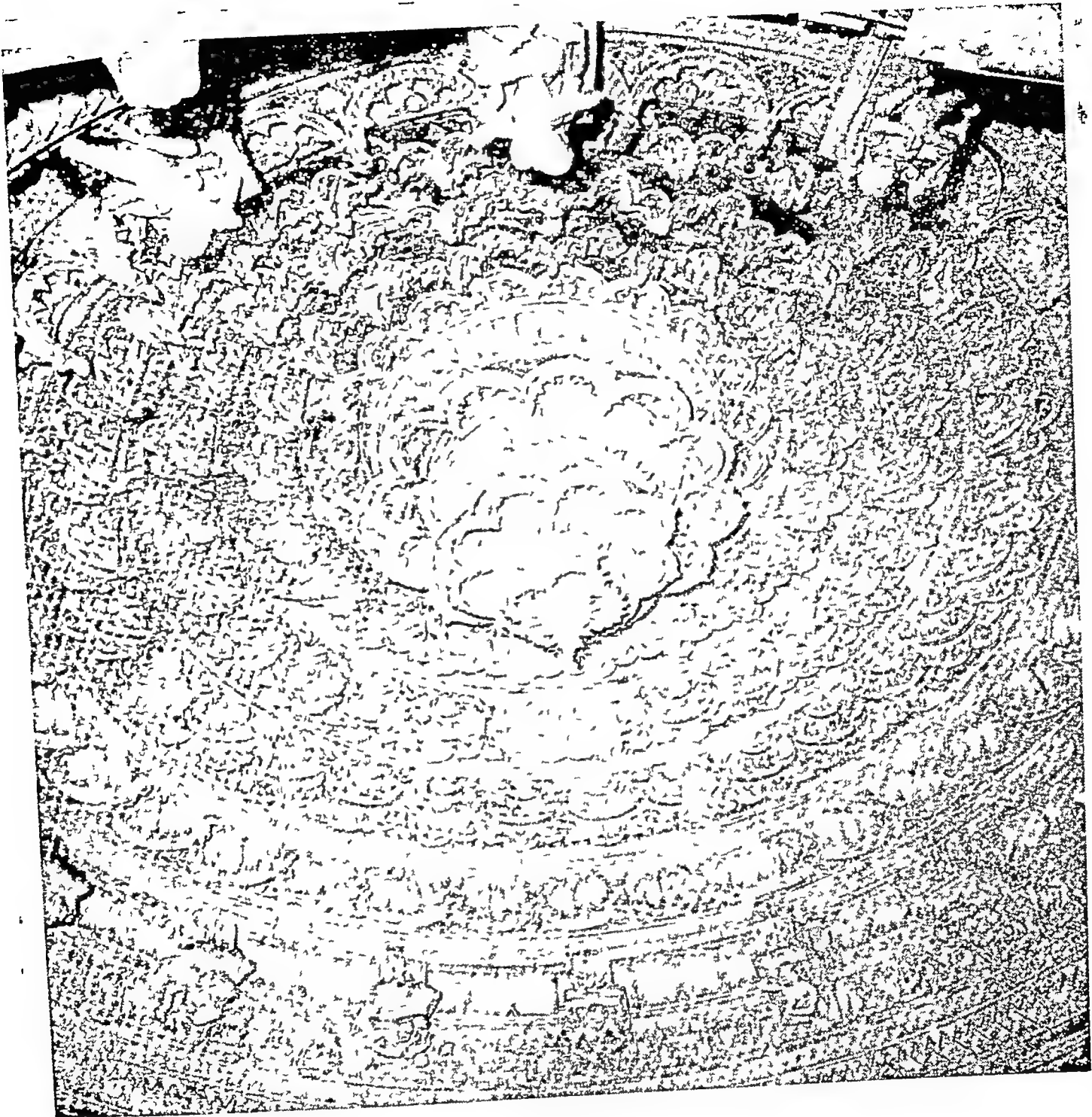
॥ વત્સ ચક્ર ॥

પૂર્વ

કન્યા, તુલા, વૃશ્ચિક

દિશાન	૫	૧૦	૧૫	દિવસ ૩૦	૧૫	૧૦	૫	અગ્નિ
સિંહ	૫	ગ્રહ કરવાની ભૂમિ						૫
	૧૦							૧૦
	૧૫							૧૫
કર્ક	૩૦							૩૦
ઉત્તર	૧૫							૧૫
	૧૦							૧૦
મિથુન	૫							૫
વાયવ્ય	૫	૧૦	૧૫	૩૦	૧૫	૧૦	૫	તૈક્લય

વૃષભ મેષ મીન
પશ્ચિમ

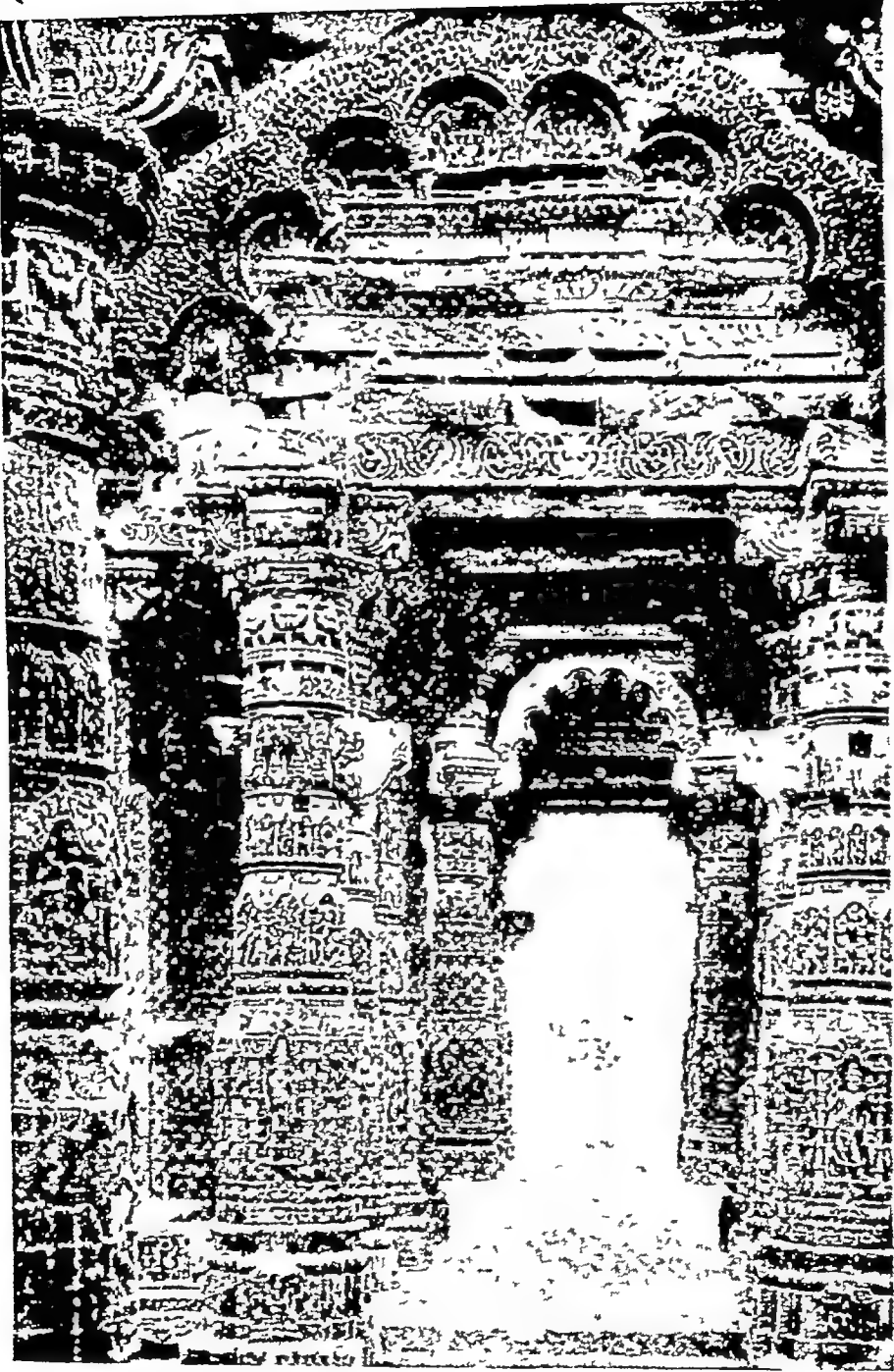

કુંભારિયાજી જૈન તીર્થ દેરાસર ચિત્રાન દ્રશ્ય

શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ

ભગત પ્રિન્ટરી, પાલિતાણા

કુંભારિયાજી મંડપ દર્શન-કુંભારિયાજી

કન્યાદૌરવિતસ્ત્રિયે ફણિ મુખં પૂર્વાદિ સૃષ્ટિ ક્રમાત્ ।

સ્વાતં વાયુવપુર્દિશા ત્રય ગતંલાંગૂલપૃષ્ઠં શિરઃ ॥૩॥

દ્વારંતસ્ય મુખે ગૃહાદિ-ભયદં કુક્ષિ દ્વયં સૌખ્યદં ।

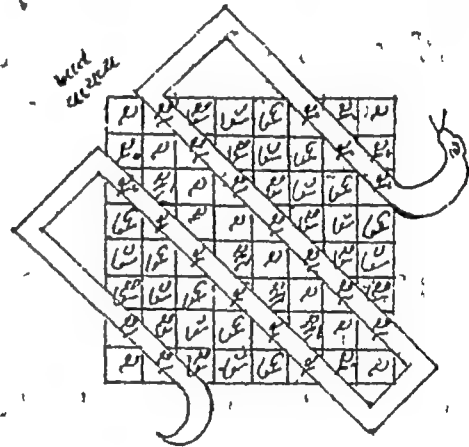
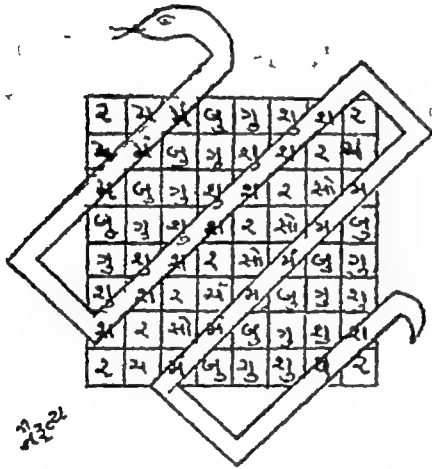
દુઃખં પ્રાક્-સ્વનને-શિરોઽધિ-વપુષઃ કુક્ષ્યૌ સુખં સ્યાદ્દ્વયો ॥૪॥

કન્યા, તુલા અને વૃશ્ચિક, એ ત્રણ રાશિના સૂર્યમાં શેષ નાગના શરીરનો ભાગ ત્રણ દિશામાં રહે છે, શેષનું મસ્તક(મુખ) પૂર્વમાં ઇશાન તરફ, પુછડું નૈરત્ય કોણમાં, પીઠ અગ્નિ કોણમાં માટે એ ત્રણ દિશામાં ગૃહાદિ ખાત કરવું નહિ ખાલી કુક્ષિ વાયવ્ય કોણમાં ખાત કરવાથી મુખ થાય, ધન, મકર અને કુંભ એ ત્રણ રાશિના સૂર્યમાં નાગનું મુખ અગ્નિકોણે હોય ત્યારે ખાલી કુક્ષિ ઇશાનમાં ખાત કરવું મીન, મેષ વૃષભના સૂર્યમાં નાગ મુખ નૈઋત્ય કોણે હોય ત્યારે અગ્નિ ખુણે ખાત કરવું અને મિથુન, કર્ક અને સિંહ રાશિના સૂર્યમાં નાગનું મુખ વાયવ્યે હોય ત્યારે ઇશાન ખુણે ખાત કરવું.

મીથુન-કર્ક-સિંહ

ઉત્તર

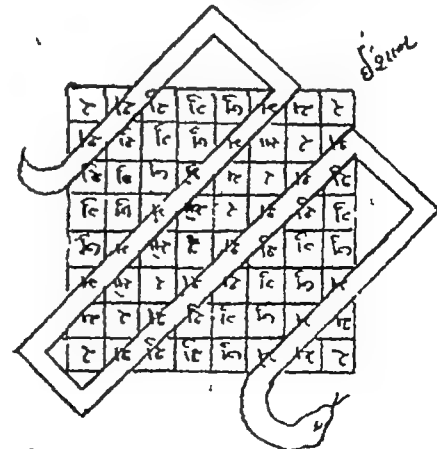
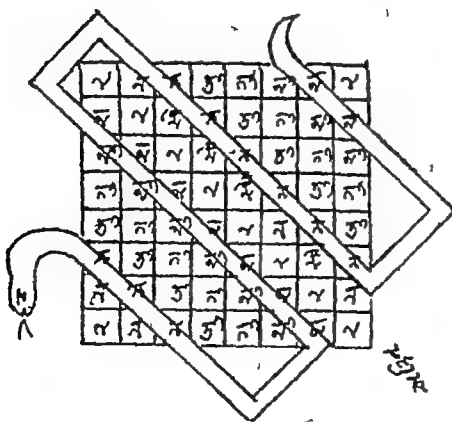
કન્યા-તુલા-વૃશ્ચિક

પશ્ચિમ

મીન-મેષ-વૃષભ

ધન-મકર-કુમ્ભ

શિલ્પ ગ્રંથોમાં નાગ ચક્ર સવ્ય ફેર છે, અને જ્યોતિષ્યમાં રાહુ ચક્ર અપસવ્ય ફેર છે મીન, મેષ, વૃષભ, ખંનેમાં અગ્નિ ખુણે મિથુન કર્ક સિંહ, નૈઋત્ય શિલ્પમાં અને ઇશાન જ્યોતિષ્ય મતે બે કોણનો ફેર આવે છે. કન્યા, તુલા, વૃશ્ચિક વાયવ્ય ખંનેને ધન, મકર કુંભ શિલ્પમાં ઇશાન અને જ્યોતિષ્ય મતે નૈઋત્ય આ પ્રમાણે મતભેદ છે.

॥ સૂર્ય પ્રવેશ ॥

દેવાલયાં ભવનં મદથ્થમાનોઃ કરૈર્વાયુમિરેવમિન્નમ્ ।

તન્મૂલ ભૂમૌ પરિવર્જનીયં છાયા ગતાયસ્ય ગૃહસ્ય કૂપે ॥૫॥

દેવાલય, ભવન તથા મઠ એ સૂર્યના કિરણ તથા વાયુથી વંચિત રહે તે શુભ ફળ આપના વાળું નથી, અને દિવસમાં બીજા અને ત્રીજા પહોરની છાયા કોઈ કુવા ઉપર પડે તો શુભ કારક નથી.

વાસ્તુ રત્નાકર ॥૪૬॥ (ગૃહ પ્રકરણ) ॥

॥ ગૃહ દિશ ॥

કર્ક વૃશ્ચિક અને મીન રાશિવાળાને પૂર્વ દિશા, કન્યા, મકર અને મિથુન રાશિવાળાને દક્ષિણ દિશા, તુલા, કુંભ અને વૃષ રાશિવાળાને પશ્ચિમ દિશા, અને મેષ, સિંહ અને ધન રાશિવાળાને ઉત્તર દિશાના દ્વારવાળા ગૃહો ઉત્તમ ફળ આપનાર છે

॥ જ્યોતિ નિવંધક ॥

વૃશ્ચિક મીન અને સિંહ રાશિવાળાને પૂર્વ દિશા, કન્યા કર્ક અને મકર રાશિવાળાને દક્ષિણ દિશા, ધન તુલા મિથુન રાશિવાળાને પશ્ચિમ દિશા, કુંભ, વૃષ અને મેષ રાશિવાળાને ઉત્તર દિશાના દ્વારના ગૃહ ઉત્તમ છે.

॥ વાસ્તુ રાજવલ્લભ ॥

પૂર્વે પ્રાક્ષણ રાશિ, કર્ક, વૃશ્ચિક અને મીન, વૈશ્યરાશિ વરણ, કન્યા અને મકર રાશિ દક્ષિણ, શુક્ર રાશિ મિથુન, તુલા ક્ષત્રિય કુંભ પશ્ચિમ દિશા, મેષ, સિંહ અને ધન રાશિવાળા ક્ષત્રિય રાશિને ઉત્તર દિશાના દ્વારવાળા ગૃહ કરવા

॥ પ્રાસાદ નિર્માણ ભૂમિ ॥

મહેન્દ્રો મલયશ્ચૈવ મિહથ્થ વિક્રમ સ્તથા ।

સમુદ્રઃ પારિજાતશ્ચ શ્રીશૈલશ્ચ તથાર્વુદઃ ॥૬॥

નીલશ્ચ શ્વેતગૃજ્જશ્ચ ચન્દ્રઃ પ્રભાસ સમ્ભવઃ ।

ગન્ધમાદનોત્જયન્તો પ્રાપ્તા શ્વેત સમ્ભવઃ ॥૭॥

ગઙ્ગાયા યમુનાયાશ્ચ નર્મદાયાસ્તટે તથા ।

ગોદાવર્યાઃ સરસ્વત્યાઃ સિન્ધૌ પૃષ્ઠે તથૈવ ચ ॥૮॥

તાપી મહી તુઙ્ગભદ્રા કાવેરી ચન્દ્ર ભાગિકા ।

પયસ્વતી સાભ્રમતી કૃષ્ણા નીરા ચ નિર્મલા ॥૧॥

મીમાક્ષી સિદ્ધિકાચ્યાતા નીલોદ્ભવા ચ વેત્રકી ।

રેવતી મધુરા ચ્યાતા વિશ્વામિત્રી ચ મૂલકા ॥૧૦॥

કુરુક્ષેત્રે વ ગઙ્ગાયામન્તર્વેદ્યા તથૈવ ચ ।

નૈમિષે કુઞ્જામ્રકેષુ મહા કાલ વને તથા ॥૧૧॥

સિદ્ધાયતન તીર્થેષુ નદીનાં સઙ્ગમેષુ ચ ।

ઉર્વરીષુ સ્મશાનેષુ ચત્વરે ઉદકાશ્રિતે ॥૧૨॥

સુપ્રદેશે શુભે રમ્યે ગન્ધરે ગિરિમાશ્રિતે ।

વને ચોપવને ચૈવ યત્ર વારોચતે મનઃ ॥૧૩॥

નગર ગ્રામપુર્મધ્યે સ્વેટકે ચૈવ કર્વટે ।

તટાગ કૂપ માશ્રિત્ય પ્રસિદ્ધ નૃપ માર્ગકે ॥૧૪॥

શુભે દિને શુભે ઋક્ષે સુલગ્ને સુમુહૂર્તકે ।

આદૌ ચ ભૂપરીક્ષાયાં શકુનંદિ વિલોકયેત્ ॥૧૫॥

સૂત્રધાર શાસ્ત્ર યુક્તો વાસ્તુ વેદોપલક્ષકઃ ।

સૂત્રકંઘી સમાયુક્તઃ સર્વશાસ્ત્રસુકૌશલઃ ॥૧૬॥

મહેન્દ્ર પર્વત, મલયાગિરિ, સિંહ, વિક્રમ તથા સમુદ્ર તટ, પારિજાત, શ્રી શૈલ-ગિરિ તથા અર્બુદ, નીલગિરિ, શ્વતશ્રૃંગ, ચંદ્રક્ષેત્ર, પ્રભાસ ગન્ધમાદન, જયંત, રવેત-ગિરિ ઉપર ગંગા, યમુના, નર્મદા તટે, ગોદાવરી, સરસ્વતી, સિન્ધુપૃષ્ઠે, તાપી, મહી, તુંગ ભદ્રા, કાવેરી, ચદ્રલાગા, પયસ્વતી, સાભ્રમતી, કૃષ્ણા નીરા અને નિર્મલા, ભીમા, સિંહા, નીલોદ્ભવા, વેતરણી, રેવતી, મધુરા, વિશ્વામિત્રી, મૂલકા, કુરુક્ષેત્રે, ગંગા યમુના, સંગમે, નૈમિષ્યાવને, વૃન્દાવને, મહાકાલવને તથા સિદ્ધપુરુષોના આશ્રમે, નદીના સંગમે, સ્મશાન ભૂમિમાં, જળાશયે, સુંદર સ્થળે, શુભ રમ્ય ભૂમિમાં, ગુફામાં, પર્વતના આશ્રયે, વને અને ઉપવને અને મનને રૂચે તે સ્થળે, નગર, ગામ, પુરની મધ્યે, નાના ગામે અને કર્વટે (તાલુકે) તળાવ તથા કુવાના આશ્રયે પ્રસિદ્ધ રાજ્યમાર્ગે તથા શુભ દિને તથા શુભ નક્ષત્રે, સારા લગ્ને સુમુહૂર્તે પહેલા ભૂમિ પરીક્ષા કરવી, શુભ શુકન જોવા, સૂત્રધાર શાસ્ત્રનો જાણકાર, વાસ્તુ અને વેદના લક્ષણ જાણવાવાળો સૂત્ર અને હસ્તનું પ્રમાણ જાણનાર સર્વે શાસ્ત્રમાં કુશળ.

તદા ક્ષેત્રે પ્રતિષ્ઠા તુ પુણ્ય સ્થાને સુશોભને ।
 આચાર્ય સૂત્ર ધારૈશ્ચ પૂજા મહોદિતા ॥૧૭॥
 આદૌતુ પૂજયેદ્ દેવં ગણનાથ વિનાયકમ્ ।
 સિદ્ધિ બુદ્ધિ સમાયુક્તં મુદા વિધિ વિદ્યાનતઃ ॥૧૮॥
 બ્રહ્મા વિષ્ણુશ્ચ રુદ્રશ્ચ પૂજનીયા પ્રયત્નતઃ ।
 યેષાં સ્મરણમાત્રેણ સર્વ સિદ્ધિઃ પ્રજાયતે ॥૧૯॥
 ક્ષેત્રપાલં તતોઽભ્યર્ચેત્ લાભાર્થી સુજટાધરમ્ ।
 યોગિનીર્વદુકં દેવીઃ કુમારીઃ સવિશેષતઃ ॥૨૦॥
 સર્વદેવાસ્તતઃ પૂજ્યાદિક્ષપાલાંશ્ચ તતોઽર્ચયેત્ ।
 પ્રતિદિક્ષપાલદેવાંશ્ચ તજ્ઞાતીય સપર્યયા ॥૨૧॥
 વાસ્તુપૂજા વિધાનં તુ કર્તવ્યં દિશ્કોત્તમૈ ।
 નિર્વિઘ્નં ચ ભવે તત્ર હેતુકાદિ સમર્ચને ॥૨૨॥
 વરુણાર્ચા વિધાનં તુ વિશેષાત્કારયેત્તતઃ ।
 આચાર્ય પૂજયે દ્વિત્વ વિપ્રૈશ્ચ સુન્દરમ્ ॥૨૩॥
 સુત્રધારં તતોઽભ્યર્ચેદદૃશ્વત્રપ્રબોધકમ્ ।
 હસ્તપૂજાવિધાનં તુ કર્તવ્યં ત્વપરાજિત ॥૨૪॥
 ભૂમિદાનં તતો દદ્યાદ્ ગોમહિષ્યશ્ચ સંયુતમ્ ।
 હિરણ્ય વસ્ત્ર છત્રાદ્યૈર્મહાદાનૈઃ ક્ષમાપયેત્ ॥૨૫॥
 પૂજા વલિ વિધાનં ચ કૃત્વા કર્મ સમારભેત્ ।
 સર્વ સિદ્ધયતિ તત્કર્મ સર્વકામફલ પ્રદમ્ ॥૨૬॥

તેજ ક્ષેત્રમાં સુશોભન અને પુણ્ય સ્થાને આચાર્ય અને સૂત્રધારે પ્રતિષ્ઠા કરી
 પૂજા-મહોત્સવ કરવો. પ્રથમ ગણનાથ વિનાયકનું સિદ્ધિ-બુદ્ધિ સહિત વિધિવિધાન-
 પૂર્વક પૂજન કરવું બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શિવનું પ્રયત્ને કરી પૂજન કરવું. તેમના સ્મરણ
 માત્રથી સર્વ પ્રકારની સિદ્ધિ મળે છે લાલના માટે જટાધારી ક્ષેત્રપાલનું પૂજન કરવું.
 યોગિની, બદુક, સરસ્વતી, સર્વ દેવો સહિત દ્વિદ્વિપાળનું પૂજન-અર્ચન કરવું. પ્રતિ-
 દ્વિદ્વિપાળ બ્રહ્મા તથા શેષનું પણ પૂજન કરવું અને વાસ્તુ પૂજન દિશા ઉત્તમ બોધ
 વિધિપૂર્વક પૂજન કરવું. આચાર્ય અને વિપ્રનું સુંદર રીતે પૂજન કરવું. હે અપરાજિત
 સૂત્રધારે આજ સૂત્ર તથા હસ્ત પૂજા વિધાન વિધિપૂર્વક કરવી. ગૃહપતિએ ભૂમિદાન.

ગો. ભેંસ અને અશ્વ સહિત, વસ્ત્ર, છત્રી આદિ મહાદાન આપી ક્ષમા માગવી. પૂજા, મુવર્ણ બક્ષી, કાર્ય આરંભે કરવા અને સર્વ સિદ્ધિ સર્વ કાર્યમાં ફલ આપનાર છે.

॥ સૂત્રારંભ નક્ષત્ર ॥

સૂત્રારમ્ભો ગૃહાદીના મુત્તરાયાં કરત્રયે ।

બ્રાહ્મે પુણ્યે મૃગે મૈત્ર્યે પૌષ્ણ્યે વાસવવારુણે ॥૨૭॥

॥ પ્રાસાદમંડપ ॥

પ્રાસાદ અને ગૃહાદિના સૂત્રનો આરંભ ઉત્તરા ક્રાદ્યુની. ઉત્તરાષાઢા, ઉત્તરા ભાદ્રપદ, હસ્ત, ચિત્રા. સ્વાતી રોહિણી, મૃગશિર્ષ, અનુરાધા, રેવતી, ધનિષ્ઠા અને શતભિષા એ નક્ષત્રોમાં કરવો.

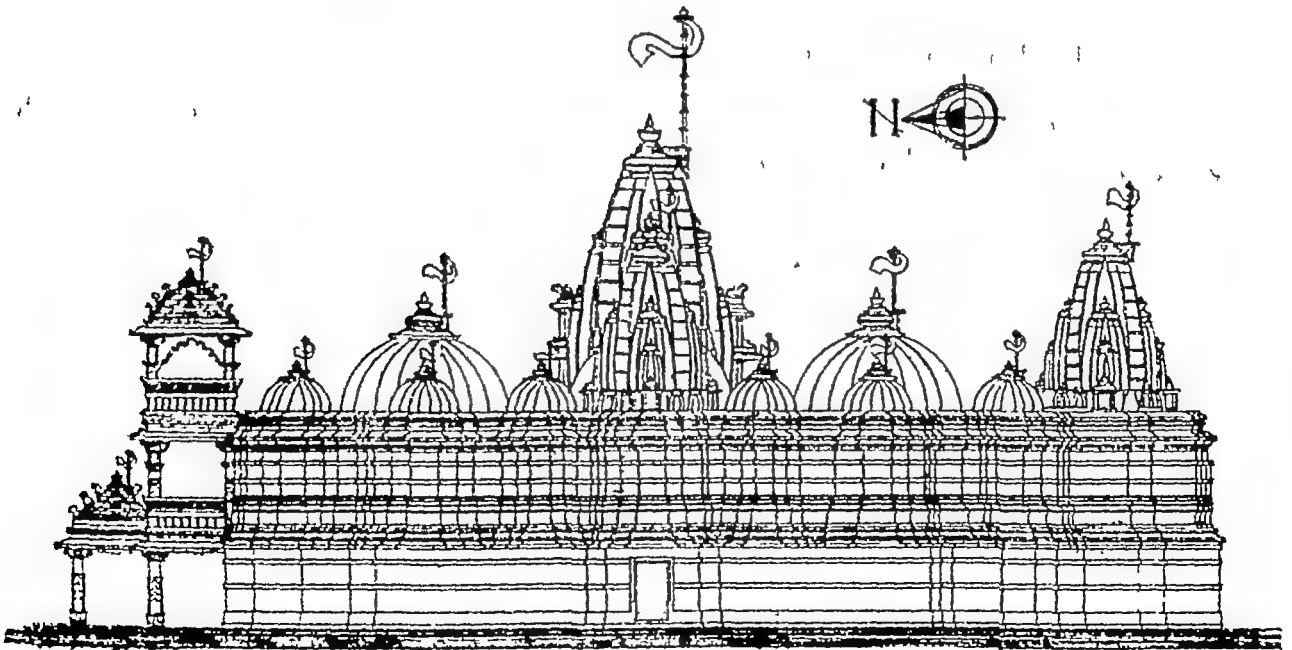
ઉત્તરાત્રય રોહિણ્ય આર્દ્રા ચૈવ પુનર્વસુ ।

પુણ્યાનુરાધા શ્રવણં મૃગા સ્વાત્યૌ ચ હસ્તકમ્ ।

મૂલે ચ નક્ષત્રાણિ હિ ગૃહે વિષ્ટિ વિવર્જિતમ્ ॥૨૮॥

॥ અપરાજિત ॥

ઉત્તરા ક્રાદ્યુન, ઉત્તરાષાઢા, ઉત્તરા ભાદ્રપદ, રોહિણી, આર્દ્રા, પુનર્વસુ, પુષ્ય, અનુરાધા, શ્રવણ, મૃગશિર્ષ, સ્વાતી, હસ્ત અને મૂલ એ નક્ષત્ર સૂત્રારંભે યોગ્ય જાણવા. વિષ્ટિ તજવી

શ્રી સિદ્ધાચળ શાસ્ત્રગાર ચતુર્વિંશતિ જિનેન્દ્ર પ્રાસાદનું સમ્પાદિત દર્શન

ઘેટીપાગ-પાલીતાણા

એન. સી. સોમપુરા

॥ खनन मुहूर्त ॥

अधो मुखे खनेत् सुधीः प्रपूरयेत्तदूर्ध्वमे ।

दिशं प्रसाध्य शास्त्रतो दिशाविमूढके मृतिः ॥२९॥

॥ वास्तु मुक्तावली ॥

ભૂમિ ગૃહાદિ ખનન અધો મુખ નક્ષત્રમાં કરવું. ભરણી, કૃતકા, અશ્લેષા, મઘા, પૂ. ફાલ્ગુન, પૂર્વાષાઢા, પૂર્વા ભાદ્રપદ, મૂલ અને વિશાખા આ નક્ષત્રોમાં (ખાડો ખોદી) જલથી પરિપૂર્ણ ભરવો. જ્યાં ગૃહાદિ ખનાવવાના હોય તે શાસ્ત્રથી દિશ્સાધન કરી શરૂઆત કરવી. વિમૂઢ દિશામાં મૃત્યુ થાય.

अधो मुखे च नक्षत्रे शुभेऽन्दि शुभवासरे ।

चंद्र तारा नुकूल्ये च खननारंभणं शुभम् ॥३०॥

॥ मुहूर्तमर्तिण्ड ॥

ભરણી, કૃતકા, અશ્લેષા, મઘા, પૂ. ફા. પૂ. પા. પૂ. ભા. મૂલ વિશાખા એ અધોમુખ નક્ષત્રમાં શુભ વાર અને ચંદ્ર તથા તારા બલ ભેદે ખનન (ખાચો ખોદવાનો શરૂ કરવો) કરવું.

शाला दोष्णा साधने सूत्रपाते छेदोऽयैचद्ग्रंथि रात्र्यै च कर्तुः ।

कैलो भंग स्याद्भुजे क्षमानिमग्नः कीलः शून्यं विस्मयः खातदेशे ॥३१॥

ગૃહાદિની ભુજાદિક કહાડતા સૂત્ર તટી બંધ તો ગૃહાદિ કરનારને પીડા થાય. ખાત કરવાના ભાગમાં, રોપેલ ખીલો તટી બંધ તો રોગ હિપ્ત થાય તેમજ તે ખીલો જમીનમાં પેસી બંધ તો ગૃહ શૂન્ય રહે.

॥ सूत्रारंभे वाराः ॥

सौरीन्दु जीव सोम्यानां भार्गवस्य च वामरे ।

सूत्रपातादिकं कार्यं मिष्टं समभिवाञ्छता ॥३२॥

સૂર્ય, ચંદ્ર, ખૃતસ્પતિ, બુધ અને શુક્ર એ વારોમાં સૂત્રપાતાદિ કાર્ય કરવું.

॥ सूत्रारंभ रेखा ॥

कंवक्ष स्थल मुरु पाद युगलं संस्पृश्य विप्रादिको ।

रेखा सूत्र वदग्निजेन रयेत्तद्वच्चमिति शिला । ३३॥

પ્રાક્ષણાદિ વર્ણુ અનુક્રમે માથે, છાતીએ, ખંત્રે, જંઘાએ, એ પગે હાથ લગાડી હાથમાં સોનાની શલાકા (સર્પી) લઈને ચારે બાજુએ સૂત્રની બાંધેલ લાઈન મુજબ અગ્નિ ખુણેથી સબ્યમાર્ગે લાઈન કરે, ગૃહ અથવા પ્રાસાદની રચના મુજબ સૂત્ર બાંધવું.

॥ ગૃહારંભે સ્વાત્સ્વનન ફલ ॥

કાષ્ઠેષ્ટિકાતુપાઙ્ગર પાપાણસ્થિ સરીસૃપાન્ ।

હલાગ્રેણોદ્ ધૃત્તાન્દૃષ્વા તત્ર વિદ્યાદિદં ફલમ્ ॥૩૪॥

કાષ્ઠેષ્વગ્નિમયં વિદ્યાદિષ્ટિકાસુ ધનાગમઃ ।

અઙ્ગારેષુ તથા રોગં તુષેષ્વેવ ધનક્ષયઃ ॥૩૫॥

પાપાણેષ્વપિ કલ્યાણં કુલનાશં તથાસ્થિષુ ।

સરીસૃપેષુ સર્વેષુ તાદગ્મ્યો મયમાદિશેત્ ॥૩૬॥

ભૂમિ શુદ્ધ કરતી વખત હલથી ખોદતાં કાષ્ઠ, ઇંટ, મૂસો, રાખ, પથ્થર, હાડકાં અને સર્પ ઇત્યાદિ ભૂમિની અંદર દેખાય તો આ પ્રમાણે ફળ બાજુવું. કાષ્ઠ મળે તો અગ્નિ લય, ઇંટ મળે તો ધન પ્રાપ્તિ, રાખ, કોલસા નીકળે તો ધન નાશ, પથ્થર નીકળે તો કલ્યાણ, હાડકાં નીકળે તો કુળ નાશ, સાપ, વીંછી આદિ જીવો નીકળે તો સાપ, વીંછી આદિ જનાવરનો લય.

સ્વાતે યદાશ્મા લભતે હિરણ્યં તથેષ્ટિકાયાં ચ સમૃદ્ધિરત્ર ।

દ્રવ્યં ચ સ્મ્યાણિ સુખાનિ ધત્તે તામ્રાદિધાતુર્યદિતત્રવૃદ્ધિ ॥૩૭॥

પિપીલિકાઃ પોડશપક્ષં નિદ્રા ભવન્તિ ચેતત્રવસેન્ન કર્તા ।

તુષાસ્થિચીરાણિ તથૈવ મસ્માન્યણ્ડાનિ સર્પામરણ પ્રદાઃ સ્યુઃ ॥૩૮॥

વરાટકાદુઃસ્વકલિપ્રદાત્રી કાર્પાસ એવાતિ દદાતિ દુઃસ્વમ્ ।

કાષ્ઠ પ્રદગ્ધં ત્વતિ રોગ મીતિ ભવેત્કલિઃ સ્વર્પરદર્શનેન ॥૩૯॥

લોહેન કતુર્મરણં નિગદ્યં વિચાર્ય વાસ્તુ પ્રવદન્તિ ધીરાઃ ॥૪૦॥

ખનન કરતાં પથ્થર મળે તો સુવર્ણની વૃદ્ધિ, ઇંટ મળે તો નાના પ્રકારની સંપત્તિ, ધન મળે તો સુખ, ત્રાંખા આદિ ધાતુ મળે તો અનેક પ્રકારની વૃદ્ધિ, પિપીલિકા નીકળે તો સોળ પક્ષ સુધી સોનાવાળા રહે, દેડકો નીકળે તો સુખપૂર્વક નિવાસ ન કરી શકે ભૂસી, હાડકાં, ચિથરા, ભસ્મ, ઇંડા, સર્પ ઇત્યાદિ મળે તો મરણ, કોડી મળે તો દુઃખ અને અઘડાની પ્રાપ્તિ. કપાસ મળે તો અત્યંત દુઃખ, કોલસા મળે તો રોગ, અધિક લય, વાંસ મળે તો લડાઈ, અઘડોની પ્રાપ્તિ, લોહ મળે તો ગૃહપતિનું મૃત્યુ આ બધી વસ્તુનો વિચાર કરી ગૃહાદિ બાંધવું.

॥ ભૂમિ શુદ્ધિ ॥

સમ્માર્જને નાઝનેન શેકેતોલ્લેખનેન ચ ।

ગર્વાચ સન્નિવાસેન ભૂમિ શુદ્ધયતિ પશ્ચમિઃ ॥૪૧॥

સંમાર્જન, પોતના, સીંચના, જોદના અથવા ગાયોને ઝેસારવી. એ પાંચ પ્રકારે ભૂમિ શુદ્ધિ કરવી.

खनन दिक् ॥ सव्य ॥

કન્યા, તુલા, વૃશ્ચિક નાગનું મુખ ઇશાનકોણમાં હોય ત્યારે વાયવ્યકોણમાં ખાત કરવું.

ધન, મકર અને કુંભના સૂર્યમાં નાગનું મુખ અગ્નિકોણે હોય ત્યારે ઇશાનકોણે ખાત કરવું.

મીન, મેષ, વૃષભના સૂર્યમાં નાગનું મુખ નૈઋત્ય કોણે હોય ત્યારે અગ્નિકોણે ખાત કરવું.

મિથુન, કર્ક, સિંહના સૂર્યમાં નાગનું મુખ વાયવ્યકોણે હોય ત્યારે નૈઋત્યકોણે ખાત કરવું.

કન્યા, તુલા અને વૃશ્ચિકના સૂર્ય હોય ત્યારે નાગમુખ ઇશાન કોણ હોય ત્યારે વાયવ્ય કોણે ખાત કરવું.

॥ રાજવલ્લભ ॥

જ્યોતિષ્યમાં રાહુ અપસવ્ય દ્વરે છે તેથી શિલ્પ શાસ્ત્રના મતથી બે દિશા ઉલટી આવે છે. શિલ્પ શાસ્ત્રોમાં ઇશાનથી અગ્નિ, નૈઋત્ય, વાયવ્ય એ રીતે નાગચક્ર દ્વરે છે અને જ્યોતિષ્ય મતથી ઇશાન, વાયવ્ય, નૈઋત્ય અને અગ્નિ આ રીતે દ્વરે છે.

देवालयेगेहविधौ जलाशये राहोर्मुखं शंभु दिशो विलोमतः ।

मीनार्क सिंहार्क मृगार्क तस्मिन्ने खाते मुखात् पृष्टविदिकुशुभाभवेत् ॥४२॥

દેવપ્રાસાદ બનાવવાના પ્રારંભમાં મીન, મેષ અને વૃષભનો સૂર્ય હોય તો ઇશાન, મિથુન, કર્ક અને સિંહનો સૂર્ય હોય તો વાયવ્ય, કન્યા, તુલા અને વૃશ્ચિકના સૂર્ય હોય તો નૈઋત્યમાં અને ધન મકર કુંભના સૂર્ય હોય તો અગ્નિખુણામાં રાહુનું મુખ હોય.

॥ गृहारंभ ॥

સિંહ, કન્યા અને તુલાના સૂર્યમાં ઇશાન, વૃશ્ચિક, ધન, મકરના સૂર્યમાં વાયવ્યમાં કુંભ, મીન અને મેષ નૈઋત્યમાં વૃષભ, મિથુન અને કર્કના સૂર્ય હોય તો અગ્નિકોણમાં રાહુમુખ બાણવું.

॥ જલાશય ॥

કુવા, તળાવ વગેરેના પ્રારંભમાં મકર, કુંભ અને મીનના સૂર્યમાં ઈશાનમાં. મેષ, વૃષભ અને મિથુનના સૂર્યમાં વાયવ્યમાં. કર્ક, સિંહ, કન્યાના સૂર્યમાં નૈઋત્યમાં અને તુલા, વૃશ્ચિક અને ધનના સૂર્યમાં અગ્નિકોણમાં રાહુ મુખ જાણવું.

આ રીતે આજેના પૃથ્વી વિદિક શુભા ભવેત્ ॥

જે કોણમાં મુખ હોય તેની પાછળની દુક્ષિ ખાલી હોય માટે પાછળની વિદિશા-કોણમાં ખાત કરવું શુભાવહ છે.

દેવપ્રાસાદ ખાત

રાહુ મુખ

ધ પૂર્વ અ

મીન	ધન
મેષ	મકર
વૃષભ	કુંભ
મિથુન	કન્યા
કર્ક	તુલા
સિંહ	વૃશ્ચિક

વા નૈ

દેવપ્રાસાદ

ધ ખાત અ

મિથુન	મીન
કર્ક	મેષ
સિંહ	વૃષભ
કન્યા	ધન
તુલા	મકર
વૃશ્ચિક	કુંભ

વા નૈ

ગૃહ ખાત

રાહુ મુખ

ધ પૂર્વ અ

સિંહ	વૃષભ
કન્યા	મિથુન
તુલા	કર્ક
વૃશ્ચિક	કુંભ
ધન	મીન
મકર	મેષ

વા નૈ

ગૃહ

ધ ખાત અ

વૃશ્ચિક	સિંહ
ધન	કન્યા
મકર	તુલા
કુંભ	વૃષભ
મીન	મિથુન
મેષ	કર્ક

વા નૈ

જલાશય ખાત

રાહુ મુખ

ધ પૂર્વ અ

મકર	તુલા
કુંભ	વૃશ્ચિક
મીન	ધન
મેષ	કર્ક
વૃષભ	સિંહ
મિથુન	કન્યા

વા નૈ

જલાશય

ધ ખાત અ

મેષ	મકર
વૃષભ	કુંભ
મિથુન	મીન
કર્ક	તુલા
સિંહ	વૃશ્ચિક
કન્યા	ધન

વા નૈ

॥ ભૂમિ શુદ્ધિ ॥

સમ્માર્જને નાઝનેન શેકેનોલ્લેખનેન ચ ।

મર્વાચ સન્નિવાસેન ભૂમિ શુદ્ધયતિ પશ્ચમિઃ ॥૪૧॥

સંમાર્જન, પોતનાં, સીંચના, જોદના અથવા ગાયોને બેસારવી. એ પાંચ પ્રકારે ભૂમિ શુદ્ધિ કરવી.

સ્વનન દિક્ ॥ સઘ્ય ॥

કન્યા, તુલા, વૃશ્ચિક નાગનું મુખ ઇશાનકોણમાં હોય ત્યારે વાયવ્યકોણમાં ખાત કરવું.

ધન, મકર અને કુંભના સૂર્યમાં નાગનું મુખ અગ્નિકોણે હોય ત્યારે ઇશાનકોણે ખાત કરવું.

મીન, મેષ, વૃષભના સૂર્યમાં નાગનું મુખ નૈઋત્ય કોણે હોય ત્યારે અગ્નિકોણે ખાત કરવું.

મિથુન, કર્ક, સિંહના સૂર્યમાં નાગનું મુખ વાયવ્યકોણે હોય ત્યારે નૈઋત્યકોણે ખાત કરવું.

કન્યા, તુલા અને વૃશ્ચિકના સૂર્ય હોય ત્યારે નાગમુખ ઇશાન કોણે હોય ત્યારે વાયવ્ય કોણે ખાત કરવું.

॥ રાજવદ્વલ ॥

ન્યોતિષ્યમાં રાહુ અપસવ્ય દ્વરે છે તેથી શિલ્પ શાસ્ત્રના મતથી બે દિશા ઉલટી આવે છે. શિલ્પ શાસ્ત્રોમાં ઇશાનથી અગ્નિ, નૈઋત્ય, વાયવ્ય એ રીતે નાગચક્ર દ્વરે છે અને ન્યોતિષ્ય મતથી ઇશાન, વાયવ્ય, નૈઋત્ય અને અગ્નિ આ રીતે દ્વરે છે.

દેવાલયેગેહવિધૌ જલાશયે રાહોર્મુખં શંભુ દિશૌ ચિલોમતઃ ।

મીનાર્ક સિંહાર્ક મૃગાર્ક તસ્મિન્નિમે સ્વાતે મુખાત્ પૃષ્ઠવિદિક્શુમાભવેત્ ॥૪૨॥

દેવપ્રાસાદ બનાવવાના પ્રારંભમાં મીન, મેષ અને વૃષભનો સૂર્ય હોય તો ઇશાન, મિથુન, કર્ક અને સિંહનો સૂર્ય હોય તો વાયવ્ય, કન્યા, તુલા અને વૃશ્ચિકના સૂર્ય હોય તો નૈઋત્યમાં અને ધન મકર કુંભના સૂર્ય હોય તો અગ્નિપુણામાં રાહુનું મુખ હોય.

॥ ગૃહારંભ ॥

સિંહ, કન્યા અને તુલાના સૂર્યમાં ઇશાન, વૃશ્ચિક, ધન, મકરના સૂર્યમાં વાયવ્યમાં કુંભ, મીન અને મેષ નૈઋત્યમાં વૃષભ, મિથુન અને કર્કના સૂર્ય હોય તો અગ્નિકોણમાં રાહુમુખ બાણવુ.

॥ જલાશય ॥

કુવા, તળાવ વગેરેના પ્રારંભમાં મકર, કુંભ અને મીનના સૂર્યમાં ઇશાનમાં. મેષ, વૃષભ અને મિથુનના સૂર્યમાં વાયવ્યમાં. કર્ક, સિંહ, કન્યાના સૂર્યમાં નૈઋત્યમાં અને તુલા, વૃશ્ચિક અને ધનના સૂર્યમાં અગ્નિકોણમાં રાહુ મુખ જાણવું.

સ્વાતે મુલાત્ પૃથ વિદિક શુભા મવેત્ ॥

જે કોણમાં મુખ હોય તેની પાછળની કુક્ષિ ખાલી હોય માટે પાછળની વિદિશા-કોણમાં ખાત કરવું શુભાવહ છે.

દેવપ્રાસાદ ખાત

રાહુ મુખ

ધ	પૂર્વ	અ
મીન	ધન	
મેષ	મકર	
વૃષભ	કુંભ	
મિથુન	કન્યા	
કર્ક	તુલા	
સિંહ	વૃશ્ચિક	
વા		નૈ

ગૃહ ખાત

રાહુ મુખ

ધ	પૂર્વ	અ
સિંહ	વૃષભ	
કન્યા	મિથુન	
તુલા	કર્ક	
વૃશ્ચિક	કુંભ	
ધન	મીન	
મકર	મેષ	
વા		નૈ

જલાશય ખાત

રાહુ મુખ

ધ	પૂર્વ	અ
મકર	તુલા	
કુંભ	વૃશ્ચિક	
મીન	ધન	
મેષ	કર્ક	
વૃષભ	સિંહ	
મિથુન	કન્યા	
વા		નૈ

દેવપ્રાસાદ

ધ	ખાત	અ
મિથુન	મીન	
કર્ક	મેષ	
સિંહ	વૃષભ	
કન્યા	ધન	
તુલા	મકર	
વૃશ્ચિક	કુંભ	
વા		નૈ

ગૃહ

ધ	ખાત	અ
વૃશ્ચિક	સિંહ	
ધન	કન્યા	
મકર	તુલા	
કુંભ	વૃષભ	
મીન	મિથુન	
મેષ	કર્ક	
વા		નૈ

જલાશય

ધ	ખાત	અ
મેષ	મકર	
વૃષભ	કુંભ	
મિથુન	મીન	
કર્ક	તુલા	
સિંહ	વૃશ્ચિક	
કન્યા	ધન	
વા		નૈ

શિલ્પ ગ્રંથોના મતે નાગચક્ર

દેવપ્રાસાદ ખાત

નાગ મુખ

કન્યા	ધન
તુલા	મકર
વૃશ્ચિક	કુંભ
મિથુન	મીન
કર્ક	મેષ
સિંહ	વૃષભ

ગૃહ ખાત

નાગ મુખ

કુંભ	વૃષભ
મીન	મિથુન
મેષ	કર્ક
વૃશ્ચિક	સિંહ
ધન	કન્યા
મકર	તુલા

જલાશય ખાત

નાગ મુખ

કર્ક	તુલા
સિંહ	વૃશ્ચિક
કન્યા	ધન
મેષ	મકર
વૃષભ	કુંભ
મિથુન	મીન

દેવપ્રાસાદ

ખાત

ધન	મીન
મકર	મેષ
કુંભ	વૃષભ
કન્યા	મિથુન
તુલા	કર્ક
વૃશ્ચિક	સિંહ

ગૃહ ખાત

વૃષભ	સિંહ
મિથુન	કન્યા
કર્ક	તુલા
કુંભ	વૃશ્ચિક
મીન	ધન
મેષ	મકર

જલાશય

ખાત

તુલા	મકર
વૃશ્ચિક	કુંભ
ધન	મીન
કર્ક	મેષ
સિંહ	વૃષભ
કન્યા	મિથુન

અપરિગ્રહણે ચૈવ વાસ્તુ વિદ્યા વિશારદૈઃ ।

વાસ્તુસ્થાનં પુરા જ્ઞાત્વા સ્વનેશ્ચૈવ પ્રદક્ષિણમ્ ॥૪૩॥

પિતા માતા ચ પુત્રાશ્ચ નાશં ગચ્છન્તિ મસ્તકે ।

પૃષ્ઠે ચાત્મવિનાશશ્ચ દેશત્યાગશ્ચ જાયતે ॥૪૪॥

સ્ત્રીસ્વગોત્રવિનાશશ્ચ ચતુઃ પાદેષુ વૈક્રમાત્ ।

જાયતે ધનનાશશ્ચ મર્મ વેધે કૃતિ સતિ ॥૪૫॥

શુભં પુત્રો ધનં ધાન્યં જ્ઞાત્વા કુક્ષિં યદા સ્વનેત્ ।

કૃત્વા પ્રદક્ષિણં કુમ્ભં ગૃહીત્વા સ્થાપિતં તતઃ ॥૪૬॥

ઇત્યન્તં તુ સમુદિષ્ટં વાસ્તુસ્થાનવિસર્જનમ્ ।

શિલાન્તં વા જલન્તં વા સ્વાત્વા શલ્યં સમુદ્ધરેત્ ॥૪૭॥

જલાન્તેષુ યદા સ્વાતો ગોવિપ્રોદક પાલનમ્ ।

વાસ્તુ પૂજાં તતઃ કૃત્વા મધ્યે કૂર્મ તુ સ્થાપયેત્ ॥૪૮॥

વાસ્તુ વિદ્યાના વિશારદ, વાસ્તુ સ્થાનના પુરેપુરા જ્ઞાતા સ્થપતિએ પ્રદક્ષિણાએ ખનન કરવું, જો મસ્તક ઉપર ખાત કરવામાં આવેતો માતા પિતા અને પુત્રનો નાશ થાય. પૃષ્ઠે કરવામાં આવે તો આત્મ વિનાશ થાય અથવા દેશ ત્યાગ કરવો પડે. જો ચારે દિશાઓમાં ખાત કરેતો સ્ત્રી અને સ્વગોત્રનો વિનાશ થાય, મર્મ વેધમાં ખાત કરેતો ધનનો નાશ થાય, કુક્ષિમાં ખાત કરેતો પુત્રોનું શુભ થાય અને ધન, ધાન્ય મળે પ્રદક્ષિણાએ ગ્રહણ કરી કુલ સ્થાપવા આ બધું કર્યા પછી વાસ્તુ સ્થાનનું વિસર્જન કરવું ખાત પથ્થર, જલ અથવા શલ્ય ન રહે ત્યાં સુધી કરવું જલાંત સુધી ખાત કરી ગાય વિપ્રાદિકને ભોજન આપવું અને વાસ્તુપૂજન કરી મધ્યે કૂર્મ શિલા સ્થાપવી.

॥ પૃથ્વી રજસ્વળા ॥

રવિ મંગળ પાંચમ (૫). બુધ શુક્ર આઠમ (૮). રવિ છટ્ઠ (૬). મંગળ સાતમ (૭). શુક્ર બીજ (૨). શનિ આઠમ (૮) અને આદ્રીનક્ષત્રના સૂર્યમાં પૃથ્વી ત્રણ દિવસ રજસ્વાળા રહે છે રજસ્વળા પૃથ્વી ખનન આદિ કામ કરે તે ચાર યુગ સુધી કંમીદંશ નર્કમાં રહે માટે પૃથ્વી રજસ્વળા હોય ત્યારે ખનન કાર્ય કરવું નહિ.

॥ સ્વનન પૃથ્વી સંજ્ઞા ॥

શુદ્ધ પ્રતિપદાથી તિથિ, અશ્વિનીની નક્ષત્ર, રવિથી વાર એ ત્રણેનો સરવાળો કરી ચારે ભાગ દેતા ૧ વધે તો પૃથ્વી ઉભી. ૨ વધે તો બેઠી. ૩ વધે તો સુતી અને ૪ વધે

તો જાગતી જાણવી ઉભીમાં લડાઈ, ઘેડીમાં ગૃહારંભ, સુતીમાં વાવ-ટુવા ખોદવા અને જાગતીમાં શુભ કાર્ય કરવું નહિ જાગતી સ્થાન કરે.

॥ પૃથ્વી શયન ॥

સૂર્યના નક્ષત્રથી ચંદ્ર નક્ષત્ર ગણતા ૫, ૭, ૯, ૧૨, ૧૯, ૨૬, આટલા નક્ષત્રનો અ ક આવેતો પૃથ્વી સુતી જાણવી તેમાં જનન કરવું નહિ. વાવ, તલાવ, અને ગૃહાદિ કાર્ય કરવું નહિ.

॥ ભૂમિ સ્વનનાથે પૂજન ॥

ગણપત્યાદિ પૂજનં સામાન્યતોવિધાય રક્ષાતિલકં કૃત્વા તસ્મિન્મેરુ કર્ણિકા શોભિતં શૈલવન નદી સમાયુક્તાં સાગરપરિવેષિતાં ભૂમિ ધ્યાત્વા હસ્તે પુષ્પાંજલિમાદાય આવાહનમ્ ॥ રત્નાકરે વિષ્ણુના ત્વં ધૃતા વારાહ રુષિણા ॥ આગચ્છ વરદે ધાત્રિ યજ્ઞેઽસ્મિન્નુમ-દાયિની ॥ इति भूमिमावाह्य ॥ ॐ भूम्यै नमः पुष्पांजलिंक्षिपेत् ॥ ॐ भूम्यै नमः आसनं समर्पयामि ॥ ॐ भूम्यैपाद्यं समर्पयामि ॥ ॐ भूम्यै अर्घ्यं समर्पयामि ॥ ॐ भूम्यै आचमनं समर्पयामि ॥ ॐ भूम्यै स्नानं समर्पयामि ॥ ॐ भूम्यै पुनराचमनं समर्पयामि ॥ ગંધ પુષ્પ ધૂપ દીપ નૈવેદ્ય પુનરાચમન તાંબૂલ દક્ષિણા દ્રવ્ય પ્રદક્ષિણાથ કુર્યાત્ ॥ તતઃ સ્વસ્વદિશુ ઇંદ્રાદિ પૂજયેત્ ॥ પૂર્વે ઇંદ્રાય નમઃ । આગ્નેય્યામ્ અગ્નયે નમઃ । દક્ષિણે યમાય નમઃ । નૈઋત્યાં નૈઋતયે નમઃ । પશ્ચિમે વરુણાય નમઃ । વાયવ્યાં વાયવે નમઃ । ઉત્તરે કુબેરાય નમઃ । ऐशान्याम् ईशानाय नमः । નૈઋતિ પશ્ચિમયો મધ્યે અનંતાય નમઃ । ईशानपूर्वयोमध्ये ब्रह्मणे नमः । इति दिक्पालांश्चाभ्यर्च्य पुनः ॐ पूर्वादिदिक्षु ॐ इन्द्राय दधिमापदीपभक्तवलिर्न नमः ॥ इत्यादि नाम मंत्रैः प्रत्येकं मापदधि वलिं दद्यात् पुनः द्वितीय वलिमेकस्मिन्पात्रे मापदधि दीप सहित मुपनीय सूर्यादि ग्रहेभ्य इमं वलिं समर्पयामि ॥ पुन स्तृतीयं वलिं मुपनीय वास्तु पुरुषાયેમં વલિ સમ-ર્પયમિ પાત્રે જલગંધ પુષ્પાણિ કૃત્વા, તતોઽર્ધ્યમ્ ॥ વસુધે પૂજિતાસિ ત્વં વિષ્ણુના શંક-રેણ ચ ॥ પાર્વત્યાચૈવ ગાયત્ર્યા સ્કંદ વૈશ્રવણાદિભિઃ ॥ ઇંદ્રાયે પૂજિતાસિત્વં સર્વ ધર્મ જિગીષયા ॥ સૌભાગ્યં દેહિ પુત્રાંશ્ચ ધનં ઘાન્યં શુભાં પ્રજામ્ ગૃહાણા ધ્યમિમં દેવિ કર્મ સિદ્ધિં પ્રયચ્છમે ॥૪૯॥

॥ તતઃ પ્રાર્થના ॥

ત્વં દેવિ સ્વનનાથે તુ પૂજાં ગૃહાણ મે મલે ॥ પૂજનાચ્છેપ કૂર્મામ્યાં શુદ્ધાં વૃદ્ધિં પ્રયચ્છમે ॥૫૦॥

યજ્ઞભાગં પ્રતીક્ષસ્વ સુખાર્થં પ્રણમામ્યહમ્ ।

તત્તોપરિ કરિષ્યામિ પ્રાસાદ શુભ લક્ષણમ્ ॥૫૧॥

बीजानि विविधानीह प्ररोहन्ति सदात्वयि ।

नाना कर्मसु कुशलेषु शेषस्य शिरसि स्थिता ॥५२॥

धरणी काश्यपी क्षोणी रसा विश्वंभराच भूः ।

निर्विघ्नं मम कर्मेदं यथा स्यात्त्वं तथा कुरु ॥५३॥

इति भूमिपूजा.

ततो प्रासाद करणार्थं खात स्थानानि निश्चित्य ।

खात स्थानानि दूर्ध्वैः पञ्चगव्यैः सिचेत् ॥५४॥

स्योना पृथिवीति मंत्रस्य मेधा तिथि ऋषि ।

पुर उष्णिक् छन्दः पृथिवी देवता मार्जने विनियोगः ॥५५॥

ॐ स्योना पृथिविनो भवानृक्षरा निवेशनी ।

यच्छानं शर्म सप्रथाः ॥५६॥

अनेन मंत्रेण सर्वत्र पञ्चामृतः पञ्चगव्यै सिचेत् ।

सर्वत्र गन्धाद्यैः संपूज्य अर्धपापे जलपुष्पाक्षतान्कृत्वा ।

हस्ताभ्यां पात्रमादाय अर्घ्यं दद्यात् ॥५७॥

ततः पुष्पांजलि मादाय इमं मंत्रं पठेत् ।

उपचारानिमां स्तुभ्यं ददामि परमेश्वरि ॥५८॥

भक्ता गृहाण देवेशि त्वामहं शरणं गतः ।

ततः पायसापूपसकत्वादि द्रव्यं पात्रे कृत्वा ॥५९॥

सपरिवारायै भूम्यै इमं बलिं समर्पयामि इति बलि दद्यात् ।

ततः सूत्रधारं विश्वकर्माणं पूजयेत् ॥६०॥

॥ विश्वकर्मापूजन ॥

ममामि विश्वकर्माणं सर्वसूत्रप्रवर्त्तकम् ।

प्रासादादि प्रसिद्धयै सर्व सिद्धिं समृद्धिम् ॥६१॥

॥ अंगुलनिर्माणपूजयेत् ॥

अंगुलादि प्रमाणार्थं निर्मितो विश्वकर्मा ।

प्रासादादि अतस्त्वां पूजयामीह प्रसाधय ॥६२॥

॥ તતઃ સ્વનનાંગમાધાર શક્ત્યાદીનાં પૂજનમ્ ॥

ૐ આધાર શક્ત્યે નમઃ । ૐ કૂર્માય નમઃ । ૐ અનંતાય નમઃ । ૐ પૃથિવ્યે નમઃ । ૐ વાસ્તુ પુરુષાય નમઃ ॥૬૩॥

॥ ભૂમિ શુદ્ધિ ॥

ભૂમિ ઉપર ગાયના છાણથી લીધી નદાવૃત્ત અથવા સ્વસ્તિક કરવાં, યોગા અને પુષ્પથી જે ખુણે ખાત આવતું હોય ત્યાં ખીલી રોપવી, બ્રાહ્મણને પીપળાની ૩૨ આંગળ લાખી, ચાર હાસ ચોરસ, ક્ષત્રિયને ખેરની ૨૮ આંગળ લાંખી આઠ હાશની, વૈશ્યને સરખની ૨૪ આંગળલાંખી, સોળાશની અને શુદ્રને સાદડની વીશ આંગળ લાખી ગોળ ખીલીઓ રોપવી, ખાતના ખુણેથી સબ્ય પૂર્વ, અગ્નિ, દક્ષિણ એ રીતે ચારે ખીલીઓ રોપી. સૂત્ર બાધવું ગૃહ અથવા પ્રાસાદના રૂપ પ્રમાણે સુત્રધાર અથવા આચાર્ય પાસે સોનાની સળીથી સૂત્ર પ્રમાણે રેખા કરાવવી, સૂત્ર બ્રાહ્મણને દાલનું, ક્ષત્રીયને મુંજનું, વૈશ્યને મુતર, શુદ્રને શણનું સૂત્ર બાધવું, પૃથ્વીને નમસ્કાર કરી ભૂમિ શુદ્ધિ કરવી.

॥ મંત્ર ॥

ૐ ભુરમી ભૂતધાત્રી ભૂમિ શુદ્ધિ કુરુ કુરુ સ્વાહા ॥૬૪॥

આ મંત્ર બોલી પાણી છાંટવું. અખીલ, ગલાલ, અક્ષત. પુષ્પ, સરસવથી પૃથ્વી-પૂજન કરવું.

॥ દિગ્દર્શનમ્ ॥

અપસર્પન્તુ તે ભૂતા યે ભૂતા ભૂમિસંસ્થિતાઃ ।

યે ભૂતા વિદ્મન કર્તારસ્તે નશ્યન્તુ શિવાજ્ઞયા ॥૬૫॥

અપક્રામન્તુ ભૂતાનિ પિશાચાઃ સર્વતોદિશમ્ ।

સર્વેષામ વિરોધેન શાન્તિ કર્મ કરોમ્યહમ્ ॥૬૬॥

યદત્ર સંસ્થિતં ભૂતં સ્થાન માશ્રિત્ય સર્વતઃ ।

સ્થાનં ત્યક્ત્વા તુ તત્સર્વં યત્રસ્થં તત્ર ગચ્છતુ ॥૬૭॥

ભૂતાનિ રાક્ષસા વાપિ યેઽત્ર તિષ્ઠન્તિ કેચન ।

તે સર્વે ત્રિલયં યાન્તુ દેવયાગં કરોમ્યહમ્ ॥૬૮॥

નારાચ મુદ્રયા સર્વદિક્ષુ સર્વપાન્વિકીર્ય ચ્છોટિકયા તાલત્રયેણ ચાન્તરીક્ષાન્મૂ-
તાનુત્સાર્ય વામપાદેન ભૂમિત્રિવારં તાઢયિત્વા ભૌમાન્વિઘ્નાનુત્સારયેત્ । નેત્રોદકં સ્પર્શઃ ॥
વા દક્ષિણ કર્ણે જલેન સ્પર્શઃ ॥

આસન શુદ્ધિ કર્યા બાદ આસન ઉપર સ્વસ્થપણે બેસી ડાબા હાથમાં સરસવ
રાખી ઉપર જમણા હાથ ઢાકી અપસર્પન્તું એ મંત્રબોલી, હાથમાં રાખેલ સરસવને
અંત્રે હાથે સબ્ધ માર્ગે માથાની ચારે દિશાઓમાં વેરી દેવા પછી માથાની ચારે બાજુ
અપટીઓ વગાડીને તેમજ ત્રણ વખત તાલી પાડીને અંતરીક્ષમાં રહેલા ભૂતોને કાઢી
મૂકવાની ભાવના કરવી. તેમજ ડાબો પગ ત્રણ વખત પૃથ્વી ઉપર પછાડી પૃથ્વી
ઉપરના ભૂતોને કાઢી મૂકવાની ભાવના કરવી, પછી આંખે પાણી અટકાડવું અથવા
જમણા કાને પાણી અટકાડવું.

॥ ભૂમિ સ્વનન ॥

બુદ્ધિમાન સ્થપતિએ સ્નાન કરી સજ્જત વસ્ત્ર પહેરી આઠે દિશાઓમાં દીપ કરી
દિક્પાળ તથા પૃથ્વીને નમસ્કાર કરી, હથિયાર પૂજન કરી ચાંદીના કુદાલને તથા લોહના
કુદાલને ધારે મધુ તથા ઘૃત લગાડી પૂર્વાભિ મુખ રહીને મુહૂર્ત કરવું.

સુત્રધારો મહાપ્રાજ્ઞ શુક્લામ્બર ધરઃ શુચિઃ ।

કરે ગૃહીત્વા કુદાલં દ્રઢશ્ચૈકાગ્રમાનસઃ ॥૬૯॥

બુદ્ધિમાન સુત્રધારે સજ્જત વસ્ત્ર પહેરી હસ્તમાં કુદાલ લઈ દ્રઢઅને એકાગ્ર મનથી.

તૂરવાદિત્રિનિર્ધોષે મંજ્જલૈઃ શબ્દ સંકુલમ્ ।

પ્રહારં દાપયેત્તત્ર તત્કુક્ષૌ વન્દિકોણમે ॥૭૦॥

શરણાય આદિ વાદિત્રના ઘોષ મંગળ ગીત આદિ શબ્દોના નાદ વચ્ચે અગ્નિ ખુણે
બાલી કૃક્ષિમાં કોદાલનો પ્રહાર કરી ખાત કરવું.

ઉઘટ્યતે ચૈવ કુદાલે તતો રેણું નિરીક્ષયેત્ ।

ઉત્તરે તુ ભવેત્ક્ષેમં પશ્ચિમે પુત્રપૌત્રકમ્ ॥૭૧॥

પૂર્વે તયોત્તમં વિદ્યાદીશાને મોક્ષદાયકમ્ ।

ઇતરાસુ ચતુર્દિક્ષુ સર્વં દોષ સમુદ્ભવઃ ॥૭૨॥

કુદાલથી ખોદતાં રેણુ ઉઠે તેનું નિરીક્ષણ કરવું, ઉત્તર ક્ષેત્ર, પશ્ચિમ પુત્ર પૌત્રકારક,
પૂર્વ ઉત્તમ, ઈશાને મોક્ષ દાયક, આસિવાય બીજી સર્વ દિશામાં દોષ કારક બાજુવી.

પાષાણન્ત જલાન્ત વા વાલુકાન્ત દ્રઢભૂમિ ॥૭૩॥

પાષાણ, જલ, વાલુકા (રેતી) અથવા મળખુત દેઢ ભૂમિ સુધી ખોદવું. ભૂમિ ખોદી લીધા પછી શિલાન્યાસ કરવો.

કુટનોટ :

ક્ષિપ્ત્વા ચન્દ્રકલાઙ્ગુલીરધિભુવો દ્વામ્યામથાપિ ત્રિભિઃ ।

અષ્ટાવિધ યુગરામ-અઙ્ગુલમિતો રામાવિધ દ્વસ્તાન્તકમ્ ॥

તસ્યોર્ધ્વં ચ શતાર્ધકે ચ મુનિર્ભિર્વૃદ્ધ્યાઙ્ગુલી ષોડશ ।

પાદં માનમિદં વૃવન્તિ મુનયઃ શૂન્યં દ્વય ચાષ્ટભિઃ ॥

ભૂમિ ખનન-એક હાથના પ્રાસાદને સોળ અંગુલ ઉડી જમીન ખોદવી. જે ગળે બત્રીશ અંગુલ, ત્રણ ગળે અડતાલીશ અંગુલ અર્થાત્ જે ગળ, ચાર ગળ ને ચોસડ અંગુલ, ચાર ગળથી પચાસ ગળ સુધી પ્રત્યેક ગળે સોળ સોળ અંગુલ વૃદ્ધિ કરવાથી આઠસો અંગુલ અર્થાત્ તેત્રીશ ગળ આઠ અંગુલ પાયા ખનન પ્રમાણ મુનિજનોએ કહેલું છે.

યથેવં શિથિલા મહી ચ તદર્ધ પૂર્તિ સ્તતઃ સ્થા શિલા ।

દીર્ઘપાણિ વસુ પ્રયુક્તમપિ તચ્છુદ્ધાર્ય સંયુક્તકમ્ ॥

શુદ્રાયામત પથં શિલ્પ રચને કાર્યા તથા પુષ્પિકા ।

પ્રાયઃ શર્કરિકાસ્ય આલયવિધો વ્યાચષ્ટ વિદ્યાનિધિઃ ॥

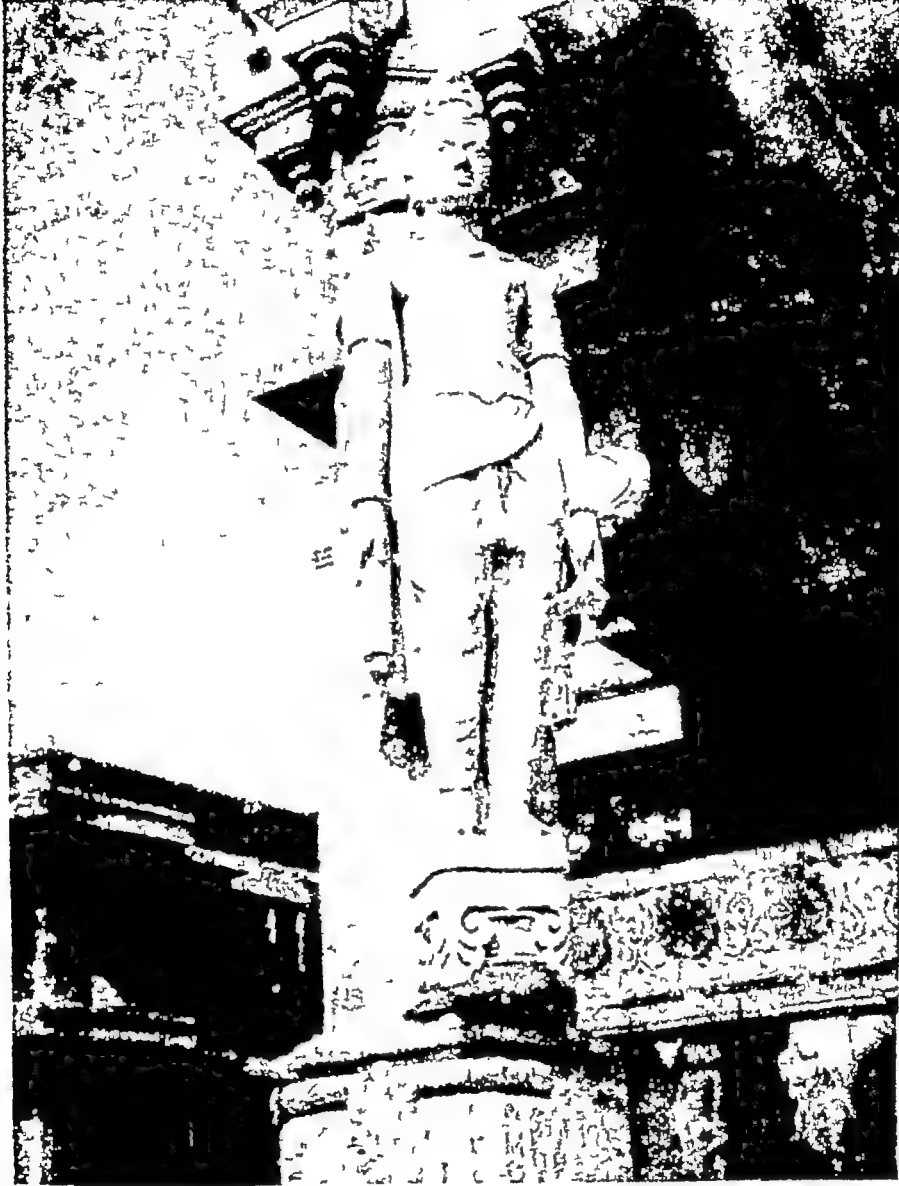
જે ભૂમિ ગિથિલ-નરમ હોય અને શુદ્ધપણેથી હોય તો બ્યાશી અંગુલની ઉંડાઈ સુધી ખોદવું. નીચે શર્કરા પથ્થરની કાંકરીનાં થગે નાખી પાથે પુરવો તે ઉપર ખુર શિલા મુકવી એ રીતે શિલ્પ રચનાના વિષયમાં લવન નિર્માણનો પ્રારંભ કરવો તેવું વિદ્યાનિધિએ કહેલું છે.

—પ્રાસાદ તિલક સૂત્રધાર વિરપાળ પ્રણિત.

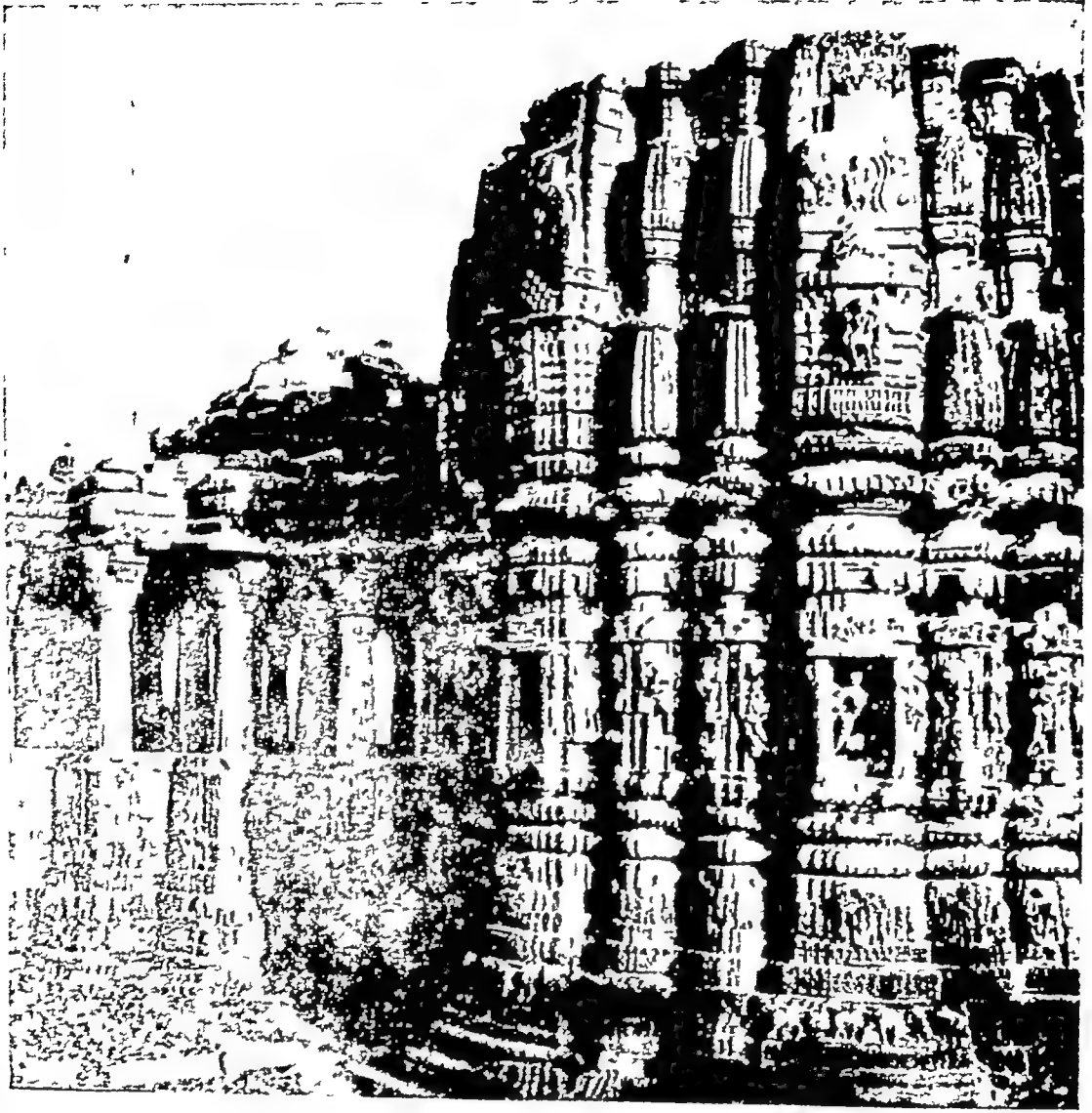
પ્રશસ્તિ

इति श्री विश्वकर्मा वास्तु कला चिंतन द्वय विद्या गुण कीर्ति प्रकाश शिल्प स्मृति वास्तु विद्यायाम् शिल्पाचार्य नंदलाल चुनीलाल सोमपुरा संगृहीते वास्तुपूजन गृहारंभ मुहूर्त नाम्नो पंचमोऽध्यायः संपूर्ण.

શ્રી ચેમ્બુર જૈન દેરાસર છડીદાર

[એન. સી. સોમપુરા]

शिल्प गौरव-गलतेश्वर

॥ शिलान्यास षष्ठमोऽध्यायः ॥

॥ शिला नामानि ॥

नंदा भद्रा जयारिक्ता चाजिता वापराजिता ।

शुक्ला सौभागिनी चैव धरणी नवमी शिला ॥७४॥

१ नंदा, २ भद्रा, ३ जया, ४ रिक्ता, ५ अजिता, ६ अपराजिता, ७ शुक्ला, ८ सौभागिनी, ९ धरणी. એ નવ-શિલાના નામ જાણવા.

॥ क्षीरार्णव ॥

नन्दा भद्रा जया पूर्णा विजया पञ्चमी शिला ।

मंगला व्यजिताऽपराजिता च धरणी भवा ॥७५॥

१ नंदा, २ भद्रा, ३ जया, ४ पूर्णा, ५ विजया, ६ मंगला, ७ अजिता, ८ अपराजिता, ९ धरणी.

॥ अपराजित ॥

१ नंदा, २. भद्रा, ३ जया, ४ पूर्णा, ५ अजिता, ६ अपराजिता, ७ विजया, ८ मंगला, ९ धरणी.

॥ अग्निपुराण ॥

॥ कूर्म शिला प्रमाण ॥

श्री विश्वकर्मा उवाच—

एक हस्ते तु प्रासादे शिला वेदाङ्गुला भवेत् ।

द्वयंगुला भवेद् वृद्धि यावत्दश हस्तकं ॥७६॥

दशोर्ध्वं विंशपर्यन्तं हस्ते हस्तेक मंगुलं ।

अर्धोर्गुलं भवेद् वृद्धि र्यावत्हस्त शतार्द्धकं ॥७७॥

॥ क्षीरार्णव ॥

વિશ્વકર્મા નારદજીને કહે છે કે પ્રાસાદની કૂર્મ શિલાનું માન કહું છું, એક હસ્તના પ્રાસાદને ચાર આંગળની કૂર્મ શિલા કરવી, જે થી દસ હસ્ત સુધી પ્રત્યેક હસ્તે બળે આંગળની વૃદ્ધિ કરવી, અગિઆરથી વીશ હસ્ત પર્યંત એકેક આંગળની વૃદ્ધિ કરવી અને એકવીશથી પચાસ હસ્તના પ્રાસાદને અર્ધ આંગળ વૃદ્ધિ કરવી.

तृतीयांश कृते पिंड स्तदोर्ध्वक्षोभमामकं ।

पूष्यरम्य यदाकारं शिला मध्ये मलंकृतम् ॥७८॥

લહેરં ચ મચ્છ મંડૂકં મકરૈ ગ્રાસ મૈવ ચ ।

શંખ સર્પ ઘટ યુક્તં શિલા મધ્યે મલં કૃતમ્ ॥૭૯॥

॥ ક્ષોરાર્ણવ ॥

ઉપર કહેલ માનથી સમયોરસ કરવી અને ત્રીજે ભાગે બાંધી કરવી, તેના ઉપરના ભાગમાં યુષ્પના આકારે રમ્ય એવી આકૃતિ નવ ખાના પાડી અલકૃત કોતરવી, તે નવ ખાનામાં ૧ જળની લહેર, ૨ માછલી, ૩ દેડકો, ૪ મગર, ૫ ગ્રાસ, ૬ શંખ ૭ સર્પ ૮ કુલ. ૯ દૂર્મ.

॥ કૂર્મશિલા પ્રમાણ ॥

एक हस्ते तु प्रासादे शिला वेदाङ्गुला भवेत् ।

पङ्गुलाद्वિहस्ते च त्रिहस्ते ग्रहाङ्गुला ॥૮૦॥

चतुर्हस्ते च प्रासादे शिला स्याद् द्वादशाङ्गुला ।

तृतीयांशोदयः कार्यो हस्तादौ च युगान्तत् ॥૮૧॥

ततः परेऽष्टहस्तान्तं वृद्धिरुयङ्गुलतो भवेत् ।

पुनर्द्वયङ्ગુલतो વૃદ્ધિ પચ્ચાશ્વદસ્તકાવધિ ॥૮૨॥

॥ અપરાજિત પૃચ્છા ॥

એક હસ્તના પ્રાસાદને શિલા ચાર આંગળની કરવી, બે હસ્તને છ આંગળ, ત્રણ હસ્તને નવ આંગળ, ચાર હસ્તના પ્રાસાદને બાર આંગળ શિલા કરવી. ચાર હસ્ત સુધી ત્રીજે ભાગે બાંધી કરવી, પાંચથી આઠ હસ્ત સુધી અકેક આંગળ વૃદ્ધિ કરવી અને પછી પચાસ હસ્ત સુધી અર્ધા આંગળ વૃદ્ધિ કરવી.

शैलजे शैलजा कार्या ऐष्टिके चेष्टीकामयी ॥૮૩॥

પાષાણના પ્રાસાદને પાષાણની અને ઇંટના પ્રાસાદને ઇંટની શિલા કરવી.

॥ અષ્ટ શિલા ॥

नन्दा भद्रा जया पूर्णा विजया पञ्चमी शिला ।

મજ્જલા વ્યજિતાઽપરાજિતા ચ ધરણી મવા ॥૮૪॥

शिला निवेशयेत्पूर्वं पश्चात्पीठनिबन्धनम् ।

જજ્ઞાયા શિલ્પરે ચૈવ વેદિકા કલશાન્તરે ॥૮૫॥

શિલોપરિ સમસ્તં તચ્છિલાધશ્ચોપ પીઠકમ્ ।

इति युक्ति विधातव्या शिलानां शुभ लक्षणा ॥૮૬॥

નંદા, ભદ્રા, જ્યા, પૂર્ણા, વિજ્યા, પંચમી શિલા, મંગલા, અજિતા, અપરાજિતા ધરણી આ શિલા પૂર્વ, પશ્ચિમ, આદિ દિશાઓમાં પાયા નીચે મૂકવી તેના ઉપર જંઘા શિખર વેદિ અને કલશ અંત સુધી શિલા ઉપર અને પીઠ બંધન ઉપર સમસ્ત પ્રાસાદની રચના થશે. માટે શુક્તિ અને વિધિએ કરી શિલા સ્થાપન કરવું એ શુભ લક્ષણ છે.

अथा खाते सम्पटेषु निधि कुम्भांश्च योजयेत् ।

पद्मश्चाथ महापद्मः शङ्खो मकर कच्छपौ ॥८७॥

કુટનોટ :

પ્રાચીન હસ્ત લિખીત ગ્રંથ પ્રમાણે અષ્ટ શિલા, ફૂર્મ શિલા માન.

પ્રાસાદ ગજ ફૂર્મ શિલા અંગુલ

૧	”	”	૪”
૨	”	”	૬
૩	”	”	૮
૪	”	”	૧૦
૫	”	”	૧૨

ગજ ૬ થી ૧૦ ગજ સુધી આંગુલ બે ની વૃદ્ધિ કરવી. ગજ ૧૧ થી ૨૦ ગજ સુધી અંગુલએક વૃદ્ધિ, ગજ ૨૧ થી ૫૦ ગજ સુધી અંગુલ અર્ધાની વૃદ્ધિ કરવી.

અષ્ટ શિલાઓ પ્રમાણ

નંદા, ભદ્રા, જ્યા, રિક્તા, અજિતા, અપરાજિતા, શુક્લા, સૌભાગ્યની

પ્રાસાદ ગજ.	શિલા.	લં.	પ.	જા.
૧	”	૪	૨	૧
૨	”	૬	૩	૧ ^૩ / _૪
૩	”	૮	૪	૨
૪	”	૧૦	૫	૨ ^૩ / _૪
૫	”	૧૨	૬	૩

ગજ ૬ થી ગજ ૧૦ બે અંગુલ વૃદ્ધિ અર્ધલાગે પહોળી અને ચોથે લાગે જાડી કરવી.

ગજ ૧૧ થી ૨૦ સુધી એકેક અંગુલ વૃદ્ધિ કરવી. અર્ધ લાગે પહોળી. ચોથે લાગે જાડી.

ગજ ૨૧ થી ૫૦ સુધી ૦૧ અંગુલ વૃદ્ધિ અર્ધ પહોળી ચોથે લાગે જાડી કરવી શિલાઓમાં દિક્ષાળના આયુધો કરવાં તે શિલા જાડાઈના અર્ધ ખોદવા.

૧ પૂર્વ—વજ્ર, પીળું વસ્ત્ર,

૨ અગ્નિ—શક્તિ, લાલ વસ્ત્ર,

૩ દક્ષિણ—દંડ, કાળું વસ્ત્ર,

૪ નૈરત્ય—ખડગ, વાદળી વસ્ત્ર,

૫ પશ્ચિમ,—પાશ ગુલાબી રંગ.

૬ વાયવ્ય—અંકુશ સફેદ.

૭ ઉત્તર—ગદા, લીલું.

૮ ધશાન—ત્રિશુલ, કાંજી રંગ (સફેદ).

મુકુન્દ કુન્દ નીલાશ્વ સર્વશ્ચ નિધયો નવ ।

સુભદ્રશ્ચ વિભદ્રશ્ચ સુનન્દઃ પુષ્પદન્તકઃ ॥૮૮॥

જયોડય વિજયશ્ચૈવં કુમ્ભઃ પૂર્ણમ્તથોત્તમ્ ।

દત્તેવં નવકુમ્ભાશ્ચ નિયોજ્યા સ્તત્ર વૈક્રમાન્ ॥૮૯॥

ભૂમિમાં જોડી નવ નિધિ કુલો સંપુટ સહિત સ્થાપવા. ૧ પદ્મ ૨ મહાપદ્મ, ૩ શખ, ૪ મકર, ૫ કચ્છપ. ૬ મુકુન્દ, ૭ કુન્દ, ૮ નીલ. ૯ ખર્વ અને નવ કુલો ૧ સુભદ્ર, ૨ વિભદ્ર, ૩ સુનન્દ, ૪ પુષ્પદન્ત, ૫ જય. ૬ વિજય. ૭ કુલ. ૮ પૂર્ણ, ૯ ઉત્તમ આ નવ કુલો યોજના પ્રવૃક્ત કર્માત સ્થાપવા.

॥ પ્રાસાદ માને કૂર્મ ॥

અર્ધાઙ્ગુલો ભવેત્કૂર્મ એક હસ્ત સુરાલયે ।

અર્ધાઙ્ગુલા તતો વૃદ્ધિઃ કાર્વા તિથિકરાવધિ ॥૯૦॥

એકત્રિંશત્કરાન્તઃ તદર્ધા વૃદ્ધિરિપ્યતે ।

તતોડર્ધાપિ શતાર્ધાન્તં કુર્યાદઙ્ગુલ માનતઃ ॥૯૧॥

એક હસ્તના પ્રાસાદને (સુવર્ણ તથા રોપ્યના) કૂર્મ અર્ધા આંગળનો કરવો. પછી દરેક ગળે પદ્મ હસ્ત સુધી અર્ધા આંગળ વૃદ્ધિ કરવી. સોળથી એકત્રીશ હસ્ત સુધી તેનાથી અર્ધા એટલે પા પા આંગળ વૃદ્ધિ કરવી અને બત્રીશથી પચાસ હસ્ત સુધી તેનાથી અર્ધા એટલે એકેક દોરાની પ્રત્યેકહસ્તે વૃદ્ધિ કરવી.

ચતુર્થાંશાધિકો જ્યેષ્ઠઃ કનિષ્ઠો હીન યોગતઃ ।

સુવર્ણ રુપ્યજો વાપિ સ્નાપ્યઃ પશ્ચામૃતેન વૈ ॥૯૨॥

કૂર્મના કહેલ પ્રમાણથી ચોથે ભાગે અધિક કરવાથી. જ્યેષ્ઠ અને ચોથા ભાગે ન્યૂન કરવાથી કનિષ્ઠ માનનો કૂર્મ બાણવો. સુવર્ણ તથા રોપ્યના કૂર્મને પશ્ચામૃત સ્નાન કરાવી સ્થાપન કરવો.

॥ શિલામાન કૂર્મ ॥

મધ્યે કૂર્મશ્ચ દાતવ્યો રત્નાલક્ષ્મર મંયુતઃ ।

હેમરુપ્યમયઃ કાર્યો દઢરુપ મયો ભવેત્ ॥૯૩॥

શિલાયાઃ પશ્ચમાંશેન કર્તવ્યં કૂર્મ ઉત્તમઃ ।

સર્વાલક્ષ્મરસંયુક્તો દિવ્ય પૂજાસુ પૂજિતઃ ॥૯૪॥

વસ્ત્ર વૈટર્ય સંયુક્ત ઇન્દ્ર નીલ સમન્વિતઃ ।

પુષ્પ રાગેશ્વ ગૌમેદૈઃ પ્રવાલેઃ પરિવેષ્ટિતઃ ॥૯૫॥

જાતન કરેલ ભૂમિના મધ્ય ભાગે રત્નો અને અલંકારોથી વિભૂષિત કરી, નવમી ધરણી નામે કૂર્મશિલા સ્થાપવી, કૂર્મ સોના અથવા રૂપાનો કરવો અને તે નક્ષર ધાતુનો હોવો જોઈએ પતરાનો નહિ (દહે રૂપાળો). કૂર્મ શિલાના પાંચમા અંશે વચલા કોઠામા ઉત્તમ કૂર્મ સ્વરૂપ કરવું તથા સર્વ પ્રકારના અલંકારોથી શણગારી દિવ્ય પૂજની સામગ્રીથી સારી રીતે તે પૂજ કરી અને વસ્ત્રો તેમજ વૈટર્ય, ઇન્દ્રનીલ, પુષ્પરાગ અને ગૌમેદ વગેરે રત્નો તથા પ્રવાલોથી આચ્છાદિત કરવો.

॥ અષ્ટ શિલા પ્રમાણ ॥

एक हस्ते च प्रासादं शिला सप्ताङ्गुला भवेत् ।

ततः पञ्चकरं यावद् वृद्धि कार्या च दयङ्गुला ॥૯૬॥

पञ्चोर्ध्व दशपर्यन्तं વૃદ્ધિરેકાઢુગુલા સ્મૃતા ।

દશોર્ધ્વ વિંશપર્યન્તં પાદોનાવૃદ્ધિરઢુગુલા ॥૯૭॥

વિંશોર્ધ્વશ્ચ શતાધર્ધાન્તં વૃદ્ધિરર્ધાઢુગુલા કરે ।

ચતુરસ્ત્રા સમા કાર્યા સ્થૂલા વૈ ચતુરંશત ॥૯૮॥

એક હસ્તના પ્રાસાદને સાત આંગળ શિલા કરવી, અને પછી જેથી પાંચ હસ્ત સુધી જે આંગળ વૃદ્ધિ છ થી દશ હસ્ત સુધી એક આંગળની વૃદ્ધિ અગિઆરથી વીશ હસ્ત સુધી પોણા આંગળ અને ચોવીશથી પચાગ ગજ સુધી અર્ધા આંગળ વૃદ્ધિ કરવી. શિલા માન પ્રમાણે સમચોરસ કરવી અને તેના ચોથા ભાગે જાડી કરવી.

॥ શિલા સ્વરૂપ ॥

शिलाः कृत्वा प्रमाणेन शिलानामुपरि ततः ।

अग्रिकोणात् समारम्भ्य स्वरूपाणि प्रकल्पयेत् ॥૯૯॥

शक्तिं दण्डं तथा खड्गं पाशाङ्कुश गदा स्तथा ।

त्रिशूलं वज्रकञ्चैव आयुधानि प्रकल्पयेत् ॥૧૦૦॥

रक्तं श्याम तथा नीलं पाणुरं श्वेतवर्णकम् ।

हरितं शुक्ल पीते च वस्त्राणि परिदापयेत् ॥૧૦૧॥

પ્રાસાદના માનથી શિલાઓ તૈયાર કરી પછી અગ્નિકોણથી આરંભી શિલાઓ ઉપર નીચે પ્રમાણે સ્વરૂપો કરવા. અગ્નિ કોણની શિલામાં શક્તિ, દક્ષિણ દિશાની શિલામાં

દંડ, નૈઋત્યકોણની દિશામાં ખડગ, પશ્ચિમની દિશામાં પાશ, વાયવ્યકોણની શિલામાં અંકુશ, ઉત્તર દિશાની શિલામાં ગદા, ઈશાન કોણની શિલામાં ત્રિશૂલ અને પૂર્વ દિશાની શિલામાં વજ્ર, આ પ્રમાણે આયુધો કરવા અને ઉપરના ક્રમે શિલાઓને રાતુ, કાળ, આસમાની, પાંદુરંગ, ઘોળ, લીલુ, સફેદ, પીળું એવા વસ્ત્રો ઓઢાડવા.

॥ શિલા સંપુટ ॥

શિલોર્ધ્વેષુ ન દાતવ્યા દ્વયકા વૈ કદાચન ।

अनेन विधिना चैव सर्वं पापक्षयो भवेत् ॥૧૦૨॥

શિલાઓ ઘટો મૂકી કદાપી ચણવું નહિ, પરંતુ ચારે બાજુ એથી સંપુટરૂપે ચણી ઉપર શિલા મૂકવી અંદર ખુલ્લી રાખવી અને ધરણી કૂર્મ શિલાની વચ્ચેથી નાલિનાલ દેવ મૂર્તિના સિંહાસન સુધી લેવો આ વિધિ કરવાથી સમસ્ત પાપોનો ક્ષય થાય છે.

॥ અષ્ટશિલા પ્રમાણ બૃહદ્ શિલ્પ શાસ્ત્ર ॥

એક ગજ શિલા આંગળ સાત, એથી પાંચગજ સુધી આંગળ બે વધારવા, છથી દશ ગજ સુધી આંગળ એક વધારવો, અગિયારથી પચાસ ગજ સુધી આંગળ અર્ધા આંગળ વૃદ્ધિ કરવી, લગભગ માનથી અર્ધામાને પહોળી કરવી અને પહોળાયતા અર્ધામાને બંડી કરવી.

॥ મધ્ય ધરણી શિલાનું વસ્ત્ર ॥

ધરણી કૂર્મ શિલાનું પીળા રંગનું વસ્ત્ર ઓઢાડવું.

वाराः—आदित्य भौम वजास्तु सर्वे वाराः शुभावहाः

॥ ભાગ ૧ બૃહદ શિલ્પશાસ્ત્ર પૃ. ૯૮ ॥

॥ શિલા ન્યાસ નક્ષત્ર ॥

शिलान्यासस्तु रोहिण्या श्रवणे हस्त पुष्पयोः ।

मृगशिर्ये च रेवत्या—मृतरात्रितये शुभ ॥૧૦૩॥

॥ પ્રાસાદ મંદન ॥

રોહિણી, શ્રવણ, હસ્ત, પુષ્ય, મૃગશિર્ષ, રેવતી, ઉત્તરા ફાલ્ગુન, ઉત્તરાષાઢા અને ઉત્તરા ભાદ્રપદ આ નક્ષત્રોમાં શિલાન્યાસ શુભ છે

शिलान्यासः प्रकर्तव्यो गृहाणां श्रवणे मृगे ।

पौष्णे हस्ते च रोहिण्यां पुष्याश्चनि न्युत्तरात्रये ॥૧૦૪॥

॥ વાલ્મીકી જ્યોતિષ ॥ મુહૂર્ત માર્તંડ ॥

શ્રવણ, મૃગશીર્ષ, રેવતી, હસ્ત રોહિણી, પુષ્ય, અશ્વિની તથા ત્રણ ઉત્તરા એ નક્ષત્રોમાં શિલા ન્યાસ કરવો.

॥ શિલાન્યાસઃ પ્રકર્તવ્યો ॥

ઉત્તરેપિ ચ રોહિણ્યાં પુષ્યે મૈત્રે કાર્દવ્યે ।

ધનિષ્ઠા દ્વિતયે પૌષ્ણે ગૃહારંભ પ્રશસ્યતે ॥૧૦૫॥

॥ વાસ્તુરત્નાકર ॥

શિલાન્યાસમાં, ત્રણ ઉત્તરા, રોહિણી, પુષ્ય, અનુરાધા, હસ્ત, ચિત્રા, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, અને રેવતી આ ૧૧ નક્ષત્રો ગૃહારંભે પ્રશસ્ત છે.

અશ્વિની રોહિણી મૂલમુત્તરાત્રય મૈંદવમ્ ।

સ્વાતી હસ્તોઽનુરાધા ચ ગૃહારંભે પ્રશસ્યતે ॥૧૦૬॥

॥ વાસ્તુપ્રતિષ્ઠાકલ્પ ॥

અશ્વિની, રોહિણી, મૂલ. ત્રણ ઉત્તરા, સ્વાતી, હસ્ત, અનુરાધા એ નક્ષત્રો ગૃહારંભે પ્રશસનિય છે.

ઉત્તરાત્રય રોહિણ્ય આર્દ્રા ચૈવ પુનર્વસુ ।

પુષ્યાનુરાધા શ્રવણં મૃગસ્વાત્યો ચ હસ્તકમ્ ॥૧૦૭॥

મૂલં ચ નક્ષત્રાણિ હિ ગૃહે વિષ્ટિ વિવર્જતમ્ ।

એતપ્રોક્તં પ્રતિષ્ઠાદૌ દેવાનાં દેવ વેશ્મનામ્ ॥૧૦૮॥

॥ અપરાજિતપુચ્છા ॥

ત્રણ ઉત્તરા, રોહિણી, આર્દ્રા, પુનર્વસુ, પુષ્ય, અનુરાધા, શ્રવણ, મૃગશીર્ષા, સ્વાતી, હસ્ત, મૂલ એ નક્ષત્રો ગૃહ અને દેવપ્રાસાદોમાં શિલા આદિ પ્રતિષ્ઠામાં શુભ છે, વિષ્ટિયોગ તજવો.

॥ ગૃહારંભે વૃષભ ચક્ર ॥

આરંભે વૃષભ ચક્ર સ્તંભે જ્ઞેયં તુ કૂર્મકમ્ ।

પ્રવેશે કલશં ચક્ર વાસ્તુ ચક્રં બુધૈ સ્મૃતમ્ ॥૧૦૯॥

॥ મુહૂર્તમાર્તણ્ડ ૪૮ ૩ । ૩ ॥

ગૃહારંભમાં વૃષભ ચક્ર, સ્તંભ બેસારવામાં કૂર્મ ચક્ર અને પ્રવેશમાં કલશ ચક્ર એમ ત્રણ પ્રકારે વાસ્તુચક્ર બેવાનું વિદ્વાનોએ કહેલ છે.

॥ વૃષ વાસ્તુ ચક્ર ॥

મેઘાદ્યારંભેર્જ્ઞ ભાદ્રતસશીર્ષે રામૈ ૩ દર્દિહો વેદ ૪ મૈ સ્વપાદે શૂન્યં વેદૈઃ ।

૪ વૃષ્ટપાદે સ્થિસ્ત્વં રામૈઃ ૩ પળ્લેશ્રીયુગૈ ૪ દક્ષ કુક્ષૌ ॥૧૧૦॥

લામો રામૈઃ ૩ પુચ્છગૈઃ સ્વામીનાગો વેદૈ નૈષ્ઠ્યં વામકુક્ષૌ મુખસ્થૈઃ ।

રામૈઃ પીઠા સંતતં ચાર્ક ધિષ્ણ્યાદશ્ચ ૭ રુદ્રે ૧૧ દિગ્મિ ૧૦ રુક્ત હસત્સત્ ॥૧૧૧॥

જે નક્ષત્ર પર સૂર્ય હોય તે નક્ષત્રથી દિવસના નક્ષત્ર મુખી ગણીને ૩ નક્ષત્રો વૃષના મસ્તકમાં સ્થાપવા તે નક્ષત્રમાં ગૃહારંભ કરવાથી ગૃહ અગ્નિથી બળી જાય. ૪ નક્ષત્રો આગલા પગમાં તે શૂન્ય કરનાર છે. ૪ નક્ષત્રો પાછલા પગમાં તે સ્થિરતા કરનાર છે. ૩ નક્ષત્રો પીઠમાં મૂકવા લક્ષ્મી આપનાર ૪ નક્ષત્રો જમણી કુક્ષિમાં તે લાભ આપનાર ૩ નક્ષત્રો પુચ્છમાં મૂકવાં તે સ્વામીનો નાશ કરે. ૪ નક્ષત્રો ડાબી કુક્ષિમાં તે દરિદ્રતા આપે. ૩ નક્ષત્રો મુખમાં મૂકવા તે પીડા કરે.

રવિભાત્સપ્ત નેષ્ઠાનિ શુભાન્યેકાદશાષ્ટમાત્ ।

દશ શેષાણ્ય નિષ્ઠાનિ સામિજિદ્વૃષવાસ્તુનિ ॥૧૧૨॥

જે નક્ષત્ર પર સૂર્ય હોય તે નક્ષત્રથી ૭ નક્ષત્ર અશુભ, ૧૧ શુભ અને અસિદ્ધિત સંહિત ૧૦ નક્ષત્રો અશુભ ફલ આપે છે.

॥ કાર્ય કૃત ॥

આચાર્ય સુત્રધારેશ્ચ યજમાનૈશ્ચ સંયુતઃ ।

ત્રયશ્ચ સાધકૈશ્ચૈવ કર્મકારાદિ સંયુતા ॥૧૧૩॥

આચાર્ય સુત્રધાર અને યજમાન એ ત્રણે સંયુક્ત કાર્યના સાધક છે.

આચાર્ય સ્વયં બ્રહ્મા શિલ્પી ચૈવ જનાર્દનઃ ।

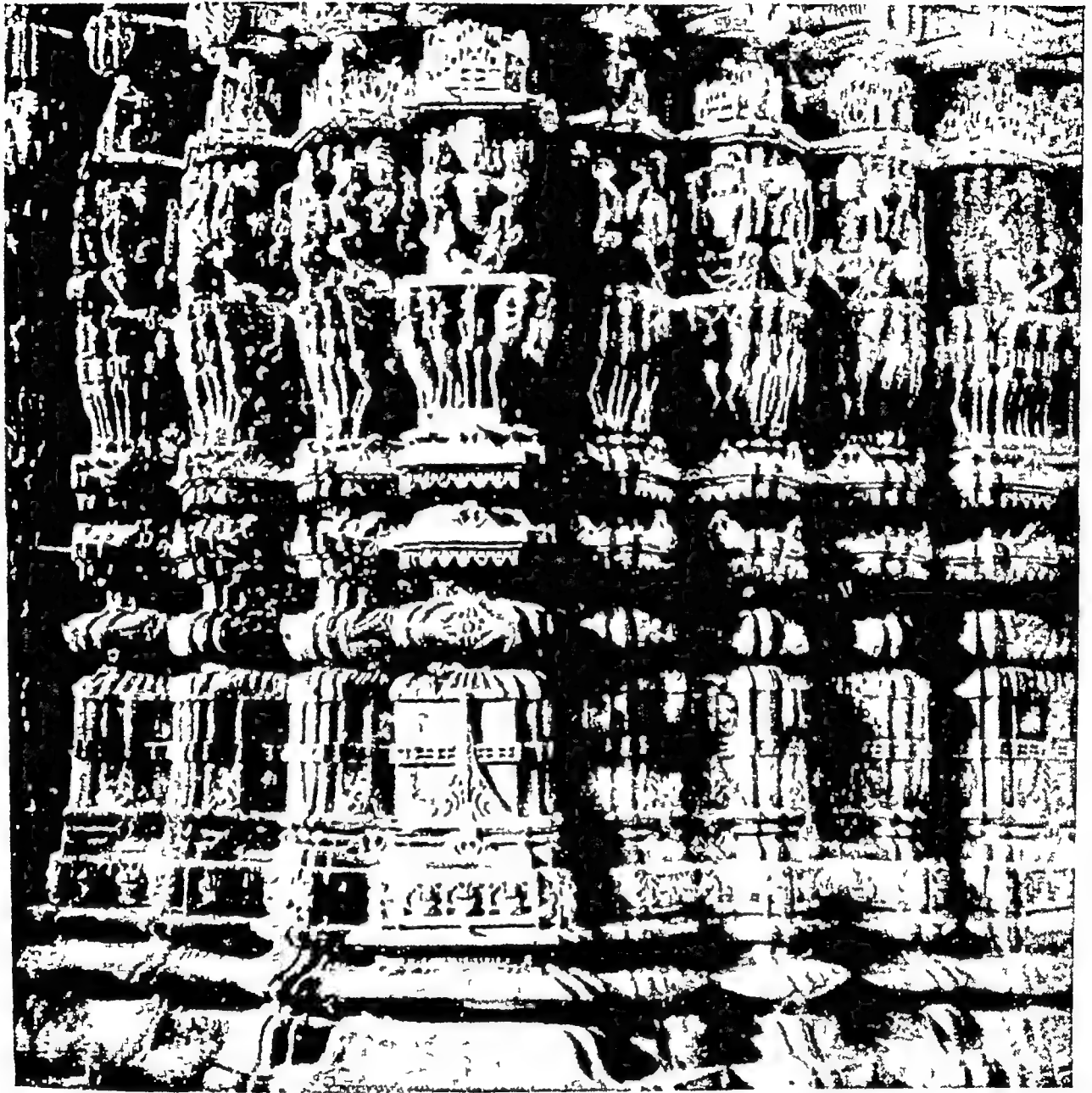
યજમાનસ્તુ શક્રઃ સ્યાત્ ત્રિભિઃ કર્મ પ્રવર્તતે ॥૧૧૪॥

આચાર્ય પોતે બ્રહ્મા છે, શિલ્પી વિષ્ણુ છે અને યજમાન ઇન્દ્ર છે એ ત્રણે કાર્યને પ્રવર્ત કરનાર છે.

एक हस्ते तु कल्याणं द्विहस्ते मृत्युरेव च ।

गृह देवैक शिल्पिनं भाषितं विश्वकर्मणा ॥૧૧૫॥

એક હસ્તે થયેલ કાર્ય કલ્યાણકારી થાય છે. બે હસ્તે થયેલ કાર્યમાં મૃત્યુનો સંભવ છે માટે ગૃહ પ્રાસાદ આદિ કાર્યો એક જ શિલ્પીના હસ્તે કરાવવાં એવું વિશ્વકર્માએ કહેલ છે.

સૂર્યમંદિર મંડોવર દર્શન-રાણકપુર

શ્રી ચેમ્બુર જૈન દેરાસર દેવકુલિકા

[જેન સી. સોમયુરા]

કાષ્ઠે મૃદિષ્ઠકે ચૈવ પાષાણે ધાતુ રત્નજે ।

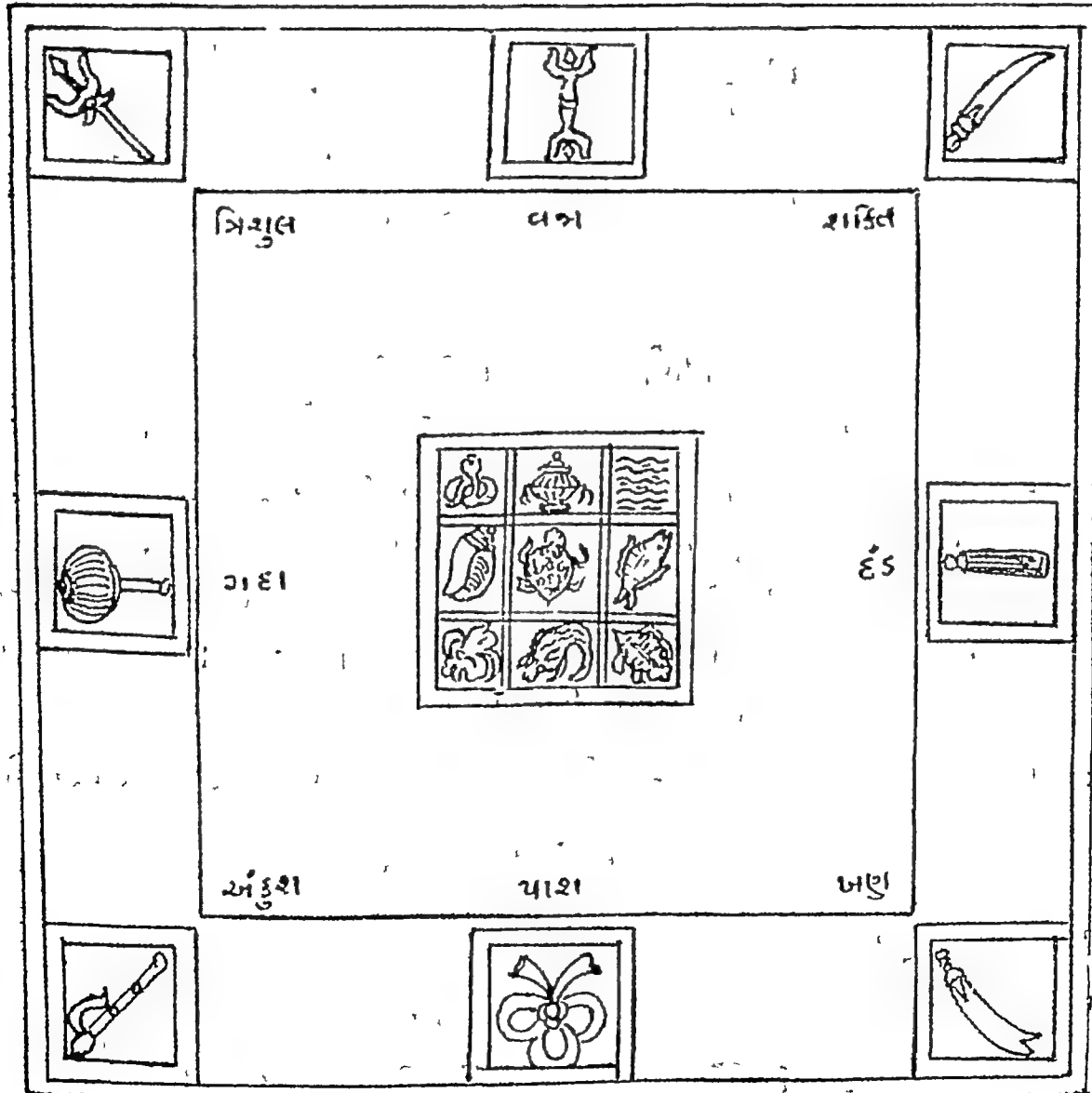
ઉત્તરોત્તર દ્રવં દ્રવ્યં લૌહકર્મ વિવર્જયેત્ ॥૧૧૬॥

લાકડું, ઇંટો, પથ્થર. ધાતુ. રત્ન, આ દ્રવ્યો એક બીજાથી દ્રઢ ઉત્તમોત્તમ છે પણ લોહ કર્મ કરવું નહિ.

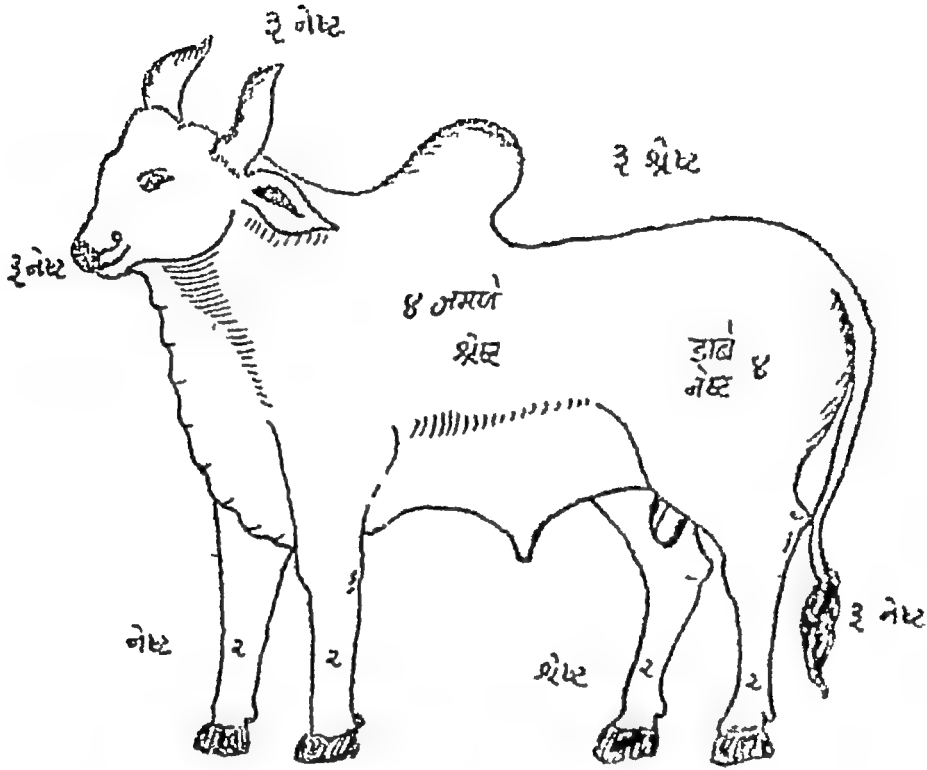
ઉત્તમોત્તમધાત્વાદિ પાષાણેષ્ટિકકાષ્ઠકમ્ ।

શ્રેષ્ઠમધ્યાધમં દ્રવ્યં લૌહં ચૈવાધમાધમમ્ ॥૧૧૭॥

ધાતુ અને રત્ન આ દ્રવ્ય ઉત્તમોત્તમ છે. પાષાણુ ઇંટ અને લાકડું; એ ત્રણ દ્રવ્યો અનુક્રમે શ્રેષ્ઠ, મધ્યમ અને અધમ છે પરંતુ લોહુ આ દ્રવ્ય તો અધમાધમ છે એટલે અત્યંત હીન દ્રવ્ય છે.

વૃષચક્ર

સ્થપતિઃ સૂત્રગ્રાહી તક્ષક વર્ધાકઃ ક્રમશઃ ।

સ્વોચિત કર્મણિ દક્ષા ગ્રાહ્યાન્તે કારવશ્રતુર્ધેતિ ॥૧૧૮॥

સ્થપતિ, સૂત્રગ્રાહી, તક્ષક અને વર્ધાકી ક્રમે આ શિલ્પકારો પોતાના કાર્યમાં દક્ષ હોવા જોઈએ, શિલ્પ કર્મ કરનાર વ્યક્તિઓના વર્ગીકરણ છે, કશ્યપ, લૃગુ અને મય એ મહર્ષિઓએ જુદી જુદી રીતે નામાભિધાન કહેલ છે, કશ્યપ સંહિતા, શિલ્પસ, દૈવજ, વિધિત, પૌર, નૃકર, લૃગુ સંહિતા સૂત્રધાર, ગણિતસ, પુરાણસ, કાફ, કર્મકૃત, મયમત સંહિતા, સ્થપતિ, સૂત્રગ્રાહી, તક્ષક, વર્ધાક, કર્મી,

વર્તમાન મત.

—એન્જિનિયર, આસીસ્ટન્ટ, ફેરમેન, આર્ટીશન-લેઅર.

॥ વિશ્વકર્મન્ ॥

મત્સ્ય પુરાણ—

પ્રાસાદ ભવનાદિનાં નિવેશંવિસ્તરાદ્વદ ।

કુર્યાત્ કેન વિધાનેન કથં વાસ્તુરુદાહતઃ ॥૧૧૯॥

પ્રાસાદ અને ભવન આદિ-કરવાનો વિધાન વિસ્તારથી કહું છું.

॥ વાસ્તુ કર્મ ॥

સૂત્ર ઉવાચ—

મૃગુરત્રિ વસિષ્ઠશ્ચ વિશ્વકર્મામય સ્તથા ।

નારદો નગર્જિશ્ચૈવ વિશાલાક્ષઃ પુરન્દર ॥૧૨૦॥

બ્રહ્મા કુમારો નન્દીશઃ શૌનકો ગર્ગ એવ ચ ।

વાસ્તુદેવઽનિરુદ્ધશ્ચ તથા શુક્ર વૃહસ્પતિ ॥૧૨૧॥

અષ્ટાદશૈ તે વિખ્યાતા વાસ્તુ શાસ્ત્રોપદેશકાઃ ।

સંક્ષેપેણોપદિર્ઘેતુ મનવે મત્સ્યરુપિણા ॥૧૨૨॥

૧ ભૃગુ, ૨ અત્રિ, ૩ વસિષ્ઠ, ૪ વિશ્વકર્મા, ૫ મય, ૬ નારદ, ૭ નગ્નજિત, ૮ વિશાલાક્ષ, ૯ પુરન્દર, ૧૦ બ્રહ્મા, ૧૧ સનતકુમારો, ૧૨ નન્દીશ, ૧૩ શૌભકો, ૧૪ ગર્ગ, ૧૫ વાસ્તુદેવ, ૧૬ અનિરુદ્ધ, ૧૭ શુક, ૧૮ વૃહસ્પતિ, મત્સ્યભગવાને મનુ ને સંક્ષિપ્તમાં કહેલ છે.

॥ ગૃહ શિલા સ્થાપન વિધિ ॥

શિલા સ્થાપન કરતાં સિદ્ધિ-બુદ્ધિ-સહિત ગણપતી પૂજન, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શીવ, પૂજન, ક્ષેત્રપાલ, ભૈરવ, ચંડી, માતૃકા, દિક્ષપાલ, ગ્રહ અને વાસ્તુદેવનું પૂજન કરવું.

ૐ આધારશક્તયે નમઃ ॥ ૐ કૂર્માય નમઃ ॥ ૐ અનંતાય નમઃ ॥ ૐ પૃથિવ્યૈ નમઃ ॥ ૐ વાસ્તુ પુરુષાય નમઃ ॥ તત્ત્વ ઇષ્ટકાપૂજનમ્ ॥ ઇષ્ટકાભ્યઃ પાદ્યં સમર્પયામિ ॥ અર્ઘ્યં સમર્પયામિ ॥ આચમનં સમર્પયામિ ॥ સ્નાન વસ્ત્ર ગંધ પુષ્પ ધૂપ દીપ નૈવેદ્યાદિભિઃ સંપૂજ્ય ॥ તતઃ પ્રાર્થના ॥ નંદિની દેવિ વાસિષ્ઠે વસુભિપૂજિતા સતી ॥ જયે ભાર્ગવદાયાદે પ્રજાનાં જયમાવહ ॥ પૂર્ણે ગિરીગદાવાદે પૂર્ણાન્કામાન્કુરુષ્વ મે ॥ મદ્રિકે શ્યામદાયાદે કુરુ મદ્રાં મતિ મમ ॥ પ્રજાપતિ સુતે દેવી ચતુરસ્ત્રે મહી-સુતે ॥ સુભગે સુવ્રતે દેવિ ગૃહે ભાર્ગવિ રમ્યતામ્ ॥ અવ્યંગે ચાક્ષ્યવલે પૂર્ણે ચાંગિરસઃ સુતે ॥ ઇષ્ટદેવ પ્રતિષ્ઠાસુત્વાં પ્રતિષ્ઠાપયામ્યહમ્ ॥ દેશગ્રામપુરક્ષેત્ર ગૃહસ્વામિષુ સૌખદા ॥ મનુષ્ય પશુહસ્ત્યશ્વધનવૃદ્ધિ કરી મવ ॥ તત્ત્વ આચાર્યઃ સૂત્રધારશ્ચ કુશાસ્તરેણશયીતઃ ॥ તતો નિશાશેપે જાત સ્વપ્ન શુભાશુભફલં જ્ઞાત્વા પ્રાણાદીન્સંશોધ્ય વ્યવહારેત્ ॥

॥ ઇતિ ગૃહાદિ ઇષ્ટિકા પ્રતિષ્ઠા ॥

॥ પ્રાસાદ પંચ શિલાન્યાસ ॥

॥ શિલાભિષેક ॥

શિલાઓને પ્રથમ અભિષેક કરવો, વાસ્તુ સ્થાનમાં ઇશાન અથવા નૈઋત્યકોણમાં એક ચોરસ વેદી બનાવવી, વાસ્તુમાને શિલા માપે અભિષેક વેદી કરવી શિલાઓ ઉપ-શિલાઓ અને કલશોના અભિષેક કરવો, અભિષેક સોનાના, રૂપાના, ત્રાણાના અથવા માટીના કલશો વડે કરવો, ગંગા, જમના, નર્મદા, સરસ્વતી, આદિ મહાનદીઓ તથા તીર્થોના શુદ્ધ જલોપાત કરી અભિષેકના જલમાં મેળવવા જલમાં સર્વોષધિ ચૂર્ણ સુવર્ણ રજ, સુગંધિ દ્રવ્યો અને સુગંધી પુષ્પો નાખીને શિલા, ઉપશિલા અને નિધિ કુલોને અભિષેક કરવો.

ॐ હિરણ્યગર્ભાઃ પાવિન્યઃ શુચયો દુરિતચ્છિદઃ ।

પુનન્તુ શાન્તાઃ શ્રીમત્ય આપો યુગ્માન્ મધુચ્યુતઃ ॥૧૨૩॥

આ મંત્ર બોલી નંદા આદિ નવે શિલાઓને અભિષેક કરવો, શિલા સાથે ઉપ-શિલા અને કલશને અભિષેક કરવો, પછી શુદ્ધ જલે અભિષેક કરી વસ્ત્રથી લૂંછી કેસર, ચંદન, અક્ષત, કુમકુમ, પુષ્પ અર્પણ કરવા, પછી દિશાપાલોના વર્ણુનુસાર વસ્ત્રો ઓઢાડવાં.

॥ શિલાન્યાસ ભૂમિ રત્નાદિ ન્યાસ ॥

ॐ ઇન્દ્રસ્તુ મહતાં દીપ્તઃ સર્વદેવાધિપો મહાન્ ।

વજ્રહસ્તો ગજારૂઢ-સ્તસ્મૈ નિત્યં નમો નમઃ ॥૧૨૪॥

ॐ અગ્નિસ્તુ મહતાં દીપ્તઃ સર્વ તેજોધિપો મહાન્ ।

મેષારૂઢઃ શક્તિહસ્ત-સ્તસ્મૈ નિત્યં નમો નમઃ ॥૧૨૫॥

ॐ યમસ્તુ મહતાં દીપ્તઃ સર્વ પ્રેતાધિપો મહાન્ ।

મહિષસ્થો દણ્ડહસ્ત-સ્તસ્મૈ નિત્યં નમો નમઃ ॥૧૨૬॥

ॐ નૈઋતિસ્તુ મહાદીપ્તઃ સર્વક્ષેત્રાધિપો મહાન્ ।

રવઙ્ગહસ્તઃ શિવારૂઢ-સ્તસ્મૈ નિત્યં નમો નમઃ ॥૧૨૭॥

ॐ વરુણસ્તુ મહાદીપ્તઃ સર્વ વાર્યધિપો મહાન્ ।

નકારૂઢઃ પાશહસ્ત-સ્તસ્મૈ નિત્યં નમો નમઃ ॥૧૨૮॥

ॐ વાયુસ્તુ મહતાં દીપ્તઃ સર્વ મણ્ડલપો મહાન્ ।

ધ્વજાહસ્તો મૃગારૂઢ-સ્તસ્મૈ નિત્યં નમો નમઃ ॥૧૨૯॥

ૐ કુબેરસ્તુ મહાદીપ્તઃ સર્વ યજ્ઞાધિપો મહાન્ ।
 નિધિ હસ્તો ગજારૂઢ-સ્તસ્મૈ નિત્યં નમો નમઃ ॥૧૩૦॥
 ૐ ઈશાનસ્તુ મહાદીપ્તઃ સર્વ યોગાધિપો મહાન્ ।
 શૂલહસ્તો વૃષારૂઢ-સ્તસ્મૈ નિત્યં નમો નમઃ ॥૧૩૧॥
 ૐ ધરણસ્તુ મહાદીપ્તઃ સર્વ સર્વાધિપો મહાન્ ।
 પદ્મારૂઢો નાગહસ્ત-સ્તસ્મૈ નિત્યં નમો નમઃ ॥૧૩૨॥

ઉપરના મંત્રથી પૂર્વાદિ ક્રમે રત્નો, ધાન્યો, ઔષધિઓ નો ન્યાસ કરવો. છેલ્લે મધ્યે ન્યાસ કરવો.

અનેન ક્રમયોગેન રત્નન્યાસં તથોત્તમમ્ ।
 પૂર્વાદિ ક્રમ યોગેન રત્નધાત્વૌષધાનિ ચ ॥૧૩૩॥
 વજ્ર-વૈદ્યૃયં મુક્તાશ્ચ ઇંદ્રનીલ સુનીલકમ્ ।
 પુષ્પરાગં ચ ગોમેદં પ્રવાલં પૂર્વતઃ ક્રમાત્ ॥૧૩૪॥
 હૈમ રૌપ્યં તામ્રકાંસ્યે રીતિકાં નાગ વજ્રકૌ ।
 પૂર્વાદિ ક્રમત શ્રૈવ આયસં ચૈવ મન્તતઃ ॥૧૩૫॥
 વચા વહ્નિઃ સહદેવી વિષ્ણુ ક્રાન્તા ચ વારુણી ।
 સંજીવની, જ્યોતિષ્મતી, ઈશ્વરી પૂર્વતઃ ક્રમાત્ ॥૧૩૬॥
 યવો વ્રીહિ સ્તથા કંઘુ-જૂર્ણાઘાશ્ચ તિલૈર્યુતાઃ ।
 શાલી મુદ્ગાઃ સમાર્યાતા ગોધૂમાશ્ચ ક્રમેણ તુ ॥૧૩૭॥

પૂર્વાદિશાથી માંડીને સૃષ્ટિક્રમે રત્ન, ધાતુ, ઔષધિ-ખીન્નેનો આ ક્રમથી ન્યાસ કરવો, રત્ન, હીરો, વૈદુર્ય (અકીક), મોતી, ઇંદ્રનીલ મહાનીલ, પુષ્પરાગ (પુષ્પરાજ), ગોમેદ અને પ્રવાલ, એ પૂર્વાદિ દિશા ક્રમથી સ્થાપિત કરવા.

ધાતુઓ—૧ સોનું, ૨ રૂપ, ૩ ત્રાણુ, ૪ કાંસુ, ૫ પીતલ, ૬ સીસુ, ૭ કથીર, અને ૮ લોહું પૂર્વાદિ અનુક્રમે સ્થાપવા.

ઔષધિઓ—૧ વચા (ઘોડાવજ), ૨ વ્રિષક, ૩ સહદેવી, ૪ વિષ્ણુક્રાન્તા, ૫ વારુણી, ૬ સંજીવની. ૭ જ્યોતિષ્મતી (માલકાંકણી), ૮ ઈશ્વરી (શિવલીંગી), આ ઔષધીઓ પૂર્વાદિક્રમે સ્થાપવી.

ધાન્યો—૧ જવ ૨ ખીહી, ૩ કાંંગ, બુણી (બુવાર) ૪ તલ, ૬ શાલિ, ૭ મગ,

૮ ઘઉં, એ ધાન્યો પૂર્વાદિ ક્રમે સ્થાપવા અને મધ્યે સર્વસ્તનો, ધાતુઓ, ઔપધિઓ, ધાન્યો, સ્થાપવા પછી ત્યાં શિલા પ્રતિષ્ઠિત કરવી.

૧. નન્દાની સ્થાપનામાં—

(૧) ઐં આધારશિલે “ સુપ્રતિષ્ઠિતા ભવ । ”

આ પ્રમાણે કહી અગ્નિકોણે ખાતમા—

(૨) ઐં પન્નમ્મહાઽઽગચ્છ, મ્હ તિષ્ઠ.

(૩) ઐં “ પન્નનિધયે નમઃ ”

એમ કહી પન્નનિધિ કલશ સ્થાપવો ઉપર—

ઐં નન્દે ! મ્હાઽઽગચ્છ, મ્હ, તિષ્ઠ ઐં નન્દાયૈ નમઃ ”

આ મંત્રોક્તી નન્દા શિલા પ્રતિષ્ઠિત કરવી, યુગધી દ્રવ્યો છાંટવા પુષ્પો અર્પવા.

॥ પ્રાર્થના ॥

વીર્યેનાદિવરાહસ્ય, વેદાયૈસ્ત્વભિમંત્રિતામ્ ।

વસિષ્ઠ નન્દિનીં નન્દાં પ્રાક્ પ્રતિષ્ઠાપયામ્યહમ્ ॥૧૩૮॥

સુમુહૂર્તે સુદિવસે, સાત્ત્વં નન્દે નિવેશિતા ।

આયુઃ કારયિતુર્દીર્ઘં શ્રિયાં ચાગ્ર્યભિદ્ધાઽઽનય ॥૧૩૯॥

૨ મદ્રા સ્થાપનામાં—

(૧) ઐં આધારશિલે સુપ્રતિષ્ઠિતા ભવ ।

(૨) ઐં મહાપન્નમ્મહાઽઽગચ્છ મ્હ તિષ્ઠ, ઐં મહાપન્નનિધયે નમઃ

(૩) ઐં મદ્રે ! મ્હાઽઽગચ્છ, મ્હતિષ્ઠ ઐં મદ્રાયૈ નમઃ ॥

આ પ્રમાણે મદ્રો વડે નિધિ કુલો તથા શિલા નૈઋત્યકોણે પ્રતિષ્ઠિત કરવી, યુગધી દ્રવ્યો પુષ્પો અર્પવા.

॥ પ્રાર્થના ॥

મદ્રાઽસિ સર્વનોમદ્ર ! મદ્રે । મદ્ર વિધીયતામ્ ।

કાશ્યપસ્ય પ્રિય સુતે ! શ્રી રસ્તુ મુદ્ધમેધિનઃ ॥૧૪૦॥

૩ જયાંસ્થાપનામાં—

(૧) ઐં આધારશિલે ! સુપ્રતિષ્ઠિતા ભવ

(२) ॐ शंख ! इहागच्छ, इह तिष्ठ ॐ शंख निधये नमः

(३) ॐ जये इहाऽऽगच्छ इह तिष्ठ ॐ जयायै नमः

आ मंत्रवडे न्याने वायव्यकोणुमां सुप्रतिष्ठित करवी.

॥ प्रार्थना ॥

जये विजयतां स्वामी गृहस्याऽस्य महात्म्यतः ।

आ चन्द्रार्क यशश्चास्य भूम्यामिह विरोदतु ॥१४१॥

४ रिक्ता—

(१) ॐ आधारशिले सुप्रतिष्ठिता भव ।

(२) ॐ मकर इहाऽऽगच्छ इह तिष्ठ ॐ मकर निधये नमः ।

(३) ॐ रिक्ते इहाऽऽगच्छ इह तिष्ठ, ॐ रिक्तायै नमः

आ मंत्रथी धशान कोणुमां रिक्ता शिला स्थापित करवी.

॥ प्रार्थना ॥

रिक्ते त्वं रिक्तदोषन्धे सिद्धि मुक्तिपदे शुभे ।

सर्वदा सर्वदोषघ्नि तिष्ठऽस्मिन् तत्र नंदिनी ॥१४२॥

५ पूर्णानी स्थापनामां—

(१) ॐ आधारशिले ! सुप्रतिष्ठिता भव ।

(२) ॐ सुभद्र इहा गच्छ इह तिष्ठ, ॐ सुभद्र निधये नमः ।

(३) ॐ पूर्णे इहाऽऽगच्छ, इह तिष्ठ, ॐ पूर्णायै नमः ।

आ मंत्रथी पूर्णानि मध्य लागमां प्रतिष्ठित करवी.

॥ प्रार्थना ॥

त्वयि संपूर्ण चन्द्रामे ! न्यस्तायां वास्तुमस्तके ।

भवत्वेष गृह स्वामी पूर्णे पूर्ण मनोरथः ॥१४३॥

॥ पंचशिला प्रतिष्ठा संपूर्णः ॥

॥ નવ શિલા પ્રતિષ્ઠા ॥

૧ નન્દા—

- (૧) ॐ આધારશિલે ! સુપ્રતિષ્ઠતા ભવ ।
 - (૨) ॐ પદ્મ ઇહાઽઽગચ્છ, ઇહ તિષ્ઠ, ॐ પદ્મનિધયે નમઃ ।
 - (૩) ॐ અગ્રયે નમઃ ॐ શક્તયે નમઃ ।
 - (૪) ॐ નન્દે ! ઇહાઽઽગચ્છ, ઇહ તિષ્ઠ, ॐ નન્દાયૈ નમઃ
- આ મંત્રો વડે નંદાને અગ્નિકોણે પ્રતિષ્ઠિત કરવી.

॥ પ્રાર્થના ॥

નન્દે ત્વં નન્દિની પુંસાં ત્વામત્ર સ્થાપયામ્યહમ્ ।
પ્રાસાદે ત્વિહ સંતિષ્ઠ યાવચ્ચન્દ્રાર્ક તારકઃ ॥૧૪૪॥

૨ ભદ્રા—

- (૧) ॐ આધારશિલે ભવ ।
 - (૨) ॐ મહાપદ્મ ઇહાઽઽગચ્છ, ઇહ તિષ્ઠ, ॐ મહાપદ્મનિધયે નમઃ ।
 - (૩) ॐ યમાય નમઃ ॐ દંડાય નમઃ ।
 - (૪) ॐ ભદ્રે ઇહાગચ્છ. ઇહ તિષ્ઠ ॐ ભદ્રાયૈ નમઃ ।
- આ મંત્ર યોગી દક્ષિણમાં ભદ્રા શિલા સ્થાપિત કરવી.

॥ પ્રાર્થના ॥

ભદ્રેઃ ત્વં સર્વદ્રા ભદ્રં લોકાના કુરુ કાશ્યપિ ।
ત્વામત્ર સ્થાપયામ્યઘ પ્રાસાદે ભદ્રદાયિનિ ॥૧૪૫॥

૩ જયા—

- (૧) ॐ આધારશિલે સુપ્રતિષ્ઠિતા ભવ ।
 - (૨) ॐ શંખ ઇહાઽઽગચ્છ, ઇહ તિષ્ઠ ॐ શંખ નિધયે નમઃ ।
 - (૩) ॐ નૈઋત્યે નમઃ ॐ યજ્ઞગાય નમઃ ।
 - (૪) નમઃ જયે ઇહાઽઽગચ્છ ઇહ તિષ્ઠ ॐ જયાયૈ નમઃ ।
- આ મંત્ર ભાણી નૈઋત્યકોણમાં જયાશિલા સ્થાપવી.

॥ प्रार्थना ॥

गर्ग गोत्र समुद्भूतां त्रिनेत्रां च चतुर्भुजाम् ।

प्रासादे स्यापयाम्यय जयां चारु विलोचनाम् ॥१४६॥

४ रिक्ता—

(१) ॐ आधार शिले सुप्रतिष्ठिता भव ।

(२) ॐ मकर इहाऽऽगच्छ, इह तिष्ठ, ॐ मकरनिधिये नमः ।

(३) ॐ वरुणाय नमः ॐ पाशाय नमः ॐ रिक्ते इहागच्छ इह तिष्ठ रिक्तायै नमः ।

आ मंत्रं लक्ष्मी पश्चिम दिशां रिक्तानी प्रतिष्ठा करवी.

॥ प्रार्थना ॥

रिक्ते त्वं रिक्तदोषघ्ने ! ऋद्धि वृद्धि प्रदे ! शुभे !

सर्वदा सर्वदोषघ्ने ! तिष्ठाऽस्मिन् तत्र नंदिनी ॥१४७॥

५ अजिता—

(१) ॐ आधारशिले सुप्रतिष्ठिता भव ।

(२) ॐ कुन्द इहाऽऽगच्छ, इह तिष्ठ ॐ कुन्द निधये नमः ।

(३) ॐ वायवे नमः ॐ अंकुशाय नमः ।

(४) अजिते इहाऽऽगच्छ इह तिष्ठ ॐ अजितायै नमः ।

आ मंत्रं अजिताने वायव्यकोणं स्थापित करवी.

॥ प्रार्थना ॥

अजितेऽसर्वदात्वं मां कामनाम जितं कुरु ।

प्रासादे तिष्ठ संहृष्टा यावच्चन्द्रार्क तारकाः ॥

६ अपराजिता—

(१) ॐ आधारशिले ! सुप्रतिष्ठिता भव ।

(२) ॐ नील ! इहागच्छ, इह तिष्ठ ॐ नीलनिधये नमः ।

(३) ॐ कुबेराय नमः ॐ गदायै नमः ।

(४) ॐ अपराजिते ! इहाऽगच्छ इह तिष्ठ, ॐ अपराजितायै नमः ।

आ मंत्रं गोक्षी उत्तर दिशायां अपराजिताने स्थापयिष्ये ।

॥ प्रार्थना ॥

स्थिराऽपराजिते भूत्वा, कुरु मामपराजितम् ।

आयुर्दा धनदा चात्र पुत्रपौत्रप्रदा भव ॥१४८॥

७ शुक्ला—

(१) ॐ आधारशिले सुप्रतिष्ठिता भव ।

(२) ॐ कच्छप इहाऽगच्छ, इह तिष्ठ, ॐ कच्छप निधये नमः ।

(३) ॐ ईशानाय नमः ॐ त्रिशूलाय नमः ।

(४) ॐ शुक्ले इहाऽगच्छा, इह तिष्ठ, ॐ शुक्लायै नमः ।

आ मंत्रं धीर्दिशान् कोणेषुमां शुक्लानि प्रतिष्ठितं करिष्ये ।

॥ प्रार्थना ॥

शुक्ले त्वं देहि मे स्थैर्यं स्थिरा भूत्वाऽत्र सर्वदा ।

आयु कामं श्रियं चापि प्राप्तादेऽत्र ममाऽनघे ॥१४९॥

८ सौभागिनी—

(१) ॐ आधारशिले ! सुप्रतिष्ठिता भव ।

(२) ॐ मुकुन्द इहाऽगच्छ, इह तिष्ठ ॐ मुकुन्दनिधये नमः ।

(३) ॐ इन्द्राय नमः ॐ वज्राय नमः ।

(४) ॐ सौभागिनि इहाऽगच्छ इह तिष्ठ ॐ सौभागिन्यै नमः ।

आ मंत्रं धीर्पूर्वदिशायां सौभागिनीने स्थापितं करिष्ये ।

॥ प्रार्थना ॥

प्राप्तादेऽत्रस्थिरा भूत्वा सौभागिनि शुभं कुरु ।

धन धान्य समृद्धिं च सर्वदा कुरु नन्दिनि ॥१५०॥

९ घण्टी—

(१) ॐ आधारशिले सुप्रतिष्ठिता भव ।

(૨) ॐ સર્વં ઇહાઽઽગચ્છ, ઇહ તિષ્ઠ, ॐ સર્વનિધયે નમઃ ।

(૩) ॐ નાગાય નમઃ ॐ ઉત્તરાય નમઃ ।

(૪) ॐ ધરણિ ઇહાઽઽગચ્છ, ઇહ તિષ્ઠ ॐ ધરણ્યૈ નમઃ ।

આ મંત્ર બોલી વાસ્તુના મધ્ય ભાગમાં ધરણી શિલા સ્થાપવી.

॥ પ્રાર્થના ॥

ધરણિ લોકધારણીં ત્વામત્ર સ્થાપયામ્યહમ્ ।

નિર્વિઘ્નં ધારય ત્વં મે પ્રાસાદં સર્વદા શુભે ॥૧૫૧॥

અભિષેક કરી તૈયાર રાગેલ સુવર્ણ રૌપ્ય વા તામ્રમય કૂર્મને લઈ—

ॐ કૂર્મ ઇહાઽઽગચ્છ, ઇહ તિષ્ઠ ॐ કૂર્માય નમઃ ।

એ મંત્ર વડે કૂર્મને મધ્ય શિલા ઉપર પ્રતિષ્ઠિત કરવો. કેસર, ચંદન, અક્ષત, પુષ્પથી પૂજા કરવી.

॥ પ્રાર્થના ॥

સર્વ લંક્ષણ સંપન્ન કૂર્મ ભૂધરણં ક્ષમ ।

ચૈત્યં કર્તુ મહાપૃષ્ઠે મમાજ્ઞાં દાતુ મહંસિ ॥૧૫૨॥

પ્રાર્થના કરી કૂર્મ ઉપર પુષ્પાંજલિ નાખવી. ગીત—વાર્જિત્ર વગડાવવા, દિક્ષપાલોને બલીદાન આપવું. ગૃહસ્વામીએ યથાશક્તિ યાચકોને દાન આપવું, શિલ્પિને સત્કાર કરવો.

॥ શિલાન્યાસ પછી શુભ કર્મો ॥

વિન્યસ્ય ચૈવ પુનરિષ્ટકાં ચ ગંધોદકૈઃ સંપરિપૂર્યગર્તમ્ ।

કૃત્વા પ્રસૂનાનિ પરીક્ષયેચ્ચ નિક્ષિપ્ત ચાવર્તમયા ક્ષતાનિ ॥૧૫૩॥

તદક્ષિણા વર્તમતીવ શસ્તં વામં તુ નિઘં સ્વલુ દુઃસ્વદત્વાત્ ।

શાલ્યાદિભિઃ ક્ષેત્રજ મૃતિકામિસ્તન્મધ્યગર્તે પરિપૂર્ય રક્ષેત્ ॥૧૫૪॥

ઉક્ત વિધિથી શિલાન્યાસ કરીને તે ખાડાઓને શુદ્ધ સુગંધી જલવડે ભરી ઉપર પુષ્પો તથા અક્ષતો નાખીને આવર્તોની પરીક્ષા કરવી. જો તે ખાતના જલમાં દક્ષિણાવર્ત ઉત્પન્ન થાય, એટલે પુષ્પ અક્ષતાદિ સૃષ્ટિકર્મે કરતાં દેખાય તો નિમિત્ત બહુ જ ઉત્તમ બાણવું, જલમાં એથી વિપરીત વામાવર્ત ઉત્પન્ન થાય તો નિમિત્ત અશુભ બાણવું, દક્ષિણાવર્ત કે વામાવર્ત કંઈ ન જાય તો નિમિત્ત મધ્યમ બાણવું. અશુભ નિમિત્ત દષ્ટિગોચર થાય તો શિલાન્યાસ શુભ મુદૂર્ત બેઈ કરી કરવો.

શિલા પ્રતિષ્ઠા કર્યા પછી શિલ્પિએ પ્રત્યેક શિલા ઉપર ચાર ચાર ઘરો ચણી લેવા શિલા ઉપર સંપૂર્ણ મૂકવા જેથી શિલાના અંગો દળાય નહિ તે ધ્યાન રાખવું.

॥ શિલા પ્રતિષ્ઠા ચલાયમાન દોષ ॥

પ્રતિષ્ઠિતાસ્તાઃ પ્રથમં ભૂતલે સુસ્થિતાઃ સમાઃ ।
 ન ચાલયેચ્છાલને તુ સ્યાદ્ ગૃહ ભર્તુ મંદદ્ ભયમ્ ॥
 કંપને ચ ભયં વિદ્યા દેતામાં સ્થિરતા પુનઃ ।
 સ્થપતે ગૃહ ભર્તુશ્ચ મજ્જલં પરમં વિદુઃ ॥૧૫૫॥
 પ્રાગ્દક્ષિણાયાશ્ચલને ગૃહભર્તુ મંદદ્ ભયમ્ ।
 માર્યા વિનાશો નૈકલ્યાં ગુન્યં મીતિર્મરુદિશિ ॥૧૫૬॥
 ગુરોશ્ચ ભયમૈગાન્યાં મધ્યચારેડપિ તદ્ ભવેત્ ।
 પ્રથમં સ્થાપિતાનેવં સ્તંભાનપિ ન ચાલયેત્ ॥૧૫૭॥
 નોદ્ધરેત્ પ્રણુદ્યાચ વિધિ સ્તુલ્યો યતોડનયોઃ ।
 વિન્યાસં પ્રથમં તસ્માત્ કુર્યાત્સમ્ય સમાહિતઃ ॥૧૫૮॥
 શિલાનાં સ્થપતિ સ્તદ્ભૂત સ્તંભાનામપિ સર્વથા ॥૧૫૯॥

ભૂમિતલમાં પ્રથમ સ્થિર પ્રતિષ્ઠા કરેલી સમ અને સુસ્થિત શિલાઓને પાછળથી ચલિત કરવી નહિ, એમ કરવું તે ગૃહસ્વામીને ભયકારક છે. એટલું જ નહિ પણ કંપાય-માન કરવાથી પણ ગૃહકારકને ભય ઉત્પન્ન કરે છે. એથી વિપરીત શિલાઓની સ્થિરતા શિલ્પિ તેમ ગૃહપતિને ખાત્રીને પરમ મંગળકારક છે. અગ્નિકોણની શિલા ચલાયમાન કરવાથી ગૃહસ્વામીને ભય, નેરૂંલ્ય સ્ત્રીનું મરણ, વાયવ્ય ગુન્યતા ભય, ઇશાન અને મધ્ય સ્થિત શિલા કંપિત કરવાથી ગુરૂને ભય, એ જ પ્રકારે પ્રથમ વિધિપૂર્વક પ્રતિષ્ઠિત સ્થલો ચલિત કરવાથી અશુભ ફળ આપે છે. શિલાન્યાસ અને સ્તંભને વિધિ સમાન છે, સૂત્રધારે પ્રથમથી જ મનને સ્થિર કરી શિલાન્યાસ અને સ્તંભ રાપ ખુબીથી કરવો જે પાછળથી ચલાયમાનની આવશ્યકતા ન રહે

॥ પદ્મનાલ ॥

કૃમ્ ઉપગ્રથી નાભિ પદ્મનાલ લેવી જે દેવની ગાત્રી સુધી. ।

સુવર્ણ કૃશરાયુક્ત પદ્મનાલં તતોન્યસેત્ ।

દેવદેવસ્ય શક્ત્યાદિ મૂર્તિ પર્યન્ત માસનમ્ ॥૧૬૦॥

સોનાની અથવા કૃશરા એટલે બીચડીરૂપ મીકસ ધાતુની પદ્મનાલ કરવી. દેવાધિ-દેવ અથવા શક્તિની મૂર્તિના આસન પર્યન્ત કરવી.

॥ યોગનાલ ॥

ભાવિ દેવ મુખં કૂર્મ સુવર્ણ રૌપ્યનિધાપયેત્ ।
 તત્પાદ્દપદોર્મધ્ય સમાયામં પ્રણાલકમ્ ॥૧૬૧॥
 કૂર્મસ્યોપરિ સંસ્થાપ્ય કારયેત્ ગર્તપુરણમ્ ।
 સર્શકૈર્વાલુકૈશ્ચ મૃદ્ધિશ્ચ દર્પદાદિભિઃ ॥૧૬૨॥
 દ્રઢં પ્રપુરવેચ્છુદ્ધૈર્જલૈરાપ્લાવ્ય મુદગરેઃ ।
 મુગલૈર્વૃદ્ધચ્છિર સ્કૈસ્તુ નિહત્ય દઢતાં નયેત્ ॥૧૬૩॥
 ગજ સંચારણં તત્ર વહ્નશઃ કારયેત્ પુનઃ ।
 એવ દ્રઢતરં કૃત્વા સમી કૃત્ય જલાદિભિઃ ॥૧૬૪॥
 દિગ્જ્ઞાન પ્રક્રિયાદક્ષઃ સત્ કર્મ સમાચરેત્ ॥૧૬૫॥

ભાવિ દેવ જે દિશામાં આવતા હોય તે તરફ મુખ રાખી સુવર્ણ અથવા રૂપાને કૂર્મ સ્થાપવો અને તે ઉપર યોગ નાલની સ્થાપના કરી ગર્ત એટલે ખાડો શુદ્ધ રેતી, ખાડી, માટી અને પથ્થરથી પુરી પાણી નાખી મોગરો અને મૂશલોથી કૂટિ મજબુત કરવો. અનેક વાર હાથી ચલાવી વાસ્તુતલ અતિ દઢ કરવું, વાસ્તુ ભૂમિને દઢ અને સમતલ કર્યા પછી દિશા જ્ઞાનની પ્રક્રિયા બાણનાર ચતુર શિલ્પિએ વાસ્તુ ભૂમિમાં પૂર્વાદિ દિશાઓ નિશ્ચિત કરવાનું કાર્ય શરૂ કરવું.

॥ નાલં વિષે કાશ્યપ શિલ્પ પટલ-૮ ॥

નાલમેવં પ્રકર્તવ્યં સામ્યં પ્રાસાદ મધ્યગમ્ ।
 સ્થાપયિત્વા વિશેષણ અનેન વિધિના તથા ॥૧૬૬॥
 નાલં મન્થોદકૈર્દિવ્યૈઃ સ્થાપયિત્વા હૃદા તુષઃ ।
 શાન્તિદોમં તુ કુર્વીત વારુણં સુક્ત મુચ્ચન્ ॥૧૬૭॥
 સ્થાપકઃ સુપ્રસન્નાત્મા સુમુદૂર્તે સુલગ્નકે ।
 સર્વાલંકાર સંયુક્તં સર્વતોય સમન્વિતમ્ ॥૧૬૮॥

નાલને અનેક વિધિએ કરીને વિશેષે પ્રાસાદની મધ્યે સ્થાપવી નાલને સુગંધી દિવ્ય જલથી અભિષેક કરી સ્થાપવી, શાન્તિ હોમ કરવો અને વરુણ સુક્ત બોલવો. સ્થાપકે સુપ્રસન્ન હોયથી, સારા મુદૂર્તે, શુભ લગ્ને, સર્વ અલંકાર સુક્ત અને 'સર્વે' જલોનો સમન્વય કરી નાલનું સ્થાપન કરવું.

॥ કૂર્મશિલા સ્વરુપો વિધાન ॥

કૂર્મો મધ્ય સ્થલે તુ ગર્ભરચના વન્હે શિલાયાં જલં ।

યામ્યે મીન મુલશ્ચ નૈઋતદિશિ સ્થાપ્યં તથા દર્દુરમ્ ॥૧૬૯॥

વારુણ્યાં મકરશ્ચ વાયુદિશિ વૈગ્રાસશ્ચ સોમ્યે ધ્વનિઃ ।

નાગં શઙ્કરદિક્ષુ પૂર્વ વિષયે કુંભઃ શિલા વહ્નિતઃ ॥૧૭૦॥

કૂર્મ શિલાના મધ્ય ભાગમાં કૂર્મ કરવો અને અગ્નિકોણમાં જલ તરંગ, દક્ષિણ દિશામાં માછલું, નૈઋત્યકોણમાં દેડકો, પશ્ચિમના ભાગમાં મકર, વાયવ્યમાં ગ્રાસ, ઉત્તરમાં શળ. ઇશાનમાં સર્પ અને પૂર્વમાં કલશ કરવો. આ સ્વરૂપો શિલાના અગ્નિકોણથી અનુક્રમે સબ્ય પ્રદક્ષિણાએ કરવાના છે.

॥ કૂર્મ મુખ ॥

હેમજં તારજં કૂર્મ વૃષ વા દ્વાર સમન્વિતઃ ॥૧૭૧॥

સોનાના અથવા આંદીના ઝનાવેલા કાચના અથવા વૃષને દ્વાર સામે મુખ રાખી સ્થાપવો.

॥ અગ્નિપુરાણ ॥

॥ અષ્ટ શિલા સ્થાપન માટે મતાંતર ॥

નંદા પૂર્વા પ્રદાતવ્યા શિલાઃ શેષાઃ પ્રદક્ષિણા ॥૧૭૨॥

॥ ક્ષીરાર્ણવ શિલ્પરત્નાકર ॥

નંદા શિલા પૂર્વ દિશામાં સ્થાપવી અને બાકીની શેષ શિલા પ્રદક્ષિણાએ સ્થાપવી આ પ્રમાણે મતમતાંતર છે. ઉપરોક્ત મત અગ્નિપુરાણનો છે તેમાં અગ્નિકોણ નંદા-શિલા અને અગ્નિદેવનું આયુધ અસિ એ સ્પષ્ટ જણાવેલ છે આ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે નવ શિલાઓના સ્થાપનમાં નંદા અગ્નિ આદિ સંબંધ કંમમાંજે શિલાઓ સ્થાપવી અને દરેક શિલા સાથે દિશાના દિક્ષપાલના આયુધો કંમવાર મળે છે, માટે નિશ્ચિત નંદા આદિ શિલાનો કંમ અગ્નિથી પ્રદક્ષિણાએ કરવો તેમાં જરા પણ શંકા રાખવા જેવું નથી.

કૂર્મ શિલામાં પણ પૂર્વથી લહેર કરવામાં આવે છે. પરા પૂર્વ રીત છે, પણ વાસ્તુરાજ બેડાયા ગ્રાસાદ તિલકમાં સૂત્રધાર વીરપાળ વિરચિતમાં લખેલ છે.

કૂર્મો મધ્ય સ્થલે ગર્ભરચના વન્હે શિલાયાજલં ॥૧૭૩॥

વીરપાળે અગ્નિકોણમાં જલતરંગ કરવાનું સ્પષ્ટ બતાવેલ છે. દરેક દિશાની રચના સ્પષ્ટ બતાવેલ છે, આ સિવાય બીજા શિલ્પ ગ્રંથોમાં દિશા સંબંધી ઉલ્લેખ નથી.

॥ કૂર્મ પ્રતિષ્ઠા મહાફલ ॥

કૂન કૂર્મ પ્રતિષ્ઠાયાં સ્વાતે પૂર્ણસુ સંસ્થિતે ।

ભૂલોકે લભતે રાજ્યં સર્વ જન્મસુ શાશ્વતમ્ ॥૧૭૪॥

કૂર્મ પ્રતિષ્ઠા કરી ખાતનો નાભિનાલ પૂર્ણ રીતે ગણી લાવવાથી જન્મોજન્મ ભૂલોકમાં શાશ્વત રાજ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

॥ અષ્ટશિલા પ્રતિષ્ઠા ફલ ॥

શિલા પ્રતિષ્ઠમાનાસુ દૈવતૈ સ્ત્ર શુચ્યતે ।

સ્વર્ગેચાભીપ્સિતં સ્થાનં રાજ્યં ચ જન્મજન્મનિ ॥૧૭૫॥

અન્ય આઠ દિશાઓની અષ્ટ શિલાઓનું સ્થાપન થતાં દેવો વિચારમાં પડે છે અને સ્થાપન કરતાં સ્વર્ગમાં ઇચ્છિત સ્થાન મેળવે છે તથા જન્મોજન્મ રાજ્ય પ્રાપ્ત કરે છે.

॥ શિલા પ્લવ દિક ॥

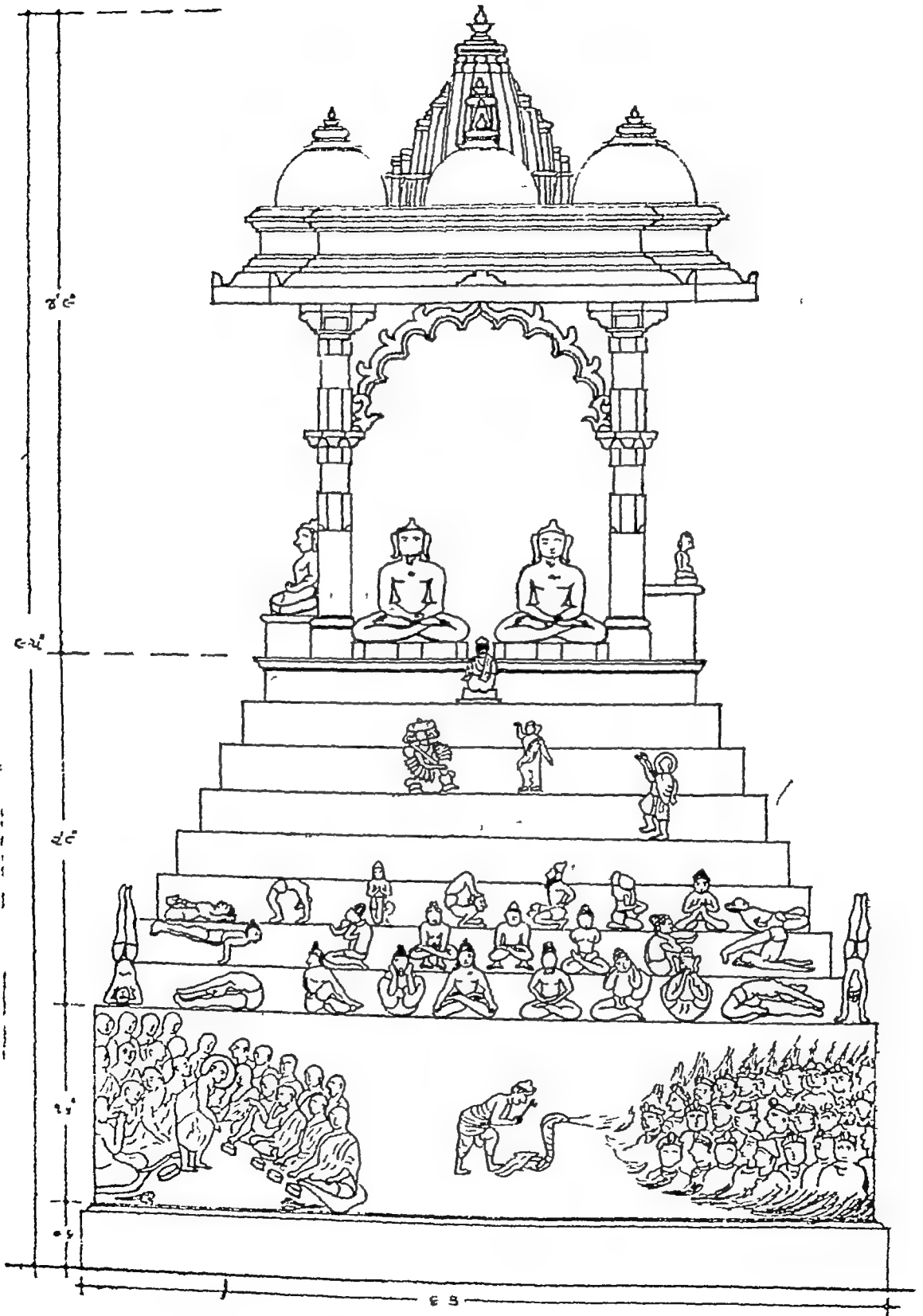
શિલાન્યાસમાં શિલા કઈ દિશા તરફ ઢળતી રાખવી તેનો સ્થપતિએ પહેલા નિશ્ચય કરવો. શિલા સ્થાપિત કર્યા પછી ચલાયમાન કરવી તે અશુભ છે. શિલાનો ઢાળ પૂર્વ અથવા ઉત્તર તરફ રાખવો શુભદાયક છે. વાસ્તુ દ્વાર પૂર્વ તરફ હોય તો પૂર્વ તરફ ઢાળ રાખવો અને ઉત્તર તરફ હોય તો ઉત્તર તરફ ઢળતી રાખવી પણ પશ્ચિમ મુખ વાસ્તુ હોય તો ઉત્તર તરફ ઢાળ રાખવો અને દક્ષિણ મુખ વાસ્તુ હોય તો પૂર્વ તરફ ઢાળ રાખવો. કારણ કે દક્ષિણ પશ્ચિમ તરફ ઢાળવાળી શિલા અશુભ છે.

શિલાન્યાસ સંપૂર્ણ ।

પ્રશસ્તિ

इति श्री विश्वकर्मा वास्तु कला चिंतन हर विद्या गुण कीर्ति प्रकाश शिल्प स्मृति वास्तु विद्यायाम् शिल्पाचार्यं नंदलाल चुनीलाल सोमपुरा संगृहीते शिलान्यास नाम्नो षष्ठमोऽध्यायः संपूर्ण.

અષ્ટાપદ કેદમ ગણધર પ્રાસાદ

કેસરિયાજીનગર-પાટીતાણા [એન. સી. સોમયુર]

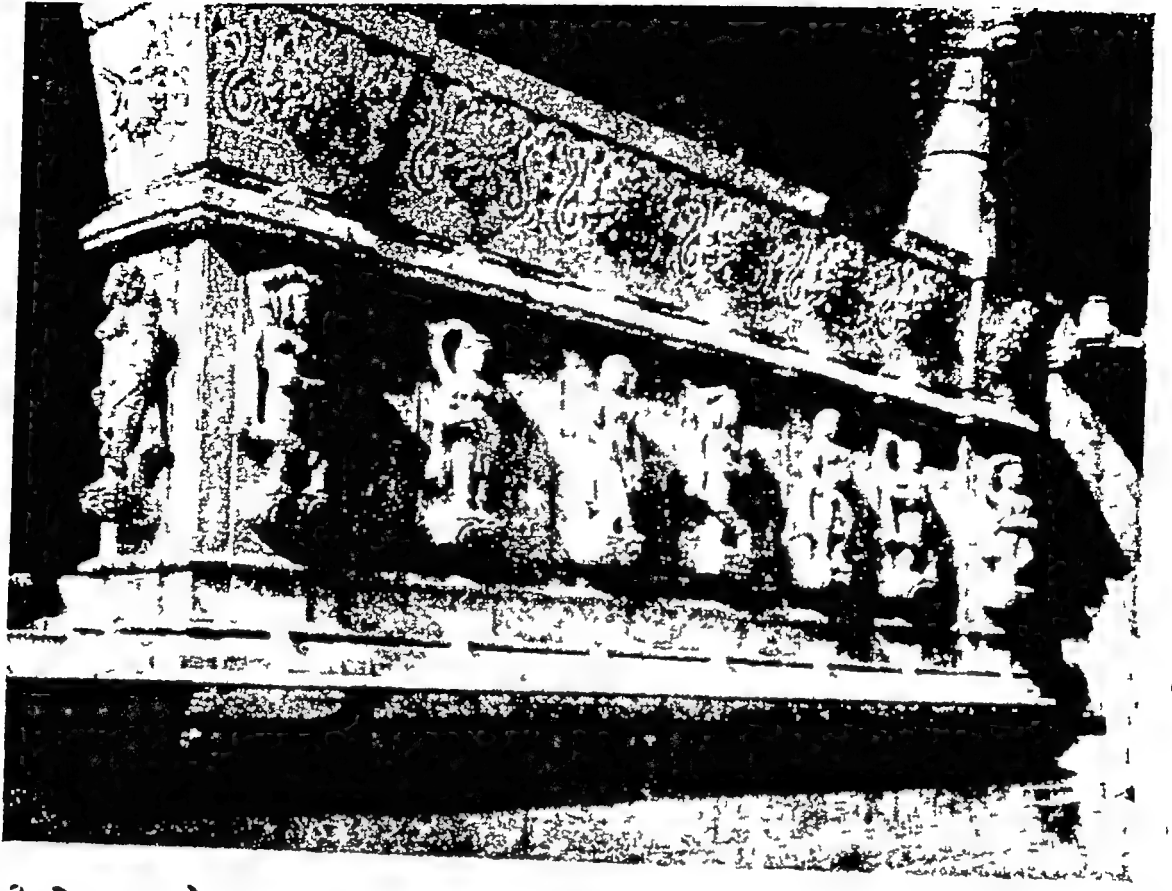

परिचरयुक्त श्री आदीश्वर ल. - ज्येष्ठपुर.

शिल्प स्मृति वास्तु विद्यायाम्

[ज्ये. सी. सोमपुरा]

भरत प्रिन्टरी, पालिताणा.

શ્રી ચેમ્પુર જૈન દેરાસર કક્ષાસન અને દેવકુલિકા [એન. સી. સોમપુરા.]

શ્રી ચેમ્પુર જૈન દેરાસર સાધક દર્શન—મુંબઈ. [એન. સી. સોમપુરા.]
નિરૂપ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ
ભરત પ્રિન્ટરી, પાલિતાણા

સપ્તમો અધ્યાય.

આયત્તરવાધિકાર સપ્તમોઽધ્યાયઃ ।

જ્યોતિષ્ય વિદ્યાએ આ સૃષ્ટિના જીવોના જીવન વહનને સ્પર્શતી બાબત છે. તેમ જ્યોતિષ્ય વિશારદો કહે છે. સૂર્યઆદિ ગ્રહો નક્ષત્ર વગેરે જ્યોતિષ્ય ગણોને આ સૃષ્ટિના જીવોમાં શું રસ હશે તે આજુ ઉકેલ પ્રશ્ન છે. જીવન સાથે જ્યોતિષ્ય મંડળનો સંબંધ છે ગ્રહ નક્ષત્ર આદિ જ્યોતિષ્ય ગણોના સંચાલનની અસર મનુષ્ય આદિ જીવો પર પડે છે તેમ માનીએ તો ગૃહ પ્રાસાદએ જીવનનું એક અંગ છે પૂર્વાચાર્યોએ જણાવ્યા મુજબ જીવનને સ્પર્શતી બાબત છે તેથી ગૃહો પ્રાસાદ આદિ પણ જ્યોતિષ્ય ચક્રના આધારે બનાવવા જોઈએ તેની અસર બનાવનાર સમાજ ગામ અને દેશ પર પડે છે માટે ગૃહ પ્રાસાદ આદિ વાસ્તુ શાસ્ત્રોક્ત વિધિસર ગણિત યુક્ત થાય તો વિશેષ ફલદાયી છે.

छाया वाणुं रणुं केशाग्र लीक्षा यूका प्रोक्ता स्याद्यवस्त्वगुलश्च ।

छायादि म्योष्टनमानस्यवृद्धिः प्रोक्तो हस्तौ जैन संख्या गुलश्च ॥ १ ॥

છાયાદિકના અનુક્રમે આઠ આઠ ગણા કરવાથી માપ થાય છે. આઠ છાયા એક આણુ, આઠ આણુ એક રેણુ, આઠ રેણુ એક કેશાગ્ર, આઠ કેશાગ્ર એક લીક્ષા, આઠ લીક્ષા એક યૂકા, આઠ યૂકા એક આડા જવ, આઠ આડા જવ એક આંગળ, તેવા ચોવીશ આંગળ એક હસ્ત. (જન સંખ્યા પ્રમાણે)

॥ આંગળથી પ્રમાણે ॥

૧ આંગળ ૧ માત્રા ૨ આં. કળા ૩ આં પર્વ. ૪ આં. મુષ્ટી. ૫ આં. તલ. ૬ આં. કરપાદ (પાંગળ) ૭ આં દષ્ટિ ૮ આં. તૂણી. ૯ આં. પ્રાદેશ. ૧૦ આં. શય-તાલ. ૧૧ આં. ગોકર્ણ. ૧૨ આં. વિસ્તતી. ૧૪ આં અનાહપદ. ૨૧ આં. રત્ની. ૨૪ આં. અરત્ની એક ગણ ૪૨ આં. કિષ્કુ. ૮૪ આં. પુરૂષ. ૯૬ આં. ધનુષ્ય અથવા દંડ. ૧૦૦૦ ધનુષ્ય કોષ. ૨ કોષ ગબ્યુતિ ૨ ગબ્યુતિ જોજન.

॥ હસ્તના ત્રિવિધ પ્રમાણ ॥

ज्येष्ठं चाष्टयवैः प्रोक्तं मध्यमं सप्तमियवै ।

स्या त्कनिष्ठं षड् यवैः स्तच्चतुर्विंशतिभिः करः ॥ २ ॥

આઠ યવનો એક આંગળ તે જ્યેષ્ઠ સાત યવનો એક આંગળ તે મધ્યમ અને છ યવનો એક આંગળ તે કનિષ્ઠ આ પ્રમાણે ચોવીશ આંગળનો હસ્ત.

નગર ગ્રામ સેટાદીન્ કોશાદિ યોજના દિકમ્ ।

વનો પવન માર્ગાદીન્ જ્યેષ્ઠ હસ્તેન માપયેત્ ॥૩॥

નગર, ગામ, ખેટ, (ખેડુતને રહેવાનું ગામડું), કોશ અને યોજન, વન-ઉપવન (ખાગ), માર્ગ, આદિ જ્યેષ્ઠગજથી માપવા.

પ્રાસાદ પ્રતિમાલિઙ્ગ જગતી પીઠ મંડપાન્ ।

રાજા નિવાસ હર્મ્યાણિ મધ્ય માનેન માપયેત્ ॥૪॥

દેવપ્રાસાદ, પ્રતિમા, લિંગ, જગતી, પીઠ, મંડપ, રાજ્યપ્રાસાદ અને ગૃહો મધ્યમ ગજથી માપવા.

શય્યાસને ચયાનાનિ છત્ર સિંહાસના દિકમ્ ।

શસ્ત્રાર્થ કૂપ પાત્રાણિ કનિષ્ઠેન ચ માપયેત્ ॥૫॥

શય્યા (પલંગ-ખાટલો), આસન ચાન (ચાના પાલખી), છત્ર, સિંહાસન, શસ્ત્રો, કુવા આદિ જળપાત્ર કનિષ્ઠ ગજથી માપવા.

ઉત્તમા મધ્યમાધમં ત્રિવિધો માન નિર્ણયઃ ।

ન્યુનાધિકૈ કૃતે હસ્તે દોષં સ્યાંચ મહાભયમ્ ॥૬॥

ઉત્તમ મધ્ય અને કનિષ્ઠ એ ત્રણ પ્રકારનું માન જાણવું. કહેલ પ્રમાણથી નાનો અથવા મોટો હસ્ત વાપરે તો દોષ અને મહાભય ઉપજે.

આયવ્યયાંશકા ઋક્ષં તારા ચંદ્ર વલં ગૃહે ।

જીવિતં મરણં જ્ઞેયં વાસ્તુ વિજ્ઞાન પૂર્વકમ્ ॥૭॥

આય, વ્યય, અંશક, નક્ષત્ર, તારા ચંદ્રબલ અને આયુષ્ય એ ગૃહ આદિ વાસ્તુ-કર્મમાં જ્ઞાનપૂર્વક જાણવું.

માન દેવં ગૃહાદિ ભૂપસદને શાસ્ત્રોત્ક હસ્તેન તત્ ।

ગૃહે કર્મકસ્ય નાથ કરતઃ સ્યાત્તાર્ણ છાદ્યે ગૃહે ॥૮॥

આયો દંડ કરાંગુલાદિ મપિતો સ્તંગુલૈશ્ચંત ।

ક્ષેત્રસ્યાપ્યનુમાનતોપિ નગરે દંડે ન માનં પુરે ॥૯॥

દેવમંદિર અને રાજના ઘર વિષે શાસ્ત્રમાં કહેલા હસ્ત વડે માપ કરવું અને સાધારણ લોકના ઘરનું માપ શિલ્પીના હાથે કરવું. પણ ઘાસ અને પાંદડાની છાદવાળા ઘરનું માપ ઘરધણીના હસ્તથી લેવું. દંડ હસ્ત તથા આંગળથી માપ કરીને ગણતરી પ્રમાણે આય મેળવવા પણ નગર અને પુરનું ક્ષેત્રફળ દંડથી કાઢવું.

યાવદ્ ભૂરિગુણં હૃદિ સ્ફુરતિ તત્તાવદ્વિચાર્યં કરૈ ।

શ્વેતૈર્નાં તનુયાદિ હાં ગુલ મુશ્નં ક્ષિપ્ત્વા વિદ્યાયાથવા ॥૧૦॥

પોતાના અંતઃકરણને આનંદ આપે એવું ઘણા શુભ ગુણવાળું જ્યાં સુધી લંબાઈ ને પહોળાઈમાં હસ્તોના માપથી જ આયાદિક આવે ત્યાં સુધી હાથથી જ ગણતરી કરવી. પરંતુ તેમ ન મળે તો લંબાઈ-પહોળાઈમાં આંગળો ઉમેરી અથવા ઘટાડીને ક્ષેત્રફળ કાઢી આયાદિ મેળવવા.

પાષાણે પૂર્ણ મેહાનિ મિતિર્મધ્યે તુણેષ્ટિકા ।

મૃતિકા ગર્ભ માત્રેણ વિજ્ઞેયા નાઽત્ર સંશયઃ ॥૧૧॥

પાષાણના ગૃહાદિને બહારથી, ઇંટના (વાસ્તુ આદિને) આસારના મધ્યેથી અને માટીના કામને અંદરના લાગથી ગણવું. એમાં સંશય કરવો નહિ.

કાષ્ટ પાષાણયો વાહ્યા મિષ્ટકાયાં તદર્ધકમ્ ।

મૃતિકા ગર્ભ માત્રં ઇતિ પ્રાહ પરાશરઃ ॥૧૨॥

લાકડા અને પાષાણને બહારથી, ઇંટને અર્ધ આસારે અને માટીને અંદરથી ક્ષેત્ર ગણવું તેમ પારાશરનો મત છે.

પ્રાસાદે મિત્તિ સંયુક્તો ગૃહે મિતિસ્તુ વાહ્યતઃ ।

કર્ત્તવ્યો મંડપે યુક્તો જગત્યા યામ એવચ ॥૧૩॥

પ્રાસાદને ભિત્તિ સહિત, ગૃહોને ભીંત વગર, મંડપ તથા જગતીને ભીતિ સહિત ગણવું.

પ્રમાણં કુમ્ભકે મૂલે નાસિકે મિતિ વાહ્યતઃ ॥૧૪॥

ભીંતેની બહાર ખુણે કુંભાના મુળમાં પ્રમાણ બાણવું.

પ્રાસાદને મેળવવાના એકવિંશ અંગો ૧ ક્ષેત્રફળ. ૨ આય. ૩ નક્ષત્ર. ૪ નક્ષત્ર-ગણ. ૫ અંદ્ર. નક્ષત્રવૈર. ૭ વ્યય. ૮ તારા. ૯ નાડી. ૧૦ રાશિ. ૧૧ રાશિવૈર. ૧૨ નામાક્ષર. ૧૩ અંશક. ૧૪ લગ્ન. ૧૫ તિથિ. ૧૬ વાર. ૧૭ કરણ. ૧૮ યોગ. ૧૯ વર્ગ. ૨૦ તત્ત્વ. ૨૧ આયુષ્ય.

૧. ક્ષેત્રફળ ચોરસઃ—લંબાઈ ગજ અને પહોળાઈ ગજના ગુણાકાર કરતા જે આવે તે ચોરસનું ક્ષેત્રફળ બાણવું.

૨. ગોળનું ક્ષેત્રફળઃ—લંબાઈ પહોળાઈ તે વ્યાસ કહેવાય વ્યાસને ત્રણગણું કરવું તેમાં સાતમો ભાગ ઉમેરવો. (વ્યાસનો) તે પરિઘ થયું તેને અધુ કરવું અને વ્યાસને અધુ

કરી બન્નેનો ગુણાકાર કરવો જે આવે તે ગોળનું ક્ષેત્રફળ નાણવું. સમસ્ત પરિઘને વ્યાસના ચોથા ભાગે ગુણવાથી પણ ગોળનું ક્ષેત્રફળ આવે.

૩. અષ્ટાશનું ક્ષેત્રફળ.—લખાઈ પહોળાઈનો ગુણાકાર કરવો તેમાંથી છઠ્ઠો ભાગ બાદ કરવો અને છઠ્ઠા ભાગનો અડતાલીશમો ભાગ બાદ કરવો બાકી રહે તે અષ્ટાશનું ક્ષેત્રફળ નાણવું.

૪. પદ્માશ ક્ષેત્રફળ.—લખાઈ પહોળાઈનો ગુણાકાર કરી તેમાંથી છઠ્ઠો ભાગ હિત કરવો બાકી રહે તે પદ્માશનું ક્ષેત્રફળ નાણવું.

ષોડાંપનું ક્ષેત્રફળ.—લખાઈ પહોળાઈનો ગુણાકાર કરી તેમાંથી છઠ્ઠો ભાગ તથા છટ્ઠો ભાગનો ચૌદમો ભાગ બાદ કરવો બાકી રહે તે સોળાંપનું ક્ષેત્રફળ નાણવું.

ત્રિકોણ ક્ષેત્રફળ.—એક ભાગની લંબાઈ પુનઃ છેડા સુધી લેવી અને બીજા ભાગની લંબાઈના અર્ધ ભાગ કરી બન્નેનો ગુણાકાર કરવો જે આવે તે ત્રિકોણનું ક્ષેત્રફળ નાણવું.

અર્ધ ચંદ્ર ક્ષેત્રફળ.—લંબાઈ ને પહોળાઈનો ગુણાકાર કરવો તેમાંથી ચોથો ભાગ હિત કરવો બાકી રહે તે અર્ધ ચંદ્ર ક્ષેત્રનું ક્ષેત્રફળ નાણવું.

૨-આયાચિકાર

ધામસ્ય દીર્ઘતોવ્યાસ ગુણે ચાપે ભાજિતે ।

ઘજાદિનં શેષમાયં લક્ષ્યતે નાત્ર સંશયઃ ॥૧૫॥

ક્ષેત્રની લંબાઈ પહોળાઈને ગુણી આઠે ભાગવા જે શેષ વધે તે ધ્વજાદિ આવે. નાણવા તેમાં શકા નહિ.

ઘજો ધૂમ્ર સ્તથા સિંહઃ શ્વાનો વૃષ સ્વરોગજઃ ।

ધ્વાંક્ષ ચૈવ સમદ્રષ્ટાઃ પ્રાચ્યા દિશુ પ્રદક્ષિણાઃ ॥૧૬॥

૧ ધ્વજ, ૨ ધૂમ્ર, ૩ સિંહ, ૪ શ્વાન ૫ વૃષ, ૬ ખર, ૭ ગજ, ૮ ધ્વાંક્ષ એ આઠ આય પૂર્વ આદિ દિશાએથી અનુક્રમે પ્રદક્ષિણા એ સામસામી દષ્ટિ કરીને રહેલ છે.

ધ્વજઃ સિંહો વૃષગજૌ શસ્યન્તે સુર વેશ્મનિ ।

અધમાનાં સ્વરધ્વાંક્ષ ધૂમ્રશ્વાનઃ સુસ્વાવહા ॥૧૭॥

ધ્વજઃ પ્રાયઃ કૃતયુગે ત્રેતાયાં સિંહ એવ ચૈવ ।

દ્વાપરે વૃષ વાહુલ્યં ગજ એવ કલૌ યુગે ॥૧૮॥

દેવપ્રાસાદોમાં ધ્વજ, સિંહ, વૃષ ને ગજ ઉત્તમ છે. અધમ લોકોને ત્યાં ખર, ધ્વાંક્ષ, ધૂમ્ર તથા શ્વાન સુખકારી છે. ધ્વજ આય વિશેષે સત્યયુગે ત્રેતાયુગમાં સિંહ આય દ્વાપરે ઘણું કરીને વૃષ આય અને કલિયુગે ગજ આય શ્રેષ્ઠ છે.

કલ્યાણં કુરુતે સિદ્ધો નૃપાણાં ચ વિશેષતઃ ।

ધ્વજઃ પ્રશસ્યતે વિપ્રૈઃ વૃષો વૈશ્યે મુદાહૃતઃ ॥૧૯॥

ઉત્તરોત્તર આખ્યાતા શ્વતુર્વર્ણ ફલ પ્રદાઃ ।

ધ્વજે ચૈવાર્થ લાભશ્ચ ધ્રુમે સંતાપ એવ ચ ॥૨૦॥

રાજ્યપ્રાસાદોમાં સિંહાય વિશેષ કલ્યાણકારી છે. પ્રાહ્મણના ઘર વિષે ધ્વજમય વૈશ્યના ઘર વિષે વૃષાય ક્ષુદ્રના ઘર વિષે ગંજય એમ ઉત્તરોત્તર ચારે વર્ણને ક્ષણદાયક જાણવા. ધ્વજમય અર્થ લાલ આપનાર ધૂમ્રાય સંતોષકારક છે.

॥ હસ્ત પ્રમાણ ॥

યવ	અંગુલ	હસ્ત	હસ્ત	ઉપયોગ
		અંગુલ	પ્રમાણ	
૮	૧	૨૪	૧ જેષ્ઠ	નગર, ગ્રામ, ખેટ, કોશ, યોજન, વન, ઉપવન, માર્ગ આદિ જેષ્ઠ ગજે માપવા.
૭	૧	૨૪	૧ મધ્યમ	દેવપ્રાસાદ, પ્રતિમા, લિંગ, જગતી, પીઠ, મંડપ, રાજ્યપ્રાસાદ અને ગૃહો મધ્યમગજથી માપવા.
૬	૧	૨૪	૧ કનિષ્ઠ	શય્યા, આસન, યાન, (મ્યાના પાલખી) છત્ર, સિંહાસન, શસ્ત્રો, કુવા આદિ જળાશયો, કનિષ્ઠ ગજથી માપવા.

॥ આયાદિ અંગ ગણિત અંગો સ્થાન ॥

પાષાણ, કાષ્ઠ	અંદારના ખુણે આયાદિ અંગો મેળવવા.
પ્રાસાદ, જગતી, મંડપ,	
ઘટના ગૃહને	ઓસારના મધ્યે આયાદિ અંગો મેળવવા.
માટીના ગૃહને	અંદરના ભાગમાં આયાદિ અંગો મેળવવા.

॥ આયાદિ સ્થાન ॥

આય	દિશા	શુભ સ્થાનો
૧ ધ્વજ	પૂર્વ	પ્રાહ્મણના ઘરે, પ્રાસાદ, પ્રતિમા, લિંગ, જગતી, પીઠ, મંડપ, વેદી, કુંડ, શુચિ, ધ્વજ, છત્ર, ચામર, વાવ, કુવા, તળાવ, કુંડ આદિ જળાશયે અને ધ્વજ ધ્વજદંડ રાખવાનું સ્થાન, દેવપીઠિકા, વસ્ત્ર, અલંકાર આદિ આભૂષણો કેચુર, મુકુટ આદિ સ્થાને ધ્વજ આય આપવો શુભ છે.

૨	ધૂમ	અગ્નિ	અગ્નિ કર્મ ઉપર જીવનારને ત્યાં યજ્ઞશાળા, રસોઈઘર, હોમકુંડ અને હોમ કરવાના ઘરમાં ધૂમાય દેવો.
૩	સિંહ	દક્ષિણ	સમસ્ત આયુષો રાખવાના સ્થાને, રાત્ર્યમહેલમાં, રાત્ર્ય સિંહાસને, સિંહદ્વારે સિંહાય આપવો અને ક્ષત્રીઓના ઘરે શુભ છે.
૪	શ્વાન	નૈઋત્ય	સ્ત્રીઓ જાતીના ઘરે, શ્વાન ઉપર આજીવિકા કરનારને ત્યાં, ચાંડાલના ઘરે તથા અશુદ્ધ સંડાસ વિગેરે સ્થળે શ્વાનાય દેવો શુભ છે.
૫	વૃષ	પાશ્ચિમ	વેપાર કરનારને ત્યાં, દુકાને તથા ઘરે, લોજન પાત્ર તથા મંડપે, અશ્વશાળા, ગૌશાળા અને ગોવાળના ઘરે વૃષાય દેવો શુભ છે.
૬	ખર	વાયવ્ય	વણકરને ત્યાં જંત્ર આદિ સ્વર નીકળે તેવા વાજાંત્રને કલાલ, ઘોળી અને ગધેડા ઉપર આજીવિકા કરનારને ત્યાં ખરાય શુભ છે.
૭	ગજ	ઉત્તર	હસ્તિશાલા, પાલળી, સુખપાલ, રથ, પલંગ, તંબુ, વહાણ, કોચ, રાણીવાસ, પેડાર આદિના ઘરે (ઢાર ચારનાર) ક્ષુદ્રના ઘરને વિષે ક્રીડી ગૃહમાં ગજાય દેવો.
૮	ધ્વાંક્ષ	ઈશાન	સંન્યાસીઓના મઠે, ચંત્રશાલાએ, જિનશાલાએ અને શિલ્પ કર્મ કરનારને ઘરે ધ્વાંક્ષાય દેવો.

કુટનોટ :

આય વ્યયાંશકા ઋક્ષં તારા ચન્દ્ર વર્લં ગૃહે ।

જીવિતં મરણં જ્ઞેયં વાસ્તુ વિજ્ઞાન પૂર્વકમ્ ॥ ૧ ॥

આય, વ્યય, અંશક, નક્ષત્ર, તારા, ચંદ્રમાસ, આયુષ્ય, ગૃહે વાસ્તુ વિજ્ઞાન પૂર્વક નેવા

નગરે વા ગુરે ચૈવ માનં દણ્ડે વિધીયતે ।

વાસ્તુ દણ્ડ ઇતિ પ્રોક્તં સોઽત્ર વૈ વાસ્તુ સદ્વિદ્યાયા ॥૨॥

નગર તથા ગુરે દડથી ગણિત વિધિયત કરવું ચાર હસ્ત ઉપરના ગૃહાદિને હસ્તથી ગણિત કરવું.

ચતુર્હસ્તં ચ ચત્કેત્રં મહુગુલૈશ્ચ ફલપ્રદમ્ ।

વસ્વહુગુલૈશ્ચ ક્ષેત્રં તુ પાદૈર્વા પ્રતિ શોધયેત્ ॥૩॥

ચાર હસ્તના ક્ષેત્રને અંગુલથી ગણિત ફલપ્રદ છે. અંગુલાદિ ક્ષેત્રને પા અંગુલ અથવા ચતુર્થ ગણિત શોધન કરવું.

અંક	નક્ષત્ર	મૂલરોશિ	ગણ	અંક	વ્યય	નક્ષત્ર	વૈર	ચોતિ	ચોતિ વૈર	નાડી
૧	અશ્વિની	૧૭	દેવ	ઉત્તર	૧	ઉ. ફા.	અશ્વ	મહિષ	આઘ	
૨	ભરણી	૭	મનુષ	ઉત્તર	૨	સ્વાતી	હસ્તી	સિહ	મધ્ય	
૩	કૃતિકા	૨૪	રાક્ષસ	પૂર્વ	૩	૦	અજ	કપિ મૃગ	અંત્ય	
૪	રોહિણી	૧૪	મનુષ	પૂર્વ	૪	ઉ. પા.	સર્પ	નકુલ	અંત્ય	
૫	મૃગશીર્ષ	૪	દેવ	પૂર્વ	૫	૦	સર્પ	નકુલ	મધ્ય	
૬	આર્દ્રા	૨૧	મનુષ	પૂર્વ	૬	૦	શ્વાન	કપિ	આઘ	
૭	પુનર્વસુ	૧૧	દેવ	પૂર્વ	૭	શ્રવણ	માર્ગર	મૂષક	આઘ	
૮	પુષ્ય	૧	દેવ	પૂર્વ	૮	અમ્લેષા	અજ	કપિ મૃગ	મધ્ય	
૯	અમ્લેષા	૧૮	રાક્ષસ	પૂર્વ	૧	પુષ્ય	માર્ગર	મૂષક	અંત્ય	
૧૦	મઘા	૮	રાક્ષસ	દક્ષિણ	૨	૦	મૂષક	માર્ગર	અંત્ય	
૧૧	પૂ. ફાલ્ગુન	૨૫	મનુષ	દક્ષિણ	૩	૦	મૂષક	માર્ગર	મધ્ય	
૧૨	ઉ. ફાલ્ગુન	૧૫	મનુષ	દક્ષિણ	૪	અશ્વિની	ગાય	વ્યાધ	આઘ	
૧૩	હસ્ત	૫	દેવ	દક્ષિણ	૫	ચિત્રા	મહિષ	અશ્વ	આઘ	
૧૪	ચિત્રા	૨૨	રાક્ષસ	દક્ષિણ	૬	હસ્ત	વ્યાધ	ગી	મધ્ય	
૧૫	સ્વાતિ	૧૨	દેવ	દક્ષિણ	૭	ભરણી	મહિષ	અશ્વ	અંત્ય	
૧૬	વિશાખા	૨	રાક્ષસ	દક્ષિણ	૮	જેષ્ઠા	વ્યાધ	ગી	અંત્ય	
૧૭	અનુરાધા	૧૯	દેવ	પશ્ચિમ	૧	૦	મૃગ	અજ	મધ્ય	
૧૮	જેષ્ઠા	૯	રાક્ષસ	પશ્ચિમ	૨	વિશાખા	મૃગ	અજ	આઘ	
૧૯	મૂળ	૨૬	રાક્ષસ	પશ્ચિમ	૩	૦	શ્વાન	કપિ	આઘ	
૨૦	પૂ. પાઠા	૧૬	મનુષ	પશ્ચિમ	૪	૦	કપિ	શ્વાન	મધ્ય	
૨૧	ઉ. પાઠા	૬	મનુષ	પશ્ચિમ	૫	રોહિણી	નકુલ	સર્પ	અંત્ય	
૨૨	શ્રવણ	૨૩	દેવ	પશ્ચિમ	૬	પુનર્વસુ	કપિ	શ્વાન	અંત્ય	

કુટનોટ ચાલુ

પાદૈર્વાપિ યવૈર્વાપિ ગૃહક્ષેત્રાનુ સારતઃ ।

તૃણચ્છન્દે સ્થામિહસ્તૈર્હર્માદૌ કર્મિ હસ્તતઃ ॥૪૧॥

ગૃહક્ષેત્રાનુસાર—પા અંગુલે અને યવે ગણિત કરવું. તૃણ છંદના ગૃહને સ્વામીના હસ્તથી અને ગૃહને કામ કરનારના હસ્તથી ગણિત કરવું.

રાજવેશ્મ પુરાદીનાં વાપી કૃપાદિકસ્ય ચ ।

પ્રાસાદેષુ ચ દેવાનાં શાસ્ત્ર હસ્તે ન કેષલમ્ ॥૪૨॥

રાજ્ય પ્રાસાદ, નગર, વાવ, કુવા, આદિ અને દેવપ્રાસાદને શાસ્ત્ર હસ્તથી કેવળ માપવું.

—આયાધિકાર અપરાજિતપૃચ્છા.

અંક	નક્ષત્ર	મૂલરાશિ	ગણ	અંક	વ્યય	નક્ષત્ર	ધૈર	ચોનિ	ચોનિ ધૈર	નાડી
૨૩	ધનિષ્ઠા	૧૩ રાક્ષસ	પશ્ચિમ	૭	૦	સિંહ	હસ્તી			મધ્ય
૨૪	સતભિષા	૩ રાક્ષસ	ઉત્તર	૮	૦	અશ્વ	મહીષ			આદ્ય
૨૫	પૂ. ભાદ્રપદ	૨૦ મનુષ્ય	ઉત્તર	૧	૦	સિંહ	હસ્તી			આદ્ય
૨૬	ઉ. ભાદ્રપદ	૧૦ મનુષ્ય	ઉત્તર	૨	૦	ગો	વ્યાધ			મધ્ય
૨૭	રેવતી	૨૭ દેવ	ઉત્તર	૩	૦	ગજ	સિંહ			અંત્ય

સિંહે ચ વિપુલા મોગાઃ કલ્હઃ શ્વાને સદા મવેત્ ।

ધન ધાન્યં વૃષેષૈવ સ્ત્રીમરણં તુ રાસમે ॥૨૧॥

ગજે મદ્રાણિ પश्यन्ति घ्वाङ्मुखे च मरणं ध्रुवम् ।

સ્વસ્વ સ્થાને સ્થિતાઃ સર્વે સર્વદા શુભ કારકાઃ ॥૨૨॥

સિંહાય અથાગ ભોગ આપનાર છે. શ્વાનાયથી સદા ક્લેશ રહે. વૃષાય ધન ધાન્યને આપે ખરાય આપવાથી સ્ત્રીનું મરણ થાય. ગજાય કલ્યાણકારક છે. ધ્વાંક્ષાયથી નિશ્ચય મરણ થાય પોતપોતાના સ્થાને આપવાથી સર્વે આયો શુભકારક છે.

પ્રાસાદ પ્રતિમા લિંગે જગતી પીઠ મંડપે ।

વેદિ કુંડ શુચિૈવ પતાકા છત્ર ચામરે ॥૨૩॥

વાપી કૂપ તડાગાનાં કુંડાનાં ચ જલાશયે ।

ધ્વજોચ્છ્રયસ્ય સંસ્થાને ધ્વજં તત્ર નિવેશયેત્ ॥૨૪॥

આસને દેવ પીઠેષુ વસ્ત્રાલંકાર ભૂષણે ।

કેયુર મુકટાદ્યે ચ નિવેશયેચ્ચ ધ્વજંશુભઃ ॥૨૫॥

પ્રાસાદ પ્રતિમા લિંગે તેમજ જગતી પીઠ મંડપ વેદી કુંડ શુચિ ધ્વજ, છત્ર, ચામર, વાવ, કુવા, તળાવ, કુંડ આદિ જગાશયે ધ્વજકુંડ (ધ્વજ રાખવાનું સ્થાન) તે સ્થાને ધ્વજમય દેવો બેસવાના આસને દેવપીઠિકા વસ્ત્ર અલંકાર આદિ આભૂષણે કેયુર મુકટ આદિને ધ્વજમય દેવો શુભ છે.

અગ્નિ કર્મસુ સર્વેષુ હોમ શાલા મહાનસે ।

ધૂમોઽગ્નિ કુંડ સંસ્થાને હોમ કર્મ ગૃહેઽપિવા ॥૨૬॥

અગ્નિ કર્મ ઉપર જીવનારને ત્યાં હોમશાળા, રસોઈ ઘર, હોમ કુંડ તથા હોમ કરવાના ઘરમા ધૂમાય દેવો.

આયુધાનાં સમસ્તાનાં નૃપાણાં મવનેષ્ટુચ ।

નૃપાંસને સિદ્ધદ્વારે સિંહ તત્ર નિવેશયેત્ ॥૨૭॥

સમસ્ત આયુધો રાખવાના સ્થાને, રાખના મહેલે, રાખ્ય સિંહાસને, સિંહ દ્વારે સિંહાય આપવો.

શ્વાનશ્ચ મ્લેચ્છજાતૌ ચ ગેહે શ્વાનોષ જીવિતામ્ ।

તથા ચાણુદ્ધ સંસ્થાને પ્રશસ્ત શ્વાનકો મતઃ ॥૨૮॥

શ્વાનાય મ્લેચ્છ જાતીના ઘરે, શ્વાન ઉપર આજીવિકા કરનારને ત્યાં, ચાંડાલ તથા અણુદ્ધ (સંડાસ વિગેરે સ્થળે) એટલા સ્થળે શ્વાનાય દેવો શ્રેષ્ઠ છે.

વણિકર્મસુ સર્વેષુ મોજ્ય પાત્રેષુ મણ્ડપે ।

વૃષસ્તુરજ્ઞ શાલાયાં ગૌશાલાયાં ચ ગોકુલે ॥૨૯॥

વેપાર કરનારની દુકાને તથા ઘરે, લોખનપાત્ર તથા મંડપે, અશ્વશાળા, ગૌશાળા અને ગોવાળના ઘરને વિષે વૃષાય દેવો.

તત વિતતાંદિ સ્વરે વાદિત્રે વિવિધે તથા ।

કુલાર રજકાદીનાં સ્વરો ગર્દભ જીવિનામ્ ॥૩૦॥

વણુકરોને ત્યાં, જંત્ર આદિ સ્વર નીકળે તેવા વાજંત્રને, કલાલ ધોળી અને ગધેડા ઉપર આજીવિકા કરનારના ઘરને વિષે ખરાય દેવો.

ગજશ્ચ ગજશાલાયાં યાન જ્ઞમ્પાનયોરથે ।

શર્યાયાં શિવિકાયાં ચ ગજમુદ્રા ચતુષ્કતઃ ॥૩૧॥

અન્તઃપુરે ગૃહે પ્રોક્તઃ પિણ્ડાં વાસ્યાદિકોદ્ભવઃ ।

અન્યો પસ્કર કાદૌ ચ મદના મારકે ગજઃ ॥૩૨॥

હસ્તિશાળા, પાલખી, સુખપાલ, રથ, પલંગ, તાંબુ, વહાણ, કોચ, રાણીવાસ, પેંડાર (ઢાર ચારનાર) આદિના ઘરે શુદ્રના ઘરને વિષે અને કીડા ગૃહમાં ગભય દેવો.

મટેષુ યંત્રશાલાષુ જિન શાલાદિ કે પુચ ।

ધ્વાજ્ઞ કલ્યાણ કૃષ્ણે ચ શિલ્પકર્મોપ જીવિનામ્ ॥૩૩॥

સંન્યાસીઓના મઠે, યંત્રશાલાઓ, જિનશાળાઓ અને શિલ્પ કર્મ કરનાર શિલ્પીઓના ઘરોમાં ધ્વાજાય કલ્યાણ કારી છે.

સ્વકે સ્વકે વૈસ્થાને ચ સર્વે કલ્યાણ કારકાઃ ।

મિત્ર સ્નેહ્યાનુગા શ્રૈય તે સર્વે કલ્યાણ કારકાઃ ॥૩૪॥

આઠે આયો પોતપોતાના અનુકૂળ સ્થાને કદ્યાણુ કારી છે એક બીજાની પરસ્પર સ્નેહ અને મૈત્રી ભેદ આપવાથી સર્વ પ્રકારે હિત અને કામના ઓને સફળ કરનાર છે.

વૃષ સ્થાને ગજંદદ્યાત્ સિંહં વૃષમ્ દ્વસ્તિનોઃ ।

ધ્વજઃ સર્વેષુદાતવ્યો વૃષો નાઽન્યત્ર દીયતે ॥૩૫॥

વૃષાયના સ્થાને ગળત્ય દેવો પણુ વૃષાય તથા ગળત્ય સિંહાય સાથે ન દેવો ધ્વજાય સર્વ સાથે દેવો પણુ વૃષાય બીજે ન દેવો.

पूर्वे च ध्वजं दद्यात् धूम्रं चैवाग्निं संस्थिता ।

याम्यायां च तथा सिंहं नैऋत्ये श्वान मेव च ॥૩૬॥

પશ્ચિમાયાં વૃષદદ્યાત્ વાયવ્યે સ્વર મુચ્યતે ।

उत्तरे च गजं दद्यात् इशाने ध्वाङ्क्ष मेव च ॥૩૭॥

ધ્વજાય પૂર્વ દિશામાં ધૂમ્રાય અગ્નિકોણમાં, સિંહાય દક્ષિણ દિશામાં, શ્વાનાય નૈઋત્ય કોણમાં, વૃષાય પશ્ચિમ દિશામાં, ખરાય વાયવ્ય કોણમાં, ગળત્ય ઉત્તર દિશામાં, ધ્વાંક્ષાય ઇશાન કોણમાં આ રીતે આઠે દિશામાં આઠ આયો રહેલા છે તે દિશાના તે અધિપતિ છે.

सर्वे तु सिंहग्रीवाश्च प्रवलाश्च महोत्कटाः ।

महा गुणेश्वराः प्रोक्ताः अष्ट दिक् क्षेत्रपालकाः ॥૩૮॥

વાસ્તુ કર્મસુ સર્વેષુ ચાષ્ટાવાયાદિ સંપદઃ ।

पूजिताः प्रति पूज्यन्ते निर्विघ्नं च पदे स्थिताः ॥૩૯॥

સર્વે આયોનું સિંહ જેવું ગળું છે ઘણા પ્રબળ તેજસ્વી અને મોટા ગુણવાન છે આઠે દિશામાં ક્ષેત્રપાલ તરીકે રહેલ છે સર્વ પ્રકારના વાસ્તુ કર્મોમા આ આઠ આયોનું પૂજન કરવાથી પોતાના સ્થાનમા રહી નિર્વિઘ્ન કામની સમાપ્તિ કરાવી મનોરથો સફળ કરે છે.

૩-નક્ષત્રાધિકાર

आयानां यत्तु क्षेत्रं च गुणितव्यं प्रतिष्ठयेत् ।

तत्ક્ષેત્રस्य फलं साध्यं गुणितं दैध्यं विस्तरैः ॥૪૦॥

કલે ચાષ્ટ ગુણે તસ્મિન્ સપ્તવિંશતિ ભાજિતે ।

यच्छेषं लभ्यते तत्र नक्षत्रं तद् गृहस्य च ॥૪૧॥

લખાઈ અને પહોળાઈને ગુણવાથી ક્ષેત્રફળ સિદ્ધ થાય, તેને આઠે ગુણી સત્તાવીસે ભાગવાથી જે શેષ રહેતે ગૃહનુ નક્ષત્ર જાણવું.

બીજી રીત

આયામં ક્ષેત્ર સંભૂતં વિસ્તારં ગુણયેદથ ।

સપ્ત વિશૈર્હરે જ્ઞાગં શેષં સ્યાત્ફલં નિશ્ચયઃ ॥૪૨॥

ક્ષેત્રની લાંબાઈ અને પહોળાઈને ગુણી સત્તાવીશે લાગવા શેષ રહે તે ક્ષણ નક્ષી બાણુવું. જે ક્ષણ આન્યું તે નક્ષત્રની મૂળ રાશી બાણુવી.

મૂળરાશિ.	૧૭	૭	૨૪	૧૪	૪	૨૧
નક્ષત્ર.	૧ અશ્વિની.	૨ ભરણી.	૩ કૃત્તિકા.	૪ રોહિણી.	૫ મૃગશીર્ષ	૬ આર્દ્રા
મૂળરાશિ.	૧૧	૧	૧૮	૮		૨૫
નક્ષત્ર.	૭ પુનર્વસુ	૮ પૂષ્ય	૯ અશ્લેષા.	૧૦ મઘા.	૧૧ પૂર્વા ફાલ્ગુન.	
મૂળરાશી.	૧૫	૫	૨૨	૧૨		૨
નક્ષત્ર.	૧૨ ઉત્તરા ફાલ્ગુન.	૧૩ હસ્ત.	૧૪ ચિત્રા.	૧૫ સ્વાતિ.	૧૬ વિશાખા.	
મૂળરાશી.	૧૯	૯	૨૬	૧૬.		૬
નક્ષત્ર.	૧૭ અનુરાધા.	૧૮ જ્યેષ્ઠા	૧૯ મૂળ.	૨૦ પૂર્વાષાઢા.	૨૧ ઉત્તરા ષાઢા.	
મૂળરાશી.	૨૩	૧૩	૩		૨૦	
નક્ષત્ર.	૨૨ શ્રવણ.	૨૩. ધનેષ્ઠા.	૨૪ સતતારા.	૨૫ પૂર્વા ભાદ્રપદ.		
મૂળરાશી.	૧૦		૨૭			
નક્ષત્ર	૨૬ ઉત્તરા ભાદ્રપદ.		૨૭ રેવતિ.			

ઉપર આવેલ શેષ તે મૂળરાશિ આવી. મૂળરાશિ સત્તાવીશ નક્ષત્રમાંથી દશ હીન કરવાથી ૧૭ અશ્વિની તેમ દરેક આંકમાંથી દશ દશ હીન કરતા જવું અને શેષ ઓછી રહે તે સત્તાવીશ લેખવામાં પછી દસ બાદ કરવા એ રીતે મૂળરાશિ ઉત્પત્તિ થાય.

ફલે ચાષ્ટ ગુણે તસ્મિન્ સપ્તવિંશતિ ભાજિતે ।

યચ્છેપં લભ્યતે તત્ર નક્ષત્રં તદ્ ગૃહેષુ ચ ॥૪૩॥

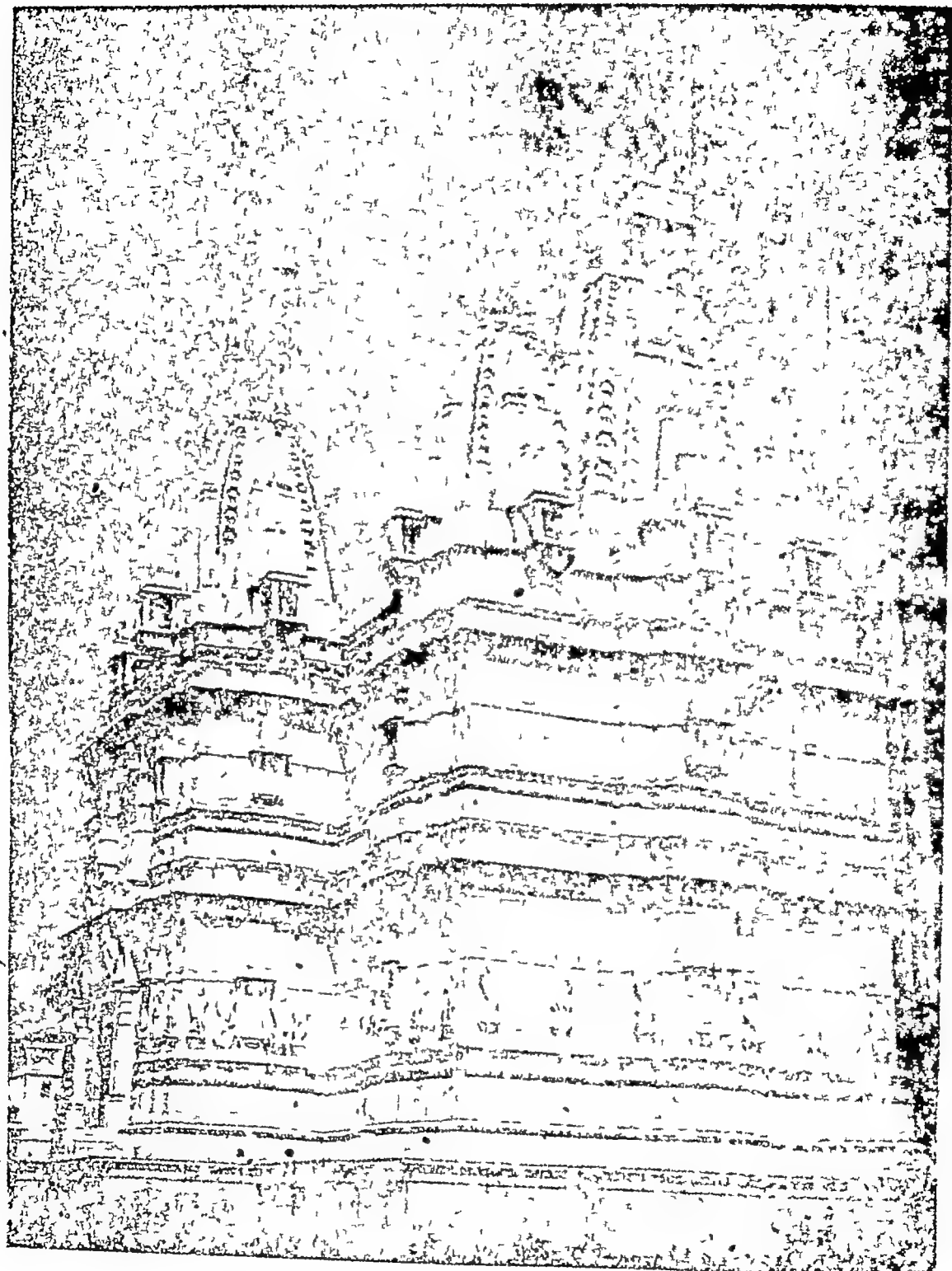
મૂળરાશિને આઠે ગુણી સત્તાવીશે લાગતા જે શેષ આવે તે ગૃહ આદિનું નક્ષત્ર બાણુવું.

૪-નક્ષત્ર ગણાધિકાર

દેવનું રાક્ષસાનાં ચ નક્ષત્રાણાં ત્રિધાં ગણઃ ।

યમ્યયસ્યાન્નુગા મૈત્રી વૈરં સ્યાચ્ચ પરસ્પરમ્ ॥૪૪॥

દેવ, મનુષ્ય અને રાક્ષસ એ નક્ષત્રના ત્રણ પ્રકારના ગણ છે. પ્રયત્ને કરીને મરણ, અનુરાગ, મૈત્રી, વૈર, પરસ્પર જોવા.

કેસરીયાળ પૃષ્ઠ દર્શન—પાલિતાણા

[એન સી. સોમપુરા]

સ્વગુણે પરમા પ્રીતિ મર્ધ્યમા દૈવ માનુષે ।

મર્ત્ય રાક્ષસ યો મૃત્યુઃ કલહો દેવ રાક્ષસોઃ ॥૪૫॥

એકજ ગણ હોય તો પરમ પ્રીતિ, મનુષ્ય અને દેવગણ હોય તો મધ્યમ, મનુષ્ય અને રાક્ષસગણ હોય તો મૃત્યુ, દેવ અને રાક્ષસ ગણ હોય તો ક્લેશ રહે.

નવ દેવ ગણાઃ પ્રોક્તા માનુષા નવ કીર્તિતાઃ ।

નવ રક્ષો ગણાશ્ચ નક્ષત્રાણાં ત્રિધા ગણઃ ॥૪૬॥

નવ નક્ષત્ર દેવગણા જાણવા, નવ મનુષ્યગણા, નવ રાક્ષસ ગણા એ પ્રમાણે નક્ષત્રતા ત્રણ ગણ જાણવા.

કૃતકા મઘા વિશાખા અશ્લેષા શતતારકા ।

ચિત્રા યુક્તા ધનેષ્ટા ચ જ્યેષ્ઠા મૂલં ચ રાક્ષસાઃ ॥૪૭॥

૧ કૃતિકા. ૨ મઘા. ૩ વિશાખા. ૪ અશ્લેષા. ૫ શતતારા. ૬ ચિત્રા. ૭ ધનેષ્ટા. ૮ જ્યેષ્ઠા. ૯ મૂલ. એ નવ રાક્ષસ ગણા જાણવા.

મૃગશિર્ષી રેવતી ચ હસ્ત સ્વાતિઃ પુનર્વસુઃ ।

પુષ્યાનુરાધા શ્રવણ એતે દેવગણ સ્મૃતઃ ॥૪૮॥

૧ મૃગશિર્ષ. ૨ અશ્વિની. ૩ રેવતી. ૪ હસ્ત. ૫ સ્વાતિ ૬ પુનર્વસુ. ૭ પુષ્ય. ૮ અનુરાધા. ૯ શ્રવણ. એ નવ દેવગણ જાણવા.

॥ નક્ષત્ર ગણ ॥

દેવઃ— મૃગશિર્ષ, અશ્વિની, રેવતી, હસ્ત, સ્વાતી, પુનર્વસુ, પુષ્ય, અનુરાધા, શ્રવણ.

મનુષઃ—ભરણી, પૂર્વા પાઠા, પૂર્વા ફાલ્ગુની, પૂર્વા ભાદ્રપદ, ઉત્તરા પાઠા, ઉત્તરા ફાલ્ગુની, ઉ. ભાદ્રપદ, આર્દ્રા, રૌહિણી.

રાક્ષસઃ—કૃતિકા, મૂળ, અશ્લેષા, મઘા, ચિત્રા, વિશાખા, ઘનિષ્ઠા, શતભિષા, જ્યેષ્ઠા.

॥ ચંદ્રાધિકાર દિક્ ॥

પૂર્વઃ— ૧ કૃતિકા, ૨ રૌહિણી, ૩ મૃગશિર્ષ, ૪ આર્દ્રા, ૫ પુનર્વસુ, ૬ પુષ્ય, ૭ અશ્લેષા.

દક્ષિણઃ—૧ મઘા, ૨ પૂર્વા. ફા. ૩ ઉત્તરા ફા. ૪ હસ્ત, ૫ ચિત્રા, ૬ સ્વાતી, ૭ વિશાખા.

પશ્ચિમઃ—૧ અનુરાધા, ૨ જ્યેષ્ઠા, ૩ મૂળ, ૪ પૂર્વાપાઠા, ૫ ઉત્તરાપાઠા, ૬ શ્રવણ, ૭ ઘનિષ્ઠા.

ઉત્તરઃ— ૧ શતભિષા, ૨ પૂર્વા ભાદ્રપદ, ૩ ઉત્તરા ભાદ્રપદ, ૪ રેવતી, ૫ અશ્વિની, ૬ ભરણી.

॥ नक्षत्र वैर ॥

नक्षत्र	वैर	नक्षत्र	वैर	नक्षत्र	वैर
अश्विनी	ॐ. द्वादश	मघा	०	भूज	०
भरणी	स्वाती	पूर्. द्वादश	०	पूर्. पादा	०
कृत्तिका	०	ॐ. द्वादश	अश्विनी	ॐ. पादा	रोहिणी
रोहिणी	ॐ. पादा	हस्त	चित्रा	श्रवण	पुनर्वसु
मृगशिरा	०	चित्रा	हस्त	घनिष्ठा	०
आर्द्रा	०	स्वाती	भरणी	सततलिषा	०
पुनर्वसु	श्रवण	विशाखा	ज्येष्ठा	पूर्. लाद्रपद	०
पुष्य	अश्लेषा	अनुराधा	०	ॐ. लाद्रपद	०
अश्लेषा	पुष्य	ज्येष्ठा	विशाखा	रेवती	०

अंक	नक्षत्र	अंक	व्यय	अंक	नक्षत्र	अंक	व्यय	अंक	नक्षत्र	अंक	व्यय
१	अश्विनी	१	शान्ता	१०	मघा	२	प्रौर	१८	भूज	३	प्रद्योत
२	भरणी	२	प्रौर	११	पूर्. द्वा.	३	प्रद्योत	२०	पूर्. पादा	४	श्रियानंद
३	कृत्तिका	३	प्रद्योत	१२	ॐ. द्वा.	४	श्रियानंद	२१	ॐ. पादा	५	मनोहर
४	रोहिणी	४	श्रियानंद	१३	हस्त	५	मनोहर	२२	श्रवण	६	श्रीवत्स
५	मृगशिरा	५	मनोहर	१४	चित्रा	६	श्रीवत्स	२३	घनिष्ठा	७	विलय
६	आर्द्रा	६	श्रीवत्स	१५	स्वाती	७	विलय	२४	सततलिषा	८	चिन्तात्मक
७	पुनर्वसु	७	विलय	१६	विशाखा	८	चिन्तात्मक	२५	पूर्. ला.	९	शान्ता
८	पुष्य	८	चिन्तात्मक	१७	अनुराधा	९	शान्ता	२६	ॐ. ला.	२	प्रौर
९	अश्लेषा	९	शान्ता	१८	ज्येष्ठा	२	प्रौर	२७	रेवती	३	प्रद्योत

तिस्रः पूर्वाश्च भरणी आर्द्रा वै रोहिणी तथा ।

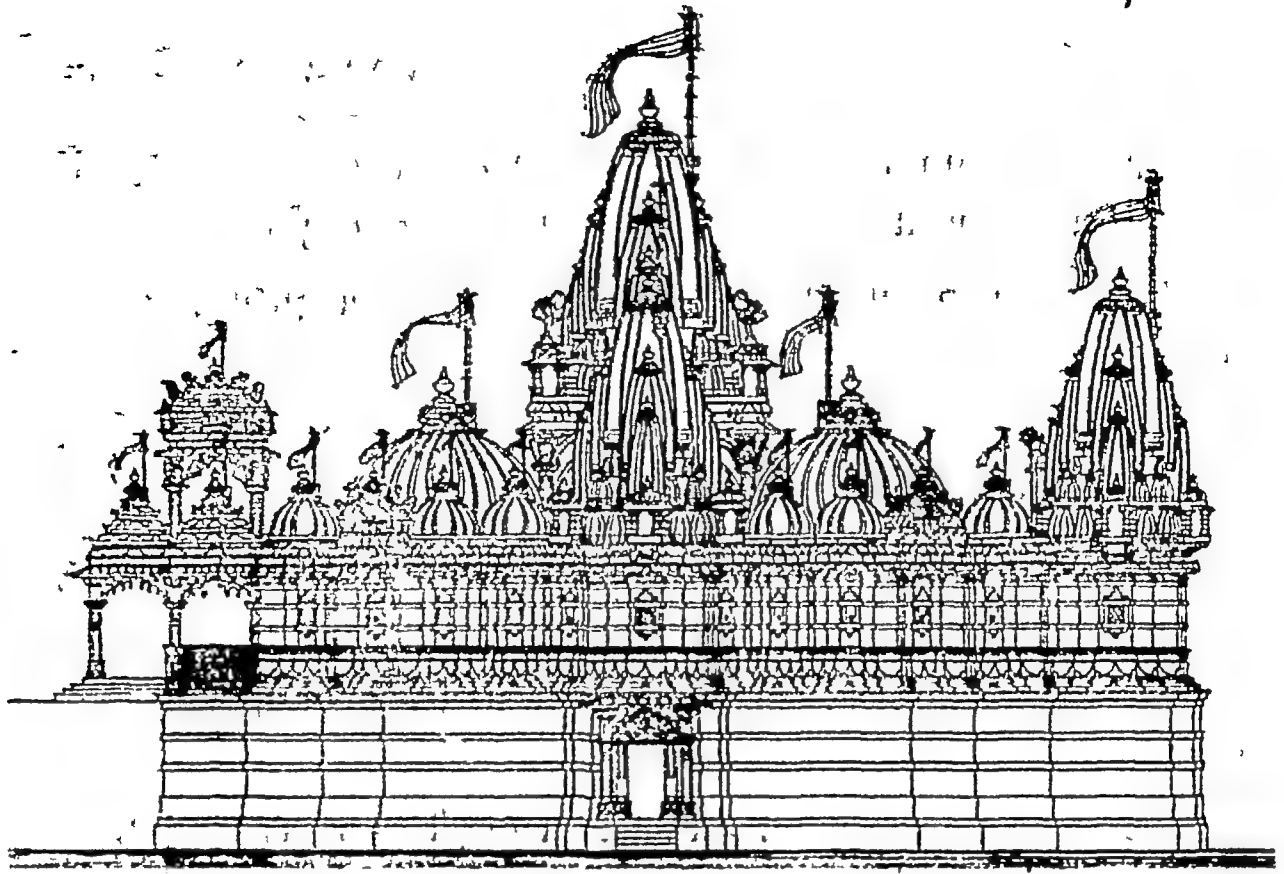
उत्तरात्रय सम्युक्तः कीर्तितो मानुषो गणः ॥४९॥

त्रय पूर्वा-१ पूर्वा द्वादश. २. पूर्वा पादा. ३ पूर्वा लाद्रपद. ४ भरणी ५ आर्द्रा-
६ रोहिणी. त्रय उत्तरा-७ उत्तरा द्वादश. ८ उत्तरा पादा. ९ उत्तरा लाद्रपद ये
नव मनुष्य गण ज्ञेयाः.

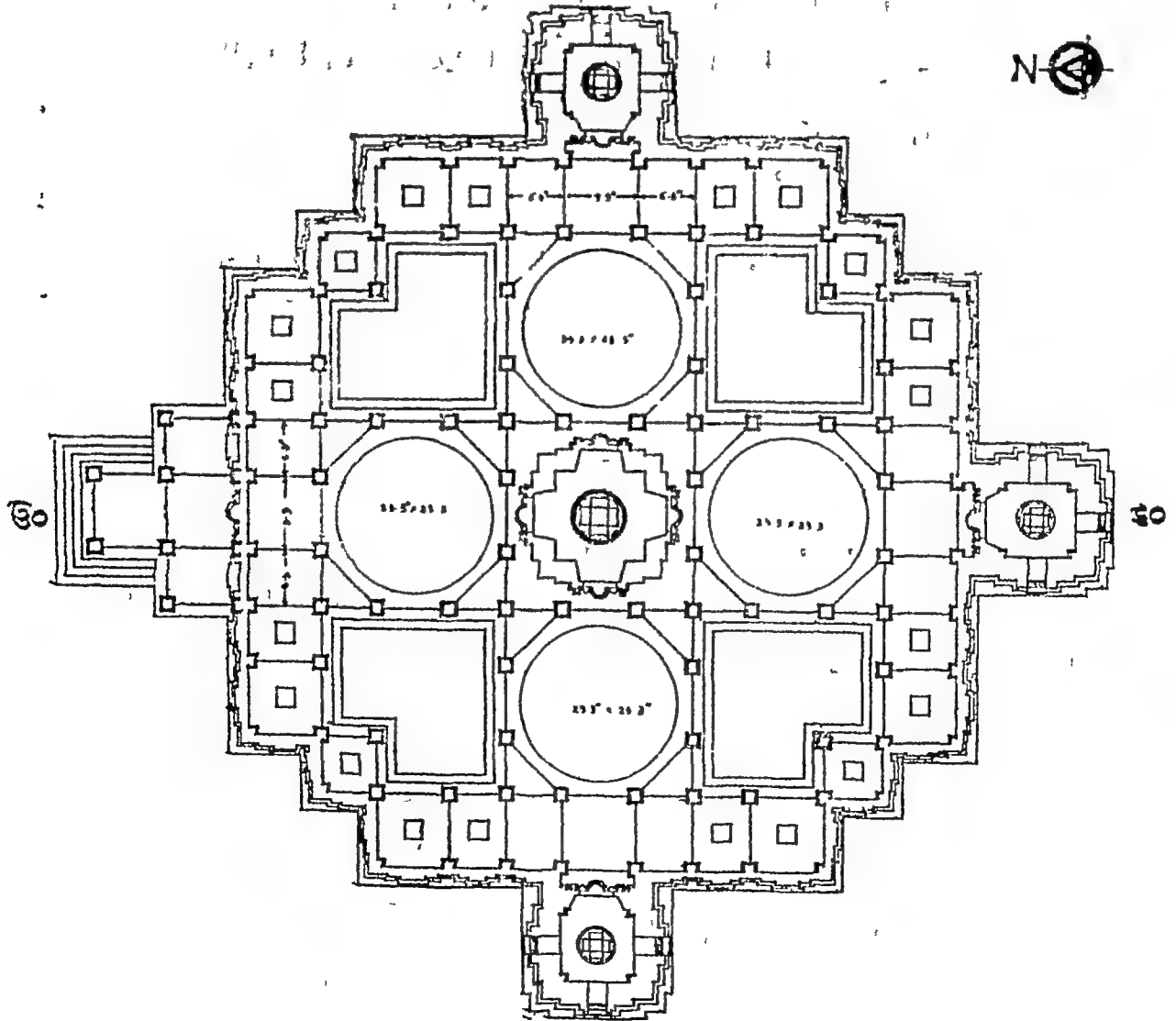
५-चंद्राधिकार-

कृत्तिकादि सप्त सप्त पूर्वाद्याश्च प्रदक्षिणाः ।

सप्त विंशति युक्तानां तत्र चंद्रमुनिं हरेत् ॥५०॥

[ઈ.પૂ. સ્તી. સોમપુરા]

શ્રી સિદ્ધાચલ શસ્થગાર તલ દર્શન થેરીપાગ—પાલીતાણુ

૬૦

કૃતિકાથી સાત સાત નક્ષત્ર પૂર્વથી પ્રદક્ષિણાએ જાણવા. ઉત્તરે પહેલા જે અને છેલ્લા ચાર મળી છ જાણવા, જે દિશાએ નક્ષત્ર આવે તે ચંદ્ર જાણવો.

પૂર્વ-૧ કૃતિકા, ૨ રોહિણી, ૩ મૃગશિર્ષ, ૪ આર્દ્રા, ૫ પુર્નવસુ, ૬ પૂષ્ય, ૭ અશ્લેષા.

દક્ષિણ-૧ મઘા, ૨ પૂર્વા ફાલ્ગુન, ૩ ઉત્તરા ફાલ્ગુન, ૪ હસ્ત, ૫ ચિત્રા, ૬ સ્વાતિ, ૭ વિશાખા.

પશ્ચિમ ૧ અનુરાધા, ૨ જ્યેષ્ઠા, ૩ મૂળ, ૪ પૂર્વાષાઢા, ૫ ઉત્તરાષાઢા, ૬ શ્રવણ, ૭ ધનિષ્ઠા.

ઉત્તર-૧ શતતારા, ૨ પૂર્વ ભાદ્રપદ, ૩ ઉત્તર ભાદ્રપદ, ૪ રેવતિ, ૫ પર્વાશ્વિની, ૬ ભરણી.

આ પ્રમાણે પૂર્વ આદિ ક્રમથી નક્ષત્રની દિશા જાણવી. તે જ ચંદ્ર જાણવો.

गृहाग्रे च यदाचंद्रो क्षयं वेश्म करोतिहि ।

राट् चौराग्नि भयं घोरं चंद्रे वै पृष्ठ भागते ॥५१॥

धन धान्य क्षमारोग्यं कुरुते दक्षिण स्थिते ।

श्री स्त्री पुत्रा उत्तमाश्च चंद्रे वै उत्तरे स्थिता ॥५२॥

ગૃહની સન્મુખ ચંદ્ર આપવાથી ઘરઘણીનો નાશ થાય, પાછળ ચંદ્ર આપવાથી બ્રહ્મરાક્ષસ, ચોર, અગ્નિ સર્પનો ભય ઉત્પન્ન થાય, જમણા અંગે ચંદ્ર આપવાથી ધન ધાન્ય, ભૂમિ વિગેરે મળે અને આરોગ્ય રહે અને ડાબા અંગે ચંદ્ર આપવાથી લક્ષ્મી, સ્ત્રી, પુત્રાદિકનો ઉત્તમ લાભ થાય.

प्रासादे राज्य वेश्मपु चंद्रोदघात् अग्रतः ।

अन्येषां च न दातव्य श्रीमदादि गृहेषु च ॥५३॥

દેવ, પ્રાસાદો તથા રાજ્ય મહેલમાં ચંદ્ર સન્મુખ દેવો. પરંતુ બીજા કોઈ શ્રીમતને પણ આગળ ચંદ્ર આપવો નહિ.

૬-નક્ષત્ર વૈરાધિકાર

वैरं चोत्तर फाल्गुनीश्रियुगले स्वातिभरण्यो द्वयोः ।

रोहिण्युत्तरपाढयोः ऋचुति पुनर्वसोर्विरोध स्तथा ॥५४॥

चित्रा हस्त भयोश्च पुण्यफणिनो ज्येष्ठा विशाखद्वयोः ।

प्रासादे भवनाऽऽसने च शयने नक्षत्र वैरं त्यजेत् ॥५५॥

ઉત્તરા ક્ષાત્રુન અને અશ્વિની, સ્વાતિ અને ભરણી, રોહિણી અને ઉત્તરાષાઢા, શ્રવણ અને પુનર્વસુ, ચિત્રા અને હસ્ત, પુષ્ય અને અશ્લેષા, જેષ્ઠા અને વિશાખા એ નક્ષત્રોને પરસ્પર શત્રુતા છે. માટે પ્રાસાદ, ગૃહ, આસન, શય્યા વિગેરેમાં નક્ષત્ર વૈર તજવું.

૭-વ્યયાધિકાર

નક્ષત્રે વસુભિર્મક્તે યચ્છેપં વ્યયમાદિશેત્ ।

અષ્ટૌ વ્યયાસ્તથા પ્રોક્તા આયેષ્વઘ્નસુયોજિતા ॥૫૬॥

આયાશ્ચ કથિતા પૂર્વ વ્યયાનાં લક્ષણં ગૃણુ ।

ઐકૈકા યસ્ય સંસ્થાને વ્યયાશ્ચ ત્રિવિધાઃ સ્મૃતાઃ ॥૫૭॥

જે નક્ષત્રનો આંક આવ્યો હોય તેને આઠે ભાગતા જે શેષ વધે તે વ્યય બતાવે. આઠ આવ્યની સાથે આઠ વ્યય થોજના પૂર્વક આપવા. આવ્યો પહેલા કહેલ છે. હવે વ્યયના લક્ષણ સાંભળો. એકેક આવ સાથે વ્યય ત્રણ પ્રકારે આવી શકે.

સમો વ્યયઃ પિશાચશ્ચ રાક્ષસસ્તુ વ્યયોઽધિકઃ ।

વ્યયો ન્યૂનો યક્ષશ્ચૈવ ધન ધાન્યં કરઃ સ્મૃતઃ ॥૫૮॥

આય અને વ્યય સરખા આવે તો પિશાચ, વ્યયનો આંક અધિક આવે તો રાક્ષસ, વ્યય ઓછો આવે તો યક્ષ ધન ધાન્ય ને આપનાર બતાવે.

ધ્વજાદિબ્વઘ્નસ્વાયેષુ અષ્ટૌ શાન્તાદિકવ્યયાઃ ।

પ્રત્યેકવ્યય સંસ્થાને આયો ન્યુનેતરઃ સ્મૃતઃ ॥૫૯॥

શાન્તઃ પૌરઃ પ્રઘોતશ્ચ શ્રિયાનંદો મનોહરઃ ।

શ્રીવત્સો વિભવશ્ચૈવ ચિન્તાત્મ ચ વ્યયાઃસ્મૃતાઃ ॥૬૦॥

ધ્વજાદિ આઠ આવ્યો અને આઠ શાન્તાદિ. વ્યય પ્રત્યેક વ્યય આવના સ્થાને ઓછા આપવા. ૧ શાન્તા, ૨ પૌર, ૩ પ્રઘોત, ૪ શ્રિયાનંદ, ૫ મનોહર, ૬ શ્રીવત્સ, ૭ વિભવ, ૮ ચિન્તાત્મક એ આઠ વ્યય બતાવવા.

સ્મૃતો ધ્વજે શુભઃ શાન્તઃ નિત્યં કલ્યાણ કારકઃ ।

મોજ્યં પૂજાફલં શાન્તિ નૃત્યં ગીત સુશલયે ॥૬૧॥

ધ્વજાયની સાથે શાન્ત વ્યય શ્રેષ્ઠ ને કલ્યાણકારી છે. દેવપ્રાસાદમાં આપવાથી ભોગ ખલી, પૂજા, ફળ, શાન્તિ, ગીત અને નૃત્યને આનંદ આપે.

ધૂમ્રસ્થાને યદા ગ્રાન્તો હેમરત્નાદિ સમ્ભવઃ ।

અગ્ન્યુપજીવકાનાં ચ ધાતુ દ્રવ્ય ફલ પ્રદઃ ॥૬૨॥

ધૂમ્રાય સાથે જ્યારે શાન્ત વ્યય આપવામાં આવે તો સોનુ રત્ન આદિ મળે. અગ્નિ કર્મ પર જીવનારને ધાતુ દ્રવ્ય આદિનો લાભ થાય.

સિંહ સ્થાને ચ પૌર્ણમેય મિહ વચ્ચ પગક્રમઃ ।

નિહન્તિ રિપુ સૈન્યાનિ હ્યાત્મ સ્થાને મહોત્સવાઃ ॥૬૩॥

સિંહાય સાથે પૌર વ્યય આપવાથી સિંહના જેવો પરાક્રમી થાય અને દુશ્મનના સૈન્યનો નાશ કરી પોતાના સ્થાને મહોત્સવ થાય.

પ્રદ્યોતઃ શ્વાન સંસ્થાને નિત્યં ભોગ સુખા વહઃ ।

શય્યાસુ વેશ્મનિ તથા નેક્ર ભોગાદિ કામદઃ ॥૬૪॥

શ્વાનાય સાથે પ્રદ્યોત વ્યય આપે તો નિત્ય ભોગ આદિ મુખ્ય મળે. ઘર, શય્યા તથા અનેક કામાદિ ભોગ મળે.

શ્રિયાનંદો વૃષસ્થાને નિત્યં શ્રી સુખ શાન્તિદમ્ ।

વ્યવહારો પસ્કરં ચ ગુરુ દેવાર્ચને રતિમ્ ॥૬૫॥

વૃષાયના સ્થાને શ્રિયાનંદ વ્યય આપે તો હિંમેશા મુખ્ય, શાન્તિ અને લક્ષ્મી મળે. વ્યવહારમાં કુશળ થાય અને ગુરુ તથા દેવ અર્ચનનો અતિ લાભ મળે.

મનોહરઃ સ્વરે યુક્તઃ સર્વ મનોરથ પ્રદઃ ।

સમસ્ત ભોગ યુક્તાના તીર્થ યાત્રા પ્રકાશકઃ ॥૬૬॥

મનરાય સાથે મનોહર વ્યય આપે તો સર્વ મનોરથ સિદ્ધ થાય અને સર્વ જાતના ભોગ મળે ને પ્રસિદ્ધ તિર્થ યાત્રા થાય.

શ્રી વત્સો ગજ સંસ્થાને સ્ત્રીણાં ક્રીડાત્મનઃ સ્મૃતાઃ ।

શૃંગાર ભોગ યુક્તાનાં વલ પુષ્ટિ પ્રદાયકઃ ॥૬૭॥

ગજાય સાથે શ્રીવત્સ વ્યય આપે તો સ્ત્રી આદિના ભોગો મળે શૃંગાર ભોગ યુક્ત મળે બલ અને પુષ્ટિની વૃદ્ધિ થાય.

વિભવો ધ્વાજ્ઞ સંસ્થાને શિલ્પિનાં દિત કામદઃ ।

સૂત્ર શાસ્ત્રાર્થ સમ્પન્ના ભોગ શૃંગાર નિશ્ચલાઃ ॥૬૮॥

ધ્વાંક્ષાય સાથે વિભવ વ્યય આપે તો શિલ્પિને હિતકર્તા છે, સુત્ર તથા શાસ્ત્રમાં નિપૂણ થાય, શૃંગાર અને ભોગ નાશ ન થાય તેવા મળે.

સર્વેષુ શાન્ત આયેષુ પ્રસસ્તઃ સર્વ કામદઃ ।

પદ્મ સિંહાદિષુ શુભઃ પૌરો ધૂમ્ર ધ્વજૌર્વિના ॥૬૯॥

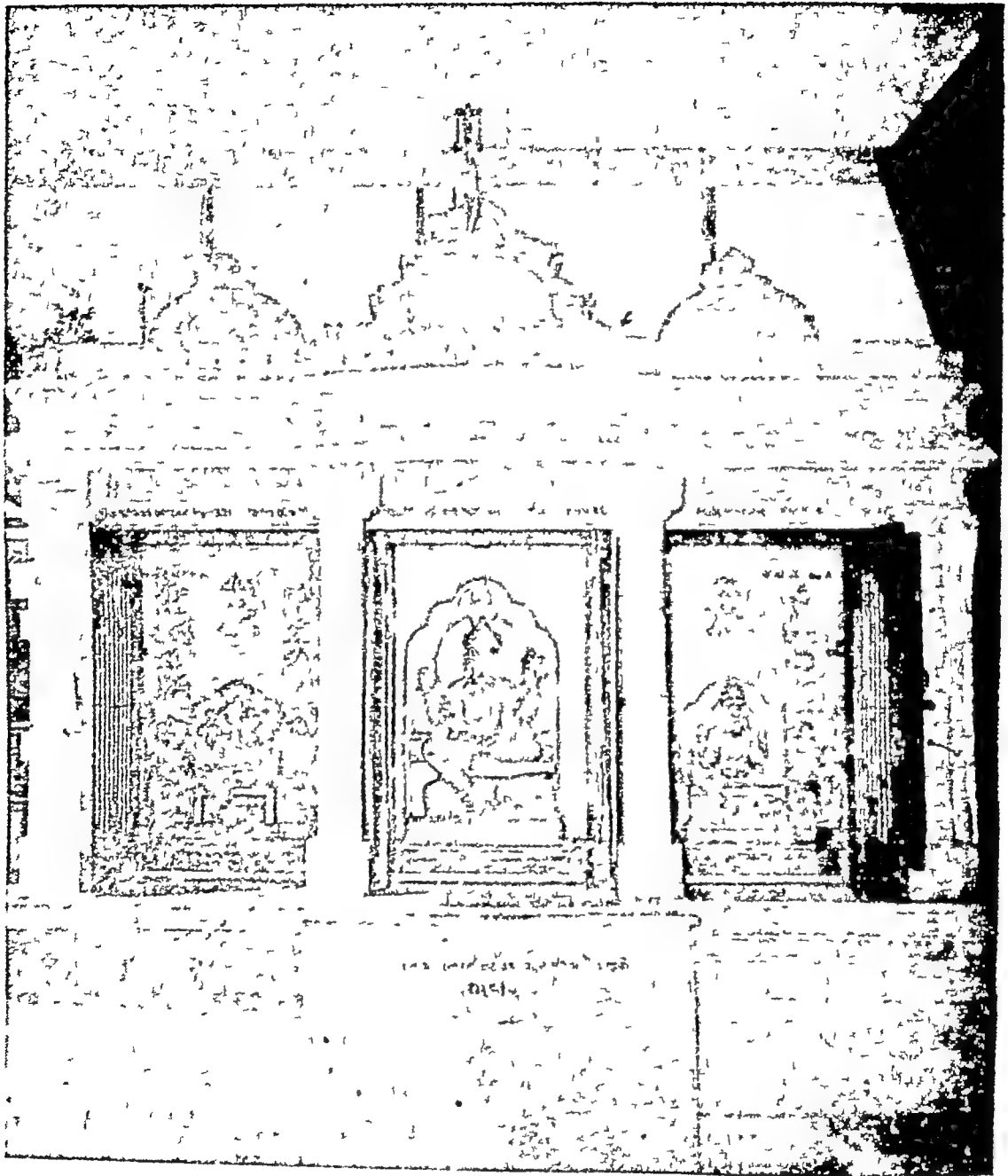
અધા આયોની સાથે શાન્ત વ્યય શ્રેષ્ઠ અને સર્વ કામને આપવાવાળો છે, ધ્વજનય અને ધૂમ્રાય સિવાય સિંહાયથી છએ આયોને પોર વ્યય શુભ છે.

॥ વ્યયાધિકાર શુભ સ્થાનો ॥

અંક	આય	વ્યય	ફલ
૧	ધ્વજનય	શાન્ત	શ્રેષ્ઠ કલ્યાણકારી દેવપ્રાસાદમાં આપવાથી ભોગ બલી, પૂજા, ફલ, શાન્ત, ગીત અને નૃત્યનો આનંદ આપે.
૨	ધૂમ્રાય	શાન્ત	સોલું, રત્ન અને અગ્નિ કર્મ પર જીવનારને ધાતુ દ્રવ્ય મળે.
૩	સિંહાય	પૌર	સિંહના જેવા પરાક્રમી થાય દુશ્મનના સૈન્યનો નાશ કરી પોતાના સ્થાને મહોત્સવ થાય.
૪	શ્વાનાય	પ્રધોત	નિત્ય ભોગ આદિ સુખ મળે. શુદ્ધ લાભ કામાદિ ભોગ મળે.
૫	વૃષાય	ત્રિયાનંદ	હંમેશા સુખ, શાન્તિ, લક્ષ્મી, વ્યવહાર કુશળતા અને ગુરૂ તથા દેવ અર્ચનનો અતિ લાભ મળે.
૬	ખરાય	મનોહર	મનોરથ સિદ્ધ થાય અને સર્વ જાતના ભોગ મળે. પ્રસિદ્ધ તીર્થયાત્રા થાય.
૭	ગજનય	શ્રીવત્સ	સ્ત્રી આદિના ભોગ શૃંગાર, ભોગયુક્ત, બલ અને પુષ્ટિની વૃદ્ધિ થાય.
૮	ધ્વાંક્ષાય	વિભવ	શિલ્પિને હિતકર્તા સૂત્ર તથા શાસ્ત્રમાં નિપુણ થાય. શૃંગાર ભોગ નાશ ન થાય તેવા મળે.

॥ તારાધિકાર ॥

અંક	તારા	ફલ
૧	શાન્તા	હંમેશા શાન્તિ આપનાર.
૨	મનોહરા	મનને ઉદ્ધાસ આપનાર.
૩	કૂરા	ચાર અગ્નિ આદિ ભય કરનાર.

કેસરીયાજી ચક્ષ દર્શન—પાલિતાણા.

[એન. સી. સોમપુરા]

અંક	તારા	ફલ
૪	વિજયા	જય અને કલ્યાણકારી.
૫	કલોદ્ભવા	કલહ કરનાર.
૬	પદ્મિની	સુખ આપવાવાળી, મોટા તીર્થાનું ફલ આપનાર.
૭	રાક્ષસી	ભયંકર રાત્રીમાં ભય ઉત્પન્ન કરનાર.
૮	વીરા	સૌમ્ય ભોગ આપનાર.
૯	આનંદા	આનંદકારી.

॥ નક્ષત્ર નાડી-અધિકાર ॥

આદ્યઃ—અશ્વિની આર્દ્રા પુનર્વસુ ઉ. ફા. હસ્ત જ્યેષ્ઠા મૂલ શતભિષા પૂ. ભા.
 મધ્યઃ—ભરણી મૃગશિર્ષ પુષ્ય પૂ. ફા. ચિત્રા અનુરાધા પૂ. પાઠા ઘનિષ્ઠા ઉ. ભા.
 અન્ત્યઃ—કૃત્તિકા રોહિણી અશ્લેષા મઘા સ્વાતી વિશાખા ઉ. પાઠા શ્રવણ રેવતી

ધ્વજે ધૂમ્રે તથા સિંહે પ્રદ્યોતાદીન્ વિવર્જયેત્ ।

શેષાણાં સુપ્રદસ્તાશ્ચ તથા સ્થાનેષુ પશ્ચસુ ॥૭૦॥

ધ્વજ ધૂમ્ર તથા સિંહાયને તજીને બાદીના પાંચ આયોના સ્થાને પ્રદ્યોત્ત વ્યય આપવો વિશેષ શ્રેષ્ઠ છે.

સ્વરે વૃષે શ્રિયાનંદો ગજે ધ્વાઙ્ક્ષે ચશોભનઃ ।

મનોહરં ત્યજેત્સોડય સ્વરે ધ્વાઙ્ક્ષે ગજે શુભઃ ॥૭૧॥

ખર વૃષ ગજ અને ધ્વાંક્ષાય સાથે શ્રિયાનંદ શુભ છે મનોહર વૃષાય તજીને ખરાય ગજાય અને ધ્વાંક્ષાય સાથે શુભ છે.

શ્રી વત્સશ્ચ ગજે ધ્વાઙ્ક્ષે વિભવો ધ્વાઙ્ક્ષ કે શુભઃ

વ્યયો ન્યુનતરઃ શ્રેષ્ઠો હ્યધિક શ્રૈવ રાક્ષસઃ ॥૭૨॥

શ્રીવત્સ ગજાય અને ધ્વાંક્ષાય વિભવ-ધ્વાંક્ષાય સાથે શુભ છે. આય કરતા વ્યય ઓછો હોવો જોઈએ અધિક હોય તો રાક્ષસ અશુભ જાણવો.

ચિન્તાત્મકં વ્યયં ચાપિ આયેષ્વૃષ્ટસુ વર્જયેત્ ।

પિશાચકમાય સમં ન કુર્યાચ્છુભ કર્મસુ ॥૭૩॥

ચિન્તાત્મક વ્યય આઠિ આયો સાથે વળવો તે પિશાચ સમ છે માટે શુભ કર્મમાં આપવો નહિ.

૮ તારાધિકાર—

ગણયેત્વામિ નક્ષત્રાઘાવદૃક્ષં ગૃહસ્ય ચ ।

નવમિસ્તુ હરેદ્ ભાગં શેષા સ્તારાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥૭૪॥

ગૃહસ્વામિના નક્ષત્રથી ગૃહના નક્ષત્ર સુધી ગણતાં જે અંક આવે તેને નવે ભાગવામાં જે શેષ રહે તે તારા સમજવી.

શાન્તા મનોહરા કૂરા વિજયા ચ કુલોર્ભવા ।

પદ્મિની રાક્ષસી વીરા હ્યાનન્દા નવમી સ્મૃતા ॥૭૫॥

૧ શાન્તા, ૨ મનોહરા, ૩ કૂરા, ૪ વિજ્યા, ૫ કુલોર્ભવા, ૬ પદ્મિની, ૭ રાક્ષસી, ૮ વીરા, ૯ આનન્દા એ નવ તારા બતાવવી.

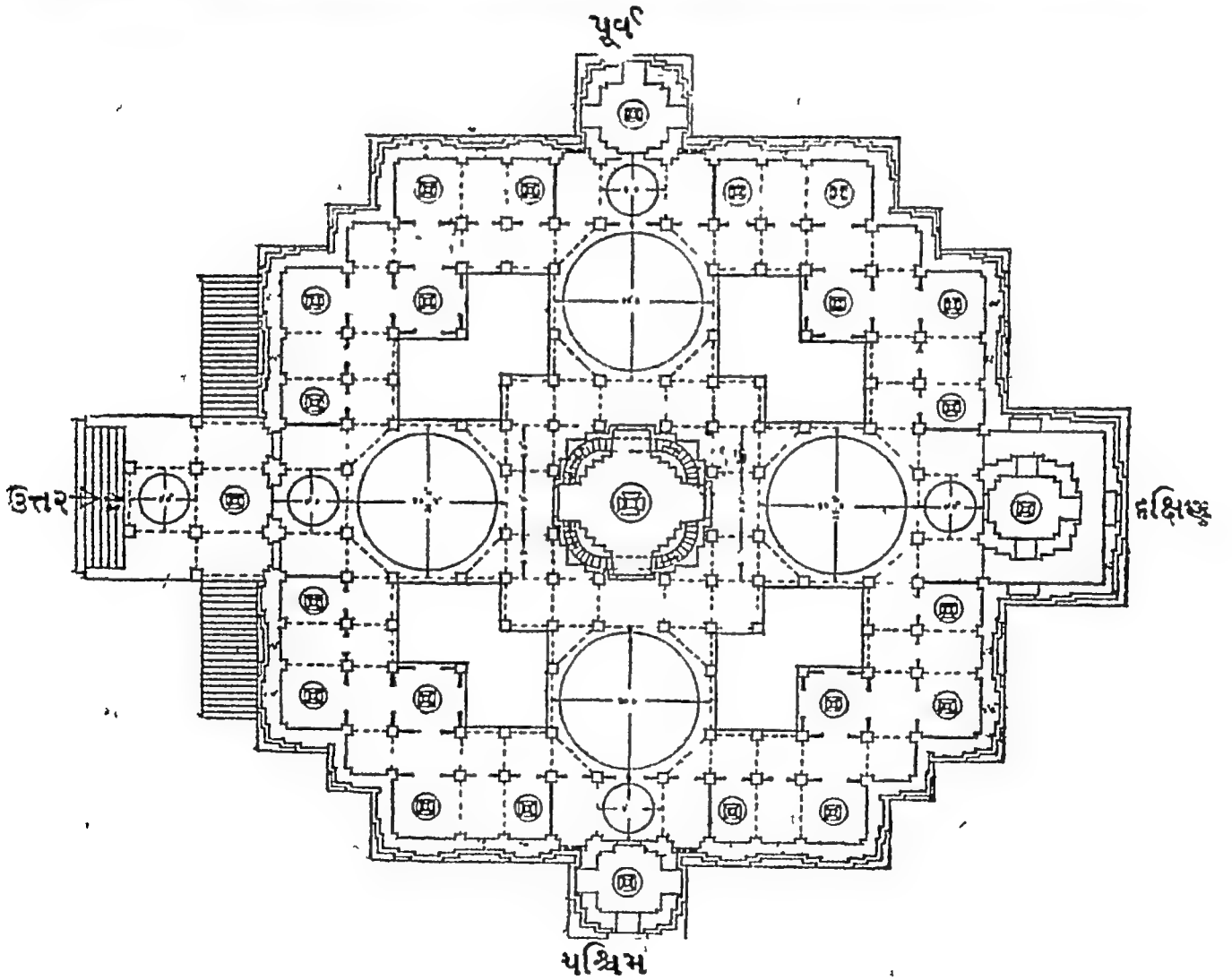
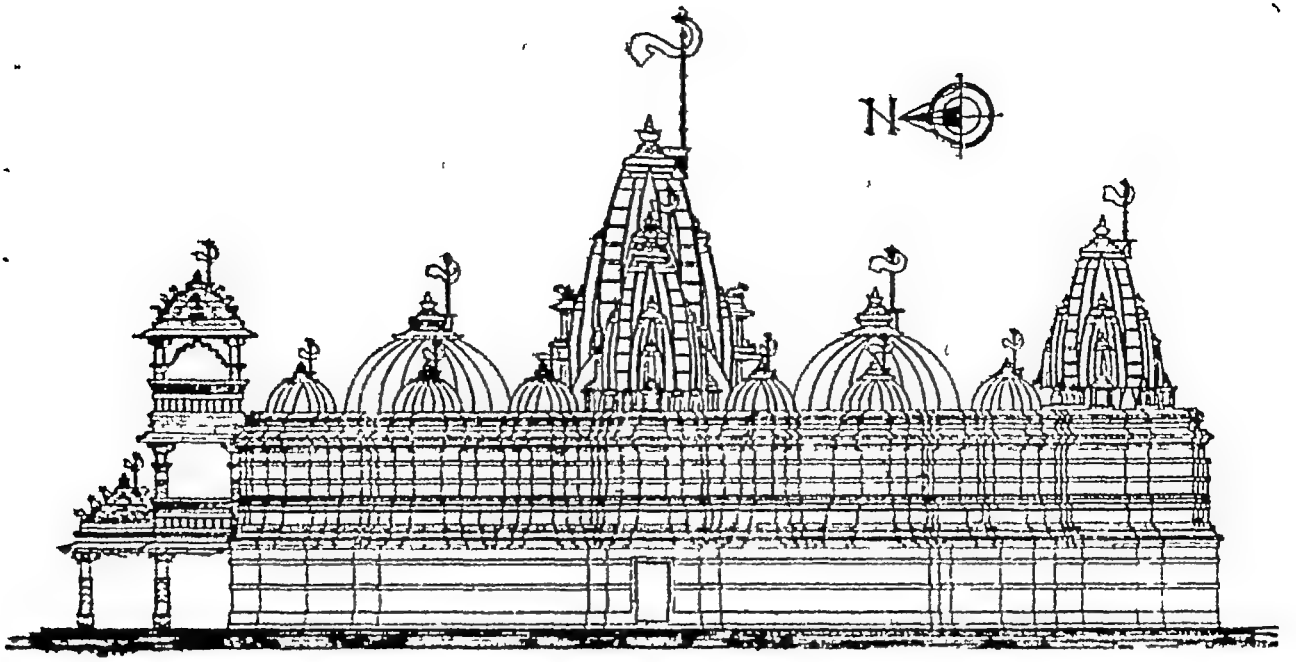
શાન્તા શાન્તિકરી નિત્યં મનોહ્રાદા મનોહરા ।

કૂરા પ્રવર્જિતા પ્રાજ્ઞૈ શ્રૌરામ્યાદિ મયંકરી ॥૭૬॥

શાન્તા હંમેશ શાન્તિ આપનાર છે મનોહરા મનને ઉલાસ આપનાર છે કૂરા ડાહ્યા પુરુષે વર્જવી ચોર અગ્નિ આદિ લયકારી છે.

॥ રાશ્યાધિકાર ॥

નક્ષત્ર	ચરણ	નક્ષત્ર	ચરણ	નક્ષત્ર	ચરણ	કુલચરણ	રાશિ
અશ્વિની	૪	ભરણી	૪	કૃતિકા	૧	૯	મેષ
કૃતિકા	૩	રોહિણી	૪	મૃગશિર્ષ	૨	૯	વૃષભ
મૃગશિર્ષ	૨	આર્દ્રા	૪	પુનર્વસુ	૩	૯	મિથુન
પુનર્વસુ	૧	પુષ્ય	૪	અશ્લેષા	૪	૯	કર્ક
મઘા	૪	પૂ. ફા.	૪	ઉ. ફા.	૧	૯	સિંહ
ઉ. ફા.	૩	હસ્તા	૪	ચિત્રા	૨	૯	કન્યા
ચિત્રા	૨	સ્વાતી	૪	વિશાખા	૩	૯	તુલા
વિશાખા	૧	અતુરાધા	૪	જેષ્ઠા	૪	૯	વૃશ્ચિક
મૂળ	૪	પૂ. પા.	૪	ઉ. પા.	૧	૯	ધન
ઉ. પા.	૩	શ્રવણ	૪	ધનિષ્ઠા	૨	૯	મકર
ધનિષ્ઠા	૨	શતભિષા	૪	પૂ. ભા.	૩	૯	કુંભ
પૂ. ભા.	૧	ઉ. ભા.	૪	રેવતી	૪	૯	મીન

श्री सिद्धायल शणुमार यतुर्विशति जिनेन्द्र प्रासाद तल दर्शन
वेदीपाम-पादीताणु।

[अैन. सी. सोमपुर]

॥ राश्य वैराघिकार ॥

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२
राशि	मेघ	वषल	मिश्रिन	इर्द्ध	सिंह	कन्या	तुला	वृश्चिक	धन	मकर	मीन
१	मेघ	शत्रु	मैत्री	पुष्टि	अनिष्ट	मृत्यु	प्रीति	मृत्यु	अनिष्ट	पुष्टि	शत्रु
२	वषल	शत्रु	शत्रु	मैत्री	पुष्टि	अनिष्ट	मृत्यु	प्रीति	मृत्यु	अनिष्ट	मैत्री
३	मिश्रिन	मैत्री	शत्रु	शत्रु	मैत्री	पुष्टि	अनिष्ट	मृत्यु	प्रीति	मृत्यु	पुष्टि
४	इर्द्ध	मैत्री	शत्रु	शत्रु	शत्रु	मैत्री	पुष्टि	अनिष्ट	मृत्यु	प्रीति	मृत्यु
५	सिंह	अनिष्ट	पुष्टि	मैत्री	शत्रु	शत्रु	मैत्री	पुष्टि	अनिष्ट	मृत्यु	प्रीति
६	कन्या	मृत्यु	अनिष्ट	पुष्टि	मैत्री	शत्रु	शत्रु	मैत्री	पुष्टि	अनिष्ट	मृत्यु
७	तुला	प्रीति	मृत्यु	अनिष्ट	पुष्टि	मैत्री	शत्रु	शत्रु	मैत्री	पुष्टि	अनिष्ट
८	वृश्चिक	मृत्यु	प्रीति	मृत्यु	अनिष्ट	पुष्टि	मैत्री	शत्रु	मैत्री	पुष्टि	अनिष्ट
९	धन	अनिष्ट	मृत्यु	प्रीति	मृत्यु	अनिष्ट	पुष्टि	मैत्री	शत्रु	मैत्री	पुष्टि
१०	मकर	पुष्टि	अनिष्ट	मृत्यु	प्रीति	मृत्यु	अनिष्ट	पुष्टि	मैत्री	शत्रु	मैत्री
११	कुंभ	मैत्री	पुष्टि	अनिष्ट	मृत्यु	प्रीति	अनिष्ट	पुष्टि	मैत्री	शत्रु	शत्रु
१२	मीन	शत्रु	मैत्री	पुष्टि	अनिष्ट	मृत्यु	प्रीति	अनिष्ट	पुष्टि	मैत्री	शत्रु

॥ રાશ્ય વર્ણાધિકાર ॥

બ્રાહ્મણઃ—	વૃશ્ચિક	કર્ક	મીન	ઉત્તમ વર્ણની સ્ત્રી
ક્ષત્રીય —	ધન	મેષ	શિહ	તથા ગૃહ ડાઘા
વૈશ્ય.—	વૃષ	કન્યા	મકર	પુરુષોઽમે તજવા.
શુદ્રઃ—	મિથુન	તુલા	કુંભ	

વિજયા જય કલ્યાણા કલિકા કલહપ્રદા ।

પદ્મયા પ્રાપ્યતે સૌર્યં મહતિર્થં ફલં તથા ॥૭૭॥

રાક્ષસી ચ તથા ધોરા નિશાયાં ભયદાયિની ।

વીરા સૌમ્યા ભોગદા ચ હ્યાનન્દા નંદ કારિણી ॥૭૮॥

વિજયા અને જય કલ્યાણકારી છે, કલોદ્રવવાકલહ કરવાવાળી, પદ્મિનીસુખ આપવાવાળી તથા મોટા તીર્થનું ક્ષણ આપવાવાળી; રાક્ષસી ભયંકર રાત્રીમાં ભય ઉત્પન્ન કરવાવાળી, વીરા સૌમ્ય અને ભોગ આપનાર, આનંદા આનંદકારી છે.

ક્ષીણશ્ચંદ્રો યદાવારે ભવે-તારા ચલ પ્રદા ॥૭૯॥

જ્યારે ચંદ્ર ક્ષીણ હોય ત્યારે તારા બળદાયક બાણવી.

ક્રૂરા ચ કલિકા ચૈવ રાક્ષસી તુ તૃતીયકા ।

ક્રૂરાઘા ઇતિ વૈ તિસ્ત્રો વર્જયેચ્છુમ કર્મસુ ॥૮૦॥

શાન્તા મનોહરા ચૈવ વિજયા પદ્મિની તથા ।

વીરા નન્દેતિ પટ્ તારા નિત્યં કલ્યાણકારિકાઃ ॥૮૧॥

ક્રૂરા, કલોદ્રવવા અને રાક્ષસી એ ત્રણ ક્રૂરા આદિ ત્રણ તારા, શુભ કર્મમાં તજવી, શાન્તા, મનોહરા, વિજયા, પદ્મિની, વીરા અને આનંદા એ છ તારા હુ મેશા શુભ ક્ષણ આપવાવાળી છે.

૯ નક્ષત્ર નાહીધિકાર—

આઘ-આશ્વિની, આર્દ્રા, પુનર્વસુ, ઉ. ક્રાદ્યુન, હસ્ત, જેષ્ઠા, મૂલ, સતતારા, પૂર્વોભાદ્રપદ.

મકય-ભરણી, મૃગશીર્ષ, પુષ્ય, પૃ. ક્રાદ્યુન, ચિત્રા, અનુરાધા, પૂ. પાઠા, ઘનેષ્ઠા, ઉ. ભાદ્રપદ.

અન્ત્ય-કૃત્તિકા, રોહિણી, અશ્લેષા, મઘા, સ્વાતિ, વિશાખા, ઉ. પાઠા, શ્રવણ, રેવતિ.

સેવ્ય સેવકયોશ્ચૈવ ગૃહત્સ્વામિનોરપિ ।

પરસ્પરં મિત્રયોશ્ચ એકાનાહી પ્રશસ્યતે ॥૮૨॥

સ્વામી અને સેવક ગૃહ તથા સ્વામીની એકનાહી પરસ્પર મૈત્રીકારક પ્રશસનીય છે.

૧૦ રાશ્યાધિકાર—

ગૃહક્ષેત્રેષુ યદૃશં પટિભિ ગુણિતં તથા ।

પંચત્રિશત્શતૈભક્તે શેષ વૈ મેષકાદયઃ ॥૮૩॥

ક્ષેત્રનુ જે નક્ષત્ર આવ્યું હોય તેને સાઠે ગણવા અને તેને એકસો પાંત્રીશે ભાગવા શેષ રહે તે મેષાદિ ઘટીકા જાણવી.

સાઠ ઘટીનુ એક નક્ષત્ર તેથી નક્ષત્રને સાઠે ગણી ઘટી કરવી અને રાશિના ઘટી એકસો પાંત્રીશ હોવાથી એકસો પાંત્રીશે ભાગવા ભાગમા આવે તે રાશિ અને શેષ વધે તે ઘટીકા જાણવી શેષની પણ એકરાશિ ગણી ભાગ સાથે ભેગવવી કારણ કે તે પછીની રાશિની ઘટી છે માટે એક ગણવું.

સ્યુર્મેષાઘા રાશયશ્ચ અશ્વિન્યાદિક્રમેષુ ચ ।

વાસ્તુકર્મેષુ સર્વેષુ ગ્રહવેધવિશોધનૈઃ ॥૮૪॥

અશ્વિનાદિ નક્ષત્રની ક્રમે મેષાદિ રાશિ જાણવી. દરેક વાસ્તુ કર્મમાં થઈ વેધ પણ જોવો.

અશ્વિન્યાદિ ત્રયં મેષે સિંહે પ્રોક્તં મઘાત્રયમ્ ।

મૂલાદિત્રિતયંચાપે શેષમેષુ દ્વયં દ્વયમ્ ॥૮૫॥

અશ્વિની, ભરણી, કૃતિકા એ ત્રણ નક્ષત્રની મેષ રાશિ મઘા, પૂર્વા ફાલ્ગુન અને ઉત્તરા ફાલ્ગુનની સિંહરાશિ. મૂલ પૂર્વાષાઢા અને ઉત્તરાષાઢા એ ત્રણ નક્ષત્રની ધન રાશિ બાકીના બધાં નક્ષત્રની રાશિ જાણવી.

રોહિણી ને મૃગશીર્ષની વૃષભરાશિ, આર્દ્રા ને પુનર્વસુની મિથુન રાશિ, પુષ્યને અશ્વિજ્ઞાની કર્કરાશિ, હસ્ત ને ચિત્રાની કન્યારાશિ, સ્વાતિ ને વિશાખાની તુલારાશિ, અનુરાધા ને જ્યેષ્ઠાની વૃશ્ચિકરાશિ, શ્રવણ ને ધનેષ્ઠાની મકરરાશિ, શતતારા ને પૂર્વા ભાદ્રપદની કુમ્ભરાશી, ઉત્તરા ભાદ્રપદ ને રેવતિની મીન રાશિ જાણવી.

૧૧ રાશિવૈરાધિકાર—

પહષ્ટકે ધ્રુવં મૃત્યુઃ પ્રીતિઃ સ્યાત્ સમસત્તમૈ ।

અનિષ્ટ પંચ નવમે પુષ્ટિર્દશ ચતુર્થકે ॥૮૬॥

તૃતીયૈકાદશે મૈત્રી દ્વિતીયે દ્વાદશે રિપુઃ ।

રાશયઃ પઙ્કવિધા એવ મન્યોન્યં પતિ વૈશ્મનો ॥૮૭॥

છઠ્ઠી અને આઠમી રાશિ આવે તો નિશ્ચય મૃત્યુ, સાતમી ઉત્તમ પ્રીતિ કરનાર, પાંચમી અને નવમી અનિષ્ટ, દશમી અને ચોથી પુષ્ટિ કારક, ત્રણ અને અગિયાર મૈત્રીકારક, બે અને બાર શત્રુતા ઉત્પન્ન કરે. આ પ્રમાણે છ રીતે ગૃહ તથા ગૃહપતિને અન્યોઅન્ય જોવું.

વૃશ્ચિકઃ કર્કટો મીનો બ્રાહ્મણાઃ પરિકીર્તિતાઃ ।

ધનુર્મેષ સ્તથા સિંહો રાજન્યાશ્ચ શુભા સ્મૃતાઃ ॥૮૮॥

વૃષઃ કન્યા ચ મકર એતે વૈશ્યા ઉદાહૃતાઃ ।

મિથુનં ચ તુલા કુમ્ભ સ્વયં શૂદ્રા પ્રકીર્તિતાઃ ॥૮૯॥

વૃશ્ચિક કર્કટ તથા મીન એ બ્રાહ્મણ વર્ણની જાણવી. ધન મેષ ને સિંહ ક્ષત્રીય વર્ણની, વૃષ કન્યા ને મકર એ વૈશ્ય વર્ણની, મિથુન તુલા ને કુંભ એ ત્રણ શૂદ્ર વર્ણની રાશિ જાણવી.

વર્ણોત્તમ કામિની ચ ભવનં વર્જ્યં બુધૈ યત્નતઃ ॥૯૦॥

ઉત્તમ વર્ણની સ્ત્રી તથા ગૃહ યત્નપૂર્વક ડાહ્યા પુરુષે તજવું.

ભવેદ્ દ્વાદશાભિવિપ્રઃ ક્ષત્રિયો નવમિસ્તથા ।

પઙ્ક રાશીભ્યો ભવેદ્ વૈશ્ય સ્ત્રિમિઃ શૂદ્રઃ પ્રશસ્યતે ॥૯૧॥

બ્રાહ્મણને બારે રાશિનું ગૃહ કરવું, ક્ષત્રિયને ત્રણ બ્રાહ્મણ રાશિ છોડીને નવ રાશિનું, વૈશ્યને છ વિપ્ર તથા ક્ષત્રિય રાશિ છોડીને, શૂદ્રને ત્રણ રાશિનું બ્રાહ્મણ ક્ષત્રીય તથા વૈશ્ય રાશિ તણને ગૃહ કરવું તેજ પ્રશંસનિય છે.

મેષ વૃશ્ચિકયો મૌમઃ શુક્રો વૃષ તુલાધિપઃ ।

બુધ કન્યા મિથુન પ્રોક્તો કર્કસ્ય ચંદ્રમા સ્મૃતઃ ॥૯૨॥

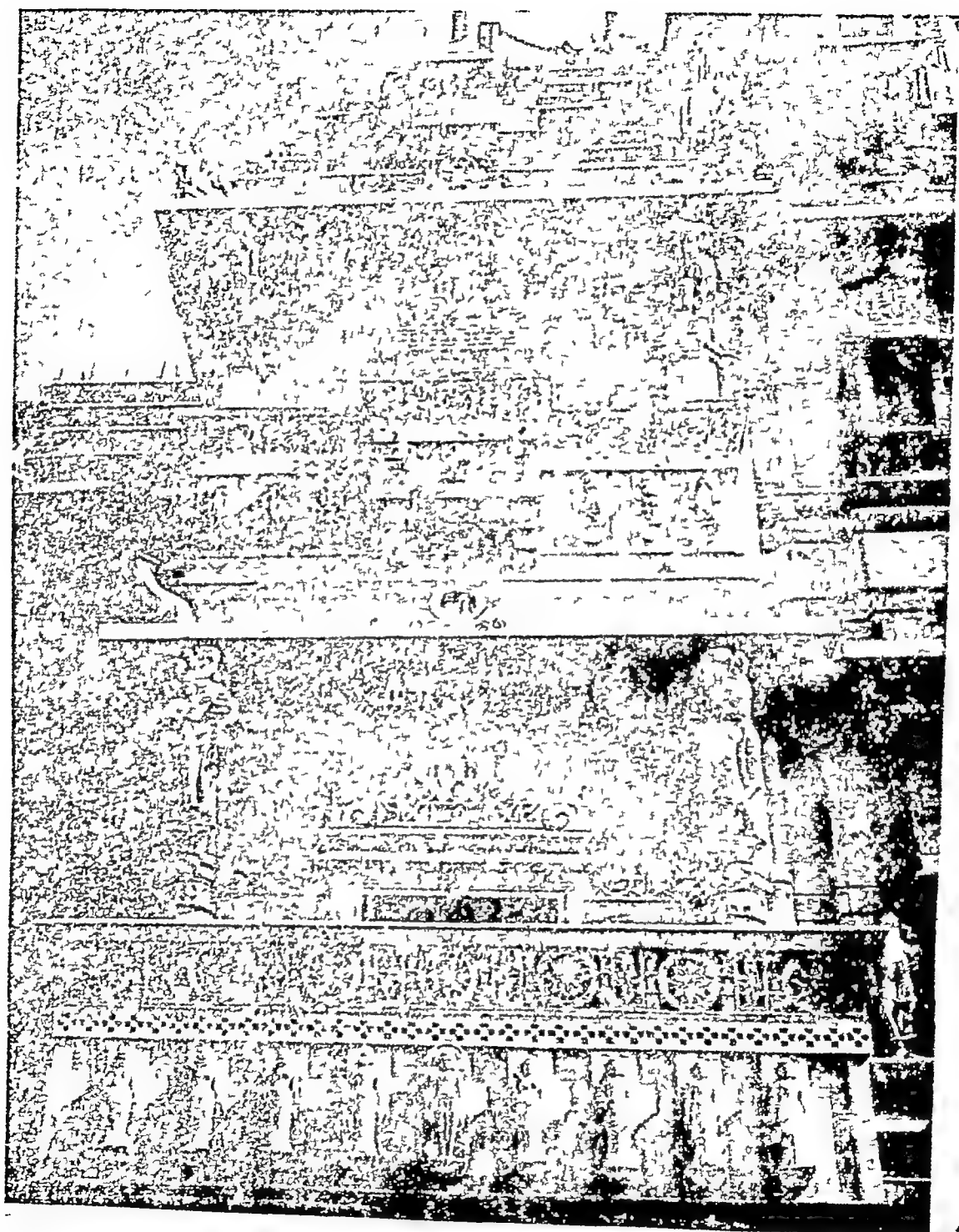
સિંહસ્યાધિપતિઃ સૂર્યો ધન મીનાધિપો ગુરુઃ ।

શનિ મકર કુંભસ્ય હ્યેતે રાશ્યધિપા મતાઃ ॥૯૩॥

મેષ અને વૃશ્ચિક રાશિનો સ્વામી મંગળ, વૃષને તુલાનો સ્વામી શુક્ર, કન્યા અને મિથુનનો સ્વામી બુધ, કર્કનો સ્વામી ચંદ્ર, સિંહનો સ્વામી સૂર્ય, ધન અને મીનનો સ્વામી ગુરુ, મકરને કુંભનો સ્વામી શનિ, આ પ્રમાણે રાશિઓનાં અધિપતિ જાણવા.

આત્મક્ષેત્રેન પીડયન્તિ સ્વસ્થા વૈ ક્ષેત્રપાલકાઃ ।

રિપુગૃહં પીડયન્તિ મસ્મી કુર્વન્તિ વિગ્રહે ॥૯૪॥

ડેસરીયાજી સાઇડ દર્શન-ડેસરીયાજીનગર-પાલિતાણા.

[એન. સી. સોમપુરા]

પોતાના ક્ષેત્રમાં સ્થિર રહેવાથી ક્ષેત્રપાલક પીડા કરતા નથી. પણ શત્રુના સ્થાનમાં પીડા કરે છે અને વિગ્રહથી નાશ કરે છે.

મિત્રાણિ યુગ્મણે કુજેજ્ય રાશિન શુકાર્કજોવૈરિણૌ ।
સૌમ્યશ્વાસ્યસમૌ વિધો વૃધ રવી મિત્રે ન ચાડસ્યદ્વિષત્ ॥૯૫॥

શેપાશ્વાસ્ય સમા કુજસ્ય સુહૃશ્ચન્દેજ્ય સૂર્યા વુધઃ ।
શત્રુ શુકશની સમૌ ચ ગશમૃત્સૂનોઃ સિતાડહસ્ફરૌ ॥૯૬॥

મિત્રે ચાડસ્ય રિપુઃ શશી ગુરુ શનિ ક્ષમાજાઃ સમા ગીષ્યતે ।
મિત્રાણં યર્ક કુજેન્દવો વુધં સિતૌ શત્રૂ સમઃ સ્વયંજઃ ॥૯૭॥

મિત્રે સૌમ્ય શનિ કવેઃ શશી રવી શત્રૂ કુજેજ્યૌ સમા ।
મિત્રે શુક વુધૌ શનૈઃ શશિ રવિક્ષમાજાદ્વિષોડન્યઃ સમઃ ॥૯૮॥

સૂર્યના-મંગળ જૃહસ્પતિ ને ચંદ્રમા મિત્ર, શુક શનિ શત્રુ, બુધ સમ.
ચંદ્રમાના-બુધ સૂર્ય મિત્ર, મંગળ જૃહસ્પતિ શુકને શનિ સમ, શત્રુ કોઈ નથી.
મંગળને-ચંદ્ર જૃહસ્પતિ ને સૂર્ય મિત્ર, બુધ શત્રુ, શુક ને શનિ સમ.
બુધને-શુક ને સૂર્ય મિત્ર, ચંદ્ર શત્રુ, જૃહસ્પતિ શનિ, મંગળ, સમ ઉદાસીન.
જૃહસ્પતિ-સૂર્ય ચંદ્રને મંગળ મિત્ર, બુધ ને શુક શત્રુ. શનિશ્વર સમ.
શુક-બુધને શનિશ્વર મિત્ર, સૂર્યને ચંદ્ર શત્રુ, મંગળ, જૃહસ્પતિ સમ.
શનિશ્વર-શુક બુધ મિત્ર, સૂર્ય ચંદ્રને મંગળ શત્રુ, જૃહસ્પતિ સમ ઉદાસીન.
આ પ્રમાણે રાશિના સ્વામીના મિત્ર સમ શત્રુ લાવ જોવો.

૧૨ ક્ષેત્રનામાક્ષરધિકાર—

ચતુર્મિર્ગુણિતં ક્ષેત્રં ફલં ષોડશમિર્મજેત્ ।
શેષં ધ્રુવાદિકં જ્ઞેયં તન્નામાનિ યથાક્રમમ્ ॥૯૯॥

જે ક્ષેત્રકળ આવ્યું હોય તેને ચારે ગુણવા અને સોળે લાગવા શેષ વધે તે ક્રમે ધ્રુવાદિ નામ જાણવા.

ધ્રુવ ધાન્ય જયં નંદ સ્વરં કાન્ત મનોહરમ્ ।
સુમુખં દુર્મુખં ક્રૂરં સુપક્ષં ધનદં ક્ષયમ્ ॥૧૦૦॥
આક્રંન્દ વિપુલં ચૈવ વિજયં ષોડશોત્તમમ્ ।
કથિતાલિદ્ ભેદેન ધ્રુવાદિ નામ ષોડશ ॥૧૦૧॥

૧ ધ્રુવ, ૨ ધાન્ય, ૩ જય, ૪ નદ, ૫ ખર, ૬ કાન્ત, ૭ મનોહર, ૮ સુમુખ, ૯ હુમ્ખ, ૧૦ કૂર, ૧૧ સુપક્ષ, ૧૨ ધનદ, ૧૩ ક્ષય, ૧૪ આકંઠ, ૧૫ વિપુલ ૧૬ વિજય. આ પ્રમાણે સોળ નામ છે. તે અલિદ (ઓસરીના) ભેદે ધ્રુવાદિ નામ ધારણ કરે છે તેના પોતપોતાના નામ પ્રમાણે શ્રેષ્ઠ નેષ્ટ જાણવા.

૧૩ અંશકાધિકાર—

મૂલરાશો વ્યયં ક્ષિપ્ત્વા ગૃહનામાક્ષરાણિ ચ ।

ત્રિભિરેવં હરેન્દ્રાગં યચ્છેષ મંશક સ્મૃતઃ ॥૧૦૨॥

મૂળરાશિનો અંક, વ્યયનો અંક અને ઘરના નામાક્ષરનો અંક તે ત્રણેનો સરવાળો કરી ત્રણે ભાગતા, શેષ વધે તે અંશક જાણવા.

ઇન્દ્રો યમશ્ચ રાજા ચ ત્રિભિર્નામિર્મંશકાઃ ।

ત્રિ પ્રમાણં ત્રિધોત્કાશ્ચ જ્યેષ્ઠ મધ્ય કનિષ્ઠિકાઃ ॥૧૦૩॥

૧ ઇંદ્રાશ, ૨ યમાશ, ૩ રાજાંશ ત્રણ ત્રણ નામના અંશક જાણવા, તે પોતાના નામ પ્રમાણે જ્યેષ્ઠ મધ્ય અને કનિષ્ઠ છે.

ઇંદ્રાશ ઉત્તમ, યમાંશ કનિષ્ઠ અને રાજાંશ મધ્યમ જાણવા.

પ્રાસાદ પ્રતિમા લિङ્ગે જગતી પીઠ મણ્ડપે ।

વેદિ કુણ્ડશ્રુક્ષુ ચૈવ ઇન્દ્રશ્ચૈવ ધ્વજાદિપુ ॥૧૦૪॥

સ્વર્ગાદિ ભોગ યુક્તેષુ નૃત્ય ગીત મહોત્સવે ।

અન્યેષુ શુભ કાર્યેષુ શુભ ઇન્દ્રાંશકો મતઃ ॥૧૦૫॥

પ્રાસાદ પ્રતિમા, લિંગ, જગતી, પીઠ, મંડપ, વેદિકુંડ, ઇંદ્ર ધ્વજ પતાકા સ્વર્ગ સમાન સુખ ભોગવાના સ્થળે, નૃત્યશાળા, ગીતશાળા, મહોત્સવ સ્થાને અને બીજા શુભ કાર્યોમાં ઇંદ્રાંશક આપવો શુભ છે.

॥ રાઝ્યાધિપતિ ॥

અધિપતિ

સૂર્ય

ચંદ્ર

મંગળ

બુધ

શુક્ર

શુક્ર

શનિ

રાશિઓ.

સિંહ

કર્ક

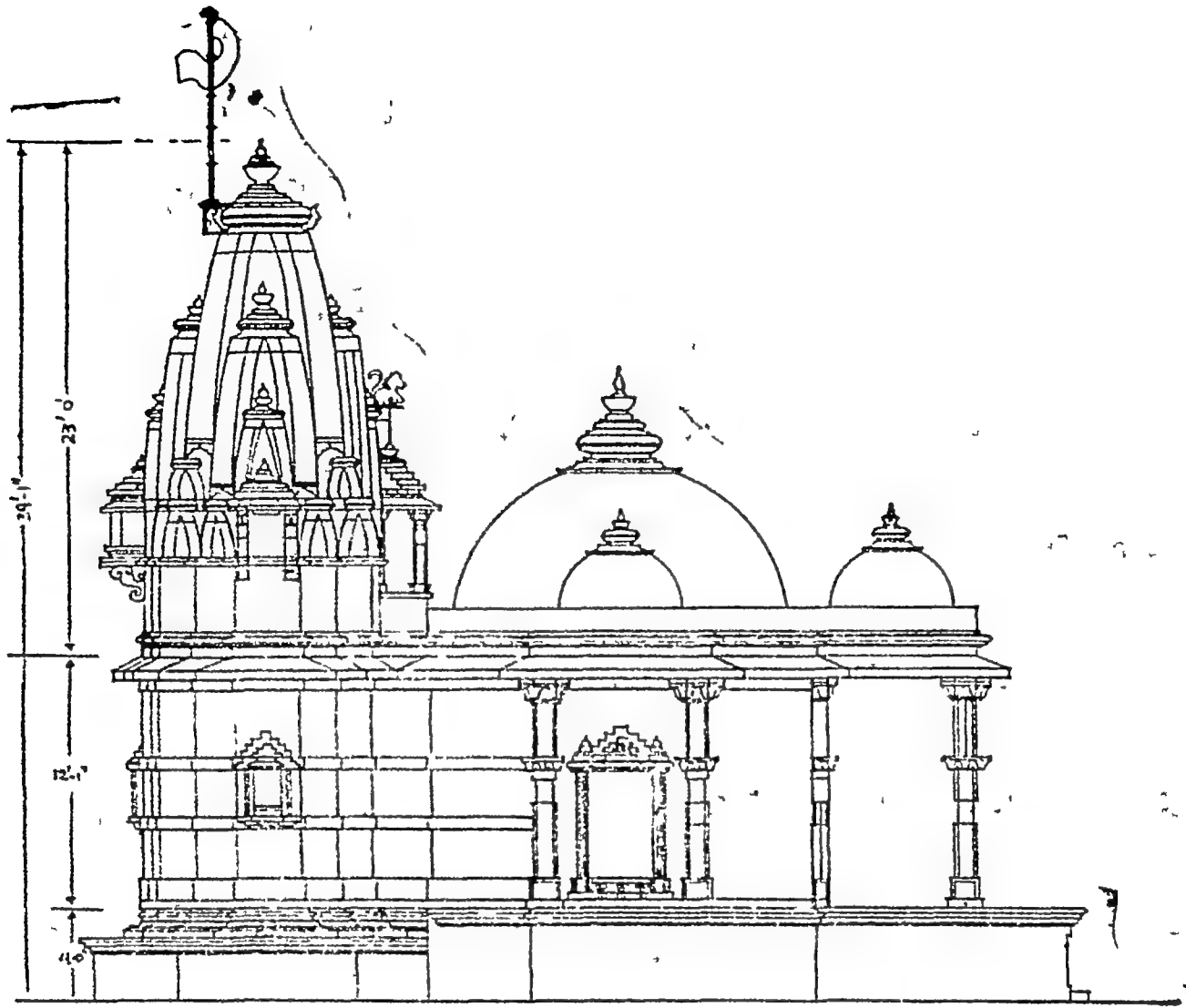
મેષ, વૃશ્ચિક,

કન્યા, મિથુન,

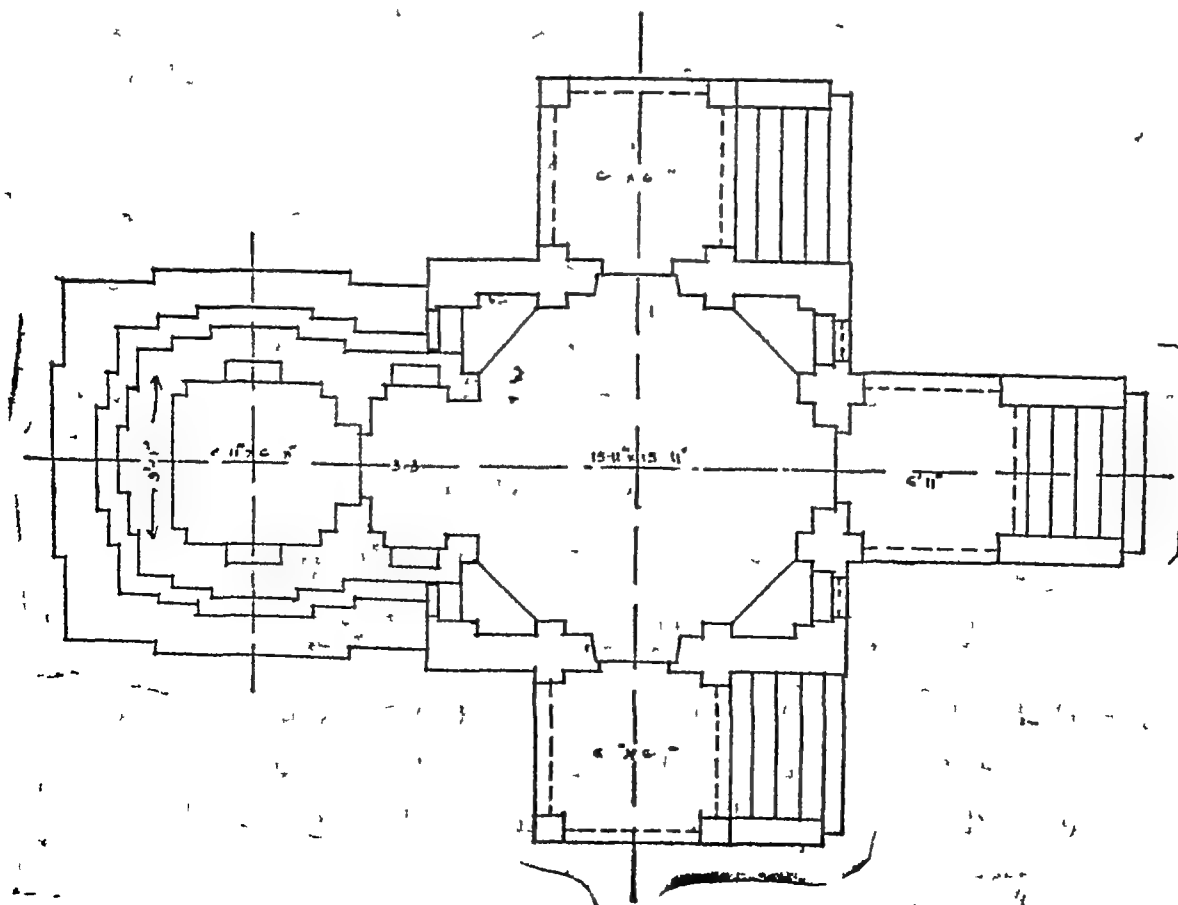
ધન, મીન,

વૃષ, તુલા,

મેકર, કુંભ,

વાવડી જૈન દેરાસર તલ દશનિ.

[એન. ડી. સોમયજી]

॥ ગ્રહાદિ મૈત્રી સમ શત્રુ ॥

ગ્રહ	રાશિ લોગ	ગ્રહ વૈર	મિત્ર	મધ્યમ	પરસ્પર મૈત્રિ	શત્રુ	પરસ્પર બળ
સૂર્ય	૧ માસ	શુક્ર શનિ	સોમ, મંગળ, ગુરુ	બુધ	સો. મં. ગુ.	શુક્ર શનિ	૭
ચંદ્ર	૨૧ દિવસ	૦	રવિ, બુધ	મં. ગુ. શુ. શ.	૨. મં. ગુ.	૦	૬
મંગળ	૧૧ માસ	બુધ શુક્ર	રવિ, ગુરુ, ચંદ્ર	શુક્ર શનિ	૨. સો ગુ.	બુધ	૨
બુધ	૧ માસ	ચંદ્ર	રવિ, શુક્ર,	મં. ગુ. શ.	ગુ. શ. ૨.	ચંદ્ર	૩
ગુરુ	૧૩ માસ	બુધ શુક્ર	રવિ, ચંદ્ર મંગળ	શનિ	૨. સો. મં.	બુ. ગુ.	૪
શુક્ર	૧ માસ	સૂર્ય ચંદ્ર	બુધ શનિ	મં. ગુ.	બુ. શ. ૨.	૨. સો.	૫
શનિ	૩૦ માસ	સૂર્ય, ચંદ્ર મંગળ	બુધ શુક્ર	ગુરુ	બુ. ગુ. ૨.	૨ સો. મંગળ	૧

॥ ક્ષેત્ર નામાક્ષરાધિકાર ॥

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
ક્રુવ	ધાન્ય	જય	નંદ	બર	ક્રાન્ત	મનોહર	શુભુખ
૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬
ક્રુમુખ	કૂર	સુપક્ષ	ધનદ	ક્ષય	આકંદ	વિપુલ	વિજય

॥ અંશકનામાધિકાર ॥

ઈદ્રાશક ॥૧॥ ચમાંશક ॥૨॥ રાજશંક ॥૩॥

ઉત્તમ.

કનિષ્ઠ.

મધ્યમ.

ઈદ્રાશક—પ્રાસાદ, પ્રતિમા, લિંગ, જગતી, પીઠ, મંડપ, વેદીકુંડ, ઇંદ્રધ્વજ, પતાકા, સ્વર્ગ સમાન સુખ લોગવવાના સ્થળે, નૃત્યશાળા, લોજવશાળા, ગીતશાળા, મહોત્સવ સ્થાને અને બીજા શુભ કામોમાં ઈદ્રાશક શુભ છે.

યમાંશંક— ભૈરવ, ક્ષેત્રપાલ, બાણુ આદિ શસ્ત્રાગારે, ગ્રહ માતૃકાના મંદિરે, દરેક પ્રકારના વેપારીની દુકાને, મદ્યમાંસાદિ વેચવાના સ્થાને, સમસ્ત આયુધો રાખવાના સ્થળે યમાંશંક આપવો શુભ છે.

રાજાશંક— સિંહાસને, શય્યા, અશ્વશાળા, ગજશાળા, રથાદિ વાહનો, રાજ્યની નાનાપ્રકારની સામગ્રી રાખવાના સ્થળે અને નગરના વિષે રાજાશંક આપવો શ્રેષ્ઠ છે.

॥ લગ્નાધિકાર ॥

૧ મેષ, ૨ વૃષભ, ૩ મિથુન, ૪ કર્ક, ૫ સિંહ, ૬ કન્યા, ૭ તુલા, ૮ વૃશ્ચિક, ૯ ધન, ૧૦ મકર, ૧૧ કુંભ, ૧૨ મીન. આ બાર લગ્નો બાળવા.

॥ તિથિ અધિકાર ॥

નંદા	૧	૬	૧૧	બ્રાહ્મણના ગૃહોને શુભ.
ભદ્રા	૨	૭	૧૨	ક્ષત્રીઓના ગૃહોને શુભ.
જયા	૩	૮	૧૩	વૈશ્ય ના ગૃહોને શુભ.
રિક્તા	૪	૯	૧૪	શૂદ્રના ગૃહોને શુભ.
પૂર્ણા	૫	૧૦	૧૫	સર્વ પ્રકારના શુભ સ્થાનોમાં યોજવાથી પૂર્ણ સુખ આપે.

॥ વારાધિકાર ॥

વાર	કૃળાકૃળ	કૃળ
રવિ	શુભ કર્મમાં વર્જવો.	અશુભ
સોમ	દરેક શુભ કર્મમાં લેવો.	શુભ
મંગળ	શુભ કર્મમાં તજવો.	અશુભ
બુધ	શુભ કર્મમાં શ્રેષ્ઠ.	શુભ
શુક્ર	સર્વ શ્રેષ્ઠ.	શુભ
શુક	શ્રેષ્ઠ	શુભ
શનિ	મધ્યમ	મધ્યમ

ભૈરવે ક્ષેત્રપાલે ચ વાણાગારે તથૈવ ચ ।

ગ્રહ માતૃ ગણાદીનાં સંસ્થાનેષુ તથૈવ હિ ॥૧૦૬॥

વણિક્ કર્મ વિધૌચૈવં મદ્યમાંસાદિકોદ્ભવે ।

આયુધાનાં સમસ્તાનાં યમાંશકં પ્રદાપચેત્ ॥૧૦૭॥

ભૈરવ, ક્ષેત્રપાલ, બાણઆદિ શસ્ત્રાગારે, ગ્રહ માતૃકાના મંદિરે, દરેક પ્રકારના વેપારીની દુકાને, મધમાંસાદિ વેચવાના સ્થાને, સમસ્ત આયુધો રાખવાના સ્થાને યમાશક આપવો.

સિંહાસને ચ શય્યાયાં અશ્વાદિ ગજ વાહને ।

રાજ્યોપસ્કર હર્મ્યેષુ રાજાંશક પુરાદિષુ ॥૧૦૮॥

સિંહાસને શય્યા અશ્વશાળા ગજશાળા રથાદિ વાહનો રાજ્યની નાના પ્રકારની સામગ્રી રાખવાના સ્થાને અને નગરને વિષે રાજાશક આપવો શ્રેષ્ઠ છે.

૧૪ લગ્નાધિકાર—

આય મૃક્ષં વ્યયં તારા મંશકં તુ તથૈવ ચ ।

તત્સર્વં માનુના મંક્તં શેષં લગ્નં મુદીરિતમ્ ॥૧૦૯॥

આય નક્ષત્ર વ્યય તારા ને અંશક એ પાંચના અંકોનો સરવાળો કરવો તેને બારે લાગતા જે શેષ વધે તે મેષાદિ બાર લગ્ન બાણવાં.

૧૫ તિથિ અધિકાર—

આય મૃક્ષં વ્યયં તારા મંશકં તુ તથૈવ ચ ।

एकी कृत्य तु त्रिंशद्भिर्मंक्तं शेषं तिथिर्भवेत् ॥૧૧૦॥

નંદાદ્યાસ્તિથયો જ્ઞેયાઃ સ્વનામ સદૃશં ફલમ્ ।

નંદા ચ બ્રાહ્મણે પ્રોક્તા મદ્રા ચૈવ હિ ક્ષત્રિયે ॥૧૧૧॥

વૈશ્યલોકે જયા જ્ઞેયા રિક્તા શુદ્રે પ્રદીયતે ।

શુભ સ્થાનેષુ સર્વેષુ પૂર્ણા ચૈવ નિયોજયેત્ ॥૧૧૨॥

આય નક્ષત્ર વ્યય તારા ને અંશક એનો સરવાળો કરી ત્રીશે લાગતાં જે શેષ વધે તે તિથિ બાણવી નંદાદિ તિથિઓ પોતાના નામ પ્રમાણે દ્વગ આપનાર છે બ્રાહ્મણોને નંદા, ક્ષત્રિયોને ભદ્રા, વૈશ્ય લોકોને જયા અને શૂદ્રો ને રિક્તા તિથિ આપવી સારી છે. પૂર્ણા તિથિ સર્વ પ્રકારનાં શુભ સ્થાનોમાં યોજવાથી પૂર્ણ સુખ આપનાર છે.

૧૬ વારાધિકાર—

ક્ષેત્રં રુદ્રગણં કૃત્વા સપ્તમિ મંગમા દરેત્ ।

શેષં રવ્યાદયો વારા રવિ મૌમૌ વિવર્જિતૌ ॥૧૧૩॥

ક્ષેત્રદ્વગને અગિયારે શુભી સાતે લાગતા જે શેષ રહે તે અનુક્રમે રવિ આદિ વારો બાણવા તેમાં રવિ મંગળ તજવા.

૧૭ કર્ણાધિકાર—

ક્ષેત્રં નંદ ગુણં કૃત્વા રુદ્રૈશ્ચ ભાગમાહરેત્ ।

કર્ણં જાયતે શેષં વવાદીનિ વિલોકયેત્ ॥૧૧૪॥

ક્ષેત્રફળને નવે ગુણી અગિયારે ભાગતાં જે શેષ વધે તે બવાદિ કરણો જાણવા

૧ બવ, ૨ બાલવ, ૩ કૌલવ, ૪ તૈતિલ, ૫ ગર, ૬ વણિજ, ૭ વિષ્ટિ, ૮ શકુનિ, ૯ અતુષ્પદ, ૧૦ નાગ, ૧૧ કિસ્તુક્ષ મુખ્ય કરણો સાત છે આર સ્થિર કરણો મળી અગિયાર થાય છે. તેમાં ૬ શ્રેષ્ઠ જાણવા. ૧ બવ, ૨ બાલવ, ૩ કૌલવ, ૪ તૈતિલ, ૫ ગર, ૬ વણિજ. તે શુભ કામમાં લેવા.

૧૮ યોગાધિકાર—

ક્ષેત્રં વિશ્વગુણં કૃત્વા સપ્તવિંશતિભાજિતે ।

યચ્છેપં જાયતે યોગો વિષ્ણુભાદિર્વિનિર્દિશેત્ ॥૧૧૫॥

ક્ષેત્રની મૂળરાશિને તેરે ગુણી સત્તાવીશે ભાગતા શેષ વધે તે વિષ્ણુભાદિ યોગ જાણવા.

વિષ્ણુભઃ પ્રીતિરાયુષ્માન્સૌભાગ્યઃ શોભન સ્તથા ।

અતિગંડઃ સુકર્મા ચ ધૃતિઃ શૂલ સ્તથૈવ ચ ॥૧૧૬॥

ગંડો વૃદ્ધિ ધ્રુવ શ્રૈવ વ્યાધાતો હર્ષણ સ્તથા ।

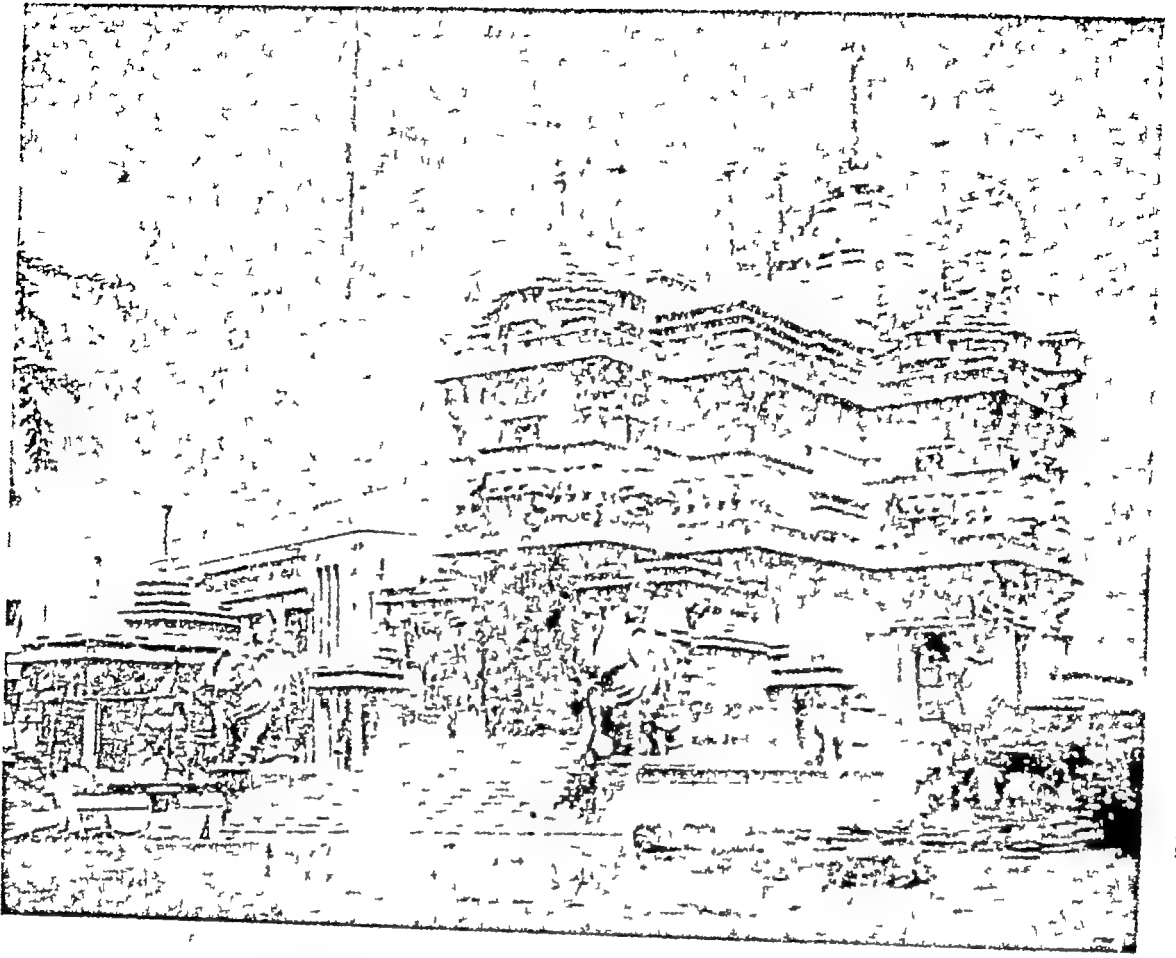
ઘઞ્ન સિદ્ધિ વ્યતીપાતો વરીયાન્પરિઘઃ શિવઃ ॥૧૧૭॥

સિદ્ધઃ સાધ્યઃ શુભઃ શુક્રો વ્રહ્મેન્દ્રો વૈધૃતિ સ્તથા ।

સપ્તવિંશતિ યોગાસ્તુ કુર્યુર્નામ સમં ફલમ્ ॥ ૧૧૮ ॥

૧ વિષ્ણુભ, ૨ પ્રીતિ, ૩ આયુષ્માન, ૪ સૌભાગ્ય, ૫ શોભન, ૬ અતિગંડ, ૭ સુકર્મા ૮ ધૃતિ, ૯ શૂલ, ૧૦ ગંડ ૧૧ વૃદ્ધિ, ૧૨ ધ્રુવ ૧૩ વ્યાધાત, ૧૪ હર્ષણ, ૧૫ વજ્ર, ૧૬ સિદ્ધિ, ૧૭ વ્યતીપાત, ૧૮ વરીયાન, ૧૯ પરિઘ, ૨૦ શિવ, ૨૧ સિદ્ધિ, ૨૨ સાધ્ય, ૨૩ શુભ, ૨૪ શુકલ, ૨૫ બ્રહ્મા, ૨૬ ઇન્દ્ર, ૨૭ વૈધૃતિ. એ સત્તાવીશ યોગો જાણવા. તેના નામ પ્રમાણે શુભાશુભ ફળ આપનાર છે. ૧ અતિગંડ. ૨ ગંડ. ૩ વ્યાધાત. ૪ વજ્ર. ૫ વ્યતીપાત. ૬ પરિઘ. ૭ શૂલ. ૮ વૈધૃતિ. એ આઠ યોગો અશુભ જાણવા.

શ્રી કેસરીયાજી સન્મુખ દશ્ય [એન. સી. સોમપુરા]

શ્રી કેસરીયાજી ગ્રાસાદનું સાઇડ દર્શન કેસરીયાનગર-પાલિતાણા
[એન. સી. સોમપુરા]

॥ इरणाधिकार ॥

१	अव	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
शुभ	आलव	दोलव	तैतिल	गर	वर्जिज	चिटि	शक्ति	अपिपक्ष	नाग	द्विस्ति
शुभ	शुभ	शुभ	शुभ	शुभ	शुभ	नेत्र	नेत्र	नेत्र	नेत्र	नेत्र

॥ योगाधिकार ॥

योग	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
इण	विष्कल	प्रीति	आशुष्यमान	सोलाय	शोलन	अतिगंड	सुद्धि	वृति	व्यतीपात	वरीयाष
शुभ	शुभ	शुभ	शुभ	शुभ	शुभ	अशुभ	शुभ	शुभ	अशुभ	शुभ
योग	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९
इण	गंड	वृद्धि	द्वि	व्याघात	सुषु	वज्र	सिद्धि	व्यतीपात	वरीयाष	वरीयाष
शुभ	अशुभ	शुभ	शुभ	अशुभ	शुभ	अशुभ	शुभ	अशुभ	शुभ	शुभ
योग	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८
इण	परिध	शिव	सिद्ध	साध्य	शुभ	शुद्ध	कृष्ण	शुद्ध	वैद्युति	वैद्युति
शुभ	अशुभ	शुभ	शुभ	शुभ	शुभ	शुभ	शुभ	शुभ	अशुभ	अशुभ

॥ वर्गाधिकार ॥

१	गड्ड	अ-ई-उ-ओ-
२	मोर्नर	क-ख-ग-घ-ङ-
३	सिद्धि	च-छ-ज-झ-
४	श्वान	ट-ड-ड-ढ-ण-

॥ वैराधिकार ॥

५	सप	त-थ-द-ध-न
६	मेषक	प-फ-भ-ल-म
७	मृग	य-र-दा-व-०
८	मेघ	श-ष-स-ह-०

॥ તત્વાધિકાર ॥

	૧	૨	૩	૪	૫
તત્ત્વ	પૃથ્વીતત્ત્વ	જલતત્ત્વ	અગ્નિતત્ત્વ	વાયુતત્ત્વ	આકાશતત્ત્વ
વિનાશ	ભૂકંપથી	વર્ષાથી	આગથી	પવનથી	વીજળીથી

૧૯ વર્ગાધિપત્યાધિકાર—

દૈર્ઘ્યપ્રયુત્વેન ચ યોજનીયં તયોર્યદૈક્યં પુનરુચ્છ્રયેણ ।

શેષોઽધિનાથો વસુભાજિતેઽસ્મિન્ સમઃ પ્રશસ્તો વિપમસ્તુનૈવ ॥૧૧૯॥

ક્ષેત્રની લંબાઈ પહોળાઈ ને ગુણીને તેમાં પ્રાસાદ અથવા ગૃહની ઉંચાઈ આંક લેખવી તેને આઠે ભાગતા શેષ રહે તે અધિપતિ વર્ગ જાણવો. એકી સંખ્યાવાળા શુભ જાણવા. એકી સંખ્યાવાળા અશુભ જાણવા.

અ વર્ગો ગરુડો જ્ઞેયો વિલાહઃ સ્યાત્ ક વર્ગકઃ ।

ચ વર્ગઃ સિંહનામા સ્યાદ્ વર્ગ કુર્વકુરઃ સ્મૃતઃ ॥૧૨૦॥

સર્પાશ્વયઃ સ્યાત્ ત વર્ગોઽપિ પ વર્ગો મૂષકઃ સ્મૃતઃ ।

ય વર્ગો મૃગનામા સ્યા ત્તાયા મેશઃ શ વર્ગકઃ ॥૧૨૧॥

સ્વવર્ગાત્પશ્વમે શત્રુ શ્વતુર્થે મિત્ર સંજ્ઞકઃ ।

ઉદાસીને તૃતીયશ્ચ વર્ગ મેદા સ્ત્રિધોચ્યતે ॥૧૨૨॥

૧ અ વર્ગને ગરુડ અધિપતિ. ૨ ક. વર્ગને માનર્ક અધિપતિ. ૩ ચ. વર્ગને સિંહ અધિપતિ. ૪ ટ. વર્ગને શ્વાન અધિપતિ. ૫ ત. વર્ગને સર્પ અધિપતિ. ૬ પ. વર્ગને મુષક અધિપતિ. ૭ ય વર્ગને મૃગ અધિપતિ. ૮ શ. વર્ગને મેષ અધિપતિ જાણવો પોતાના વર્ગથી પાંચમો વર્ગ શત્રુ જાણવો એથો વર્ગ મિત્ર અને ત્રીજો વર્ગ ઉદાસીન આ પ્રમાણે વર્ગના ત્રણ ભેદ છે.

૨૦ તત્વાધિકાર—

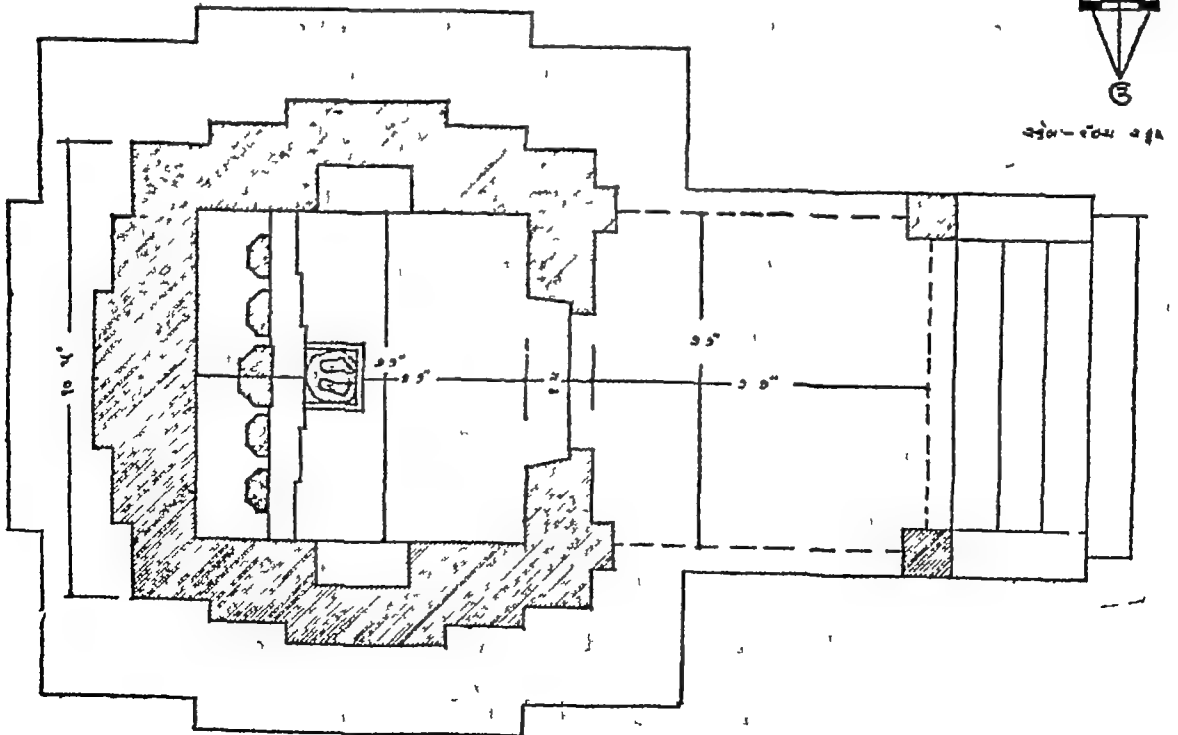
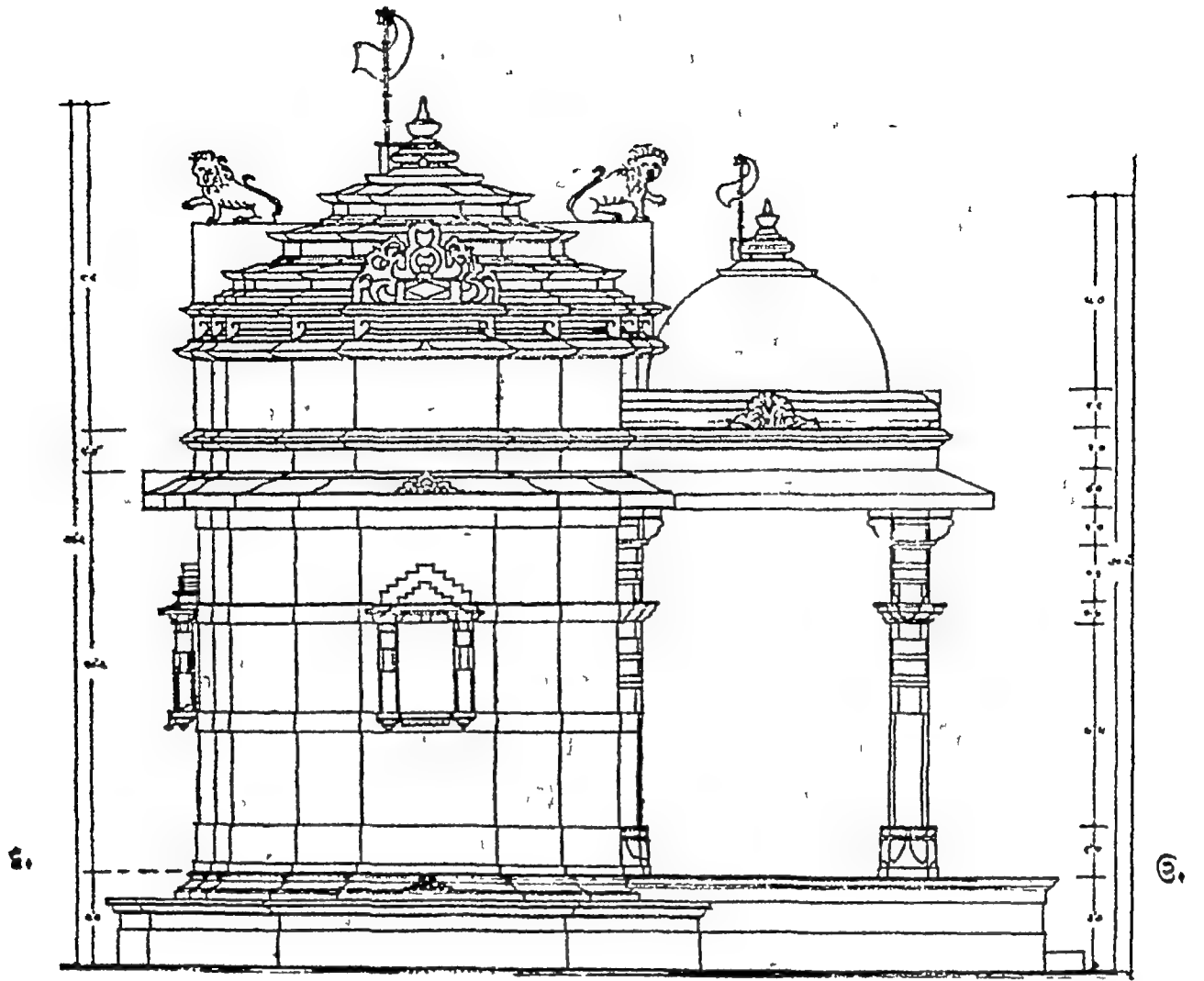
અષ્ટમિશ્વરહેતુક્ષેત્રે ફલે ષષ્ટિ વિભાજિતૈ ।

લઘ્વે દશગણે જીવો મૃત્યુર્વૈ ભૂત ભાજિતે ॥૧૨૩॥

પૃથ્વી વ્યાપસ્તથા તૈજો વાયુરાકાશ મેવચ ।

પંચ તત્ત્વાનિ પ્રોક્તાનિ વિભક્તાનિ સ્યુરન્તકે ॥૧૨૪॥

પૂ.

કદમ ગણધર ખાસાદ તલ દર્શન કેસરીયાજી નગર—પાલિતાણા.

[એન. સી. સોમપુરા]

ક્ષેત્રફળને આઠે ગુણી સાઠે ભાગવા તેને દશ ગણા કરી પાંચે ભાગવા શેષ વધે તે પૃથ્વી આદિ તત્વ જાણવા. ૧ પૃથ્વી. ૨ જળ. ૩ અગ્નિ. ૪ વાયુ. ૫ આકાશ. એ પાંચ તત્ત્વો છે અને જે તત્ત્વ ધરમાં આવ્યું હોય તે જ તત્ત્વથી ગૃહ આદિનો વિનાશ જાણવો.

૨૧ આયુષ્યાધિકાર—

ફલનાગમૃગં પટયા હૃતં લઘ્વં ફલં ભવેત્ ।

મૃન્મયે શર્કરા યુક્તે ગૃહે જીવઃસુનિશ્ચલઃ ॥૧૨૫॥

ક્ષેત્રફળને આઠે ગુણી સાઠે ભાગતા જે શેષ અંક રહે તેટલા વર્ષનું માટી અને કાકરીના બનાવેલ ગૃહો આદિનું આયુષ્ય નિશ્ચય પૂર્વક જાણવું.

દશ ગુણં ભવેદાયુરિષ્ટિકા મૃત્સુધામયે ।

ચુર્ણ પાપાણ જેન્નિશદ્ ગુણઞ્ચ સ્થિતિસ્તમા ॥૧૨૬॥

ઉપર આવેલ અંકને દશ ગુણા કરવાથી ઇંટ માટી અને ચુનાથી બનેલા ગૃહ અથવા પ્રાસાદનું આયુષ્ય જાણવું તે ફળને ત્રીસ ગણું કરવાથી ચુના અને પથ્થરથી બનેલા ગૃહ આદિનું આયુષ્ય જાણવું. ઉત્તમ સ્થિતિ આ ફળમાં છે.

નવતિઘ્ને ફલે નાગૈં યુક્ત પાપાણ જે ગૃહે ।

ધાતુજે ભવને સ્વાદ્રિલોચનઘ્ને ફલે ભવેત્ ॥૧૨૭॥

ઉપરના ફળને નેવું ગણા કરવાથી સીસાથી ચોડેલ પાપાણના ગૃહનું આયુષ્ય જાણવું તેજ ફળને ત્રણમેા સીતેર ગણું કરવાથી ધાતુથી નિર્મિત ગૃહો પ્રાસાદ આદિની આયુષ્ય જાણવી.

આય વ્યાંઘનક્ષત્રં તારા ચન્દ્ર મૈત્ર્યાદિકમ્ ।

પ્રીતિરાયુશ્ચ મૃત્યુશ્ચ ચિરંનન્દતિચેચ્છુભાઃ ॥૧૨૮॥

આય, વ્યય, અશક, નક્ષત્ર, તારા, ચંદ્ર, મૈત્રી, પ્રીતિ, આયુષ્ય, મૃત્યુ, સ્થિર, નહાદિ. તિથિ એ શુભ છે.

ત્રિમિઃશ્રેષ્ઠસ્તુ શ્રેષ્ઠં સ્યાત્ પશ્ચમિશ્ચોત્તમોત્તમમ્ ।

સપ્તમિઃ સર્વ કલ્યાણં નવમિર્જય સંપદા ॥૧૨૯॥

એકવીશ અંગોમાથી ત્રણ મળે તો પણ શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ. પાંચ મળે તો ઉત્તમમાં ઉત્તમ. સાત સર્વ કલ્યાણકારી. નવ જય અને સંપત્તિ આપનાર છે.

નપટ્કાષ્ટકં ત્રિકોણં દ્વાદશી દ્વીતીયાષ્ટમી ।

નચાષ્ટ દ્વાદશે રાશી તારા ત્રિપશ્ચ સપ્તમી ॥૧૩૦॥

નદ્વિતીયાંશકં કુર્યાત્ તથા ચાષ્ટમમાયકમ્ ।

નવૃષ્ટતસ્તથા ચન્દ્રં નવ વાસ્તુક કર્મણિ ॥૧૩૧॥

છ આઠમાં સ્થાન તથા ત્રિકોણુતુ લક્ષ્મી ખારશ ખીજને આઠમ આઠમી ખારમી રાશિ ત્રીજી પાંચમી સાતમી તારા ખીજે અંશક આઠમો આય પાછળ ચંદ્ર એ સઘળું વાસ્તુ કર્મમાં તજવું.

અલ્પદોષં ગુણથ્રેષ્ઠં દોષાયતં ન તદ્ ગૃહમ્ ।

આય વ્યયૌ પ્રયત્નેન વિરુદ્ધશ્ચવિવર્જયેત્ ॥૧૩૨॥

થોડો દોષ હોય અને ગુણ વધારે હોય તો તે શુદ્ધ દોષકારક ગણાય નહિ પ્રયત્ને કરીને આય વ્યય મેળવવા અને વિરુદ્ધ અંગોનો ત્યાગ કરવો.

અલ્પદોષાર્ધમાધિક્યં પ્રાસાદ મઠ મંદિરમ્ ।

લિંગત્રા પ્રતિમા ચૈવ ન તદ્ દોષ કરં ભવેત્ ॥૧૩૩॥

રાજ્ય પ્રાસાદ મઠ દેવપ્રાસાદ-લિંગ-ને પ્રતિમા-એ બધાંને અલ્પ દોષથી અર્ધ ગુણાધિક્ય હોય તો પણ દોષ કારક નથી.

સુત્રધારેણ ચચ્છુદ્ધં કૃતં યત્સ્થાન સાધનમ્ ।

તત્સ્થાનં સર્વ જન્તૂનાં સુખદં સ્થાન સંશયઃ ॥૧૩૪॥

સુત્રધારે જે સ્થાનની સાધના શુદ્ધ કરી હોય તે સ્થાન સર્વ જીવોને સુખદાયી થાય છે. તેમાં લેશ પણ સંશય નથી.

-X-

પુરુષાધિકાર

વિશ્વકર્મા ઉવાચ—

અથાતઃ સંપ્રવક્ષ્યામિ આયાનાં ચ વિશેષતઃ ।

યસ્ય યસ્ય ભવેન્નાયુ-ર્ધનુપુષ્પઃ પુરુષસ્ય ચ ॥૧૩૫॥

શ્રી વિશ્વકર્મા કહે છે:—હવે હું પુરુષના શરીરનો જે આય હોય, તેને વિશેષ પ્રકારે કહું છું.

સચાયુસ્તદ્ વિજાનીયા-દન્યથા નિષ્ફલં ભવેત્ ।

નક્ષત્રં દેહસંજ્ઞાત્વા-દંશકં ચ મહામુને ! ॥૧૩૬॥

તારાઃ પચ્ચ મહાશુક્લા-સ્તદત્ર ગૃહમેધિનઃ ।

एकान्तेषु प्रदातव्यो ध्वजादिराय उत्तमः ॥૧૩૭॥

હે મહામુનિ, એ રીતે આય ઉપજાવવા, ખાડી અન્ય સર્વ નિષ્કલ જાણવું, મનુષ્યના દેહની સંજ્ઞાથી નક્ષત્ર, અંશક, તારા, જેમા પાંચ ગુણ છે, ખીજા અંગો ઉપજાવી ગૃહમાં જોવા. ઉપજેલા આય ધ્વજાદિથી એકાન્તરે દેવા તે ઉત્તમ જાણવા.

રુદ્ર ભાગાયતે ક્ષેત્રે વિસ્તારે ભૂત ભાગિકે ।

વિન્યસે તત્ર દેવાંશ્ચ એભિઃ સ્યુશ્ચ વિલક્ષ્યેત્ ॥૧૩૮॥

ક્ષેત્રની લાંબાઈના અગિયાર ભાગ, અને વિસ્તારના પાંચ ભાગ કરવાં. તેમાં નીચે મુજબ અંકો અને અક્ષરો લખવા.

ઇન્દ્રાઙ્ક પ્રથમે ભાગે નક્ષત્રાણિ દ્વિતીયકે ।

તૃતીયે લોચનં દેય ચતુર્થે તુ રવિસ્તથા ॥ ૧૩૯ ॥

પચ્ચમે તુ તિથિઃ પ્રોક્તો વસું પઠે નિયોજયેત્ ।

સપ્તમે ભાગે વેદાશ્ચ લોકશ્ચે ચાષ્ટમે તથા ॥ ૧૪૦ ॥

ઇષુ સંખ્યા નવમે ચ દશમે ચ રત્ન સ્તથા ।

एकादशे ग्रहसंख्या कथितं मुनि पुंगवैः ॥ ૧૪૧ ॥

કોષ્ટકની ઉપરની પ્રથમ પંક્તિના અગિયાર ખાનાઓમાં અનુક્રમે ૧૪, ૨૭, ૨, ૧૨, ૧૫, ૮, ૪, ૩, ૫, ૬, ૯ એમ લખવાં, એવું મહામુનિઓએ કહેલ છે.

કોષ્ટેષુ કથિતા અંકા માતૃકાન્ વર્ણાન યોજયેત્ ।

નપુંસકં વિસર્ગશ્ચ ત્યજેચ્ચ યોગમક્ષરમ્ ॥ ૧૪૨ ॥

અ કોની નીચેની ચાર પંક્તિના કોષ્ટાઓમાં અનુક્રમે માતૃકા અક્ષરો લખવાં, તેમાં ઋ, ઋ લૃ લ ઋઃ સ્વરોને, વિસર્ગને તથા સંયુક્ત (જોડીયા) અક્ષરો ક્ષ, જ્ઞ એ વ્યંજનોને છોડી દેવા.

કોષ્ટક

૧૪	૨૭	૨	૧૨	૧૫	૮	૪	૩	૫	૬	૯
અ	આ	ઇ	ઇ	ઉ	ઊ	એ	ઐ	ઓ	ઔ	અં
ક	ખ	ગ	ઘ	ઙ	ચ	છ	જ	ઝ	ઞ	ટ
ઠ	ડ	ઢ	ણ	ત	થ	દ	ધ	ન	પ	ફ
બ	ભ	મ	ય	ર	લ	વ	શ	ષ	સ	હ

સ્વામિનામાક્ષરાંકેન ગુણયે દૂર્ધ્વ પંક્તિગાન્ ।

ફલં હરેદષ્ટમિસ્તુ શેષમાયો મનુષ્યસ્ય ॥ ૧૪૩ ॥

ઢજાદીનાં ચતુર્ણાં તુ ચત્વારો વૃષભાદયઃ ।

મક્ષકા ભવને વજ્ય્યા ગૃહસ્વામ્યાય મક્ષકઃ ॥ ૧૪૪ ॥

ગૃહસ્વામીના નામનો પહેલો અક્ષર હોય તે શોધીને નામના જેટલા અક્ષરો હોય તેટલી સંખ્યાને પહેલી પંક્તિમાં જે અંક હોય તેટલાથી ગુણી અને તેનો આઠે ભાગદેતાં જે શેષ રહે તે ઘરધણીનો ધ્વજાદિ આય જાણવો, ધ્વજાદિ (ધ્વજ, ધૂમ્ર, સિંહ અને શ્વાન) એ ચાર આયોના અનુક્રમે ચાર (વૃષ, ખર, ગજ અને દ્વાંક્ષ) આયો પરસ્પર લક્ષક છે તે લક્ષક આય ગૃહ સ્વામિના આયનો લક્ષક હોય તો ગૃહસ્વામિનું મૃત્યુ થાય. માટે આય સામે લક્ષક આવે તે તજવા.

॥ પરસ્પર લક્ષક આયો ॥

૧	૨	૩	૪
ધ્વજ	ધૂમ્ર	સિંહ	શ્વાન
૫	૬	૭	૮
વૃષ	ખર	ગજ	દ્વાંક્ષ

॥ મિતિ આયનિર્ણય ॥

અગ્રમિતૌ ગજંદધાત્ વામદક્ષિણયો ધ્વજઃ ।

પૃષ્ઠ મિતૌ તથા સિંહ સુખ સોભાગ્ય દાયકાઃ ॥ ૧૪૫ ॥

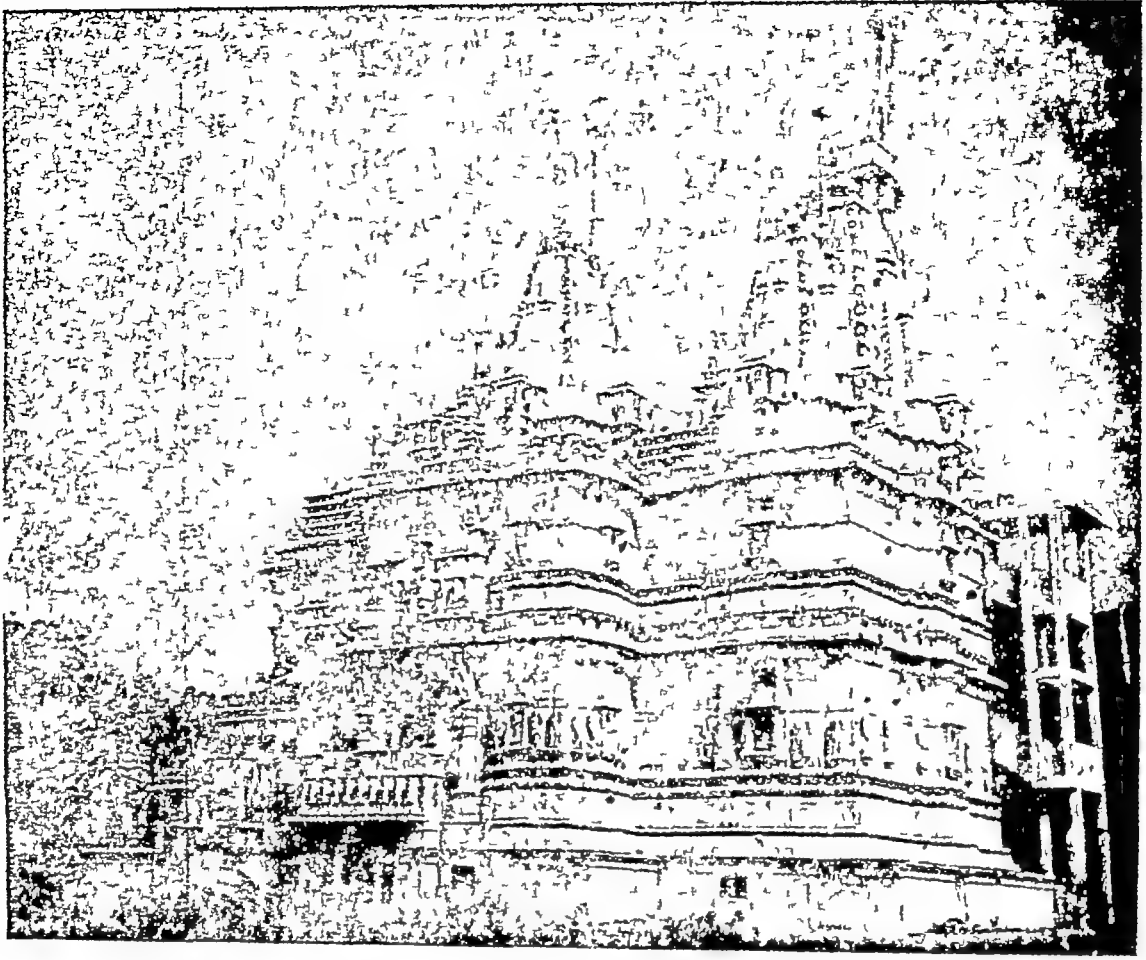
ગૃહની આગળની મિતિમાં ગજાય, ડાળી અને જમણી મિતિમાં ધ્વજાય તથા પાછળની મિતિમાં સિંહાય આપવો તે સુખ અને સૌભાગ્યને આપનાર છે.

ઉદાહરણ:—

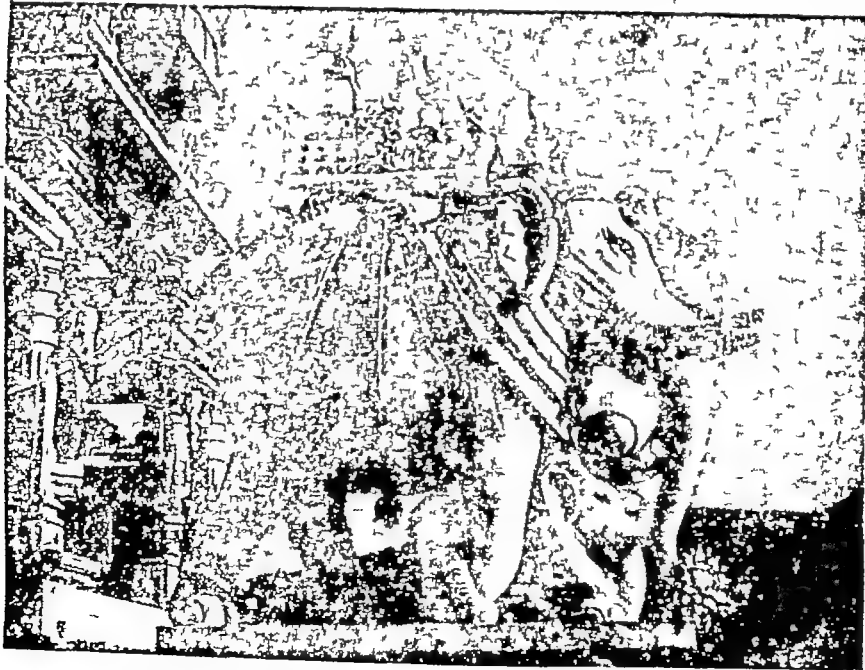
૧. ગૃહસ્વામિનું નામ લવાની શંકર છે તો “લ” અક્ષરનો ઉપલી પંક્તિમાં ૨૭ અંક આવ્યા. લવાનીશંકર નામના ૬ અક્ષરો થયા. ૨૭×૬=૧૬૨ તેને ૮ ભાગતાં ૨ શેષ વધે તો લવાનીશંકરનો ધૂમ્રાય આવ્યો. હવે જો ઘરનો આય ખરાય હોય તો લક્ષક છે, તો મૃત્યુ નિપજે આ સિવાય બીજો આય હોય તો દોષ નથી. જો લક્ષક આય આવે તો ગૃહનો આય ગણતરી કરી ખદલવો.

॥ એકવીશ અંગો ॥

૧ ક્ષેત્રફલ	૨ આય ફલ	૩ નક્ષત્ર ફલ	૪ નક્ષત્ર ગણ
૫ નક્ષત્ર અંદ્ર દિશા	૬ નક્ષત્ર વૈર	૭ વ્યય	૮ તારા
૯ નાડી	૧૦ રાશિ	૧૧ રાશિસ્વામી	૧૨ ગૃહનામાક્ષર
૧૩ અંશક	૧૪ લક્ષ	૧૫ તિથિ	૧૬ વાર
૧૭ કરણ	૧૮ યોગ	૧૯ વર્ગ	૨૦ તરવ
૨૧ આયુષ્ય			

શ્રી કેસરીયાલ સાહસ દર્શન [એન. સી. સોમપુરા]

શ્રી કેસરીયાલ હસ્તિ દર્શન કેસરીયાલનગર-પાલીતાણા
[એન. સી. સોમપુરા]

૧૧. એકવીશ અંગો મેળવવાની રીત ॥

૧ ક્ષેત્રફળ— લંબાઈ અને પહોળાઈ ને ગુણતા જે આવે તે ક્ષેત્રફલ.

લંબાઈ ગજ. આ પહોળાઈ ગજ. આં.
પ. પ. x પ. પ.

આપણે દરેક અંગો આંગળથી મેળવવાના હોય તેથી ગજના આગળ કરવા.

લંબાઈ ગ. આં. આં. પહોળાઈ ગ. આં. આં.
પ. પ. = ૧૨૫ x પ. પ. = ૧૨૫

૧૨૫ લંબાઈ
x ૧૨૫ પહોળાઈ

૧૨૫
૨૫૦
૧૨૫

૧૫૬૨૫

આંગળ ક્ષેત્રફળ

અંગુલ.
ક્ષેત્રફલ-૧૫૬૨૫

૨. આય—ક્ષેત્રફલને ૮ લાંગતા શેષ વધે તે આય.

૮ | ૧૫૬૨૫ | ૧૯૫૩

૮

૭૬
૭૨

૪૨
૪૦

૨૫

૨૪

આય. ૧ ધ્વજાય.

૧૨૫ આય.

૩. નક્ષત્ર—ક્ષેત્રફલને ૨૭ લાંગવાથી જે શેષ આવે તે નક્ષત્રની મૂળરાશિ મૂળરાશિને ૮ ગુણિ ૨૭ લાંગતા જે આવે તે નક્ષત્ર અંક.

૨૭ | ૧૫૬૨૫ | ૫૭૮

૧૯ મૂળરાશિ

૧૩૫

x ૮

૨૧૨

૨૭ | ૧૫૨ | ૫

૧૮૯

૧૩૫

૨૩૫

૧૭ નક્ષત્રઅંક નક્ષત્રઅંક મૂળરાશિ

૨૧૬

૧૭ ૧૯ અનુરાશિ

૧૯ મૂળરાશિ

૮	૧	૮	૨૭	૧	૨૭
૮	૨	૧૬	૨૭	૨	૫૪
૮	૩	૨૪	૨૭	૩	૮૧
૮	૪	૩૨	૨૭	૪	૧૦૮
૮	૫	૪૦	૨૭	૫	૧૩૫
૮	૬	૪૮	૨૭	૬	૧૬૨
૮	૭	૫૬	૨૭	૭	૧૮૯
૮	૮	૬૪	૨૭	૮	૨૧૬
૮	૯	૭૨	૨૭	૯	૨૪૩
૮	૧૦	૮૦	૨૭	૧૦	૨૭૦

નોટ:- આય અને નક્ષત્ર ગણના માટે અને ૨૭ નો આંક પાકો જોઈએ જે સહેલાઈથી ગણતરી થઈ શકે.

આ સિવાય આયના નામો આ અંક નક્ષત્રની મૂળરાશિ નામ અને આ ગણ, ચંદ્ર, નાડી પણ મહત્વના અંગો છે.

૪. નક્ષત્રગણ— ક્ષેત્રફલનું નક્ષત્ર અનુરાધા આવેલ છે અનુરાધા દેવગણ છે.

—અનુરાધા-દેવગણ

૫. નક્ષત્રદિશા— ક્ષેત્રફલનું નક્ષત્ર અનુરાધા આવેલ છે અનુરાધા દિશાચંદ્ર પશ્ચિમ છે, અનુરાધા ચંદ્ર પશ્ચિમ.

૬. નક્ષત્ર વૈર— અનુરાધાને કોઈ નક્ષત્ર સાથે વૈર નથી.

૭. વ્યય— અનુરાધા નક્ષત્ર અંક ૧૭ છે તેને આઠે લાંગતા એક શેષ રહે.

—૧ શાન્ત વ્યય

૮. તારા— ગૃહસ્વામીના નક્ષત્રથી ગૃહના નક્ષત્ર સુધી ગણતાં જે અંક આવે તેને ૯ લાગ કરતાં શેષ રહે તે તારા, આદિશ્વરપ્રભુ ગૃહસ્વામી છે તેમનું નક્ષત્ર ઉત્તરાષાઢા છે, ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રથી ગણતાં અનુરાધા ૨૫ મું નક્ષત્ર છે.

૮ | ૨૫ | ૩

૨૪

૧

—તારા ૧ શાન્તા

૯. નાડી— આદિશ્વર પ્રભુ
ગૃહસ્વામિ.

નક્ષત્ર ઉત્તરાષાઢા નાડી અત્યં
નક્ષત્ર અનુરાધા. મધ્ય.

૧૦. રાશિ— નક્ષત્રનો અંકને ૬૦ ગુણવા અને ૧૩૫ નો લાગ દેવો શેષ વધે તે
લાગમાં એક ઉમેરો જે આવે તે રાશિ અનુરાધાનક્ષત્ર અંક ૧૭૪૬૦.

૧૭

૬૦

૧૩૫ | ૧૦૨૦ | ૭

૯૪૫ ૧ શેષ અંક

૭૫ | ૮

રાશિ અંક ૮, વૃશ્ચિક.

૧૧. રાશિસ્વામી— વૃશ્ચિક રાશિનો સ્વામી

મંગળ

આદિશ્વર પ્રભુનો ધન રાશિનો સ્વામી.

ગુરુ

—ગુરુ-મંગળ મિત્રતા.

૧૨. નામાક્ષર— ક્ષેત્રફલને ૪ ગુણી. ૧૬ લાગ આપવા શેષ રહે તે ધ્રુવાદિ ઘર.

ક્ષેત્રફલ ૧૫૬૨૫

× ૪

૧૬ | ૬૨૫૦૦ | ૩૬૦૬

૪૮

૧૪૫

૧૪૪

૧૦૦

૯૬

૪

ઘરનામાક્ષર.

૪ નંદ

૧૩. અંશક—નક્ષત્રની મૂલરાશિ, વ્યયનો અંક અને ઘરના નામાક્ષર અંકનો
સરવાળો કરી ૩ લાગ આપતા શેષ વધે તે અંશક.

૧૯ મૂલરાશિ અંક

૧ વ્યય અંક

૪ ઘર અંક

૩ | ૨૪ | ૮

૨૪

૦૦

૩ રાજ અંશક

૧૪. લગ્ન— આય અંક, નક્ષત્ર અંક, વ્યય અંક, તારા અંક અને અંશક અંક નો સરવાળો કરી ૧૨ લાંગતા શેષ વધે તે રાશિનું લગ્ન.

૧ આય અંક

૧૭ નક્ષત્ર અંક

૧ વ્યય અંક

૧ તારા અંક

૩ અંશક અંક

૧૨ | ૨૩ | ૧

૧૨

૧૧ લગ્ન કુલ

૧૧

૧૫. તિથિ— આય અંક, નક્ષત્ર અંક, વ્યય અંક, તારા અંક અને અંશક અંકનો સરવાળો કરી ૧૫ લાગ દેવો શેષ વધે તે નંદાદિ તિથિ.

૧ આય અંક

૧૭ નક્ષત્ર અંક

૧ વ્યય અંક

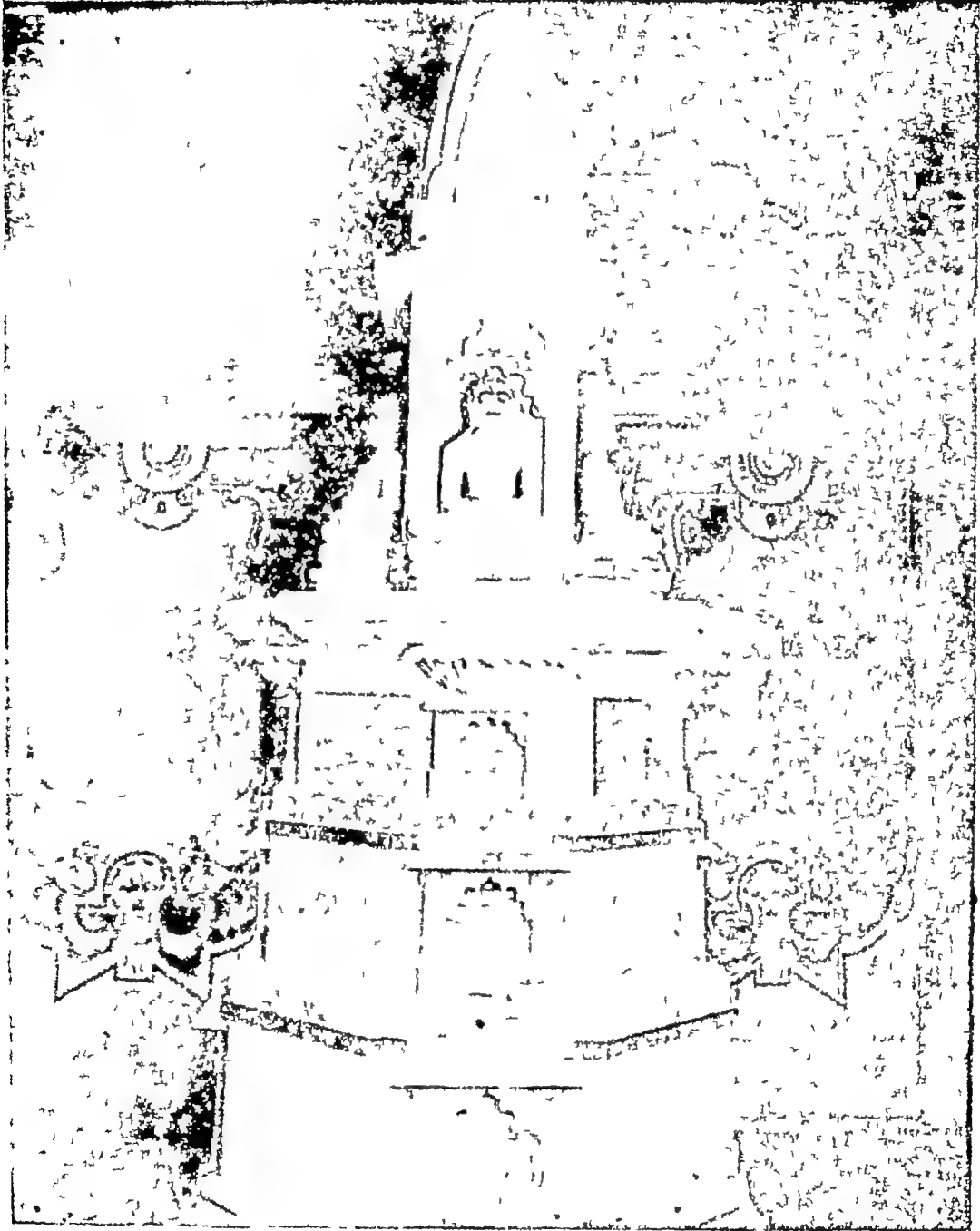
૧ તારા અંક

૩ અંશક અંક

૧૫ | ૨૩ | ૧

૧૫

તિથિ અંક ૬ જ્યાં.

શ્રી વઢવાણ સીટી સહસ્રરણ મંદિર-વઢવાણ.

[એન. સી. સોમપુરા]

૧૬. વાર-ક્ષેત્રફળને ૧૧ ગુણિ, ૭ લાગ કરતાં શેષ વધે તે રવિ આદિ વારો નીજવા.

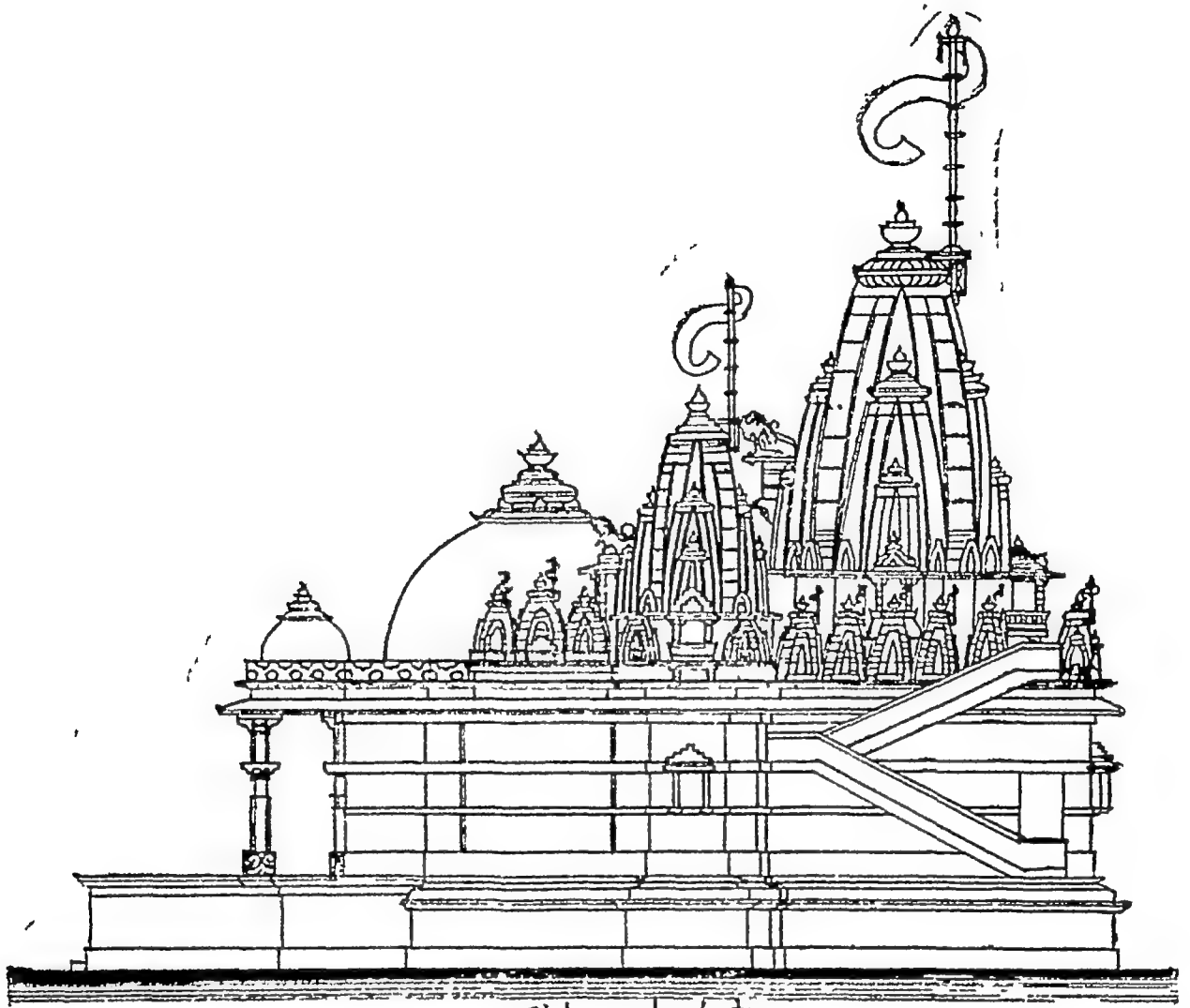
$$\begin{array}{r}
 ૧૫૬૨૫ \\
 \times ૧૧ \\
 \hline
 ૧૫૬૨૫ \\
 ૧૫૬૨૫+ \\
 ૭ \mid ૧૭૧૮૭૫ \mid ૨૪૫૫૩ \\
 ૧૪ \\
 \hline
 ૩૧ \\
 ૨૮ \\
 \hline
 ૩૮ \\
 ૩૫ \\
 \hline
 ૩૭ \\
 ૩૫ \\
 \hline
 ૨૫ \\
 ૨૧ \\
 \hline
 ૪
 \end{array}$$

વાર ૪. ગુધ.

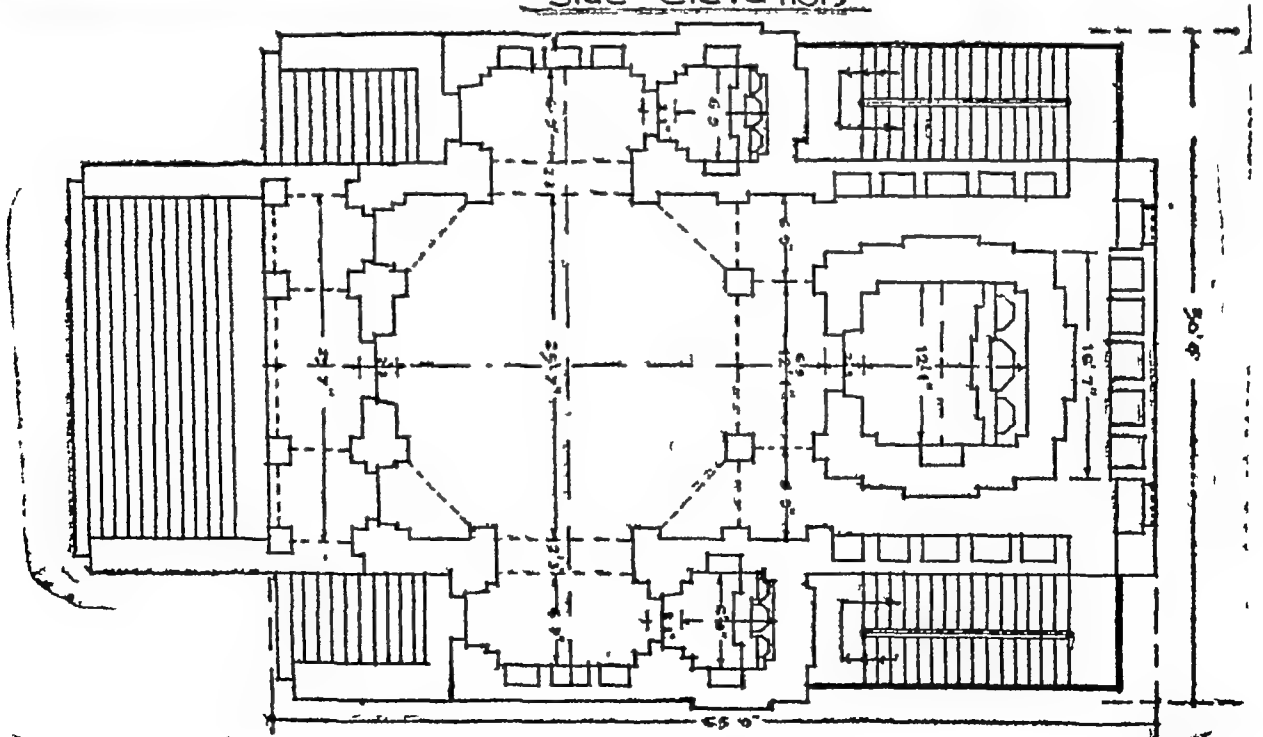
૧૭. કરણ—ક્ષેત્રફળને નવે ગુણિ, ૧૧ લાગ દેતાં શેષ વધે તે કરણ.

$$\begin{array}{r}
 ૧૫૬૨૫ \\
 \times ૯ \\
 ૧૧ \mid ૧૪૦૬૨૫ \mid ૧૨૭૮૪ \\
 ૧૧ \\
 \hline
 ૩૦ \\
 ૨૨ \\
 \hline
 ૮૬ \\
 ૭૭ \\
 \hline
 ૯૨ \\
 ૮૮ \\
 \hline
 ૪૫ \\
 ૪૪ \\
 \hline
 ૧ \text{ શેષ}
 \end{array}$$

૧ કરણ. ણવ.

side elevation

Ground plan

શ્રી કાંદીવલી જૈન દેરાસર મુંબઈ. [એન. સી. સોમયુરા.]

૧૮. યોગ—ક્ષેત્રફલને ૧૩ ગુણિ ૨૭ લાગતા શેષ વધે તે કરાવું

$$\begin{array}{r}
 ૧૫૬૨૫ \\
 \times ૧૩ \\
 \hline
 ૪૬૮૭૫ \\
 ૧૫૬૨૫ \\
 \hline
 ૨૭ \mid ૨૦૩૧૨૫ \mid ૭૫૨૩ \\
 ૧૮૬ \\
 \hline
 ૧૪૧ \\
 ૧૩૫ \\
 \hline
 ૬૨ \\
 ૫૪ \\
 \hline
 ૮૫ \\
 ૮૧ \\
 \hline
 ૪ \text{ શેષ}
 \end{array}$$

૪ યોગ સૌભાગ્ય.

૧૯. વર્ગ—ક્ષેત્રફલનાં અંક સાથે ઉચાઈનેા અંક ભેગવતા જે રકમ આવે તેને ૮ લાગવા.

ગ.	આ.		૧૫૬૨૫ ક્ષેત્રફલ
૬	૧	ઉચાઈ—	૧૪૫ +

$$\begin{array}{r}
 ૮ \mid ૧૫૭૭૦ \mid ૧૮૬ \\
 ૮ \\
 \hline
 ૭૭ \\
 ૭૨ \\
 \hline
 ૫૦ \\
 ૪૮ \\
 \hline
 ૨ \text{ શેષ.}
 \end{array}$$

ગૃહને ૬ ગુલ ૨-વર્ગ,
આદિનાથને ૫ વર્ગ.

૨૦. તત્ત્વ—ક્ષેત્રફલને ૮ ગુણિ ૬૦ નો ભાગ દેવો શેષને ૫ નો ભાગ દેવો.

$$\begin{array}{r}
 ૧૫૬૨૫ \\
 \times ૮ \\
 \hline
 ૬૦ \mid ૧૨૫૦૦૦ \mid ૨૦૮૩ \\
 ૧૨૦ \\
 \hline
 ૫૦૦ \\
 ૪૮૦ \\
 \hline
 ૨૦૦ \\
 ૧૮૦ \\
 \hline
 ૫ \mid ૨૦ \mid ૪ \\
 ૨૦ \\
 \hline
 ૦૦
 \end{array}$$

તત્ત્વ ૫ આકાશ તત્ત્વ.

૨૧. આયુષ્ય—ક્ષેત્રફલને ૮ ગુણિ ૬૦ ભાગ દેવો. શેષ વધે તે માટીના ગૃહની આયુષ્ય. ૧૦ ગુણ કરવાથી ઇટ ચુનાના ગૃહની આયુષ્ય અને ૩૦ ગુણ કરવાથી પથ્થર ચુનાના ગૃહની આયુષ્ય. ૬૦ ગુણ કરવાથી સીસાથી ચોડેલ પથ્થરના ગૃહનું આયુષ્ય ૩૭૦ ગણ કરવાથી ધાતુના ગૃહનું આયુષ્ય જાણવું.

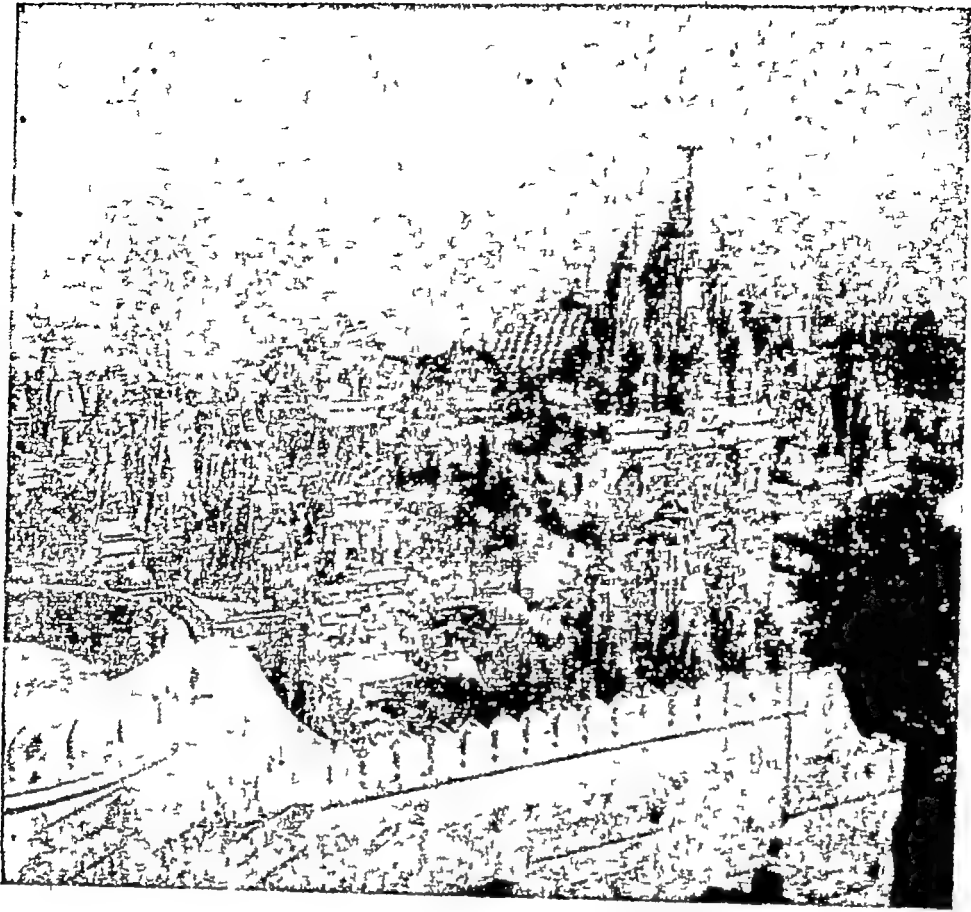
$$\begin{array}{r}
 ૧૫૬૨૫ \text{ ક્ષેત્રફળ} \\
 \times ૮ \\
 \hline
 ૬૦ \mid ૧૨૫૦૦૦ \mid ૨૦૮૩ \\
 ૧૨૦ \\
 \hline
 ૫૦૦ \\
 ૪૮૦ \\
 \hline
 ૨૦૦ \\
 ૧૮૦ \\
 \hline
 \end{array}$$

૨૦ શેષ
 $\times ૧૦$
 ૨૦૦ વર્ષ ઇટ ચુનાના ગૃહની આયુષ્ય.

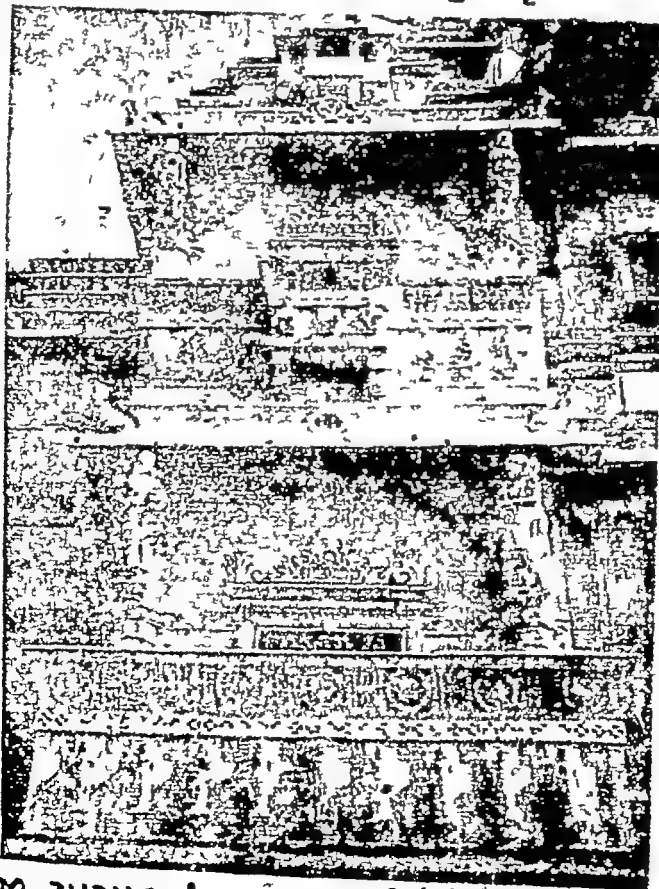
૨૦ વર્ષ માટીના ગૃહની આયુષ્ય.

$$\begin{array}{r}
 ૨૦ શેષ \\
 \times ૩૦ \\
 \hline
 ૬૦૦ \text{ વર્ષ પથ્થરના ગૃહની આયુષ્ય.}
 \end{array}$$

$$\begin{array}{r}
 ૨૦ શેષ \\
 \times ૬૦ \\
 \hline
 ૧૮૦૦ \text{ વર્ષ સીસાથી ચોડેલ ગૃહનું આયુષ્ય}
 \end{array}$$

શ્રી સિક્કગિરિજીનું વિહંગ દર્શ્ય-પાલીતાણા [એન. સી. સોમપુરા]

શ્રી કેસરીયાળ પ્રાસાદનું સાઇડ દર્શન કેસરીયાનગર-પાલીતાણા

૨૦ શેષ
x ૩૭૦

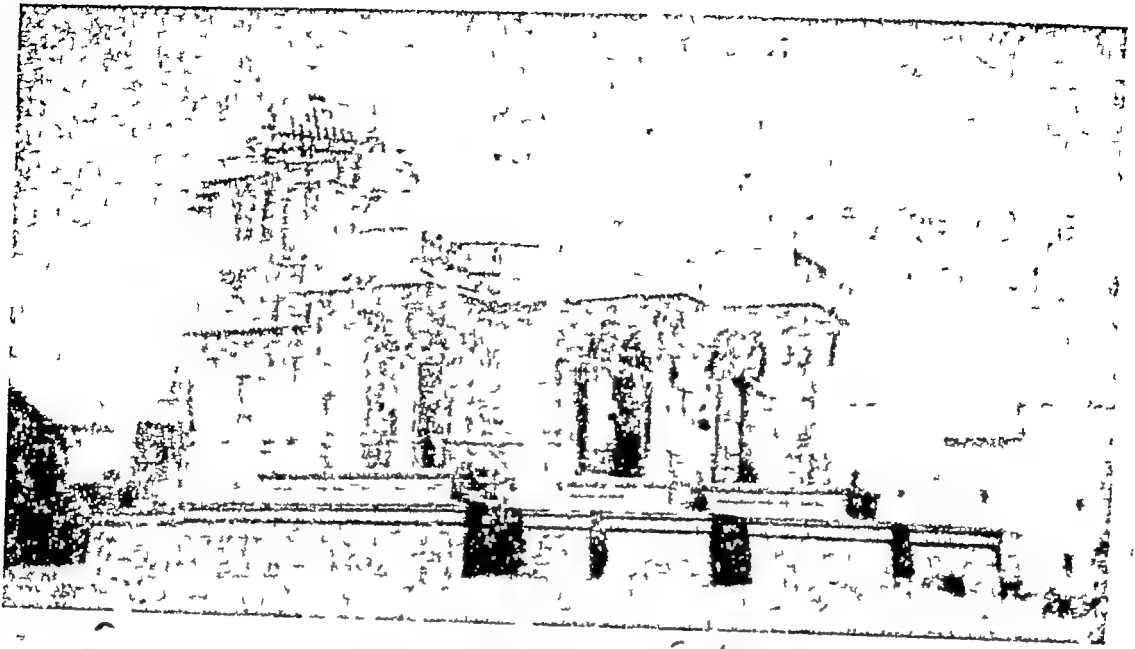
૭૪૦૦

૭૪૦૦ વર્ષ ધાતુના ગૃહનું આયુષ્ય.

એકવીશ અંગોની ગણતરી પશ્ચિમાભિ મુળ પ્રાસાદ અને ઋષભદેવ પ્રભુના નામ ઉપર ગણતરી કરેલ છે.

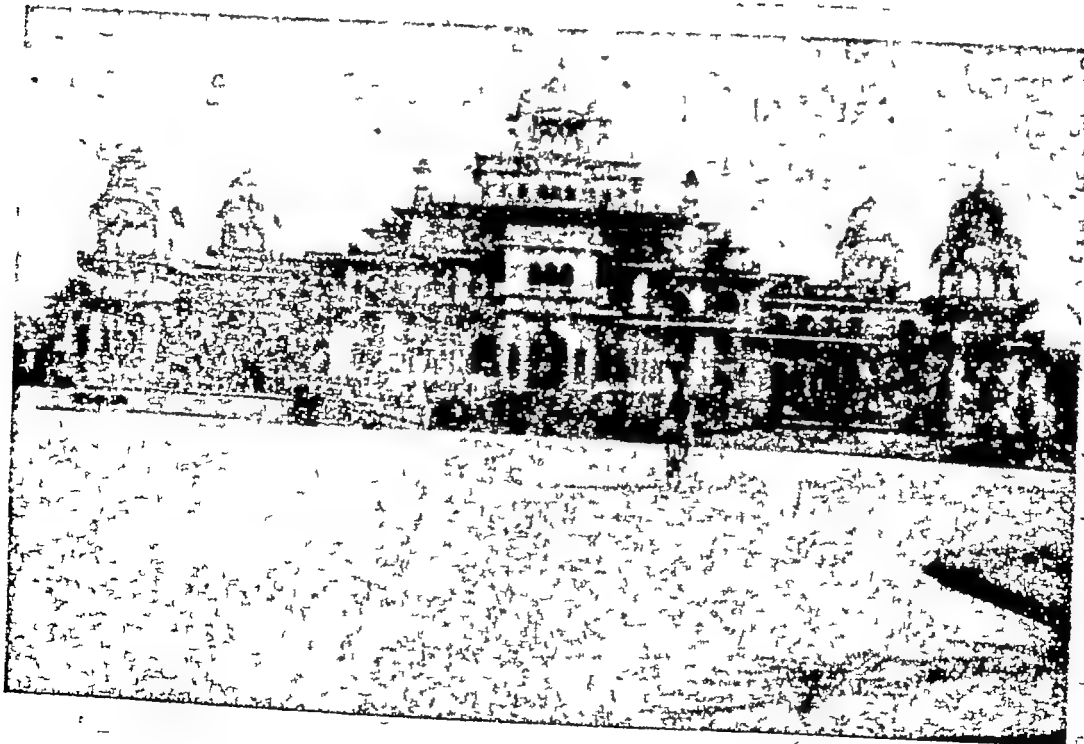
॥ એકવીશ અંગો ॥

૧	ક્ષેત્રફલ	૧૫૬૨૫	ફળ
૨	આય	૧ દ્વિતીય	શુભ
૩	નક્ષત્રફલ	અનુરાધા	શુભ
૪	નક્ષત્ર ગણ	દેવગણ	શુભ
૫	નક્ષત્ર ચંદ્રદિશા	પશ્ચિમ	શુભ
૬	નક્ષત્ર વૈર	ઋષભદેવ પ્રભુ ઉત્તરાષાઢા	વૈર નથી
૭	વ્યય	૧ શાન્ત વ્યય	શુભ
૮	તારા	૧ શાન્તા	શુભ
૯	નાડી	ઉત્તરાષાઢા નાડી અંત્ય	મધ્યમ
૧૦	રાશિ	વૃશ્ચિક	શુભ
૧૧	રાશિસ્વામી	મંગળ ઋષભદેવપ્રભુ ગુરુ	શુભ
૧૨	ગૃહનામાક્ષર	૪ નંદ	શુભ
૧૩	અંશક	રાજા અશક	શુભ
૧૪	લગ્ન	કુલ	૩ જુ શુભ
૧૫	તિથિ	૮ જયંતિ	શુભ
૧૬	વાર	૪ બુધ	શુભ
૧૭	કરણ	અવ	શુભ
૧૮	યોગ	૪ સૌભાગ્ય	શુભ
૧૯	વર્ગ	૬ ઋષભદેવ ૫. ગૃહ ૨.	શુભ
૨૦	તત્ત્વ	આકાશ તત્ત્વ	વિનાશ તત્ત્વ
૨૧	આયુષ્ય	માટીના ગૃહ	૨૦ વર્ષ

રાજકોટ સદર પાર્શ્વનાથ જૈન દેરાસર

[એન. સી. સોમપુરા]

જયપુર માનસિંહજી મ્યુઝીયમ.

ઇટ માટી	૨૦૦ વર્ષ
પથર ચુના	૬૦૦ વર્ષ
પથર સીસુ	૧૮૦૦ વર્ષ
ધાતુ ગૃહ	૭૪૦૦

ગૃહને નાશ આકાશ તત્ત્વથી એટલે વીજળીથી ૨૧ અંગોની ગણતરી શુભ દાયક છે.

અમરેલી જૈન દેરાસર—અમરેલી.

[એન. સી. સોમપુરા]

॥ સમચોરસ, ક્ષેત્રના નક્ષત્ર, મૂળરાશિ, ગણ, ચંદ્રદિશા ॥

નં.	અંક	અંગુલ	હસ્ત	ગજ	અં.	ગ.	અં.	ગ.	અં.	નક્ષત્ર	મૂળરાશિ	અંક	ગણ	ચંદ્ર	વ્યય
૮	૦	૧	૨	૭	૪	૧૩	૬	૧૯	૧૫	દેવ	૧	૬	૬૫	૫૫	૮
૧૮	૦	૩	૨	૯	૪	૧૫	૬	૨૧	૧૬	રાક્ષસ	૯	૬	૬૫	૫૫	૨
૧૧	૦	૫	૨	૧૧	૪	૧૭	૬	૨૩	૧૮	મનુષ્ય	૨૫	૬	૬૫	૫૫	૩
૧૪	૦	૭	૨	૧૩	૪	૧૯	૭	૨૫	૨૦	રાક્ષસ	૨૨	૬	૬૫	૫૫	૨
૨૭	૦	૯	૨	૧૫	૪	૨૧	૭	૨૭	૨૨	દેવ	૨૭	૬	૬૫	૫૫	૩
૨૩	૦	૧૧	૨	૧૭	૪	૨૩	૭	૨૯	૨૪	રાક્ષસ	૧૩	૬	૬૫	૫૫	૭
૨	૦	૧૩	૨	૧૯	૫	૨૫	૭	૩૧	૨૬	મનુષ્ય	૭	૬	૬૫	૫૫	૨
૧૮	૦	૧૫	૨	૨૧	૫	૨૭	૭	૩૩	૨૮	રાક્ષસ	૬	૬	૬૫	૫૫	૨
૧૭	૦	૧૭	૨	૨૩	૫	૨૯	૭	૩૫	૩૦	દેવ	૧૯	૬	૬૫	૫૫	૧
૨૬	૦	૧૯	૩	૨૫	૫	૩૧	૭	૩૭	૩૨	મનુષ્ય	૧૦	૬	૬૫	૫૫	૨
૧૮	૦	૨૧	૩	૨૭	૫	૩૩	૭	૩૯	૩૪	રાક્ષસ	૬	૬	૬૫	૫૫	૨
૨૦	૦	૨૩	૩	૨૯	૫	૩૫	૭	૪૧	૩૬	મનુષ્ય	૧૬	૬	૬૫	૫૫	૪

૪	૧	૧	૩	૭	૫	૧૩	૭	૧૯	મૃગશિર્ષ	૪	દેવ	પૂર્વ	૫
૨૭	૧	૩	૩	૯	૫	૧૫	૭	૨૧	રેવતી	૨૭	દેવ	ઉત્તર	૩
૫	૧	૫	૩	૧૧	૫	૧૭	૭	૨૩	મૃગશિર્ષ	૪	દેવ	પૂર્વ	૫
૨૦	૧	૭	૩	૧૩	૫	૧૯	૮	૧	પૂ. વાહા	૧૬	મનુષ્ય	પશ્ચિમ	૪
૧૮	૧	૯	૩	૧૫	૫	૨૧	૮	૩	જેષ્ઠા	૯	રાક્ષસ	પશ્ચિમ	૨
૨૬	૧	૧૧	૩	૧૭	૫	૨૩	૮	૫	ઉ. ભા.	૧૦	મનુષ્ય	ઉત્તર	૨
૧૭	૧	૧૩	૩	૧૯	૬	૧	૮	૭	અનુરાધા	૧૯	દેવ	પશ્ચિમ	૧
૧૮	૧	૧૫	૩	૨૧	૬	૩	૮	૯	જેષ્ઠા	૯	રાક્ષસ	પશ્ચિમ	૨
૨	૧	૧૭	૩	૨૩	૬	૫	૮	૧૧	ભરણી	૭	મનુષ્ય	ઉત્તર	૨
૨૩	૧	૧૯	૪	૧	૬	૭	૮	૧૩	ધનુર્જા	૧૩	રાક્ષસ	પશ્ચિમ	૭
૨૭	૧	૨૧	૪	૩	૬	૯	૮	૧૫	રેવતી	૨૭	દેવ	ઉત્તર	૩
૧૪	૧	૨૩	૪	૫	૬	૧૧	૮	૧૭	ચિત્રા	૨૨	રાક્ષસ	દક્ષિણ	૬
૧૧	૨	૧	૪	૭	૬	૧૩	૮	૧૯	પૂ. ફો.	૨૫	મનુષ્ય	દક્ષિણ	૩
૧૮	૨	૩	૪	૯	૬	૧૫	૮	૨૧	જેષ્ઠા	૯	રાક્ષસ	પશ્ચિમ	૨
૮	૨	૫	૪	૧૧	૬	૧૭	૮	૨૩	પુષ્ય	૧	દેવ	પૂર્વ	૮

॥ નક્ષત્ર ચક્ર ॥૧॥

અંક	નક્ષત્ર નામ	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૧	અશ્વિની	મૂળરાશિ ૧૭	ગણે દેવ	ચંદ્ર ઉત્તર	નક્ષત્ર વેર ઉ. કાલ્કીન	ચોનિ અશ્વ	ચોનિ વેર મહિષ	નાડી આદ્ય	ઉત્પત્તિ ૫
૨	ભરણી	૭	મનુષ્ય રાક્ષસ	ઉત્તર પૂર્વ	સ્વાતી ૦	હસ્તી	સિંહ	મધ્ય	૪
૩	કૃત્તિકા	૨૪	રાક્ષસ મનુષ્ય	પૂર્વ પૂર્વ	૦	અજ	કપી મૃગ	અંત્ય	૩
૪	રોહિણી	૧૪	મનુષ્ય દેવ	પૂર્વ પૂર્વ	ઉ. ષાઠા	સર્પ	નકુલ	અંત્ય	૨
૫	મેગશિર્ષ	૪	દેવ	પૂર્વ	૦	સર્પ	નકુલ	મધ્ય	૧
૬	આર્દ્રા	૨૧	મનુષ્ય	પૂર્વ	૦	જ્ઞાન	કપી	આદ્ય	૫
૭	પુનર્વસુ	૧૧	દેવ	પૂર્વ	શ્રવણ	મંજર	સુષક	આદ્ય	૪
૮	પુષ્ય	૧	દેવ	પૂર્વ	અશ્લેષા	અજ	કપી મૃગ	મધ્ય	૩
૯	અશ્લેષા	૧૮	રાક્ષસ	પૂર્વ	પુષ્ય	મંજર	સુષક	અંત્ય	૨
૧૦	મઘા	૮	રાક્ષસ	દક્ષિણ	૦	સુષક	મંજર	અંત્ય	૧
૧૧	પૂર્વાશ્લેષ	૨૫	મનુષ્ય	દક્ષિણ	૦	સુષક	મંજર	મધ્ય	૫
૧૨	ઉત્તરાશ્લેષ	૧૫	મનુષ્ય	દક્ષિણ	આશ્વિની	ગાય	વ્યાઘ	આદ્ય	૪
૧૩	હસ્ત	૫	દેવ	દક્ષિણ	ચિત્રા	મહિષ	અથ	આદ્ય	૩
૧૪	ચિત્રા	૨૨	રાક્ષસ	દક્ષિણ	હસ્ત	વ્યાઘ	ગૌ	મધ્ય	૨

અંક	નક્ષત્ર નામ	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૧૫	સ્વાતી	મૂળરાશિ	ગણ	ચંદ્ર	નક્ષત્ર વેર	ગ્રાનિ	ગ્રાનિ વેર	નારી	ઉત્પત્તિ
૧૬	વિશાખા	૧૨	દેવ	દક્ષિણ	ભરણી	મહિમ	અશ્વ	અંત્ય	૧
૧૭	અશ્વિ	૨	રાક્ષસ	દક્ષિણ	જેષ્ઠા	વ્યાઘ્ર	ગૌ	અત્ય	૫
૧૮	જ્યેષ્ઠા	૧૯	દેવ	પશ્ચિમ	○	મૃગ	અજ	મધ્ય	૪
૧૯	મૂળ	૯	રાક્ષસ	પશ્ચિમ	વિશાખા	મૃગ	અજ	આદ્ય	૩
૨૦	પૂર્વાષાઢા	૨૬	રાક્ષસ	પશ્ચિમ	○	જ્ઞાન	કર્કી	આદ્ય	૨
૨૧	ઉત્તરાષાઢા	૧૬	મનુષ્ય	પશ્ચિમ	○	કર્કી	જ્ઞાન	મધ્ય	૧
૨૨	અભિજિત	૬	મનુષ્ય	પશ્ચિમ	રોહિણી	નકુલ	સર્પ	અત્ય	૫
૨૩	શ્રવણ	૪	દેવ	ઉત્તર	○	નકુલ	સર્પ	મધ્ય	૦
૨૪	ધનેષ્ઠા	૨૩	દેવ	પશ્ચિમ	પુનર્વસુ	કર્કી	જ્ઞાન	અંત્ય	૪
૨૫	શતભિષા	૧૩	રાક્ષસ	પશ્ચિમ	○	સિંહ	હસ્તી	મધ્ય	૩
૨૬	પૂર્વાભાદ્રપદ	૩	રાક્ષસ	ઉત્તર	○	અશ્વ	મહીય	આદ્ય	૨
૨૭	ઉત્તરાભાદ્રપદ	૨૦	મનુષ્ય	ઉત્તર	○	સિંહ	હસ્તી	આદ્ય	૧
૨૮	રેવતી	૧૦	મનુષ્ય	ઉત્તર	○	ગૌ	વ્યાઘ્ર	મધ્ય	૫
		૨૭	દેવ	ઉત્તર	○	ગજ	સિંહ	અત્ય	૪

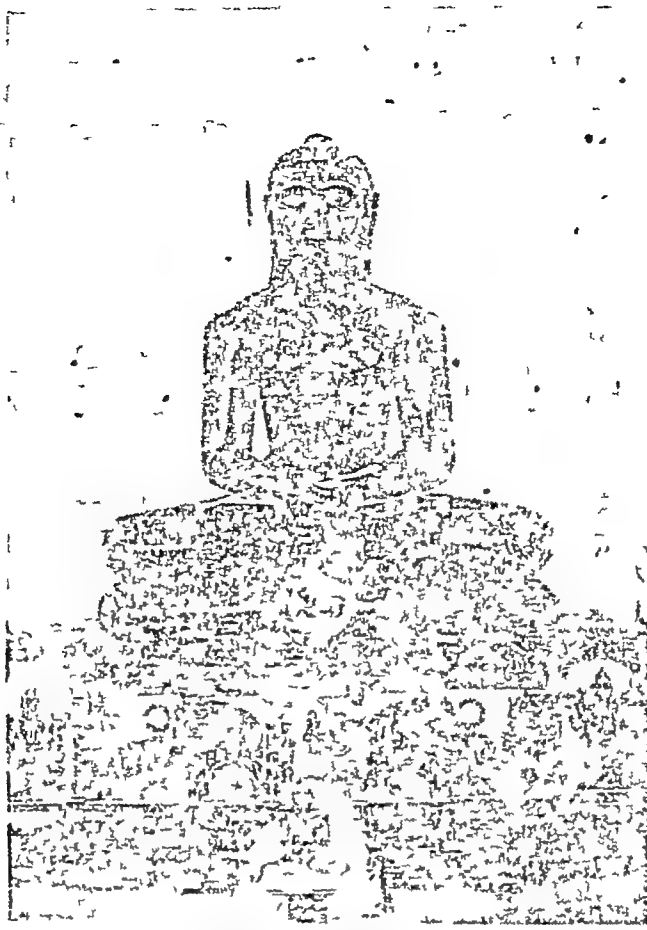
* અભિજિત, ઉ ધાઢા ૧૫ ઘડી અને શ્રવણ ૪ ઘડીમાથા ઉત્પન્ન થયેલ છે તેની મળાગણિ નથી. શિવપ્રમા તેનો ઉપયોગ નથી પણ

ન્યોતિષમા લેવામા આવે છે. ઉત્તર આકાશ ગામી છે.

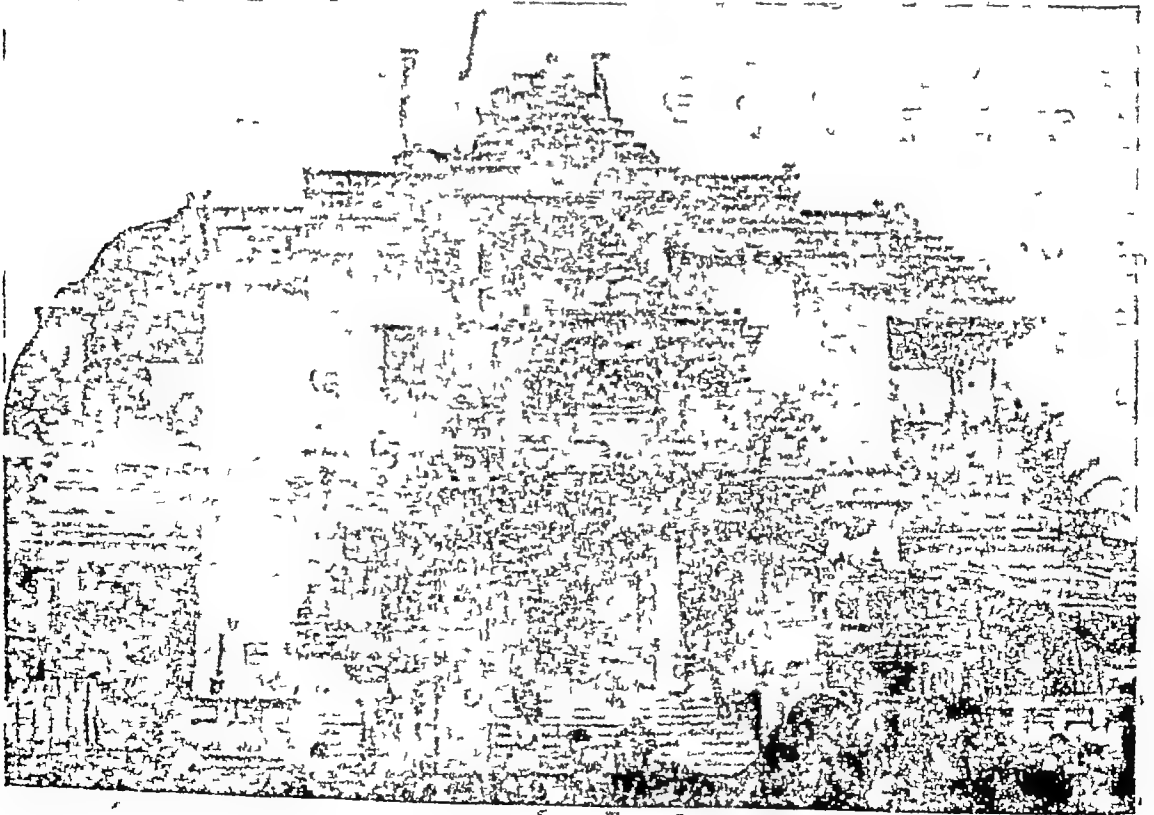
॥ નક્ષત્ર ચક્ર ॥ ॥૨॥

અંક	નક્ષત્ર	નામાક્ષર પાઘ	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬
		૧ ૨ ૩ ૪		લિંગ	આકાશ	નેત્ર	ઘાત	ઋત	અધિષ્ઠાતૃદેવ	શુભ
૧	અશ્વિની	ચુ. ચે. ચો. લા.		પુરુષ	ઉત્તરચારી	મંદ	જયા	વૈશ્ય	અશ્વિનીકુમાર	શુભ
૨	ભરણી	લી. લુ. લે. લો.		પુરુષ	ઉત્તર	મધ્ય	જયા	ચંડાલ	ચમ	ઉચ્ચ
૩	કૃત્તિકા	અ. ઇ. ઉ. ઝો.		પુરુષ	મધ્ય	સુલોચન	નંદા	બ્રાહ્મણ	અગ્નિ	ઉચ્ચ
૪	રોહિણી	ઝો. વા. વિ. વુ.		પુરુષ	મધ્ય	અંધ	પૂર્ણા	જેડુત	બ્રહ્મા	શુભ
૫	મૃગશિર્ષ	વે. વો. કા. કિ.		પુરુષ	દક્ષિણ	મંદ	જયા	શુદ્ર	ચંદ્ર	શુભ
૬	આર્દ્રા	ક. ધ. ડ. ઘ.		સ્ત્રી	દક્ષિણ	મધ્ય	નંદા	ઉચ્ચ	શિવ	સાધારણ
૭	પુનર્વસુ	કે. કેા. હા. હી		સ્ત્રી	દક્ષિણ	સુલોચન	રિક્તા	વૈશ્ય	અદિતિ	શુભ
૮	પુષ્ય	હું. હે. હો. ડા.		સ્ત્રી	મધ્ય	અંધ	જયા	ક્ષત્રીય	બૃહસ્પતિ	શુભ
૯	અશ્લેષા	ડી. ડું. ડે. ડો.		સ્ત્રી	મધ્ય	મંદ	નંદા	ચંડાલ	સર્પ	ઉચ્ચ
૧૦	મઘા	મા. મી. મુ. મે.		સ્ત્રી	ઉત્તર	મધ્ય	રિક્તા	જેડુત	પિત્ર	ઉચ્ચ
૧૧	પૂ. ફાલ્ગુન	મો. દ. ટિ. ડું.		સ્ત્રી	ઉત્તર	સુલોચન	નંદા	બ્રાહ્મણ	લગ	સાધારણ

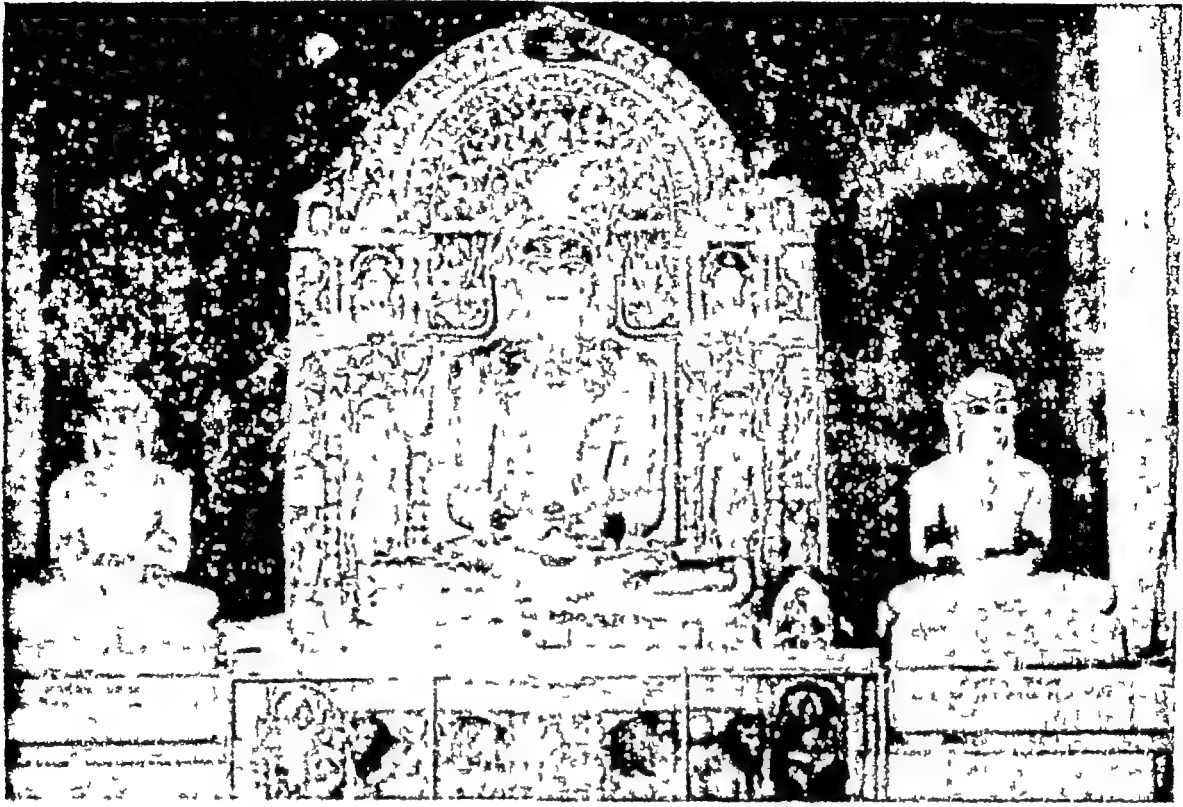
૧૨	ઉ. કાલ્પન	કે. ટો. પા. પી.	સી	ઉત્તર	અંધ	ભદ્રા	ક્ષત્રીય	અર્ચમા	શુભ
૧૩	હસ્ત	પુ. ધ. જી. ઠ.	સ્ત્રી	દક્ષિણ	મંદ	પૂર્ણા	વૈશ્ય	સૂર્ય	શુભ
૧૪	ચિત્રા	ચે. પો. રા. રી.	સ્ત્રી	મધ્ય	મધ્ય	નંદા	શુદ્ર	ત્વષ્ટા	શુભ
૧૫	સ્વાતી	કે. રે. રો. તા.	સ્ત્રી	ઉત્તર	સુલોચન	નંદા	અંગલ	વાયુ	શુભ
૧૬	વિશાખા	તિ. તુ. તે. તો.	નયુષક	ઉત્તર	અંધ	રિક્તા	અંગલ	દદ્રાગ્નિ	શુભ
૧૭	અનુરાધા	ન. નિ. તુ. ને.	નયુષક	દક્ષિણ	મંદ	રિક્તા	શુદ્ર	મિત્ર	સાધારણ
૧૮	જ્યેષ્ઠા	નો. ચા. ચિ. ઝુ.	નયુષક	દક્ષિણ	મધ્ય	જયા	શુદ્ર	ઈન્દ્ર	શુભ
૧૯	મૂળ	ચે. ચો. ભ. ભી.	પુરુષ	દક્ષિણ	સુલોચન	નંદા	ઉગ્ર	રાક્ષસ	સાધારણ
૨૦	પૂ. પાઠા	જી. ધ. કા. ઢા.	પુરુષ	દક્ષિણ	અંધ	રિક્તા	પ્રાક્ષણ	જલ	સાધારણ
૨૧	ઉ. પાઠા	ભે. ભો. જ. જી.	પુરુષ	દક્ષિણ	મંદ	રિક્તા	ક્ષત્રીય	વિશ્વદેવ	શુભ
૨૨	અભિજિત	જી. જે. જો. ખા.	પુરુષ	દક્ષિણ	મધ્ય	રિક્તા	વૈશ્ય	બ્રહ્મા	શુભ
૨૩	શ્રવણ	ખિ. ઝુ. જો. ઝો.	પુરુષ	મધ્ય	સુલોચન	જયા	અંગલ	વિષ્ણુ	શુભ
૨૪	ધનેષ્ઠા	ગ. ગિ. શુ. ગે.	પુરુષ	મધ્ય	અંધ	પૂર્ણા	શુદ્ર	વસુ	શુભ
૨૫	સતભિષા	ગો. સા. સિ. સુ.	પુરુષ	મધ્ય	મંદ	નંદા	ઉગ્ર	વરુણ	સાધારણ
૨૬	પૂર્વભાદ્રપદ	સે. સો. દ. દિ.	પુરુષ	ઉત્તર	મધ્ય	ભદ્રા	પ્રાક્ષણ	અજપાત	સાધારણ
૨૭	ઉ. ભાદ્રપદ	દ. ઝા. ઝા. થા.	પુરુષ	ઉત્તર	સુલોચન	ભદ્રા	ક્ષત્રીય	અનિર્ણુદ	શુભ
૨૮	રેવતી	દે. દો. ચા. ચિ	પુરુષ	ઉત્તર	અંધ	જયા	જોડુત	પુષા	શુભ

શ્રી કેસરીયાળ આદિનાથ પ્રભુ-પાલીતાણા [એન. સી. સોમપુરા]

ઘાટકોપર નવરોળ લાઠન જૈન દેરાસર અંબ-૮૬ [એન. સી. સોમપુરા]

મુળનાયક-શ્રી આદિશ્વર પ્રભુ પરિકર યુક્ત. ચેમ્બુર મુ'બધ.
[એન. સી. સોમપુરા.]

શ્રી દિગંબર જૈન ધર્મશાળા — પાલિતાણા. [એન. સી. સોમપુરા.]

II નક્ષત્ર ચક્ર ૩ II

૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩
નક્ષત્ર	વ્યય	મુખસંગા	પ્રદેતિ	વર્ણ	ભુજ	આયુષ્ય
૧ અશ્વિની	ગાન્ત ૧	તિર્થક	ઉનાચળા	દૃષ્ટ્ય	બે ભુજ	સુધા, કલશ અગ્નિ મંડળ.
૨ ભરણી	પીર-૨	અધો	કૂર	શ્વેત	બે ભુજ	પાશ, દંડ અગ્નિ મંડળ.
૩ કૃત્તિકા	પ્રઘોત-૩	અધો	સાધારણ	રક્ત	ચાર ભુજ	શક્તિ, શરવો, વર, ઇક્રમંડલ, ધૂતપાત્ર.
૪ રોહિણી	શ્રીયાનંદ-૪	ઉર્ધ્વ	સ્થિર	દૃષ્ટ્ય	ચાર "	ક્રમંડલ, અક્ષરસૂત્ર, વરહ, અભય, ઇક્રમંડલ
૫ મૃગશિર્ષ	મનોહર-૫	તિર્થક	મ્હુ	શ્વેત	બે "	વર, દંડ વાયુ મંડળ.
૬ આર્દ્રા	શ્રીવત્સ-૬	ઉર્ધ્વ	કૂર	રક્ત	ચાર "	ત્રિશુલ, ખડગ, અભય, વરહ, વરુણમંડલ.
૭ પુનર્વસુ	વિભવ-૭	તિર્થક	ચલ	દૃષ્ટ્ય	બે "	અક્ષમાલ, કમડલ, વાયુમંડલ.
૮ પુલ્લ	ચિન્તાત્મક	ઉર્ધ્વ	ઉતાવળા	શ્વેત	ચાર "	શાંતિ, શલ, ગદા, ખટવાગ, અગ્નિમંડલ.
૯ અશ્લેષા	૧	અધો	કૂર	રક્ત	બે "	ફલક, વરહ, વરુણ, મંડલ.
૧૦ મઘા	૨	અધો	કૂર	દૃષ્ટ્ય	બે "	યજ્ઞોપવિત ધારક, પીંડહસ્ત, અગ્નિમંડલ.
૧૧ પૂ. ફો.	૩	અધો	કૂર	શ્વેત	બે "	શલ, શક્તિ, અગ્નિમંડળ.
૧૨ ઉ. ફો.	૪	ઉર્ધ્વ	સ્થિર	રક્ત	બે "	શંખ, ચક્ર, વાયુમંડલ.

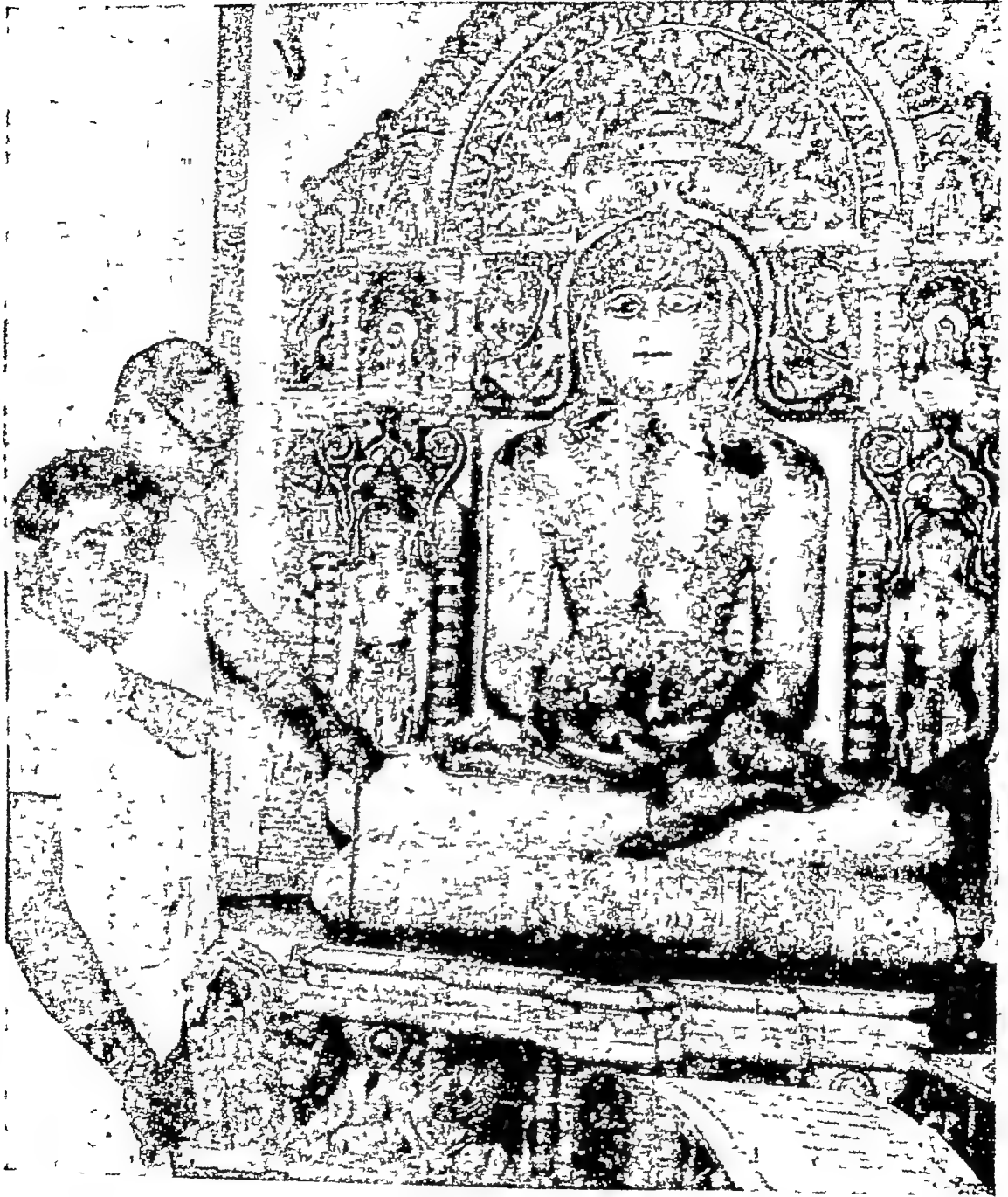
અંક	નક્ષત્ર	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	૨૮	૨૯	૩૦	૩૧	૩૨	૩૩
		ચર. યોગ	ઉત્પત્તિ યોગ	મૃત્યુ યોગ	કાળ યોગ	સિદ્ધિ યોગ	યંમ દ્વંદ્વ	યમ ઘંટ	મૃગશિરસ	અમૃત સિદ્ધિ	આર્ય વર્ષ
૧૩	હસ્ત			શનિ				શનિ		રવિ	૭૮
૧૪	ચિત્રા					શનિ			મૌમ		૭૪
૧૫	સ્વાતી										૩૬
૧૬	વિશાખા	ભૌમ	રવિ					મૌમ			૩૬
૧૭	અનુરાધા			રવિ							૬૩
૧૮	જ્યેષ્ઠા				રવિ					બુધ	૫૮
૧૯	મૂળ	શનિ				રવિ			શુક્ર		૮૨
૨૦	પૂ. પા.	રવિ	મૌમ					બુધ			૬૩
૨૧	ઉ. પા.			મૌમ			શુક્ર		ભૌમ		૬૩
૨૨	અભિજિત				મૌમ						૬૩
૨૩	શ્રવણ										૭૫
૨૪	ધનિષ્ઠા		ભૌમ			મૌમ	શનિ				૮૦
૨૫	સતભિષા			ભૌમ			રવિ		બુધ		૧૭
૨૬	પૂ. ભા.						શનિ				૬૩
૨૭	ઉ. ભા.			ભૌમ							૬૩
૨૮	રેવતી		બુધ							શનિ	૭૪

નક્ષત્ર ચક્ર ॥ ૫ ॥

અક્ષર	નક્ષત્ર	આત	પ્રતિષ્ઠા	પ્રથમ	વસ્ત્ર	ગંધ	ઉદિ	૪૦	૪૧	૪૨
		શિલાન્યાસ		રજસ્વળા				ધૈપ	નેવેલ્ય	દાન
૧	આશ્વિની	શુભ	શુભ	પુત્રવતિ	શ્વેત	મલયજ	ઉત્પલ	ગુગલ	ક્ષીર	અન્ન
૨	ભરણી	-	-	વિધવા	નીલ	ફેણગોરૂ	રક્તકર વીર	મહીલાક્ષી	ગુડતેલ	શ્વેતવસ્ત્ર
૩	ફલ્ગુની	-	-	દરિદ્ર	રક્ત	ચંદન	રક્ત કરણી	ઘૈત ગુગળ	ઘૈત	હિમ
૪	શશિઠી	શુભ	શુભ	પુત્રવતિ	ફેણ	કસ્પરી	કન્ધાર	ગુગળ	ક્ષીર	દૂધ
૫	મગશિર્ષ	શુભ	શુભ	પુત્રવતિ	શ્વેત	શ્વેત ચંદન	કેદપુષ્પ	ગુગળ	પરમાન	ક્ષિપ્રા
૬	આર્દ્રા	-	-	કુંખીતા	શ્વેત	શ્વેત ચંદન	ધંતુરો ગિલ્વ	ગુગળ	નાના વિધાન	ફેણ ગાય
૭	પુનર્વસુ	-	શુભ	ચિંતા	પિત્ત	કેકમ	મલિકા કેકમ	અગર	ગાંડ	માષ તલ
૮	પુષ્ય	શુભ	શુભ	પતિવ્રતા પુત્રવતિ	પિત્ત	કેકમ	સરોરૂહ	મલયજ	ખંડ મંડલ	રક્ત વસ્ત્ર
૯	અશ્લેષા	-	-	વિધવા	મદ્ધે પુંગવ	કેકમ	અગન્ધ	અગર	પંચ	તલ ગાય
૧૦	મઘા	-	-	કુંખી	ફેણ	ફેણગોરૂ	ચંપક	અગર ઘૈતગુગળ	ઘૈત	ગોળ લવણ
૧૧	પૂ. ફા.	-	-	પતિપુત્ર હાનિ	રક્ત	રક્તચંદન	રક્તકરણી	ઘૈત ગુગળ	કંસાર	અન્ન
૧૨	ઉ. ફા.	શુભ	શુભ	પુત્રવતિ	રક્ત	કેકમ	નીલ પુષ્પ	ગિલ્વ ધૈપ	ફળ લાતફળ	સમીતા ફેલ
૧૩	હસ્ત	શુભ	શુભ	પુત્રિણી	રક્ત	રક્તચંદન	રક્ત કરણી	ગિલ્વ	(અપિપ)માલપ્રેશ	અન્ન

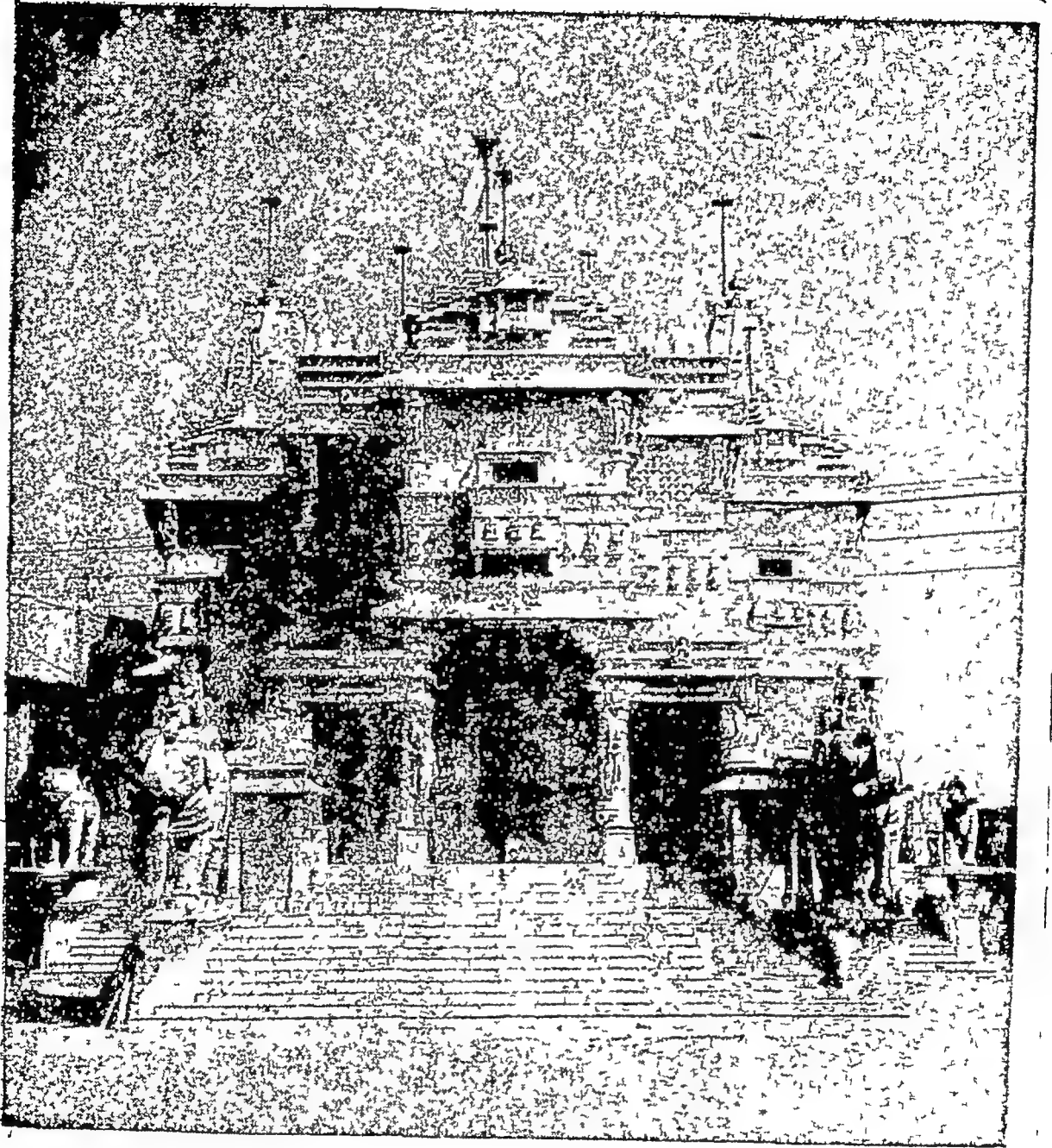
અંક	નક્ષત્ર	ખાત	પ્રતિષ્ઠા	પ્રથમ	વસ્ત્ર	ગંધ	પુષ્પ	ધૂપ	નૈવેદ્ય	દાન
શિલાન્યાસ										
૩૪	૩૫	૩૬	૩૭	૩૮	૩૯	૪૦	૪૧	૪૨		
૧૪	ચિત્રા	શુભ	શુભ	સમર્થ	ચિત્ર	કેકેમ	ચિત્ર	દશાંગ	મોદક	પીળું વસ્ત્ર
૧૫	સ્વાતિ	શુભ	શુભ	સૌભાગ્યવતી	રક્ત	કૃષ્ણગોદ	માધવી	સર્વ રસ	દધી	રક્ત ગાય
૧૬	વિશાખા	-	-	સૌભાગ્યવતી	રક્ત	આટગંધ	શ્વેત પુષ્પ	કૃષ્ણગોદ	લાપસી	તામ્ર
૧૭	અનુરાધા	શુભ	શુભ	ધન પુત્ર	રક્ત	કેકેમ	સુગંધી બીલ્વ	કૃષ્ણગોદ	કંસાર	શય્યા
૧૮	જ્યેષ્ઠા	શુભ	-	દરિકા	પીત	શ્રી ગંધ	પારલ	બિલ્વ	કંસાર	ઉપાનહ
૧૯	મૃગ	-	-	પુત્રવતી	કૃષ્ણ	કૃષ્ણગોદ	કૃષ્ણ સરોજ	કર્પૂર	રક્ત રસા	લોહ
૨૦	પૂ. ધા.	-	-	પતિ હીન	શ્વેત	કેકેમ	શ્વેત કર્ણ	મેશ શૂંગ	ક્ષીર કંસાર	કંબલ
૨૧	હ. ધા.	શુભ	-	પતિવ્રતા પુત્રવતી	શ્વેત	શ્રી ગંધ	પંચ વર્ણ	મનશીલ	ઉશીર	મહિષી
૨૨	અભિજિત	-	શુભ	પુત્રવતી	પદ્મ	ચંદન કસ્તૂરી	વિલશી	ઉશીર	શાલ્યો ધાન	બ્રહ્મભોજન
૨૩	શ્રવણ	-	શુભ	પુત્રવતી	સ્થામ	કસરકર્પૂર	વિલશી	ગુગળ	પંચ	બ્રહ્મભોજન
૨૪	ધનિષ્ઠા	-	શુભ	પુત્રવતી	શ્વેત	ચંદન	શતપત્ર	કર્પૂર	ધૂત	હિમરોણ
૨૫	સતભિષા	-	શુભ	પુત્રવતી	શ્વેત	શતપત્ર	મલયજ	દશાંગ	દધીદન	શર્કરા
૨૬	પૂ. ભાદ્ર-	-	-	વિધવા	રક્ત	કેકેમ	અડું	ધૂત	ગુરોદ્ય	સુતર્ણ
૨૭	હ. ભા. ધ.	શુભ	શુભ	સૌભાગ્યવતી પુત્રવતી	શ્વેત	અમર	શતપત્ર	ગુગળ	ગુરોદ્ય	અન્ન
૨૮	રેવતી	-	શુભ	પુત્રવતી	પદ્મ	રક્ત ચંદન	મંદાર	ગુગળ	તિલોદન	મહાદાન

એમ્બુર, પ્રતિષ્ઠા, મહોત્વ સમયનું દર્શન,
નંદલાલ બાઈ તથા તેમના બાઈ શાંતિલાલ બાઈ સહિત.

[એન. સી. સેમપુરા]

શ્રી કેસરીયાજી દેરાસરનું સન્મુખ દશ્ય

કેસરીયાજીનગર, પાલિતાણા

[એન. સી. સોમપુરા]

॥ નક્ષત્ર ચક્ર ॥ ૬ ॥

		૪૩	૪૪	૪૫	૪૬	૪૭
અંક	નક્ષત્ર	ચંદ્ર	રાશિ	વૃક્ષ	પક્ષી	નક્ષત્રના યુરોપી નામો
૧	અશ્વિની	૪	મેષ	વિષ્ટ મુષ્ટિ	મેરૂંડ	ખીટા એરાઈટિસ
૨	ભરણી	૪	—	આમલક	કાક	૪૧ એરાઈટિસ
૩	કૃત્તિકા	$\frac{૧}{૩}$	$\frac{—}{\text{વૃષભ}}$	ઔદુબર	મયુર	છટા ટોરી
૪	રોહિણી	૪	—	જંભુ	કુર્કુટ	આલ્ડિબરાન આલ્ફા ટોરી
૫	મૃગશિર્ષ	$\frac{૨}{૨}$	$\frac{—}{\text{મિથુન}}$	ખાદિર	કુર્કુટ	લાંબડા એર થમિનિસ
૬	આર્દ્રા	૪	—	રક્ત ખાદિર	કૌચ	આલ્ફા એર થનિસબિટલન્યુઝ
૭	પુનર્વસુ	$\frac{૩}{૧}$	$\frac{—}{\text{કર્ક}}$	વેણુ	હંસ	પોલકસખીટા જેમિનોરમ
૮	પુષ્ય	૪	—	અશ્વત્થ	જલકાક	ડેલ્ટા કેન્ક્રી
૯	અશ્લેષા	૪	—	પુન્યાંગ	શિરિલ	આલ્ફા કેન્ક્રી

અંક	નક્ષત્ર	ચરણ	રાશિ	વૃક્ષ	પક્ષી	નક્ષત્રના યુરોપી નામો
૧૦	મઘા	૪	સિહ	વટ	કુર્કુટ	રેગ્યુલસ આલ્ફા લિયોનિસ
૧૧	પૂ. ફાલ્ગુન	૪	—	પલાસ	ગૃધ્ર	થોટા લિયોનિસ
૧૨	ઉ. ફાલ્ગુન	૧	—	બદરી	કંક	ડેનિબોલી ખીટાલિયોનિસ
		૩	કન્યા			
૧૩	હસ્ત	૪	—	અંબાદ	શુક્ર	ડેલ્ટા કોર્વી
૧૪	ચિત્રા	૨	—	ખિલ્લ	કાક	સ્પાયકા આલ્ફાવર્જિનિયસ
		૨	તુલા			
૧૫	સ્વાતી	૪	—	અર્જુન	શ્યેન	આકર્ટ યુરસ આલ્ફાબ્રુટિસ
૧૬	વિશાખા	૩	—	વિક્રા	કારંડવ	આલ્ફા લિબ્રા
		૧	વૃશ્ચિક			
૧૭	અનુરાધા	૪	—	બકુલ	ધુકા	ડેલ્ટા સ્કોપી
૧૮	જ્યેષ્ઠા	૪	—	શાલ્મલી	ચાતક	એન્ટારિસ આલ્ફાસ્કોર્પી
૧૯	મૂળ	૪	ધન	સર્જ	ચાલાક	લામડા સ્કોર્પી
૨૦	પૂ. પાઠા	૪	—	જંબુ	શુક્ર	ડેલ્ટા સાજિટારી
૨૧	ઉ. પાઠા	૧	—	પનસ	ભારધ્વાજ	સિગ્મા સાજિટારી
		૩	મકર			
૨૨	અભિજિત	૦	—	૦	૦	આલ્ટેર આલ્ફા એકિવલી
૨૩	શ્રવણ	૪	—	અર્ક	સારસ	આલ્ફા ડેલ્ફીની
૨૪	ધનિષ્ઠા	૨	—	રામી	ભ્રમર	લામડા એકવેરિયસ
		૨	કુંભ			
૨૫	સતલિષા	૪	—	કદંબ	કોકિલા	માર્કબ આલ્ફાપેગાસી
૨૬	પૂ. ભાદ્રપદ	૩	—	ચુત	કપોત	આલ્ફેરાટ આલ્ફા એન્ડોમિડા
		૧	મીન			
૨૭	ઉ. ભાદ્રપદ	૪	—	પિયુમંદ	પિયુમંદ	ઝાટા પિશ્યમ
૨૮	રેવતી	૪	—	મધુક	મયુર	વીગા આલ્ફા લિરી

॥ राशि ચક્ર ॥ ૧ ॥

અંક	રાશિ	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧	મેષ	વર્ષા ક્ષત્રિય	સિંગ પુરુષ	પ્રકૃતિ ચર	રંગ લાલ	નામાક્ષર અ. લ. ઈ.	રાશિચંદ્ર પૂર્વ	પ્રાસાદ ખાત અગ્નિ	શુભ ખાત વાયવ્ય	ગ્રહારંભ શુભ
૨	વૃષભ	વૈશ્ય	પુરુષ	સ્થિર	સ્વેત	ખ. વ. ઉ.	દક્ષિણ	અગ્નિ	ઇશાન નૈરત્ય	ધનવૃદ્ધિ
૩	મિથુન	સુદ્ર	પુરુષ	દ્વિસ્વભાવ	ફીટા લીલો	ક. છ. ધ.	પશ્ચિમ	નૈરત્ય ઇશાન	ઇશાન નૈરત્ય	મૃત્યુ
૪	કર્ક	બ્રાહ્મણ	સ્ત્રી	ચર	ફીટા લાલ	ડ. હ.	ઉત્તર	નૈરત્ય ઇશાન	ઇશાન નૈ ત્ય	શુભ
૫	સિંહ	ક્ષત્રિય	પુરુષ	સ્થિર	પાકુ	મ. ટ.	પૂર્વ	નૈરત્ય ઇશાન	અગ્નિ	સેતકવૃદ્ધિ
૬	કન્યા	વૈશ્ય	સ્ત્રી	દ્વિસ્વભાવ	વિચિત્ર	પ ઠ. જી.	દક્ષિણ	વાયવ્ય	અગ્નિ	રોગકર્તા
૭	તુલા	શુદ્ર	પુરુષ	ચર	કાળો	ર. ત.	પશ્ચિમ	વાયવ્ય	અગ્નિ	સુખ
૮	વશિષ્ઠ	બ્રાહ્મણ	સ્ત્રી	સ્થિર	પીત	ન ય.	ઉત્તર	વાયવ્ય	નૈરત્ય ઇશાન	ધનવૃદ્ધિ
૯	ધન	ક્ષત્રિય	પુરુષ	દ્વિસ્વભાવ	પીત	ભ. ધ. કે. ડ	પૂર્વ	ઇશાન નૈરત્ય	નૈરત્ય ઇશાન	મહાહાનિ
૧૦	મકર	વૈશ્ય	સ્ત્રી	ચર	કાળરો	ખ. જ.	દક્ષિણ	ઇશાન નૈરત્ય	નૈરત્ય ઇશાન	ધનલાભ
૧૧	કુંભ	શુદ્ર	પુરુષ	સ્થિર	નોળીયા જેવો	ગ. સ.	પશ્ચિમ	ઇશાન નૈરત્ય	વાયવ્ય	રત્નભાવ
૧૨	મીન	બ્રાહ્મણ	સ્ત્રી	દ્વિસ્વભાવ	આસમંતી	દ. ચ. જ. થ.	ઉત્તર	અગ્નિ	વાયવ્ય	ભયકર્તા

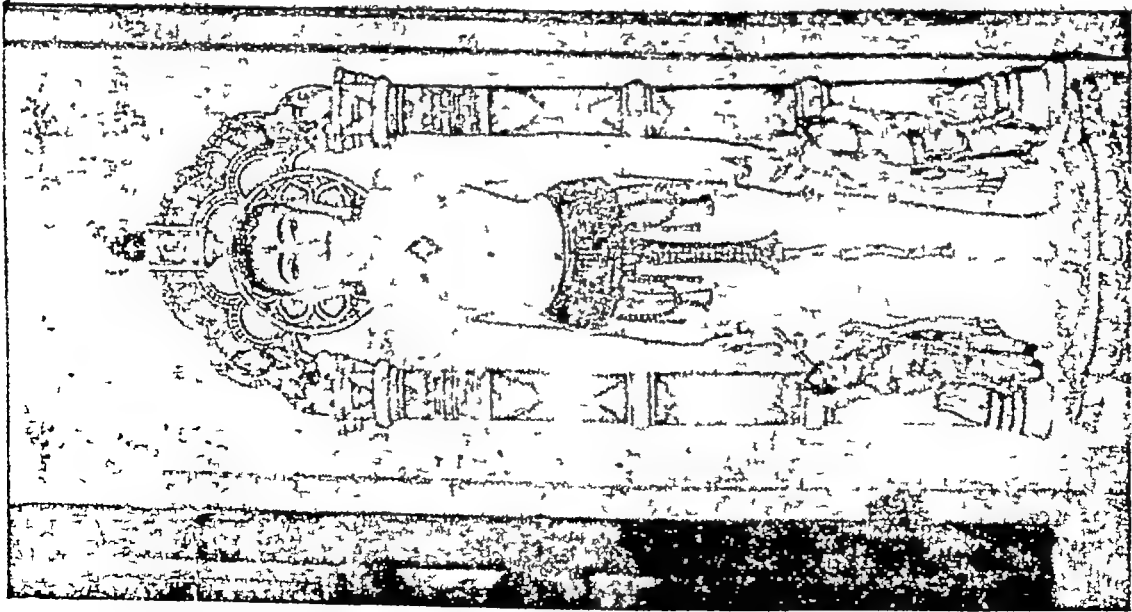
॥ राशि अंक ॥ २ ॥

अंक	राशि	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९
		शानि	स्वरेष	वत्सद्विशा	राहुद्विशा	राशिभास	ऋतु	सूर्य द्विशा	सूर्य	घात भास घात तिथि	
१	मेष	वनचर	भङ्गरो	पश्चिम	दक्षिण	त्रैत्र	वसंत	उत्तरायण	घात	कार्तिक	नंद
२	वृषभ	वनचर	भण्ड	पश्चिम	दक्षिण	वैशाख	ग्रीष्म	उत्तरायण	अर्धभा	मार्गशिर	पूर्वा
३	मिथुन	भनुष	दंपति	उत्तर	पश्चिम	जेष्ठ	ग्रीष्म	उत्तरायण	मित्र	अषाढ	लक्ष्मी
४	कर्क	जणचर	कायलो	उत्तर	पश्चिम	अषाढ	वर्षा	दक्षिणायन	अरुण	पौष	लक्ष्मी
५	सिंह	वनचर	शैलचारी	उत्तर	पश्चिम	आवण	वर्षा	दक्षिणायन	द्वि	जेष्ठ	ज्या
६	कन्या	भनुष	कन्या	पूर्व	उत्तर	आषाढ	शरद	दक्षिणायन	विवस्वान	आषाढ	पूर्वा
७	तुला	भनुष	त्राजर्व	पूर्व	उत्तर	आषाढ	शरद	दक्षिणायन	त्वष्टा	माघ	रिक्ता
८	वृश्चिक	वनचर	वीर्यी	पूर्व	उत्तर	कार्तिक	हेमंत	दक्षिणायन	विष्णु	अश्विन	नंद
९	धन	भनुष	अश्वनर	दक्षिण	पूर्व	भागशिर	हेमंत	दक्षिणायन	अंशु	आवण	ज्या
१०	मकर	जणचर	भङ्गर	दक्षिण	पूर्व	पौष	शशीर	उत्तरायन	लग	वैशाख	रिक्ता
११	कुंभ	भनुष	धरावाणो नर	दक्षिण	पूर्व	मघा	शशीर	उत्तरायन	पुष	त्रैत्र	ज्या
१२	मीन	जणचर	माछु	पश्चिम	दक्षिण	फागुण	वसंत	उत्तरायन	पर्जन्य	फागुण	पूर्वा

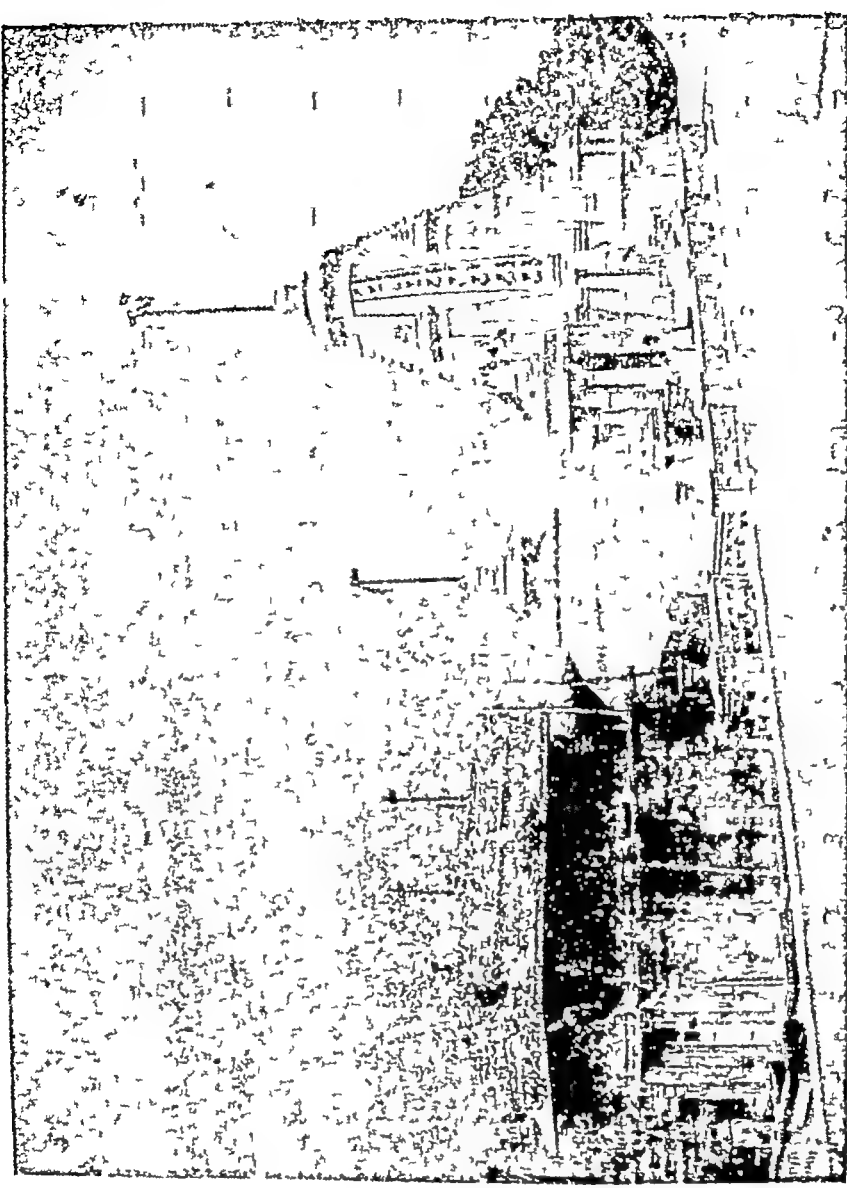
॥ राशि अंक ॥ ३ ॥

अंक	राशि	घात वार	घात नक्षत्र	घात योग	घात करके	पक्ष	अष्ट	(अथवा)	आरे	पञ्चाष्टक रेण	अथवा आरे रेण	नवपञ्चक
१	मेघ	रवि	मघा	विष्कम्भ	गुह	कन्या	वृश्चिक	वृष	मीन	प्रोति	श्रेष्ठ	सिंह
२	वृष	शनि	हस्त	सुरभी	शक्रनि	पुषा	धन	मिथुन	मेघ	शत्रु	अशुभ	कन्या
३	मिथुन	सोम	स्वाती	परिध	अर्षिपद	वृश्चिक	भरु	कुं	वृष	प्रोति	श्रेष्ठ	पुषा
४	कुं	शुभ	अर्षिपद	व्याघात	नाग	धन	कुं	सिंह	मिथुन	शत्रु	अशुभ	वृश्चिक
५	सिंह	शनि	भूल	घृति	गव	भरु	मीन	कन्या	कुं	प्रोति	श्रेष्ठ	धन
६	कन्या	शनि	श्रवण	शूल	श्रवण	कुं	मेघ	पुषा	सिंह	शत्रु	अशुभ	भरु
७	पुषा	गुरु	शततारा	सुरभी	तैत्ति	मीन	वृष	वृश्चिक	कन्या	प्रोति	श्रेष्ठ	कुं
८	वृश्चिक	शुक्र	रेवती	व्यतिपात	गर	मेघ	मिथुन	धन	पुषा	शत्रु	अशुभ	मीन
९	धन	शुक्र	लारणी	वज्र	तैत्ति	वृष	कुं	भरु	वृश्चिक	प्रोति	श्रेष्ठ	मेघ
१०	भरु	सोम	राहिणी	देवति	शक्रन	मिथुन	सिंह	कुं	धन	शत्रु	अशुभ	वृष
११	कुं	गुरु	आर्द्रा	गंड	क्रिस्ता	कुं	कन्या	मीन	भरु	प्रोति	श्रेष्ठ	मिथुन
१२	मीन	शुक्र	अश्लेषा	वज्र	अर्षिपद	सिंह	पुषा	मेघ	कुं	शत्रु	अशुभ	कुं

— સ્વામી

શ્રી કેસરીયાળ કાઉન્સિલ દર્શન
કેસરીયાનગર-પાલિતાણા
[એન. સી. સોમપુરા]

શ્રી શાંતિનાથ જૈન દેરાસર-વઢવાણ
[એન. સી. સોમપુરા]

એમ્થુર જૈન દેરાસરનું હસ્તિદર્શન-મુખ

[એન. સી. સોમપુરા]

॥ ગ્રહ ચક્ર ॥ ૧ ॥

અંક	ગ્રહ	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧	સૂર્ય	વર્ણ	લોગ	ચક્ર	રંગ	સ્વામિ	દિશા	દેશ	વાહન	સ્વભાવ
		ક્ષત્રીય	પ્રેમ	સ્થિર	રક્ત	શિવ	પૂર્વ	કર્કાગ્ર	સપ્તઅશ્વરથ	કૂર
૨	ચંદ્ર	વૈશ્ય	સ્ત્રી	ચર	શ્વેત	કુર્ગ	વાયવ્ય	યામિન	દશ અશ્વરથ	સૌમ્ય
૩	મંગળ	ક્ષત્રીય	પ્રેમ	ઉચ્ચ	રક્ત	કાર્તિકસ્વામિ	દક્ષિણ	અવંતિ	મેષ	કૂર
૪	બુધ	વૈશ્ય	સ્ત્રી નપુંસક	સમ	પીત	વિષ્ણુ	ઉત્તર	મગધ	સિંહ	સૌમ્ય
૫	ગુરુ	બ્રાહ્મણ	પ્રેમ	લઘુ	પીત	બ્રહ્મા	દશાન	સિંધુ	હસ્તિ	સૌમ્ય
૬	શુક્ર	બ્રાહ્મણ	સ્ત્રી	મૃદુ	શ્વેત	દિ	અગ્નિ	ભોજ	શ્વેત અશ્વ	સૌમ્ય
૭	શનિ	શુદ્ર	સ્ત્રી નપુંસક	તિલ્લ	શ્યામ	યમ	પશ્ચિમ	સૌરાષ્ટ્ર	પાડા	કૂર
૮	રાહુ	શુદ્ર	પ્રેમ નપુંસક	તિલ્લ	શ્યામ નીલમેઘ	સર્પ	નૈરત્ય	બર્હર	મૃણ્ણસિંહ રથ	કૂર
૯	કેતુ	શુદ્ર	પ્રેમ	તિલ્લ	શ્યામ નીલમેઘ	ચિત્રા	”	મથ દેશ	કપોત રથ	કૂર

॥ ગ્રહ ચક્ર ॥ ૨ ॥

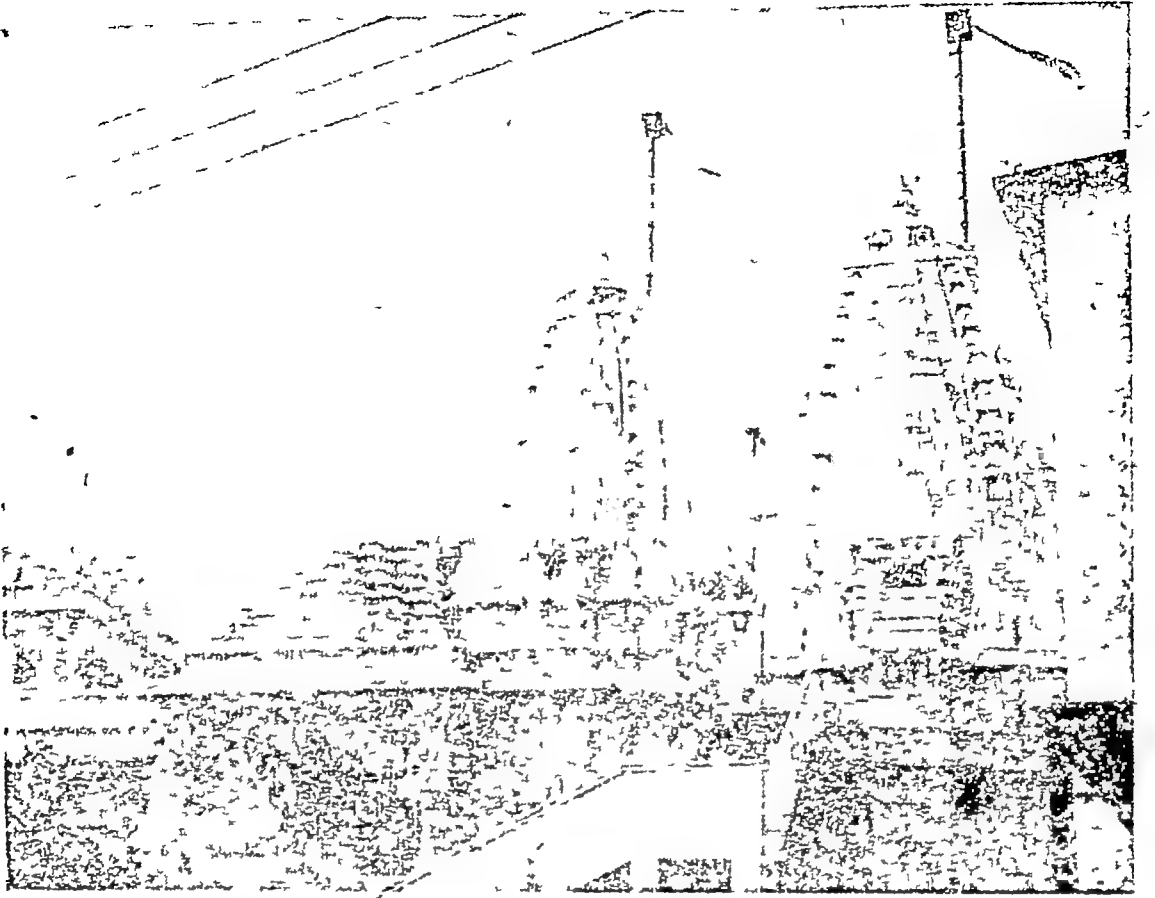
અંક ગ્રહ	જન્મ નક્ષત્ર	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦
અંક ગ્રહ	જન્મ નક્ષત્ર	ગોત્ર	દિશિમ	નંગ	ધાતુ	ધાન્ય	રસ	પશુ	વસ્ત્ર	ફેલ	જપ	
૧	સૂર્ય	વિશાખા	કાશ્યપ	પૂર્વ	માર્ગિક	સોનું ત્રાંબું	ઘઉં	ગોળ	લાલ ગાય	લાલ	લાલ કરેલું	૭૦૦૦
૨	ચંદ્ર	કૃત્તિકા	અત્રિ	પશ્ચિમ	મોતી	સોનું રૂપું	ચોખા	ઘી	હાથી	સફેદ	ઘોળા કરેલું	૧૧૦૦૦
૩	મંગલ	પૂ. પાઠા	ભારદ્વાજ	દક્ષિણ	પ્રતાલ	સોનું ત્રાંબું	મસુર	ગોળ	રાતો બળદ	લાલ	લાલ કરેલું	૧૦૦૦૦
૪	બુધ	શ્રવણ	અત્રિ	ઉત્તર	પત્તા	સોનું કાંસું	લીલા મગ	ઘી	હાથી	લીલું	સર્વ ફેલ	૪૦૦૦
૫	ગુરુ	પૂ. ફા.	અગિરા	ઉત્તર	પોખરાજ	સોનું કાંસું	ચણા	સાકર	ઘોડા	પીળું	પીળું	૧૬૦૦૦
૬	શુક્ર	જ્યેષ્ઠા	ભાર્ગવ	પૂર્વ	હીરા	સોનું રૂપું	ચોખા	ઘી	ઘોડા	ચિત્રક	પીળું	૧૬૦૦૦
૭	શનિ	રેવતી	કાશ્યપ	પશ્ચિમ	નીલમ	સોનું લોહું	અડદ	તેલ	ભેંસ	કાળું	કાળું	૨૩૦૦૦
૮	રાહુ	ભરણી	વૈદિનસિ	દક્ષિણ	ગોમેદ	સોનું લોહું	તલ	તેલ	ભેંસ	કાળું	કાળું	૧૮૦૦૦
૯	કેતુ	અશ્વિની	જૈમિની	-	લસણીયા	સોનું ઘાટ-વાળું લોહું	મગ	તેલ	ભેંસ	કાળું	કાળું	૧૭૦૦૦

॥ अहं यः ॥ ३ ॥

अंक	अहं	नैन भते तीर्थंकर	राशि साग	अहंवेर	मित्र	मध्यम	परस्पर मैत्रि	शत्रु	परस्पर स्वधर भण	उपधर	नीयधर
१	सूर्य	पद्मप्रभु	१ भास	शुक्र शनि	सोम मंगल गुरु	शुध शनि	सोम मंगल गुरु	शुक्र शनि	७ सिंह	मेघ तुला	
२	चंद्र	चंद्रप्रभु	२१ द्वितस	०	शनि शुध	मं. शु. शु. श.	रवि मं. शु.	०	६ कर्क	वृष	वृश्चिक
३	मंगल	वासुदेव	१॥ भास	शुध शुक्र	रवि गुरु सोम	शुक्र शनि	रवि सो. शु.	शुध	२ वृश्चिक मेघ	मकर	कर्क
४	शुध	विमलनाथ	१ भास	चंद्र	रवि शुक्र	मंगल शु. श.	शुक्र श. २.	चंद्र	३ कर्क मिथुन	कर्क	मीन
५	गुरु	ऋषभदेव	१३ भास	शुध शुक्र	शनि सोम मंगल	शनि	रवि सो. मं.	शुध शुक्र	४ धन मीन	मकर	
६	शुक्र	सुविधिनाथ	१ भास	सूर्य चंद्र शुध	शुध शनि	मंगल शु. श. २.	शु. श. २.	गवि सोम	५ वृष तुला	मीन	कर्क
७	शनि	मिनिष्ठवत	३० भास	सूर्य चंद्र मंगल	शुध शुक्र	गुरु	शुध शुक्र शनि	रवि सोम	१ मकर कर्क	तुला	मेघ
८	राहु	नमिनाथ	१८ भास	सूर्य चंद्र	०	०	०	०	कर्क	मिथुन	धन
९	कृति	महिलाथ		सूर्य चंद्र	०	०	०	०	मीन	धन	मिथुन

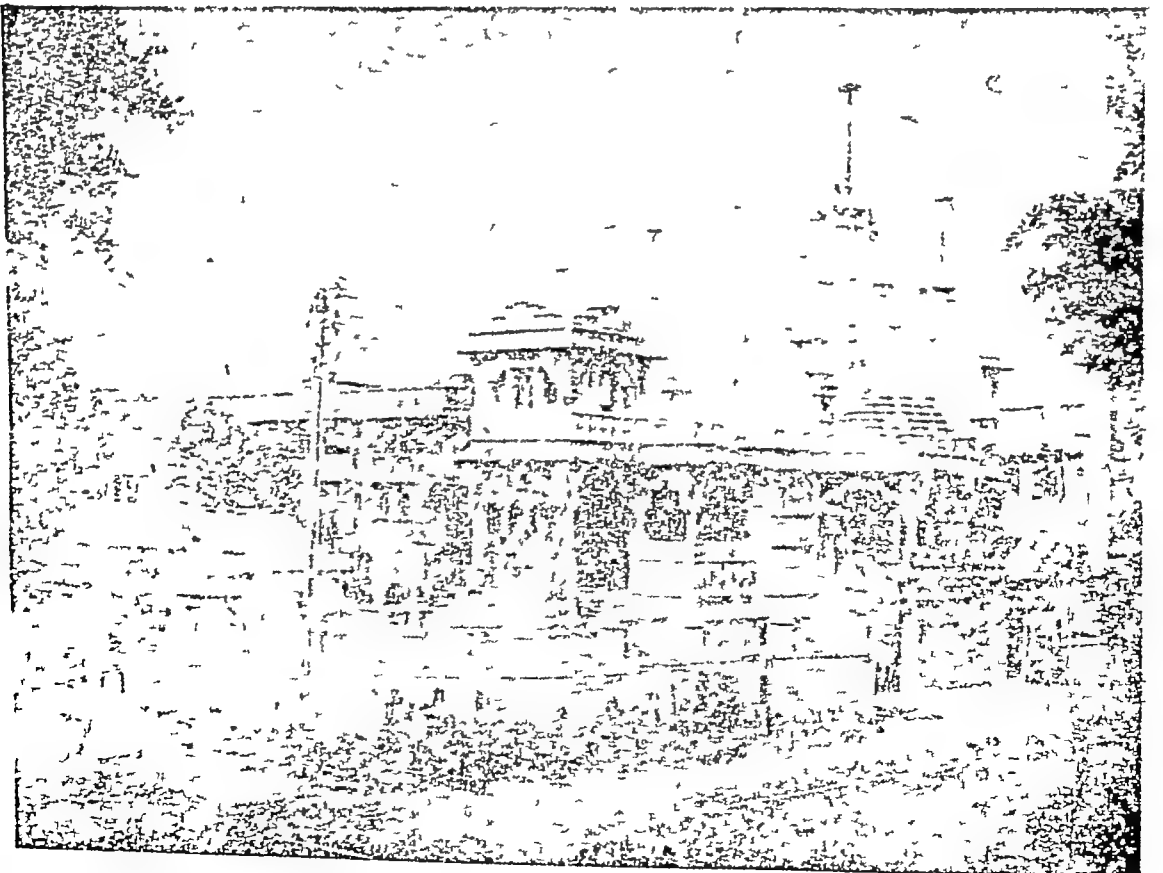
॥ ગ્રહ ચક્ર ॥ ૪ ॥

અંક	ગ્રહ	મૂળ ત્રિકોણ	હર્ષ સ્થાન	હર્ષ સ્થાન	પસંદ સ્થાન	પૂર્ણ દિહિ	ત્રિપાદ દિહિ	અર્ધ દિહિ	ઝાક પાક દિહિ	કાર્ય બળ	ધાતુ	અધિકાર
૧	સૂર્ય	સિંહ	૯	મેષ	૧૦	૭	૪-૮	૫-૯	૩-૧૦	નૃપ દર્શન	અસ્થિ	રાજા
૨	ચંદ્ર	વૃષ	૩	વૃષ	૧૦	૭	૪-૮	૫-૯	૩-૧૦	સર્વ	શોણિત	રાજા
૩	મંગળ	મેષ	૬	મકર	૧૦	૪-૭-૮	૦	૫-૯	૩-૧૦	શુદ્ધ	મજ્જા	સેનાપતિ
૪	ગ્રીષ્મ	કન્યા	૧	કન્યા	૧	૭	૪-૮	૫-૯	૩-૧૦	સોન	ત્વચા	સુવરાજ
૫	ગુરુ	ધન	૧૧	કર્ક	૧૦	૫ ૭-૯	૪-૮	૦	૩-૧૦	વિવાહ	વસા	પ્રધાન મંત્રી
૬	શુક્ર	તુલા	૫	મીન	૭	૭	૪-૮	૫-૯	૦	ગમન	વિદ્ય	મંત્રી
૭	શનિ	કુંભ	૧૨	તુલા	૧-૩ ૧૧	૩-૭ ૧૦	૪-૮	૫-૯	૦	દિક્ષા	સ્નાયુ	ભૂત્ય
૮	રાહુ	કુંભ	-	મિથુન	-	૫-૭	૪-૮	૫-૯	૩-૧૦	-	-	-
૯	કુર્વ	સિંહ	-	ધન	-	૯-૧૨	૦	૦	૦	-	-	-

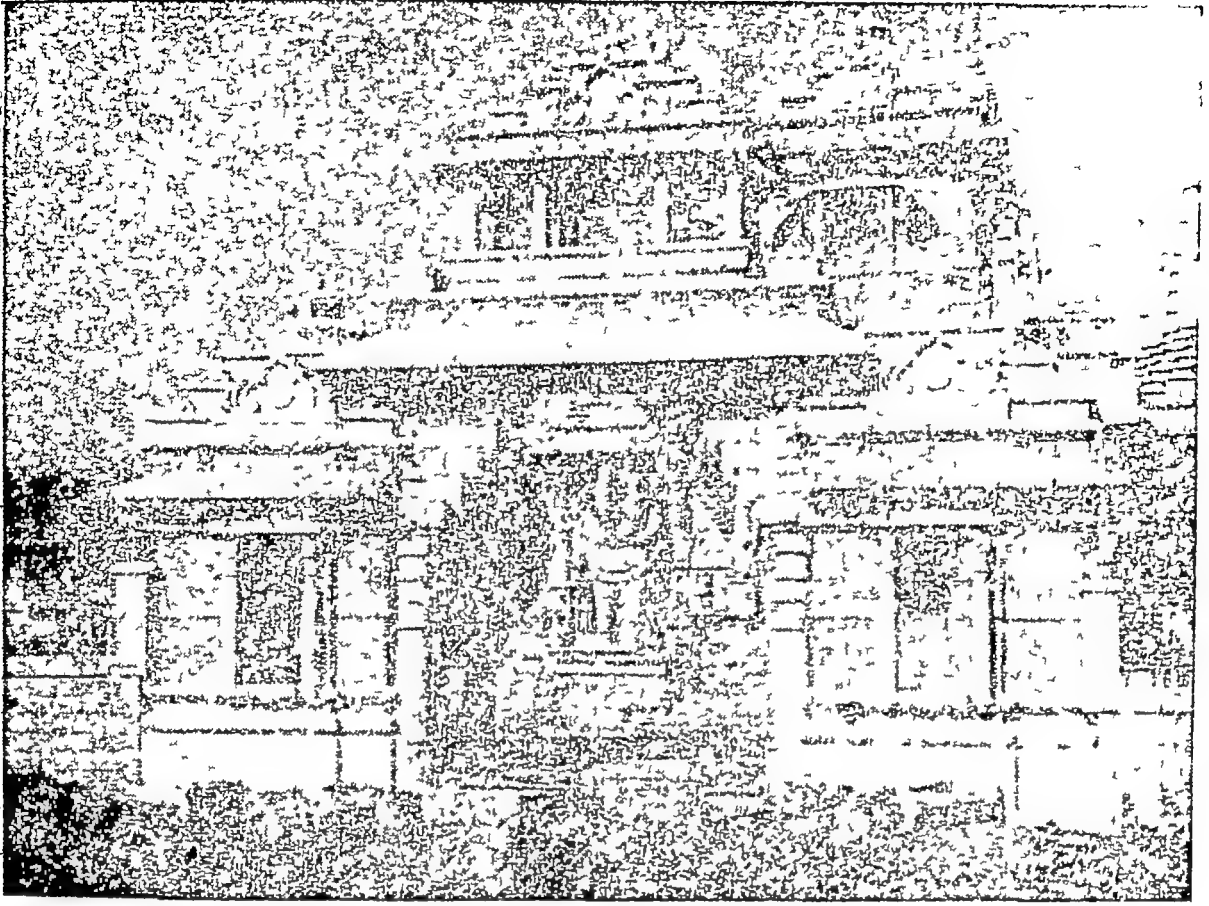
ચેરખુર જૈન દેરાસર શિખર દર્શન મુખ્ય

[એન. સી. સોમપુરા.]

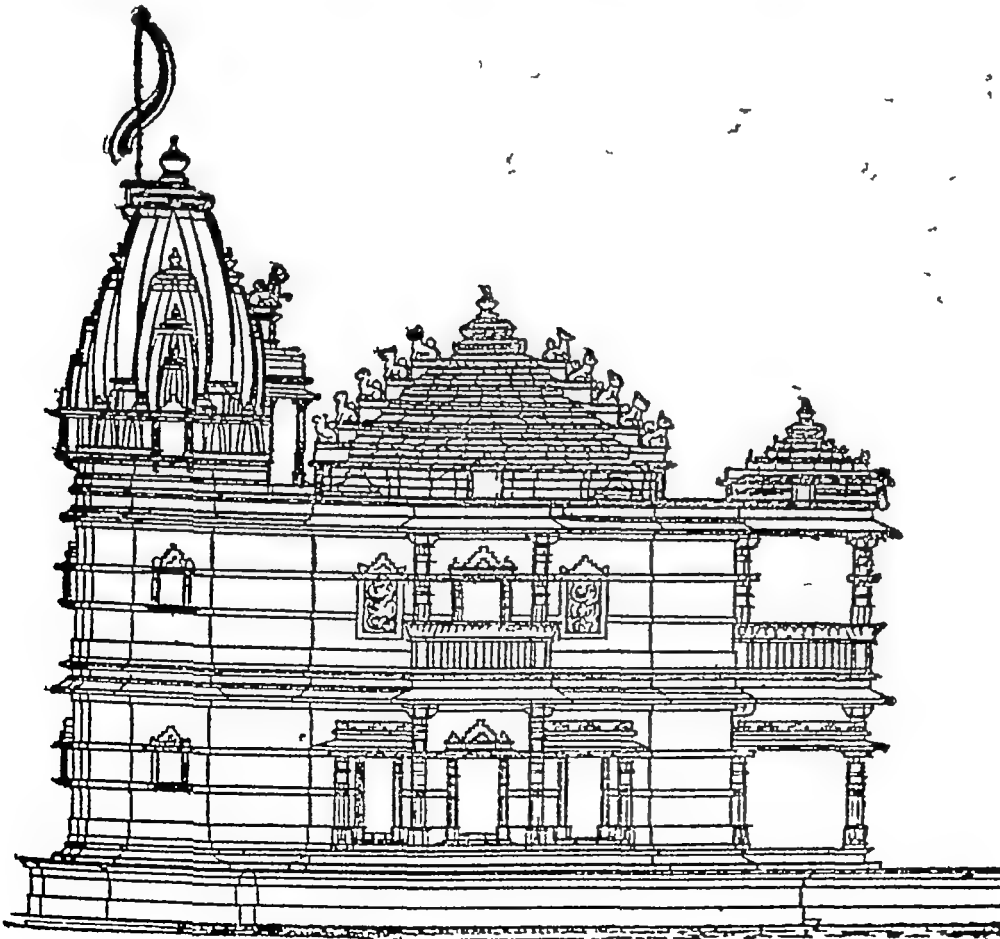

ચેરખુર જૈન દેરાસર સાઈડ દર્શન મુખ્ય

[એન. સી. સોમપુરા.]

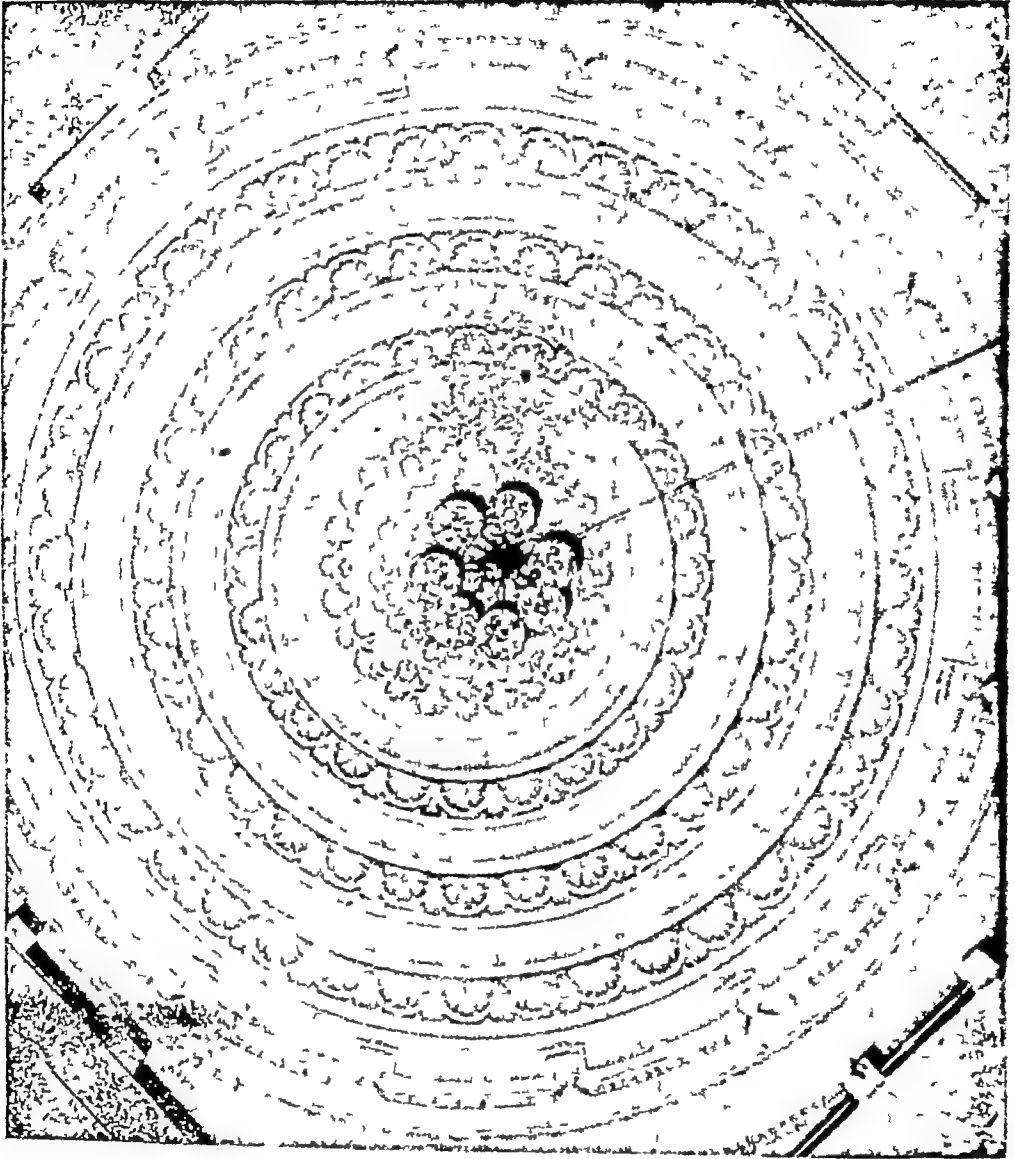

ગ્રે
મ્યુ
ર
જૈન
દેશ-
સર
પ્રવેશ
દ્વાર
મુંબઈ
[અન.
સી.
સોમ-
પુરા.]

શ્રી મુનિસુવ્રત-
સ્વામિ
પ્રાસાદ
મહારાષ્ટ્ર
ભૂપણ
ઘાટકોપર
નવરોજી
લાઈન.

[અન. સી.
સોમપુરા]

કેસરીયાળ પ્રાસાદ વિતાંન દશ્ય

કેસરીયાળનગર-પાલીતાણા

[એન. સી. સોમપુરા]

॥ जय पृच्छा आयाधिकार ॥

॥ जन्म नक्षत्राणि ॥

उत्पत्तिश्चि यथास्थानं जन्म नक्षत्र जातकम् ॥ ३ ॥
अश्विन्यांश्च च ध्वजोजातो धूमश्लेषा संभवः ।
पितु देवास्तु संभूतो सिंहश्चैव महाबलः ॥ ४ ॥
श्वानस्तु श्रवणे जातः आद्रार्या वृषभस्तथा ।
चित्रार्या तु खरो जाता धनिष्ठायां गजस्तथा ॥ ५ ॥
शक्र देवातु संभूतो ध्वांक्षस्तु परिकीर्त्यते ।
इत्यष्टौ जन्म ऋक्षाणि पूर्वाक्ता रुनि यानि च ॥ ६ ॥

जन्म नक्षत्र

આયના જન્મ ઉત્પત્તિ સ્થાનના નક્ષત્ર ધ્વજ આયનું ઉત્પત્તિ નક્ષત્ર અશ્વિની, ધૂમન્તું જન્મ નક્ષત્ર અશ્લેષા છે, મહાબળવાન સિંહાયનું જન્મ નક્ષત્ર મઘા, શ્વાન-શ્રવણ નક્ષત્રમાં, વૃષાચ આદ્રામાં ઉત્પન્ન થયેલ છે, ખરાય ચિત્રામાં, ગળાય ધનિષ્ઠામાં ઉત્પન્ન થયેલ છે. આમ આઠ આયોના આઠ જન્મ નક્ષત્ર છે. ૩. ૪. ૫. ૬.

॥ જન્મ રાશ્યાઃ ॥

અથ રાશિયા પ્રવક્ષ્યામિ સંયુતા યેચ સ્થિતાઃ ।
મેષરાશિ ધ્વજઃ પ્રોક્તો ધૂમઃ વર્કટકે સ્થિતમ્ ॥ ૭ ॥
સિંહઃ સિંહેસમુત્પન્ના શ્વાનોઽપિ મકરે સ્થિતઃ ।
મિથુનેઽપિ વૃષો જાતો કન્યાં ચ સ્થિતઃ ॥ ૮ ॥
કુમ્ભરાશિ ગર્જઃ પ્રોક્તો ધ્વાંક્ષો વૃશ્ચિક સમ્ભવઃ ॥ ૯ ॥

હવે હું આયોની રાશિ કહું છું. ધ્વજની મેષરાશિ, ધૂમની કર્કરાશિ, સિંહની સિંહરાશિ શ્વાનની મકરરાશિ, વૃષ આયની મિથુન રાશિ, ખરની કન્યારાશિ, ગળની કુંભ રાશિ અને ધ્વાંક્ષની વૃશ્ચિકરાશિ. ધ્વજાદિ આયો તે તે રાશિમાં ઉત્પન્ન થયેલ છે.

આધિત્યં પ્રવક્ષ્યામિ દેવતા યેષુ યોઃ સ્થિતાઃ ॥
આધિપત્યં ધ્વજો ભૌમે દેવતાયાશ્ચિનોસ્થિતૌ ।
ધૂમેતુ દેવતાઃ સર્વા આધિપત્યં ચ વધ્નિતા ॥ ૧૦ ॥
આધિપત્યં સ્વેઃ સિંહો દેવતા પિતરઃ સ્મૃતાઃ ।
શ્વાને તુ દેવતા સર્વાઃ અધિપત્યં શનૈશ્વરઃ ॥ ૧૧ ॥
આધિપત્યં વૃષમે તુ દેવતા રુદ્ર માત્યતે ।
આધિપત્યં સ્વરે શુક્રો દેવતા ત્વષ્ટ ઉચ્યતે ॥ ૧૨ ॥

આધિપત્યં ગજે સૌરિઃ દેવતા વાસ્તુ ઉચ્યતે ।

ધ્વાંક્ષે તુ દેવતા શુક્ર આધિપત્યં ચ મહગલમ્ ॥ ૧૩ ॥

ક્ષેત્રાધિપત્ય માસ્વ્યાતં દેવતાયેષુ સંસ્થિતાઃ ।

એતે બ્રહ્મન્ સમાશ્રિતાઃ પાર્શ્વેષુ [ચ] વર્જિતમ્ ॥ ૧૪ ॥

અન્યથા સ્થાપયેધસ્તુ સ્થપતેર શુભં ભવત્ ।

પ્રતિલોભં ન કતેવ્યં દુઃખ શોક મયા વહમ્ ॥ ૧૫ ॥

હવે હું આયોના અધિપતિ અહના દેવતાઓ કહું છું. ધ્વજ આયનો મંગળ છે. તેના દેવતા અશ્વિનીકુમાર, ધૂમ-આયના દેવતા સર્વ દેવો, અને તેના અધિપતિ અહ સૂર્ય છે. સિંહ આયનો અધિપતિ સૂર્ય છે. તેના દેવતા પિતૃઓ છે. શ્વાન આયનો અધિપતિ શનૈશ્વર અને તેના દેવતા સર્વ દેવ, વૃષાચનો અધિપતિ બુધ છે. અને તેના દેવતા રૂદ્ર છે, ખરાયનો અધિપતિ શુક્ર છે. તેના દેવતા ત્વષ્ટા (વિશ્વકર્મા) ગજ આયનો અધિપતિ શનિ તેના દેવતા વાસ્તુ, ધ્વાંક્ષ આયનો અધિપતિ મંગળ તેના દેવતા શુક્ર છે. જે જે રાશિ આયની છે. તે તે રાશિની દિશામાં તેના તે તે આયના દેવતાઓનું સ્થાપન કરવું કારણ તે તે દિશાઓમાં તે રહેલા હોય છે. દિશાનાં ખૂણાઓમાં દેવતાઓ સ્થાપવા નહિ. જે શિલ્પી દિશાના નિયમ વગર દેવતાઓનું સ્થાપન કરે છે. તેનું અશુભ થાય છે. માટે બતાવેલી દિશાથી ઉલટી દિશામાં દેવતાઓ સ્થાપવા નહિ, કહાવ્ય સ્થપાય તો તે દુઃખ શોક તથા ભય ઉત્પન્ન કરનાર બને છે. ૬. ૧૦. ૧૧. ૧૨. ૧૩. ૧૪. ૧૫.

જય પૃચ્છા આચારિ ગણિત.

આય	જન્મ નક્ષત્ર	રાશિ	અધિપતિ	દેવતા
ધ્વજ	અશ્વિની	મેષ	મંગળ	અશ્વિનીકુમાર
ધૂમ	અશ્લેષા	કર્ક	સૂર્ય	બધા દેવો
સિંહ	મઘા	સિંહ	સૂર્ય	પિતૃઓ
શ્વાન	શ્રવણ	મકર	શનિ	સર્વ દેવ
વૃષ	આર્દ્રા	મિથુન	બુધ	રૂદ્ર
ખર	ચિત્રા	કન્યા	શુક્ર	ત્વષ્ટા (વિશ્વકર્મા)
ગજ	ધનિષ્ઠા	કુંભ	શનિ	વાસ્તુ
ધ્વાંક્ષ	જેષ્ઠા	વૃશ્ચિક	મંગળ	શુક્ર

નારદ પુરાણ આયાધિકાર

વાસ્તુ ક્ષેત્રની ભૂમિના ક્ષેત્રફળને ૧-ધન, ૨-ઋણ, ૩-આય, ૪-નક્ષત્ર, ૫-વાર, ૬-તારા, ૭-અંશક આદિ જ્ઞાન સાધન મેળવવું.

ક્ષેત્રફળ ને ક્રમશઃ ૮, ૩, ૬, ૮, ૬, ૬, ૬ ગુણા કરવા તેને ક્રમશઃ ૧૨, ૮, ૮, ૨૭, ૭, ૬, ૩ થી ભાગ દેવાથી ધન, ઋણ, આય, નક્ષત્ર, વાર, તારા, અંશક આવશે ધન અધિક આવે તો શ્રેષ્ઠ, રૂણ અધિક નેષ્ટ, આય ઓછી શ્રેષ્ઠ, ઓછી નેષ્ટ, દેવગણ મનુષ્યગણ શ્રેષ્ઠ, રાક્ષસગણ નેષ્ટ, વાર રવિ, મંગલ અશ્વિમય, ખીન વારો શ્રેષ્ઠ. તારા ત્રણ, પાંચ અને સાતમી નેષ્ટ, બાકીની શ્રેષ્ઠ અંશક ચમાંશક નેષ્ટ ઇદ્રાશક તથા રાત્ર શક શ્રેષ્ઠ નક્ષત્રના આધારે રાશિ જોવી. તેમાં રાશિથી ૨-૧૨ ધન હાનિ, ૬-૫ પુત્ર-હાનિ, ૬-૮ અનિષ્ટ બાકી શ્રેષ્ઠ જાણવી.

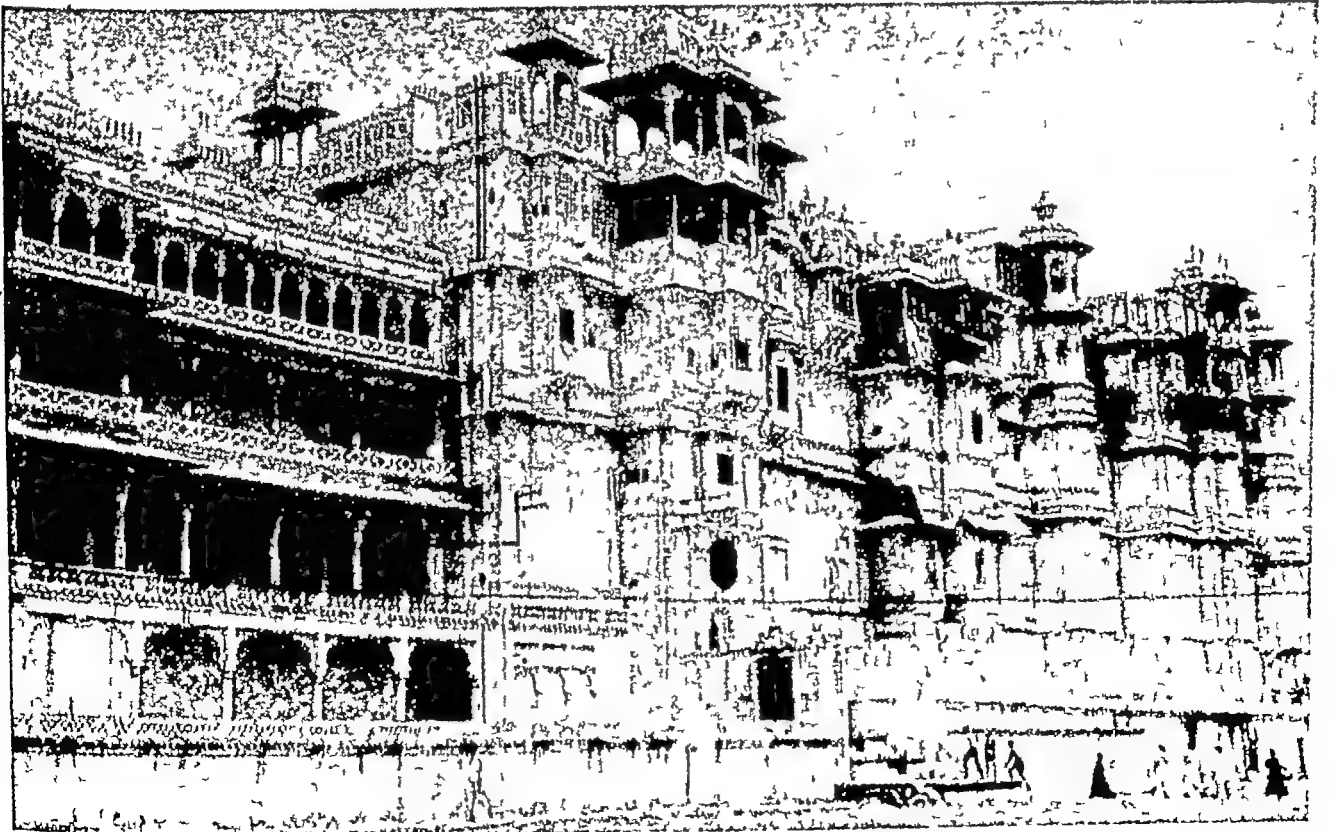
પૃષ્ઠ ૨૨૧ માં જે ક્ષેત્રફલ આપેલ છે તે જ ક્ષેત્રફળ ઉપર નારદ પુરાણ મુજબ આયાધિકાર ગણતરી.

$$\begin{array}{r}
 \text{ક્ષેત્રફલ.} \\
 ૧૫૬૨૫ \\
 \times ૮ \\
 \hline
 ૧૨ \mid ૧૨૫૦૦૦ \mid ૧૦૪૧૬ \\
 ૧૨ \\
 \hline
 ૦૫૦ \\
 ૪૮ \\
 \hline
 ૨૦ \\
 ૧૨ \\
 \hline
 ૮૦ \\
 ૭૨ \\
 \hline
 ૮
 \end{array}$$

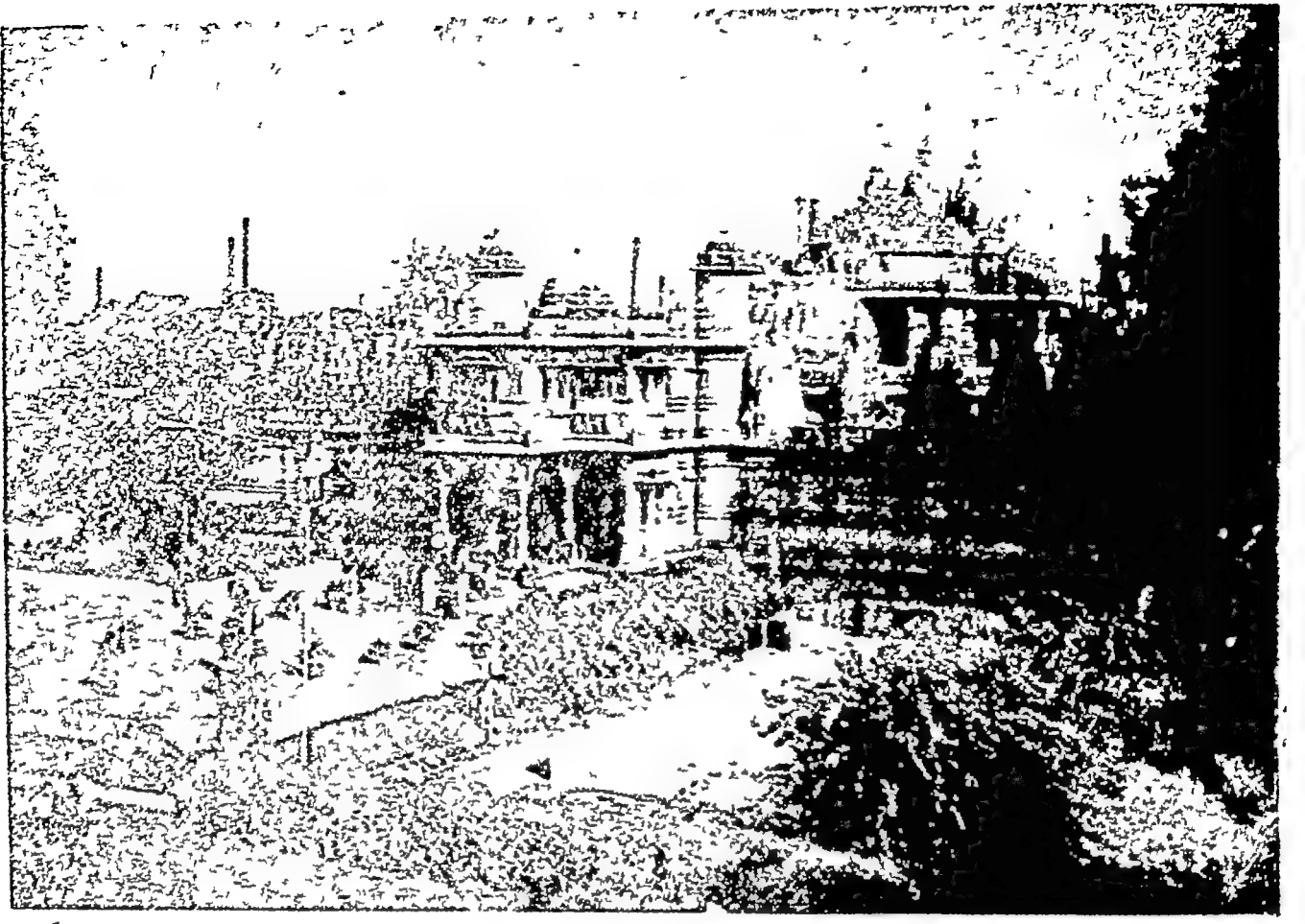
ફલ ૮ ધન

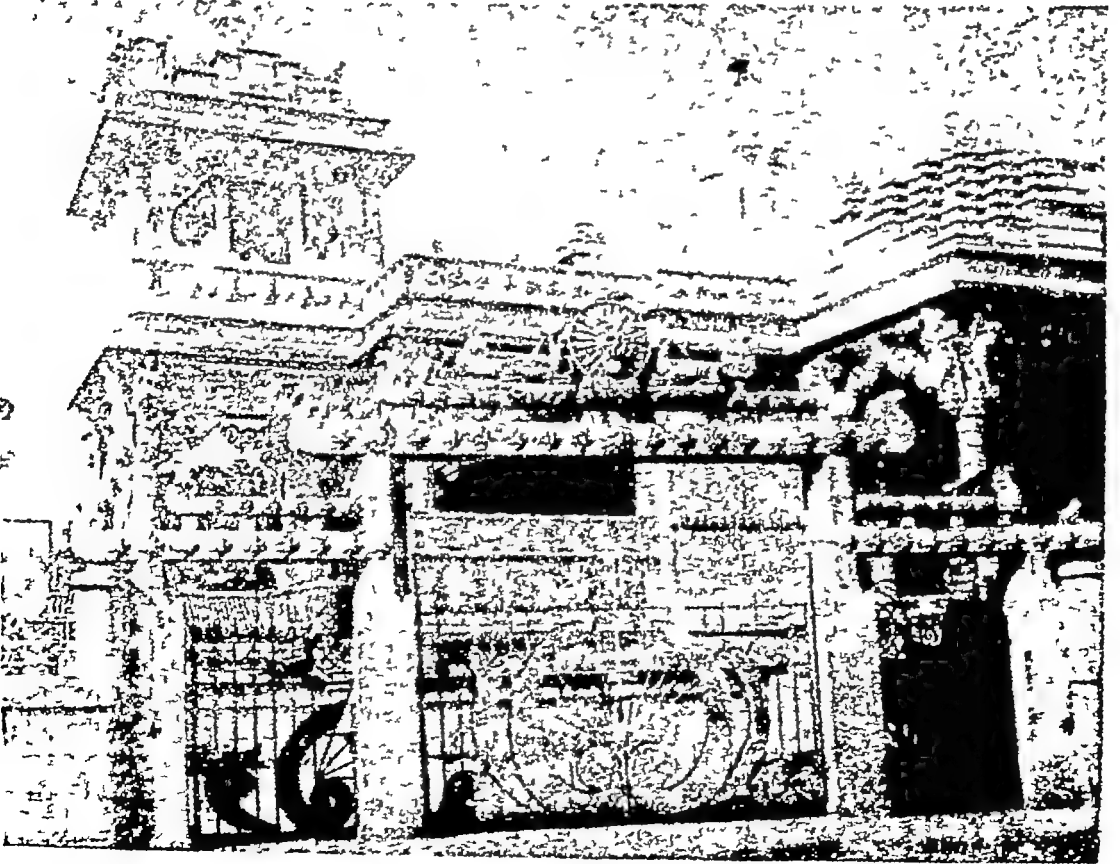
જયપુર માનસિંહજી મ્યુઝિયમ દર્શન—જયપુર

ઉદેપુર રાજમહેલ

શ્રી હઠીસાઇનું જૈન દેરાસર. — અમદાવાદ.

ચેમ્પુર જૈન દેરાસર સાઇડ દર્શન. — મુંબઇ.
ગિલ્પ સ્મૃતિ વાગ્ધુ વિદ્યાયામ

[એન. સી. સોમપુરા.]
ભરત પ્રિન્ટરી, પાલિતાણા

૧૫૬૨૫

× ૩

૮ | ૪૬૮૭૫ | ૫૮૫૬

૪૦

૬૮

૬૪

૪૭

૪૦

૭૫

૭૨

૩

ફલ ૩ ઋણુ.

૧૫૬૨૫

× ૬

૮ | ૧૪૦૬૨૫ | ૧૭૫૭૮

૮

૬૦

૫૬

૪૬

૪૦

૬૨

૫૬

૬૫

૬૪

૧

ફલ ૧ આય દેવતાય.

$$\begin{array}{r}
 ૧૫૬૨૫ \\
 \times ૮ \\
 \hline
 ૨૭ \mid ૧૨૫૦૦૦ \mid ૪૬૨૬ \\
 ૧૦૮ \\
 \hline
 ૧૭૦ \\
 ૧૬૨ \\
 \hline
 ૮૦ \\
 ૫૪ \\
 \hline
 ૨૬૦ \\
 ૨૪૩ \\
 \hline
 ૧૭
 \end{array}$$

ફલ ૧૭ નક્ષત્ર અનુરાધા.

$$\begin{array}{r}
 ૧૫૬૨૫ \\
 \times ૯ \\
 \hline
 ૭ \mid ૧૪૦૬૨૫ \mid ૨૦૦૮૬ \\
 ૧૪ \\
 \hline
 ૦૦ \\
 ૬૨ \\
 ૫૬ \\
 \hline
 ૬૫ \\
 ૬૩ \\
 \hline
 ૧૨
 \end{array}$$

ફલ ૨ વાર સોમ.

$$\begin{array}{r}
 ૧૫૬૨૫ \\
 \times ૬ \\
 \hline
 ૯ \mid ૯૩૭૫૦ \mid ૧૦૪૧૬ \\
 ૯ \\
 ૦૩૭ \\
 ૩૬ \\
 \hline
 ૧૫ \\
 ૯ \\
 \hline
 ૬૦ \\
 ૫૪ \\
 \hline
 ૬
 \end{array}$$

ફલ ૬ તારા પદ્મિની તારા.

$$\begin{array}{r}
 ૧૫૬૨૫ \\
 \times ૯ \\
 \hline
 ૩ \mid ૧૪૦૬૨૫ \mid ૪૬૮૭૫ \\
 ૧૨ \\
 \hline
 ૨૦ \\
 ૧૮ \\
 \hline
 ૨૬ \\
 ૨૪ \\
 \hline
 ૨૨ \\
 ૨૧ \\
 \hline
 ૧૫ \\
 ૧૫ \\
 \hline
 ૦
 \end{array}$$

ફલ ૩ અંશકે રાજાશકે.

आयाधिकार नारद

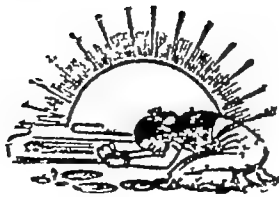
निर्णय

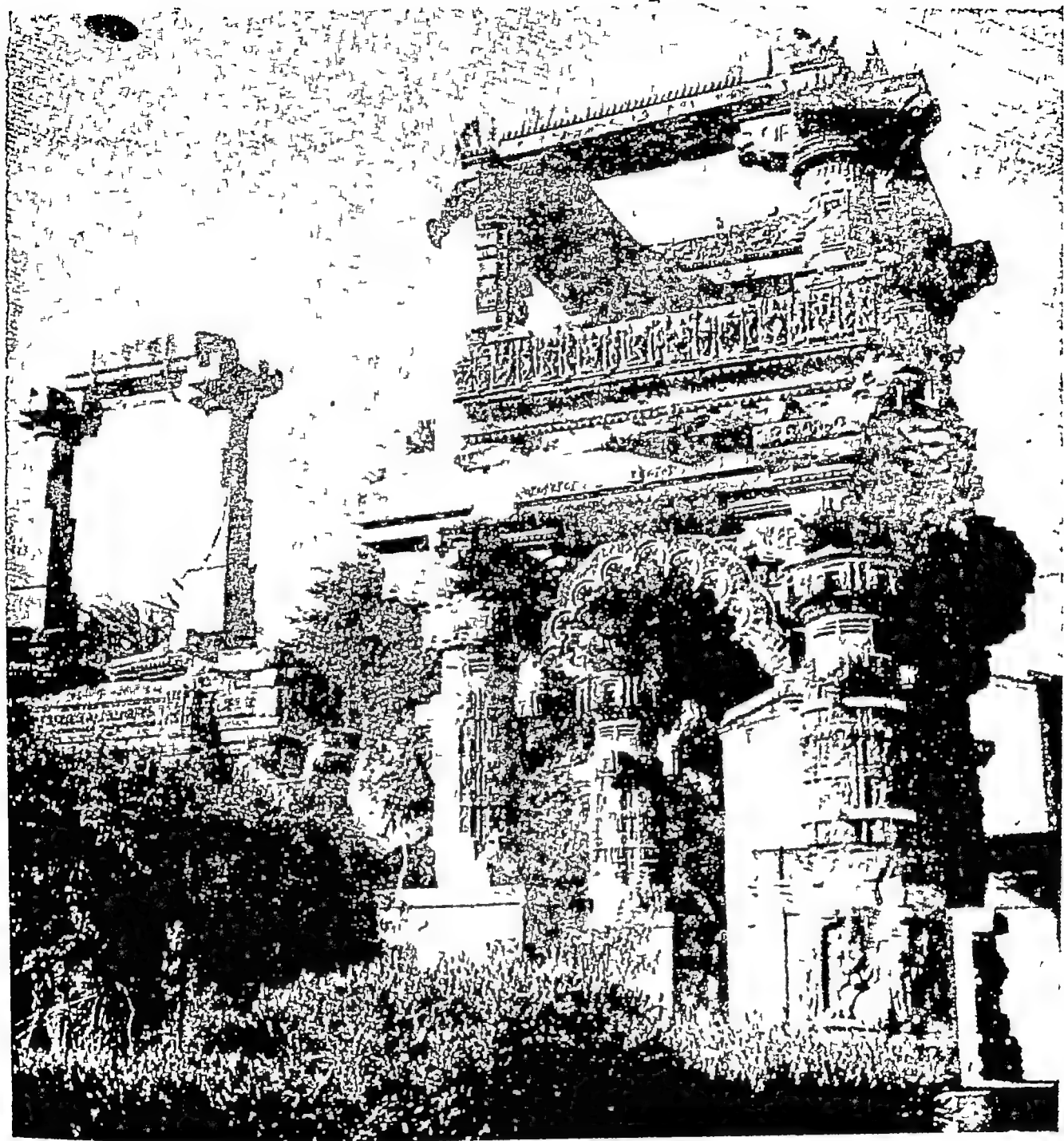
श्रेत्रङ्ग		१५६२५	
१	धन	इल-८	अं६
२	रुष्ट	इल-३	अं६
३	आय	इल-१	धनय
४	नक्षत्र	इल-१७	अनुराधा
५	वार	इल-२	सोम
६	तारा	इल-६	पद्मिनी तारा
७	अं६	इल-३	राजशं६

अशस्ति

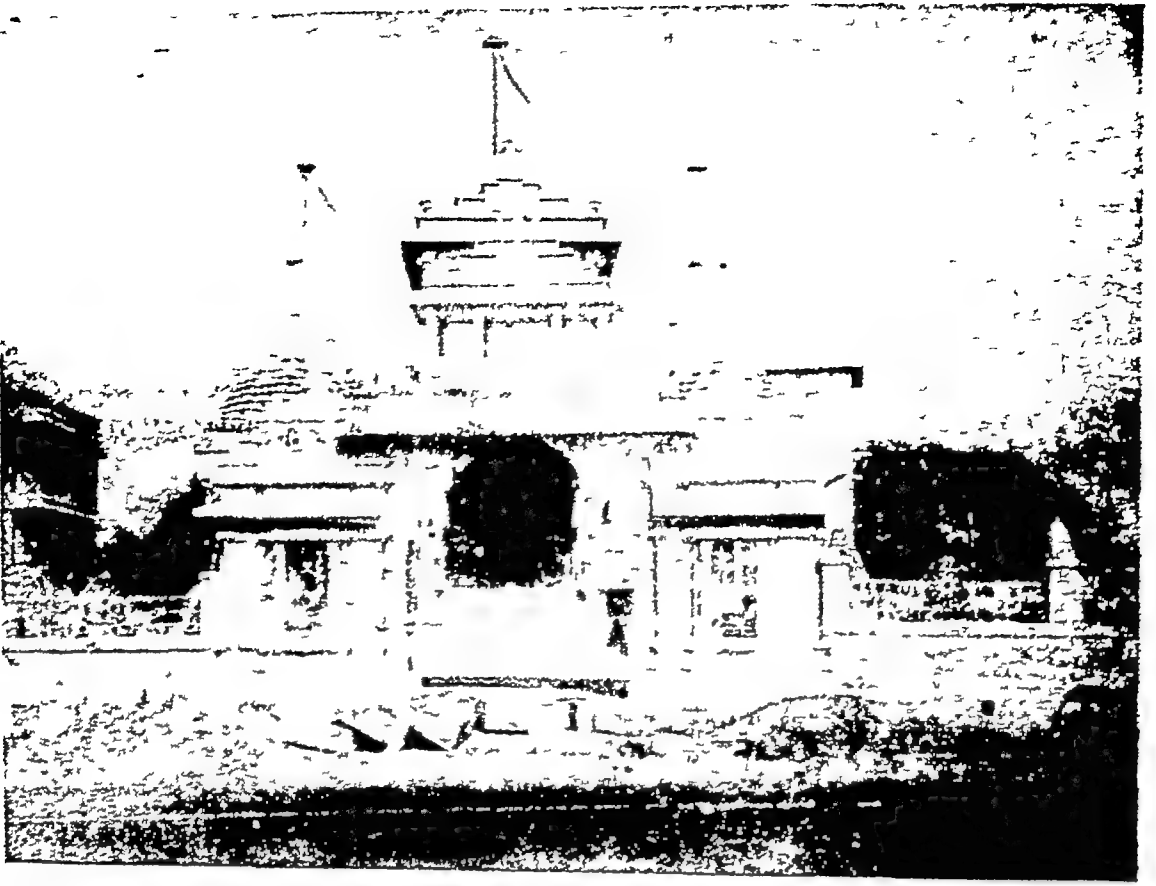
इति श्री विश्वकर्मा वास्तु कला चिंतन द्वर विद्या गुण कीर्ति प्रकाश शिल्प स्मृति वास्तु विद्यायाम् शिल्पाचार्य नंदलाल चुनीलाल सोमपुरा संगृहीते आयतत्वाधिकार नाम्नो सप्तऽमोऽध्यायः संपूर्ण.

इति श्री शिल्पस्मृति वास्तुविद्यायाम् नाम्नो ग्रंथ समाप्तः

ଉଦ୍‌ଗିରୀ ମଢ଼ାଳ - କ୍ଷିଦ୍ଧପୁର.

ચેમ્બુર જૈન દેરાસર પ્રવેશદ્વાર [એન. સી. ભોમપુરા]

શ્રી પાદુભંદિર ગ્વાલીયર

શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્

ભરત પ્રિન્ટરી, પાલિતાણા

પ રિ શિ ષ્ટ પ્ર ક રણુ

વાસ્તુ સ્થિત દેવોના વર્ણ, વાહન અને આયુધો

નં. દેવોના નામ	વર્ણ	વાહન	આયુધો
૧ શિખી	ધવલવર્ણ	વૃષવાહન	વર ત્રિશુલ
૨ પર્જન્ય	શ્વેતવર્ણ	મકર રથ	પાશ વર
૩ જયન્ત	ગૌરવર્ણ	મુદ્રિકા કંકણ સર્વાભિરાણ ભૂષિતા કમલ વાહન	વર અભય
૪ ઈન્દ્ર	પિત્તવર્ણ	ઐરાવત	વજ્ર અક્ષસૂત્ર
૫ સૂર્ય	રક્તવર્ણ	સપ્તઅશ્વરથ	કમલ કમલ
૬ સત્ય	ધર્મ વર્ણ	કમલ	પદ્મ વરદ
૭ ભૃશ (કામ)	ગૌરવર્ણ	પુષ્પ વિમાન	બાણ ધનુષ્ય (પુષ્પના)
૮ આકાશ	નીલવર્ણ	સ્વસ્તિક	શંખ ચક્ર
૯ વાયુ	શ્વેત	મૃગ	અંકુશ ધ્વજદંડ
૧૦ પુષા	રક્ત	ગજસન	કમલ કમંડલ
૧૧ વિતથ	કૃષ્ણવર્ણ	મૃતસન	માંસપાત્ર રક્તપાત્ર
૧૨ ગૃહક્ષત (બુધ)	શુભાખી	સિંહ	ગદા વર અસિ ઢાલ
૧૩ યમ	રક્તવર્ણ	મહિષ	દંડ પાશ
૧૪ ગંધર્વ	ગૌરવર્ણ	મયૂર	વિણા કમંડલ
૧૫ ભૂંગરાજ	રક્તવર્ણ	શ્વાન	ખડ્ગ ઢાલ
૧૬ મૃગ	કૃષ્ણવર્ણ	મૃગ	વરદ અભય
૧૭ પિતૃ	પિંગલવર્ણ	કુશવાહન	દર્ભી કમંડલ

નં.	દેવોના નામ	વર્ણ	વાહન	આયુધો	
૧૮	દોવારિકા (નન્દિ)	હરિવર્ણ	પાદુકારૂંઢ	વેનમુદ્રા	મુદ્રા
૧૯	સુગ્રીવ	હેમવર્ણ	પદ્માસન	પર્વત	વૃક્ષ
૨૦	પુષ્પદંત	રક્તવર્ણ	પક્ષીવાહન	સર્પ ઔષધી	સર્પ પુષ્પ
ચાર ભુજા લખોદર મહાકાય ગજમુખ સિદ્ધિ બુદ્ધિ યુક્ત					
૨૧	વરુણ	ગુલાબી	મકરરથ	શંખ	પાશ
૨૨	અસુર	રક્તવર્ણ કરાલવદન	સિંહ	શક્તિ	શલ
૨૩	નાગરાજ (શેષ)	કૃષ્ણવર્ણ સહસ્રકણા	મહાબલ પક્ષી	વર ચાપ	શલ અમૃત
૨૪	પાપક્ષમા	ધૂમ્રવર્ણ	કપોત	ગદા	વરદ
૨૫	રોગ	રક્તવર્ણ	લસ્મવિભૂ પિત	ત્રણપગ, દંડ	ત્રણશિર, દંડ
૨૬	નાગેન્દ્ર (વાસુકિ)	કૃષ્ણવર્ણ	કમલ મણિધર	અક્ષસૂત્ર	કુંડી
૨૭	મુખ્ય	સ્વેતવર્ણ	જટાધર અશ્વ	ત્રિશુલ	પટ્ટી
૨૮	લક્ષ્મીદેવ	કૃષ્ણવર્ણ	અશ્વ	ધનુષ્ય અસિ	ડમરૂ વર બાણ મુદ્રા ગદા ઢાલ
૨૯	સોમ (કુબેર)	ગૌરવર્ણ	મહોદર નરવિમાન	વરદ	ગદા
૩૦	નાગ	રક્તવર્ણ	ફણીમણિ કમલ	અમૃતપાત્ર કુંડ	ચક્ર માલા
૩૧	અદીતિ	ગૌરાંગ	સર્વાલરણ ભૂષિતા દેવમાતા	પદ્મ	પદ્મ
૩૨	દીતિ	શ્યામવર્ણ	૪૫, દૈત્ય માતરમ્	શલ	પટ્ટી
૩૩	આપ	નીલવર્ણ	કમલ પિતવન્ધર મખ્યમાલા	અક્ષસૂત્ર પાશ	કમલ પાત્ર
૩૪	સાવિત્ર	ગૌરવર્ણ	પદ્માસન	વેદ	પાઠ
૩૫	જ્ય	પિત્તવર્ણ	ગજારૂંઢ	વજ્ર	વજ્ર
૩૬	રૂદ્ર	સ્વેતવર્ણ	૪૫જા જટા ગંગાધર ક્રિમા વામનાગે	વરદ	અશ્વ

નં.	દેવોના નામ	વર્ણ	વાહન	આયુધો	
૩૭	અર્ધમન	પિત્તવર્ણ	રથવાહન	પદ્મમાલા	ખટવાગ
૩૮	સવિતા	રક્તવર્ણ કેલુરકુંડલ સપ્ત		અમ્બરથ કમલ	કમલ
૩૯	વિવસ્વત	હેમવર્ણ	કમલ	ચક્ર	પદ્મ
૪૦	વિભુધા	પિત્તવર્ણ	ગજવાહન	વજ્ર	કમલ
૪૧	મિત્રાય	શ્યામ ઉર્ધ્વભાગે શ્વેત નીચે	સિંહ	હળ	કમલ
				ધ્વજ	વજ્ર
૪૨	રાજ્યક્ષમાણુરદ્રદેવ	નીલવર્ણ	શંખ	વરદ	શક્તિ
૪૩	પૃથ્વીધર	નીલવર્ણ	કમલ	શંખ	ચક્ર
		સહસ્રાક્ષ		અક્ષસૂત્ર	અમૃતકુંડલ
૪૪	આપવત્સ	ગોરવર્ણ	સિંહ	વર	પાશ
૪૫	ભદ્રા	શ્વેતવર્ણ	હંસ	વેદ	અક્ષસૂત્ર
		ચતુર્ભુજ ચતુર્બાહુ ચતુર્વેદયુક્ત શરવો			કમંડલ
		બહારના દેવો			
૪૬	૧ ચરકી	રક્તવર્ણ	મુખવર્ણવસ્ત્ર	અંકુશ	કમર
			રાક્ષસી ગણસંયુક્ત	શંખ	કુંડી
૪૭	૨ વિદારીકા	રક્તવર્ણ	મુખવર્ણવસ્ત્ર	ચાપ	બાણ
			વરદ		વર
૪૮	૩ પુતના	રક્તવર્ણ	”	ચાપ	બાણ
			”	વરદ	વર
૪૯	૪ પાપા	રક્તવર્ણ	”	ચાપ	બાણ
			”	વરદ	વર
૫૦	૫ સ્કંધાય		મધુર	શક્તિ	ખડ્ગ
૫૧	૬ અર્ધમણુ		મહિષ	દંડ	ખડ્ગ
૫૨	૭ જૃલક		મહિષ	વર	ખડ્ગ
૫૩	૮ પિલ્લિપિચ્છમ્		મહિષ	બાણ	ધનુષ

ક્ષેત્રપાલ

૧ હેતુક, ૨ ત્રિપુરન્ન, ૩ શક્તિ, ૪ ચમન્જિહ્વ, ૫ કાલ, ૬ કરાલ, ૭ એકામ્નિ,
૮ ભીમ, આ આઠે ક્ષેત્રપાલ પૂર્વક્રમથી પૂજવા.

પૂજન દ્રવ્યાદિ

	સ્થાપન	
ગણપતિ સ્થાપન	દિકપાલ સ્થાપન	વાસ્તુદેવ સ્થાપન
રાતુવસ્ત્ર	લીલુંવસ્ત્ર	પીળું રેશમીવસ્ત્ર
ઘઉં	ચોખા	ચોખા
કલશ	કલશ	કલશ ત્રાંખાનો
તરભાણી	તરભાણી	તરભાણી ત્રાંખાની

ગણપતિની મુર્તિ-આહાલન વાસ્તુદેવની સુવર્ણ મૂર્તિ સ્થાપન.

વાસ્તુ સ્થાપન-ચાંદીના અષ્ટસૂત્રાદિ, ૧ ગજ, ૨ ચોલખો, ૩ ટાંકણ, ૪ હથેલી, ૫ સૂત્રતાર, ૬ કાટખુણો, ૭ કંપાસ, ૮ તગાર.

ખનન માટે -ત્રીકમ પાવડો, શિલાન્યાસ માટે ચાંદીનું ચુનાલોહું, ત્રણ સ્થાપનમાં ઘોતીયા નંગ ૩.

પંચરત્નની પોટલી-અખીલ, શુભાલ, કંકુ, હળદર, સરસવ, અક્ષત, ધૂપ, દીપ, કપુર, કેસર, અક્ષકર્મ, સોનાના વરખ, સુખડનું તેલ, અત્તર ધરો, દહીં, કૌડી.

સપ્તધાન-ઘઉં, જુઆર, ચોખા, અડદ, મગ, ચણા, જવ.

મીઠળ, મરડાશીંગી, શ્રીફળ, નાડાસડી, સાકર, સોપારી.

પંચરત્ન- ૧ હીરા, ૨ માણેક, ૩ મોતી, ૪ લીલમ, ૫ પ્રવાલ.

પંચગવ્ય- ૧ દૂધ, ૨ દહીં, ૩ ઘી, ૪ મૂત્ર, ૫ છાણ.

પંચામૃત- ૧ ગાયત્રું દૂધ, ૨ દહીં, ૩ ઘી, ૪ સાકર, ૫ મધ.

ગ્રીવાસૂત્ર- ૧ મીઠળ ૨ મરડાશીંગી, ૩ ધરો, ૪ દાઢ ૫ નાડાસડી.

પંચસુદ્રા- ૧ આવાહની ૨ સ્થાપની ૩ સન્નિધાપની ૪ સંમોધની ૫ સંમુખીકરણી.

પંચપુષ્પ- ૧ ચંપો, ૨ આંખો, ૩ શમી, ૪ કમલ, ૫ કરેણ.

પંચલોહ- ૧ સોહું, ૨ રૂપું, ૩ ત્રાંખુ, ૪ કલઈ, ૫ ગજવેલ.

ફલનૈવેદ્ય- મીઠાઈ ફળ ફળાદિ ઋતુને અનુસાર.

સુખવાસ- નાગરવેલના પાન, એલચી, તજ, લવીંગ, બાવંત્રી.

મુકોમેવો--કાળુ, દ્રાક્ષ, અંજીર, બદામ, અખરોહ, કમરકાંકરી.

ફળો-દાડમ, કેરી, પપૈયા, મુસંળી, સંતરા, જામફળ.

મીઠાઈ-ચેંડા, ખરફી, મગજ, મેથુન, દેવર, ખાન, ખાજલી.

વાસ્તુપૂજન ગૃહાદિ કાર્યમાં ૮૧ પદનો અને ગ્રાંસાદિ કાર્યમાં ૬૪ પદનો અને જીર્ણોદ્ધારાદિ કાર્યમાં ૪૯ પદનો વાસ્તુ પૂજવો. આ સિવાય સહસ્રપદ સુધી વાસ્તુ-પૂજ શકાય છે.

દરેક ચીજો વાસ્તુ જે પદનો પૂજો તે મુજબ લાવવી. પદ ખાલી ન રહેવું જોઈએ દ્રવ્યાદિ પણ તે મુજબ મૂકવા. પ્રત્યેકપદમાં વિશેષ દ્રવ્ય મૂકવું.

નવગ્રહાદિ ગણપતિના સ્થાપનમાં પૂજવા અથવા અલગ સ્થાપન કરી પણ પૂજાય. જૈનમાં નવગ્રહાદિ દિક્ષાલાદિ અને અષ્ટમંગલ અલગ અલગ પાટલાઓમાં પૂજાય છે.

શિલાન્યાસ

દિશા	ચિહ્ન	વસ્ત્ર
૧ પૂર્વ	વજ્ર	પીળું
૨ અગ્નિ	અસી	રાતુ
૩ દક્ષિણ	કંડ	કાળું
૪ નૈરૂત્ય	ખડગ	વાદળી
૫ પશ્ચિમ	પાશ	ગુલાબી
૬ વાયવ્ય	અંકુશ	સફેદ
૭ ઉત્તર	ગદા	લીલું
૮ ઈશાન	ત્રિશૂલ	ધોળું
૯ મધ્યે	કૂર્મશિલા	પીળું

આ નવે શિલાના વંસો, આયુધો અને દિશા જાણવી.

શિલા નીચે ત્રાંખાના નવ નિધિ કુંભો, ત્રાંખાના કોડીયાના સંપૂટ સાથે મૂકવા. કલશમાં સપ્તધાન, પંચરત્ન, દૂત, કોડી ચણોડી, પારદ, સૌખ્યભસ્મ, ધરો, દાલ. પધરાવવા. સંપૂટમાં પણ સપ્તધાન, ધરો દાલ, પંચ નદીના પાણી સેવાળ કલશના ગળે ઓવાસૂત્ર બાંધવું. કલશ સંપૂટ પધરાવી શિલાન્યાસ અગ્નિ આદિ દિશાથી સંવ્ય દિશાએ કરવો શિલા ઉપર શિલાના રૂપના અંગ ન દબાય તે રીતે સંપૂટ મૂકવા. મૂળશિલા ઉપર સંપૂટને બે અંગુલ કાણું પાડવું તેની ઉપર નાભિનો પાઈપ હોમો કરવો જે પ્રતિમાજીની ગાદી સુધી લઈ જવો.

દ્વાર સ્થાપન મુદ્દત

પંચરત્નની પોટલી, વાસ્તુપૂજન માટે ઉપર સુજેળ વસ્તુ લેવી. ઉત્તરંગ ઉપર લીલુ રેશમી કપડું બાંધવું તથા ગજકણું કપડામાં હંતુમાનજીની મળી ત્રણ શેરીની ધૂળ બાંધવી ગ્રીવા સૂત્રમાં હાંતની વીંટી લોહની વીંટી અને લીંબુ બાંધવું. ઉદ્ધંબર ઉપર પદ પિત્તળનું થાળી ચોખા ભરેલી વાટકી ઘૂત ભરેલી અને લોટો મગ ભરેલ મૂકવો ઉત્તરંગ ઉપર પાઘડી અથવા ધોતીયું મુકવું.

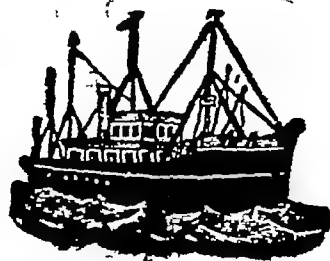
ગજ પૂજન કરાવવું. ચાંદી અથવા કાષ્ટના ગજનું પૂજન કરવું. ગજ ઉપર ૧૧૧ રૂા. મૂકવા. દ્વારને આંખા અથવા આશોપાલવના તોરણ બાંધવા દિક્ષપાલને બલી આચાર્ય અને કાર્યરતને યથાયોગ કપડા દ્રવ્ય આપવા.

આમલસારા મુદ્દત

ત્રાંખાના કલશમાં ઘી ભરી ત્રાંખાના પતરાથી હાંકી રેણુ કરાવવું. પ્રાસાદના પ્રમાણની પ્રાસાદ પુરુષની સોનાની મૂર્તિ, ચાંદીનો પલંગ, ગાદલુ, ઓસાડ, શાલ, ઓશીકું, પ્રાસાદ પુરુષની મૂર્તિના માપે કરવું. તે કલશ તથા મૂર્તિ પલંગમાં સુવારી પધરાવવી. આમલસારમાં આમલસારને રેશમી પાઘડી વીંટવી વાસ્તુ પૂજનકરવું દિક્ષપાલને બલી આપવા.

દરેક પૂજનમાં જોઈતી સામગ્રી

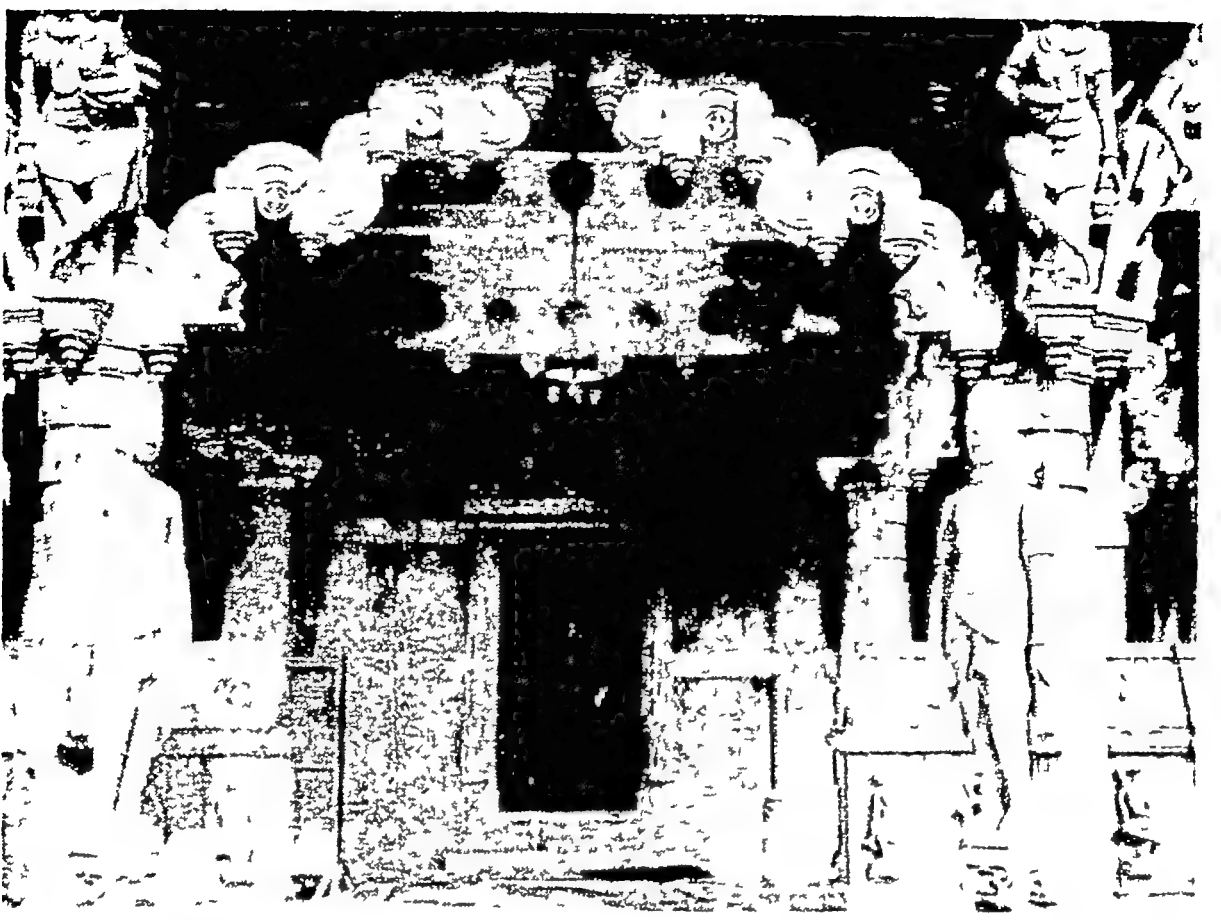
બાજેઠ (મોટા પાટલા) ૩ સ્થાપન માટે, જોસવાના તથા દીપ પૂજનની સામગ્રી રાખવા પાટલા ૧૦, પાણીનો ઘડો, નાળચાવાળા લોટા ૫, તરભાણી, પંચપાત્ર, આચમની, દીપ ફાનસ, આરારતી ધૂપ, કપુર, ફળ, ફુલ, નૈવેદ્ય, તગારા પાવડા ચુનાલોહું, સીમેન્ટ, રેતી, પાણીના મોટા પીપ, બાલટી, મંગલિક ગીત ગાનારા જહેનો મંગલ વાજીત્ર નોખત આદિ.

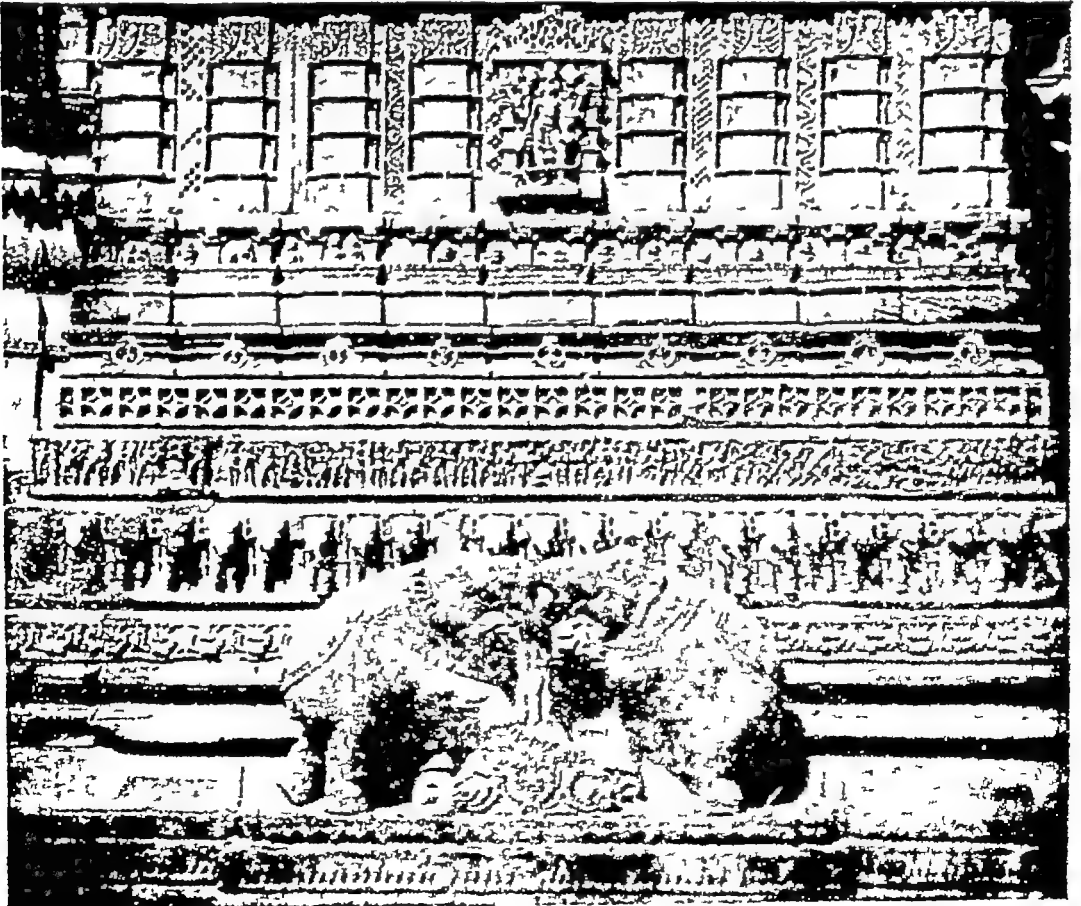
જન તીર્થકરના નામ-વર્ણ-યક્ષ-યક્ષિણી-જન્મ-નક્ષત્ર-રાશિ.

તીર્થકરના નામ	લંકન	વર્ણ	જન્મ નક્ષત્ર	જન્મરાશિ	ગોચર	યક્ષિણી
૧ અપ્સરેવ	વૃષભ	સિવર્ણ	ઉ. પાઠા	ધન	ગોમુખ	અપ્રતિચક્ર ચક્રેશ્વરી
૨ અજીતનાથ	હસ્તી	સિવર્ણ	રોહિણી	વૃષ	મહાયક્ષ	અજિતબલા
૩ સંભવનાથ	અશ્વ	સિવર્ણ	અશ્વિણિ	મિથુન	ત્રિમુખ	કુરિતારી
૪ અભિનંદન	મંકિરો	સિવર્ણ	અભિજિત	મકર	યક્ષનાયક દંશ્વર	કાલિકા
૫ સુમતિનાથ	કોંચપક્ષી	સિવર્ણ	મઘા	સિંહ	વૈભવ	મહાકાલી
૬ પદ્મપ્રભાપ્રભ	પદ્મ	રકત	ચિત્રા	કન્યા	કુસુમ	અરવિતા સ્યામા
૭ સુપાર્શ્વનાથ	સ્વસ્તિક	સિવર્ણ	વિશાખા	મૃત્ત	માતંગ	શાન્તા
૮ ચંદ્રપ્રભાપ્રભ	ચંદ્ર	શ્વેત	અર્જુનાધા	વૃશ્ચિક	વિજય	લક્ષ્મી
૯ સુવીરિનાથ	મકર	શ્વેત	મેલ	ધન	અજિત	સુતારિકા
૧૦ શીતલનાથ	શ્રીવત્સ	સિવર્ણ	પૂર્વાષાઢા	ધન	બ્રહ્મા	અશોકા
૧૧ શ્રેયાંસનાથ	ગેડા	સિવર્ણ	શ્રવણ	મકર	મેનજ દંશ્વર	માનવી

તીથકરના નામ	સંહન	વાર્ણ	જન્મ નક્ષત્ર	જન્મરાશિ	યક્ષ	યક્ષિણી
૧૨ વાસુપ્રભ	પારો	ગુલાબી	શતાભિષા	કુંભ	કુમાર	ચંડા
૧૩ વિમલનાથ	સુઅર	સિવર્ણ	ઉ. ભાદ્રપદ	મીન	પરમૈષ્ઠ	વિક્રિતા
૧૪ અનંતનાથ	(બાજ)સીંચાણો	સિવર્ણ	રેવતિ	મીન	પાતાલ	અંકુશા
૧૫ ધર્મનાથ	વજ્ર	સિવર્ણ	પુષ્ય	કર્ક	કિન્નર	કન્દર્પા
૧૬ શાન્તિનાથ	મગ	સિવર્ણ	ભરણી	મેષ	ગરુડ	નિર્વાણી
૧૭ કૃત્યુનાથ	બકરો	સિવર્ણ	કૃતિકા	વૃષભ	ગંધર્વ	બસા અન્યુતા
૧૮ અરનાથ	નન્દાકર્ત	સિવર્ણ	રેવતિ	મીન	યક્ષેન્દ્ર	ધારિણી
૧૯ મલ્લિનાથ	કુંભ	નીલ	અશ્વિની	મેષ	કુબેર	વૈરોદયા
૨૦ મુનિસુવ્રતસ્વામી	કાચળો	સ્થામ	શ્રવણ	મકર	વરુણ	નરદત્તા
૨૧ નૃમિનાથ	નીલ કમલ	સિવર્ણ	અશ્વિની	મેષ	ભંક્રુટિ	ગાંધારી
૨૨ નેમનાથ	શંખ	સ્થામ	ચિત્રા	કન્યા	ગોમેશ	અંબિકા
૨૩ પાર્શ્વનાથ	સર્પ	નીલ	વિશાખા	તુલા	પાર્શ્વ	પદ્માવતિ
૨૪ મહાવીરસ્વામી	સિંહ	સિવર્ણ	ઉ. ફાલ્ગુન	કન્યા	માતંગ	સિદ્ધાધિકા

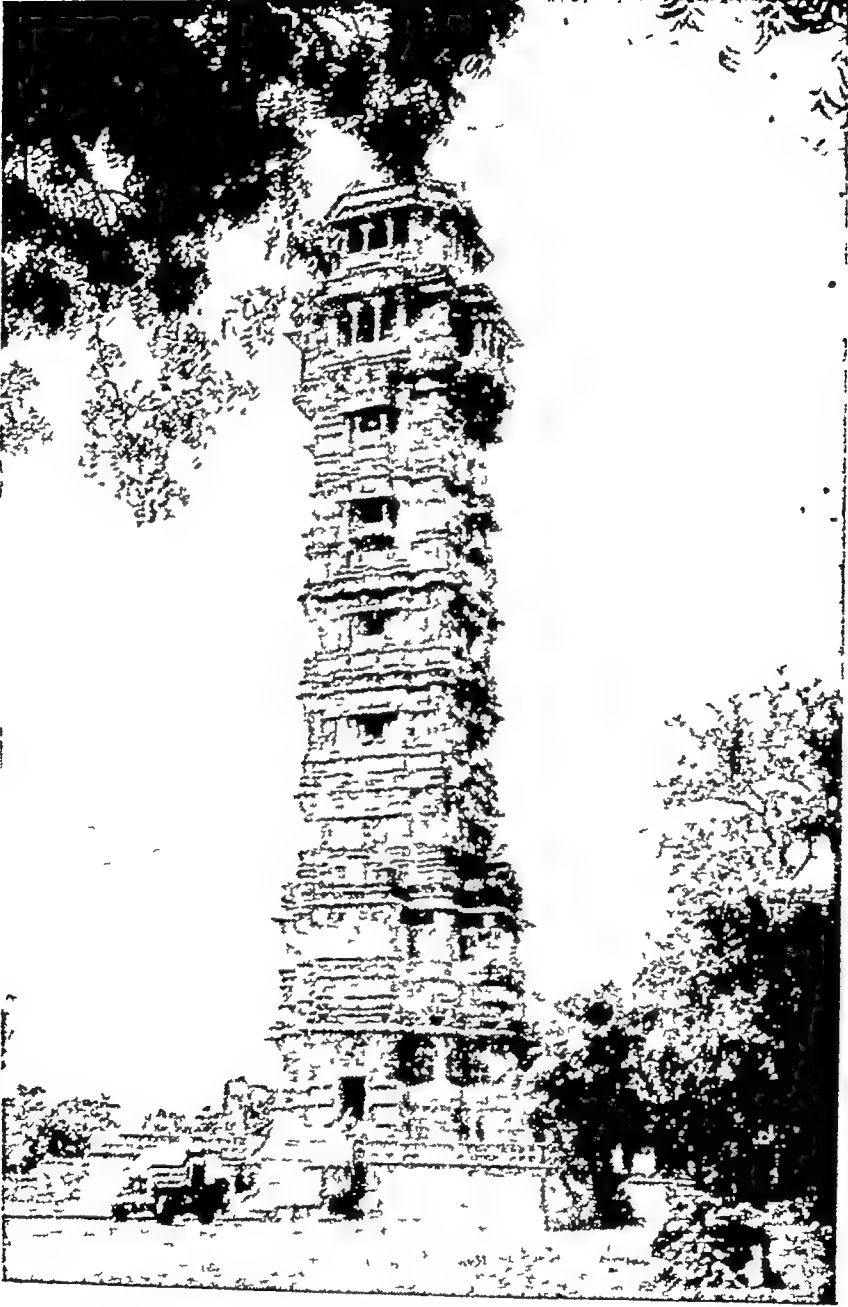
શ્રી ચેત્પુર જૈન દેરાસર શૃંગાર ચોકી દર્શન [એન. સી. સોમપુરા]

કક્ષાસન દર્શન-શામળાજી

શિલ્પ સ્મૃતિ વાસ્તુ વિદ્યાયામ્

બગ્ન પ્રિન્સરી, પાલિતાણા.

વિજય કિર્તિસ્થંભ - ચિત્તોડ.

१	१	१
१	८	४
१	४	१
१	८	५
१	४	३
१	८	८
१	४	५
१	८	२

ગામઃ અથવા મનુષ્યના નામ ઉપરથી પ્રભુજી સાથે લેણ દેણ જોવાનું કોષ્ટકઃ

નક્ષત્ર	કૃતકા	કૃતકા	રોહિણી	મૃગ	આર્દ્રા	પુન	શ્રવણ	ધનેષા	ધનેષા	શત
ના	અ	ઇ	અં	ક	કુ	કે	ખ	ગ	ગુ	ગો
મા	આ	ઈ	અઃ	કા	કૂ	કૈ	ખિ	ગિ	ગે	
ક્ષ		ઉ		કિ		કો	ખુ			
૨		એ		કી		કૌ	ખે			
		ઐ					ખો			

પ્ર	વાસુ	વાસુ	ચંદ્ર	નમિ	મુનિ	મુનિ	નમિ	પાર્શ્વ	પાર્શ્વ	નેમિ
થ		કુંથુ	વિમલ							
મ										
શ્રેણી										
૨૦										
વસા										

દિ		મહા	મુનિ		મુનિ		પદ્મ
તિ							
ય				૦	૦	૦	૦
શ્રેણી	૦	૦					
૧૫							
વસા							

તુ	વિમલ	પદ્મ	મહા	પાર્શ્વ	ધર્મ	મહા	પાર્શ્વ
તી	૦				મહા		
ય				૦			
શ્રેણી							
૧૦							
વસા							

ચ	સુવિધિ	ધર્મ	ધર્મ	મહા	સંલ	વિમ	શાંતિ	સુપાર્શ્વ	સુમ	સુમ
૫	શાંતિ	ચંદ્ર	અજી	અલિ	શિત	આદિ	સંલવ	વાસુ	સુવિ	કુંથુ
						સંલવ				
૪	ધર્મ		સંલ	અનં	શાંતિ	શિત	અલિ	કુંથુ	વાસુ	વાસુ
શ્રેણી	નમી			શ્રેયાં	અનં	શાંતિ		અજી	કુંથુ	સુ-પા
૫				સંલ	આદિ	અલિ			અજી	શાંતિ
					શ્રેયાં	શ્રેયાં				
વસા				અજી	વિમ	અજીત				શીત
					અજી					આદિ

આદ્રા રેવતિ અશ્વિની આદ્રા			ઉ. પા ઉ. ભા પૂ. ફા-			ઉ. ફા ઉ. ફા		હસ્ત	
ધ	ચ	ચુ	છ	જ	ઝ	ટ	ટ	ટા	ઠ
	ચિ	ચે		જી		ટિ			
		ચો		જી		ડે			
				જો					
મુનિ	મહા	ધર્મ	મુનિ	ધર્મ	મહા	અનં	અજી	આદિ	આદિ
		નમિ		નમિ				ધર્મ	અનંત
		મલ્લિ		મલ્લિ				અનંત	ધર્મ
	નમી			નમિ	નમિ	અનં	અજી		અજીત
	મલ્લિ			મલ્લિ	આદિ	ધર્મ	શીત		સંભવ
		૦	૦	૦		સંભ			ધર્મ
	ધર્મ			મહા			આદિ	સંભ	શીત
	ચંદ્ર	ચંદ્ર					શાન્તિ	શ્રેયાં	શ્રેયાં
							શીતલ		
૦			૦		૦	૦			
સંભ	વિમ	શાંતિ	સંભ	શાંતિ	અભિ	મહા	ચંદ્ર	ચંદ્ર	ચંદ્ર
શીત	સંભ	શ્રેયાં	શાન્તિ	ચંદ્ર	અનંત	મલ્લિ	વિમ	વિમલ	વિમલ
શાન્તિ	અભિ	સંભ	શીત	વિમ	અર		મહા	મુનિ	મુનિ
આદિ	શીત	વિમ	આદિ	અભિ	અજી			મહા	
શ્રેયાં	અનં	શીત	શ્રેયાં		આદિ				
					વિમળ				
વિમ	શાન્તિ	આદિ	વિમ		મહા				
					શ્રેયાં				

અક્ષરે પૂ. પા પૂ. પા પૂ. પા હસ્ત સ્વાતી વેશાખા વેશાખા ઉ. ભા. પૂ. ભા.

૩ ૬ ઢિ જુ ત તિ તો થ દ

હુ ઢં

દુ

ઢે ઢઃ

ઢે

તે

આદિ અજ નમિ આદિ આદિ શાન્તિ સુવિ પદ્મ મહા શીત

સંભ ધર્મ અભિ અનં શીત પાર્શ્વ વાસુ વિમ

અનં અનં ધર્મ સુપાર્શ્વ

શાન્તિ

શીત

અભિ

શ્રેયાં આદિ સુવિ શીત સંભવ મહા પદ્મ સુવિ મલ્લિ શ્રેયાં

અજ અનં શીત સંભ મુનિ

શાન્તિ નમિ અજ અભિ વાસુ મહા અભિ શાન્તિ

શ્રેયાં શીત શીત અનં સંભવ

૦ ૦ મહા આદિ અજત

અભિ શ્રેયાં

વિમલ મહા પદ્મ મહા વિમ ધર્મ

મુનિ મલ્લિ મહા મલ્લિ ચંદ્ર નમિ નેમી નેમી ચંદ્ર

કુંથુ વિમ

મુનિ

૦

ચંદ્ર

પૂ. ભા	ઉ. ભા	રેવતી	પૂ. પા	અનુરાધા	જેષ્ઠા	ઉ. ફા.	હસ્ત	ચિત્રા	પૂ. પા
દિ	દુ	દે	ધ	ન	નો	પ	પુ	પે	ફ
		દો		નિ		પિ		પો	
				હ					
				ને					

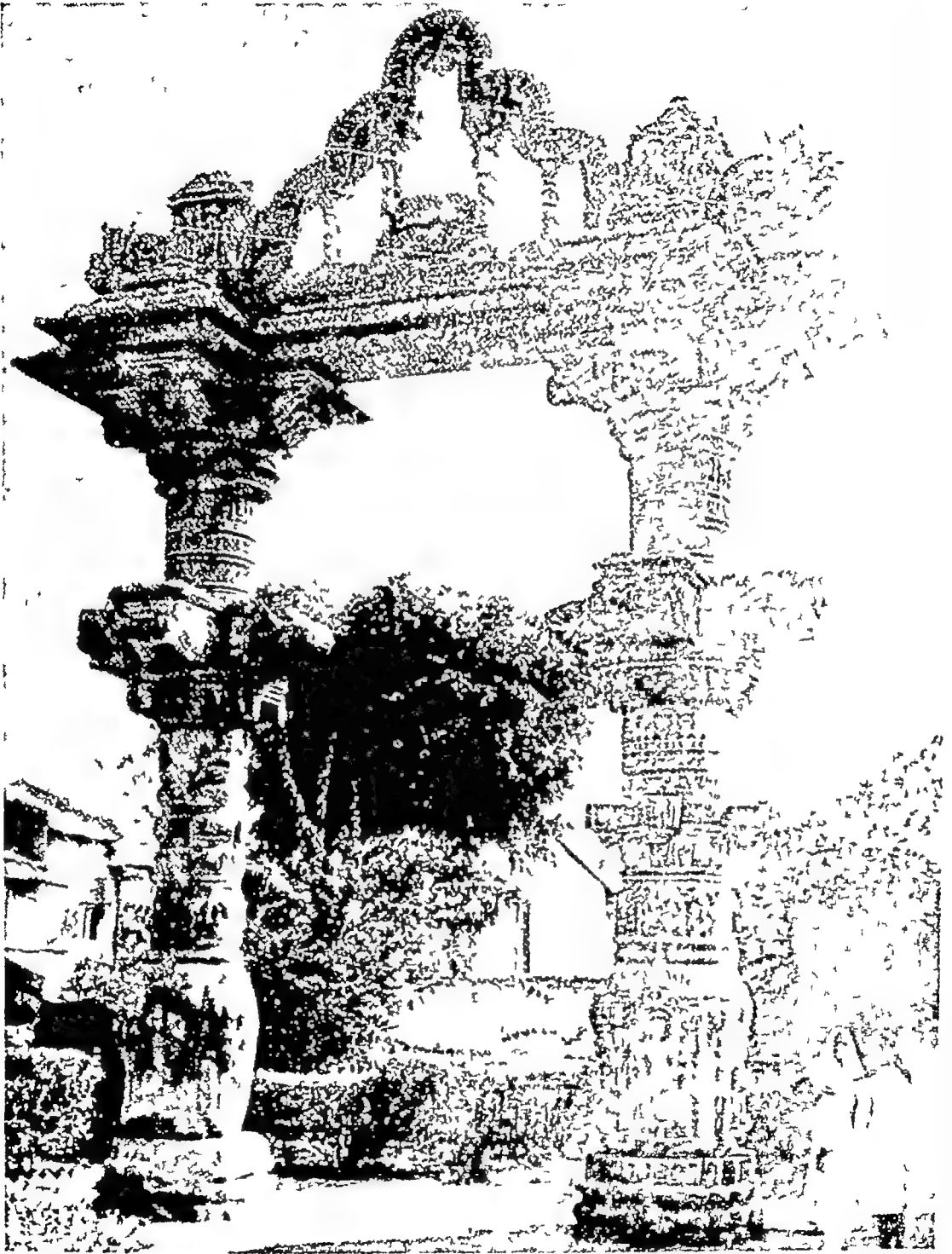
સંભ	મહા	વિમ	શીત	મુનિ	મુમ		સંભ	મુવિ	શીત
મુનિ	વિમ	સંભ	મહા	ત્રેયાં			શીત		મહા
ત્રેયાં		મહા					વિમ		
શીત									

નમિ

વિમ	નમિ	મલ્લિ	નમિ	મલ્લિ		ત્રેયાં	વાસ્તુ	મલ્લિ
ધર્મ	મલ્લિ	શાન્તિ	મલ્લિ	નમિ			પદ્મ	
	ધર્મ				૦			

શાંતિ	અભિ				શાંતિ		મુપા	
આદિ	અનં	અભિ	આદિ	અણ	શીતલ		પાશ્વ	
	અણ		અનં	આદિ	અણત	૦	મહા	૦
	આદિ		અભિ	અનં	અનંત			
	ત્રેયાં							

				આદિ		આદિ	આદિ	ધર્મ
ચંદ્ર		ચંદ્ર	ચંદ્ર	કુંથુ	ધર્મ	અભિ	અભિ	ચંદ્ર
	૦			નમિ	ચંદ્ર	અનં	અનં	અણ
				અનં		નમિ	નમિ	
				મહા				
				અણ				
				મુનિ				

અતોલિયા રૂદ્રમહાલ—સિદ્ધપુર.

બી નયમેશ્વરે માદરાની કલ્પમૂર્તિ

રોહી મૃગ મૂલ	પ્ર. પા	ઉ. પા	ઉ. પા	મઘા	પૂ. ફા	જેષ્ઠા	મૂલ	ચિત્રા	સ્વાતી
બ બે લ	લુ	ભે	ભો	મ	મો	ય	યે	૨	૩
બિ બો લિ				મિ		યિ	યો	રિ	રે
બુ				મુ		યુ			રે
				મે					

વિમ સંલ પાર્શ્વ	મહા	શીત	શાંતિ	વાસુ	મહા	સુમ	સુપા	સુમ	શાંતિ
મુનિ સુપા	શીત	વિમ	વિમ	સુમ		કુંથુ	સુવિ	સુવિ	શીત
શ્રેયાં પદ્મ		મહા	મલ્લિ						
સુવિ									

સંલ મહા સુમ	મલ્લિ	સંલ	મહા		મલ્લિ		સુમ	કુંથુ	મહા
									સ લ
				૦		૦		૦	

મહા વાસુ શીત		શાંતિ		પદ્મ					
વિમ		મલ્લિ		સુવિ		શાંતિ	શીત	વાસુ	૦
શાંતિ	૦		૦	વિમ	૦		શાંતિ	મહા	
				શાંતિ					
				શીત					

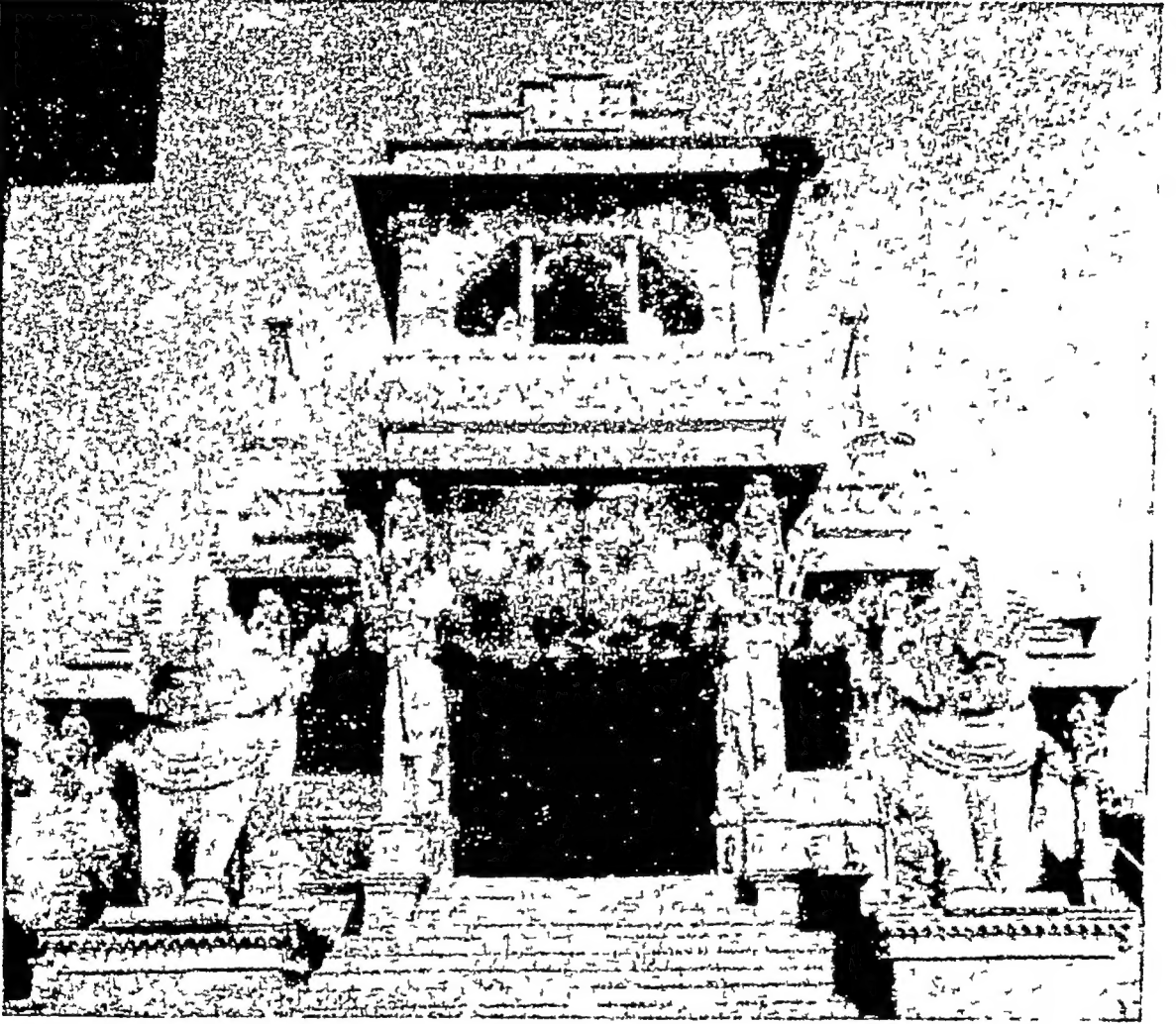
		અલિ	ધર્મ		અનં	ધર્મ	પાર્શ્વ	પાર્શ્વ	ધર્મ
અજ નમિ	આદિ	ધર્મ	નમિ	નેમિ	નમિ	અજ	પદ્મ	પદ્મ	મહા
૦ અલિ આદિ	અનં	આદિ	ચંદ્ર		આદિ	આદિ	નેમિ	નેમિ	અલિ
	અલિ	ચંદ્ર	અલિ			વિમ	આદિ	અજ	નમિ
	નમિ	નમિ					વિમ	આદિ	મલ્લિ

આદિ	ભરણી	રોહિણી	મૃગ	શત	ધનિ	શત	પૂ. ભા	પુનર્વસુ	પુન	પુષ્ય
૬	૬	૬	૬	૬	૬	૬	૬	૬	૬	૬
	૬	૬	૬			૬	૬			૬
	૬	૬				૬				૬

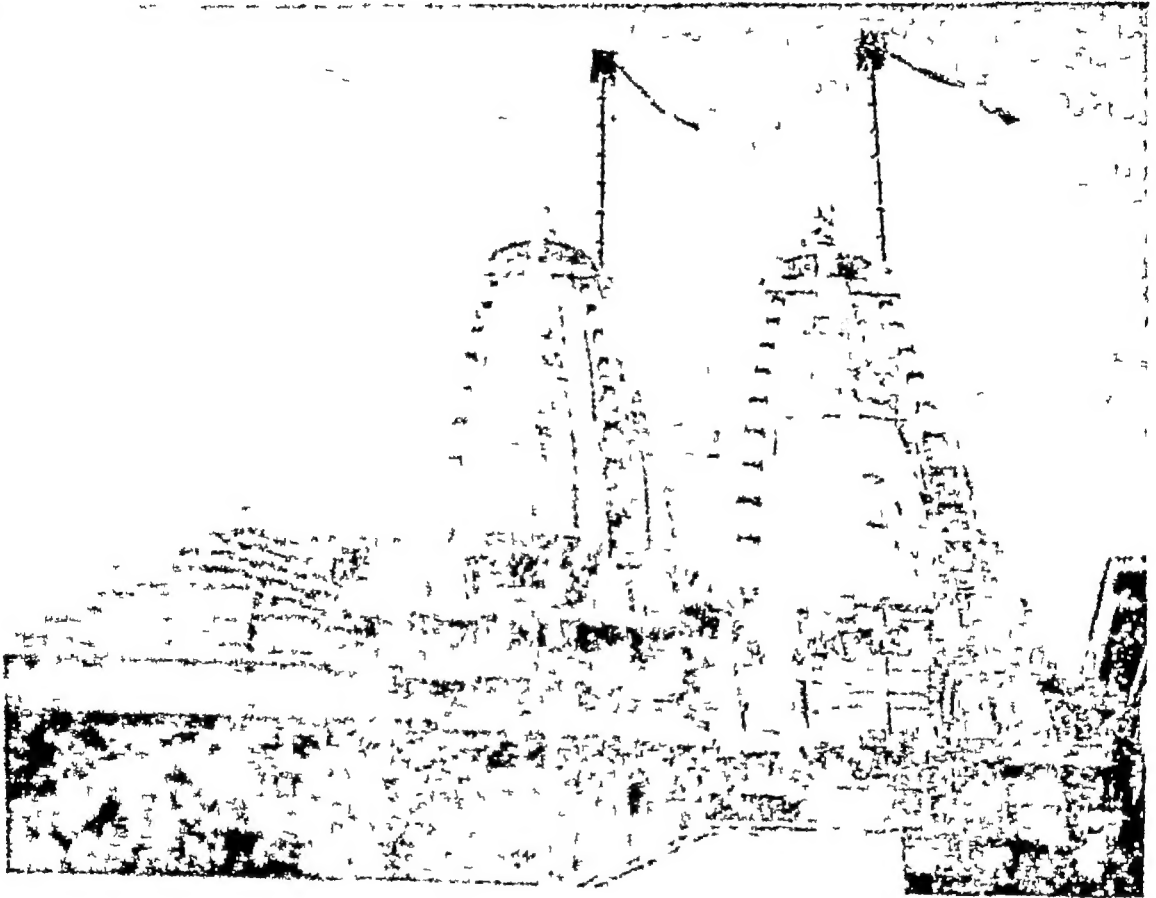
આદિ	મૈત્રાં	સંભ	સંભ	આલિ	આદિ	કુંથુ	આદિ	આદિ	શાંતિ	અજી
મૈત્રાં				અનં	અર			સ લ	અજી	
અજી				અજી				અનં	શ્રેયા	
				આદિ				શાંતિ		
								શીત		
								આલિ		

વિમ		શ્રેયાં		ચંદ્ર	મુમ	ચંદ્ર	શ્રેયાં	આદિ	આદિ
શ્રીત	૦	વિમ		અજી	મુ. પા		અજી	શીત	અનં
			૦						
ચંદ્ર		મહા	મહા		અજી			અનં	કુંથુ
	૦	ચંદ્ર			આદિ	૦	૦	ચંદ્ર	
				૦	૦				

ધર્મ	અજી	મહા	સંભ	પદ્મ	શીત	વિમ	ધર્મ	નમિ
અજી	મુનિ	વિમ	શીત	નેમિ	શ્રેયાં	મુનિ	મુનિ	મહિલ
મહા	અનિ	નમિ	ધર્મ	વાસુ	મુનિ		વિમ	મહા
	મહા	અનિ	વિમ	પાર્શ્વ	શાંતિ			ધર્મ
		શ્રેયાં	શ્રેયાં	શાંતિ	અંભ			
		મુનિ	શીત					

શ્રી ચેમ્બુર જૈન દેરાસર સન્મુખ દર્શન-મુંબઘ
[એન. સી. સોમપુરા]

શ્રી ચેમ્પુર જૈન દેરાસર શિખર દર્શન-મુંબઈ

[એન. સી. સોમપુરા]

